

Засновники журналу:
Подільський державний аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»
ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»,
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля
НААН

Головний редактор:
Стельмашук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б.,
д.е.н., професор

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Кулик С.М.
Смоленюк Р.П., к.е.н., доцент
Стельмашук А.М., д.е.н., проф

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н.
Пуцентейло П.Р., д.е.н., проф.
Рудик В.К., д.е.н., доцент
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені

Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горнович Мірослав, хаб. д.е.н., проф. (Польща)
Маркс-Бельська Рената, хаб. д.е.н., (Польща)

Наукові редактори:

Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

1-2'2016 (61)

Зміст

Економіка та інноваційний розвиток національного господарства	
Собко О.М., Куц Л.Л. АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИПУСКНИКІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.....	5
Михайлишин Л.І., Свірський В.С. ТРАНСФОРМАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	15
Капітанець С.В. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОГО СОЮЗУ ЄС ТА ЙОГО ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	21
Смолий Л.В. ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЄС.....	26
Прунцева Г.О. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ “ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА” КРАЇНИ.....	34
Новак І.М. ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТО-СПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ....	38
Полятикіна Л.І., Кадацька А.М. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	43
Вербицька Г.Л. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	48
Заходим М.В. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОДНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ.....	53
Однорог М.А. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	59
Біляєва В.Ю. ВИЯВЛЕННЯ РЕЗЕРВІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	62
Антонов М.С. РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ІНДИКАТИВНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ БОРГОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ.....	71
Економіка та конкурентоспроможність підприємств	
Нікітін Ю.О., Рукас-Пасічний В.Г., Мельник М.В. МОДЕЛЬ КОРПОРАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЯК HR-ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	77
Азарова А.О., Касіяненко В.Х., Жалін Ю.О. КОМПЛЕКСНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА ПОКРАЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАСОБАМИ ІЄРАРХІЧНОГО ЦІЛОВОГО ОЦІНЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ СППР.....	83
Педько І.А. ПОСТІЙНІ ТА СИТУАТИВНІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ-ВИРОБНИКІВ БЕТОНУ І ВИРОБІВ З БЕТОНУ.....	88
Фроленко Р.В. АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД.....	98
Лега О.В., Яловега Л.В. ДИНАМІКА НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ.....	103
Lisnichenko O.O., Riabykina K.H. FUNDAMENTALLY AND VALUATION APPROACH TO DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF CAPITAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE	109
Кузьмак О.І. ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЯК ЗАСІБ СТАБІЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	114
Ясіновська І.Ф. ЗНАЧЕННЯ ТА ПОТЕНЦІАЛ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ.....	119

<p>Редактор: Довгань О.М.</p> <p>Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 5 від 04.03.2016 р.</p> <p>Виходить щомісячно</p> <p>Реєстраційне посвідчення Серія КВ № 11715-586Р від 08.08.2006 р.</p> <p>Перереєстровано: Реєстраційне посвідчення Серія КВ № 19945-9745ПР від 28.05.2013 р.</p> <p><i>Затверджено: Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p><i>Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p><i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 № 747 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p>ISSN 2309-1533 ISSN 2310-4864 (ел. вар.)</p> <p>Журнал «Інноваційна економіка» в наукометричних базах: РИНЦ – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+_p12420,3.html</p> <p>Підписано друку 11.03.2016 р.</p> <p>Формат 70x108/16 Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк арк. 25,1</p> <p>Тираж 300 прим.</p> <p>Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП» вул. Чернівецька, 44 б, м. Тернопіль, 46000</p> <p>Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб. Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції. Передрук дозволяється лише зі згоди автора.</p>	<p>Гангал Л.С. МЕХАНІЗМ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....</p>	124
	<p>Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування</p> <p>Стельмашук А.М. ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД</p>	131
	<p>Андрєєва Л.О., Лисак О.І. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ.....</p>	141
	<p>Терон І.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ І ДИНАМІКА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА РИНКУ ПРАЦІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....</p>	146
	<p>Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища</p> <p>Брич В.Я., Гевко Б.Р. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА....</p>	152
	<p>Варламова С.І., Варламова І.С. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....</p>	158
	<p>Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика</p> <p>Овчиннікова О.Р. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА І ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....</p>	163
	<p>Шкода Т.Н. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ НАУКОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ.....</p>	168
	<p>Проскурівич О.В., Ястремський М.М., Сорока Л.О. МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ.....</p>	176
	<p>Маркетинг і ринкові відносини</p> <p>Купріна Н.М., Баранюк Х.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: МОНІТОРИНГ ТА РЕГУЛЮВАННЯ.....</p>	182
	<p>Письменна М.С. ДОГОВОРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ПІДКОНТРОЛЬНІ ОБ'ЄКТИ.....</p>	187
	<p>Малюк О.С., Нестеренко І.Ю. ОБОСНОВАННЯ ЕКОНОМІЧЕСКОЙ ЕФФЕКТИВНОСТІ ВНЕДРЕННЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ПЛАНИРОВАНИЯ РЕМОНТОВ В УСЛОВИЯХ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....</p>	193
	<p>Сапігура С.О. СУТІСНО-ДЕФІНІТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ВИРОБНИЧОГО АУТСОРСИНГУ.....</p>	198
	<p>Шелест Т.М. ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ СТЕЙКХОЛДЕР-МЕНЕДЖМЕНТУ НА РИНКУ ПІДГОТОВКИ МОРЯКІВ.....</p>	206
	<p>Фінансово-кредитна і грошова політика</p> <p>Черкашина К.Ф., Олійник Д.А. АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ ЯК НАПРЯМОК АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ</p>	212
	<p>Костецький Я.І. ЛІЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ...</p>	217
	<p>Шеленко Д.І., Жук О.І., Баланюк С.І. МЕНЕДЖМЕНТ ТОРГОВЕЛЬНО-БІРЖОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....</p>	222
	<p>Коробкова О.М. СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МИТНИХ ПОСЛУГ</p>	225
	<p>Статистика, облік, аналіз та аудит</p> <p>Усатенко О.В. МЕТОДИКА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИПУСКУ ТА ПЕРВИННОГО РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ВЕНЧУРНИХ ФОНДІВ.....</p>	230
	<p>Ібатуллін М.І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ В ТВАРИННИЦТВІ..</p>	235
<p>Копотієнко Т.Ю. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ВИТРАТ У МЕРЕЖАХ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....</p>	239	
<p>Інформаційні технології та економічна безпека</p> <p>Баланюк І.Ф., Максимюк М.М. СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....</p>	246	
<p>Худолей Л.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....</p>	252	
<p>РЕФЕРАТИ.....</p>	258	
<p>АВТОРИ НОМЕРА.....</p>	313	

Founders of the journal:
 Podolskyi State Agrarian and Technical University
 Private Institution of Higher Education "Khmelnitskyi economical University"
 Private enterprise "Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship"
 Ternopil State Agricultural Experimental Station of the Institute of Feeds Research and Agriculture of Podillia of NAAS

Chief editor:
 Stelmashchuk A.M.,
 Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
 Voloschuk K.B.,
 Dr.econ.sc., prof.

Executive Secretary:
 Pecheniuk A.V.,
 Candidate of Economic Sciences,
 associate professor

Editorial Council

Ivanyslyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
 Kulyk S.M.
 Smoleniuk R.P., Cand.econ.sc., assoc. prof.
 Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sc., prof.

Editorial Board:

Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
 Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
 Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
 Ivanyslyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
 Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
 Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
 Mazur N.A., Dr.econ.sc.
 Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Misiuk M.V., Dr.econ.sc.
 Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc., prof.
 Rudyk V.K., Dr.econ.sc., assoc. prof.
 Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
 Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof., corresponding member of NAAS
 Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:

Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
 Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
 Shmarlovska G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
 Gornowicz Mirosław, Dr. hab., prof. UWM (Poland)
 Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:

Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Korzhenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
 Petrusenko O.O., Cand. Sci. (Philological) Assoc. Prof.
 Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
 Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

1-2'2016 (61)

Contents

<u>Economy and innovative development of the national economy</u> Sobko O.M., Kuts L.L. ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF COMPETENCE POTENTIAL FOR GRADUATES IN ENTREPRENEURSHIP IN THE APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION.....	5
Mykhailyshyn L.I., Svirskyi V.S. TRANSFORMATIONS OF INNOVATION AND ORIENTED MODELS OF THE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL ECONOMY.....	15
Kapitanets S.V. PROBLEMS OF FUNCTIONING THE CUSTOMS UNION EU AND ITS ECONOMIC EFFECT IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION.....	21
Smolii L.V. COMPARATIVE ESTIMATION OF STATE SUPPORT EFFICIENCY OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE AND THE EU COUNTRIES.....	26
Pruntseva G.O. THE ECONOMIC ESSENCE OF THE CATEGORY "FOOD SECURITY" OF A COUNTRY.....	34
Novak I.M. INNOVATIVE DIRECTION OF INVESTMENT CAPITAL AS THE DIRECTION TO ENSURE THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE WORLD MARKET.....	38
Poliatykina L.I., Kadatska A.M. STATE AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF FARMS IN UKRAINE.....	43
Verbytska H.L. PROBLEMS AND PROSPECTS FOR ATTRACTING INVESTMENTS IN ECONOMY OF UKRAINE.....	48
Zakhodym M.V. THE CONTEMPORARY STATE AND TRENDS IN DAIRY BREEDING DEVELOPMENT IN UKRAINE.....	53
Odnorog M.A. PRIORITY DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AGRICULTURE.....	59
Biliaeva V.Yu. IDENTIFICATION OF THE RESERVES OF ENSURING UKRAINIAN BANKS' FINANCIAL STABILITY.....	62
Antonov M.S. RISK-BASED APPROACH TO INDICATOR'S SYSTEM FOR EVALUATION OF DEBT SUSTAINABILITY IN UKRAINE.....	71
<u>Economy and competitiveness of the enterprises</u> Nikitin Yu.O., Rukas-Pasichnyuk V.H., Melnyk M.V. MODEL OF CORPORATE COMPETENCE AS HR-TOOLS OF INNOVATION DEVELOPMENT OF THE SCIENTIFIC ORGANIZATION.....	77
Azarova A.O., Kasiyanenko V.Kh., Zhalin Yu.O. COMPLEX TARGET PROGRAM FOR IMPROVING INNOVATIVE ATTRACTIVENESS OF THE ENTERPRISE BY MEANS OF HIERARCHICAL TARGET EVALUATION OF ALTERNATIVES ON THE BASIS OF MODERN DSS.....	83
Pedko I.A. CONSTANT AND SITUATIONAL RISKS OF ENTERPRISES PRODUCING OF CONCRETE AND ARTICLES OF CONCRETE.....	88
Frolenko R.V. THE ANALYTICAL COMPONENT OF WORKING CAPITAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE: CONCEPTUAL APPROACH.....	98
Leha O.V., Yaloveha L.V. DYNAMICS OF NORMATIVE SUPPORT FOR TAXATION OF AGRICULTURAL COMMODITY PRODUCERS.....	103
Lisnichenko O.O., Riabykina K.H. FUNDAMENTALLY AND VALUATION APPROACH TO DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF CAPITAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE.....	109
Kuzmak O.I. THE INNOVATION STRATEGY AS A MEANS FOR STABILIZATION OF DEVELOPMENT OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE.....	114
Yasinovska I.F. SIGNIFICANCE AND POTENTIAL OF DOMESTIC ENTERPRISES IN PROVIDING OF FOOD SECURITY.....	119

<p>Editor: Dovhan O.M.</p> <p>Recommended for publication by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 5 from 04.03.2016</p> <p>Periodicity - once a month</p> <p>Licence of government registration of printed mass media KB № 11715-586P from 08.08.2006</p> <p>Re-registered: Licence of government registration of printed mass media KB № 19945-9745ПП from 28.05.2013</p> <p>Approved: as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)</p> <p>as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)</p> <p>by the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine from 13.07.2015, No 747 as scientific professional editions of Ukraine (economic sciences)</p> <p>ISSN 2309-1533 (Print) ISSN 2310-4864 (Online)</p> <p>The journal “Innovative economy” is included in the international scientometric databases: RYNTS – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+_p12420,3.html</p> <p>Signed for printing 11.03.2016</p> <p>Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages 25.1</p> <p>Circulation is 300 copies.</p> <p>It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» str. Chernivetska, 44, Ternopil, 46000</p> <p>The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others. Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors. Reprinting is permitted only with the consent of the author.</p>	<p>Hanhal L.S. MECHANISM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL MAINTENANCE FOR MANAGEMENT OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES.....</p>	124
	<p>The economic policy of regional development and local government Stelmashchuk A.M. IMPORTANT ASPECTS OF THE FORMATION AND FUNCTIONING OF LOCAL SELF-GOVERNMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES.....</p>	131
	<p>Andrieieva L.O., Lysak O.I. ANALYTICAL EVALUATION OF MEAT PROCESSING ENTERPRISES OF THE REGION.....</p>	141
	<p>Teron I.V. EFFICIENCY AND TRENDS OF SOCIAL CAPITAL IN RURAL LABOUR MARKET.....</p>	146
	<p>Environmental economics and ecologization of the environment Brych V.Ya., Hevko B.R. THE PROBLEMS OF THE USE OF SOLAR ENERGY IN THE SPHERE OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES.....</p>	152
	<p>Varlamova S.I., Varlamova I.S. PECULIARITIES OF ENVIRONMENTAL INVESTMENTS IN THE NATIONAL ECONOMY...</p>	158
	<p>Demography, population employment and social - economic policy Ovchynnikova O.R. MIGRATION POLICY AND COUNTERACTION OF HUMAN TRAFFICKING.....</p>	163
	<p>Shkoda T.N. THE THEORETICAL BASIS OF THE SCIENTIFIC CONCEPTION OF HUMAN CAPITAL STRATEGIC MANAGEMENT...</p>	168
	<p>Proskurovych O.V., Yastremskyi M.M., Soroka L.O. MODELING THE PERFORMANCE OF THE USE OF PERSONNEL.....</p>	176
	<p>Marketing and market relations Kuprina N.M., Baraniuk Kh.O. THE FUNDING OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISE ACTIVITY: MONITORING AND CONTROL..</p>	182
	<p>Pysmenna M.S. CONTRACTUAL OBLIGATIONS OF PUBLIC PROCUREMENT AS THE CONTROLLED OBJECTS.....</p>	187
	<p>Maliuk O.S., Nesterenko I.Yu. SUBSTANTIATION OF ECONOMIC EFFICIENCY FOR INTRODUCTION OF MODERN METHODS OF PLANNING OF REPAIRS IN CONDITIONS OF ENERGY ENTERPRISES.....</p>	193
	<p>Sapihura S.O. INTERNATIONAL MANUFACTURING OUTSOURCING NATURE AND TERMINOLOGY DEFINING.....</p>	198
	<p>Shelest T.M. PREREQUISITES FOR APPLYING STAKEHOLDER MANAGEMENT ON THE MARKET FOR TRAINING OF SEAFARERS</p>	206
	<p>Financial-credit and monetary policy Cherkashyna K.F., Oliinyk D.A. ANALYSIS OF PROFITABILITY OF BANKS IN UKRAINE AND METHODS OF ITS INCREASE AS A DIRECTION OF ANTI-CRISIS POLICY.....</p>	212
	<p>Kostetskyi Ya.I. LEASING AS A TOOL FOR INVESTMENT AND INNOVATION DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY.....</p>	217
	<p>Shelenko D.I., Zhuk O.I., Balaniuk S.I. MANAGING COMMODITY AND EXCHANGE ACTIVITIES.....</p>	222
	<p>Korobkova O.M. ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CUSTOMS SERVICES.....</p>	225
	<p>Statistics, accounting, analysis and audit Usatenko O.V. THE METHOD OF ACCOUNTING ISSUE AND INITIAL PLACEMENT OF SECURITIES OF VENTURE FUNDS</p>	230
	<p>Ibatullin M.I. ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE IMPROVEMENT OF STATISTICAL ACCOUNTING IN LIVESTOCK.....</p>	235
<p>Kopotiienko T.Yu. ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF INTERNAL AUDIT OF EXPENSES IN THE NETWORKS OF ENTERPRISES OF RESTAURANT BUSINESSES.....</p>	239	
<p>Information technology and economic security Balaniuk I.F., Maksymiuk M.M. ESSENCE OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE</p>	246	
<p>Khudoliei L.V. THEORETICAL ASPECTS REGARDING ESSENCE OF THE CONCEPT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE</p>	252	
<p>ABSTRACTS</p>	258	
<p>INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....</p>	313	

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 330.14.01

Собко О.М.,
*к.е.н., доцент, докторант кафедри
економіки підприємств і корпорацій*
Куц Л.Л.,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри
економіки підприємств і корпорацій*
Тернопільський національний економічний університет

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИПУСКНИКІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Sobko O.M.,
*cand.sc.(econ), assoc. prof., doctoral candidate of
the department of economics of enterprises and corporations*
Kuts L.L.,
*cand.sc.(econ), assoc. prof., assistant professor of
the department of economics of enterprises and corporations*
Ternopil National Economic University

ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF COMPETENCE POTENTIAL FOR GRADUATES IN ENTREPRENEURSHIP IN THE APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION

Постановка проблеми. Із переходом суспільства на новий етап розвитку – економіку знань, суттєвих змін зазнали чинники забезпечення економічного зростання на мікрорівні, підвищення добробуту населення, покращення якості вищої освіти, які усе частіше стають характеристиками конкурентоспроможності. Адже, нині уже не викликає заперечень твердження, що досягнення країною домінуючих позицій в економічному розвитку ґрунтується на компетенційних конкурентних перевагах, вперше відзначених у дослідженнях Г. Хамеля [1], Р. Санчеса [2, с. 303–317], а сьогодні розвинутих у низці багатьох популярних публікацій.

Економічне обґрунтування необхідності покращення компетенційного потенціалу серед випускників вищих навчальних закладів в українських реаліях набуває особливої актуальності, адже за 9 місяців 2015 р. рівень безробіття в усіх вікових категоріях перевищував позначку 6 % [3]. У той же час, найвищим даний показник був саме у категорії 15–24 р., сягаючи майже 22 %, що перевищує аналогічний показник у країнах ЄС [3; 4]. Водночас, дещо нижчим, але теж достатньо високим рівнем безробіття характеризувалася вікова категорія 25–29 р., де показник перевищував 10 % [3; 4]. Принагідно зауважимо, що власне у віковій категорії до 35 р. безробіття на початок 2016 р. сягнуло межі майже 40 %, що є додатковим свідченням гостроти даної проблематики [3]. Відтак, набуття компетенційного потенціалу у сфері підприємництва випускниками вітчизняних університетів дозволить позитивно вирішити проблему зниження безробіття серед молоді до 35 р., що є нагальною нинішньою потребою.

Крім того, дослідниками уже обґрунтовано, що врахування переваг компетенційної моделі, які виникають із посиленням впливу інтелектуальних чинників, зокрема і таких, як здатність до підприємництва, забезпечує відмінні конкурентні переваги випускникам університетів, які, в свою чергу, дозволяють утримувати лідерські позиції та впевнено почуватися на ринку праці. В нинішніх умовах суспільних викликів лише розширення сфер практичного застосування компетенційної моделі розвитку дозволяє сформуванню стійкі конкурентні переваги. З огляду на це, можемо стверджувати, що

розбудова компетенційного конкурентного потенціалу випусників українських університетів неодмінно вимагає модернізації підходів щодо застосування інноваційних технологій у вітчизняному освітньому секторі, зокрема для набуття компетенцій у сфері підприємництва.

Зважаючи на декларування вітчизняним освітнім сектором дотримання принципів Болонського процесу, доцільним є вивчення підходів до новелізації навчальних методик, отриманих на основі поділу досвідом від партнерських вищих навчальних закладів. У нашому випадку це стало можливим завдяки співпраці між Тернопільським національним економічним університетом (надалі ТНЕУ) та Гданським університетом (Республіка Польща). Так, у результатах реалізованого Гданським університетом проекту «*Case Simulator*» вміщено інформацію, де менеджери підтверджують, що нині найефективнішою навчальною методикою порівняно з традиційними лекційними, практичними заняттями чи, навіть, і вивченням ситуацій («*Case Studies*») є бізнесові симуляції («*Case Simulator*») [5]. Усе вище наведене доводить доцільність практичної реалізації інноваційних технологій у вищій освіті з метою формування компетенційного потенціалу у випусників українських університетів, який дозволить підвищити їх конкурентоспроможність на ринку праці, а також мотивуватиме до відкриття власного бізнесу, що і є предметом пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У панорамі сучасних наукових досліджень зростає кількість публікацій економічного спрямування щодо векторів удосконалення управління людськими ресурсами, в основі якого лежать компетенції. Так, з цією метою К. Леві-Лебоуар розглядає «особистісні риси ... параметри, які відрізняють особи між собою», пропонуючи банк компетенцій для управлінських кадрів, в основі якого лежить бенчмаркінг [6, с. 32, 95]; М. Армстронг, говорячи про «людський потенціал», виділяє застосування «компетенцій ... з метою удосконалення процесів рекрутації і відбору, розвитку і винагородження працівників» [7, с. 249]; Т. Олексин наголошує на необхідності управління компетенціями [8, с. 40]; А. Почтовскі та М. Сідор-Жадковска розглядають стратегію та сучасні методики оцінки персоналу «для підвищення продуктивності праці» [9, с. 117; 10, с. 20] чи Ґ. Філіповіч пропонує вектори удосконалення управління особистісними компетенціями [11] тощо. Проаналізувавши вище наведені публікації, відмітимо, що практично усі вони містять пропозиції щодо практичного застосування компетенційних моделей в управлінні розвитком персоналу сучасних підприємств. Відтак, в своїх спрямуваннях не розглядають питання формування компетенційного потенціалу майбутніх працівників, а нині – випусників університетів.

Посилення впливу компетенцій на розвиток людських ресурсів, підвищення продуктивності праці персоналу додатково підтверджує поява та функціонування на ринку успішних країн консалтингових груп, зайнятих оцінкою персоналу підприємства, аналізом компетенційних лакун тощо [12; 13]. Однак, такі послуги, пропоновані консалтинговими структурами, скеровані передусім для бізнесового сектору та не охоплюють сектор освітній.

Незважаючи на це, відзначимо, що нами помічено багато емпіричних досліджень, здійснених за підтримки фондів ЄС у сфері управління компетенціями, зокрема серед найповніших виділимо публікації Т. Домбровського (2011 р.) щодо системи управління компетенціями працівників, визначення компетенційних лакун, окреслення навчальних векторів та Л. Сєнкевіча, К. Травінської-Конадор, К. Подвуйціца (2013 р.) стосовно оцінки політики управління компетенціями [14; 15]. Однак, і ці дослідження, носячи прикладний характер, на жаль, не охоплюють освітнього сектору.

Таким чином, не применшуючи важливості вище наведених публікацій та враховуючи їх результати, змушені констатувати важливість переміщення спектру дослідження аспектів формування компетенційного потенціалу у випусників вищих навчальних закладів з метою підвищення їх конкурентоспроможності, що і є предметом пропонованої статті.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження аспектів розвитку компетенційного потенціалу випусників українських ВНЗ у сфері підприємництва при застосуванні інноваційних технологій навчання, який посилює їх мотивацію до відкриття власної справи, покращуючи можливості працевлаштування найбільш вразливих категорій населення.

Завдання дослідження:

- розкриття поняття «компетенційний потенціал у сфері підприємництва»;
- оцінка застосування інноваційної технології у вищій школі з метою посилення компетенційного потенціалу випусників у сфері підприємництва, що підвищує їх конкурентні переваги на ринку праці;
- представлення інноваційної навчальної методики «*Case Simulator*» та обґрунтування доцільності її застосування для підвищення схильності до підприємництва у випусників університетів, що дозволяє суттєво покращити якість освіти та конкурентоспроможність вузів.

Об'єктом дослідження є компетенції у сфері підприємництва випусника вищого навчального закладу.

Предметом дослідження є аспекти посилення компетенційного потенціалу у випусників вищих навчальних закладів, визначені на основі використання інноваційних освітніх технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пропоноване дослідження є завершенням попередніх наших публікацій [16; 17], яке висвітлює аспекти формування індивідуального інтелектуального капіталу як кінцевого ефекту функціонування капіталу знань і капіталу компетенцій.

Принадно відзначимо, що практична апробація методики «Case Simulator», яка застосовується для підвищення схильності молодого покоління до підприємництва, реалізована нами серед випускників університетів Тернопільщини. Трансфер цієї інноваційної освітньої технології у практику підготовки випускників ТНЕУ став можливим завдяки поділу досвідом викладачів Гданського університету (Республіка Польща) на основі проведення спільного міжнародного проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань».

У межах реалізації проекту було забезпечено не лише гармонізацію освітніх програм із очікуваннями підприємців, а й якісне поліпшення освітніх технологій, скероване на розвиток компетенційного потенціалу у сфері підприємництва в університетському середовищі, що посилює конкурентні позиції випускників на ринку праці, а також активізує їх роль у підприємницькому секторі. З цією метою нами вивчено різноманітні аспекти ставлення та оцінено схильність студентів-випускників різних спеціальностей до підприємництва, а також проведено самооцінку підприємницьких знань і вмій (див. попередні наші публікації [16; 17]), що й дозволило їх збалансування у компетенційному потенціалі.

Згідно наших міркувань, компетенційний потенціал у сфері підприємництва – це спроможність випускника, трансформувавши отриманий капітал знань і компетенцій, розвинути підприємницькі здібності для організації самозайнятості шляхом відкриття власної справи по завершенні навчання в університеті.

Дослідження різноманітних аспектів схильності до підприємництва як у польської, так і української сторін показало істотну статистичну різницю між студентами різних спеціальностей, різної статі. Так, стосовно їх очікувань щодо ринку праці, відкриття власної справи було отримано такі результати (табл. 1).

Таблиця 1

**Відповіді учасників проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань»
щодо очікувань стосовно місця праці**

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Надаю перевагу праці за кордоном навіть за нижчим фаховим рівнем підготовки		3,32			3,16	
Цікавить мене праця виключно в Україні		3,17			3,24	
Цікавить мене, перш за все, відкриття власного бізнесу			3,88			4,54
Цікавить, перш за все, робота на малих підприємствах (сімейних, індивідуальних).		3,10			3,30	
Цікавить, перш за все, робота на великих підприємствах (корпораціях).		3,49				3,89
Цікавить, перш за все, робота держслужбовця або в інституціях небізнесових		3,36			3,22	

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: авторська розробка

За відповідями на перше питання „Надаю перевагу праці за кордоном навіть за нижчим фаховим рівнем підготовки” українські студенти висловили нейтральне ставлення (як жінки, так і чоловіки). Середнє групи жінок 3,32, чоловіків 3,16. Аналогічно й польські студенти, водночас показавши різницю в ставленні студентів магістерських програм (не хотіли б такої праці: середній бал 2,24) порівняно з бакалаврськими (не впевнені: середній бал 2,67) [18].

Середні значення відповідей польських студентів на питання щодо відкриття власного бізнесу представлено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, в основному студенти факультетів „Менеджменту” та „Наук суспільних” хотіли б займатись власною господарською діяльністю, що вказує на їх ставлення до підприємництва. Водночас у найменшому ступені в активності підприємницькій зацікавлені студенти факультетів „Хімії” та „Філології”.

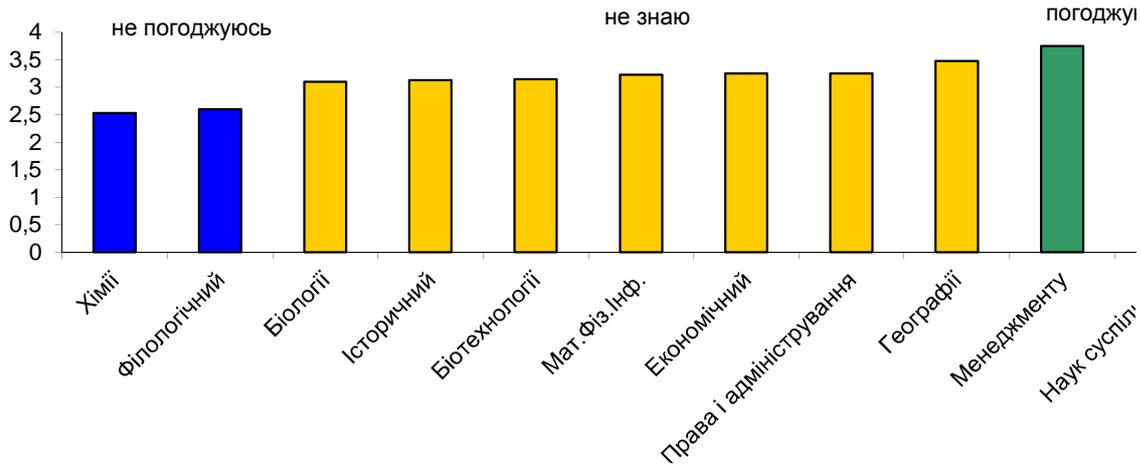

Рис. 1. Відповіді учасників проекту «Case Simulator» в розрізі факультетів Гданського університету на питання „Цікавить мене, перш за все, відкриття власного бізнесу”
Джерело: [18, с.25].

Сильні очікування щодо відкриття власного бізнесу в українських студентів (рис. 2).

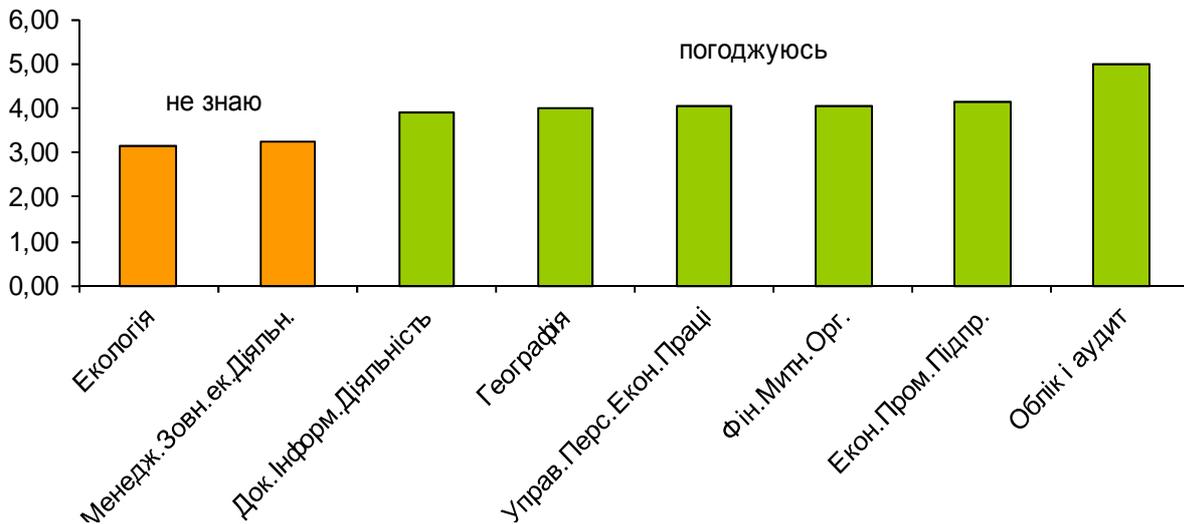

Рис. 2. Відповіді учасників проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань» на питання «Цікавить мене, перш за все, відкриття власного бізнесу»
Джерело: авторська розробка

Аналіз показує, що лише студенти двох спеціальностей не впевнені: „Екології” та „Менеджменту зовнішньоекономічної діяльності”. Решта дуже прагнули б вести власну справу. Причому найвищий рівень очікувань у студентів „Економіки промислового підприємства” та „Обліку та аудиту”.

Результати аналізу очікувань польських студентів щодо умов праці наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Відповіді учасників проекту «Case Simulator» Гданського університету щодо очікувань стосовно умов праці

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Рівень заробітної плати		X				X
Позазарплатні умови праці			X		X	
Атмосфера і колектив місця праці			X			X
Відгуки про підприємство		X			X	

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: [18, с. 27]

Чоловіки найістотнішим чинником при виборі місця праці визнали рівень заробітної плати (середнє 3,54), водночас для жінок цей чинник виявився менш вагомим (середнє 3,46). Для жінок сильнішим за впливом чинником, порівняно з чоловіками, є „позазарплатні умови праці” [18, с. 27].

Щодо української сторони, то проведені нами дослідження показали, що жінки й чоловіки всі 4 чинники, які визначають умови праці, вважають дуже вагомими (сильний вплив чинників). Жінки найвищим за важливістю чинник вважають 1-ий „Рівень заробітної плати” (середнє 4,74), тоді як чоловіки – 2-ий чинник „позазарплатні умови праці”(середнє 5).

Якщо порівнювати ці два чинники між собою за важливістю для студентів різних спеціальностей, матимемо картину, представлену на рис. 3.

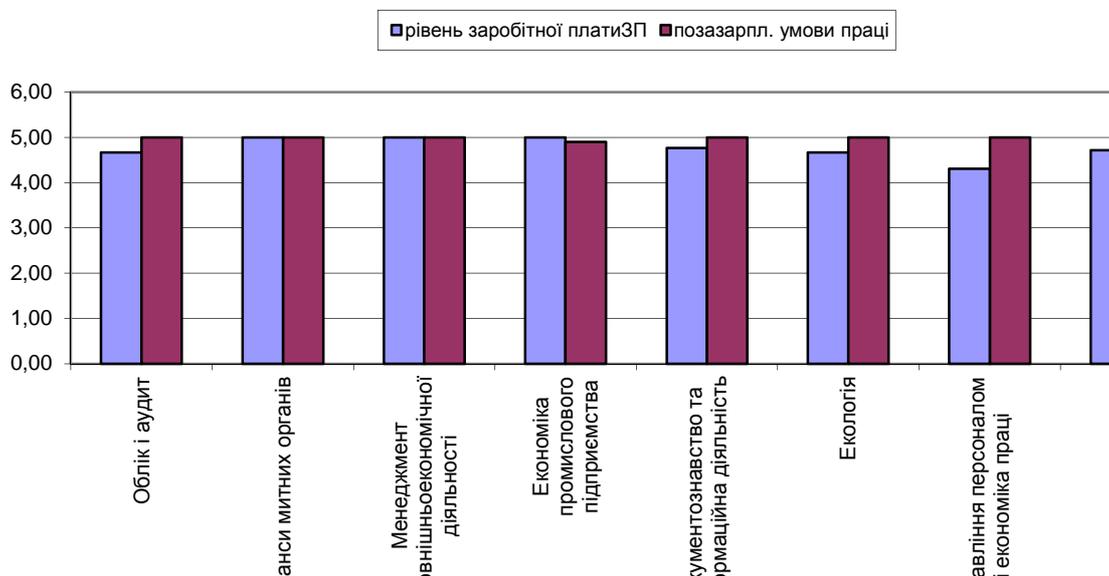

Рис. 3. Порівняння впливу чинників «рівень заробітної плати» та «позазарплатні умови праці» на вибір місця праці учасниками проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань»

Джерело: авторська розробка

Тож рівновагомі ці чинники для студентів спеціальностей „Фінанси митних органів”, „Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності”, „Економіка промислового підприємства”. Більшу вагу позазарплатним умовам праці надали студенти спеціальностей „Облік і аудит”, „Документознавство та інформаційна діяльність”, „Управління персоналом та економіка праці”, „Екологія”. А от рівень заробітної плати для студентів спеціальності „Географія” вагомий, ніж позазарплатні умови праці.

Про особисте ставлення до підприємництва свідчать відповіді студентів на питання, які наведено в табл. 3. Відповіді на перше питання „Слово „підприємець” викликає негативне відношення (злодій, бандит тощо)” серед анкетованих показали, що для жодної з досліджуваних груп це твердження не є правдивим. Відповідно можна сказати, що підприємництво позитивно сприймається серед студентів. Аналогічний результат можна спостерігати й у польської сторони [18, с. 30].

Щодо питань 2, 3, 4, то якщо порівняння престижності в очах анкетованих українських студентів доброго підприємця і доброго юриста чи лікаря викликало таку середню нейтральну позицію, то суттєво кращим студенти вважають бути незалежним підприємцем аніж держслужбовцем (табл. 3).

Таблиця 3

Відповіді учасників проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань» щодо їх сприйняття підприємництва

Твердження	Жінки			Чоловіки		
	Оцінка сприйняття правдивості твердження					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
1	2	3	4	5	6	7
1. Слово „підприємець” викликає негативне відношення (злодій, бандит тощо)	2,08			2,03		
2. Бути підприємцем престижніше, ніж юристом		3,23			3,05	
3. Добрий підприємець є для мене взірцем для наслідування більшим, ніж лікар		3,07			3,38	

продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
4. Вважаю, що краще бути незалежним підприємцем, ніж керівником у держустанові			3,62			3,81
5. Мої батьки були б більш задоволені, якби я працював на будь-якій посаді, ніж відкрив власний бізнес		2,70			2,51	

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: авторська розробка

Водночас у польської сторони щодо питання 2 є істотна різниця поміж відповідями анкетованих. Лише студенти „Менеджменту” вважають, що успішний підприємець є прикладом для наслідування. По іншому боці виявилися студенти факультетів біології та філології.

Аналіз відповідей з огляду на стать показує, що як у польської, так і української сторони чоловіки воліли б бути незалежним підприємцем, аніж керівником у держустанові (середнє 3,85 [18] та 3,81 відповідно). Середній бал відповідей жінок на користь власної діяльності склав 3,36 [18] та 3,62 відповідно, тож українки надають більшу перевагу власній справі.

Результати оцінки уявлень студентів щодо необхідних рис підприємця наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Відповіді учасників проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань» щодо рис підприємця

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Вважаю, що основні риси підприємця – це:						
1. Працьовитість			4,82			4,81
2. Бажання отримати прибуток			4,60			4,78
3. Обов'язковість			4,26			3,92
4. Відповідальність за інших людей			4,63			4,70
5. Здатність ризикувати			4,57			4,57
6. Мати багаторічний стаж роботи за фахом		3,15			3,24	
7. Організованість			4,92			4,95
8. Довіра до партнерів			4,07			4,32

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: авторська розробка

Як бачимо, практично всі ці риси підприємця за впливом отримали високу оцінку. Незначні відмінності в оцінці важливості рис є між чоловіками й жінками. „Бажання отримати прибуток” вище оцінюють чоловіки, „обов'язковість” – жінки. Якщо ж дивитися у розрізі спеціальностей вагомість такої риси підприємця як „здатність ризикувати”, то бачимо з рис. 4, що студенти всіх спеціальностей вважають її дуже важливою.

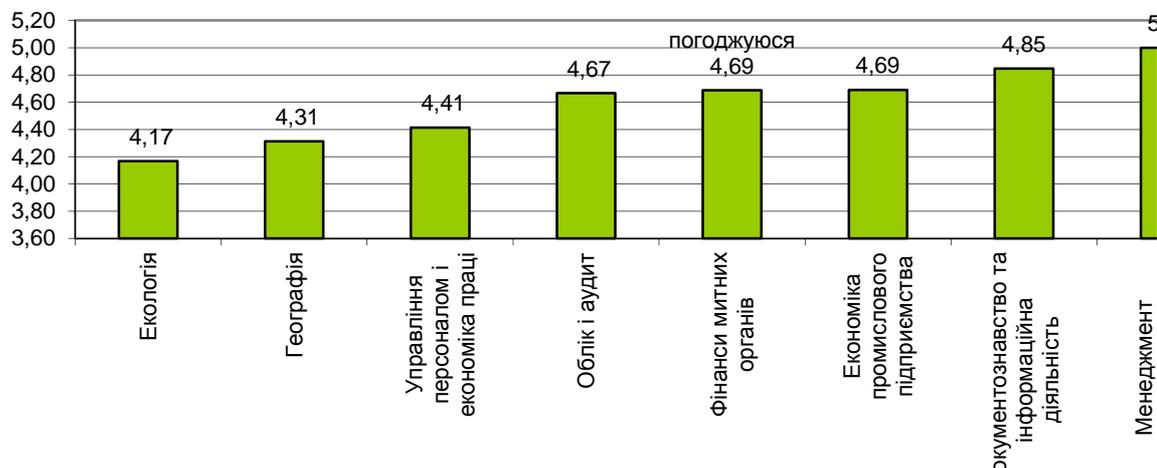

Рис. 4. Відповіді учасників проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань» на питання: «Вважаю, що основною рисою підприємця є здатність ризикувати»

Джерело: авторська розробка

У польських студентів вагомість окремих рис підприємця виявилась дещо відмінною від українських (табл. 5).

Таблиця 5

Відповіді учасників проекту „Case Simulator” Гданського університету щодо рис підприємця

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Вважаю, що основні риси підприємця – це:						
1. Працьовитість			X			X
2. Бажання отримати прибуток		X			X	
3. Обов'язковість		X			X	
4. Відповідальність за інших людей			X			X
5. Здатність ризикувати		X			X	
6. Мати багаторічний стаж роботи за фахом		X			X	
7. Організованість	X			X		
8. Довіра до партнерів			X			X

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: [18, с. 31]

Так, „бажання отримати прибуток”, „обов'язковість”, „здатність ризикувати” польські студенти вважають менш вагомими для підприємця (нейтральна оцінка), аніж українські (сильна оцінка). Поряд з цим „організованості” взагалі не надають важливого значення (слабка оцінка), тоді як українські студенти вважають цю рису підприємця дуже важливою (сильна оцінка).

Результати досліджень думок українських та польських студентів щодо істотності впливу чинників, які б сприяли започаткуванню ними власної господарської діяльності, наведено у табл. 6 і 7 відповідно.

Таблиця 6

Відповіді учасників проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань» щодо сили впливу чинників, які сприяють відкриттю власної справи

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Для відкриття власної справи мене стимулюють:						
1. Можливість отримання високих винагород			4,17			4,70
2. Незалежність від інших			4,35			4,70
3. Заняття тим, що цікавить мене особисто			4,63			4,73
4. Можливість отримання нових контактів і знайомств			4,30			4,08
5. Відсутність інших можливостей працевлаштування		2,73			3,14	

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: авторська розробка

Таблиця 7

Відповіді учасників проекту «Case Simulator» Гданського університету щодо сили впливу чинників, які сприяють відкриттю власної справи

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Для відкриття власної справи мене стимулюють:						
1. Можливість отримання високих винагород		X				X
2. Незалежність від інших			X			X
3. Заняття тим, що цікавить мене особисто			X			X
4. Можливість отримання нових контактів і знайомств		X			X	
5. Відсутність інших можливостей працевлаштування	X			X		

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: [18, с. 33]

Отже, перші 4 чинники („можливість отримання високих винагород”; „незалежність від інших”; „займатися тим, що цікавить мене особисто”; „можливість отримання нових контактів і знайомств”) сильно спонукають українських студентів до відкриття власної справи. Також можна спостерігати певні відмінності у силі впливу чинників на жінок і чоловіків. Для чоловіків перші три чинники і останній 5-й мають більшу силу впливу, порівняно з жінками, а от чинник 4-й „можливість отримання нових контактів і знайомств”, як бачимо, вагомий для жінок.

Аналіз табл. 6 і 7 показує, що жінки в українській стороні вагомості впливу чинника „можливість отримання високих винагород” надали сильну оцінку, тоді як у польській – нейтральну оцінку. Більш важливим за силою впливу чинником для відкриття власної справи, аніж польські студенти, українські вважають „відсутність інших можливостей працевлаштування”. Отож, це посилює мотивацію українських випускників до відкриття власної справи.

У табл. 8 і 9 відповідно наведено результати досліджень думок українських та польських студентів щодо істотності впливу чинників, які ускладнюють ведення власного бізнесу. Як бачимо, перші два чинники („бюрократія”, „економічні бар'єри”) як українські, так і польські студенти вважають такими, що сильно утруднюють ведення власного бізнесу. Третій чинник „корупція” сильно утруднює ведення власного бізнесу в Україні, тоді як у Республіці Польща студенти впливу цього чинника дають середню оцінку. До 4-го чинника „розуміння відповідальності за прийняті рішення” українські і польські студенти мають нейтральне ставлення.

Таблиця 8

Відповіді учасників проекту «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань» щодо сили впливу чинників, які утруднюють ведення власного бізнесу

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Ведення власного бізнесу утруднюють:						
1. Бюрократія			3,87			4,32
2. Економічні бар'єри			4,62			4,57
3. Корупція			4,59			4,38
4. Розуміння відповідальності за прийняті рішення		3,26			3,46	
5. Розуміння ризику неуспішності підприємницьких заходів			3,82		3,46	

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: авторська розробка

Таблиця 9

Відповіді учасників проекту «Case Simulator» Гданського університету щодо сили впливу чинників, які утруднюють ведення власного бізнесу

Чинник	Жінки			Чоловіки		
	Сила впливу чинника					
	слабка	нейтральна	сильна	слабка	нейтральна	сильна
Ведення власного бізнесу утруднюють:						
1. Бюрократія			X			X
2. Економічні бар'єри			X			X
3. Корупція		X			X	
4. Розуміння відповідальності за прийняті рішення		X			X	
5. Розуміння ризику неуспішності підприємницьких заходів		X			X	

Середнє відповіді: слабка (1; 2,50], нейтральна (2,50; 3,50], сильна (3,50; 5]

Джерело: [18, с. 35]

А от 5-й чинник „розуміння ризику неуспішності підприємницьких заходів” по різному оцінили українські студенти у розрізі статей. Він менш вагомий для чоловіків (нейтральна оцінка 3,46), порівняно з жінками (сильна оцінка 3,82). Польські студенти (жінки й чоловіки) цьому чиннику надали нейтральну оцінку.

Таким чином, результати підтверджують позитивне сприйняття студентами підприємництва. Так, підприємець для них є позитивною особою – працюютою, відповідальною, здатною ризикувати тощо. У зв'язку із цим, не викликає заперечень, що багато студентів надають перевагу відкриттю власної справи після завершення навчання. Водночас, серед низки елементів, які перешкоджають

веденню власного бізнесу, окрім бюрократії, корупції, економічних бар'єрів, є ще й страх перед можливою неуспішністю бізнесу. І тут доцільно зауважити, що саме застосування методики «Case Simulator» дозволяє знівелювати вплив його негативних проявів, оскільки допомагає нарощувати компетенційний потенціал у сфері підприємництва, вимагаючи прийняття самостійних управлінських рішень, застосування інтелектуальної спритності, креативності, швидкої реакції на зміни тощо.

У підсумку зазначимо, що в учасників проекту найістотніший результат як у польської, так і української сторони було отримано у частині ключової цілі – підприємництва, що свідчить про ефективність цієї інноваційної технології навчання. Динаміка приросту знань тут склала близько 30 % (у проекті «Бізнес-симуляції як інноваційна технологія трансферу знань») і була дещо нижчою від базового проекту «Case Simulator», де аналогічний приріст склав майже 55 % [18] та був досягнутий за рахунок кращої ринкової мотивації щодо відкриття і ведення власної справи

Висновки з проведеного дослідження. Економіка знань посилює вимоги до рівня підготовки майбутніх фахівців, що уже нині знаходить своє відображення у формуванні трьохрівневої системи оцінки. Так, окрім традиційних знань, вмінь з'являється компетентність, яка є якісною характеристикою розвитку індивідуального інтелектуального капіталу. Позитивному вирішенню проблеми зниження рівня безробіття серед молодого покоління (до 35 р.) сприятиме розвиток компетенційного потенціалу у сфері підприємництва серед випускників університетів, що може бути забезпечений на основі розширення сфер застосування інноваційних технологій у вищій освіті. Крім того, надання переваги новітнім освітнім методикам у вищій школі, посилюватиме мотивацію до відкриття власної справи, що додатково сприятиме формуванню середнього класу, демократизації суспільства, зниженню рівня корупції тощо. Поряд з цим, використання університетами інноваційних технологій трансферу знань дозволить суттєво покращити рівень працевлаштування своїх випускників, що знайде відображення у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних навчальних закладів на освітньому ринковому просторі.

Проведене дослідження презентує практичні результати обґрунтування формування компетенційного потенціалу шляхом впровадження сучасних інноваційних технологій навчання майбутніх випускників університетів. Враховано у формуванні «індивідуального інтелектуального капіталу» результати дослідження різноманітних аспектів ставлення і схильностей майбутніх випускників до підприємництва, зокрема: позитивне сприйняття підприємництва; надання переваги відкриттю власної справи після завершення навчання; сприйняття підприємця як відповідальної особи, здатної ризикувати тощо. Виявлено елементи, вплив яких можна знівелювати при подальшому розвитку підприємницьких здібностей у процесі навчання й продовженні формування компетенційного потенціалу, що, зокрема, і дала участь у інноваційному проекті бізнес-симуляції. Дослідження вміщує один із шляхів покращення якості вищої освіти в українських університетах, а також вектори гармонізації освітніх методик в межах долучення України до Болонського процесу. Вирішення вказаних проблем вимагає активізації наукових розвідок у цій сфері, що забезпечить конкурентоспроможність вітчизняних університетів на глобальному освітньому просторі.

Література

1. Hamel G. The Core Competence of the Corporation [Electronic resource] / Gary Hamel, Coimbatore Krishnarao Prahalad // Harvard Business Review, 1990. – Vol. 68. – Issue 3. – P 79–91. – Reprint 90311. – On point 6528. – Mode of access: <http://www.profrandes.com.br/wp-content/uploads/2013/03/Core-Competence-of-the-Corporation.pdf> (25.12.2015) (дата доступу 25.12.2015).
2. Sanchez R. Reinventing Strategic Management: New Theory and Practice for Competence-based-Competition / Ron Sanchez, Aimé Heene // European Management Journal, 1997. – Vol. 5. № – 3. – P. 303–317.
3. Молодь на ринку праці. Статистичні таблиці та графічні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350806> (дата доступу 26.12.2015).
4. Молодь на ринку праці. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350805> (дата доступу 26.12.2015).
5. Budowanie podstaw przedsiębiorczych wśród studentów. Założenia i przebieg projektu «Case Simulator» [Electronic resource] / Wojciech Bizon, Andrzej Poszwiecki, Magdalena Markiewicz, Marcin Skurczyński. – Mode of access: http://www.e-edukacja.net/dziewiata/referaty/Sesja_3b_2.pdf (дата доступу 26.12.2015).
6. Levy-Leboyer C. Kierowanie kompetencjami. Bilanse doświadczeń zawodowych / Claude Levy-Leboyer; [tłumaczenie Marian Egeman]. – Warszawa: Wydawnictwo Poltext, 1997. – 132 s.
7. Armstrong M. Zarządzanie zasobami ludzkimi / Michael Armstrong ; [przełoż. z ang. Alicja Unterszuetz et al.]. – Wydanie 2. – Kraków: Oficyna Ekonomiczna, Oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych, 2011. – 782 s. – (Seria: Zarządzanie zasobami ludzkimi).
8. Oleksyn T. Zarządzanie kompetencjami: teoria i praktyka / Tadeusz Oleksyn. – Wydawnictwo 2 uzupełnione. – Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2010. – 357 s. – (Seria HR).
9. Poczowski A. Zarządzanie zasobami ludzkimi: strategie–procesy– metody / Aleks Poczowski. – Wydanie 2 zmienione. – Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2002. – S. 117.
10. Sidor-Rządkowska M. Kompetencyjne systemy oceny pracowników. Przygotowanie, wdrażanie i integrowanie z innymi systemami ZZL / Małgorzata Sidor-Rządkowska. – Wadanie II uaktualnione i rozsz. – Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2011. – 252 s. – (Seria: HR).
11. Filipowicz G. Zarządzanie kompetencjami: perspektywa firmowa i osobista / Grzegorz Filipowicz. – Warszawa: Wolters Kluwer, 2014. – 402 s.

12. International Group Kontekst HR. Badania ankietowe [Electronic resource]. – Mode of access: <http://konteksthr.pl/uslugi/badania/badania-ankietowe/> (дата доступу 25.12.2015).
13. International Group Kontekst HR. Pomiar luki kompetencyjnej. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://konteksthr.pl/uslugi/badania/pomiar-luki-kompetencyjnej/> (дата доступу 25.12.2015).
14. Dąbrowski Tomasz. Założenia systemu zarządzania kompetencjami pracowników / Tomasz Dąbrowski. – Kraków: Nowe Motywacje, 2011. – 34 s.
15. Sienkiewicz Łukasz. Polityka zarządzania kompetencjami pracowników / Łukasz Sienkiewicz, Katarzyna Trawińska-Konador, Krzysztof Podwójcic. – Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2013. – 155 s.
16. Куц Л. Л. Інноваційні технології формування капіталу знань як основи індивідуального інтелектуального капіталу підприємства / Л. Л. Куц, О. М. Собко // Інноваційна економіка. – 2015. – № 4 [59]. – С. 93–103.
17. Собко О.М. Капітал компетенцій як фундаментальний чинник якості індивідуального інтелектуального капіталу підприємства / О.М. Собко, Л.Л. Куц // Інноваційна економіка. – 2015. – № 3 [58]. – С. 71–80.
18. Bizon Wojciech. Efektywność projektu innowacyjnego testującego „CASE SIMULATOR”. Raport z badań / [Wojciech Bizon, Andrzej Poszewiecki, Paulina Szulc]; [pod red. Wojciecha Bizona i Andrzeja Poszewieckiego]. – Sopot: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2013. – 63 p.

References

1. Hamel, Gary and Prahalad, Coimbatore Krishnarao (1990), “The Core Competence of the Corporation”, *Harvard Business Review*, Vol. 68, Issue 3, pp. 79–91, Reprint 90311, On point 6528, available at: <http://profrandes.com.br/wp-content/uploads/2013/03/Core-Competence-of-the-Corporation.pdf> (access date December 25, 2015).
2. Sanchez, R. and Heene, Aimé (1997), “Reinventing Strategic Management: New Theory and Practice for Competence-based-Competition”, *European Management Journal*, Vol. 5, no. 3, pp. 303–317.
3. “The youth on the labor market. Statistical tables and graphic materials”, available at: <http://dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350806> (access date December 26, 2015).
4. “The youth on the labor market. Analytical note”, available at: <http://dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350805> (access date December 26, 2015).
5. Bizon, Wojciech, Poszewiecki, Andrzej, Markiewicz, Magdalena and Skurczyński, Marcin “Developing entrepreneurial skills among students. The principles and progress of the «Case Simulator»”, available at: http://edukacja.net/dziewiata/referaty/Sesja_3b_2.pdf (access date December 26, 2015).
6. Levy-Leboyer, Cl. (1997), *Kierowanie kompetencjami: bilans doświadczeń zawodowych* [Management of competencies: balance of professional experience], translation from french Marian Egeman, Poltext, Warszawa, Poland, 131 p.
7. Armstrong, M. (2011), *Zarządzanie zasobami ludzkimi* [Human Resource Management], translation from eng. Alicja Unterszuetz et al., Wydanie 2, Oficyna Ekonomiczna, Oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych, Kraków, Poland, 782 p.
8. Oleksyn, T. (2010), *Zarządzanie kompetencjami: teoria i praktyka* [Management of competencies: theory and practice], Wydawnictwo 2 uzupełnione, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, Poland, 357 p.
9. Poczrowski, A. (2002), *Zarządzanie zasobami ludzkimi: strategie–procesy–metody* [Human Resource Management: strategies-processes-methods], Wydanie 2 zmienione, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, Poland, p. 117.
10. Sidor-Rządkowska, M. (2011), *Kompetencyjne systemy oceny pracowników. Przygotowanie, wdrażanie i integrowanie z innymi systemami ZZL* [Competence assessment system of employees. Preparation, implementation and integration with other systems of human resource management], Wadanie II uaktualnione i rozsz, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, Poland, 252 p.
11. Filipowicz, G. (2014), *Zarządzanie kompetencjami: perspektywa firmowa i osobista* [Management of competencies: proprietary and personal perspective], Wolters Kluwer, Warszawa, Poland, 402 p.
12. “International Group. Context of HR. Questionnaire study”, available at: <http://konteksthr.pl/uslugi/badania/badania-ankietowe/> (access date December 25, 2015).
13. “International Group. Context of HR. Questionnaire study. Measurement of competence lacunae”, available at: <http://konteksthr.pl/uslugi/badania/pomiar-luki-kompetencyjnej/> (access date December 25, 2015).
14. Dąbrowski, Tomasz (2011), *Założenia systemu zarządzania kompetencjami pracowników* [Basics of the management system of competence of employees], Nowe Motywacje, Kraków, Poland, 34
15. Sienkiewicz, Łukasz, Trawińska-Konador, Katarzyna and Podwójcic, Krzysztof (2013), *Polityka zarządzania kompetencjami pracowników* [Policy of management competencies of employees], Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, Poland, 155 p.
16. Kuts, L.L. and Sobko, O.M. (2015), “Innovative technologies for formation of knowledge capital as the basis of individual intellectual capital of the enterprise”, *Innovatsiina ekonomika*, no. 4 [59], pp. 93–103.
17. Sobko, O.M. and Kuts, L.L. (2015), “Capital of competencies as a fundamental quality factor of individual intellectual capital of the enterprise”, *Innovatsiina ekonomika*, no. 3 (58), pp. 71-80.
18. Bizon, Wojciech, Poszewiecki, Andrzej and Szulc, Paulina (2013), *Efektywność projektu innowacyjnego testującego „CASE SIMULATOR”* [The efficiency of the innovative project is being tested „CASE SIMULATOR”], Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot, Poland, 63 p

Рецензент: д.е.н., доцент

Тернопільського національного економічного університету В.А. Дерій

УДК 330.341

Михайлишин Л.І.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної
економіки, маркетингу і менеджменту

Свірський В.С.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки,
маркетингу і менеджменту

Тернопільський національний економічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Mykhailyshyn L.I.,
*can.d.sc.(econ), assoc. prof., assistant professor of International
economics, marketing and management department*

Svirskyi V.S.,
*can.d.sc.(econ), assistant professor of International economics,
marketing and management department
Ternopil National Economic University*

TRANSFORMATIONS OF INNOVATION AND ORIENTED MODELS OF THE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL ECONOMY

Постановка проблеми. Сучасний розвиток глобальної економіки характеризується поглибленням інтеграційних процесів, прискореними темпами науково-технічного прогресу й зростаючою інтелектуалізацією основних факторів виробництва. На межі ХХ-ХХІ ст. до 90 % приросту ВВП найбільш економічно розвинених країн припадає на частку нових знань, втілених у високотехнологічній продукції й технологіях, прогресивних методах організації виробництва й в підвищенні рівня освіти громадян, тобто в сферах господарювання, що формують ядро економіки, орієнтованої на інновації.

Основою економічного розвитку країн-лідерів глобальної економіки є національні інноваційні системи, де новаторська діяльність провадиться не тільки в сфері освіти, науки й технологій, а й поширюється на охорону здоров'я, соціальну та культурну сфери. Наслідком такого типу господарювання є формування економіки знань, в якій приріст ВВП забезпечується в основному завдяки створенню та реалізації інноваційних товарів, робіт та послуг. Все це робить особливо актуальним вивчення і систематизацію світового досвіду інноваційного шляху розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інноваційної парадигми моделі економічного розвитку, формування і функціонування національних інноваційних систем дедалі частіше привертає до себе увагу наукової спільноти. Значний внесок у розробку даної проблеми знаходимо у роботах таких зарубіжних вчених, як Агйон Ф., Бейлі Д., Боскіні М., Гроссман Дж., Даннінг Дж., Зінгер Г., Кастельс М., Кондрат'єв Н., Крістенсен К., Крукек П., Кляйкнехт А., Портер М., Пребіш Р., Робінсон Дж., Райнерт Е., Ромер П., Роузфілд С., Солоу Р., Твісс Б., Тінберген Я., Хамфрі Д., Хювіт П., Хелпман Е., Шмітц Г., Шумпетер Д. Серед вчених пострадянського простору слід виділити роботи Л. Абалкіна, Л. Антонюк, С. Глаз'єва, В. Дергачова, А. Динкіна, А. Гальчинського, Б. Губського, В. Гейця, С. Глаз'єва, І. Єгорова, С. Єрохіна, Я. Жаліла, І. Каленюк, Г. Клейнера, Д. Лук'яненка, Д. Львова, Ю. Макогона, Н. Навроцької, В. Новицького, С. Румянцевої, В. Сіденка, А. Філіпенка, Л. Федулової, Р. Фатхутдинова, В. Чужикова, О. Швиданенка, О. Шниркова, Е. Яковця.

Посилення впливу інноваційних чинників розвитку глобальної економіки потребує всебічного аналізу структурних зрушень у світових нагромадженнях та інвестиціях у високотехнологічному секторі, оцінки їх кількісно-якісних перетворень і можливих тенденцій подальшого розвитку, що й стало метою дослідження трансформації інноваційно-орієнтованих моделей розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз структурних зрушень у світових нагромадженнях та інвестиціях у високотехнологічному секторі, оцінка їх кількісно-якісних перетворень і можливих тенденцій подальшої трансформації інноваційно-орієнтованих моделей розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток глобальної економіки визначається у величезній мірі повсюдним освоєнням досягнень НТП і поступовою зміною існуючого технологічного укладу. Останній характеризується специфічними структурно-інвестиційними способами процесу відтворення з урахуванням поділу праці, обумовленого факторами науково-технологічного та

суспільно-економічного прогресу, що забезпечують значне підвищення ефективності капіталу в процесі технологічної еволюції глобальної економічної системи. Нині глобальна економіка знаходиться в стадії активного розвитку V інформаційного технологічного укладу. Водночас вже помітний розвиток технологій нового VI технологічного укладу, таких як нанотехнології, екоенергетика, синтетична біологія, оптоелектроніка, молекулярна електроніка, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі тощо.

В даний час розвиток наукомістких і технічно складних галузей характеризується швидким поширенням технологічних новинок по каналах світової торгівлі, через глобальні виробничі і збутові мережі транснаціональних корпорацій та інноваційні хаби. Незважаючи на основні тенденції глобалізації інноваційної сфери щодо пришвидшення поширення нових технологій (створення світової науково-технологічної інфраструктури, розширення міжнародного співробітництва і збільшення частки зарубіжного фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР) в більшості розвинених й нових індустріальних країнах, виникнення міжнародних та міжкорпоративних технологічних альянсів для проведення спільних наукових досліджень і наукомістких виробництв, реалізації венчурних проектів) і далі зберігається нерівномірний розподіл інноваційного розвитку у світі (табл. 1).

Таблиця 1

Частка регіонів світу і окремих країн у загальних витратах на НДДКР у 2012-2014 рр.

Регіон чи країна	Період		
	2012	2013	2014
Північна і Південна Америка (21)	34.5%	34.0%	33.9%
США	32.0%	31.4%	31.1%
Азія (20)	37.0%	38.3%	39.1%
Китай	15.3%	16.5%	17.5%
Японія	10.5%	10.5%	10.2%
Індія	2.7%	2.7%	2.7%
Європа (34)	23.1%	22.4%	21.7%
Німеччина	6.1%	5.9%	5.7%
Решта світу (36)	5.4%	5.3%	5.3%

Джерело: [1, с. 5]

Так, у 2014 р. на США, Японію, Китай припадало близько 50 % видатків на НДДКР. Разом із країнами ЄС цей показник сягнув 80 %. При цьому загальний обсяг інвестицій в НДДКР (у відсотках від ВВП) свідчить про домінуючу роль американського континенту, який упродовж останніх років демонструє зростання витрат на інновації на відміну від решти світу (рис. 1).

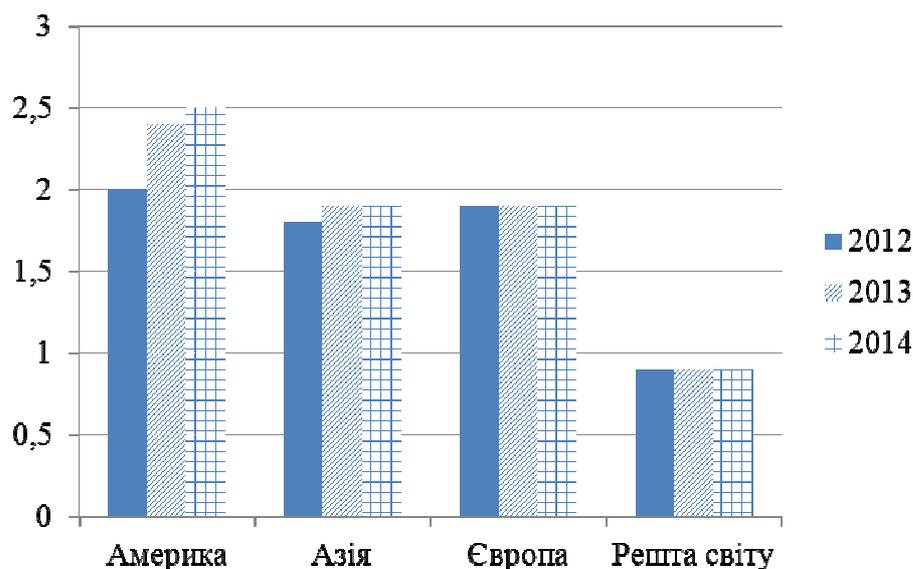

Рис. 1. Інвестиції в НДДКР (у % від ВВП)

Джерело: [1, с. 4]

Очевидно, що інноваційний розвиток будь-якої країни залежить не лише від обсягів фінансування НДДКР. Успішне функціонування національних інноваційних систем залежить від низки

взаємопов'язаних інституційних чинників та умов, здатних забезпечити створення, розробку, впровадження та комерціалізацію інновацій. Найбільш повним комплексом показників інноваційного розвитку різних країн є глобальний інноваційний індекс (The Global Innovation Index). Він відображає співвідношення витрат на інновації та ефект від них. Оцінка інноваційної ефективності враховує результати НДДКР, а також ефективність підприємницької діяльності, наприклад, продуктивність праці, загальний прибуток акціонерів, вплив інновацій на міграцію бізнесу та приріст ВВП. При оцінці інноваційних витрат враховується фінансова політика уряду, політика у сфері освіти та інноваційна інфраструктура тощо. Загалом індекс складений за 79 індикаторами, що відображають інноваційні можливості країн. Провідними країнами-інноваторами у світі у 2015 році були Швейцарія, Великобританія, Швеція, Нідерланди та Сполучені Штати Америки (табл. 2).

Таблиця 2

**Топ-10 країн світу відповідно до
Глобального інноваційного індексу у 2015 р.**

Місце	Країна	Місце	Країна
1.	Швейцарія (1 місце в 2014 р)	6.	Фінляндія (4)
2.	Великобританія (2)	7.	Сінгапур (7)
3.	Швеція (3)	8.	Ірландія (11)
4.	Нідерланди (5)	9.	Люксембург (9)
5.	Сполучені Штати Америки (6)	10.	Данія (8)

Джерело: [3]

Проаналізувавши показники індексу за декілька останніх років, встановлено, що група країн-лідерів в цілому (за винятком Чехії, КНР, Ірландії та Малайзії) залишається незмінною. Серед субіндексів, на наш погляд, слід виділити показник якості інновацій, що характеризується досягненнями вищої освіти, охоплення академічними публікаціями та міжнародними патентами. Окрім традиційних лідерів цієї групи (США, Великобританія, Японія, Німеччина та Швейцарія) серед країн із середнім рівнем доходу провідні позиції за якістю інновацій тут займають Китай, Бразилія та Індія.

Доволі динамічні темпи інноваційного розвитку показує і низка країн із групи з низьким рівнем доходу на душу населення. Серед них Кенія, Уганда, Малаві, Мозамбік, Буркіна-Фасо, які досягли кращих результатів в інноваційній сфері, аніж країни з таким самим рівнем розвитку, завдяки вдосконаленню інституційних засад ведення інноваційного підприємництва, підвищення рівня освіченості і кваліфікації робочої сили тощо [3].

Саме динамічність є основною характерною рисою досягнень НТП у ХХІ ст. Для того, щоб не відстати у науково-технологічному розвитку, інноваційні стратегії повинні враховувати сучасні умови інтенсивного господарювання. Однак кризові тенденції та підвищення турбулентності світової економічної системи впливають на інноваційну політику, зокрема і країн-лідерів, які не збільшують витрат на НДДКР. Натомість країни, що розвиваються, активно нарощують такі інвестиції. Це стосується країн БРИКС, насамперед КНР. Відтак, вже у найближчі 20-50 років технологічне лідерство США найімовірніше вже не буде таким беззаперечним. Підтвердженням цьому є показник кількості поданих заявок на патентування, зростання якого в КНР упродовж 2013-2014 рр. становило 12,5 %, у США – лише 1,3 %, а в Японії взагалі зафіксовано падіння -0,7 %. Загалом абсолютна кількість заявок КНР майже удвічі перевищила показник США у 2014 р. [4, с. 6].

Економіка КНР максимально використала процеси інтернаціоналізації та глобалізації інновацій. Ставши спочатку ключовим глобальним реципієнтом транскордонного переміщення виробництва інноваційних товарів, керівництво КНР поступово залучає передові технології та інституційно-управлінський досвід для побудови власної інноваційної системи, розуміючи, що модель розвитку, побудована на іноземних інвестиціях, експорті та дешевій робочій силі себе поступово вичерпала.

За останні 25 років КНР демонструє значні темпи розвитку інноваційної сфери. Якщо наприкінці 90-х рр. ХХ ст. інвестиції в НДДКР становили лише близько 0,5 % ВВП країни, то вже у 2013 р. вони перевищили показник 2 % (рис. 2).

Нині на території Китаю функціонують 90 зон техніко-економічного розвитку й 114 зон нових й високих технологій. У період минулої 11-ї п'ятирічки кількість працівників науково-дослідної сфери щороку збільшувалася на 13%. В 2010 р. їх чисельність склала 2,5 млн. чол. Кількість нових державних центральних лабораторій збільшилася до 148, загальна кількість лабораторій різної спрямованості досліджень і різних форм власності – 317, нових інженерно-дослідних центрів – 91. Кількість нових науково-дослідних центрів при державних підприємствах становило 114. Зростання інвестицій в НДДКР в КНР призвело до зростання доданої вартості високотехнологічних виробництв до 11,8 %, що перевищило на 2,1 пункти показник доданої вартості великих (з річним доходом більше 20 млн. юанів) підприємств [6].

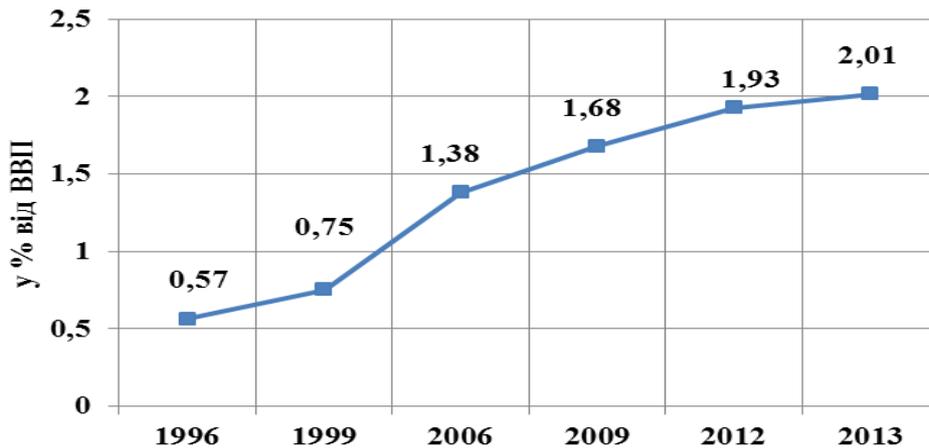

Рис. 2. Інвестиції в НДДКР в КНР (у % від ВВП)

Джерело: [5]

Масштаби і динаміка інноваційного розвитку КНР є вражаючими, однак детальніший аналіз свідчить, що лівову частку (близько 90 %) високотехнологічної продукції виробляють філії ТНК. На підприємствах зі 100 % часткою китайського капіталу лише 2-3 % продукції є інноваційною. Високотехнологічна частина китайської промисловості є радше великим складальним цехом, що залежить на $\frac{3}{4}$ від імпортних компонентів. Основою інноваційної діяльності упродовж останніх 30 років була реалізація стратегії «Ринок в обмін на технології». Через брак власних фінансових ресурсів для інвестування в інновації (як видно з рис. 2., до 1998 р. інвестиції в НДДКР в КНР становили менше 0,7 % від ВВП) така стратегія призвела залучення в країну другорядних інноваційних технологій. Кількісні показники зростання інноваційної сфери не супроводжувались зростанням їх якісної компоненти. Так, згадуване світове лідерство КНР за поданими заявками на патентування стосується патентів на промислові зразки і корисні моделі, що у XXI ст. аж ніяк не є передовими технологіями.

Таким чином, швидкі темпи модернізації економіки КНР на основі стратегії «доганяючого розвитку», що базувалась лише на екзогенних факторах росту, не сформували національної інноваційної системи. Тому у посткризовий період упродовж 2009-2013 рр. правління КНР більш ніж удвічі збільшило фінансування НДДКР з 5802,1 до 11846,6 млн. юанів. Також було вирішено фінансувати проведення спільних наукових досліджень, в тому числі і за кордоном (в Сінгапурі, в штатах Меріленд і Південна Кароліна (США), Кембриджі та Манчестері (Великобританія), Дубаї (ОАЕ), а також в бразильському Кампінас) [7]. Відтак, скориставшись спадом світової економіки та накопичивши рекордні золотовалютні резерви, КНР поступово перетворюється із об'єкта у суб'єкт інвестицій інноваційного характеру, змінивши політику відкритості на політику тісної взаємодії з глобальною економікою з метою реалізації амбіційної мети переходу від політики «зроблено в Китаї» до політики «придумано і спроектовано в Китаї» [8]

Загалом кризові процеси в глобальній економіці та фінансовому секторі на межі ХХ-ХХІ ст. мали дуалістичний вплив на розвиток інновацій. З одного боку, унаслідок кризи відбулося зниження обсягів фінансових ресурсів, спрямованих на НДДКР, розірвання окремих глобальних виробничих і фінансових ланцюжків в рамках ТНК, послаблення позицій компаній з розвинутих країн тощо. З іншого боку, у посткризовий період неминуче з'являються нові можливості розвитку інноваційних систем, серед яких поява галузей, окремих країн та регіонів – нових центрів активізації інноваційних процесів, розширення міжнародної співпраці в інноваційній сфері з метою диверсифікації ризиків та мобілізації достатніх обсягів ресурсів для реалізації великих проектів. Еволюція інноваційного розвитку поступово переходить до нового етапу – мережевої моделі інновацій на основі тісного міжнародного співробітництва (рис. 3).

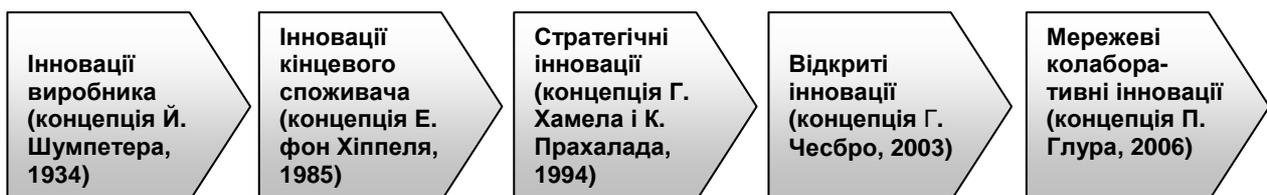

Рис. 3. Еволюція моделей інноваційного розвитку

Джерело: складено за [9; 10; 11].

Перехід до стратегії інноваційного розвитку є безальтернативною умовою збереження міжнародної конкурентоспроможності країни в глобальній економіці постіндустріального типу. Для того, щоб успішно реалізувати таку стратегію, необхідно забезпечити збалансованість державного регулювання й ринкових механізмів функціонування національних інноваційних систем. У ХХІ ст. корпоративний сектор залишатиметься важливим елементом національних інноваційних систем, зважаючи на свій фінансовий та інноваційний потенціал, дієві механізми перерозподілу факторів виробництва на користь ефективніших проектів тощо. Разом з тим, не слід применшувати значення державного регулювання для розвитку інноваційних процесів, освіти, науки й технологій, створення сприятливих інституційних умов для інноваційного зростання. Незважаючи на підвищення залежності інноваційного розвитку національних економік від транснаціональних наукових виробничо-збутових мережеских конгломератів, саме державна політика, як свідчить досвід другої половини ХХ ст., зробила із вчорашніх аутсайдерів науково-технологічного розвитку нових інноваційних лідерів [12; 13].

Для завоювання та утримання лідируючих позицій в глобальному інноваційному процесі наявність самого інноваційного потенціалу чи ємкого національного ринку є недостатніми. Першочерговим завданням для держави є розробка стратегії інноваційного розвитку і створення інституційних умов для її реалізації. За державою зберігається функція забезпечення інфраструктури інноваційної системи (інноваційні центри, венчурні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори, система підготовки та підвищення кваліфікації наукових кадрів тощо). Інноваційні стратегії розвитку в значній мірі залежать від державної макроекономічної політики, законодавчого забезпечення, стану внутрішнього ринку, розвитку промислового та науково-технологічного потенціалу, а також визначаються соціально-культурними та історичними особливостями розвитку національної економіки.

Сучасний етап державного регулювання розвитку національних інноваційних систем характеризується низкою особливостей, серед яких:

- регулювання здійснюється не лише державними органами, а й саморегульованими організаціями;
- промислова політика у сфері інновацій спрямована на створення територіальної концентрації високих технологій («Силіконова долина», «Сколково», Бангалор, Чжунгуаньцунь тощо);
- підтримка гнучкої організації інноваційних виробництв, здатних до стрімкої трансформації та їх орієнтація на попит;
- «чутливість» інноваційних систем до якості людського капіталу та інформаційного середовища;
- організація інноваційних процесів на кластерній основі, здатної до тісного транскордонного співробітництва.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах перманентного поглиблення інтернаціоналізації та глобалізації господарських процесів успіх розвитку національних інноваційних систем залежатиме також і від їх здатності інтегруватися і конкурувати в глобальному інноваційному просторі за фінансові й трудові ресурси та споживача. Рівень інтернаціоналізації національних інноваційних систем країн-технологічних лідерів підтверджує наявність позитивного зв'язку між глобалізацією економіки та зростанням частки транснаціональних науково-виробничих й дистрибутивних каналів глобального технологічного розвитку. У майбутньому кордони національних інноваційних систем поступово стиратимуться, а конкуренція відбуватиметься в рамках згаданих транснаціональних каналів, що об'єднуюватимуть національні інноваційні, освітні системи, інфраструктуру та ресурси. Загалом нова інноваційна парадигма повинна бути спрямована не лише на отримання комерційної вигоди, а соціальних та екологічних ефектів у планетарному масштабі, що є перспективою подальших досліджень у цій сфері.

Література

1. R&D Magazine, 2014 Global R&D Funding Forecast [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.battelle.org/docs/tpp/2014_global_rd_funding_forecast.pdf
2. Global Innovation Index 2014 Report [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2014>
3. Global Innovation Index 2015 Report. Effective Innovation Policies for Development [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_gii_2015.pdf
4. World Intellectual Property Indicators 2015 [Electronic resource] // World Intellectual Property Organization. – Geneva, 2015. – Mode of access: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2015.pdf
5. World Development Indicators [Electronic resource]. – Mode of access: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?frmsrc=search&CNO=2&country=&series=GB.XPD.RSDV.GD.ZS&period>
6. Состояние инновационного развития. Китай [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ved.gov.ru/rus_export/partners_search/torg_exp/?action=showproduct&id=4682
7. Basic Statistics on Scientific and Technological Activities [Electronic resource] / China Statistical Yearbook 2014. – Mode of access: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/nds/2014/indexeh.htm>
8. Friedman Thomas L. The world is flat: a brief history of the twenty-first century / Friedman Thomas L. – New York : Farrar, Straus and Giroux, 2006.

9. Baldwin C.Y. "Modeling a Paradigm Shift: From Producer Innovation to User and Open Collaborative Innovation" [Electronic resource] / Baldwin C.Y., von Hippel, E. // Harvard Business School Working Paper 10-038, 2009. – Mode of access: <http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/10-038.pdf>
10. Russell M.G. Transforming Innovation Ecosystems through Shared Vision and Network Orchestration [Electronic resource] / Russell M.G. et al. // Triple Helix IX International Conference. Stanford, 2011. – Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/284726075_Transforming_Innovation_Ecosystems_through_Shared_Vision_and_Network_Orchestration
11. Gloor P.A. Swarm Creativity: Competitive Advantage Through Collaborative Innovation Network / P.A. Gloor. – Oxford University Press: Oxford, 2006.
12. Семенова Е. А. Роль государства в стимулировании инноваций / Е. А. Семенова // Проблемы национальной стратегии. – 2010. – № 4. – С. 122-123.
13. Wade Robert. Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization / Wade Robert. – Princeton University Press: Princeton, 1990

References

1. R&D Magazine (2014), "Global R&D Funding Forecast". – available at: https://battelle.org/docs/tpp/2014_global_rd_funding_forecast.pdf
2. Global Innovation Index Report (2014), available at: <https://globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2014>
3. Global Innovation Index Report (2015), "Effective Innovation Policies for Development", available at: http://wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_gii_2015.pdf
4. World Intellectual Property Organization (2015), World Intellectual Property Indicators. – Geneva, 2015. – available at: http://wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2015.pdf
5. World Development Indicators, available at: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?frmsrc=search&CNO=2&country=&series=GB.XPD.RSDV.GD.ZS&period>
6. Conditions of innovative development. China, available at: http://ved.gov.ru/rus_export/partners_search/torg_exp/?action=showproduct&id=4682
7. China Statistical Yearbook (2014), "Basic Statistics on Scientific and Technological Activities", available at: <http://stats.gov.cn/tjsj/nds/2014/indexeh.htm>
8. Friedman, T. L. (2006), The world is flat: a brief history of the twenty-first century / New York : Farrar, Straus and Giroux.
9. Baldwin, C.Y., and von Hippel, E. (2009), "Modeling a Paradigm Shift: From Producer Innovation to User and Open Collaborative Innovation," Harvard Business School Working Paper 10-038. available at: <http://hbs.edu/faculty/Publication%20Files/10-038.pdf>
10. Russell, M.G. et al. (2011), Transforming Innovation Ecosystems through Shared Vision and Network Orchestration, Triple Helix IX International Conference. Stanford, available at: https://researchgate.net/publication/284726075_Transforming_Innovation_Ecosystems_through_Shared_Vision_and_Network_Orchestration
11. Gloor, P.A. (2006), Swarm Creativity: Competitive Advantage Through Collaborative Innovation Network, Oxford University Press: Oxford.
12. Semenova, E.A. (2010), "The role of the government in stimulating innovations" Проблемы национальной стратегии, no. 4, pp. 122-123.
13. Wade Robert (1990), Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization, Princeton University Press: Princeton.

*Рецензент: д.е.н., професор
Тернопільського національного економічного університету П.П. Пуцентейло*

УДК 339.92

Капітанець С.В.,
канд. пед. наук, доцент, науковий співробітник відділу
наукових досліджень з економічних питань митної справи
Державний науково-дослідний інститут митної справи,
м. Хмельницький

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОГО СОЮЗУ ЄС ТА ЙОГО ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Kapitanets S.V.,
cand.sc.(educ.), assoc. prof., research associate of the division
of scientific research on economic problems of customs affairs
State Research Institute of Customs Affairs, Khmelnytskyi

PROBLEMS OF FUNCTIONING THE CUSTOMS UNION EU AND ITS ECONOMIC EFFECT IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

Постановка проблеми. В умовах європейської інтеграції чітко викарбовується перспективний шлях вдосконалення та розширення світових процесів в різних галузях господарства. Інтеграцію як процес неможливо уявити без збільшення кола партнерів і розробки новітніх технологій та послуг. І хоча інтеграційні процеси не завжди призводять до позитивних наслідків в економіці, що зумовлюється занадто великим впливом тих ідей і процесів, які входять в процеси інтегрованої держави, проте, такі процеси стимулюють необхідні зрушення для соціально-економічного розвитку держави. Одним з видів євроінтеграції є економічна інтеграція, яка представляє собою об'єктивний процес розвитку стійких економічних зв'язків і поділу праці національних господарств, що близькі за економічним рівнем.

Основою економічної інтеграції є вимоги високорозвинутих продуктивних сил, що переросли межі національних господарств. Інтеграційний процес у своєму розвитку проходить декілька стадій, у тому числі: створення єдиного ринку з уніфікацією юридичних та економіко-технічних умов торгівлі, спрямування капіталу і робочої сили, утворення валютного та економічного союзів [1].

Економічна інтеграція країн Європи відбувається послідовно, шляхом налагодження співпраці з європейськими та міждержавними організаціями. Важливу і далеко не останню роль в економічній євроінтеграції відіграє Митний союз ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів євроінтеграції, у тому числі і економічної, приділяється велика увага вітчизняними вченими. Серед них можна виділити Вергун В., Гошовську О., Дьоміну О., Задарей Н., Іванова П., Корнилова О., Копійка В., Кузьміна О., Курдину Е., Фурмана В., Шкарпову О., Шниркова О. Роботи зазначених авторів сприяли розширенню уявлень про інтеграційні процеси. Дослідженням питань, пов'язаних з Митним союзом (генезис, формування та розвиток) та митною складовою економічної політики держав, присвячені праці Н. Мусіса, Р. Карбау, П. Чеччіні, М. Емерсона, а також І. Бережнюка, І. Грицяка, Є. Додіна, А. Пашка, К. Сандровського та ін.

Проте, питання функціонування, розвитку та економічних ефектів Митного союзу ЄС залишається актуальним і потребує глибшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз формування та функціонування Митного союзу ЄС, а також визначення факторів впливу на його економічні ефекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення зони вільної торгівлі, без сумніву, є важливим етапом економічної інтеграції, проте найбільша інтеграція певної групи країн (зокрема країн Європи) розпочинається, як правило, зі створення митного союзу. Адже за таких умов країни-члени, з одного боку, втрачають своє право проводити незалежну митну політику та вимушені погоджуватись із запровадженням спільного зовнішнього митного тарифу, що застосовується проти третіх країн, з другого – розширюється вплив держав-членів Митного союзу ЄС на низку інших політик, насамперед на аграрну, фіскальну та конкурентну тощо. Досить важливим є також те, що у спільній митній зоні опиняються товари та послуги як власного виробництва (тобто споживчі ринки розширюються у кілька разів), так і ті, що були вироблені поза межами Митного союзу ЄС. Не зважаючи на деякі проблеми, пов'язані з посиленням конкуренції та відповідною реакцією виробників на деякі групи «чутливих товарів» (сенситивного експорту), Митний союз ЄС має значні переваги для держав-учасниць, оскільки він служить стабільною основою для економічної інтеграції та зростання в Європі.

Митний союз – це міжнародно-правовий інструмент узгодження митної політики групою країн. У тексті Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) Митний союз визначається як заміна однією

митною територією двох або кількох митних територій, за якої: а) мита та інші обмежувальні заходи в галузі торгівлі між державами скасовуються відносно основної частини торгових обмінів між територіями, складовими союзу, або, принаймні, у відношенні основної частини обмінів товарами, що походять з цих територій (внутрішній аспект); б) з деякими застереженнями мита та інші регуляторні заходи, застосовувані кожним з членів союзу у торгівлі з територіями, що не входять в союз, є, по суті, ідентичними (зовнішній аспект). Найефективнішим Митним союзом сьогодення можна впевнено вважати Митний союз Європейського Союзу.

До створення Митного Союзу в межах зони преференційної торгівлі, а згодом і зони вільної торгівлі діяли митні тарифи, головна мета застосування яких полягала у тому, щоб обмежити імпорт товарів, що є нижчими за ціною, аніж у національного товаровиробника. Крім цього, велике значення мали кількісні обмеження (квоти) на певні види імпортованих товарів, частка яких, разом узятая, нерідко перевищувала загальний попит країни. За таких умов національна промисловість мала значні переваги на внутрішньому ринку, вона була досить добре захищеною, водночас, це не спонукало виробників до удосконалення виробництва, його модернізації, а відтак і до зниження цін на товари та послуги, що надавалися. Внаслідок цього потерпали споживачі: висока ціна, низька якість, малий вибір. Європа 50-х потребувала таких змін, які б змогли суттєво підняти добробут громадян.

У відповідності до Римського (1957 р.) договору, країни-учасниці взяли на себе дві групи зобов'язань:

- заборона тарифів, квот, кількісних обмежень між державами-учасницями;
- застосування єдиного зовнішнього тарифу на товари та послуги, що надходять із третіх країн.

Зрозуміло, що ці заходи слід було проводити поступово, постійно узгоджуючи при цьому спільні позиції країн-учасниць.

Стаття 23 Договору про ЄЕС чітко встановлювала, що основою спільноти є митний союз, дія якого поширюється на всю торгівлю товарами й передбачає відмову держав-членів від мита на імпорт та експорт. Також статтями 13 і 14 цього документа визначалося, що митні платежі мають характер еквівалентної дії і повинні бути скасовані в період з 1 січня 1958 р. до 31 грудня 1969 р. (зауважимо, що кінцева побудова митного союзу була завершена на 18 місяців раніше встановленого строку) [2].

У цей період було проведено кілька етапів зниження митних платежів аж до повної їх ліквідації, і хоча 1 липня 1958 року відбулося їх повне усунення, залишалися значні перешкоди щодо деяких зборів, які можна було б прирівняти до мита та деяких кількісних обмежень. Цей період був не дуже легким для країн-учасниць, адже будь-яка взаємна поступка, досягнута у ході переговорів, призводила до ускладнення діяльності, а інколи й до банкрутства деяких компаній. Природно, що реакція національних урядів була доволі стрімкою і часто-густо жорсткою. Цей період, за висловом Н. Мусиса, можна назвати - «війна прикордонних формальностей» [3].

Затримання вантажів з метою ретельної перевірки відповідних документів стало наприкінці 60-х років постійною практикою європейських держав, адже передбачало обов'язкову сплату податків, реєстрацію для статистики, прискіпливі митні перевірки та інші процедури, формалізація яких стала на той час національною політикою країн – членів ЄЕС. Нерідко це призводило до міждержавних конфліктів.

Велике значення мала у цей період гармонізація законодавства не лише в митній сфері, а й у цілій низці інших, дотичних до неї секторів національних економік, зокрема транспортному, охорони прав споживачів, охорони довкілля, страхування вантажів тощо. Звичайно, взаємні поступки давалися нелегко. Але ефект масштабу ставав для держав-учасниць дедалі очевиднішим, адже зростання обсягів взаємної торгівлі у торговельних «війнах», які тоді вирували, вражало нечуваними темпами. Тільки протягом десяти років (1958-1968 рр.) цей показник між державами-засновницями зріс у 3 рази.

Отже, основними результатами «митної конвергенції» у цей період можна вважати:

- гармонізацію законодавства;
- поступове зменшення митних платежів;
- постійний діалог між державами-членами щодо ускладнення процесу перетину митного кордону;
- реалізацію ефекту «масштабу» та зумовлене цим економічне зростання.

Можна констатувати: до початку 70-х років, тобто на першому етапі створення Митного союзу ЄС, було зроблено дуже багато, проте до кінця всі суперечності, пов'язані з вільним рухом товару, усунуто не було.

Другий етап становлення Митного союзу тривав доволі довго, аж до 1993 року, а основний тягар щодо гармонізації митного законодавства взяла на себе Європейська Комісія. Цей етап, за словами Н. Мусиса, визначається як «війна з формальностями на виснаження». Головна особливість цього періоду полягала у тому, що завершення побудови Митного союзу відбувалося разом з формуванням спільного ринку, а відтак основні документи того періоду – Єдиний Європейський Акт (1987 р.) і Маастрихтський договір (1992 р.) – максимально сприяли завершенню складного і досить суперечливого процесу побудови найбільшої у світі митної спільноти [4; 5].

Усунення митних кордонів та відповідних бар'єрів призвело до додаткового зростання ВВП для національних економік. Фактично це означало появу так званого синергетичного ефекту, тобто додаткового зростання цього макроекономічного показника до того, який відповідав би природним темпам економічного зростання за умов, якщо б Митний союз не створювався. Зауважимо, що чимало сучасних європейських економістів вважає, що саме утворення Митного союзу та зумовлене ним поступальне зростання економік країн ЄС дозволило успішно подолати численні структурні кризи того періоду [6].

1 січня 1993 року можна вважати початком нового періоду у формуванні Митного Союзу. Саме тоді було повністю скасовано митні кордони та створено вільну від них зону, в якій відтепер у відповідності до Регламенту вводилися єдині митні документи TIR (міжнародні дорожні перевезення) та АТА (тимчасовий допуск товарів). Скасування всіх без винятку митних формальностей, що ускладнювали лібералізацію руху товарів у межах Європейської економічної співдружності, суттєво вплинуло на економічне зростання держав-членів.

На сучасному етапі засадами розвитку Митного союзу ЄС стали низка стратегій. В сорокарічний ювілей Митного союзу (01.04.2008 р.) у Брюсселі була прийнята Стратегія розвитку Митного союзу, де Пункт 1 декларує, що Митний союз – основа Європейського Союзу. За минулі 45 років ЄС розширився з 6 до 28 держав, які фактично стали єдиним ринком (в рамках розширення у 2004 р. до Союзу приєдналися Кіпр, Естонія, Угорщина, Литва, Латвія, Мальта, Польща, Чехія, Словаччина, Словенія, в 2007 р. – Болгарія і Румунія, у 2013 р. – Хорватія). Значуще місце в тексті Стратегії відводилось питанням контролю з боку митних органів, підтримки і розвитку конкуренції на внутрішньому ринку ЄС, співробітництва. Істотну роль в історії формування Митного союзу ЄС відіграють договори про приєднання третіх держав.

Важливим етапом розвитку митних відносин в ЄС стала програма «Митниця - 2007 (2003-2007)», створена на основі Рішення № 253/2003/ЄС Європейського парламенту та Ради від 11 лютого 2003 р. [7]. Головна мета Програми полягала у забезпеченні координації діяльності митних керівних органів держав-членів таким чином, щоб операції в митній сфері відповідали потребам внутрішнього ринку ЄС.

Логічним продовженням даної програми стало Рішення № 624/2007/ЄС Європейського парламенту та Ради від 23 травня 2007 р., що встановлювало програму дій з розвитку митних відносин у Співтоваристві до 2013 р. під назвою «Митниця – 2013» [8]. Основними цілями програми стали: підтримка розвитку застосування електронних засобів з метою захисту фінансової безпеки та інтересів ЄС; зростання співробітництва між національними митними керівними органами до такого рівня, як яби вони були єдиною структурою; збільшення міжнародного митного співробітництва між митними керівними органами країн ЄС та митними керівними органами третіх країн у галузі безпеки; підготовка до розширення, включаючи програми з обміну досвідом та вивчення організації митниці в зацікавлених країнах; розвиток співпраці та обміну інформацією з митними керівними органами третіх країн; спрощення митних систем і засобів управління з метою зменшення адміністративного тягаря.

Отже, Митний союз ЄС можна вважати одним з найбільш успішних прикладів європейської економічної інтеграції та європейської політики.

Проте існують ознаки того, що Митний союз ЄС стикається з серйозними проблемами з точки зору його способу функціонування. Ці проблеми відображені в його здатності знижувати загальну ефективність захисту ЄС і служити його інтересам. Вони пов'язані з неефективністю витрачання ресурсів та їх нездатністю вдовольнити існуючі потреби. Ці проблеми перекладаються на різні рівні надання послуг і загальний поганий стан захисту кордонів ЄС. Митний союз знаходиться у виключній компетенції ЄС, в той час як відповідальність за здійснення митного законодавства лежить в першу чергу на державах-членах. Деякі з проблем, з якими стикаються в Митному союзі, звісно, є результатами зростаючої глобалізації торгівлі, ускладнення логістики, а також глобалізації злочинності та інших загроз. Більше того, навіть якщо всі держави – члени ЄС отримують вигоду від Митного союзу, витрати на його функціонування є нерівномірними: в силу історичних, географічних причин і через проходження торгових шляхів деякі держави-члени несуть непропорційно велику частку цього тягаря. Тому, незважаючи на значні переваги створення повноцінного Митного союзу, найбільшими сучасними проблемами його функціонування залишаються такі: різне «митне навантаження», яке особливо відчутним стало після розширення ЄС; ризик контрабанди, який є доволі відчутним не тільки на східних, а й на південних (район Середземного моря) кордонах ЄС; інституційна взаємодія, яка передбачала не просто створення єдиної митної служби ЄС, а й повну їх взаємодію та гармонізацію.

Також існують і потребують усунення недоліки у сфері управління ризиками та безпекою поставок, права інтелектуальної власності, контролю ринку, здоров'я, безпеки та навколишнього середовища і кризового регулювання. У сфері захисту прав інтелектуальної власності Митний союз прагне до зміцнення співробітництва з міжнародними партнерами для поліпшення захисту по всьому ланцюжку поставок. У галузі охорони здоров'я, безпеки та навколишнього середовища існує необхідність накладення заборон і обмежень на ввезення і вивезення товарів митним правом ЄС. Необхідно розробляти майбутні заходи щодо поліпшення управління ризиками в галузі митної справи та митного контролю на рівні ЄС для того, щоб забезпечити більш ефективний захист фінансових інтересів ЄС та його держав-членів. Є серйозні проблеми, пов'язані із різними методами боротьби з

порушеннями митного законодавства ЄС і введенням санкцій. Міжнародний аспект Митного союзу ЄС, двосторонні заходи з діловими партнерами і праця на багатосторонніх форумах з розвитку інструментів і умов для безпеки мережі поставок і спрощення процедур торгівлі мають залишатися пріоритетом. Важливо зосередитися на сприянні спрощення митних процедур, взаємного визнання уповноважених економічних операторів, а також обміну інформацією з третіми країнами в галузі комплексного управління мережею поставок. Заходи по боротьбі з контрабандою нелегальних товарів, порушенням прав інтелектуальної власності та шахрайством залишатимуться важливим моментом міжнародних угод, таких як двосторонні торговельні угоди.

Крім виявлення проблем і недоліків, важливим є визначення безпосередніх результатів впровадження Митного союзу ЄС, що є справою не з легких. Очевидно, його утворення має вплив на появу так званих ефектів зміщення торгівлі та творення торгівлі, спричиняє ріст спеціалізації країн та підприємств, що належать до Митного союзу ЄС, а також позитивно впливає на вдосконалення *terms of trade*.

На наш погляд, досить складним є кількісне визначення змін, спричинених функціонуванням Митного союзу ЄС. Так, у 80-90-х роках ХХ століття популярними стають праці науковців, які вираховують вигоди для національних економік від створення Митного союзу ЄС і частково спільного ринку. Таку спробу у своїх дослідженнях здійснили, зокрема, П. Цеччіні та М. Емерсон. Ці автори вважають, що запровадження у Європейському Союзі Митного Союзу призвело до збільшення ВВП на 4,3-6,4%. Дослідження охопило шість країн-засновниць ЄС, а також Великобританію. Оцінюване зростання ВВП походило з таких джерел: близько 50% – наслідок усунення торговельних перешкод, близько 50% – результат посилення конкуренції. Проте ці висновки часом підлягають сумніву, оскільки автори не враховували таких чинників: різниці у сфері пріоритетів споживачів у країнах ЄС; витрат транспортування і дистрибуції та інших.

Варто звернути увагу на те, що в умовах монополістичної конкуренції та численних обмежень підприємств у доступі до ринку інституційна інтеграція інтенсифікує конкурентність економік, тим самим призводячи до зниження цін товарів та послуг (так званий продуктивний ефект). Утворення Митного союзу ЄС також збільшує споживання вітчизняних господарств (споживчий ефект) в результаті зростання рівня конкуренції і послаблення монополістичної позиції підприємств.

Втім, якщо монополістична конкуренція є сильною, то можуть виникати труднощі зі зниженням цін на товари та послуги в Митному союзі ЄС. Можливість вступу на єдиний ринок підприємствам з іншої країни Митного союзу, як правило, веде до збільшення асортименту товарів, що також має значення для задоволення потреб споживача.

Зі збільшеної пропозиції товарів та послуг можуть також скористатись фірми, що купують або дешевші, або якісніші напівфабрикати, що слугують для виробництва власної продукції. В перспективі це призводитиме до покращення якості товарів та послуг на єдиному ринку і, як правило, до виключення з ринку неконкурентоспроможних підприємств.

Митний союз ЄС і єдиний ринок можуть також негативно впливати на розвиток торгівлі. Так може статися, наприклад, коли об'єднуються порівняно слабзорозвинуті країни і, незважаючи на провадження спільної митної політики, не допускають конкуренції ззовні. Однак це не має місця у випадку Європейського союзу.

На погіршення ефектів єдиного ринку можуть мати вплив також згадані транспортні витрати, які в певних умовах можуть бути вищими за ефекти, отримані внаслідок утворення Митного союзу.

Аналіз показує, що позитивні результати від утворення Митного союзу переважають негативні. Інтеграція не слугує виключно реалізацією продукції і торгівлі між країнами, а насамперед стосується зміни зовнішнього оточення підприємства, що в перспективі, як правило, дає позитивний ефект [9].

Оцінюючи наслідки утворення Митного союзу ЄС, фахівці з даного питання вказують майже однозначно, що економічні ефекти функціонування Митного союзу ЄС залежать також від таких факторів:

– Розмірів союзу. Дослідження показують, що чим більше країн вступить у союз, тим більша ймовірність того, що в ньому знайдеться найбільш продуктивний виробник, а також, що ефект зміщення торгівлі буде в найбільшій мірі мінімізованим [10]. З одного боку, це матиме вплив на зниження цін і зростання виробництва в Митному союзі ЄС. З іншого ж – великі розміри і потужний економічний потенціал мають також вплив на покращення вигідних умов для Митного союзу ЄС *terms of trade*.

– Частки країн-учасниць у взаємному торговельному обміні. Це найбільше стосується торговельних відносин і обміну між країнами перед вступом до Митного союзу ЄС. Загалом можна стверджувати, що чим міцнішими були відносини, а торговельний обмін повніший і на вищому рівні, тим більше можна сподіватись на високі економічні ефекти в результаті утворення Митного союзу.

– Географічного сусідства членів Митного союзу. Близьке сусідство членів союзу має, насамперед, суттєве значення для рівня витрат транспортування і укладення угод. Великі відстані між партнерами і, як наслідок, високі витрати транспортування можуть значно зменшити чи навіть знівелювати позитивні економічні ефекти процесу інтеграції. Подібна ситуація спостерігається і з

витратами при транзакціях. Великі відстані пов'язані часто зі значними культурними, мовними та іншими відмінностями. Їх уніфікація також пов'язана з додатковими витратами.

– Рівня економічного розвитку членів Митного союзу ЄС. Практика свідчить, що якщо угруповання утворюють країни з приблизно однаковим рівнем розвитку, то в результаті будуть позитивні ефекти від такого утворення, і Митний союз розвиватиметься гармонійно. У протилежному випадку часто трапляються різноманітні порушення, спричинені в тому числі платіжним дисбалансом та механізмами його врівноваження [11].

– Господарської структури країн, об'єднаних у Митному Союзі ЄС. Господарську структуру слід розглядати з двох точок зору: внутрішньої та зовнішньої. У першому випадку це стосується відповіді на запитання, чи країни, що утворюють Митний союз, мають економіки доповнюючі чи заміняючі. При доповнюючих структурах виробництва зиски від Митного союзу, як правило, не є істотними, оскільки виробництво в одній країні доповнює виробництво в іншій. Наприклад, одна країна спеціалізується на виробництві хімічної та металопродукції, а інша – продуктів харчування та текстилю. Натомість, якщо виробництво кожної країни становить потенційну конкуренцію для іншої, то ймовірно стає спеціалізація на виготовленні продукції, яку дана країна може виробляти найкраще та найдешевше. В цьому випадку зиски можуть бути істотними [10]. Дослідження у цьому напрямку показують, що і здійснення торгівлі вимагає певного накладення на себе виробничої структури, а також значних можливостей перерозподілу, коли протекція стає виключеною. Стосовно зовнішнього оточення господарська структура країн, що утворюють Митний союз ЄС, має велике значення. Якщо структура пропозиції в країнах-учасниках і її технологія подібні до світової пропозиції, то ефект зміщення торгівлі підлягає обмеженню [9].

– Політики зовнішньої торгівлі країн Митного союзу ЄС. Політика зовнішньої торгівлі в значній мірі залежить від цілей, які ставляться перед країнами, що інтегруються, а також від застосовуваних інструментів (тарифних, паратарифних і позатарифних). При більш деструкційній політиці зовнішньої торгівлі країн-учасниць союзу щодо третіх суб'єктів існує сильніший захист власного ринку, що дає переваги виробникам цих країн. У результаті можна очікувати більшого ефекту зміщення торгівлі, і навпаки [10].

Посилення ефекту зміщення торгівлі може також залежати від політично-інституційних чинників. Наприклад, появі цього ефекту сприятиме пом'якшення клімату у відносинах взаємного обміну, що попередньо стримувалися політичною напругою. Також можуть мати місце інституційні умови іншого виду, які сприяють загальній лібералізації міжнародної торгівлі. Вони виступають у вигляді різноманітних умов, договорів чи організацій, які нівелюють, принаймні частково, негативні наслідки утворення Митного союзу ЄС.

Висновки з проведеного дослідження. У світі, охопленому мережею взаємозв'язків, держави-члени ЄС, поодинокі і в ізоляції від решти ЄС, вже не в змозі ефективно відповідати на виклики глобалізації. Глобалізація вимагає більшої європейської єдності, зокрема економічної. Проте більша єдність передбачає більш високий рівень інтеграції. Також варто підкреслити, що, по-перше, Митний союз ЄС не є кінцевим етапом процесу європейської економічної інтеграції, а тому оцінка результатів його утворення в жодному разі не може бути підставою для оцінки ефектів повного інтеграційного процесу. По-друге, ретельна оцінка наслідків утворення Митного союзу ЄС може бути здійсненою лише за умови глибокого фінансово-економічного аналізу та на підставі достовірних числових даних. Разом з тим, Митний союз ЄС продовжує залишатися важливим джерелом доходу для ЄС і держав-членів, а також багато в чому охоронцем внутрішнього ринку й забезпечення необхідного рівня підтримки безперервної торгівлі в рамках ЄС. Він так само залишається цінним елементом захисту для юридичних осіб ЄС, суспільства і навколишнього середовища від різних загроз, що виходять від міжнародної торгівлі товарами.

Література

1. Манів З.О. Регіональна економіка : [навчальний посібник] / З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. – К. : Видавництво "Магнолія", 2010. – 562 с.
2. Dimitrakopoulos Dionyssis. Power norms and institutional change in the European Union: the protection of the free movement of goods / Dionyssis Dimitrakopoulos // European Journal of Political Research. – Marc 2003. – V. 42. – № 2. – pp. 249-270.
3. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусис ; [пер. з англійської]. – К. : "К.І.С.", 2005. – 466 с.
4. Integration in an Expanding European Union: Reassessing the Fundamentals / [Ed. by J.H. Weiler]. – Oxford : Blackwell Publ., 2005. – Pp. 17-33.
5. Карбау Р. Міжнародна економіка. Європейський Союз / Р. Карбау. – Суми : Козацький вал, 2004. – С. 577-583.
6. Дайнен Д. Дедалі міцніший Союз. Курс Європейської інтеграції / Д. Дайнен ; [пер. з англійської]. – К. : "К.І.С.", 2006. – 696 с.
7. Summaries of EU legislation. Decision № 253/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 11 February 2003 adopting an action programme for customs in the Community (Customs 2007) [Electronic resource]. – Mode of access : http://europa.eu/legislation_summaries/customs/customs/U1039_en.htm. – Date of access : 17.02.2016.

8. Summaries of EU legislation. Decision № 624/2007/EC of the European Parliament and of the Council of 23 May 2007 establishing an action programme for customs in the Community (Customs 2013) [Electronic resource]. – Mode of access : http://europa.eu/legislation_summaries/customs/customs/111050_en.htm. – Date of access : 17.02.2016.
9. Ładyka S. Z teorii integracji gospodarczej / S. Ładyka. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza SGH, 2001. - 205 s.
10. Molle W. *Ekonomika integracji europejskiej: teoria, praktyka, polityka* / W. Molle. – Gdansk, 2000. - 451 s.
11. Hawkins R.G. *Potential Economic Benefits and Costs of Adjustment in Trade Liberalization* / R.G. Hawkins, R.M. Rodrigez, I. Walter. – Lexington : The United States and International Markets, 1972.

References

1. Maniv, Z.O., Lutsyki, I.M. and Maniv, S.Z. (2010), *Rehionalna ekonomika* [Regional economy], tutorial, Vydavnytstvo "Mahnolliia", Kyiv, Ukraine, 562 p.
2. Dimitrakopoulos, Dionyssis (2003), "Power norms and institutional change in the European Union: the protection of the free movement of goods", *European Journal of Political Research*, v. 42, no. 2, pp. 249-270.
3. Musis, N. (2005), *Vse pro spilni polityky Yevropeiskoho Soiuзу* [All about general politicians of European Union], Traslated from English, "K.I.S.", Kyiv, Ukraine, 466 p.
4. Weiler, J.H. (Ed.) (2005), *Integration in an Expanding European Union: Reassessing the Fudamentals*, Blackwell Publ., Oxford, USA, pp. 17-33.
5. Karbau, R. (2004), *Mizhnarodna ekonomika. Yevropeyskyi Soiuz* [International economy. European Union], Kozatskyi Val, Sumy, Ukraine, pp. 577-583.
6. Dainen, D. (2006), *Dedali mitsnishyi Soiuz. Kurs Yevropeiskoi intehratsii*. [All more strong Union. Course of European integration], Traslated from English, "K.I.S.", Kyiv, Ukraine, 696 p.
7. Summaries of EU legislation. Decision № 253/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 11 February 2003 adopting an action programme for customs in the Community (Customs 2007), available at: http://europa.eu/legislation_summaries/customs/U1039_en.htm (access date February 17, 2016).
8. Summaries of EU legislation. Decision № 624/2007/EC of the European Parliament and of the Council of 23 May 2007 establishing an action programme for customs in the Community (Customs 2013), available at: http://europa.eu/legislation_summaries/customs/111050_en.htm (access date February 17, 2016).
9. Ładyka, S. (2001), *Z teorii integracji gospodarczej* [From the theory of economic integration], Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, Poland, 205 p.
10. Molle, W. (2000), *Ekonomika integracji europejskiej: teoria, praktyka, polityka* [Economy of European integration: theory, practice, policy], Gdansk, Poland, 451 p.
11. Hawkins, R.G., Rodrigez, R.M. and Walter, I. (1972), *Potential Economic Benefits and Costs of Adjustment in Trade Liberalization*, The United States and International Markets, Lexington.

Рецензент: д.е.н., професор
Тернопільського національного економічного університету П.П. Пуцентейло

УДК 339.972

Смолій Л.В.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії
Уманський національний університет садівництва

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЄС

Smolii L.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of economic theory
Uman National University of Horticulture

COMPARATIVE ESTIMATION OF STATE SUPPORT EFFICIENCY OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE AND THE EU COUNTRIES

Постановка проблеми. Світовий досвід підтверджує позиціонування аграрного сектору як системи, що не має здатності до саморегулювання внаслідок низки об'єктивних причин: необхідності формування ним суспільних благ, виникнення зовнішніх ефектів (наприклад, екологічних проблем), монополізація суміжних із сільським господарством галузей та ін. Тому успішного функціонування галузі, що має стратегічне значення в національній економіці, можна досягти лише за умови регулювання з боку держави, роль якої в ринковій економіці полягає в усуненні негативних наслідків функціонування ринкового механізму, забезпеченні економічної справедливості у розвитку аграрного виробництва, захисті національних інтересів на внутрішньому і зовнішньому ринках. Процеси здійснення державою регуляторних заходів в аграрному секторі в розвинутих країнах світу тісно

пов'язані з державною підтримкою, що зумовлюється необхідністю перерозподілу національного доходу на користь галузі з метою забезпечення її сталого розвитку та продовольчої безпеки країни.

Необхідність дотримання Україною вимог, що визначаються цілями європейської інтеграції, вимагає подолання неузгодженості в механізмах регулювання аграрного сектору, модернізації існуючих форм та напрямів державної підтримки, оцінки її ефективності за критерієм відповідності існуючій в ЄС моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтуванню механізму державної підтримки аграрного сектору приділяється значна увага вітчизняних науковців. Вплив державної підтримки на розвиток АПК, аналіз ефективності аграрної політики досліджуються Дем'яненко М.Я. [1], Бородіною О.М. [2], Пасхавером Б.Й. [3]. Методологічні та методичні засади оцінки ефективності державної підтримки розглядаються в працях Могильного О.М. [4], Міщенко Д.А. [5]. Проте недостатня вивченість світового досвіду надання державної підтримки та потреба визначення пріоритетів і напрямів державної регуляторної політики в аграрній сфері в умовах євроінтеграції зумовлює необхідність поглиблення досліджень у цій сфері.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінювання ефективності державних регуляторних заходів в аграрному секторі України та Євросоюзі. Досягнення мети викликало необхідність вирішення наступних завдань: провести порівняльний аналіз ефективності державної підтримки аграрної сфери в Україні та ЄС в цілому та в розрізі складових: аграрного виробництва, інфраструктури та споживачів сільськогосподарської продукції; виявити проблеми та обґрунтувати основні напрями структурних змін, що повинні відбутися в механізмах державної підтримки галузі. Об'єктом дослідження є механізми державної підтримки аграрного сектору економіки, предметом – ефективність застосування засобів регуляторного впливу на розвиток галузі в контексті європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна підтримка є однією зі складових системи державного регулювання аграрного сектору економіки і визначається як сукупність різноманітних інструментів і форм економічного впливу на розвиток галузі та його стимулювання з метою формування організаційних і економічних умов її ефективного функціонування [6]. Запровадження режиму жорсткої бюджетної економії в сучасних умовах дещо обмежує масштаби державної підтримки аграрного виробництва і вимагає детального аналізу її ефективності, тобто узгодження витрат на здійснення регуляторних заходів з отриманими результатами. Поряд з цим, зважаючи на задекларований євроінтеграційний вектор розвитку, перед Україною постає необхідність адаптації вітчизняної аграрної галузі до умов ЄС. Порівняльна оцінка ефективності впроваджуваних регуляторних заходів дозволить виявити рівень невідповідності національної аграрної політики основним засадам Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 рр.

З огляду на багатофункціональність аграрного сектору економіки, оцінка ефективності підтримки його розвитку державою повинна охоплювати широкий спектр критеріїв, методів та показників. Вітчизняна методика передбачає використання з цією метою абсолютних та відносних показників бюджетного фінансування аграрної галузі: обсягів бюджетної підтримки у відсотках до ВВП, видаткової частини бюджету або вартості виробленої продукції певного виду; частки витрат на відтворення у галузі в структурі витрат виробництва тощо [7]. Однак слід враховувати, що державна підтримка здійснюється не лише через пряме бюджетне фінансування, а й позабюджетні заходи регулювання – заходи економічної політики, які не вимагають фінансових засобів державного або місцевих бюджетів для забезпечення розвитку галузі. В результаті здійснення таких заходів фермери в економічно розвинених країнах отримують за свою продукцію приблизно в 1,5 рази більше, ніж би вони отримували при вільній конкуренції на світовому ринку. Пряма підтримка сільськогосподарських товаровиробників становить близько 1/3 від одержуваних ними доходів, однак із загального обсягу підтримки сільського господарства на частку бюджету припадає дещо більше 1/2, решта забезпечується заходами захисту ринку [8].

Тому об'єктивна характеристика рівня державної підтримки аграрного виробництва забезпечується використанням узагальнюючих показників, які включають оцінку широкого кола заходів: державне ціноутворення, розвиток ринкової інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності продукції галузі та сприяння її інноваційному поступу, розвиток аграрної науки й освіти тощо, а також пряме фінансування товаровиробників.

Світовий досвід пропонує два методологічних підходи до дослідження ефективності впровадження регуляторних заходів державної підтримки аграрного сектору економіки: з позиції Світової організації торгівлі (СОТ) та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Відповідно до першого методологічного підходу, заходи внутрішньої підтримки поділяються на ті, що «спотворюють» виробництво і торгівлю сільськогосподарською та продовольчою продукцією, тобто впливають на умови світової торгівлі (заходи «жовтої скриньки»), та ті, що не чинять такого впливу (заходи «зеленої скриньки»). Оцінювання внутрішньої державної підтримки в рамках «жовтої скриньки» здійснюється на основі агрегованого виміру підтримки (AMS) – «річного рівня підтримки у грошовому еквіваленті, яка надається на певний сільськогосподарський товар на користь виробників сільськогосподарського товару, або підтримку, не пов'язану з конкретним товаром, а призначена для

виробників сільськогосподарської продукції взагалі, за винятком підтримки, яка надається за програмами, що визначаються як такі, що звільнені від зобов'язань по зменшенню підтримки» [9]. Згідно з домовленостями з СOT, сукупний вимір такої підтримки в Україні не повинен перевищувати 3 млрд. 43 млн. грн, при цьому, додатково на «жовті» програми може витратитись до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства та до 5% від річної вартості по кожному окремому продукту щорічно [10].

Методологічні підходи, використовувані ОЕСР [11], передбачають комплексну кількісну оцінку ефективності державної підтримки аграрної сфери за окремими складовими: аграрним виробництвом, аграрною інфраструктурою та споживачами продукції. Специфічні показники в межах даної методики дозволяють порівняти національні аграрні політики за такими критеріями, як обсяги трансферів виробникам, споживачам і галузі в цілому, отримані в результаті здійснюваних державою регуляторних заходів. Такий аналіз ґрунтується на зіставленні внутрішніх та світових цін на сільськогосподарську продукцію.

Найбільш узагальнюючим індикатором за методикою ОЕСР є показник сукупної підтримки аграрної сфери (TSE – Total Support Estimate), за допомогою якого визначається сума трансферів, що їх отримує сільське господарство від платників податків та споживачів, за винятком надходжень від імпортного мита, в результаті політики підтримки галузі. Дослідження динаміки даного показника в Україні засвідчило наявність значних коливань його значень, причиною яких стала непослідовна політика регулювання аграрної сфери (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників сукупної підтримки сільського господарства

Рік	Україна		ЄС	
	млн. євро	у % до ВВП	млн. євро	у % до ВВП
2000	121,95	0,36	108005,42	1,23
2001	852,73	2,01	105726,79	1,16
2002	176,73	0,39	114072,5	1,21
2003	247,03	0,56	113471,75	1,18
2004	616,48	1,18	127549,41	1,21
2005	2125,78	3,07	119114,26	1,08
2006	2298,16	2,68	115222,85	0,99
2007	1087,23	1,04	106886,33	0,86
2008	1018,07	0,83	113473,12	0,91
2009	1615,23	1,91	101751,93	0,86
2010	1999,66	1,94	94858,27	0,77
2011	-50,02	-0,04	93990,65	0,74
2012	1038,2	0,76	98688,71	0,76
2013	-556,43	-0,41	106434,09	0,82
2014	-1939,57	-2,23	94235,38	0,71

Джерело: складено автором за даними [12]

В країнах Європейського Союзу обсяги трансферів сільському господарству мають загальну тенденцію до зниження, таку ж динаміку показує частка сукупної підтримки у ВВП. В Україні ж, хоча частка сільського господарства й вища, ніж у порівнюваних країнах, рівень сукупної підтримки галузі за останніх п'ять років набуває низьких (найчастіше від'ємних) значень. Негативне значення відсотку TSE у ВВП означає перевищення світових цін на сільськогосподарську продукцію над внутрішніми, що спричинено неефективністю впроваджуваних непрямих регуляторних заходів у галузі.

Методологія ОЕСР дозволяє визначити структуру джерел надання сукупної підтримки. Такими джерелами можуть бути надходження від платників податків та від споживачів сільськогосподарської продукції, а також видатки з бюджету (рис. 1).

В Україні впродовж досліджуваного періоду основна частка трансферів сільському господарству надавалась за рахунок споживачів (наприклад, надходження від сплати імпортного мита та ін.). В той же час кошти, що надходять від платників податків, не використовуються для підтримки галузі, що свідчить про неефективну політику її державної підтримки.

Таке становище не відповідає тенденціям, які простежуються в країнах ЄС. Тут підтримка сільськогосподарського виробництва здійснюється переважним чином за рахунок платників податків (понад 80% від сукупного рівня). Видатки бюджету (або втрата його доходів) є незначними.

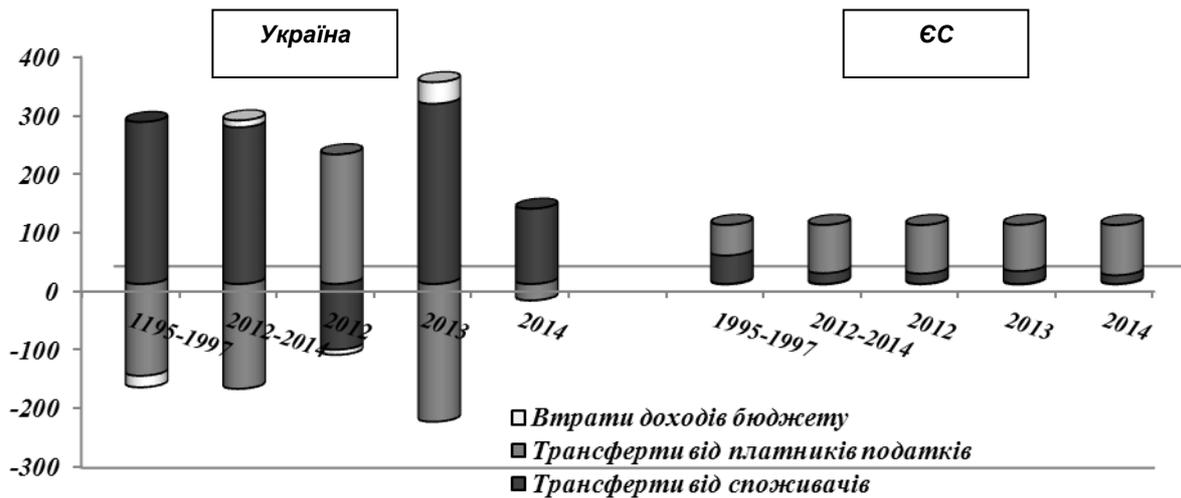

Рис. 1. Джерела сукупної підтримки сільського господарства в Україні та країнах ЄС за роками, %

Джерело: розраховано автором за даними [12]

Однією зі складових показника загальної підтримки є оцінка підтримки загальних послуг (GSSE – General Services Support Estimate), який характеризує суму видатків бюджету на фінансування загальних послуг в сільському господарстві. До них належать видатки на наукові дослідження, аграрну освіту, маркетинг і просування товарів, послуги інспекційних служб та ін. Регуляторні заходи з підтримки аграрної інфраструктури мають непрямий вплив на розвиток аграрного сектору. Порівняно з країнами ЄС видатки на згадані цілі в Україні зростають значно вищими темпами (порівняно з 2000 р.), найвищий приріст спостерігався у 2012 р. (у понад 6 разів), лише в останні два роки спостерігається зниження (рис. 2).

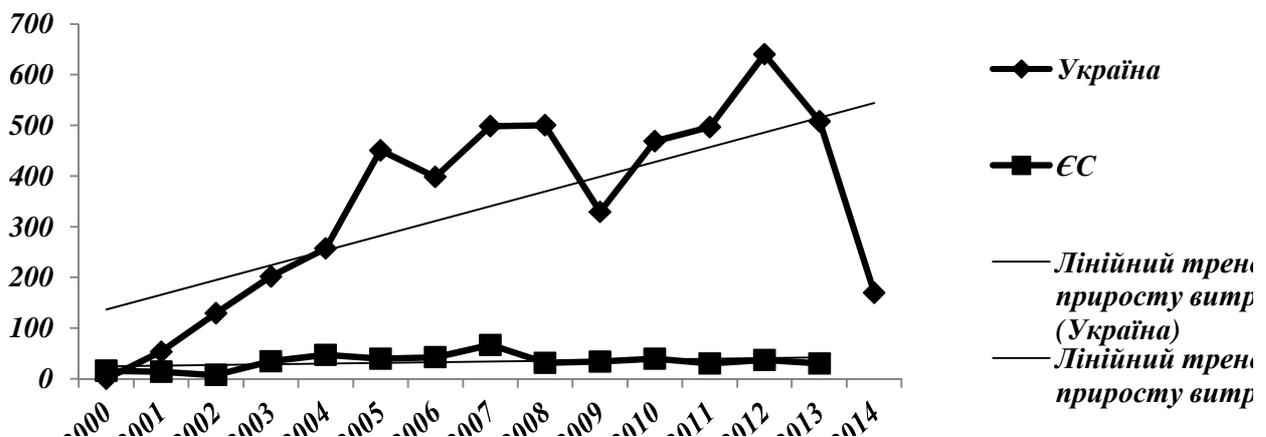

Рис. 2. Темп приросту витрат на загальні послуги, % у порівнянні з 2000 р.

Джерело: розраховано автором за даними [13]

Це пояснюється націленістю на адаптацію до вимог СОТ щодо переважання в структурі підтримки видатків, що не «спотворюють» торгівлю (заходи «зеленого кошика»), до яких і належать заходи, що входять до складу загальних послуг. Структура напрямів фінансування загальних послуг в сільському господарстві в Україні відрізняється від існуючої в ЄС (рис. 3).

В країнах Європейського Союзу значна частка витрат спрямовується на маркетинг та просування продукції до внутрішніх і зовнішніх споживачів, в той час як в Україні на ці цілі виділяється менше 1% загального обсягу фінансування. Це негативно впливає на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. Вищий рівень та стійку тенденцію до збільшення в Україні порівняно з ЄС має підтримка інспекційних служб, функціями яких є сертифікація насіння і садивного матеріалу, контроль за дотриманням земельного законодавства, використання і охорони земель, родючості ґрунтів, боротьба зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин тощо. В ЄС на такі заходи виділяється 5-6% від загального обсягу фінансування. Стрімко скорочується в Україні підтримка інфраструктури (меліорація та зрошення, забезпечення сільських населених пунктів водою, газом та електрикою, проведення земельної реформи): якщо в 1995-2000 рр. на фінансування даного напрямку виділялось 50% всіх видатків, то в 2014 – лише 0,3%. На противагу такому становищу

в ЄС витрати на підтримку інфраструктури стабільно становлять близько третини всіх коштів, виділених на загальні послуги. Спільною тенденцією для обох досліджуваних об'єктів є значні обсяги витрат на фінансування аграрної освіти та інноваційної системи (до 56% в Україні та до 37% в ЄС), частка яких поступово зростає в динаміці.

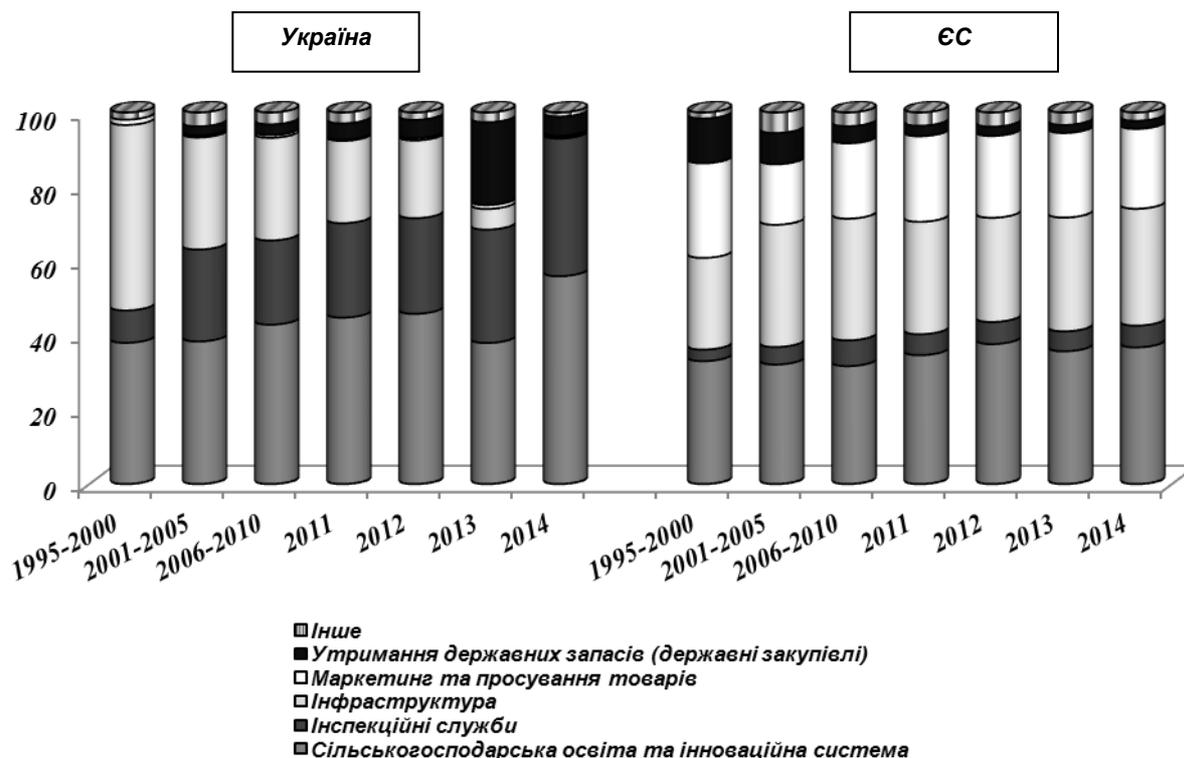

Рис. 3. Структура напрямів підтримки загальних послуг в Україні та ЄС за роками, %
Джерело: розраховано автором за даними [13]

Інформативним є показник підтримки виробників (PSE), який дозволяє визначити грошову вартість валового перерозподілу ресурсів від споживачів і платників податків на підтримку сільськогосподарських товаровиробників у результаті здійснення державних регуляторних заходів. Ефективність державної політики підтримки відображає відносний показник PSE, що визначається відношенням до суми валової виручки виробників сільськогосподарської продукції у внутрішніх цінах і бюджетних трансферів виробникам. Впродовж аналізованого періоду рівень підтримки виробників, більше значення якого означає формування більшої частини доходів виробників за рахунок державного регулювання, поступово скорочувався (табл. 2). В країнах ЄС таке скорочення за останніх 14 років становило 44,1%. Вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції у 2002, 2011 та останніх два роки відчувають негативний вплив державного регулювання, про що свідчить від'ємне значення аналізованого показника.

Таблиця 2
Динаміка підтримки виробників сільськогосподарської продукції України та ЄС

Рік	Обсяг підтримки виробників (PSE), млн євро		Рівень підтримки виробників (PSE), %	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС
1	2	3	4	5
2000	40,6	93 940,5	0,41	32,87
2001	727,6	90 115,3	5,97	30,28
2002	-10,0	98 403,7	-0,09	33,9
2003	1,2	98 536,7	0,01	33,78
2004	325,81	109 865,9	2,65	32,9
2005	1677,3	100 529,6	10,92	30,7
2006	1892,4	99 098,3	10,9	29,06
2007	600,4	90 518,6	3,07	23,35
2008	529,4	94 909,6	2,24	23,13
2009	1265,6	86 818,8	7,33	23,6

продовження табл. 2

1	2	3	4	5
2010	1536,6	79 550,6	6,49	20,28
2011	-536,0	78 620,5	-1,91	18,35
2012	435,4	83 837,6	1,5	19,13
2013	-1051,5	91 375,9	-3,18	20,47
2014	-2159,1	80 003,0	-8,22	18,36

Джерело: складено автором за даними [12]

Значну частку підтримки українські виробники отримують за рахунок цінової складової, тобто у разі нижчого рівня внутрішніх ринкових цін на продукцію порівняно зі світовими, що забезпечується здійсненням регуляторних заходів держави. Однак часто така підтримка формується за рахунок встановлення експортних та імпорتنних мит, що вважається заходом «жовтої скриньки». Підтримка європейських виробників завдяки тарифному захисту займає лише близько 20% в структурі всіх трансферів (рис. 4, 5).

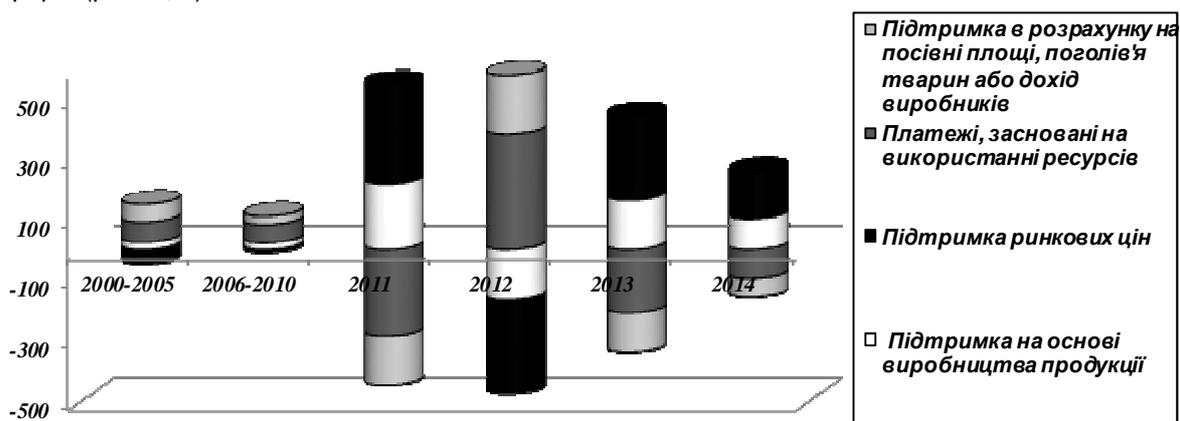

Рис. 4. Структура підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні за роками, %

Джерело: розраховано автором за даними [12]

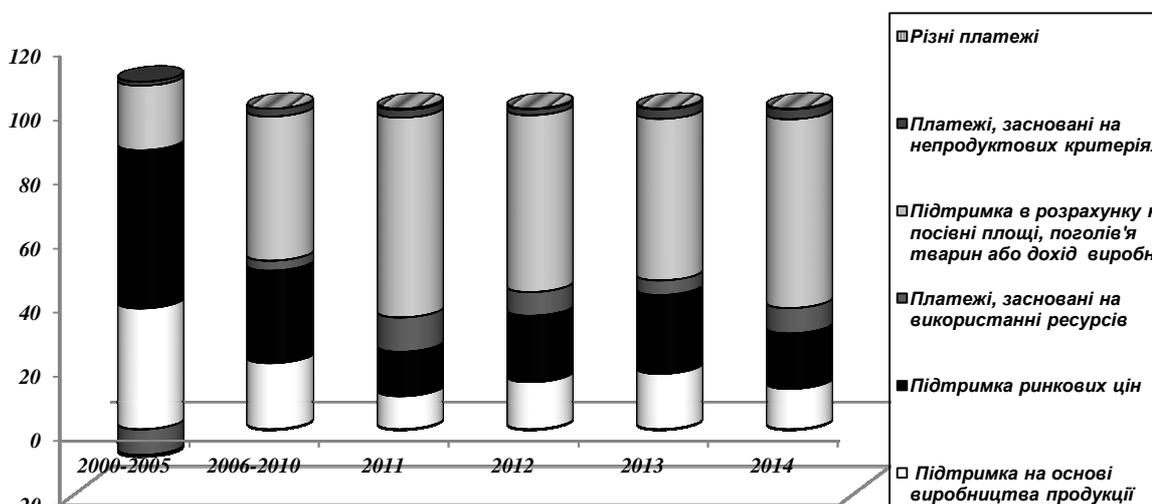

Рис. 5. Структура підтримки сільськогосподарських товаровиробників в країнах ЄС за роками, %

Джерело: розраховано автором за даними [12]

Від'ємного значення в Україні набуває показник виплат на основі посівних площ, поголів'я тварин, виручки та доходу. В ЄС останній напрям відіграє важливу роль як заходи державної підтримки: за останні 10 років виплати на ці цілі становили 50-60% від загального PSE, 70-80% такої допомоги становили виплати на підтримку тваринництва, в той час як до 90% підтримки українських виробників базується на величині отриманої виручки. Переважним чином, це вигоди від впровадження єдиного податку для сільгоспвиробників. Від'ємна підтримка ринкових цін для українських виробників у 2012 р. зумовлена запровадженням обмежень на експорт зерна.

Близько 50% усіх виплат на основі використання ресурсів в країнах ЄС спрямовується на формування основного капіталу, понад 40% – на використання оборотних ресурсів, решта – субсидії

на надання виробничих послуг. Українським виробникам підтримка за останньою статтею не надається, майже 100% виплат спрямовується на субсидування використання оборотних засобів (засоби захисту рослин і тварин, добрива тощо).

Починаючи з 2011 року, в Україні змінилася політика щодо підтримки споживачів сільськогосподарської продукції. Про це свідчить динаміка показника сукупної підтримки споживачів, який характеризує загальну суму трансферів, що спрямовується їм в результаті державного регулювання сільського господарства (насамперед пов'язаних з підтримкою ринкових цін на продукцію, що вироблена всередині країни) (табл. 3).

Таблиця 3
Динаміка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції в Україні та ЄС

Рік	Обсяг підтримки споживачів (CSE), млн. євро		Рівень підтримки споживачів (CSE), %	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС
2000	356,79	-43 745,77	4,85	-19,18
2001	-250,57	-37 848,05	-2,98	-15,88
2002	576,40	-48 273,89	7,94	-20,07
2003	272,24	-45 286,32	3,74	-18,98
2004	275,95	-49 749,22	3,47	-18,93
2005	-955,57	-40 837,14	-9,47	-15,85
2006	-803,93	-36 167,6	-7,81	-13,08
2007	546,74	-29 723,56	4,43	-9,28
2008	-1032,45	-27 612,31	-7,02	-8,26
2009	-1 562,17	-20 236,61	-13,96	-6,92
2010	-398,66	-12 040,93	-2,71	-3,81
2011	558,24	-9 581,56	3,44	-2,74
2012	590,42	-15 951,49	3,09	-4,34
2013	1 130,82	-21 825,55	5,63	-5,79
2014	2 002,00	-12 859,95	12,78	-3,64

Джерело: складено автором за даними [12]

Негативне значення показника свідчить про накладання «податку» на споживачів за рахунок вищих цін, позитивне – про субсидування споживачів сільськогосподарської продукції. Найбільші втрати вітчизняних споживачів через заходи державної підтримки спостерігалися в 2008-2009 рр. (7 та 14% до вартості спожитої продукції відповідно), після 2010 р. рівень їх підтримки поступово зростає. Європейські споживачі сплачують за сільськогосподарську продукцію ціни, вищі за світові, однак в динаміці навантаження на них зменшується. В структурі підтримки споживачів в Україні, так і в ЄС переважають трансфери виробникам від споживачів (рис. 6).

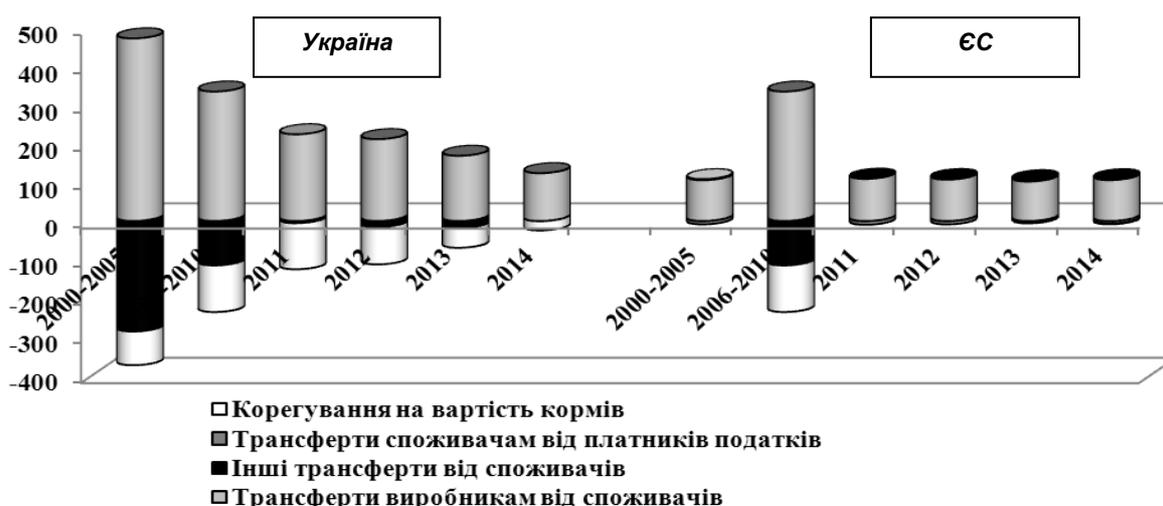

Рис. 6. Структура підтримки споживачів сільськогосподарської продукції в Україні та ЄС за роками

Джерело: розраховано автором за даними [12]

Впродовж досліджуваного періоду бюджетна підтримка через трансфери вітчизняним споживачам від платників податків не здійснювалась взагалі, європейські споживачі таку підтримку

отримують, що дещо зменшує їхні втрати через відмінності в цінах. Очевидною є взаємообумовленість державної підтримки виробників і споживачів: високий рівень підтримки виробників супроводжується відсутністю або зниженням підтримки споживачів (характерно для державної політики регулювання сільського господарства країн ЄС), і навпаки (така ситуація спостерігається в Україні).

Висновки з проведеного дослідження. Результати здійсненого дослідження дозволяють зробити висновок, що державна підтримка аграрного сектору повинна включати не тільки бюджетне фінансування розвитку галузі, а й створення за допомогою непрямого впливу умов, що забезпечують її конкурентоспроможність та ефективне функціонування. Порівняльний аналіз аграрної політики України та країн ЄС в частині державної підтримки сільського господарства показав наявність значних відмінностей, які в нашій державі необхідно подолати з огляду на євроінтеграційні цілі України, та засвідчив загальну неефективність впроваджуваних в нашій країні непрямих регуляторних заходів у галузі.

Хоча прослідковується загальна тенденція до зниження державної підтримки галузі, що відповідає прийнятим напрямом її трансформації, в Україні, на відміну від країн ЄС, останнім часом рівень сукупної підтримки набуває від'ємного значення. Це означає, що ресурси від споживачів, які в результаті аграрної політики субсидуються державою, не перебивають від'ємних трансферів з інших джерел та перерозподіляються не на користь підтримки галузі. В цей же час у країнах ЄС основним джерелом ресурсів для державної підтримки аграрного сектору є кошти платників податків.

Регуляторні заходи з підтримки аграрного сектору, що мають непрямий вплив на розвиток галузі, в країнах ЄС сприяють переважним чином отриманню трансферів виробниками, в Україні ж підтримка спрямована на фінансування аграрної інфраструктури, зокрема аграрної освіти та науки, що вимагає значних видатків з бюджету.

В цілому загальною тенденцією є незадовільна ефективність здійснюваних в Україні регуляторних заходів з державної підтримки аграрної галузі, що зумовлено непослідовністю та несистемністю аграрної політики, хоча деякі зрушення в галузі все-таки відбуваються.

Предметом подальших досліджень має стати розробка конкретних механізмів трансформації державної підтримки з урахуванням ефективності її здійснення, що зможе забезпечити адаптацію аграрного сектору до нових умов господарювання.

Література

1. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія / М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін. ; за ред. М.Я. Дем'яненка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
2. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми : монографія / [О.М. Бородіна, М.Г. Бетлій, Н.М. Головченко та ін.]. – К., 2008. – 264 с.
3. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку : монографія / [Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван та ін.]; за ред. Б.Й. Пасхавера ; НАН України ; Інст-тут екон. та прогноз. – К., 2009. – 432 с.
4. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери : монографія / О.М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – С. 62-70.
5. Міщенко Д.А. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України: теорія та методологія : монографія / Д.А. Міщенко. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. фін. акад., 2014. – 308 с.
6. Коденська М.Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки / М.Ю. Коденська А.В. Єремєєва, // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 14-21.
7. Шолойко А.С. Державна підтримка розвитку сільського господарства: наукове видання / А.С. Шолойко. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 128 с.
8. Бондарчук Н.В. Аграрний сектор: оцінка рівня державної підтримки / Н.В. Бондарчук, Л.М. Васильєва // Молодий вчений. – 2015. – № 1 (16). – С. 204–209.
9. Угода про сільське господарство (АА) від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_005 (дата доступу 22.02.2016).
10. Довідка щодо адаптації сільського господарства України до умов СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Informatsiino-analitichniMateriali3> (22.02.2016).
11. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation / Organization for economic cooperation and development (Trade and Agriculture Directorate) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/agriculture/agricultural-policies/1937457.pdf> (дата доступу 22.02.2016).
12. Producer and Consumer Support Estimates, OECD Agriculture statistics (database) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryId=66830&vh=0000&vf=0&lil=&lang=en#> (дата доступу 22.02.2016).
13. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2015, OECD Publishing, Paris [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2015_agr_pol-2015-en (дата доступу 22.02.2016).

References

1. Demianenko, M.Ya., Sabluk, P.T., Skupiy, V.M. et al. (2011), *Derzhavna polityka finansovoi pidtrymky rozvytku ahrahnoho sektoru APK* [State policy of financial support for the development of AIC agricultural sector], monograph, NSC IAE, Kyiv, Ukraine, 372 p.

2. Borodina, O.M., Betlii, M.H., Holovchenko, N.M. et al. (2008), *Derzhavna pidtrymka ahrosfery: evoliutsiia, problem* [State support of agrosphere: evolution, problems], monograph, Kyiv, Ukraine, 264 p.
3. Paskhaver, B.Y., Shubravskaya O.V., Moldavan L.V. et al. (2009), *Vyklyky i shliakhy ahroprodovolchoho rozvytku* [Challenges and ways of agri-food development], monograph, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting, Kyiv, Ukraine, 432 p.
4. Mohylnyi, O.M. (2005), *Rehuliuivannia ahramoi sfery* [Regulation of the agricultural sector], monograph, IVA, Uzhhorod, Ukraine, P. 62-70.
5. Mishchenko, D.A. (2014). *Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuivannia rozvytku ahramoho sektora ekonomiky Ukrainy: teoriia ta metodolohiia* Mechanisms of state regulation of developing agricultural sector in Ukraine], monograph, Dnipropetrovsk State Academy of Finance, Dnipropetrovsk, Ukraine, 308 p.
6. Kodenska, M.Yu. and Yeremeieva, A.V. (2013), "Directions and effectiveness of governmental support for the agricultural sector", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 14-21.
7. Sholoiko, A.S. (2013), *Derzhavna pidtrymka rozvytku silskoho hospodarstva* [State financial support for agricultural development], scientific publications, KOMPRYNT, Kyiv, Ukraine, 128 p.
8. Bondarchuk, N.V. and Vasilieva, L.M. (2015), "Agrarian sector: assessment of the level of government support", *Young Scientist*, no. 1(16), pp. 204–209.
9. Verkhovna Rada of Ukraine (1994), Agreement on Agriculture (AA), available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_005 (access date February 22, 2016)
10. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Information on adapting agriculture of Ukraine in the WTO, available at: <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Informatsiino-analitichniMateriali3> (access date February 22, 2016)
11. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation / Organization for economic cooperation and development (Trade and Agriculture Directorate), available at: <http://oecd.org/agriculture/agricultural-policies/1937457.pdf> (access date February 22, 2016)
12. Producer and Consumer Support Estimates, OECD Agriculture statistics (database), available at: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryId=66830&vh=0000&vf=0&l=&lang=en#> (access date February 22, 2016)
13. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2015, OECD Publishing, Paris, available at: http://oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2015_agr_pol-2015-en (access date February 22, 2016)

Рецензент: д.е.н., доцент кафедри економічної теорії
Уманського національного університету садівництва О.Г.Пенькова

УДК 338.439.02

Прунцева Г.О.,
к.е.н, керівник
ГО "Інституціональні реформи"

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ "ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА" КРАЇНИ

Pruntseva G.O.,
cand.sc.(econ.), head
PO "Institutional reforms"

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE CATEGORY "FOOD SECURITY" OF A COUNTRY

Постановка проблеми. Найвність численних методологічних засад формування системи продовольчої безпеки обумовлює існування великої кількості характеристик поняття "продовольча безпека". Існуючі характеристики знаходять своє відображення у відповідних визначеннях змісту даного поняття. Необхідність виокремлення найбільш змістовного визначення, що найбільш вірно відображає процес забезпечення "продовольчої безпеки" країни і обумовлює актуальність даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізу економічної сутності поняття "продовольча безпека" присвячували свої праці такі видатні вчені, як: П. Саблук, В. Шлемко, І. Білько, С. Лушпаєв, Л. Мельник, В. Немченко та інші видатні українські вчені. Однак розвиток економічних відносин та поява нових механізмів забезпечення продовольчої безпеки країни спричиняють появу нових характеристик поняття "продовольча безпека", що обумовлює необхідність удосконалення визначення поняття "продовольча безпека".

Постановка завдання. Основним завданням даного дослідження є аналіз існуючих підходів до визначення економічної сутності поняття “продовольча безпека” країни та формулювання найбільш точного теоретичного виразу забезпечення “продовольчої безпеки” країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна сутність поняття “продовольча безпека” знайшла своє відображення у фундаментальних працях відомих українських вчених. Здійснюючи аналіз існуючих праць, що відображають зміст досліджуваної категорії, можна зробити висновок про існування кількох концептуальних підходів до визначення економічної сутності поняття “продовольча безпека”. До основних підходів відображення змісту продовольчої безпеки ми відносимо наступні: стан суспільних відносин, стан економіки, стан продовольчого ринку, спроможність держави гарантувати та забезпечувати потреби населення в продовольстві, продовольче забезпечення населення. Наочне відображення існуючих концепцій до тлумачення поняття “продовольча безпека” представлено на рисунку 1.

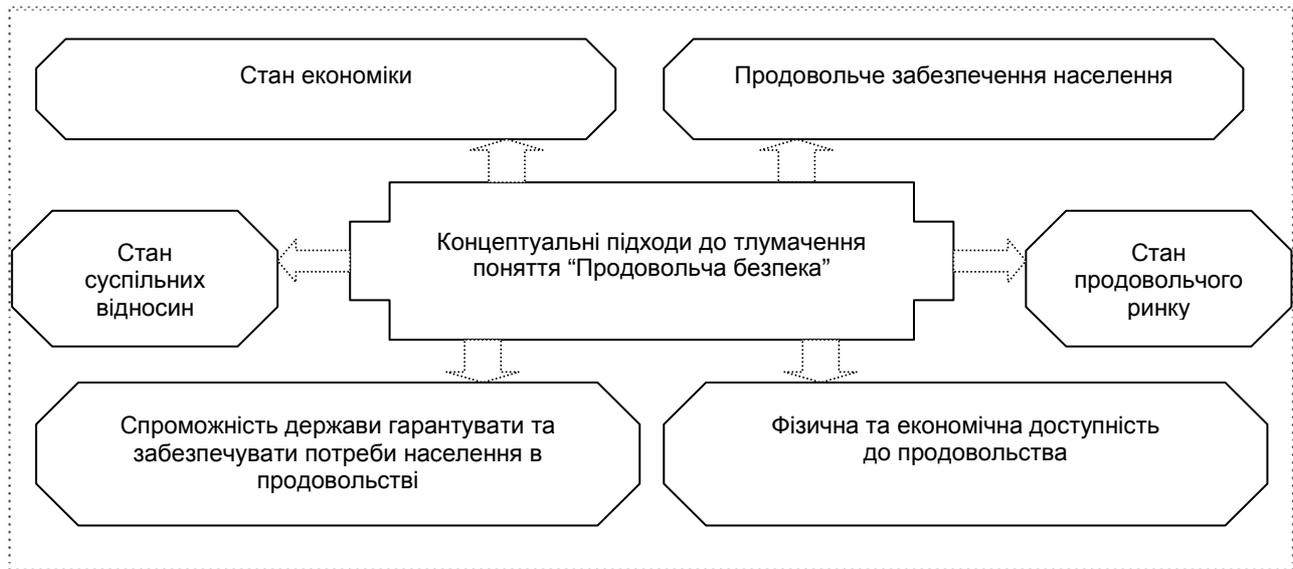

Рис. 1. Концептуальні підходи до тлумачення поняття “продовольча безпека”

Джерело: складено автором на основі даних [1; 5; 7; 9; 11]

Концепції, що відображає зміст продовольчої безпеки як стан суспільних відносин додержується відомий вчений С. Лушпаєв. В своєму визначенні даної економічної категорії С. Лушпаєв зазначає, що продовольча безпека представляє собою стан розвитку суспільних відносин, за якого сукупність правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на забезпечення фізичної та економічної доступності населення до продуктів харчування, що є безпечними для життя та здоров'я, запобігання та подолання надзвичайних продовольчих ситуацій [4, с. 213]. В даній концепції виокремлюється соціально-економічний підхід до визначення поняття “продовольча безпека” та підтверджується необхідність координації правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних та інформаційних заходів для досягнення продовольчої безпеки країни.

Концепції розуміння продовольчої безпеки як стану продовольчого ринку дотримуються відомі українські вчені О. Кочетков та О. Шибаніна. О. Кочетков зазначає, що продовольча безпека представляє собою стан продовольчого ринку країни або групи країн, а також світового ринку, при якому забезпечується гарантований доступ всіх жителів планети, країни, регіону до продовольства у будь-який час і обсягах, необхідних для забезпечення активного й здорового способу життя [3, с. 142]. О. Шибаніна зазначає, що під продовольчою безпекою необхідно розуміти наявність на продовольчому ринку країни такої кількості продуктів харчування, якої достатньо для підтримання здорового способу життя населення; доступність цих продуктів абсолютно для всіх верств населення [8]. В даній концепції підкреслюється необхідність доступу всіх верств населення до продовольства у будь-який час і обсягах, необхідних для забезпечення активного й здорового способу життя.

Розуміння сутності поняття продовольчої безпеки як “стану економіки” дотримується відомий український вчений В. Шкаберін, який зазначає, що продовольча безпека представляє собою стан економіки, забезпечений відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями, при якому, незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз, зберігається необмежена у часі здатність держави (суспільства) забезпечувати економічну та фізичну доступність для всього населення життєво важливих продуктів харчування в обсягах, якості й асортименті, достатніх для розширеного відтворення кожної особи у

звичних умовах і мінімально необхідних для підтримки здоров'я та працездатності в надзвичайних продовольчих ситуаціях [9].

Науковій концепції щодо трактування категорії "продовольча безпека" як спроможність держави гарантувати та забезпечувати потреби населення в продовольстві дотримуються відомі українські вчені М. Хорунжий, В. Добросоцький, О. Зеленська. М. Хорунжий зазначає, що продовольча безпека представляє собою спроможність держави за будь-яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в продовольстві на рівні науково-обґрунтованого споживання та відповідно до його платоспроможного попиту по відношенню до цін, що складаються на ринку продовольства [7, с. 217]. Ми підтримуємо позицію М. Хорунжого та вважаємо, що продовольча безпека представляє собою саме необхідність гарантування суб'єктами забезпечення продовольчої безпеки доступу населення до продовольства в межах критичних норм науково-обґрунтованого споживання. В. Добросоцький зазначає, що продовольча безпека представляє собою здатність держави забезпечити населення належним рівнем споживання продовольчих товарів, застосовуючи, разом з агроекономічним потенціалом всі наявні в державі виробничі, фінансові ресурси, політичні можливості та інші фактори [2]. В даній концепції підкреслюється роль держави у забезпеченні потреби населення в продовольстві.

Концепції розуміння продовольчої безпеки як фізичної та економічної доступності населення до продовольства дотримується відомий український вчений О. Щеквич, який вважає, що продовольча безпека представляє собою забезпечення гарантованого доступу населення до продовольства в кількості, необхідному для активного здорового життя [11]. Ми підтримуємо дану позицію і вважаємо, що кінцевим результатом забезпечення ефективної реалізації програми продовольчої безпеки має бути доступ населення до продовольства в необхідній кількості для здорового функціонування організму людини. Дана концепція знайшла підтвердження і у публікаціях видання "Population Facts" Організації об'єднаних націй. У публікації департаменту з економічних та соціальних питань "Towards global equity in longevity" зазначено, що продовольча безпека представляє собою фізичну доступність достатньої в кількісному відношенні, безпечної та поживної їжі та економічну доступність до продовольства належного обсягу та якості для всіх соціальних груп населення. Продовольча безпека має забезпечити автономність і економічну самостійність національної продовольчої системи (продовольчу незалежність), надійність, тобто спроможність національної продовольчої системи мінімізувати вплив сезонних, погодних та інших коливань на постачання продовольством населення всіх регіонів країни та сталість, що означає розвиток національної продовольчої системи в режимі розширеного відтворення [12]. В даному визначенні підкреслюється фізична доступність населення до продовольства, адже люди, які живуть в малозаселеному населеному пункті можуть не мати в продовольчих магазинах продуктів, котрі є життєво необхідними для здоров'я людини. Також підкреслюється необхідність забезпечення економічної самостійності національної продовольчої системи (продовольчої незалежності) від негативних факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, а саме продовольчої кризи, енергетичної кризи, підвищенні цін на нафтопродукти та паливо тощо. Зазначається важливість забезпечення спроможності національної продовольчої системи мінімізувати вплив сезонних, погодних та інших коливань на постачання продовольством населення всіх регіонів країни та необхідність забезпечення розвитку національної продовольчої системи в режимі розширеного відтворення.

Позиції трактування категорії "продовольча безпека" як продовольчого забезпечення населення додержуються В. Шлемко, І. Білько, Л. Мельник, В. Немченко. В. Шлемко та І. Білько зазначають, що продовольча безпека представляє собою рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток держави [10]. Ми підтримуємо позицію В. Шлемко та І. Білько та вважаємо, що продовольча безпека має забезпечити здоровий спосіб людини, соціально-політичну стабільність у країні.

Л. Мельник зазначає, що продовольча безпека представляє собою стабільне, достатнє та гарантоване забезпечення населення продуктами харчування, необхідними для здорового життя людей [5]. Ми згодні з думкою Л. Мельника та вважаємо, що державні органи влади, відповідно до науково-обґрунтованих норм споживання людиною продуктів харчування, мають забезпечити жителів країни необхідною кількістю продовольства. В. Немченко вважає, що продовольча безпека представляє собою здатність задовольняти потреби населення в продовольстві в умовах обмежених фінансових, екологічних можливостей держави згідно з науково-обґрунтованими нормами, індивідуальних особливостей людини та її платоспроможності та рівня цін [6, с. 180]. В. Немченко підкреслює наявність обмеженості фінансових та екологічних можливостей держави, зазначає необхідність забезпечення потреб населення продовольством, в першу чергу, відповідно до науково-обґрунтованих норм споживання, індивідуальних особливостей людини та її платоспроможності.

Отже, виходячи із здійсненого аналізу існуючих теоретичних положень щодо визначення поняття "продовольча безпека" можна зробити висновок, що до основних характерних рис забезпечення продовольчої безпеки країни можна віднести наступні:

- необхідність фізичного та економічного доступу населення країни до продовольства в кількості, необхідному для активного здорового життя,

- забезпечення сукупності правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів спрямованих на забезпечення доступності населення до продуктів харчування,

- спроможність національної продовольчої системи мінімізувати вплив сезонних, погодних та інших коливань на постачання продовольством населення всіх регіонів країни.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу існуючих визначень поняття “продовольча безпека” та виокремлених характеристик процесу забезпечення продовольчої безпеки країни встановлено, що продовольча безпека представляє собою сукупність державних інструментів регулювання стану продовольчого ринку при якому досягається фізична та економічна доступність населення до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя.

Література

1. Абсава Л.О. Соціально-економічна сутність продовольчої безпеки країни [Електронний ресурс] / Л.О. Абсава. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Economics/23854.doc.htm.
2. Добросоцкий В. Основные направления регулирования продовольственного рынка / В. Добросоцкий // Экономист. – 2000. – № 3. – С. 78-81.
3. Кочетков О.В. Формування системи показників продовольчої безпеки України / О.В. Кочетков, Р.В. Марков // Економіка АПК. – 2002. – № 9. – С. 142-158.
4. Лушпаєв С.О. Деякі аспекти поняття продовольчої безпеки України / С.О. Лушпаєв // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 211-214.
5. Мельник Л.Л. Продовольча безпека у національному вимірі [Електронний ресурс] / Л.Л. Мельник. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/184.pdf>.
6. Немченко В.В. Продовольча безпека України / В.В. Немченко // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. - № 4 (70). – Т. 2. – С. 179-183.
7. Хорунжий М.Й. Розробка аграрно-продовольчої доктрини України – імператив часу / М.Й. Хорунжий. // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – С. 214-220.
8. Шибаніна О.В. Формування і ефективний розвиток продовольчого підкомплексу АПК : монографія / Шибаніна О.В. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 368 с.
9. Шкаберін В.М. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / В.М. Шкаберін ; Гуманіт. ун-т "Запоріжжя. ін-т держ. та муніцип. упр.". – Запоріжжя, 2006. – 20 с.
10. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
11. Щєкович О.С. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України / О.С. Щєкович. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2009. – 278 с.
12. Towards global equity in longevity [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/esa/population/publications/popfacts/popfacts__2012-2.pdf.

References

1. Absava, L. (2015), “Social and economic essence of food security of the country”, available at: http://rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Economics/23854.doc.htm.
2. Dobrosotskiy, V. (2000), “The main directions of regulation of the food market”, *Economist*, no. 3, pp. 78-81.
3. Kochetkov, O.V. and Markov, R.V. (2002), “Formation of indicators of Ukraine food security”, *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 142-158.
4. Lushpaev, S. (2011), “Some aspects of the concept of Ukraine food security”, *Chasopys Kyivskoho universitetu prava*, no. 2, pp. 211-214.
5. Melnyk, L. (2015), “Food security in national terms”, available at: <http://pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/184.pdf>.
6. Nemchenko, V. (2012), “Food security of Ukraine”, *Zbirnik naukovykh prats VNAU*, no. 4(70), Vol 2, pp. 179-183.
7. Khorunzhyi, M. (2002), “Development of the agro-food doctrine of Ukraine - an imperative time”, *Osnovni napriamy vysokoeffektyvnoho rozvytku poreformenoho vyrobnytstva v Ukraini na innovatsiini osnovi*, pp. 214-220.
8. Shebanina, O. (2007), *Formuvannia i efektyvnyi rozvytok prodovolchoho pidkompleksu APK* [The formation and development of effective food AIC], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 368 p.
9. Shkaberin, V. (2006), “State regulation of food safety in Ukraine”, Thesis abstract for Cand.Sc.(Public Administration), 25.00.02, Zaporiskyi instytut dershavnoho ta munitipalnoho upravlinnia, Zaporizhzhia, Ukraine, 20 p.
10. Shlemko, V. and Binko, I. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamy zabezpechennia* [The economic security of Ukraine: the nature and direction of development], NISD, Kyiv, Ukraine, 144 p.
11. Schekovykh, O. (2009), *Formuvannia priorytetiv ta rozvytok ahraryi polityky Ukrainy* [Formation and development priorities of Agrarian Policy of Ukraine], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 278 p.
12. “Towards global equity in longevity”, available at: http://un.org/esa/population/publications/popfacts/popfacts__2012-2.pdf.

Рецензент: радник дирекції
ННЦ “Інститут аграрної економіки”, академік НААН України П.Т. Саблук

УДК 330.341

Новак І.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та логістики
Уманського національного університету садівництва

ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Novak I.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department of
management of foreign economic activity and logistics
Uman National University of Horticulture

INNOVATIVE DIRECTION OF INVESTMENT CAPITAL AS THE DIRECTION TO ENSURE THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE WORLD MARKET

Постановка проблеми. Інвестиції нині є однією з головних передумов підвищення економічної ефективності аграрного виробництва, адже від їх обсягів залежить відновлення матеріально-технічної бази, впровадження інновацій та реалізація перспективних проектів. Вітчизняний аграрний сектор має потенціал до нарощування обсягів та покращення якості продукції у майбутньому, при цьому його нинішнє становище характеризується низькою інвестиційною привабливістю. Основна проблема полягає в тому, що в державі відсутні кошти на придбання високорозвинених технологій, які б забезпечили підвищення продуктивності галузі. Виробники змушені самостійно здійснювати пошук напрямів розвитку та інвесторів, ретельно розробляючи інвестиційну пропозицію для посилення її привабливості. Враховуючи ці фактори, можна стверджувати, що проблема спрямованості інвестиційного капіталу в інноваційну діяльність є особливо актуальною для аграрної галузі, адже її розв'язання дозволить підвищити конкурентоспроможність продукції на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання активізації інвестиційно-інноваційної діяльності досліджували як вітчизняні, так і іноземні вчені. На думку деяких, для реалізації стратегії сталого випереджаючого інноваційного розвитку економіки України необхідно, щоб перетворення на мікрорівні в різних секторах національної економіки постійно й органічно поєднувалися з адекватною політикою органів державної та місцевої влади [1, с. 7].

Геєць В. зазначає, що нині принципове значення має створення конкурентних переваг, які мають бути поставлені на потік, тобто інновації в бізнесі мають слідувати одна за одною, і чим швидше, тим краще. Це передбачає зміщення акценту з конкурентної боротьби на конкурентне існування, яке, у свою чергу, неможливе без формування тих чи інших інтеграційних угод між суб'єктами економіки, у тому числі інвестиційних. У результаті конкурентні переваги отримують ті учасники ринку, які скооперуються й займуть атакуючу позицію в інноваційній війні. У потрібний момент, завдяки новим інвестиціям, вони будуть мати необхідні технології, висококваліфікованих спеціалістів і здатність до захисту своїх конкурентних позицій [2, с. 4–5].

Лисюк В. та Скрипник М. відзначають, що інноваційна діяльність в аграрній сфері визначається передусім науково-технічним прогресом, його темпами і соціально-економічними результатами. Тому, провідні країни світу вже давно створили і послідовно розвивають свої національні інноваційні системи, а поняття «національна інноваційна система» розглядається як поєднання трьох складових: науки, освіти та наукоємного виробництва, яке передбачає реалізацію інновацій. Державна підтримка зазначеного сегменту економічного розвитку в таких країнах є найважливішим пріоритетом [3].

В Україні, згідно результатів проведеного опитування, основними факторами, що стримують інноваційну діяльність є: нестача власних коштів (зазначили майже 80% опитаних підприємств); великі витрати на нововведення (57%); недостатня фінансова підтримка держави (54%); високий економічний ризик (40,7%) [4]. Тобто державний інтерес до даної проблеми проявляється лише через нормативно-правове регулювання і мінімальні витрати, що визначає потребу в пошуку вільного капіталу для забезпечення інноваційного розвитку економіки в цілому та аграрної галузі у тому числі.

Даної думки дотримується Іртіщева І., яка зазначає, що забезпечити конкурентоспроможність і сталий розвиток будь-якої галузі в умовах прискорення глобалізації та інтеграції до Європейського простору можна лише в тому випадку, коли цей розвиток здійснюватиметься на інноваційно-

інвестиційній основі. Це особливо актуально для ефективного функціонування вітчизняного сільського господарства та інших галузей агропродовольчої сфери у відкритому конкурентному середовищі [5, с. 344].

Постановка завдання. Метою статті є провести порівняльний аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності в країні, дослідити обсяги витрат на інновації вітчизняних підприємств, обґрунтувати напрями залучення інвестицій та шляхи підвищення державної підтримки інноваційного забезпечення сільськогосподарського сектору України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж останнього десятиліття аграрне виробництво демонструє прогресивну динаміку як за обсягами виробництва, так і за продуктивністю праці зайнятих. Все це призвело до того, що у структурі ВВП країни частка сільськогосподарського виробництва майже зрівнялася з обсягами промислового виробництва, яке за визначений період лише погіршило результати (рис. 1). Якщо у 2007 р. валова додана вартість в обробній промисловості дорівнювала 27,4 млрд. дол., то в сільському господарстві – 9,3 млрд. дол., у 2014 р. результати діяльності промисловості – відповідно 13,5 млрд. дол., проти 15 млрд. дол. відповідно.

Рис. 1. Динаміка зростання частки аграрного виробництва у ВВП країни, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

У той же час, якщо розглядати інноваційну спрямованість підприємств за видами економічної діяльності, то протягом 2012–2014 рр. найбільша частка їх була зосереджена у переробній промисловості (20,3%), постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (18,6%), а також в інформації та телекомунікаціях (16,3%). Доля сільського господарства є досить мізерною (близько 2%), що вказує на можливості зростання виробничих показників при застосуванні інноваційних технологій та забезпеченні інвестиційної підтримки.

Нині головним мотиваційним чинником суб'єкта інноваційного підприємництва є максимізація створеної та привласненої ним інноваційної квазіренти – тимчасової економічної ренти, що виникає в результаті набуття тимчасового монопольного становища на ринку внаслідок успішної дифузії інновацій. Зазначена особливість відрізняє інноваційне підприємництво від інноваційної інфраструктури, яка безпосередньо не створює інноваційної квазіренти, а лише формує умови для її створення та бере участь у процесі її перерозподілу. Лише інноваційне підприємництво має ознаки макроекономічного явища, воно здатне впливати на якісні і кількісні показники розвитку національної економіки, а також забезпечувати власний саморозвиток економіки країни. Для цього воно повинно виконувати низку функцій:

- створення нових споживчих ринків і розширення масштабів попиту на інноваційну продукцію внаслідок залучення до виробничого процесу нових джерел сировини та проведення реорганізації виробництва;

- концентрація процесів створення та капіталізації об'єктів права інтелектуальної власності – формування інноваційної квазіренти;

- розширення попиту на висококваліфіковану робочу силу в результаті створення нових робочих місць, які потребують працівників високої кваліфікації, та створення позитивних зовнішніх ефектів для розвитку системи генерування знань (освіта, наука) та її розширеного відтворення.

Нинішній стан розвитку вітчизняної економіки не відповідає наведеним характеристикам, адже відбувається поступове зменшення частки інноваційно-активних промислових підприємств з 14,8% у 2000 р. до 12,1% у 2014 р. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової у 2014 р. становила лише 2,5%, проти 9,4% у 2000 р. Такі зміни пов'язані зі скороченням обсягів фінансування, зниженням внутрішнього платоспроможного попиту, погіршенням доступу до

фінансування, зокрема отримання кредитних коштів, та нестабільністю курсу національної валюти, зменшенням реального рівня заробітних плат, стриманою діловою активністю та зростанням інфляційних очікувань.

Науково-технічні роботи вимагають великих витрат, в Україні ж державне фінансування інноваційних робіт за останні роки зменшилося настільки, що за показниками роздержавлення інноваційної сфери ми випередили всі країни «Великої сімки», крім Японії [7].

Даний стан розвитку інноваційного підприємництва й науково-технічної діяльності в країні можна охарактеризувати наступними явищами. По-перше, браком власних коштів для активізації інноваційної діяльності, що підтверджується структурою джерел фінансування інноваційної діяльності (табл. 1).

По-друге, переважна схильність до інноваційної діяльності великих підприємств. При тому, що світовий досвід вказує на те, що основним ініціатором технологічних інновацій є малий бізнес. Саме малі підприємства забезпечують більшу частину нововведень інноваційно розвинутих країн, пришвидшуючи тим самим темпи економічного зростання.

По-третє, мінімізацією впливу держави через бюджетну політику на темпи й напрями розвитку інноваційного підприємництва, що зумовлено стійкою практикою повільного бюджетного утримання державних наукових установ і поглибленням тенденцій концентрації бюджетних ресурсів на фінансування фундаментальних наукових досліджень при мінімальних обсягах фінансування державних цільових програм.

Таблиця 1

Динаміка та структура обсягів фінансування інноваційної діяльності в Україні

Напрямок витрат	Рік							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Загальна сума витрат на інноваційну діяльність, млн. грн	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9
За власні кошти, млн. грн	7999,6	7264,0	5169,4	4775,2	7585,6	7335,9	6973,4	6540,3
% від загальної кількості	73,7	60,1	65	59,4	52,9	63,9	72,9	84,9
Кредити, млн. грн	653,4	1124,8	321,5	230,7	1123,8	987,3	447,3	277,1
% від загальної кількості	6,02	9,37	4,04	2,86	7,8	8,6	4,6	3,6
Кошти іноземних інвесторів, млн. грн	321,8	115,4	1512,9	2411,4	56,9	994,8	1253,2	138,7
% від загальної кількості	2,9	0,9	19	29,9	0,4	8,7	13,1	1,8
Кошти державного й місцевого бюджетів, млн. грн	730,4	1238,7	360,0	294,1	1134,5	997,5	24,7	344,1
% від загальної кількості	6,7	10,3	4,5	3,6	7,9	8,7	0,3	4,5
Кошти інших джерел, млн. грн	1145,7	2251,3	586,1	334,1	4433,1	1161,1	864	672,8
% від загальної кількості	10,5	18,8	7,4	4,2	30,9	10,1	9,0	8,8

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

Так, наприклад, Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачались загальні обсяги фінансування у розмірі 128,1 млрд. грн., з них кошти державного бюджету – 94,2 % або 120,7 млрд. грн. При цьому визначені витрати на фінансове забезпечення розвитку аграрного ринку становили – 41,2%, професійної освіти – 15,2%, удосконалення та реформування системи управління в аграрному секторі – 14,5%, на забезпечення розвитку соціальної сфери та сільських територій передбачено витратити 13%. Дана фінансова підтримка спрямована на заходи, що мають важливе значення для розвитку сільського господарства і не можуть бути профінансовані власними коштами аграрних підприємств або за рахунок кредитів комерційних банків [8, с. 265].

Таким чином, інноваційна діяльність фінансується в основному за рахунок власних коштів підприємств та іноземних інвестицій і є чутливою до економічного стану в країні. Так, протягом 2000–2014 рр. питома вага підприємств, що займалися інноваціями коливалась в межах 11-18%, найнижчий рівень був у 2006 р. – 11,2%, найвищий у 2000 р. та 2002 р. – 18% (рис. 2). Для порівняння у США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційних підприємств становить 70–80% від їх загальної кількості [9, с. 25].

У 2012 р. із 284 проектів, зареєстрованих у базі даних інвестиційних й інноваційних програм та проектів Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України (ліквідовано розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. №290-р) найбільша частка припадала на галузі сільського господарства і виробництва та розподілення електроенергії газу та води, відповідно – 69 та 50 проектів. Серед даних проектів п'ять безпосередньо відносилися до

інноваційної діяльності із загальним бюджетом – 158 млн. грн. Отже, кількість інноваційних програм та обсяги їх фінансування у сільському господарстві вказують на критичну ситуацію, що безпосередньо впливає на економічні результати від ведення господарської діяльності.

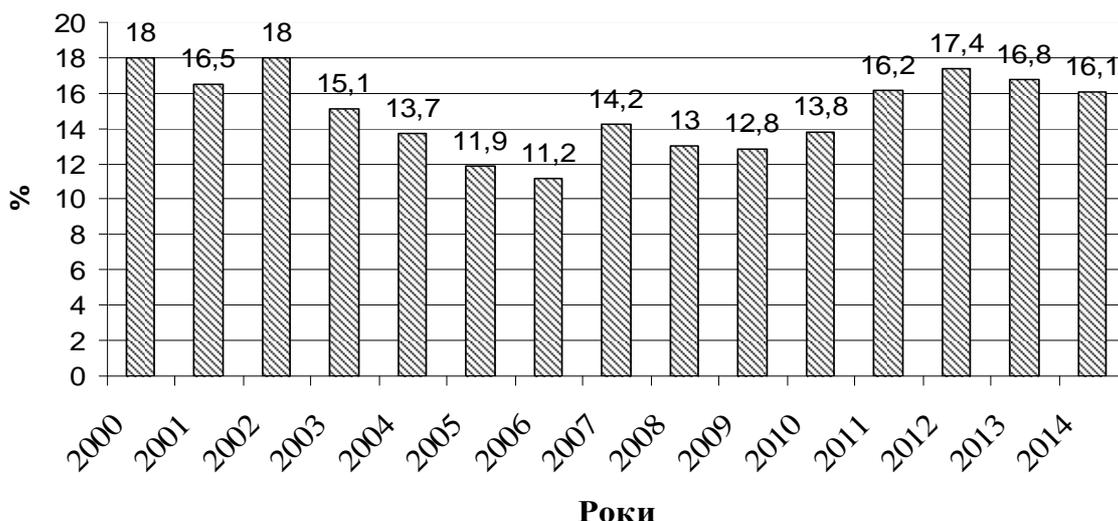

Рис. 2. Частка інноваційно-активних вітчизняних підприємств, 2000-2014 рр., %
Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств України, то найбільша частка 73,6% – купували машини, обладнання та програмне забезпечення, 22% – здійснювали навчання та підготовку персоналу для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, лише 14,7% – займалися науково-дослідними розробками, у той час як 10,2% – купували зовнішні інновації (рис. 3).

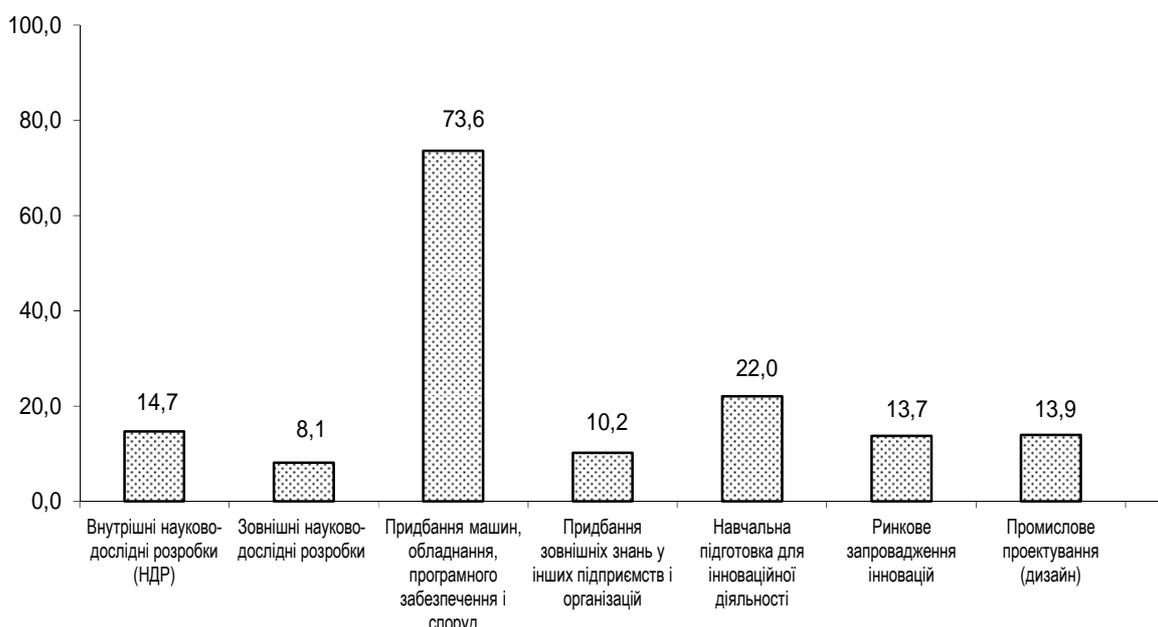

Рис. 3. Розподіл вітчизняних інноваційно-активних підприємств за напрямками інноваційної діяльності, 2012–2014 рр., %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [6]

Отже, більшість вітчизняних підприємств продовжує розвиватися без суттєвого використання інноваційного потенціалу. Даний тип інноваційного розвитку має досить вузькі межі і впливає на конкурентоспроможність останніх. Пасивна поведінка держави щодо використання інноваційної складової в інвестиційному процесі призводить до того, що за офіційними оцінками, в умовах сьогодення, внутрішній ринок науково-технічної продукції продовжує, на жаль, деградувати. Скорочуються витрати на інноваційну діяльність, особливо малі розміри державного фінансування, відповідно зменшується кількість підприємств і обсяги інноваційної продукції. Вітчизняні виробники не

можуть достойно конкурувати на світових ринках, аграрії змушені реалізовувати продукцію у вигляді сировини, або за нижчою ціною, так як вона не відповідає стандартам якості.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що подальше відставання України за обсягами та темпами технологічної озброєності виробництва, особливо сільського господарства, від провідних країн світу може призвести до перетворення національної економіки у сировинну базу розвинених держав. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у розробці інвестиційної стратегії забезпечення інноваційного розвитку аграрної галузі, в основі якої будуть визначені перспективні напрями, види діяльності, а також шляхи забезпечення їх інвестиційним капіталом. Обґрунтування даної інвестиційної стратегії повинно бути підкріплене економіко-математичними моделями статистичних і динамічних розрахунків інвестицій.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі будуть спрямовані на пошук нових форм та методів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки та розробку механізмів реалізації стратегії ефективного інвестування аграрної сфери.

Література

1. Маркетинг в секторах національної економіки : монографія / За ред. М.А. Окландера. – Одеса: Астропринт, 2004. – 408 с.
2. Геец В. Конкуренція в бізнесі і конкуренція в політиці / В. Геец // Конкуренція. – 2007. – № 2. – С. 2–5.
3. Лисюк В.М. Інноваційна політика – основа модернізації економіки держави / В.М. Лисюк, М.Г. Скрипник // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 1(6). – С. 147–152.
4. Дубовик С.Г. Чинники активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств [Електронний ресурс] / С.Г. Дубовик, А.О. Радько. – Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/1629>.
5. Іртищева І. О. Стан та особливості інноваційних процесів в агропродовольчій сфері / І.О. Іртищева // Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві : матеріали Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, (Київ, 25-26 лют. 2010 р.) ; ННЦ "Ін-т аграр. екон-ки". – К. : Ін-т аграр. екон-ки, 2010. – С. 342–347.
6. Соціально-економічний розвиток України за 2014 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Прокопенко І.Ф. Інноваційна політика держави та її роль у забезпеченні розвитку економіки України / І.Ф. Прокопенко, Т.О. Стівбун // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Економіка», 2014, вип. 14. – С. 5–15.
8. Танклевська Н. Стан та перспективи розвитку державного фінансування сільськогосподарських підприємств України / Н. Танклевська, О. Супрун // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 262–270.
9. Андрощук Г.О. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання / Г.О. Андрощук // Інтелектуальна власність. – 2000. – № 12. – С. 23–28.

References

1. Oklander, M.A. (2004), *Marketing in the sectors of the national economy*, monograph, Astroprint, Odessa, Ukraine, 408 p.
2. Heets, V. (2007), "Competition in business and in the politics", *Konkurentsia*, no. 2, pp. 2–5.
3. Lysiuk, V.M. and Skrypnyk, M.H. (2013), "Innovation policy - the basis of economic modernization of state", *Ekonomika: realii chasu*, no. 1(6), pp. 147–152.
4. Dubovyk, S.H. and Radko, A.O. "The factors promotion of innovative activities of agricultural enterprises", available at: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/1629>.
5. Irtysheva, I.O. (2010), "The status and characteristics of innovation in the field of agrifood", *Organizatsiino-ekonomichni transformatsii v ahrarnomy vyrobnytstvi: materially Vseykrainskogo kongressy vchenyh ekonomistiv-agrarnykyv*, (Kyiv, 25–26 feb. 2010); National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics», pp. 342–347.
6. State Statistics Service of Ukraine (2015), "Social and economic development of Ukraine for 2014", available at: <http://ukrstat.gov.ua>
7. Prokopenko, I.F. and Stovbun, T.O. (2014), "Innovation policy of the state and its role in the economic development of Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prac Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody "Ekonomika"*, issue 14, pp. 5–15.
8. Tanklevska, N. and Suprun, A. (2013), "Status and prospects of public financing of agricultural enterprises of Ukraine", *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, issue 1 (8), pp. 262–270.
9. Androschuk, H.O. (2000), "Innovation activity in Ukraine: economic mechanism of incentives", *Intelektualna vlasnist*, no. 12, pp. 23–28.

Рецензент: д.е.н., професор
Уманського національного університету садівництва О.О. Школьній

УДК 323.325(477)

Полятикіна Л.І.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Кадацька А.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Сумський національний аграрний університет

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Poliatykina L.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of accounting
Kadatska A.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of accounting
Sumy National Agrarian University

STATE AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF FARMS IN UKRAINE

Постановка проблеми. Сучасний стан сільського господарства дає можливість передбачати у розвитку фермерства один із шляхів його майбутнього перспективного розвитку. Активна динаміка економічних та політичних змін, що відбуваються в українському суспільстві вимагає активної та адекватної реакції. Зусилля мають бути направлені на мінімізацію негативних впливів на економіку суспільства та корисності від поглиблення економічної інтеграції [1].

На сучасному етапі багато методологічних і методичних питань, що визначають організаційно-економічні основи функціонування фермерських господарств як на макро-, так і на макрорівнях. Ці питання недостатньо відпрацьовані, що зумовлює необхідність наукових досліджень, спрямованих на формування і розвиток фермерських господарств, їх ефективне функціонування, що забезпечить вихід агропромислового комплексу країни з тривалої кризи [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації діяльності фермерських господарств, вирішення яких є життєвою необхідністю, досліджуються в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Науковцями, що займаються вивченням вказаних проблем є І.М. Брюховецький, П.І. Гайдуцький, Г.М. Головка, М.Я. Дем'яненко, М.М. Коцупатрий, О.М. Ковбаса, Т.Г. Маренич, М.Ф. Огійчук, Н.М. Пономаренко, П.Т. Саблук.

Незважаючи на значне наукове опрацювання, проблема функціонування фермерських господарств залишається ще недостатньо вивченою. Велика кількість питань щодо розвитку фермерських господарств в Україні потребують подальшого дослідження. Зокрема, дискусійними є питання формування та діяльності фермерських господарств, організація обліку та управління на цих підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є: дослідити сучасний стан та визначити перспективи розвитку фермерства в Україні; проаналізувати недоліки та сформулювати основні тенденції діяльності фермерських господарств.

В процесі дослідження розглянуто особливості створення, функціонування та розвитку фермерських господарств, детально висвітлено основні проблеми та їх особливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фермерство – справа людей, відданих своїй діяльності. Механізм створення та функціонування фермерських господарств в сучасних економічних умовах має свої особливості та відмінності.

Закон України «Про Фермерське господарство» від 16.06.2003 р. № 973-IV визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України. Закон спрямований на створення умов для реалізації ініціативи громадян щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для забезпечення раціонального використання фермерських господарств, правового та соціального захисту фермерів України [7].

Однією з ефективних форм господарювання на селі, важливим засобом вирішення продовольчих, економічних і соціальних проблем суспільства і сільських територій зокрема є фермерські господарства. Проте, одноосібне ведення сільськогосподарського виробництва, за

незначним винятком, не забезпечує високої його ефективності, тому виникає потреба об'єднати зусилля для продуктивної діяльності [3].

Фермерські господарства виникли шляхом виходу їхніх власників із сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм власності. Засновники фермерських господарств не мали необхідного професіоналізму, стартового капіталу, не одержали вони й належної підтримки з боку держави. Ринково-підприємницьке середовище, зокрема кон'юнктура на ринку засобів сільгосппризначення і сільгосппродукції, було й залишається вкрай несприятливим для усіх аграрних товаровиробників. Проте слід зазначити, що сільськогосподарське фермерське кооперування виконує досить важливу економічну функцію, об'єднуючи товаровиробників в напрямі підвищення ефективності використання належного їм ресурсного потенціалу.

Основним організатором фермерської підприємницької діяльності в Сумській області є обласна громадська організація «Асоціація фермерів та приватних землевласників Сумської області».

Державна підтримка фермерських господарств здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою, що виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств надаються фермерським господарствам на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі.

На безповоротній основі кошти надаються на такі цілі: відшкодування вартості розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства; відшкодування частини витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків, та часткову компенсацію витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво тваринницьких приміщень, пільгові умови кредитування, страхування фермерських господарств; підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних закладах; розширення досліджень з проблем організації і ведення виробництва у фермерських господарствах; забезпечення гарантій при кредитуванні банками фермерських господарств; забезпечення функціонування Українського державного фонду підтримки фермерських господарств та його регіональних відділень.

Поворотна допомога надається для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, на здійснення виробничої діяльності та інші передбачені Статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі під гарантію повернення строком від трьох до п'яти років [8].

Розгорнуту картину щодо наявності фермерських господарств в аграрному секторі Сумського регіону дають показники, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Наявність фермерських господарств по районах

(на кінець року)

Регіон	Рік						
	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
По області	956	797	728	730	717	728	727
м. Суми	4	4	4	15	10	10	8
райони:							
Білопільський	53	46	49	45	45	45	44
Буринський	106	93	101	97	97	99	100
Великописарівський	54	48	38	40	39	38	37
Глухівський	54	36	23	16	15	18	21
Конотопський	120	75	65	66	67	64	65
Краснопільський	24	42	33	38	38	38	38
Кролевецький	58	39	30	32	31	29	28
Лебединський	31	37	57	68	68	70	69
Липоводолинський	23	50	42	48	50	55	55
Недригайлівський	41	29	27	23	21	21	22
Охтирський	25	26	19	17	17	16	16
Путивльський	93	43	33	21	19	19	19
Роменський	48	60	80	66	66	68	69
Середино-Будський	5	1	-	-	-	1	2
Сумський	155	115	74	80	76	78	77
Тростянецький	28	19	17	21	20	20	20
Шостинський	8	10	11	8	9	10	10
Ямпільський	26	24	25	29	29	29	27

Джерело: розраховано за даними статистичного щорічника Сумської обл. за 2013 рік. - С. 145.

З наведених даних у таблиці 1 можна констатувати, що загальна кількість фермерських господарств у Сумській області за період з 1995 по 2013 роки зменшилась з 956 до 727 господарств.

Проте в окремих районах області за період що досліджується кількість фермерських господарств збільшилась. Так, в Краснопільському районі із 24 фермерських господарств їх стало 38; в Лебединському – з 31 - 69 господарств; в Липоводолинському з 23 – 55 господарств; в Роменському – з 48 – 69 господарств.

Найменша кількість фермерських господарств в Шостинському та Середино-Будському районах, а також в м. Суми.

Основним показником, що характеризує діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства є виробництво продукції. Дані про виробництво сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах Сумської області за їх видами представлено в табл. 2.

Таблиця 2
Виробництво сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах

(т)

Продукція	Рік						
	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Зернові культури	28043	31434	104847	105875	184793	206914	273485
Цукрові буряки (фабричні)	38392	47419	63249	42066	99066	99082	37349
Соняшник	207	612	2371	13080	21967	33932	44953
Картопля	588	413	982	1337	3619	2663	2353
Овочі	160	494	189	55	218	291	481
М'ясо (у забійній вазі)	152	44	183	373	432	391	423
Молоко	942	504	4757	9200	9784	11678	12201
Яйця, тис. шт.	422	290	-	0	-	-	-
Вовна	-	-	2	4	4	4	1

Джерело: розраховано за даними статистичного щорічника Сумської обл. за 2013 рік. – С. 150.

Дані таблиці 2 свідчать, що фермерські господарства Сумської області надають перевагу виробництву продукції рослинництва. Найбільший обсяг займають зернові культури та соняшник.

Так за досліджуваний період виробництво зернових культур зросло з 28043 т до 273485 т, або майже в 10 разів. За цей же період збільшилось і виробництво соняшнику з 207 т до 44953 т, або приблизно в 217 разів.

Виробництво продукції тваринництва зростає значно меншими темпами. Так виробництво молока збільшилось в 13 раз. Виробництво яєць фермерськими господарствами з 2005 року не здійснюється.

Землі є головним засобом виробництва основної сільськогосподарської продукції і раціональне землекористування має бути результатом дбайливого ведення господарства. Проведемо аналіз площ сільськогосподарських угідь, що наведені в табл. 3.

Таблиця 3
Площа сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах по районах

(на кінець року:га)

Регіон	Рік						
	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8
По області	26192	42033	88563	105911	106178	108574	110716
м. Суми	10	11	193	794	806	801	676
райони							
Білопільський	1954	3747	12043	8829	8597	8633	8944
Буринський	3379	4132	13271	19162	19421	20356	20646
Великописарівський	1420	2579	7442	9997	10046	10022	9906
Глухівський	1608	1435	3462	1432	1427	1591	2258
Конотопський	4139	3196	4380	4818	4727	4800	4671
Краснопільський	657	4481	7862	8355	6580	6713	7351
Кролевецький	1597	2039	1103	1755	2139	1965	2070
Лебединський	1089	2081	5620	6020	5810	5907	5693
Липоводолинський	911	2167	2942	4074	3976	4360	4534
Недригайлівський	1151	1111	1376	1035	1131	999	1010
Охтирський	678	3000	1184	3218	3244	3361	3760
Путивльський	2690	1293	2052	1749	1705	1473	1227

продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Роменський	1486	5691	18223	18283	17983	17894	17534
Середино-Будський	162	33	-	-	-	13	415
Сумський	1863	2446	4299	10840	12250	12998	12829
Тростянецький	697	815	828	1488	1432	1180	1197
Шостинський	130	1256	1721	2514	2517	2517	2766
Ямпільський	571	520	562	1548	2387	2991	3229

Джерело: розраховано за даними статистичного щорічника Сумської обл. за 2013 рік. - С. 146.

Аналіз даних таблиці 3 показує, що за період з 1995 року по 2013 рік площа сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах по області збільшилась на 84524 га.

Найбільшими темпами відбулося збільшення площ сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах м. Суми (576 га), Буринського району (17272 га), Краснопільського району (6694 га), Липоводолинського району (3623 га), Охтирського району (3082 га), Роменського району (16048 га), Шостинського району (2636 га), Ямпільського району (2658 га).

Практично відсутній процес розвитку фермерства в Середино-Будському районі області.

Фермерське господарство саме визначає напрямок своєї діяльності, обсяги виробництва і форми реалізації продукції, необхідні умови по забезпеченню ефективного використання землі, збереженню і поліпшенню її родючості.

Професійний відбір громадян, які виявили бажання створити фермерське господарство, проводить районна (міська) професійна комісія з питань створення фермерських господарств, склад якої формується і затверджується районною (міською) радою. До складу професійної комісії з питань створення фермерських господарств включаються представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представники Асоціації фермерів та приватних землевласників і громадських організацій.

Фермерство є провідним сектором в аграрному виробництві щодо юридичних осіб за основним видом діяльності.

Фермерське господарство вигідне, поки воно дає продукцію і дозволяє відновлювати виробництво, забезпечуючи потреби сім'ї. Звідси виключне виживання і стійкість фермерських господарств. Господарська рівновага буде тоді, коли доход, який одержує сім'я фермера забезпечує її потреби, тобто особистий бюджет сім'ї, в тому числі за рахунок діяльності за межами селянського господарства. Таким чином, розмір господарської діяльності визначають: склад сім'ї, особисте споживання, доход від сільського господарства, сукупний доход, площа землі та інші технічні елементи господарства.

Побутові умови життя населення на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи є однією з найактивніших складових, що забезпечують формування та подальший розвиток соціального потенціалу сільської місцевості [4].

Важливим аспектом впливу фермерських господарств на регіональний розвиток є вирішення проблеми рівномірного розподілу підприємницьких структур, пов'язаних із задоволенням платоспроможного попиту населення.

Фермерські господарства, у власності яких є земельні ділянки, надані їм для ведення фермерського господарства відповідно до закону, зобов'язані: забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням; додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; сплачувати податки та збори; не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів; не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі; дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції; дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель. Фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних. Селянське (фермерське) господарство як юридична особа веде бухгалтерський облік відповідно до статті 24 Закону України від 20.12.1991р. № 2009 «Про селянське (фермерське) господарство», що дозволяє визначити фінансовий результат, здійснювати розрахунки з бюджетом та складати звітність [5].

Наразі в Україні на розвиток фермерських господарств впливають багато чинників, а саме: недосконалість законодавчої бази; слабка підтримка з боку державних, регіональних утворень; слабкий розвиток інфраструктури збуту, переробки і зберігання готової продукції; недостатність методичного забезпечення організаційно-економічної діяльності фермерських господарств.

Створення добровільних об'єднань фермерських господарств захищає фермерські господарства в конкурентній боротьбі з монопольними структурами як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках збуту сільськогосподарської продукції [6].

Подальший розвиток фермерських господарств доцільно проводити в таких напрямках:

- формування власного ринку збуту продукції;
- впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції;
- реалізація інвестиційних проектів із придбання сільськогосподарської техніки на умовах лізингу;
- спрямування частини інвестицій на розвиток технологічної та виробничої інфраструктури;
- створення добровільних об'єднань фермерських господарств;
- збільшення обсягів прямого інвестування фермерських господарств за рахунок власних коштів і позик;
- забезпечити дотації на впровадження новацій у сільськогосподарському виробництві екологічно чистої продукції та її переробки на місцях.

Розглянувши сучасний стан діяльності фермерських господарств за період 1995-2013 рр., можна вважати, що в Україні відбулося становлення фермерського сектору і має місце певний його розвиток.

Подальший розвиток функціонуючих фермерських господарств визначається їхньою конкурентоспроможністю.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз дає змогу зробити наступні висновки щодо сучасного стану та перспектив розвитку фермерських господарств. Організація діяльності фермерських господарств ставиться на міцну організаційну основу, має досить широку законодавчу базу та нормативне регулювання. Визначення та аналіз основних умов організації діяльності, функціонування та перспектив розвитку, обґрунтування напрямків збільшення обсягів виробництва, формування власного ринку збуту продукції є основною метою створення фермерських господарств та вимагає негайного вирішення актуальних проблем їх функціонування.

Література

1. Липчук В.В. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві : монографія / В.В. Липчук, С.В. Коробка. – Львів, Сполом, 2011. – 227 с.
2. Макаренко П.М. Фермерські господарства України - до 20-річного ювілею / П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 16-24.
3. Макаренко Ю.П. Розвиток кооперації малих аграрних господарств у ринковій економіці / Ю.П. Макаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – №4 (12). – С. 171-176.
4. Мішенін Є.В. Соціально-економічні та фінансові проблеми сталого сільського розвитку [Текст]: монографія / Є.В. Мішенін, Р.П. Косодій, В.М. Бутенко. – Суми: ТОВ «ТД «Папірус», 2011. – 334 с.
5. Михайлов М.Г. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу [Текст] : навч. пос. / М.Г. Михайлов, Л.І. Полятикіна, О.П. Славкова. – К. : Центр уч. літератури, 2008. – 320 с.
6. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу : навчальний посібник / Під редакцією професора І.М. Брюховецького. – Суми: Обласна друкарня, Видавництво «Козацький вал», 2001. – 474 с.
7. «Про фермерське господарство»: Закон України від 19.06. 2003 № 973 – IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
8. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізації викликів : монографія / О.І. Павлов, М.А. Хвесик, В.В. Юрчишин та ін. ; за ред. О.І. Павлова. – Одеса : Астропринт, 2012. – 760 с.

References

1. Lypchuk, V.V. and Korobka, S.V. (2011), *Rozvytok maloho pidpriemnytstva v silskomu hospodarstvi* [Development of small entrepreneurship in agriculture], monograph, Spolom, Lviv, Ukraine, 227 p.
2. Makarenko, P.M. and Melnyk, L.L. (2010), "Farms in Ukraine - to 20-year of anniversary", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 16-24.
3. Makarenko, Yu.P. (2011), "The development of cooperation of small agricultural enterprises in market economy", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, no. 4 (12), pp. 171-176.
4. Mishenin, Ye.V., Kosodii, R.P. and Butenko, V.M. (2011), *Sotsialno-ekonomichni ta finansovi problemy staloho silskoho rozvytku* [Social and economic, financial problems of sustainable rural development], monograph, TOV "TD "Papyrus", Sumy, Ukraine, 334 p.
5. Mykhailov, M.H., Poliatykyina, L.I. and Slavkova, O.P. (2008) *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku na pidpriemstvakh maloho biznesu* [Organization of accounting at the enterprises of small businesses], tutorial, Tsentr uch. literatury, Kyiv, Ukraine, 320 p.
6. Briukhovetskyi, I.M. (2001), *Osnovy pidpriemnytskoi diialnosti ta ahrobiznesu* [Fundamentals of entrepreneurial activity and agribusiness], tutorial, Oblasna drukarnia, Vydavnytstvo "Kozatskyi val", Sumy, Ukraine, 474 p.
7. "On the farm": the Law of Ukraine from 19.06. 2003, no. 973 – IV, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
8. Pavlov, O.I., Khvesyk, M.A., Yurchyshyn, V.V. and others (2012), *Stalyi rozvytok ta bezpeka ahroprodovolchoi sfery Ukrainy v umovakh hlobalizatsii vyklykiv* [Sustainable development and security of agro-industrial sector in Ukraine under globalization challenges], monograph, *Astroprynt*, Odessa, Ukraine, 760 p.

Рецензент: д.е.н., професор
Сумського національного аграрного університету О.П. Славкова

УДК 330.322(1-87):330.34(477)

Вербицька Г.Л.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Verbytska H.L.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the
department of management and international business
Lviv Polytechnic National University

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR ATTRACTING INVESTMENTS IN ECONOMY OF UKRAINE

Постановка проблеми. Становлення і розвиток ринкових відносин в Україні сприяв виділенню інвестиційної сфери економіки в самостійну галузь наукових досліджень і практичної діяльності. Актуальним та необхідним завданням у реалізації наміченого на довгострокову перспективу економічного піднесення та розвитку національної економіки є створення на інноваційній основі потужної виробничої бази за участю інвестиційного капіталу, в основі якої повинні бути передові технології, новітня техніка, організаційні та управлінські нововведення.

Разом із тим, річні обсяги інвестицій поки що залишаються на низькому рівні через несприятливий інвестиційний клімат, що пояснюється недосконалою законодавчою базою, нерозвиненими фондовим ринком та фінансово-кредитною системою, високим податковим тиском, неефективним використанням амортизаційних відрахувань, а також низьким рівнем трансформації заощаджень населення до інвестування, що призводить до відпливу вітчизняних капіталів за кордон та не сприяє залученню іноземних інвестицій в економіку України. Вищевикладене зумовлює актуальність проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих проблем інвестування присвячено праці багатьох вчених, зокрема Глуха Г.Я. [1], Єрмілова К.В. [3], Папп В.В. [7], Третяк Н.М. [10], Федоренко В. [11] та ін. Однак, незважаючи на досить велику кількість праць з проблем інвестування і досі не вистачає системних досліджень, спрямованих на вирішення проблеми приросту інвестиційних капіталовкладень у вітчизняну економіку, так як річні обсяги інвестицій поки що залишаються на низькому рівні. Тому очевидною є потреба в ґрунтовних дослідженнях щодо формування ефективного організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо розширення обсягів і вдосконалення структури інвестиційних вкладень у реальному секторі економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можливість залучення повного обсягу інвестицій, необхідних для реалізації інвестиційних проектів має вирішальне значення не тільки для забезпечення сталого економічного зростання, але насамперед для інноваційного розвитку країни. Основні джерела фінансування інвестиційних проектів класифікують за такими ознаками: 1) за рівнем формування фінансових ресурсів – централізовані та децентралізовані фінансові кошти; 2) за приналежністю фінансових ресурсів – власні та позикові фінансові кошти; 3) за формою залучення власних фінансових ресурсів – фінансові кошти, що залучаються з внутрішніх джерел та фінансові кошти, що залучаються із зовнішніх джерел. З метою детального розгляду джерел формування інвестиційних ресурсів в Україні проаналізуємо структуру інвестицій у вітчизняну економіку (табл. 1) [9].

Таблиця 1

Інвестиції за джерелами фінансування у фактичних цінах (млн. грн.)

Джерела	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6
Усього, млн. грн.	180575,5	241286,0	273256,0	249873,4	219419,9
у т.ч. за рахунок:					
коштів державного бюджету, млн. грн.	10223,3	17376,7	16288,3	6174,9	2738,7

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
коштів місцевих бюджетів, млн. грн.	5730,8	7746,9	8555,7	6796,8	5918,2
власних коштів підприємств, млн. грн.	111371,0	147569,6	171176,6	165786,7	154629,5
кредитів банків та інших позик, млн. грн.	22888,1	36651,9	39724,7	34734,7	21739,3
коштів іноземних інвесторів, млн. грн.	3723,9	5038,9	4904,3	4271,3	5639,8
коштів населення на будівництво житла, млн. грн.	18885,9	17589,2	22575,5	24072,3	22064,2
інші джерела фінансування, млн. грн.	7752,5	9312,8	10030,9	8036,7	6690,2

Джерело: [9]

Отже, як видно з табл. 1, головним джерелом фінансування інвестиційних проектів є власні кошти підприємств та організацій, тобто амортизаційні відрахування й невелика частка чистого прибутку підприємств. Звичайно, що стверджувати в такому випадку про розвиток інноваційних процесів в Україні не варто, так як більшість коштів вкладається у застарілі затратні технології, устаткування і споруди.

Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності у 2014 році зображена на рис. 1.

Рис. 1. Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності у 2014 році (у % до загального обсягу)

Джерело: [9]

Як видно з рис. 1, найвагоміша частина всіх інвестицій в основний капітал спрямована в промисловість – 35,8%. З них 67,2% інвестовано у розвиток підприємств переробної промисловості; 19,2% – добувної промисловості; 13,6% – з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води.

Однак, незважаючи на позитивні тенденції росту інвестицій в основний капітал, спрацювання основних засобів у 2014 р. перевищувало критичну позначку 70%, тобто половина промислового устаткування вичерпала свій ресурс і має вік у 20 і більше років [9]. В той час як темпи введення в дію нових основних засобів є дуже низькими. Ще однією негативною тенденцією є значні міжрегіональні диспропорції за показником інвестицій в основний капітал: 56,4% інвестицій зосереджено в шести регіонах (Києві, Донецькому, Дніпропетровському, Харківському, Одеському та Львівському) [11].

Інвестиційна активність визначається реальною прибутковістю економіки. Проте через низький рівень конкурентоспроможності та неефективність податкової системи українська економіка залишається порівняно малоприбутковою, що й підтверджують низькі показники рентабельності, зокрема промислового виробництва (рис. 2) [7].

Низький рівень рентабельності означає зменшення отриманого прибутку, який є основним джерелом інвестицій, зумовлює зниження обсягів власних коштів, які йдуть на інвестиції. Зменшення інвестицій, у свою чергу, за логікою ланцюгової реакції, зумовило негативні процеси і в інноваційній діяльності. У зв'язку з недостатніми інвестиціями в основний капітал дуже низькою є інноваційна активність, а отже впровадження прогресивних технологічних процесів, комплексної механізації і автоматизації є незначним.

Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей показав, що кредиторська заборгованість по всіх галузях економіки на кінець 2014 року перевищувала дебіторську [9]. Викликає занепокоєння той факт, що досить суттєвою є величина простроченої як дебіторської, так і кредиторської заборгованостей, хоча питома вага її постійно знижується, що безперечно є позитивною тенденцією. Всі ці неплатежі взаємопов'язані між собою. Невчасна оплата за поставлений товар призводить до

дефіциту оборотних коштів у підприємства, а це, в свою чергу, – до невчасної виплати заробітної плати, невчасної сплати податків і відрахувань у бюджет, несвоєчасної сплати відсотків за користування кредитом у банк. А відсутність коштів у населення спричиняє невчасну сплату комунальних послуг. Несвоєчасне поповнення бюджету призводить до появи заборгованості по пенсіях. Все це здійснює негативний вплив на активізацію інвестиційних процесів в Україні, зокрема за рахунок власних заощаджень, які є величезним прихованим джерелом інвестиційних ресурсів.

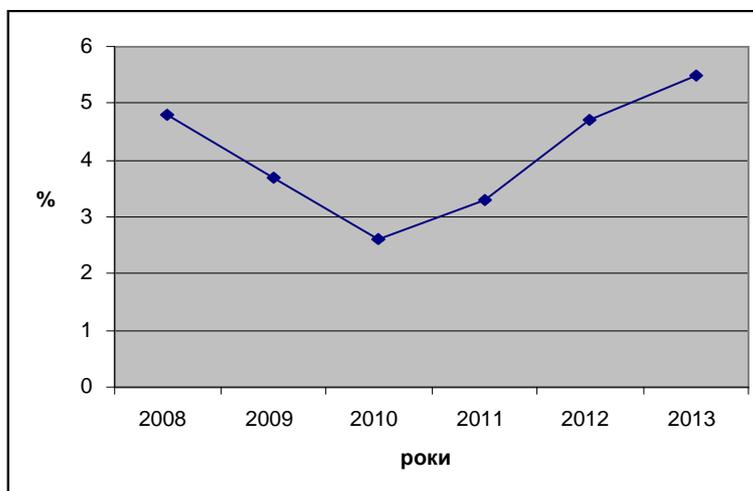

Рис. 2. Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств

Джерело: [7]

Кризові явища в економіці країни, загальне падіння виробництва, криза неплатежів і як наслідок існування чималої взаємозаборгованості, політична нестабільність в суспільстві, недосконалість законодавства в галузі господарського права та податкової політики, сповільнення розвитку науки і техніки та неефективний фінансовий менеджмент слугують причиною існування в країні стійкої тенденції до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств. Неефективна діяльність більше 30 % підприємств в достатній мірі характеризує низьку інвестиційну активність вітчизняних суб'єктів господарювання. Серйозною перешкодою на шляху інвестиційних процесів є значна тінізація економіки України. За оцінками фахівців, «в тіні» перебуває до половини всього економічного потенціалу країни. Серед причин виникнення тіньового сектору називають незавершеність інституціональних ринкових перетворень, особливості менталітету як наслідок тривалого панування тоталітарної ідеології, недосконалість податкової системи, надмірний податковий тиск на виробника.

Світовий досвід показує, що країни з перехідною економікою не в змозі самостійно швидко і ефективно вирішити проблеми економічного росту без залучення і ефективного використання іноземних інвестицій. З підвищеною інвестиційною активністю пов'язується і відомий економічний феномен останнього періоду – бурхливе економічне піднесення «нових індустріальних країн» Азії: Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу. У тому ж контексті нині можна говорити вже і про Таїланд. У цих країнах за відносно стислий термін створено стабільні економічні структури з досить великим і динамічним експортним потенціалом, здатним швидко адаптуватися до кон'юнктури світового ринку, що змінюється, здійснений перехід до широко фронтального розвитку сучасних наукомістких галузей економіки.

Згідно з розрахунками вітчизняних економістів, орієнтація тільки на внутрішні резерви може призвести до того, що період відродження української економіки триватиме понад 20 років. Водночас потреба у кредитних ресурсах тільки для підтримки дотованих галузей більш як утричі перевищує кредитні можливості України. Позитивним фактором на сьогоднішній день є збереження тенденції росту прямих іноземних інвестицій в економіку України. За даними Державної служби статистики, в I кварталі 2013 р. найбільше іноземних інвестицій надійшло у промисловість – 17 171,2 млн. дол. (30,8%), фінансову діяльність – 16 221,0 млн. дол. (29,1%) та операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 4 116,6 млн. дол. (7,4%). Інвестиційно непривабливими для іноземних інвесторів були такі галузі: сільськогосподарство 773,8 млн. дол. (1,4%), будівництво 1454,80 млн. дол. (2,6%), діяльність транспорту та зв'язку 1 523,9 млн. дол. (3,2%). Найбільший приріст демонструє промисловість, збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій для промисловості відбулося за рахунок переробної промисловості, а саме таких підгалузей, як: виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів 3 055,8 млн. дол. (5,5%), металургійне виробництво 6 184,3 млн. дол. (11,1%) [3].

Позитивними моментами у залученні іноземних інвестицій в Україну виступають: вигідне географічне розташування, потенційно великий ринок, висока кваліфікація робочої сили та її відносна дешевизна; низький курс національної валюти; можливість вивезення прибутку.

В цілому можна відзначити формування певних тенденцій, які в тій чи іншій мірі якісно характеризують розвиток іноземного інвестування в Україні:

- переважання партнерів із країн, які розвиваються (за кількістю інвестицій) і партнерів із промислово розвинутих країн (по об'єму інвестицій);
- реалізація сумісних інвестиційних проектів, як правило, на двохсторонній основі;
- орієнтація підприємств з іноземним капіталом на виробництво товарів, якими світові ринки практично насичені, і на сферу послуг;
- обережність західних партнерів відносно збільшення інвестицій, що обумовлено відсутністю надійних гарантій по їх захисту, наявністю прямого і непрямого контролю за такими інвестиціями, відсутність стратегії і тактики виходу на практично невідомий і раніше закритий ринок;
- активність малих закордонних фірм, які орієнтовані на швидку віддачу невеликих інвестицій або вигоду від разових операцій, по суті посередницьких або відверто спекулятивних, а також компаній-аутсайдерів, які не витримали конкуренції в своїх ринках;
- нерівномірність розподілу інвестицій по галузях і регіонах України, їх зосередженість в промислових центрах України, і переважно в Києві;
- велика питома вага майнових вкладів іноземних інвестицій в загальних об'ємах інвестицій, слабе використання механізмів фінансового ринку для інвестування.

Незважаючи на очевидні позитивні зрушення, Україна на сьогодні є інвестиційно непривабливою порівняно не тільки з країнами із розвинутою ринковою економікою, а й з окремими східноєвропейськими країнами. Низька інвестиційна активність іноземних інвесторів пов'язана з: відсутністю надійного законодавства, яке б захищало права приватних інвесторів; відсутністю механізму реалізації наявних нормативних актів; неточністю податкового регулювання і його непередбачуваністю навіть протягом року; відсутністю ефективної інфраструктури для іноземного підприємництва; економічною і політичною нестабільністю (до економічних факторів можна віднести, нестабільну систему зовнішньоекономічної діяльності; незбалансованість економіки; неконвертованість національної валюти і непевність валютного ринку. Що стосується політичної нестабільності, то в Україні вона характеризується перш за все частою зміною уряду та змінами в інших ешелонах влади. корумпованістю владних структур, невизначеністю економічної стратегії); поганою матеріально-технічною базою і нерозвиненістю інфраструктури; негативними факторами соціального характеру – це передусім безробіття, зубожіння населення, розпад чисельних громадських структур тощо; фактичною відсутністю професійно підготовлених інформаційних і консультативних інфраструктур, що позбавляє інвестора точної економічної і правдивої, науково обґрунтованої інформації і не дозволяє йому прийняти ефективні управлінські рішення; негативними геополітичними факторами, а саме: територіально-етнічні конфлікти, суперечки, сепаратистські виступи.

Все це призводить до зниження рівня конкурентоспроможності України у міжнародних рейтингах. В 2014 р. Україна зайняла 76 місце у рейтингах глобального індексу конкурентоспроможності (GCI) Світового Економічного Форуму серед 144 учасників рейтингу [12]. У ході підготовки звіту кожна з країн проходила оцінювання за такими параметрами, як якість інституцій, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, технологічний рівень, розмір ринку, конкурентоспроможність компаній і інноваційний потенціал.

Необхідно відмітити, що, незважаючи на низькі рейтинги, в Україні останні кілька років прогресувало зростання економіки, проте для підтримки такої ситуації необхідно вдаватися до жорсткої політики для покращення перспектив державних фінансів, сповільнення інфляції та створення розширеного простору з метою вдосконалення інфраструктури країни. Ще важливіше впровадити низку реформ для покращення економіко-правового середовища та активізації інвестиційних процесів.

Висновки з проведеного дослідження. Інтенсивний перехід до конкурентоспроможної моделі національної економіки потребує співробітництва зі світовою системою господарювання, в якій інвестиції є важливим економічним важелем. Тому на державному рівні необхідно створити відкриту, орієнтовану на експорт модель, яка б сприяла підвищенню рівня активності як іноземних, так і вітчизняних інвесторів на території України, інтенсивності міжнародного руху капіталів і поділу праці.

Оптимальна інвестиційна політика українського уряду повинна проводитися за такими основними напрямками: податкове стимулювання інвестицій; застосування прискореної амортизації; створення сприятливих умов для іноземних інвесторів, підтримання та заохочення інноваційної діяльності; стабільні умови роботи при здійсненні довгострокових капіталовкладень, створення надійної системи страхування від некомерційних ризиків.

Так як інвестор на кожному етапі інвестування стикається зі значними труднощами та ризиками, дії всіх суб'єктів інвестиційних відносин щодо підвищення ефективності управління інвестиційними процесами повинні полягати в збільшенні інвестиційних ресурсів та зменшенні інвестиційних ризиків.

Тому перспективами подальших досліджень є розробка ефективної методики управління інвестиційними ризиками.

Література

1. Глуха Г.Я. Інвестиції та їх вплив на економічне зростання / Г.Я. Глуха // Європейський вектор економічного розвитку. – 2014. – № 1 (16) – С. 39-47.
2. Євтушенко Г.І. Іноземне інвестування в Україні: сучасний стан і перспективи / Г.І. Євтушенко, Т.А. Левківський // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 126–135.
3. Єрмілова К.В. Прямі іноземні інвестиції в умовах формування глобального економічного простору: монографія / К.В. Єрмілова. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2013. – 139 с.
4. Затонацька Т.Г. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки / Т.Г. Затонацька, В.Л. Отецький // Фінанси України. – 2006. – №7. – С. 38-49.
5. Лук'янов І.В. Іноземні інвестиції в економіку України у перехідний період: монографія / І.В. Лук'янов ; Укр. акад. наук, Від-ня економіки і упр. – К. : Фенікс, 2011. – 114 с.
6. Матюшенко І.Ю. Іноземні інвестиції в підприємницькій діяльності України : монографія / І.Ю. Матюшенко, В.М. Дмитрієв, О.В. Азаренкова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – 182 с.
7. Папп В.В. Роль інвестиційних процесів у соціально-економічному розвитку країни / В.В. Папп, Н.В. Бошота // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка». – 2013. – Вип. 23. – С. 83-88.
8. Петренко Я.В. Трансформація приватних заощаджень в інвестиції в транзитивній економіці : монографія / Я.В. Петренко; Донбас. держ. машинобуд. акад. (ДДМА). – Краматорськ : ДДМА, 2013. – 123 с.
9. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Під ред. О.Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2014. – 534 с.
10. Третяк Н.М. Фактори формування інвестиційного клімату в Україні / Н.М. Третяк // Фінансовий простір. – 2013. – №3. – С. 165-170.
11. Федоренко В. Інвестиції та економіка України / В. Федоренко // Економіка України. – 2007. – №5. – С. 12-16.
12. The Global Competitiveness Report 2013 – 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014>. (дата доступу 15.01.2016).

References

1. Hlukha, H.Ya. (2014), "Investments and their influence on the economy growing", *Yevropeyskyi vector ekonomichnoho rozvytku*, no. 1 (16), pp. 39-47.
2. Yevtushenko, H.I. and Levkivskiy, T.A. (2012), "Foreign investing in Ukraine: modern state and prospects", *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, no. 1, pp. 126–135.
3. Yermilova, K.V. (2013), *Priami inozemni investytsii v umovakh formuvannia hlobalnoho ekonomichnoho prostoru* [Direct foreign investments in the conditions of forming of global economic space], monograph, Skhidnyi vydavnychy dim, Donetsk, Ukraine, 139 p.
4. Zatonatska, T.H. and Oteckiy, V.L. (2006), "Strategy of increase of investment potential of national economy", *Finansy Ukrainy*, no. 7, pp. 38-49.
5. Lukianov, I.V. (2011), *Inozemni investytsii v ekonomiku Ukrainy u perekhidnyi period* [Foreign investments in the economy of Ukraine in a transitional period], monograph, Ukr. akad. nauk, Vid-nya ekonomiky i upr., Feniks, Kiev, Ukraine, 114 p.
6. Matiushenko, I.Yu., Dmitriev, V.M. and Azarenkova, O.V. (2013), *Inozemni investytsii v pidpriemnytskii diialnosti Ukrainy* [Foreign investments in entrepreneurial activity of Ukraine], monograph, KhNU im. V.N. Karazina, Kharkiv, Ukraine, 182 p.
7. Papp, V.V. and Boshota, N.V. (2013), "Role of investment processes in socio-economic development of country", *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» serii «Ekonomika»*, issue. 23, pp. 83-88.
8. Petrenko, Ya.V. (2013), *Transformatsiia pryvatnykh zaoshchadzen v investytsii v tranzitivnii ekonomitsi* [The transformation of private savings into investments in transit economy], monograph, Donbas. derzh. mashynobud. akad. (DDMA), Kramatorsk, Ukraine, 123 p.
9. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Statistical Yearbook of Ukraine for 2014", Konsultant, Kiev, Ukraine, 534 p.
10. Tretiak, N.M. (2013), "Factors of forming of investment climate in Ukraine", *Finansovyi prostir*, no. 3, pp. 165-170.
11. Fedorenko, V. (2007), "Investment and economy of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 12-16.
12. The Global Competitiveness Report 2013 – 2014, available at: <http://weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014> (access date January 15, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор, директор Інституту економіки та менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» О.Є. Кузьмін

УДК 338.439.5:637

Заходим М.В.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки підприємств
Подільський державний аграрно-технічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

Zakhodym M.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of economics enterprises
Podolsky State Agricultural and Technical University

THE CONTEMPORARY STATE AND TRENDS IN DAIRY BREEDING DEVELOPMENT IN UKRAINE

Постановка проблеми. Особливі властивості молока і продуктів його переробки зумовлюють необхідність стабільного забезпечення населення цими продуктами, гарантованого надходження молокосировини на переробні підприємства та задоволення експортних потреб країни у молокопродуктах. Основні компоненти молока (жири, білки, вуглеводи, вітаміни, мінеральні речовини тощо) майже повністю засвоюються організмом людини і мають лікувальні властивості. Денна потреба в білку тваринного походження дорослої людини при середній важкості праці майже на половину задовольняється при споживанні одного літра молока. Особливо велике значення молоко і молочні продукти мають для харчування дітей і молоді [1, с. 61]. Тому, молочне скотарство є провідною галуззю тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробку методологічних і прикладних аспектів функціонування та економічної ефективності виробництва молока значний внесок зробили такі дослідники, як В.І. Бойко, П.С. Березівський, В.Н. Зимовець, М.М. Ільчук, П.К. Канінський, О.А. Козак, М.П. Коржинський, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, М.В. Місюк, Т.Л. Мостенська, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та інші вчені. Слід вказати на високий рівень наукових розробок щодо теорії та практики ведення цієї галузі.

Потребують подальшого дослідження питання щодо перспектив розвитку молочного скотарства в усіх формах господарювання за регіонами України. Галузь потребує рекомендацій щодо підвищення економічної ефективності молочного скотарства з метою недопущення поглиблення кризових явищ.

Постановка завдання. Проаналізувати сучасний стан розвитку скотарства в Україні і намітити основні заходи щодо його розвитку в короткостроковій перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тривалий час молочне скотарство розвивалося шляхом розширеного відтворення стада. Майже щорічно поголів'я корів зростало, підвищувався виробничий потенціал галузі. Найбільше корів в Україні було на початку 1991 року – 8,4 млн. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 6,2 млн. голів та господарствах населення – 2,2 млн. голів (рис. 1).

Згодом, внаслідок суб'єктивних та об'єктивних причин, поголів'я корів почало скорочуватися. Поголів'язменшилося до 2,3 млн. голів у 2014 році, проти 8,4 – в 1991 році. Зменшення поголів'я корів відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств, де на початку 2015 року чисельність становила лише 10% від рівня 1991 року. Інша тенденція мала місце в господарствах населення. В даній категорії господарств поголів'я корів збільшилося з 2,2 млн. голів у 1991 р. до 2,9 – у 2005 році, але утримати досягнуту чисельність поголів'я не вдалося і на початку 2015 року їх було навіть менше, ніж у 1991 році і становило 1,7 млн. гол.

Як наслідок відбулося скорочення поголів'я корів з розрахунку на одиницю земельної площі. Якщо у 1991 році в усіх категоріях господарств на 100 га сільськогосподарських угідь було 20,3 голів корів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 16 голів, в господарствах населення – 81,9 голів, то в 2015 році показники становили відповідно 6,4; 2,6 та 11,7 голів.

У країнах ЄС у 2015 році на 100 га сільськогосподарських угідь було 13,2 корови, в тому числі у Бельгії – 37,7, Данії – 20,9, Нідерландах – 76, Франції – 12,9; у Білорусі – 16,4.

Зміни в чисельності поголів'я корів зумовили скорочення обсягів виробництва молока, яке відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств. Навіть господарствам населення, які протягом останніх років постійно збільшували його виробництво, не вдалося компенсувати загальне зменшення обсягів виробництва молочної сировини (табл. 1).

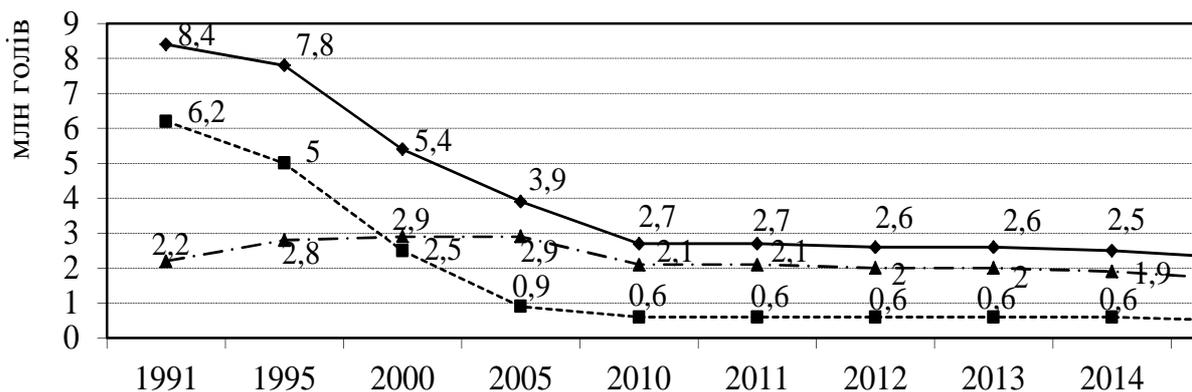

Рис. 1. Динаміка поголів'я корів за формами господарювання (на 1 січня, млн. гол.)
Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [2]

Таблиця 1

Виробництва молока, тис. тонн

Рік	Усі категорії господарств	в тому числі:			Питома маса господарств населення, %
		с. г. підприємства	з них:		
			фермерські господарства	господарства населення	
1990	24508,3	18634,1	-	5874,2	24,0
2000	12657,9	3668,7	67,8	8989,2	71,0
2005	13714,4	2582,5	96,3	11131,9	81,2
2010	11254,1	2218,0	112,1	9036,1	80,3
2011	11086,0	2245,9	123,0	8840,1	79,7
2012	11377,6	2535,3	144,2	8842,3	77,7
2013	11488,2	2582,5	156,8	8905,7	77,5
2014	11132,8	2647,5	166,8	8485,3	76,2

Джерело: дані Державної служби статистики України [2].

Відповідно скоротилися обсяги виробництва молока з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь і у 2014 році становили 31,7 тонн, проти 59, 0 тонн у 1990 році. У країнах ЄС у 2012 році – 83,6 тонни, в тому числі Бельгії – 207,5, Данії – 176,9, Нідерландах – 585, Франції – 86,7; у Білорусі – 69,8, США – 21, Швейцарії – 262,4, Японії – 172,3 тонн.

Скорочення чисельності поголів'я корів та зменшення обсягів виробництва молока вплинули і на обсяги його виробництва з розрахунку на одну особу. Якщо у 1990 році цей показник становив 472,3 кг, то у 2014 лише 258,9 кг (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво і споживання молока на душу населення, кг

Показники	Рік									
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Виробництво	472	335	257	254	252	243	250	259	253	
Споживання	373	244	199	226	206	205	215	221	223	
У % до рекомендованої норми (380)	98,2	72,8	52,4	56,3	54,3	53,9	56,5	58,1	58,6	

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2]

Споживання в Україні молока на одну особу у 2014 році становило 222,8 кг, а в країнах ЄС – 310, у тому числі Бельгії – 238,5, Данії 295,6, Нідерландах – 320,2, Франції – 260,5, Фінляндії 361,2; у Білорусі – 156,1, Росії – 172,5, США – 253,8.

Зміни в обсягах виробництва молока накладають відбиток і на рівень його реалізації. При цьому частка реалізованого молока в окремих категоріях господарств істотно відхиляється. Якщо в

сільськогосподарських підприємствах у 2014 році питома вага реалізованого молока в загальному його виробництві становила майже 94,6%, то в господарствах населення – 52% (табл. 3). Селяни, крім потреби в молоці та молокопродуктах для своєї сім'ї та годівлі молодняку тварин, продають молоко на міських ринках свіжим, або частково переробленим в домашніх умовах (сметана, сир тощо). Причиною зменшення поголів'я корів та виробництва молока є недосконалість економічного механізму розвитку галузі.

Таблиця 3

Реалізація молока

Показники	Рік					
	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Реалізовано молока всього, тис. тонн	8193,0	6766,1	6622,7	6914,4	7002,9	6918,3
% до виробництва	59,7	60,1	59,7	60,7	60,9	62,1
в тому числі: сільськогосподарськими підприємствами	2123,9	1977,0	2061,2	2334,1	2389,8	2506,0
% до виробництва	82,2	89,1	91,7	92,1	92,5	94,6
господарствами населення	6069,1	4789,0	4561,4	4580,3	4613,1	4412,3
% до виробництва	54,5	53,0	51,6	51,8	53,0	52,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2]

Тривалий час закупівельні ціни на молочну сировину були неадекватними затратам на її виробництво і вони різко мінялися, що призвело до збитковості галузі. Різкі неодноразові зміни цін на молочну сировину не давали змогу сільськогосподарським товаровиробникам стабільно розвивати галузь. Зниження цін призводило до зменшення поголів'я корів і відповідно виробництва молока і навіть наступне зростання цін вже не могло забезпечити необхідного приросту худоби і продукції, оскільки відбулося скорочення маточного поголів'я, на відтворення якого потрібно десятки років (табл. 4).

Таблиця 4

Зміна закупівельних цін на молоко і чисельність поголів'я корів

Рік	Закупівельна ціна 1 т молока в с.-г. підприємствах, грн.		Чисельність корів, (тис. голів на 1 січня)			Рентабельність виробництва молока в с.-г. підприємствах, %	
	без дотацій	з дотаціями	усі категорії господарств	у тому числі:		без дотацій	з дотаціями
				сільськогосподарські підприємства	господарства населення		
1990	309	436	8378,2	6191,6	2186,6	-6,1	32,5
2000	545	-	5431	2475	2956	-6,3	-6,3
2005	1033	1225	3926	949,9	2976,1	12,2	33,1
2010	2656	2850	2736,5	604,6	2131,9	6,4	17,6
2011	3131	3041,6	2582,2	583,7	1998,5	18,5	20,8
2012	2570	2657,3	2554,3	575,2	1979,1	-3,8	2,6
2013	3100	3363	2508,8	565,4	1943,4	12,8	18,6
2014	3440	3588,4	2262,7	529,2	1733,5	4,8	11,0

Джерело: дані Державної служби статистики України [2]

Існуючі обсяги державної підтримки не забезпечують розширеного відтворення молочної худоби. Згідно статті 17 Закону України «Про молоко та молочні продукти» Кабінет Міністрів України на початку бюджетного року має встановлювати мінімальну закупівельну ціну на молоко і молочну сировину, рівень якої має відшкодовувати середньогалузеві нормативні витрати та забезпечувати мінімальний прибуток товаровиробнику, а також граничну межу торговельних надбавок при реалізації у роздрібній мережі готової молочної продукції промислового виробництва [3]. Однак, на основі Закону України про внесення змін до Закону України «Про молоко та молочні продукти» (від 30 листопада 2006 року № 402-V) ця стаття була виключена.

Розміри державної підтримки значно коливалися. Найбільш висока надбавка до базисної закупівельної ціни на молоко була у 1990 році і становила 41%. Після відміни з 1995 року державних дотацій виробництво молока стало збитковим. Лише у 2005 році цінова ситуація була більш

сприятливою, що зумовило підвищення ефективності розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах.

Крім закупівельних цін на економічну ефективність розвитку молочного скотарства впливає рівень матеріально-грошових витрат на виробництво одиниці продукції в галузі. У середньому собівартість виробництва 1 ц молока майже щороку підвищувалася і становила у 2010 році 228,9 грн., 2011 р. – 264,3 грн., 2012 р. – 258,0 грн., 2013 р. – 304,2 грн., 2014 р. – 328,3 грн. (табл. 5).

Таблиця 5

Ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України

Рік	Реалізовано, тис. ц	Собівартість, 1 ц, грн.	Ціна реалізації 1 ц		Рентабельність, %	
			без дотацій	з дотаціями	без дотацій	з дотаціями
1990	174873	32,9	30,9	43,6	-6,1	32,5
2000	24654	57,4	54,2	54,2	-5,5	-5,5
2005	19229	92,1	103,3	122,5	12,2	33,1
2010	18935	228,9	269,8	293,8	17,9	28,3
2011	19615	264,3	313,1	319,3	18,5	20,8
2012	23601	258,0	257,0	265,7	-3,8	2,6
2013	22783	304,2	310,0	345,7	1,9	13,6
2014	24468	328,3	344,0	364,4	4,8	11,0

руб.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

Незважаючи на те, що виробничий потенціал молочного скотарства після 1990 року істотно знизився, але рівень економічної ефективності виробництва молока майже не змінився. Рентабельність виробництва молока з дотаціями у 1990 році становила 32,6%, у 2011 р. – 20,8%, у 2012 р. – 2,6%, у 2013 р. – 13,6%, у 2014 р. – 11,0%.

Відміни в рівні економічної ефективності виробництва молока зумовлені в основному різним рівнем собівартості молочної сировини і закупівельних цін на її реалізацію. Отже, для зростання поголів'я корів і виробництва молока, крім забезпечення належної цінової політики та державної підтримки галузі, необхідно вдосконалити організацію виробництва з метою зменшення затрат за рахунок внутрішніх факторів.

Зниження собівартості виробництва молока необхідно насамперед досягати за рахунок підвищення продуктивності худоби та поліпшення якості кормів. За даними наукових установ, з підвищенням на кормову одиницю, використану в молочному скотарстві, перетравного протеїну із 84,5 до 108,3 г витрати корму на 1 ц молока знижуються на 17%, а собівартість виробництва – на 11%. Необхідно забезпечити підвищення врожайності кормових культур та рівень механізації трудомістких процесів у кормовиробництві, ефективно використовувати машини та добрива, здешевлювати виробництво насіння. Важливо також досягти зменшення витрат кормів на одиницю продукції на основі поліпшення племінних якостей худоби, породи якої здатні до високої молочної продуктивності. Щоб скоротити витрати коштів на виробництво одиниці продукції в молочному скотарстві варто також домогтись ощадливого використання енергоносіїв, ефективного застосування засобів механізації і обладнання в галузі.

Особливо важливе значення для підвищення ефективності молочного скотарства матиме впровадження комплексної механізації на фермах, застосування найбільш прогресивної технології утримання худоби. У розвинених зарубіжних країнах і в деяких передових вітчизняних господарствах застосовують переважно безприв'язний спосіб утримання корів, який на фоні повноцінної годівлі тварин, високого рівня племінної роботи забезпечує ефективне використання техніки, завдяки чому затрати праці на виробництво 1 ц молока знижуються до 1,7 люд.-год., навантаження на одного працівника ферми зростає до 39 корів [4, с. 5].

В останні роки в Україні надій молока на корову хоч і підвищився і у 2014 році у сільськогосподарських підприємствах становив 5027 кг, проте залишився нижчим, ніж в США, де на корову отримують 9332 кг молока, Данії – 8549 кг, Швеції – 8396 кг, Канаді – 8395 кг, Нідерландах – 7342, Іспанії – 7164, Великобританії 7101, Німеччині – 6794, Білорусі – 4510.

Для підвищення економічної ефективності розвитку молочного скотарства потрібно забезпечити державну підтримку галузі за рахунок бюджетних коштів у розмірі не менше 1 тис. грн. за кожну прирощену корову, а за племінну – 3 тис. грн. незалежно від форм господарювання і розміру ферм.

Оскільки експортну ціну на молокопродукти формує переважно світовий ринок, то в європейських країнах сільськогосподарським товаровиробникам виплачують експортні субсидії, які варто було б застосувати і для українських. Стимулювання вітчизняного товаровиробника набуває особливої актуальності у зв'язку із членством України в СОТ. Адже, за вимогами останньої, Україна має гарантувати не менше 5% внутрішнього ринку для імпортової продукції, тоді як у сучасний період

вона не перевищує 1% [5, с. 413]. Тому необхідно розширювати існуючі та відкривати нові ринки збуту продукції, вивчати попит на продовольчі товари країн світу і забезпечення їх продуктами харчування. Адже рівень виробництва, наприклад, молокопродуктів в окремих країнах світу суттєво відрізняється. Якщо у 2012 році в Білорусі з розрахунку на душу населення було вироблено молока 683 кг, Данії – 880, Ірландії – 1190, Нідерландах – 691, у Франції – 388, Україні – 250, Іспанії – 161, в Індії – 92, Єгипті – 72, Японії – 61, в Китаї – лише 30 кг [6].

Залежно від чисельності населення в регіонах, виходячи із норми споживання молока та молокопродуктів, визначимо необхідні обсяги виробництва молока, тобто ємність ринку. Насиченість останнього розраховують із урахуванням ємності та виробничого потенціалу за формулою:

$$HP = \frac{OB}{ЧН \times НС} \times 100, \quad (1)$$

де *HP* – насиченість ринку;

OB – обсяги виробництва продукції;

ЧН – чисельність населення;

НС – норма споживання продукції на душу населення.

Виходячи з розв'язання проблеми забезпечення фізіологічної потреби організму людини, можна прогнозувати розвиток молочного скотарства. Вважається, що людині потрібно 100–105 г білка на добу, в тому числі 65-67 г тваринного походження. Відповідно за рік людина має споживати 380 кг молока, 80-85 кг м'яса, 365 шт. яєць. Світовий досвід показує, що рівень споживання молока для розвинутих країн не є межею. Забезпечити споживання молока на людину в кількості 380 кг можна шляхом збільшення виробництва молока до рівня споживання в країнах ЄС. Однак, обсяги виробництва не задовольняють потреби ні внутрішнього, ні зовнішнього ринків, оскільки виробництво молока у 2014 році становить 45,4% рівня його виробництва у 1990 році. Світовий досвід підтверджує, що без динамічного розвитку молочного скотарства в Україні практично відсутня можливість забезпечити зростання виробництва і споживання молока на одну особу (табл. 6).

Таблиця 6

Рівень задоволення споживчих потреб населення регіонів України молоком на перспективу в рік за рахунок внутрішнього виробництва, тис. тонн

Регіони	Кількість населення, тис. осіб (2014 р.)	Потреба у виробництві молока на рік, визначена на основі:		Фактично вироблено у 2014 році, тис. тонн	Рівень задоволення			
		рівня споживання країн ЄС (310 кг)	фізіологічної норми споживання (380 кг)		відносно споживання країнами ЄС		відносно норми споживання	
					тис. тонн	%	тис. тонн	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вінницька	1679,4	520,6	638,1	852,0	331,4	163,6	213,9	133,5
Волинська	1035,3	320,9	393,4	459,3	138,4	143,1	65,9	116,7
Дніпропетровська	3419,6	1060,0	1299,4	357,2	-702,8	33,7	-942,2	27,5
Донецька	4567,4	1415,8	1735,6	283,0	-1132,8	19,9	-1452,6	16,4
Житомирська	1317,9	408,5	500,8	589,7	181,2	144,3	88,9	117,7
Закарпатська	1241,0	384,7	471,5	409,6	24,9	106,5	-61,9	86,9
Запорізька	1846,1	572,3	701,5	267,5	-304,8	46,7	-434,0	38,1
Івано-Франківська	1382,6	428,6	525,4	483,3	54,7	112,7	-42,1	91,9
Київська	4422,2	1370,8	1680,4	467,0	-903,8	34,1	-1213,4	27,8
Кіровоградська	1046,7	324,3	397,7	324,3	-	100,0	-73,4	81,5
Луганська	2377,3	736,9	903,3	251,6	-485,3	34,1	-651,7	27,8
Львівська	2548,7	790,1	968,5	601,0	-189,1	76,1	-367,5	62,0
Миколаївська	1211,1	375,4	460,2	369,3	-6,1	98,4	-90,9	80,2
Одеська	2384,4	739,2	906,1	405,9	-333,3	54,9	-500,2	44,8
Полтавська	1532,7	475,1	582,4	814,1	339,0	171,3	231,7	139,7
Рівненська	1153,3	357,5	438,2	458,3	100,8	128,2	20,1	104,6

продовження табл. 6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумська	1209,3	374,8	459,5	427,1	52,3	113,9	-32,4	92,9
Тернопільська	1102,1	341,6	418,7	480,6	139,0	140,6	61,9	114,8
Харківська	2796,5	866,9	1062,6	525,5	-341,4	60,6	-537,1	49,4
Херсонська	1115,6	345,8	423,7	302,9	-42,9	87,5	-120,8	71,5
Хмельницька	1298,1	402,4	493,3	602,3	199,9	149,6	109,0	122,0
Черкаська	1324,4	410,6	503,3	529,8	119,2	129,0	26,5	105,3
Чернівецька	903,2	279,9	342,3	299,3	19,4	106,9	-43,0	87,4
Чернігівська	1143,4	354,4	434,5	572,2	217,8	161,4	137,3	131,6
Україна	44120	13677	16766	11132,8	-2544,2	81,4	-5633,2	66,4

Джерело: власні розрахунки

Проведені розрахунки показали, що населення України в цілому не забезпечене молоком як до рівня споживання країн ЄС, так і до рівня фізіологічної норми споживання. Для того, щоб досягнути певні рівні необхідно збільшити обсяг виробництва відповідно на 2544,2 тис. тонн та 5633,2 тис. тонн. Характерно те, що обсягів виробництва молока до рівня споживання країн ЄС досягли 13 областей і 8 областей досягли виробництва, що забезпечують фізіологічну норму споживання на душу населення, тобто 380 кг.

Висновки з проведеного дослідження. Стратегія розвитку молочного скотарства має бути спрямована на повне задоволення потреби внутрішнього і зовнішнього ринку конкурентоспроможними продуктами галузі; забезпечення розширеного відтворення стада, підвищення інтенсивності використання поголів'я худоби, створення оптимальних розмірів ферм у господарствах усіх форм власності й господарювання; реструктуризацію кормової бази, поліпшення лукопасовищного кормовиробництва, розширення площ культурних зрошувальних пасовищ; удосконалення існуючих і створення нових порід худоби, пристосованих до місцевих умов; впровадження інтенсивних технологій утримання худоби і засобів механізації виробничих процесів на фермах; підвищення продуктивності тварин; удосконалення економічних відносин між виробниками молочної сировини і підприємствами з її переробки; впровадження досягнень науково-технічного прогресу на всьому шляху проходження молока та продуктів його переробки від виробника до споживача.

Для вирішення проблеми забезпечення зовнішнього і внутрішнього ринків молоком і молочними продуктами потрібно забезпечити:

- поглиблення спеціалізації в скотарстві, прискорення розвитку худоби молочного напрямку передусім поряд із великими містами, промисловими центрами та іншими густонаселеними пунктами;
- встановлення державних дотацій за приріст поголів'я корів у сільгоспдприємствах, фермерських господарствах та господарствах населення;
- стимулювання закупівлі сільськогосподарськими підприємствами телиць і нетелей у господарствах населення, племінних господарствах та за імпортом;
- забезпечення худоби якісними повноцінними кормами;
- раціональне використання і подальше нарощування поголів'я корів в господарств усіх форм власності;
- встановлення й удосконалення цін так, щоб вони відшкодовували нормативні витрати та забезпечували норму прибутку на рівні 15-20 %.

Література

1. Місюк М.В. Ринок продукції скотарства : монографія / М.В. Місюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 330 с.
2. Тваринництво України за 2014 рік: стат. зб. за редакцією О.М. Прокопенка / Державна служба статистики України. – Київ – 2015 рік.
3. Закон України "Про молоко та молочні продукти". – Цит. 28 трав. 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. (дата доступу 13.01.2016).
4. Адмін Є. Перехід на енергозберігаючі технології виробництва молока та реконструкція молочних ферм / Є. Адмін, О. Борщ // Тваринництво України. – 2002. – № 11. – С. 5–8.
5. Кобута І. Удосконалення експортно-імпоротної політики України в зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією / Кобута І. // Актуальні питання аграрної політики: Зб. праць. - К., 2002. - С. 413-450.
6. FAO: FAOSTAT Online Database [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.fao.org>. (дата доступу 13.01.2016).
7. Все про молоко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.agribusiness.kiev.ua/img/zstored/files/analytics/dairy sector report.pdf](http://www.agribusiness.kiev.ua/img/zstored/files/analytics/dairy%20sector%20report.pdf). (дата доступу 13.01.2016).
8. Бойко В.І. Молочне скотарство: проблеми і напрями його подальшого відродження / В.І. Бойко, М.П. Коржинський, О.А. Козак // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 32–35.

References

1. Misiuk M.V. (2012), *Rynok produktsii skotarstva* [Market of stock-raising production], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 330 p.
2. State Statistics Service of Ukraine (2015), "Ukraine's cattle breeding for 2014 year", Kyiv, Ukraine.
3. Law of Ukraine "About milk and milk products", available at: <http://rada.gov.ua> (access date January 13, 2016).
4. Admin, Ye. and Borshch, O. (2002), "The transition to energy-saving production technologies of milk and dairy farms reconstruction", *Tvarynystvo Ukrainy*, no. 11, pp. 5-8.
5. Kobuta I. (2002), "The improvement of Ukraine's export-import policy in external trade of agro industrial output", *Aktualni pytannia ahrarnoi polityky*, pp. 413-450.
6. FAO: FAOSTAT Online Database, available at: <http://fao.org>. (access date January 13, 2016).
7. "All about milk", available at: <http://agribusiness.kiev.ua/img/zstored/files/analitics/dairy sector report.pdf>. (access date January 13, 2016).
8. Boiko, V.I., Korzhynskyi, M.P. and Kozak, O.A. (2004), "Dairy cattle breeding: problems and directions of its further revival", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 32-35.

Рецензент: д.е.н., професор, декан економічного факультету
Подільського державного аграрно-технічного університету М.В. Місюк

УДК 330.322.5:631/635

**Однорог М.А.,
к.е.н., завідувачий економічного відділення
Технологічно-економічний коледж
Білоцерківського національного аграрного університету**

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

**Odnorog M.A.,
cand.sc.(econ.), head of the economic department
Technology and Economic College
Bila Tserkva National Agrarian University**

**PRIORITY DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT
ATTRACTIVENESS OF AGRICULTURE**

Постановка проблеми. Необхідною умовою ефективного та сталого розвитку будь-якої галузі національного господарства є наявність достатніх інвестицій. Сільське господарство є економічно і соціально значущою галуззю економіки. Однак галузь залишається мало привабливою для більшості інвесторів. Сучасне інвестування в аграрний сектор і зростання його інвестиційної привабливості стримуються гострим дефіцитом фінансових ресурсів, слабо розвиненою матеріально-технічною базою, низьким платоспроможним попитом населення. Рівень інвестиційної привабливості є одним з найважливіших показників загальноекономічної ситуації і перспектив розвитку галузей економіки та регіону в цілому. Зростання інвестицій є одним з основних чинників забезпечення економічного розвитку сільського господарства в цілому, підвищення якості життя населення села, поновлення регіональної технічної та технологічної бази, основних засобів в сільському господарстві. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження щодо вдосконалення механізмів залучення інвестицій в аграрний сектор економіки і методів підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства з метою забезпечення його сталого економічного розвитку та покращення виробничої діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам пошуку пріоритетних напрямків підвищення інвестиційного забезпечення сільського господарства присвячені праці таких вчених, як: К.С. Берестовий, М.І. Бондар, О.М. Вінник, А.Ф. Гойко, Г.В. Сєніна, В.К. Збарський, Б.А. Карпінський, М.Я. Коробов, О.М. Могильний, А.С. Музиченко, І.І. Павленко та інших.

Однак у більшості наукових розвідок мало уваги приділено пошукам інвестиційної привабливості сільського господарства. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напрямку дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо виокремлення пріоритетних напрямків підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний час залишається невирішеним низка проблем в теорії і методичних підходах підвищення економічної ефективності галузей сільського господарства на основі підвищення їх інвестиційної привабливості, що вимагає ретельного вивчення питань формування механізмів і пошуку найбільш пріоритетних напрямків підвищення інвестиційної привабливості.

Інвестиційний процес – ключовий фактор економічного розвитку [4, с.126]. Здійснити завдання економічного розвитку можливо, лише керуючи процесом підвищення інвестиційної привабливості. Будь-яке, навіть саме незначне, підвищення інвестиційної привабливості – це засоби, що дозволяють зробити крок до виходу з кризи. Саме тому питання підвищення інвестиційної привабливості – ключове питання поточного моменту.

В рамках реалізації стратегічних завдань розвитку по раціоналізації державної допомоги аграрному сектору та посилення її стимулюючої спрямованості, а також розвитку фінансового сектору галузі нині продовжується робота з формування комплексної системи ефективних фінансових інструментів. Проводиться системна робота щодо розвитку агропромислового комплексу на основі впровадження у виробництво сучасних технологій і прогресивних методів, вдосконалення нормативно-правової бази, зростання обсягів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Державна підтримка аграрного сектора дозволила б багатьом сільськогосподарським товаровиробникам розширити посівні площі сільгоспкультур, переорієнтувати виробництво на вирощування пріоритетних культур, провести технічне та технологічне переозброєння, відкрити нові виробництва [11, с. 23].

Розглядаючи питання про залучення інвестора, необхідно проаналізувати структуру капіталу підприємства, зокрема, співвідношення позикових і власних коштів. Структура капіталу впливає на результати фінансово-господарської діяльності підприємства. Співвідношення між власними і позиковими джерелами коштів слугує одним з ключових аналітичних показників, що характеризують ступінь ризику інвестування фінансових ресурсів в дане підприємство [7, с. 234].

Зазвичай, у нормально функціонуючому підприємстві, відповідно до західної методики, коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів становить в межах від 1 до 3. Це означає, що співвідношення власних коштів до загальних активів повинно перевищувати 25%. Аналіз інвестицій в основний капітал сільського господарства з розвинутою ринковою економікою показує, що питома вага власних коштів повинна становити 65-70% (у тому числі прибуток 40-45% і 25-30% амортизаційні відрахування). Використовуючи досвід розвинених держав у структурі інвестування основного капіталу сільського господарства пропонується збільшити частку власних коштів до 2020 до 75%, в тому числі прибутку – до 35%, амортизації – 40%, іноземних інвестицій – 6%, позикових – 11% [8, с. 61].

У зв'язку з включенням землі в ринковий оборот з'являється потреба в нових фінансових інструментах, як іпотечні цінні емісійні папери (облігації). Практично іпотечний механізм може бути реалізований наступним чином: банк формує покриття з власних закладних або заставних, придбаних у інших банків, і здійснює випуск облігацій. При цьому права власності на майно, що становлять покриття, а також усі права та обов'язки, що випливають з забезпечення, переходять до власників пайових іпотечних облігацій. Банк стає довірчим керуючим, а вигодонабувачами за договором довірчого управління стають власники паперів.

Перевага землі, як об'єкта застави, пояснюється:

– по-перше, постійністю місця розташування і тенденцією безперервного підвищення вартості;
– по-друге, земельна ділянка, як закладений об'єкт, залишається у володінні та користуванні заставодавця, який продовжує експлуатувати його, отримуючи дохід від виробництва і реалізації товарної продукції;

– по-третє, за рахунок реєстрації права власності на земельну ділянку, оформлення заставної, випуску та обігу цінних іпотечних паперів, забезпечених земельними ділянками сільськогосподарського призначення залучається значний вільний капітал в аграрний сектор економіки [10, с. 79]. Як показує світовий досвід іпотечного кредитування, формування земельно-іпотечної системи відбувається на основі простих моделей, за участю державної підтримки. Кредитний інститут видає кредит підприємству АПК під забезпечення земельної ділянки без оформлення заставної і випуску цінних паперів, з бюджетною компенсацією відсоткової ставки по кредиту. Основною метою початкового етапу формування регіональної земельно-іпотечної системи кредитування є вироблення кредитно-фінансових механізмів іпотечних угод для того, щоб надалі запустити механізм рефінансування. Земельно-іпотечні кредити надаються на такі цілі: кредити з метою купівлі землі (в тому числі, земельних часток); кредити на розвиток сільськогосподарського виробництва товарів (придбання сільськогосподарської техніки, тварин і т.д.); кредити на поліпшення землі (зрошення, боротьба з ерозією та ін.).

Для прийняття банком в заставу земельної ділянки, необхідно:

– по-перше, щоб предмет застави належав фізичній або юридичній особі на право власності і становив площу не менше 70 га;

– по-друге, земельна ділянка повинна бути виділена на місцевості, внесена до єдиного реєстру прав на нерухоме майно;

– по-третє, в наявності повинні бути документи, що підтверджують оцінку вартості пропонованої в заставу земельної ділянки, кадастровий план та паспорт земельної ділянки та ін. [2, с. 174].

Модель земельно-іпотечного кредитування ґрунтується на скуповуванні позичальником земельних часток, формуванням нових земельних ділянок та оформленням права власності на придбані землі. Така технологія кредитування припускає поетапний процес здійснення іпотечної угоди, який здійснюється за наступною схемою:

– проводяться збори з власниками часток земельних ділянок, що виявили бажання продати свої земельні паї;

– договір оренди земельних часток розривається;

– встановлюються межі нової земельної ділянки, з присвоєнням кадастрового номера [1, с. 112];

– з громадянами, власниками часток земельних ділянок, укладаються договори купівлі-продажу часток земельних ділянок сільськогосподарського призначення [3, с. 114];

– позичальник розробляє бізнес-план інвестиційного проекту;

– проводиться ринкова оцінка земельних ділянок, пропонованих з метою заставного забезпечення [9, с. 205];

– приймається рішення по земельно-іпотечному кредитуванні позичальника під заставу земель сільськогосподарського призначення;

– одночасно з державною реєстрацією угоди з придбання позичальником часткою земельних ділянок проводиться державна реєстрація іпотеки земельних ділянок сільськогосподарського призначення з обтяженням прав заставодавця [6, с. 102];

– видається Свідоцтво про державну реєстрацію права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення з обтяженням їх іпотекою;

– видача кредиту за цільовим призначенням здійснюється через розрахунковий рахунок позичальника з підтвердженням цільового використання до кінцевого одержувача грошових коштів [5, с. 69].

Таким чином, на нашу думку, дані заходи будуть основними напрямками підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах ринкової економіки поряд з державою в ролі інвесторів виступають сільськогосподарські організації, підприємства інших сфер АПК і приватні особи. Враховуючи відносно низьку прибутковість комплексу, насамперед сільського господарства, необхідні спільні зусилля всіх учасників цього процесу. Крім того, доцільно залучення зарубіжного капіталу. У зв'язку з включенням землі в ринковий оборот з'являється потреба в нових фінансових інструментах, як іпотечні цінні емісійні папери (облігації).

Література

1. Берестовий К.С. Інвестування агробізнесу : монографія / К.С. Берестовий – Суми: Видавництво “Довкілля”, 2001. – 221 с.
2. Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обміну і контролю : монографія / М.І. Бондар. – К. : КНЕУ, 2008. – 252 с.
3. Вінник О.М. Інвестиційне право : навч. посібник / О.М. Вінник. – К. : Атіка, 2000. – 264 с.
4. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації / А.Ф. Гойко. – Київ: ВІРА-Р, 1999. – 320 с.
5. Державне регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері / ред. Г.В. Сеніна. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 126 с.
6. Збарський В.К. Проблеми становлення та розвитку малих форм господарювання на селі: місце і роль в облаштуванні сільських територій. Навчальний посібник / В.К. Збарський. – К. : Вид-во НАУ, 2004. – 301 с.
7. Карпінський Б.А. Інвестиції : словник / Б.А. Карпінський. – К. : ЦУЛ, 2009. – 462 с.
8. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств / М.Я. Коробов. – К. : Знання, 2000. – 378 с.
9. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
10. Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні / А.С. Музиченко. – К. : Кондор, 2005. – 405 с.
11. Павленко І.І. Міжнародна торгівля та інвестиції : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 256 с.

References

1. Berestova, K.S. (2001), *Investuvannya ahrobiznesu* [Agribusiness investing], monograph, Vydavnyctvo “Dovkillia”, Sumy, Ukraine, 221 p.
2. Bondar, M.I. (2008), *Investytsiina diialnist: metodyka ta orhanizatsiia obminu i kontroliu* [Investment activity: methods and organization of exchange and control], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 252 p.
3. Vinnyk, O.M. (2000), *Investytsiine pravo* [Investment Law], tutorial, Atika, Kyiv, Ukraine, 264 p.

4. Hoiko, A.F. (1999), *Metody otsinky efektyvnosti investytsii ta pryoritetni napriamy yikh realizatsii* [Methods for valuing the effectiveness of investments and priorities for their implementation], VIRAR, Kyiv, Ukraine, 320 p.
5. Sienina, H.V. (2003), *Derzhavne rehuliuвання investytsiinoi diialnosti v ahrarnii sferi* [State regulation investment activity in agrarian sphere], IAE UAAN, Kyiv, Ukraine, 126 p.
6. Zbarskyi, V.K. (2004), *Problemy stanovlennia ta rozvytku malykh form hospodariuvannia na seli: mistse i rol v oblashtuvanni silskykh terytorii* [Problems of formation and development of small forms of in village: the place and role in the regeneration of rural areas], tutorial, Vydavnytstvo NAU, Kyiv, Ukraine, 301 p.
7. Karpynskyi, B.A. (2009), *Investytsii: slovnyk* [Investment: dictionary], TSUL, Kyiv, Ukraine, 462 p.
8. Korobov, M.Ya. (2000), *Finansovo-ekonomichniy analiz diialnosti pidpriemstv* [Financial and economic analysis of activity enterprises], Znannia, Kyiv, Ukraine, 378 p.
9. Mohylnyi, O.M. (2005), *Rehuliuвання ahrarnoi sfery* [Regulation of agricultural areas], IVA, Uzhgorod, Ukraine, 400 p.
10. Muzychenko, A.S. (2005), *Investytsiina diialnist v Ukraini* [Investment activity in the Ukraine], Kondor, Kyiv, Ukraine, 405 p.
11. Pavlenko, I.I. (2012), *Mizhnarodna torhivlia ta investytsii* [International trade and investment], tutorial, Tsentr uchbovnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 256 p.

Рецензент: д.е.н., професор
Білоцерківського національного аграрного університету П.І. Юхименко

УДК 336.71(477)

Біляєва В.Ю.,
аспірант*
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

ВИЯВЛЕННЯ РЕЗЕРВІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Biliaeva V.Yu.,
graduate student
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

IDENTIFICATION OF THE RESERVES OF ENSURING UKRAINIAN BANKS' FINANCIAL STABILITY

Постановка проблеми. Сьогодні головною умовою динамічних перетворень національної економіки України є зміцнення стійкості її фінансової системи, зокрема банківського сектору. Негативні тенденції, які можна спостерігати сьогодні, зокрема: масова ліквідація банків, падіння прибутковості банківських операцій, зниження рівня лояльності клієнтів, втрата конкурентних позицій як на вітчизняному, так і на міжнародному ринку банківських послуг свідчать про нестійке становище вітчизняних банків та імовірність його погіршення у майбутньому. Такі традиційні засоби забезпечення фінансової стійкості, як капіталізація банків, гнучка політика управління активами і пасивами, пошук додаткових джерел отримання банківських прибутків, управління ризиками, реорганізація та реструктуризація банківської діяльності, які були результативними у докризовий період, виявились недостатньо дієвими у нових кризових умовах. Окрім цього, як свідчить вітчизняна банківська практика, запровадження банками інструментів забезпечення фінансової стійкості часто відбувається без попереднього виявлення резервів її зміцнення, що знижує ефект від їх дії.

З огляду на це, актуальності набувають питання, пов'язані з пошуком нових інструментів забезпечення фінансової стійкості вітчизняних банків та виявлення резервів її зміцнення, що сприятиме зростанню стійкості та надійності банківської системи України та нарощуванню темпів макроекономічних перетворень національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківських установ знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних вчених-економістів, зокрема: М.В. Бодрецького [5], В.Я. Вовк [6], О.В. Дзюблюка [9], Ж.М. Довгань [10], Д.В. Завадської [11], О.М. Зверякова [12], А.О. Золковера [13], Л.А. Клюско [14], Я.Ю. Лабай [17], А.В. Олійник [19].

* Науковий керівник: Чмута І.М. – к.е.н., доцент

Наукові праці В.М. Бодрецького [5] та Ж.М. Довгань [10] присвячені дослідженню впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на фінансову стійкість з метою виявлення вузьких місць у діяльності банку та розроблення політики прийняття виважених рішень щодо управління його фінансовою стійкістю. Різні підходи до забезпечення фінансової стійкості як на макро – так і на мікро – рівнях розглянуто у дослідженнях В.Я. Вовк [6], яка стверджує, що одним з найбільш ефективних засобів нарощування потенціалу фінансової стійкості банку є його капіталізація. Д.В. Завадська [11], навпаки, акцентує увагу на тому, що головною умовою створення потенціалу фінансової стійкості банку є його виважений ризик–менеджмент. Рекомендації щодо розроблення ефективного механізму управління фінансовою стійкістю банку представлено у наукових працях А.О. Золковер та [13] А.В. Олійник [19], які значну увагу приділяють необхідності формування певних пропорцій між окремими елементами цього механізму. Л.А. Ключко [14] розглядає менеджмент активів і пасивів як засіб забезпечення фінансової стійкості та стверджує, що рівень фінансової стійкості банку більшою мірою визначається якістю управління його активами та пасивами. Я.Ю. Лабай та Л.Б. Ольшевський [17] приділяють значну увагу необхідності удосконалення інформаційного та технічного забезпечення фінансової стійкості, що сприятиме систематизації методичного інструментарію її оцінки та підвищенню її об'єктивності.

Незважаючи на глибину та ґрунтовність проведених досліджень, означені інструменти забезпечення фінансової стійкості не повною мірою відповідають тим вимогам, які висуваються перед вітчизняними банками сьогодні. Наприклад, капіталізація банків, яка вважається одним з найпродуктивніших засобів підтримання фінансової стійкості банків України, сьогодні поступово виявляється недостатньо результативною. Так, за підсумками проходження у 2014 році стрес-тестування 18 найбільших банків України із 34 потребували вжиття низки заходів, спрямованих на забезпечення достатності (адекватності) їх регулятивного капіталу. З цього числа 5 банків не змогли витримати погіршення економічної ситуації, втратили ліквідність та впродовж 2014–2015 років були віднесені до категорії неплатоспроможних [20]. Наразі фінансово стійкими можна вважати ті банки, які продовжують ефективно функціонувати навіть в умовах мінливого зовнішнього середовища, завдяки реалізації власного інноваційного потенціалу. З огляду на це, слід зазначити, що рівень фінансової стійкості банку певною мірою визначається активною роботою з фінансового інжинірингу, яка має проводитись у банку та має бути спрямована на розроблення, впровадження та використання фінансових інновацій у різних видах банківських операцій.

З огляду на це особливої важливості набувають питання, пов'язані із вибором оптимальних інструментів фінансового інжинірингу для забезпечення фінансової стійкості та виявленням резервів для їх запровадження у діяльність банків. При цьому логічно припустити, що для банків з різним рівнем фінансової стійкості ці резерви та інструменти мають відрізнятися.

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення методичного підходу до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банків із різним рівнем фінансової стійкості для подальшого впровадження в них фінансових інновацій. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення таких завдань: 1) розкрити зміст етапів процесу управління фінансовою стійкістю банку та виділити той етап, на якому відбувається виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості; 2) розробити рекомендації щодо виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості з огляду на поточний рівень фінансової стійкості банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можливість забезпечувати рівень фінансової стійкості банку на бажаному рівні залежить від якісного механізму управління фінансовою стійкістю. Згідно із визначенням А. В. Олійник [19, с. 161], механізм управління фінансовою стійкістю банків представляє собою сукупність методів та інструментів управління, що суб'єкти управління застосовують і спрямовують на забезпечення фінансової стійкості. Ключовим у цьому визначенні є власне процес управління фінансовою стійкістю банку.

Сутність будь-якого явища слід розглядати через призму різних підходів у менеджменті (системного, процесного, ситуаційного тощо). Складність явищ, що досліджуються, нерідко вимагає застосування декількох підходів у менеджменті. Концепція синтезу підходів управління отримала назву «процесно–структурований підхід», який, як зазначає О.Є. Кузьмін [16, с. 8], поєднує в собі процесний, системний, ситуаційний, динамічний та функціональний підходи і розглядає менеджмент як процес, що є послідовністю певних завершених етапів, кожен з яких має свою структуру. Беручи до уваги переваги означеного методу, у даному дослідженні було використано процесно–структурований підхід до моделювання процесу управління фінансовою стійкістю із використанням засобів фінансового інжинірингу та визначено такі його етапи [3]: 1) аналіз фактичних показників діяльності банку та фінансове планування; 2) визначення рівнів фінансової стійкості банку (планових та фактичних); 3) визначення можливих джерел (банківських операцій) нарощування фінансової стійкості банку; 4) розробка фінансових інновацій; 5) імплементація фінансових інновацій; 6) аналіз результатів впровадження фінансових інновацій.

Для виконання поставлених у дослідженні завдань розроблено методичний підхід до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості, реалізація якого передбачає наступні етапи:

1. Визначення фактичного рівня фінансової стійкості банку за допомогою методу узагальненого показника та віднесення банку до групи банків за рівнем його фінансової стійкості. За результатами попереднього дослідження [4] було визначено рівень фінансової стійкості банків України станом на 01.07.2014 р. за допомогою методу побудови сукупного інтегрального показника фінансової стійкості, який базувався на часткових інтегральних показниках її складових (ресурсної стійкості, ліквідності та ділової активності) та виділено три кластери банків із такими рівнями фінансової стійкості: низький – (0; 0,2644], середній – (0,2644; 0,3503] та високий – (0,3503; 1]. Отримані результати дозволили перейти безпосередньо до етапу виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банків України.

2. Виокремлення показника–репрезентанта фінансової стійкості для банків у кожному кластері за допомогою методу "центру ваги" [22]. Ця процедура є необхідною для проведення подальшого кореляційно–регресійного аналізу взаємозв'язку фінансової стійкості банку із показниками, що характеризують банківські операції. Означений метод дозволяє виділити показник, який несе на собі найбільше інформаційне навантаження та характеризує певну групу показників.

3 огляду на те, що розрахований рівень фінансової стійкості банків України представляє собою інтегральний показник, який узагальнює значення показників ресурсної стійкості, ліквідності та ділової активності [4], то застосування методу "центру ваги" дозволить виокремити той показник, який найбільшим чином буде характеризувати групу банків за певним рівнем фінансової стійкості.

За результатами застосування методу "центру ваги" визначено такі показники–репрезентанти фінансової стійкості за групами банків:

1) Банки 1 кластеру (низький рівень фінансової стійкості) – показник рівня використання залучених коштів та запозичених коштів у кредитні вкладення (складова ресурсної стійкості);

2) Банки 2 кластеру (високий рівень фінансової стійкості) – коефіцієнт надійності (складова ресурсної стійкості);

3) Банки 3 кластеру (середній рівень фінансової стійкості) – рівень депозитів у зобов'язаннях (складова ресурсної стійкості).

3. Побудова кореляційно–регресійних моделей зв'язку показників за окремими операціями банку (кредитні, депозитні, розрахунково–касове обслуговування та валютні операції) та репрезентантом фінансової стійкості у кожній групі з метою визначення груп банківських операцій, які найбільшим чином впливають на рівень фінансової стійкості банку у кожному кластері та представляють собою резерви забезпечення фінансової стійкості. Слід зауважити, що операції з цінними паперами банку не бралися до уваги у процесі проведення дослідження через низький рівень активності банків щодо здійснення цих операцій.

Побудова кореляційно–регресійних моделей відбувалась у середовищі програмного пакету Statistica 10. У ролі методу обробки даних було використано метод "покрокової регресії", який дозволяє визначити найкращу підмножину регресорів для пояснення результуючого фактору та реалізується з послідовним включенням змінних у рівняння регресії [7]. Для встановлення ступеня тісноти зв'язку між факторними ознаками та результуючою було здійснено аналіз часткових коефіцієнтів кореляції, які визначають тісноту зв'язку між результативною ознакою та кожним фактором при виключенні впливу інших факторів та характеризують "чистий" вплив фактора на результативну ознаку [18].

Для побудови кореляційно–регресійних моделей у ролі факторних ознак було використано набір показників у розрізі банківських операцій (табл. 1).

Таблиця 1

Набір факторних ознак для побудови кореляційно–регресійних моделей

Група банківських операцій	Факторна ознака	Умовне позначення
1	2	3
Кредитні операції	Коефіцієнт кредитної активності	X1
	Коефіцієнт забезпеченості позик	X2
	Коефіцієнт захищеності позик (достатність резервів)	X3
	Розмір кредитних вкладень на 1 грн капіталу	X4
	Частка кредитів, наданих фізичним особам	X5
	Частка кредитів, наданих юридичним особам	X6
	Частка кредитного портфеля, яка переходить в категорію нестандартної	X7
	Частка списань із резерву у кредитному портфелі	X8
	Дохідність кредитних вкладень	X9
	Дохідність активів за рахунок кредитних операцій	X10
	Частка доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів	X11
	Окупність відсоткових витрат доходами від кредитування	X12

продовження табл. 1

1	2	3
Депозитні операції	Коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів	X13
	Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	X14
	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	X15
	Коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи	X16
	Коефіцієнт активності використання зобов'язань у кредитний портфель	X17
	Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	X18
	Співвідношення між балансовим капіталом і строковими вкладками фізичних осіб	X19
	Частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях	X20
	Коефіцієнт залежності від міжбанківського ринку	X21
	Вартість зобов'язань	X22
	Ефективність використання залучених коштів	X23
	Частка міжбанківських кредитів у зобов'язаннях банку	X24
	Відношення міжбанківських кредитів до статутного капіталу	X25
	Коефіцієнт надання міжбанківських позик	X26
	Частка поточних рахунків у зобов'язаннях банку	X27
Розрахунково-касове обслуговування	Частка комісійних доходів від РКО в комісійних доходах	X28
	Частка комісійних доходів від РКО в загальних доходах банку	X29
	Частка комісійних видатків за РКО у загальних комісійних витратах	X30
	Частка комісійних видатків за РКО у загальних витратах банку	X31
Валютні операції	Частка валютних активів у загальних активах	X32
	Частка валютних кредитів у загальному обсязі активних операцій у валюті	X33
	Частка валютних кредитів у загальному обсязі кредитних операцій	X34
	Частка валютних зобов'язань у загальних пасивах	X35
	Ефективність використання банком залучених ресурсів в іноземній валюті	X36
	Рентабельність доходу від валютних операцій	X37
	Рентабельність валютних активів	X38
	Частка прибутку від валютних операцій у загальному прибутку	X39
Дохід від валютних операцій до середніх сукупних активів	X40	

Джерело: узагальнено на основі [2]; [15]; [21]; [23]

У результаті кореляційно–регресійного аналізу взаємозв'язку фінансових показників за різними видами операцій та рівнем фінансової стійкості у кожному кластері було отримано декілька регресійних моделей, які відображають лінійний зв'язок між факторними та результативною ознаками. У подальшому дослідженні до уваги приймалися тільки ті регресійні моделі, які є статистично значимими за F–критерієм Фішера та параметри яких є значимим за t–критерієм Ст'юдента із коефіцієнтами кореляції, які характеризують тісноту зв'язку на рівні 0,7–0,9 за шкалою Чеддока. Часткові коефіцієнти кореляції для регресійних моделей, побудованих для всіх кластерів, наведені у табл. 2.

Дані табл. 2 свідчать про те, що найбільший вплив на рівень фінансової стійкості банків з низьким рівнем фінансової стійкості мають кредитні операції, на що вказує тісний зв'язок репрезентанта у цьому кластері та коефіцієнта кредитної активності, виражений коефіцієнтом кореляції із значенням 0,841. Рівень фінансової стійкості банків у другій групі банків більшою мірою визначається депозитними операціями, про що свідчить тісний зв'язок коефіцієнтів кореляції показників активності використання залучених коштів у дохідні активи (0,876) та співвідношення між балансовим капіталом і строковими вкладками фізичних осіб (0,985) із репрезентантом фінансової стійкості у цій групі банків. Стосовно групи банків із середнім рівнем фінансової стійкості, на рівень їх фінансової стійкості також значним чином впливають депозитні операції, оскільки за результатами кореляційно–регресійного аналізу встановлено, що показники депозитних операцій (коефіцієнт активності залучення строкових депозитів та частка поточних рахунків у зобов'язаннях банку) мають тісний лінійний зв'язок із рівнем фінансової стійкості банків у цьому кластері, що підтверджується коефіцієнтами кореляції (0,945 та 0,973 відповідно). Слід зауважити, що показники, які мають від'ємний лінійний зв'язок із репрезентантами фінансової стійкості (табл. 2) не бралися до уваги, адже зростання цих показників негативно впливає на рівень фінансової стійкості банків.

Таблиця 2

Часткові коефіцієнти кореляції факторних ознак та результуючої ознаки

Показник	Частковий коеф-т кореляції	Толерантність	R-квадрат	t-критерій Ст'юдента	p-рівень
Кластер 1 (банки із низьким рівнем фінансової стійкості)					
X1	0,841	0,485	0,515	6,603 (табл=2,101)	0,000003
Кластер 2 (банки із високим рівнем фінансової стійкості)					
X4	-0,750	0,998	0,002	-3,202 (табл=2,571)	0,012574
X16	0,876	0,734	0,266	4,071 (табл=2,571)	0,009629
X19	0,985	0,367	0,633	12,837 (табл=2,571)	0,000051
Кластер 3 (банки із середнім рівнем фінансової стійкості)					
X15	0,945	0,299	0,701	26,57 (табл=2,056)	0,000000
X27	0,973	0,871	0,129	38,82 (табл=2,056)	0,000000
X13	-0,841	0,382	0,618	-14,27 (табл=2,056)	0,000000

Джерело: розробка автора

4. Визначення показників, які є найбільш значимими для фінансової стійкості банків у кожному кластері шляхом обчислення коефіцієнтів еластичності та побудова регресійних рівнянь для кожного кластеру.

Коефіцієнт еластичності показує відсоткову зміну результативної ознаки в результаті одновідсоткової зміни факторної. Відтак, показник еластичності фінансової стійкості від фінансових показників у розрізі банківських операцій відображає, яким чином буде реагувати рівень фінансової стійкості на зміну фінансових показників, які найбільшим чином впливають на її рівень.

Коефіцієнт еластичності розраховується за формулою [1, с. 123] (1):

$$E_{xi} = a_i x \frac{x_i}{y}, \quad (1)$$

де E_{xi} – частковий коефіцієнт еластичності;

a_i – коефіцієнти регресії;

x_i – середнє значення факторної ознаки;

y – середнє значення результуючої ознаки.

Результати розрахунку часткових коефіцієнтів еластичності наведені у табл. 3.

За результатами обчислення часткових коефіцієнтів еластичності показників-репрезентантів фінансової стійкості в усіх групах банків було встановлено, що у групі банків із низьким рівнем фінансової стійкості (кластер 1) зміна показника кредитної активності у бік зростання на 1% сприятиме підвищенню рівня фінансової стійкості банків у цьому кластері на 1,267%. У групі банків із високим рівнем фінансової стійкості (кластер 2) нарощування активності використання залучених коштів у дохідні активи та зростання показника співвідношення між балансовим капіталом і строковими вкладками фізичних осіб на 1% спричинить збільшення рівня фінансової стійкості на 3,035% та 1,05% відповідно. У третьому кластері банків позитивна зміна коефіцієнту активності залучення строкових депозитів на 1% зумовить нарощування фінансової стійкості на 0,578% порівняно з 0,299%, спричинених збільшенням частки поточних рахунків у зобов'язаннях банку.

Таблиця 3

Часткові коефіцієнти еластичності показника–репрезентанта фінансової стійкості від фінансових показників за банківськими операціями

Показник	Кластер 1		Кластер 2			Кластер 3		
	Репрезентант фінансової стійкості	Коефіцієнт кредитної активності	Репрезентант фінансової стійкості	Коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи	Співвідношення між балансовим капіталом і строковими вкладками фізичних осіб	Репрезентант фінансової стійкості	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	Частка поточних рахунків у зобов'язаннях банку
Коефіцієнт регресії (a_i)	–	1,997	–	1,085	0,680	–	1,088	0,895
Середнє значення (x_i, y)	0,486	0,767	0,342	1,111	0,583	0,314	0,381	0,239
Частковий коефіцієнт еластичності (E_{xi}), %	–	1,267	–	3,035	1,050	–	0,578	0,299

Джерело: розробка автора

За результатами кореляційно–регресійного аналізу отримано такі лінійні моделі регресії для кожної групи банків:

Кластер 1 (банки із низьким рівнем фінансової стійкості):

$$Y = 1,997xX_1 - 0,090xX_4 + 0,032xX_{12} \quad (2)$$

де Y – рівень використання залучених коштів та запозичених коштів у кредитні вкладення;

X_1 – коефіцієнт кредитної активності;

X_4 – розмір кредитних вкладень на 1 грн капіталу;

X_{12} – окупність відсоткових витрат доходами від кредитування.

Кластер 2 (банки із високим рівнем фінансової стійкості):

$$Y = -0,926 + 0,933xX_{16} - 0,615xX_{19} \quad (3)$$

де Y – коефіцієнт надійності;

X_{16} – коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи;

X_{19} – співвідношення між балансовим капіталом і строковими вкладками фізичних осіб.

Кластер 3 (банки із середнім рівнем фінансової стійкості)

$$Y = 0,590 + 1,088xX_{15} + 0,895xX_{27} - 0,605xX_{13} - 0,020xX_{18} \quad (4)$$

де Y – рівень депозитів у зобов'язаннях

X_{15} – коефіцієнт активності залучення строкових депозитів;

X_{27} – частка поточних рахунків у зобов'язаннях банку;

X_{13} – коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів;

X_{18} – коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель.

Означені регресійні моделі залежності рівня фінансової стійкості від показників за банківськими операціями у різних групах банків можуть бути ефективними для планування та прогнозування показників фінансової стійкості банку.

На рис. 1 представлена схема етапів реалізації методичного підходу до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банків України.

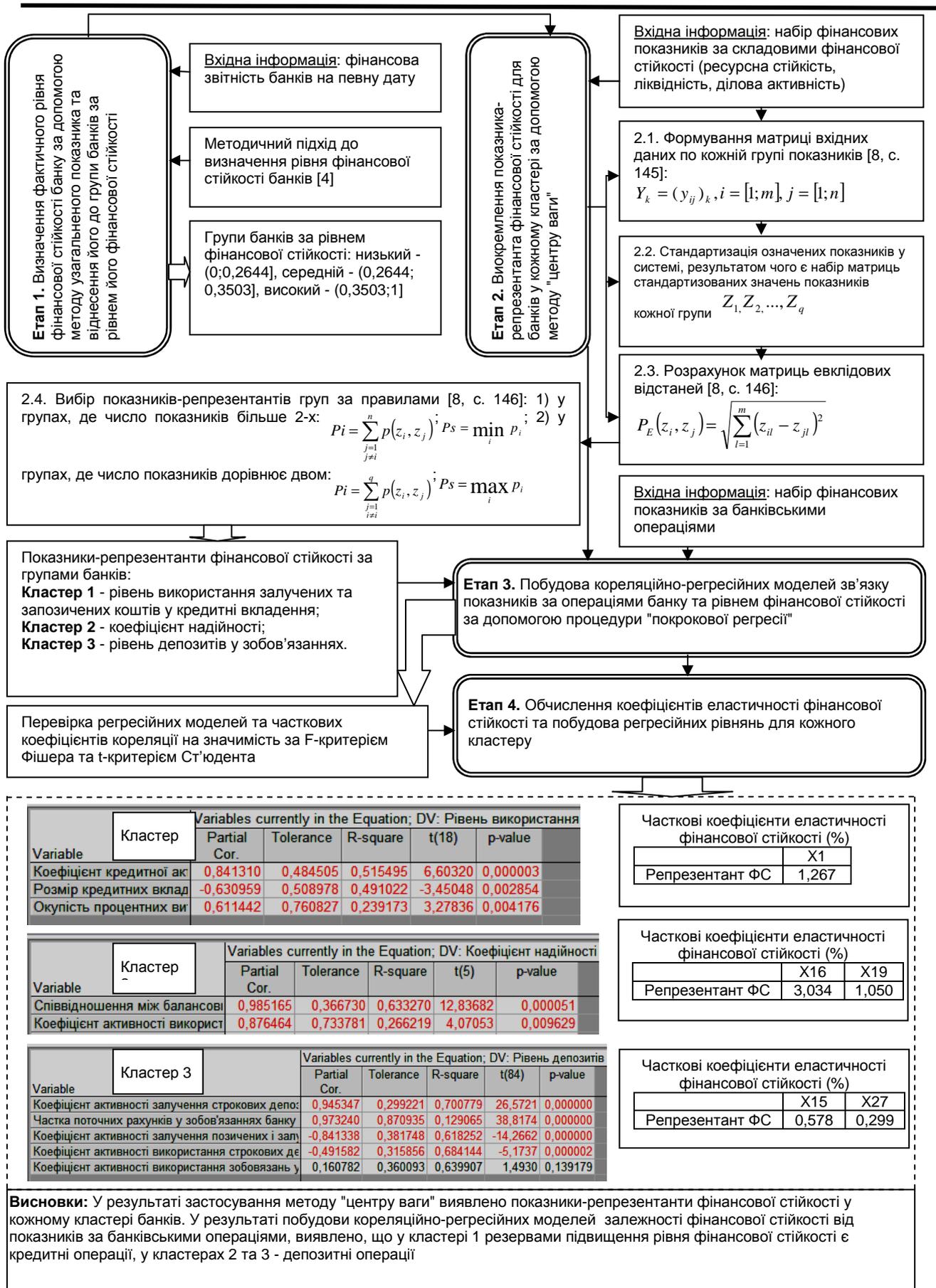

Рис. 1. Етапи методичного підходу до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банку

Джерело: розробка автора

Запропонований у дослідженні методичний підхід до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банку (рис. 1) побудований на виявленні кореляційних зв'язків між рівнем фінансової стійкості та показниками за окремими банківськими операціями у кожній групі банків. Розроблений підхід може слугувати дієвим інструментом у процесі управління фінансовою стійкістю банку, оскільки дає можливість виявляти потенційні резерви забезпечення фінансової стійкості у кожному кластері банків (з високим, середнім, низьким її рівнем) та реалізовувати ці резерви через запровадження фінансових інновацій саме у ті банківські операції, які є найбільш значущими для досягнення бажаного рівня фінансової стійкості.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження надало можливість зробити такі висновки:

1. Застосування процесно–структурованого підходу до управління фінансовою стійкістю банку із використанням засобів фінансового інжинірингу надало можливість визначити послідовність та структуру етапів цього процесу та виокремити той етап, на якому доцільно здійснювати виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банку. Виявленню резервів забезпечення фінансової стійкості банку повинно передувати оцінювання фактичного рівня його фінансової стійкості за допомогою методу узагальненого показника та віднесення банку до групи банків з ідентичним рівнем фінансової стійкості (низький, високий або середній).

2. У результаті застосування методу "центру ваги" виявлено показники–репрезентанти фінансової стійкості у кожній групі банків та встановлено, що в усіх групах найбільш інформативними є фінансові показники, які характеризують фінансову стійкість з точки зору такої її складової, як ресурсна стійкість. Це свідчить про те, що ресурсна стійкість є найбільш значимою складовою фінансової стійкості банків України.

3. Обчислення часткових коефіцієнтів кореляції та показників еластичності фінансової стійкості дозволило встановити, що найбільший вплив на рівень фінансової стійкості банків у першій групі (низький рівень фінансової стійкості) мають кредитні операції, у групах банків з високим та середнім рівнями фінансової стійкості – депозитні операції. Отримані результати дають підстави для висновку, що запровадження фінансових інновацій у виділені у кожному кластері банківські операції введуть у дію резерви забезпечення їх фінансової стійкості.

Виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банків є основою для подальших досліджень в напрямі аналізу ефективності фінансових інновацій, які доцільно запроваджувати у банківські операції для підвищення поточного рівня фінансової стійкості банків.

Література

1. Аладьев В. З. Курс общей теории статистики / В.З. Аладьев, В.Н. Харитонов. – СА: Palo Alto, Fultus Согр., 2006. – 256 с.
2. Аналіз банківської діяльності : підручник / [А.М. Герасимович, І.М. Парасій-Вергуненко, В.М. Кочетков та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2010. – 599 с.
3. Біляєва В.Ю. Управління фінансовою стійкістю банку на основі процесно–структурованого підходу / В.Ю. Біляєва // Збірник матеріалів студентської міжнародної науково–практичної конференції "Університетська наука і освіта" (Дніпропетровськ, 15 липня 2015 р.). – 2015. – С. 15–19.
4. Біляєва В.Ю. Визначення рівня фінансової стійкості банків України / В.Ю. Біляєва // Бізнес Інформ. – 2015. – № 9. – С. 314–319.
5. Бодрецький В. М. Забезпечення стійкості банківської системи / В. М. Бодрецький // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – Т.18, № 3/1. – С. 43–46.
6. Вовк В.Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи / В.Я. Вовк, Ю.В. Дмитрик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 2. – С. 41–44.
7. Горчаков А. Математичний апарат для інвестора. Кореляційний та регресійний аналіз [Електронний ресурс] / А. Горчаков. – Режим доступу: www.ufin.com.ua/analimat/poradnyk/049.htm .
8. Грушевський Р. Методика прогнозування стану зовнішнього фінансового середовища підприємства / Грушевський Р. // Галицький економічний вісник. – 2010. – №4(29). – С. 145–149.
9. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк. – Тернопіль: ТЗОВ «Терно–граф», 2009. – 316 с.
10. Довгань Ж.М. Аналіз релевантних факторів забезпечення фінансової стійкості банківської системи України / Ж.М. Довгань // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2(31). – С. 57–62.
11. Завадська Д.В. Особливості забезпечення фінансової стійкості банків України / Д.В. Завадська // Вісник соціально–економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М.І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун–т. – 2011. – №3 (43). – С. 73–80.
12. Зверяков О.М. Методологічні основи управління фінансовою стійкістю банківських установ / О.М. Зверяков // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 10. – С. 175–182.
13. Золковер А.О. Методи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків / А.О. Золковер, А.О. Гуменюк // Міжнародний науковий журнал. – 2015. – № 2. – С. 32–35.
14. Ключко Л.А. Фінансова стійкість комерційного банку, методи її оцінки та зміцнення: дис... канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л.А. Ключко; Науково–дослідний фінансовий ін–т при Міністерстві фінансів України. – К., 2002. – 222 с.
15. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / Т.Д. Косова. – К. : ЦУЛ, 2008. – 486 с.

16. Кузьмін О.Є. Концепція та еволюція процесно-структурованого менеджменту / О.Є. Кузьмін // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2(3). – С. 7–16.
17. Лабай Я.Ю. Проблеми інформаційного та технічного забезпечення фінансової стійкості банків / Я. Ю. Лабай, Л.Б. Ольшевський // Молодий вчений. – 2014. – № 5(1). – С. 117–119.
18. Мармоза А.Т. Теорія статистики : навч. посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 592 с.
19. Олійник А.В. Управління фінансовою стійкістю банків / А.В. Олійник, Г.С. Суцук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – Т. 4., № 5. – С. 159–163.
20. Офіційний сайт НБУ [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=19142295
21. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / І.М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
22. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта. – М. : Статистика, 1980. – 151 с.
23. Чмутова І.М. Аналіз банківської діяльності: конспект лекцій / І.М. Чмутова; Харк. нац. екон. ун-т. – Х., 2009. – 255 с.

References

1. Aladyev, V. and Kharitonov, V.N. (2006), *Kurs obshchey teorii statistiki* [The course of the general theory of statistics], Palo Alto, Fultus Corp., CA, 256 p.
2. Herasymovych, A.M., Parasii-Verhunencko, I.M. and Kochetkov, V.M. et al. (2010), *Analiz bankivskoi diialnosti* [Analysis of bank activity], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 599 p.
3. Biliaieva, V. (2015), "Managing financial stability of the bank on the basis of process-structured approach", *Zbirnyk materialiv studentskoi mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii "Universytetska nauka i osvita"* [Collection of materials of international of student scientific and practical conference "University Science and Education"], (Dnipropetrovsk, July 15, 2015), pp. 15–19.
4. Biliaieva, V. (2015), "Determining the level of financial stability of banks in Ukraine", *Biznes Inform*, no. 9, pp. 314–319.
5. Bodretskiy, V. (2013), "Ensuring the stability of the banking system", *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova*, Vol.18, no. 3/1, pp. 43–46.
6. Vovk, V.Ya. and Dmytryk, Yu.V. (2011), "Ensuring financial stability of the banking system in crisis", *Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investytsii*, no. 2, pp. 41–44.
7. Horchakov, A. "The mathematical apparatus for the investor. Correlation and regression analysis", available at: <http://ufin.com.ua/analitmat/poradnyk/049.htm>
8. Hrushevskiy, R. (2010), "Methods of forecasting of external financial environment of enterprise", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 4(29), pp. 145–149.
9. Dziubliuk, O.V. and Mykhailiuk, R.V. (2009), *Finansova stiikest bankiv yak osnova efektyvnoho funktsionuvannia kredytnoi systemy* [The financial stability of banks as a basis for the effective functioning of the credit system], monograph, TZOV «Terno-hraf», Ternopil, Ukraine, 316 p.
10. Dovhan, Zh.M. (2011), "Analysis of relevant factors of ensuring the financial stability of the banking system of Ukraine", *Visnyk Ukrainської akademii bankivskoi spravy*, no. 2(31), pp. 57–62.
11. Zavadzka, D.V. (2011), "Peculiarities of ensuring financial soundness in Ukrainian banks", *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 3 (43), pp. 73–80.
12. Zvieriakov, O.M. (2012), "Methodological basics of management of banks' financial stability", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 10, pp. 175–182.
13. Zolkover, A.O. and Humeniuk A. O. (2015), "Methods of ensuring the financial stability of commercial banks", *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal*, no. 2, pp. 32–35.
14. Kliusko, L.A. (2002), "Financial stability of commercial banks, methods of assessment and consolidation", Dissertation for Cand. Sc. (Econ.), 08.04.01, Financial Research Institute at Ministry of Finance of Ukraine, Kiev, Ukraine, 222 p.
15. Kosova, T.D. (2008), *Analiz bankivskoi diialnosti* [Analysis of bank activity], tutorial, TsUL, Kyiv, Ukraine, 486 p.
16. Kuzmin, A.E. (2012), "The concept and evolution of process-structured management", *Ekonomika: realii chasu*, no. 2(3), pp. 7–16.
17. Labai, Ya.Yu. and Olshevskiy, L.B. (2014), "The problems of informational and technical maintenance of financial stability of banks", *Molodyi vchenyi*, no. 5(1), pp. 117–119.
18. Marmozha, A.T. (2013), *Teoriia statystyky* [Theory of Statistics], textbook, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 592 p.
19. Oliinyk, A.V. and Sushchuk, H.S. (2010), "Management of financial stability of banks", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, Vol. 4, no. 5. pp. 159–163.
20. The official website of the NBU, available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=19142295
21. Parasii-Verhunencko, I.M. (2003), *Analiz bankivskoi diialnosti* [Analysis of bank activity], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 347 p.
22. Plyuta, V. (1980), *Sravnitelnyy mnogomernyy analiz v ekonomicheskikh issledovaniyakh: metody taksonomii i faktornogo analiza* [Comparative multivariate analysis in economic research: methods of taxonomy and factor analysis], textbook, Statistika, Moscow, Russia, 151 p.
23. Chmutova, I.M. (2009), *Analiz bankivskoi diialnosti* [Analysis of bank activity], lecturer notes, Khark. nats. ekon. un-t., Kharkiv, Ukraine, 255 p.

УДК 336.27(477)

Антонов М.С.,
аспірант* кафедри фінансів
Українська академія банківської справи

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ІНДИКАТИВНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ БОРГОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Antonov M.S.,
graduate student of the department of finance
Ukrainian Academy of Banking

RISK-BASED APPROACH TO INDICATOR'S SYSTEM FOR EVALUATION OF DEBT SUSTAINABILITY IN UKRAINE

Постановка проблеми. Оцінювання боргової стійкості держави є вельми важливим науково-прикладним завданням з урахуванням важливості забезпечення здатності своєчасно та у повному обсязі виконувати нею взяті зобов'язання за зовнішніми і внутрішніми запозиченнями. Боргова стійкість України у складних геополітичних та економічних умовах наражається на значні за ступенем впливу ризику, що потребує не лише посиленої уваги з-боку системи її управління, але й вимагає розробки адекватної існуючим ризикам системи їх розрахунку й моніторингу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробка систем моніторингу та оцінювання боргової стійкості держави є предметом значної кількості наукових праць. Основними завданнями, що вирішуються в них, є визначення переліку індикаторів боргової стійкості, боргового навантаження (тягаря), їх граничних значень, зведення їх у групи, розрахунку та аналізу фактичних значень цих показників для країн світу та України і співставлення їх з еталонними, визначеними провідними міжнародними фінансовими організаціями. Серед таких праць варто відмітити доробок Богдан Т.П. [1], Калитчука В. [4; 3], Карапетян О. [5], Царука О. [10], Федорович І. [8]. Окремим напрямом можна виділити широкий спектр досліджень у сфері управління борговими ризиками, які виступають об'єктом нашого аналізу лише в частині негативного впливу на рівень боргової стійкості держави. Підґрунтя до вивчення ризиків боргової стійкості були закладені в працях Колот О. [6], Лісовенка В. [7], Хейфеця Б. [9], Юрія С. [2] та ін.

З урахуванням ґрунтовного доробку науковців та практиків у сфері оцінювання боргової стійкості, існують значні розбіжності як у методиках оцінювання, так і в інтерпретації їх результатів. Крім того, більшість з них не включає оцінювання впливу ризиків та загроз борговій стійкості, а також вразливості системи управління державним боргом.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці системи індикаторів, що дозволяють сформулювати цілісне уявлення про стан боргової стійкості держави з урахуванням можливих ризиків її втрати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз наукових джерел засвідчує необхідність врахування певних вимог до побудови методик оцінювання боргової стійкості. На думку аналітиків МФВ, індикатори стану державного боргу мають відображати борговий стан держави чи окремих суб'єктів господарювання, що створює загрозу для державних фінансів; бути гнучкими і мінливими, що дало б змогу використовувати їх для оцінки змін боргової ситуації, внаслідок впливу ендогенних чи екзогенних факторів; характеризуватися високою мірою взаємодії, в результаті чого оперативно відображати непередбачені події в майбутньому; забезпечувати основу для здійснення постійного моніторингу динаміки валового зовнішнього боргу [5].

Доповнення вказаних вимог дозволили сформулювати власну систему обмежень до індикативної системи оцінювання боргової стійкості держави, засновану на ризик-орієнтованому підході.

Отже, система індикаторів, щоб мати практичну цінність та достатнє теоретичне обґрунтування з метою ефективного управління державним боргом, має:

- бути придатною для прогнозування стану та динаміки державного боргу, ризиків, пов'язаних з державними запозиченнями та вразливості системи управління державного боргу до них;
- поєднувати як статичний, так і динамічний підходи до аналізу рівня боргової стійкості, тобто бути зорієнтованими на завчасне виявлення загроз борговій стійкості;
- сигналізувати про можливі ризики втрати боргової стійкості та вразливості системи управління державним боргом.

* Науковий керівник: Леонов С.В. – д.е.н., проф.

– носити узагальнюючий характер, щоб всебічно охарактеризувати складові боргової стійкості та здатність системи управління державним боргом, враховувати їх з метою корекції обраних боргових стратегій і політики та процедур ризик-менеджменту;

– співвідноситись з загальноприйнятою у наукових джерелах та світовій практиці методикою розрахунку боргових індикаторів;

– характеризуватись простою та однозначною інтерпретацією отриманих результатів з метою чіткого визначення перевищення критичного рівня стійкості за окремими показниками.

Авторську методику пропонуємо побудувати за такою послідовністю.

1) визначити масштаб дослідження, період, джерело даних, конкретні показники, сформувати їх вибірку та методику їх розрахунку;

2) провести узагальнений аналіз індикаторів боргової стійкості за окремими групами країн світу за рівнем доходу (світовий досвід);

3) провести аналіз індикаторів боргової стійкості для України (національний досвід).

На першому етапі запропонованої методики визначення масштабу дослідження полягає у відборі країн (групи країн) для аналізу індикаторів. У цьому контексті пропонуємо використовувати показники усіх країн світу, розподілених Світовим банком на основі Атласного методу на загальноприйнятій групі за рівнем доходу.

Щодо періоду дослідження, необхідно відмітити, що визначення часового проміжку аналізу тісно поєднується з вибором джерела даних та показників для аналізу. З урахуванням того, що найбільш повною і детальною є статистична база Індикаторів бази міжнародної боргової статистики, а єдність статистичної методології відбору та підходів до розрахунку показників є для нас значимою, її було покладено в основу дослідження. При цьому необхідно зауважити той факт, що більшість показників за різними країнами доступні, починаючи з 1982 р. і до 2014 р. Однак для України більшість даних доступні з 1994 р., тому саме цей часовий проміжок було обрано за період дослідження.

Відбір окремих індикаторів тісно пов'язаний з методикою розрахунку – для використання індикаторів боргової стійкості потрібні показники, що сигналізували про толерантність системи управління нею до певних загроз – ризиків її втрати. У зв'язку з цим необхідно вирішити два важливі завдання: 1) встановити перелік показників, що найбільш повно відображають ризики і загрози втрати боргової стійкості з урахуванням сучасних підходів до ризик-менеджменту борговими ризиками та взагалі саме поняття боргової стійкості; 2) визначити адекватний статистичний підхід до її розрахунку.

Щодо першого завдання, то з урахуванням розуміння ризику як можливості настання події ймовірного характеру, що призведе до збільшення витрат бюджету внаслідок збільшення сум погашення і обслуговування державного боргу, вступу в силу гарантійних зобов'язань, визнання деякої суми державним боргом, або ж до зменшення можливостей фінансування бюджету за рахунок державних запозичень [3] та базових класифікацій боргових ризиків залежно від фактора (джерела) ризику, можливістю їх кількісної оцінки, рівня ризику, суб'єкта ризику, суб'єкта управління ризиком та ознакою вияву дії ризику, було визначено перелік таких ризиків боргової стійкості.

За основу виокремлення індикаторів вразливості боргової стійкості України було покладено загальноприйнятую класифікацію ризиків (ринковий ризик (відсотковий і валютний); ризик рефінансування; ризик ліквідності), доповнену автором таким ризиком, як ризик непрямих (умовних) зобов'язань корпоративного сектору, що особливо актуально для України в умовах гострої кризи в банківському секторі та державної підтримки НАК «Нафтогазу».

Щодо вирішення другого завдання, то мірилом ризику в економіці традиційно вважають середньоквадратичне відхилення показника, а характеристикою мінливості ознаки у сукупності показників за певний період часу є коефіцієнт варіації.

Для обчислення індикаторів боргової стійкості пропонуємо скористатися похідним від нього показником – індексом (коефіцієнтом) стійкості – як різниці між 100%, що характеризує абсолютний рівень стійкості, та коефіцієнтом варіації. Розрахунок індексу стійкості за такою методикою надає перевагу в простоті інтерпретації отриманих результатів. Відомо, що критичне значення коефіцієнту варіації становить 33%, що вказує на неоднорідність розподілу досліджуваної сукупності. Таким чином, значення коефіцієнту стійкості, що перевищують 67% вказують на наближення до стійкого стану досліджуваного показника та динаміки його зміни.

Індекс (коефіцієнт стійкості) має суттєву перевагу щодо можливості співставлення різних груп індикаторів, що всебічно характеризують боргову стійкість, зокрема платоспроможність, ліквідність. В абсолютному вираженні таке співставлення недоцільне, виходячи з різної економічної сутності та одиниць вимірювання показників.

Варто зауважити, що індекси стійкості в основному розраховують в цілому за весь період, проте це не дає змоги відслідковувати динаміку змін самої боргової стійкості як окремого об'єкту аналізу, так як кількісно вона характеризується одним числом.

Для усунення цього недоліку використовують ковзні показники, які розраховуються в межах обраного інтервалу згладжування за методом ковзної середньої. При цьому ковзні показники стійкості для кожного ковзного періоду (у нашому випадку він дорівнює 3 рокам, що співпадає з

середньостроковим циклом бюджетного планування та програмування) розраховуються аналогічно наведеним вище показникам варіації.

На відміну від існуючих, авторська методика у частині методології розрахунку індикаторів передбачає аналіз не абсолютних та відносних індикаторів різних аспектів боргової стійкості держави (платоспроможності, ліквідності) чи впливу на неї окремих секторів (корпоративного, фінансового, державного), а їх середньоквадратичних відхилень як мірил того чи іншого ризику її вразливості.

На другому етапі реалізації запропонованої методики розраховуємо окремі індекси боргової стійкості для країн світу з різним ступенем чистого національного доходу. Для обчислення рівня стійкості та порівняння названих груп країн в межах обраної фактологічної бази дослідження використовуємо індикатори «Зовнішній борг у відношенні до національного доходу» та «Валовий зовнішній борг, % експорту товарів і послуг». Відбір цих показників є не випадковим, оскільки, відношення зовнішнього боргу до національного доходу відповідає обраному критерію класифікації країн за обраною базою порівняння – національним доходом та свідчить про достатність накопиченої валової доданої вартості в усіх секторах економіки для покриття зовнішнього боргу, а співвідношення зовнішнього боргу до експорту характеризує запас міцності щодо виплат зовнішнім кредиторам за рахунок експортних надходжень.

Найбільші відхилення прогнозовано спостерігаються у групі країн з низьким рівнем доходу – розмахи варіації індексів стійкості за названими показниками становлять 26,2% та 21,1%, що свідчить про досить значну вразливість економік цих країн до боргового навантаження. До прикладу, розмахи варіації за показником «Валовий зовнішній борг, % експорту товарів і послуг» мають тенденцію до зростання залежно від зменшення рівня доходу країни: для країн з доходом вище середнього цей показник становить 12,6%, для країн з середнім рівнем доходу - 15,6%, для країн з доходом нижче середнього - 19,1%.

На основі наших розрахунків підтверджено, що нарощування рівня зовнішнього боргу в умовах погіршення експортних умов та коливання цін на сировинні товари, які є предметом експорту у країнах з порівняно нижчими рівнями доходу призводять до зниження абсолютного рівня боргової стійкості.

Визначальними моментами у проведених розрахунках можна назвати і такі: за аналізований період у всіх групах країн можна чітко ідентифікувати періоди найбільшої вразливості до втрати боргової стійкості - виникнення боргових криз: чорний понеділок 1987 р. що у більшій мірі зачепив країни з порівняно високими рівнями і доходів і не стосувався менш розвинутих країн; 1994-95 – Мексиканська боргова криза (група країн з низькими та нижче середнього рівнями доходів); 1997-98 – азіатська та російська боргові кризи (усі групи країн, крім країн з низьким рівнем доходу); початок 2000 – криза «dot.com» та корпоративного управління в країнах з високими рівнями доходів та лавиноподібні кризові явища у інших групах країн; 2007-2008 – наслідки глобальної фінансової кризи та породжених нею рецесії та боргових криз у ЄС та США.

Отримані результати доводять адекватність розробленої методики та дозволяють провести її розрахунок на національних даних.

Прикладна реалізація розробленої методики на третьому етапі методики – вивчення національного досвіду також здійснена стосовно показників зовнішнього боргу, що обґрунтоване двома чинниками: по-перше, в умовах відкритості економіки України, високої частки зовнішніх запозичень та зростання ризиків девальвації національної валюти управління стійкістю зовнішнього боргу потребує посиленої уваги; по-друге, у такий спосіб можна продемонструвати універсальність розробленої методики.

Останнім часом спостерігається посилення залежності України від зовнішніх запозичень: при нормативному значенні частки зовнішнього боргу в 40% зафіксовано її перевищення на 11,4-15,6%, відношення боргу до експорту у 2014 р. майже у 2 рази перевищує нормативне.

В основу розвинутої індикативної системи (табл. 1), що описує рівень боргової стійкості України, було покладене розуміння боргової стійкості як здатності країни не лише виконувати свої зобов'язання за валовою сумою боргу та витрат на його обслуговування за певних умов (строки, ставки) (платоспроможність), достатність ресурсів для погашення зобов'язань і можливість їх використання (ліквідність) та вразливість системи управління державним боргом до ключових видів ризиків.

Підтримуючи думку Богдан Т.П. [1], до складу індикаторів рівня боргового навантаження і витрат на обслуговування боргу, на нашу думку, слід включити показники, що дають змогу співставити зовнішній борг за ключовими макроекономічними змінними – чистий національний дохід, експорт товарів, робіт, послуг. Їх розрахунок та аналіз за допомогою запропонованої методики дає змогу зробити висновки про незадовільний стан системи управління борговою стійкістю з огляду на наявність критичних періодів втрати боргової стійкості в Україні. Зокрема, за індикатором боргового навантаження у частині витрат на сплату % можна виділити 2 такі періоди – 1997-1998 рр. та 2008-2009 рр., коли значення індексу стійкості були нижче 67% (мінімальне 53,4% за рік до кризи 1998 р.), що співпадає з основними кризовими періодами та свідчить про прогнозу спрямованість запропонованих індикаторів. Так, у 2013 р. за кумулятивними даними 2012-2014 рр. його значення становило 74,0% з тенденцією до зниження, що ілюструє боргові проблеми України, пов'язані з негативною військово-політичною ситуацією та глибокою економічною кризою з початком у 2014 р.

При цьому розрахункове значення базового показника частки відсотків до сплати у експорті, починаючи з 2009 р., перевищує нормативний показник міжнародних фінансових організацій у 20% з досягненням максимуму у 42,3% у 2013 р.

Таблиця 1

Запропонована індикативна система для визначення рівня боргової стійкості

Група індикаторів	Підгрупа	Індикатори
Індикатори платоспроможності	Боргове навантаження у частині валового боргу	Зовнішній державний і гарантований державою борг, % ВВП
		Валовий зовнішній борг, % експорту товарів і послуг
		Зовнішній борг у відношенні до національного доходу, %
		Валова сума зовнішнього боргу, у поточних цінах дол. США
Індикатори вразливості боргової стійкості	Відсотковий ризик	Частка заборгованості з плаваючою відсотковою ставкою
		Середньозважена відсоткова ставка на зовнішні запозичення, %
	Валютний ризик	Частка приватного і публічного державного боргу у іноземній валюті (доларах США), %
	Ризик рефінансування умовних зобов'язань	Середній період погашення боргових зобов'язань, роки
Індикатори ліквідності	Індикатор А. Грінспена	Короткостроковий борг до міжнародних резервів
	Індикатор П. Гвідотті	Загальні резерви (у % до загального зовнішнього боргу)
	Індикатор Я. Реді	Загальні резерви в місяцях імпорту

Джерело: розробка автора

Схожу динаміку демонструють і показники «Зовнішній борг у відношенні до національного доходу, %» та «Валовий зовнішній борг, % експорту товарів і послуг» з виокремленням аналогічних кризових періодів та з подібною тенденцією до погіршення боргової стійкості – значення цих індикаторів у 2013 р. за кумулятивними даними 2012-2014 рр. становили 86,3% і 85,3% відповідно, що свідчить про погіршення платоспроможності України за зовнішніми виплатами як за рахунок експортних надходжень, так і за рахунок національного доходу.

До індикаторів вразливості боргової стійкості включено низку індикаторів за основними видами ризиків, включаючи ризики умовних зобов'язань, що в цілому узгоджуються з підходами до розрахунку інтегрального бюджетного ризику Керівництва з використання показників ризику і формування стратегії запозичень.

Отримані результати розрахунків індексів боргової стійкості за видами ризиків узагальнено на рисунку 1 за допомогою показника розмаху варіації, що дозволяє робити висновки про значну вразливість системи управління борговою стійкістю до ризиків рефінансування (показник середнього періоду погашення зобов'язань), відсоткового ризику (показники середньозваженої відсоткової ставки на зовнішні запозичення та частки заборгованості з плаваючою ставкою), розмахи варіації яких приблизно дорівнюють 50%.

Особливе занепокоєння викликає нагромадження приватного боргу у структурі зовнішніх запозичень – розмах варіації становить 82,5% за увесь період, а окремі індекси боргової стійкості становили від 14,5% до 65,2%, що свідчить про критичне значення умовного ризику для України. При цьому варто зазначити, що у 5 періодах з 19 аналізованих значення індексів боргової стійкості за цим показником були нижче нормативних – 67%, що вказує на хронічну залежність українського корпоративного сектору від зовнішніх позик та значний обсяг прихованих зобов'язань для держави.

Відносно низький індикатор валютного ризику за доларовими зовнішніми запозиченнями, індекси стійкості за яким коливаються в межах 15,5% можна інтерпретувати у такий спосіб: доларові запозичення є стабільною базою фінансування як державного, так і приватного сектору України за аналізований період, відтак, незначні коливання частки зобов'язань, номінованих у цій валюті, не спричиняють помітного тиску на їх ризикованість (рис. 1). З іншого боку, девальваційні ризики, що мають суттєвий вплив є предметом розгляду в подальших дослідженнях.

Щодо показників, якими характеризується ліквідність в управлінні державним боргом, яка характеризує здатність своєчасно погашати взяті на себе зобов'язання, на відміну від діючих підходів учених, зокрема Федорович І., Карапетян О., пропонуємо розраховувати не лише показники А. Грінспена (міжнародні резерви до короткострокового боргу), відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг та відношення міжнародних

резервів до валового зовнішнього боргу, але й розширені критерії стійкості до ризиків ліквідності. Серед них у міжнародній практиці відносять критерії Реді, правило Гвідотті.

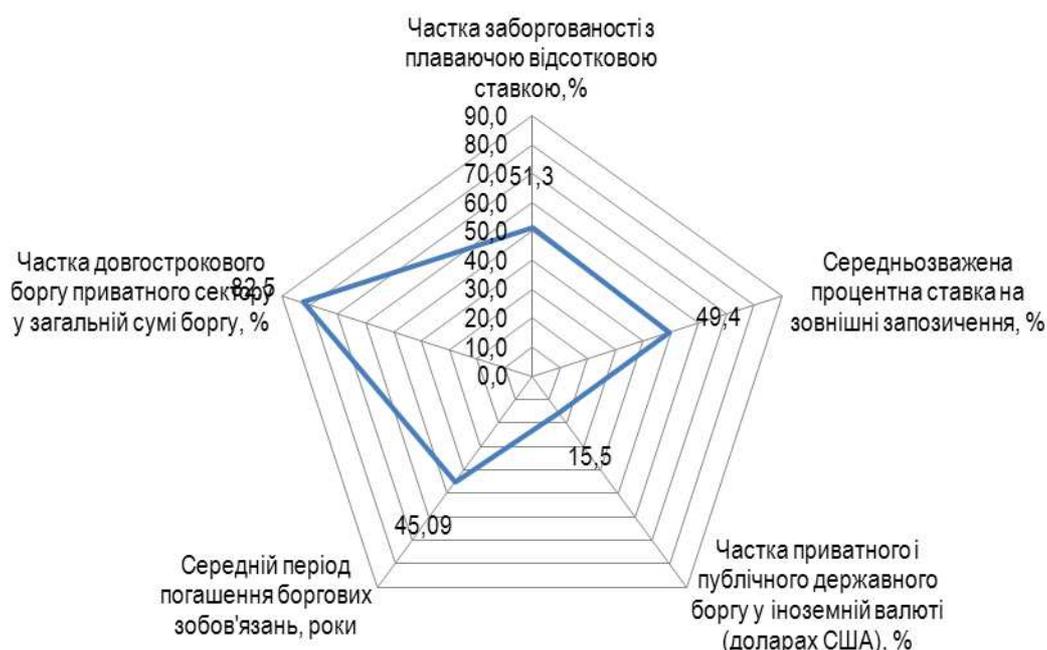

Рис.1. Індикатори вразливості боргової стійкості України за 1994-2014 р., розмахи варіації, 3 річні ковзні

Джерело: розрахунки автора

Отже, за розрахованими індикаторами боргової стійкості в частині достатності міжнародних резервів для здійснення боргових виплат можна зробити загальний висновок про критично низький рівень ліквідності, що не забезпечує потребу держави ні у погашенні короткострокового боргу (6 періодів втрати стійкості з 19 аналізованих), ні тим більше загального зовнішнього боргу на певний момент виплат (5 періодів з 19), ні в покритті потреб імпорту (8 періодів з 19).

Динаміка індексів стійкості, розрахованих за вказаними індикаторами ліквідності повторює динаміку вже проаналізованих показників платоспроможності та вразливості у частині чіткого визначення кризових періодів 1997-98 рр., 2008-09 рр. та початку кризи 2013 р. Крім того зазначені показники демонструють суттєве перевищення 67% порогу стійкості (мінімальне значення індикатора Реді – 52,6%, що відповідає 2 тижням імпорту у 1998 р.) та порушення нормативів, встановлених міжнародними організаціями (правило Грінспена не було виконане у 8 періодах з 19, а у 2014 нормативне значення у 100% було перевищене в 3,3 раза).

Очевидним є той факт, що розраховані індекси сталості не вичерпують усі можливі ризики та загрози втрати боргової стійкості держави, проте універсальний характер запропонованої методикі і простота її інтерпретації та застосування, яка не обмежує її аналітичної цінності дозволяють доповнювати перелік індикаторів залежно від потреб аналізу.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищенаведене, з метою розробки універсальної, узагальнюючої та однозначної індикативної системи боргової стійкості набув подальшого розвитку науково-методичний ризик-орієнтований підхід щодо побудови такої системи індикаторів, який передбачає: на першому рівні – розрахунок індексів боргової стійкості в країнах з різним рівнем доходу на душу населення; на другому рівні – оцінювання боргової стійкості України за напрямками платоспроможності, ліквідності та вразливості, який, на відміну від існуючих, поєднує як статичний, так і динамічний підходи до аналізу рівня боргової стійкості та дозволяє завчасно сигналізувати про ризики її втрати.

Література

1. Богдан Т.П. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності / Т.П. Богдан // Вісник НБУ. – 2012. – № 4(194). – С. 8-15.
2. Бюджетна система : підручник / За ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2013. – 624 с.
3. Висоцький В. Управління ризиками державного боргу: від теоретичних концепцій до практичних кроків в Україні / В. Висоцький, В. Калинчук, Ю. Драчук // Світ фінансів. – 2008. – №1. – С. 41-48.
4. Калитчук В.М. Ризики державних боргових зобов'язань [Електронний ресурс] / В.М. Калитчук. – Режим доступу: <http://www.publicdebt.in.ua/golovna/09>.

4. – С. 93-99.
5. Карпетян О. Проблеми оцінки боргової стійкості України / О. Карпетян // Світ фінансів. – 2012. – Вип. 4. – С. 93-99.
6. Колот О.А. Борговий портфель держави : управління ризиками та оптимізація структури : автореферат дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.А. Колот ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпін (Київ. обл.) : [б. и.], 2007. – 20 с.
7. Лісовенко В.В. Державний борг: концептуальні засади та макроекономічні аспекти / В.В. Лісовенко, Л.Я. Бенч, О.І. Бец // Фінанси України. – 2014. – № 12. – С. 7-31.
8. Федорович І.М. Економічна оцінка боргової стійкості України / І.М. Федорович // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць ; ред. кол. : І.Д. Пасічник, О.І. Дем'янчук. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 25. – С. 146–151.
9. Хейфец Б.А. Глобальный долговой кризис и риски долговой политики России / Б.А. Хейфец. – М. : Институт экономики РАН, 2012. – 56 с.
10. Царук О. Концептуальні основи та статистичні індикатори оцінки боргової безпеки держави / О. Царук // Світ фінансів. – 2007. – № 1(10). – С. 46-51.

References

1. Bohdan, T.P. (2012), "The debt security and its role in ensuring financial stability", *Visnyk NBU*, no. 4(194), pp. 8-15.
2. Yurii, S.I., Demianyshyn, V.H. and Kyrylenko, O.P. (2013), *Biudzhetna sistema* [The budget system], textbook, Ternopil, Ukraine, 624 p.
3. Vysotskyi, V., Kalynchuk, V. and Drachuk, Yu. (2008), "Risk management of public debt: from theoretical concepts to practical steps in Ukraine", *Svit finansiv*, no. 1, pp. 41-48.
4. Kalytchuk, V.M. "Risks of government debt", available at: <http://publicdebt.in.ua/golovna/09>. (access date January 05, 2016)
5. Karapetian, O. (2012), "Problems of debt sustainability assessment of Ukraine", *Svit finansiv*, issue 4, pp. 93-99.
6. Kolot, O.A (2007), "Debt portfolio of the state: risks management and structure optimization", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.08, National University of Tax Service, Irpin, Ukraine, 20 p.
7. Lisovenko, V.V., Bench, L.Ya. and Bets, O.I. (2014), "Public debt: conceptual framework and macroeconomic aspects", *Finansy Ukrainy*, no. 12, pp. 7-31.
8. Fedorovych, I.M. (2014), "Economic assessment of Ukraine' debt sustainability", *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akade miia»*. Serii «Ekononika», Issue 25, pp. 146–151.
9. Kheifets, B.A. (2012), *Globalnyy dolgovoy krizis i riski dolgovoy politiki Rossii* [The global debt crisis and the risks of the debt policy of Russia], *RAN*, 56 p.
10. Tsaruk, O. (2007), "Conceptual bases and statistical indicators for assessing debt security of the state", *Svit finansiv*, no. 1(10), pp. 46-51.

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри банківської справи
Української академії банківської справи Т.А. Васильєва

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 331.108.45

Нікітін Ю.О.,
д.т.н., завідувач відділу
Рукас-Пасічнюк В.Г.,
к.е.н., м.н.с. відділу
Мельник М.В.,
провідний інженер відділу
відділ інновацій та трансферу технологій
Інститут надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля НАН України

МОДЕЛЬ КОРПОРАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЯК HR-ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Nikitin Yu.O.,
dr.sc.(techn.), head at the department
Rukas-Pasichnyuk V.H.,
cand.sc.(econ.), junior research fellow at the department
Melynk M.V.,
leading engineer of the department,
department of innovation and transfer technology
Institute for Superhard Materials V. Bakul NAS Ukraine

MODEL OF CORPORATE COMPETENCE AS HR-TOOLS OF INNOVATION DEVELOPMENT OF THE SCIENTIFIC ORGANIZATION

Постановка проблеми. В умовах високої конкуренції, ускладнення наукових технологій зростають вимоги до компетенцій персоналу наукової організації, які мають бути джерелом генерації нових знань, ідей, пошуку нестандартних та ефективних шляхів діяльності та розвитку наукової організації.

Керівники наукових організацій, шукаючи відповіді на запитання, як втримати чи розвинути конкурентні переваги своїх організацій в швидко мінливих умовах навколишнього середовища і ситуаціях невизначеності, приходять до розуміння того, що розвиток інноваційних компетенцій персоналу є одним із ключових факторів активізації інноваційної діяльності наукової організації.

Ефективним HR-інструментом інноваційного розвитку наукової організації та його персоналу може послужити розробка та застосування моделі корпоративних компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні одним із найефективніших підходів до управління персоналом та організації в цілому є компетентнісний підхід опису, оцінки та розвитку персоналу, в рамках якого поведінка людини розглядається в якості проявів його компетенцій [1], що дозволяє сформувати модель корпоративних компетенцій.

Використання моделей корпоративних компетенцій широко поширене в міжнародній діловій практиці. Багато організацій у світі на власному досвіді переконалися в ефективності та доцільності впровадження моделі корпоративних компетенцій як HR-інструменту системи управління персоналом, який знаходиться в центрі уваги при формуванні стратегії розвитку організації і представляє центральний елемент, ґрунтуючись на якому організація формує конкурентні переваги [2].

Не дивлячись на те, що в даний час моделям корпоративних компетенцій відводиться важлива роль у політиці управління персоналом та організацією в цілому, має місце неоднозначне розуміння різними авторами визначення «корпоративна модель компетенцій» та класифікації компетенцій, які

можуть входити до складу моделі корпоративних компетенцій, що ускладнює можливості застосування цього HR-інструменту до розвитку інноваційної діяльності організації.

Постановка завдання. Проаналізувати запропоновані різними авторами визначення «модель корпоративних компетенцій» і класифікації компетенцій, які можуть входити до складу моделі корпоративних компетенцій та запропонувати удосконалений методологічний підхід до формування моделі корпоративних компетенцій з метою розвитку інноваційних компетенцій персоналу та активізації трансферу інноваційних розробок в науковій організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелік та опис компетенцій персоналу, що необхідні організації, впливають з її місії, стратегічних цілей, організаційної культури та стилю управління, в кожній організації вони свої, унікальні. Їх потрібно розробляти під конкретну організацію із залученням в цю роботу менеджерів і ключових співробітників.

Можна, звичайно, спробувати адаптувати готовий список "типових" компетенцій, але ймовірність, що вони будуть відповідати унікальному набору умов конкретної організації і сприяти її розвитку, в цьому випадку невелика. Тому, для забезпечення організації конкурентними перевагами та реалізації довгострокових планів розвитку персоналу необхідним стає формування в організації моделі корпоративних компетенцій.

Проаналізувавши та узагальнивши підходи різних авторів (табл. 1) до визначення «модель корпоративних компетенцій», розуміємо під цим - розроблений під конкретну організацію набір компетенцій, із зазначенням прояву конкретних індикаторів поведінки, якими повинен володіти персонал організації для ефективного виконання поставлених перед ним професійних завдань відповідно з корпоративною культурою і цілями організації для підвищення її конкурентоспроможності та ефективної реалізації тактичних і стратегічних цілей.

Щоб бути ефективною, модель повинна мати просту структуру, бути ясною і легкою для розуміння. В цілому модель компетенцій повинна включати в себе не більше 10-12 компетенцій. Якщо їх буде більше, то модель компетенцій буде складна в застосуванні [3].

Таблиця 1

Визначення «модель корпоративних компетенцій»

№	Джерело	Визначення поняття
1.	[2]	інтегрована система знань, навичок і здібностей управлінського персоналу, сформованих в процесі навчання та накопиченого у практичній діяльності професійного досвіду.
2.	[4]	набір компетенцій, який необхідний організації для вирішення поставлених перед нею завдань або працівникові для виконання певної роботи.
3.	[5]	набір якостей, навичок і знань, необхідних для успішного виконання даної роботи в даній організації.
4.	[6]	повний набір характеристик, що дозволяє людині успішно виконувати функції, що відповідають його посаді.
5.	[7]	набір ключових характеристик, необхідних співробітникам для успішного досягнення стратегічних цілей організації.
6.	[8]	надлишковий набір компетенцій, який дозволить складати профілі посад і порівнювати між собою співробітників організації.
7.	[9]	система компетенцій, опрацьована за рівнями та спеціалізаціями, з конкретним описом проявів цих компетенцій у професійній діяльності.
8.	[3]	набір компетенцій, необхідних для успішного виконання даної роботи в даній організації. Модель компетенцій може включати в себе самі різні знання, вміння, навички і індивідуально-особистісні характеристики.

Джерело: складено авторами

Модель корпоративних компетенцій унікальна для кожної організації, вона переглядається, трансформується, розвивається і коригується разом з її розвитком, а в ідеалі - з випередженням.

Наявність в організації моделі компетенцій для окремих посад і категорій співробітників дозволяє ґрунтовним чином описати, якими компетенціями повинні володіти співробітники і в яких конкретних проявах поведінки це має відбиватися.

В таблиці 2 представлено результати аналізу класифікацій компетенцій, що можуть входити в модель корпоративних компетенцій. І хоч різні автори класифікують компетенції, що можуть входити в модель корпоративних компетенцій, за однаковими ознаками, назви даних компетенцій дещо відрізняються.

Інноваційна діяльність наукової організації, яка направлена на створення і впровадження інноваційної продукції та технологічних процесів вимагає від персоналу наукової організації розвитку як ключових корпоративних компетенцій професійної діяльності, так і інноваційних корпоративних компетенцій.

«Інноваційні компетенції - сукупність передових знань, унікальних умінь і навичок, базованих на психофізіологічних особливостях та ціннісно-смыслових установках особистості, які під впливом внутрішніх і зовнішніх мотиваторів, безперервного навчання та саморозвитку, коли особистість здатна

і готова демонструвати максимально найкращий спосіб їх використання для генерації нових ідей, створення / трансферу / впровадження інновації» [12].

Таблиця 2

Класифікація компетенцій, що можуть входити в модель корпоративних компетенцій

№	Джерело	Назва компетенцій	Ознаки
1.	[10]	1. Ключові чи базові	1. Володіють всі співробітники організації, незалежно від рівня та специфіки роботи.
		2. Управлінські (менеджерські, лідерські)	2. Володіють керівники організації різних рівнів.
		3. Професійні (технічні)	3. Володіють співробітники, які працюють на тих чи інших конкретних посадах.
2.	[5]	1. Організаційні	1. Застосовні до будь-якої посади в організації.
		2. Посадові	2. Для окремих посад.
		3. Управлінські	3. Поширюються на всіх керівників організації.
3.	[11]	1. Корпоративні	1. Універсальні для всіх співробітників організації.
		2. Функціональні	2. Конкретні для кожної окремо взятої функції.
		3. Менеджерські	3. Компетенції необхідні для ефективного керівництва.
4.	[9]	1. Корпоративні	1. Загальні для всіх співробітників організації.
		2. Управлінські	2. Необхідні для успішного виконання функцій керівника в організації.
		3. Професійні	3. Необхідні для якоїсь окремо взятої посади.

Джерело: складено авторами

Важливим напрямком розвитку інноваційної діяльності наукової організації є створення умов для розвитку інноваційних компетенцій персоналу щодо трансферу інноваційних розробок.

Аналіз існуючих підходів до формування моделей корпоративних компетенцій організації дав змогу удосконалити методологічний підхід до формування моделі корпоративних компетенцій з метою розвитку інноваційних компетенцій персоналу організації, який включає три основні етапи (рис. 1).

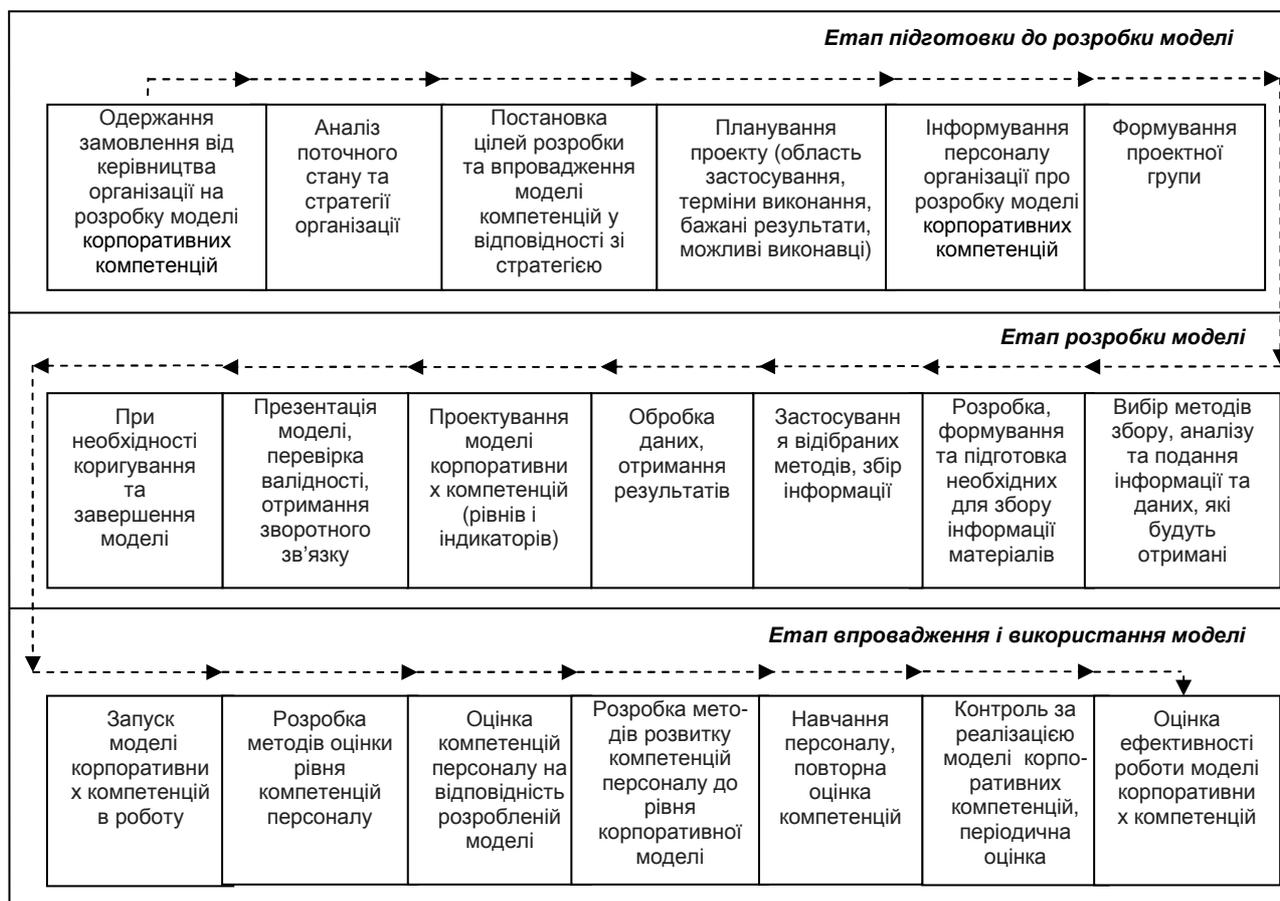

Рис. 1. Методологічний підхід до формування моделі корпоративних компетенцій

Джерело: розроблено авторами

З метою підвищення якості обробки та зменшення часу отримання результатів методологічний підхід формування моделі корпоративних компетенцій персоналу організації використовує сучасні інтегровані веб-технології для розробки відбіркових інтерв'ю, тестів, центрів оцінки, управління розвитком моделі корпоративних компетенцій.

Встановлено, що ефективність впровадження моделі корпоративних компетенцій персоналу організації залежить від мотиваційного стимулювання персоналу організації до розвитку корпоративних компетенцій. Аналіз чинників та особливостей мотивації персоналу різних організацій показав, що моделям мотивації, які застосовуються на українських підприємствах бракує інноваційності, вони сфокусовані на застарілу філософію та методологію до визначення винагороди за концепцією «посадового» підходу та матеріального стимулювання працівників. Моделі мотивації персоналу українських підприємств, за винятком поодиноких, не розглядають розвиток мотиваційних чинників підвищення розвитку інноваційних компетенцій персоналу, створення внутрішнього інноваційного середовища підприємства та інноваційної організаційної культури, яка відповідає підприємству інноваційного типу [13].

Використовуючи запропонований методологічний підхід, розроблено модель корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації НАН України щодо трансферу інноваційних розробок (рис. 2).

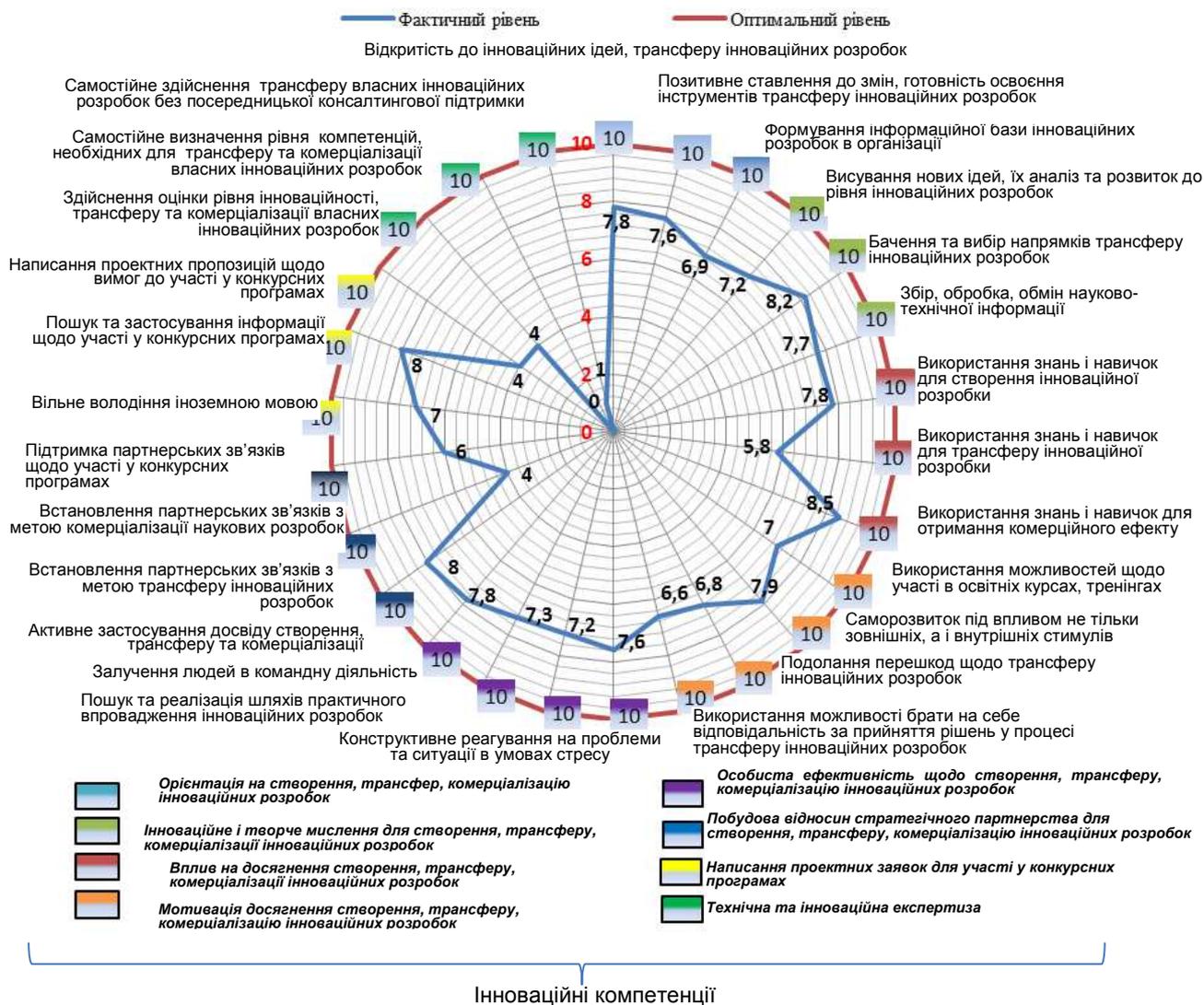

Рис. 2. Модель корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації НАН України щодо трансферу інноваційних розробок

Джерело: розроблено авторами

Формування моделі корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації НАН України щодо трансферу інноваційних розробок здійснювалось в два етапи. На першому етапі на основі експертної оцінки було встановлено 21 компетенцію та 109 індикаторів поведінки, які увійшли у розширену модель. На другому етапі за допомогою аналізу даних, отриманих під час прямого спостереження виконання завдань та інтерв'ю з отримання поведінкових прикладів, модель була

спрощена до 8 компетенцій (орієнтація на створення; інноваційне і творче мислення; вплив на досягнення; мотивація досягнення; особиста ефективність; побудова відносин стратегічного партнерства; написання проектних заявок для участі у конкурсних програмах; технічна та інноваційна експертиза) та 26 індикаторів поведінки.

З метою спрощення отримання результатів корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації НАН України запропоновано відмову від фізичних опитувальних форм (друковані опитувальні анкети) на користь електронних веб-форм з наступним автоматичним підрахунком та виводом результату у графічну діаграму. Таким чином, було вирішено проблему он лайн автоматизованого оцінювання наукових працівників наукової організації НАН України, коли працювала схема: вчений → центр оцінки → підрахунок результатів оцінювання → вчений (отримання результату оцінювання триває декілька днів, що необхідні на обробку фізичної форми опитування), спростивши отримання результату до схеми: вчений → миттєве отримання результату.

Подальший розвиток розробленої моделі корпоративних компетенцій із застосуванням системи управління ефективністю (Performance Management System – PMS) сприятиме підвищенню ефективності трансферу інноваційних розробок наукової організації за рахунок мотиваційного стимулювання пріоритетної поведінки наукових працівників щодо розвитку інноваційних компетенцій (рис. 3).

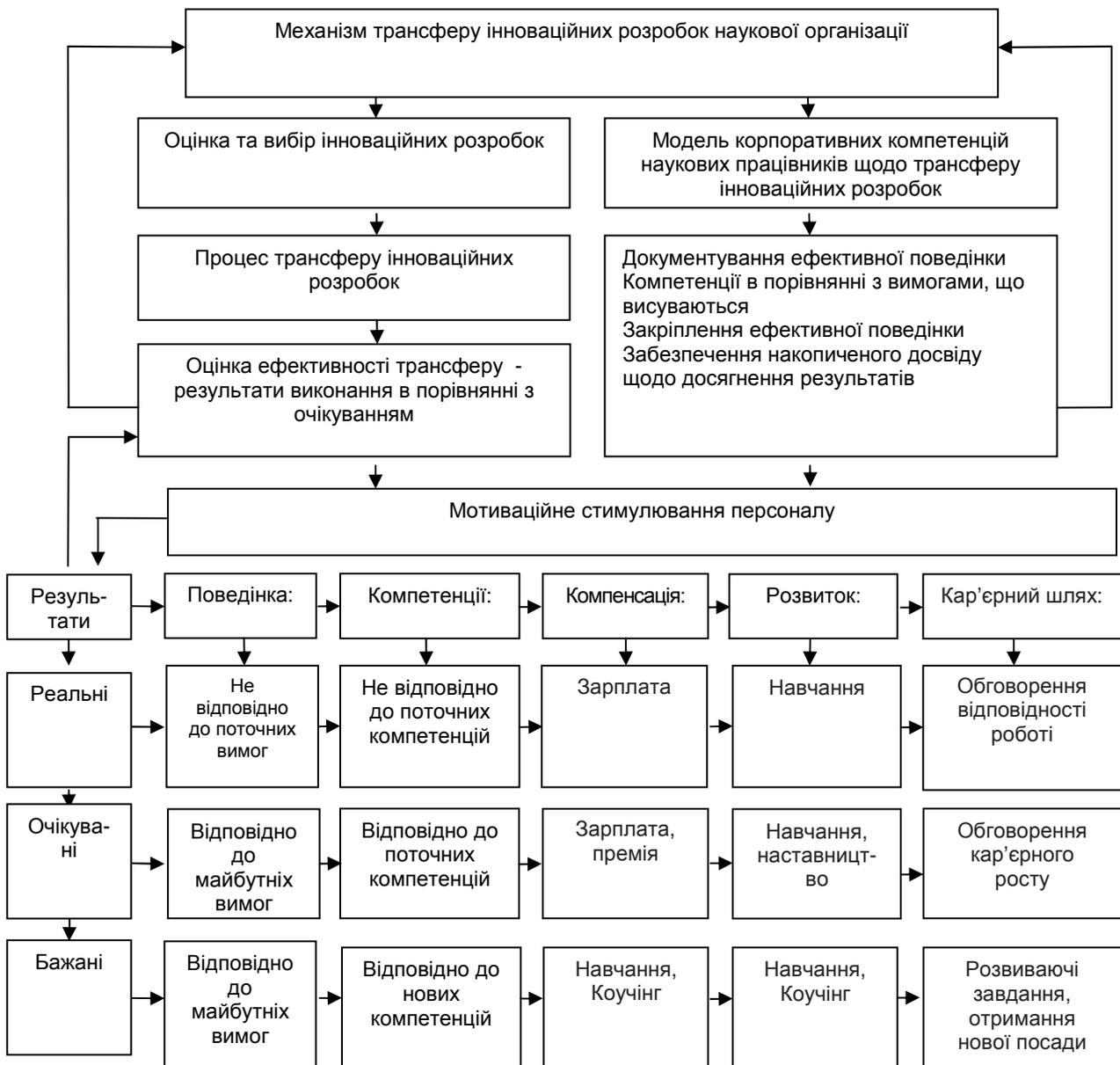

Рис. 3. Система управління розвитком моделі корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації

Джерело: розроблено авторами

Застосування системи управління розвитком інноваційних компетенцій персоналу наукової організації, які входять до моделі корпоративних компетенцій, дозволяє оцінювати як реальні, очікувані, так і бажані результати трансферу інноваційних розробок та зміщувати акцент оцінки поведінки наукових працівників наукової організації відповідно із поточних до майбутніх вимог інноваційного розвитку наукової організації.

Висновки з проведеного дослідження. Для інноваційного розвитку наукової організації необхідним стає розробка моделі корпоративних компетенцій наукових працівників, яка включає кластер інноваційних компетенцій щодо створення та трансферу інноваційних розробок наукової організації.

Запропоновано удосконалений методологічний підхід до формування моделі корпоративних компетенцій, з метою розвитку інноваційних компетенцій наукових працівників наукової організації із використанням веб-технологій.

Розроблено модель корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації НАН України щодо трансферу інноваційних розробок, яка, на відміну від відомих, включає інноваційні компетенції наукових працівників щодо створення та трансферу інноваційних розробок.

Запропоновано систему управління розвитком моделі корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації, яка дозволяє оцінювати як реальні, очікувані, так і бажані результати трансферу інноваційних розробок та зміщувати акцент оцінки поведінки наукових працівників наукової організації відповідно із поточних до майбутніх вимог інноваційного розвитку наукової організації.

Література

1. Мирошніченко А.Н. Управление персоналом в современных условиях: вызовы времени [Электронный ресурс] / А.Н. Мирошніченко. – Режим доступа: http://free.megacampus.ru/xbookm0022/index.html?go=part-012*page.htm
2. Ксенофонтова Х.З. Построение моделей компетенций управленческого персонала на предприятиях корпоративного типа / Х.З. Ксенофонтова // Известия ПГПУ им. В.Г. Беллинского. – 2011. – № 24. – С. 331-335.
3. Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org>
4. Корпоративная культура [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.c-culture.ru/magazine/?i=14&t=46>
5. Корпоративные компетенции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.staff.ua/recruiting/drugie-uslugi/korporativnie-kompetencii>
6. Володина Н. Модель компетенций – это не сложно [Электронный ресурс] / Володина Н. // Кадровик РУ. – 2008. – № 6-2007. – Режим доступа: <http://www.kadrovik.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=9037>
7. Леонова О.В. Компетентностный подход как способ управления персоналом предприятия военно-промышленного комплекса / Леонова О.В., Колосова О.В. // Вестник ТГТУ. – 2010. – Том 16. – № 4. – С. 993-1000.
8. Корпоративные компетенции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://arborcg.org/product/hr?chapter=1443600>
9. Создание и использование корпоративной модели компетенций с помощью ББТ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vep.ru/bbt/model_komp.html
10. Юрий Д. Компетенции специалиста [Электронный ресурс] / Д. Юрий. – Режим доступа: <http://www.smart-edu.com/professionalnye-kompetentsii/kompetentsii-spetsialista.html>
11. Особенности внедрения модели компетенций // «HRMagazine». – 2009. – №11 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.hrm.ua/article/osobennosti_vnedrenija_modeli_kompetencij
12. Никитин Ю.А. Компетентностный подход и инновационные компетенции персонала как основа инновационного развития организации / Никитин Ю.А., Рукас-Пасичнюк В.Г. // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 12 – С. 48–56.
13. Нікітін Ю.О. Сучасні моделі та механізми мотивації персоналу українських підприємств / Нікітін Ю.О., Рукас-Пасичнюк В.Г. // Актуальні проблеми економіки – 2014. – № 4.– С. 238–246.

References

1. Miroshnichenko, A.N. "Manage staff in the modern conditions: the challenges of the time", available at: http://free.megacampus.ru/xbookm0022/index.html?go=part-012*page.htm
2. Ksenofontova, Kh.Z., (2011), "Construction of models of competencies of managerial staff at the enterprises of corporate type", *Izvestiya PGPU im. V.G. Belinskogo*, no. 24, pp. 331-335.
3. Wikipedia, available at: <https://ru.wikipedia.org>
4. "Corporate culture", available at: <http://c-culture.ru/magazine/?i=14&t=46>
5. "Corporate competence", available at: <http://staff.ua/recruiting/drugie-uslugi/korporativnie-kompetencii>
6. Volodina, N. (2008), "Competence model – it's not difficult", *Kadrovik RU*, no. 6-2007, available at: <http://kadrovik.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=9037>
7. Leonova O.V. and Kolosova O.V. (2010), "Competence approach as a way of managing enterprise personnel military-industrial complex", *Vestnik TGTU*, Vol. 16, no. 4, pp. 993-1000.
8. "Corporate competence", available at: <http://arborcg.org/product/hr?chapter=1443600>
9. "Creation and use of a corporate competency model using the BBT", available at: http://vep.ru/bbt/model_komp.html

10. Yuriy, D. "Competences of the specialist, available at: <http://smart-edu.com/professionalnye-kompetentsii/kompetentsii-spetsialista.html>

11. "Features introduction model of competency" (2009), *Journal «HRMagazine»*, no.11, available at: http://hrm.ua/article/osobennosti_vnedrenija_modeli_kompetencij

12. Nikitin, Yu.A. and Rukas-Pasichniuk, V.H. (2014), "Competence approach and innovative competence of the staff as a basis for innovative development organization", *Actual problems of economy*, no. 12, pp. 48–56.

13. Nikitin, Yu.A. and Rukas-Pasichniuk, V.H. (2014), "Modern models and mechanisms of motivation Ukrainian enterprises", *Actual problems of economy*, no. 4, pp. 238–246.

УДК 338.3 +330.341.1

Азарова А.О.,
к.т.н., професор кафедри менеджменту
та безпеки інформаційних систем,
заступник декана факультету менеджменту
з наукової роботи та міжнародної співпраці

Касіяненко В.Х.,
д.фіз-мат.н., професор кафедри загальної фізики та фотоніки
Жалін Ю.О.
Вінницький національний технічний університет

КОМПЛЕКСНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА ПОКРАЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАСОБАМИ ІЄРАРХІЧНОГО ЦІЛЬОВОГО ОЦІНЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ СППР

Azarova A.O.,
cand.sc.(eng.), professor at the department of management and
security of information systems, deputy of dean at the faculty
of management science and international cooperation

Kasiyanenko V.Kh.,
dr.sc.(phys. & math.), professor at the department
of general physics and photonics
Zhalin Yu.O.

Vinnitsia National Technical University

COMPLEX TARGET PROGRAM FOR IMPROVING INNOVATIVE ATTRACTIVENESS OF THE ENTERPRISE BY MEANS OF HIERARCHICAL TARGET EVALUATION OF ALTERNATIVES ON THE BASIS OF MODERN DSS

Постановка проблеми. Економічний розвиток національного господарства та його складових у сучасних умовах усе більше залежить від технологічних зрушень на базі інновацій. Уміння формувати й ефективно використовувати інноваційний потенціал стає вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності та розвитку вітчизняних підприємств. Інновації втілюються як в матеріальному вигляді (нові або поліпшені вироби, технології, обладнання, матеріали, джерела енергії тощо), так і в нематеріальному вигляді як поліпшення організації праці і управління, підвищення кваліфікації кадрів.

Для задоволення потреб споживачів за такими категоріями, як ціна і якість керівництву підприємства необхідно приваблювати вільні грошові засоби потенційних інвесторів. Дослідження інноваційної привабливості підприємства (ІПП) дає відповідь на питання потенційного інвестора щодо прибутковості вкладання вільних грошових засобів у дане підприємство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значну увагу приділено дослідженням інноваційної привабливості підприємства, зокрема, визначено підходи до оцінювання ефективності інновацій та методичне забезпечення інноваційної діяльності. Вивченням та дослідженням питань із даної проблематики займаються такі відомі українські та зарубіжні вчені, як

В. Александрова, А. Гальчинський, Б. Гринев, О. Лапко, О. Мазур, Т. Морозов, В. Семиноженко, В. Соловійов, А. Тибінь, В. Туташинський, Д. Браун, Ч. Кобурн, Нода Макито та ін.

Разом з тим, не існує універсального і чіткого підходу, що уможливорює обґрунтування ефективних засобів удосконалення інноваційної діяльності на підприємстві та раціонального розподілу обмежених фінансових ресурсів, спрямованих на їх реалізацію.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування шляхів покращення інноваційної привабливості вітчизняних підприємств на основі розроблення та застосування відповідної комплексної цільової програми. Основним завданням наукового дослідження є розроблення комплексної цільової програми покращення інноваційної привабливості підприємства.

Об'єктом дослідження є процес управління на підприємствах.

Предметом дослідження слугують методи та засоби покращення інноваційної діяльності на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін інноваційної привабливості доцільно використовувати щодо суб'єкта, який приймає управлінське рішення для вибору об'єкта впровадження інновації. Під інноваційною привабливістю розуміють спроможність підприємства залучати внутрішні і зовнішні інноваційні проекти та мінімізувати ризик щодо досягнення мети учасників проектів, яка зумовлюється рівнем інноваційного потенціалу підприємства. У зв'язку з цим, важливою ознакою привабливості підприємства є не тільки оцінювання результатів його господарювання та кількість і якість ресурсів, які йому належать, а й рівень його підприємницької діяльності у відповідному ринковому середовищі з певною ємністю секторів ринку, взаємозв'язками з партнерами, органами влади, сукупністю поширених на його діяльність податкових пільг тощо. Одним із головних чинників сприйнятливості до нововведень є інноваційний потенціал підприємства. Термін "потенціал" означає здатність і готовність менеджменту будь-якої організації здійснювати реалізацію інноваційного проекту або програми [1; 6; 9].

Категорію "інноваційна привабливість підприємства" можна трактувати з різних позицій. Якщо розглядати з боку інвестора, то зрозуміло, що для нього головним визначальним критерієм є прибутковість вкладеного капіталу й ризикованість процесів. Тобто в цьому випадку привабливість підприємства можна представити як таку характеристику, що враховує суперечливі цілі інвестора, а саме максимальний прибуток при мінімальному ризику на певному об'єкті. Із позицій формалізації інноваційна привабливість – це система показників, що характеризує ефективність використання інноваційного потенціалу підприємства в умовах розроблення або впровадження інноваційного проекту або програми [2; 5; 7].

На думку авторів статті, оцінювання інноваційної привабливості підприємства варто проводити з позицій системного підходу, який ґрунтується на поєднанні різнонаправлених інтересів учасників інноваційного процесу. Під час аналізу підприємства треба враховувати також чинники зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, зокрема: фінансово-економічний стан, прогресивність технології управління, кадровий потенціал підприємства та ефективність його використання, якісні та кількісні характеристики техніки і технологій, що використовуються та ін. Крім того, диференціювати галузеву належність об'єкта інновації, тобто такі фактори, як енергоємність галузі, стадія життєвого циклу підприємства та перспективність розвитку ринку, рівень попиту на продукцію галузі, наявність та доступ до кваліфікованих кадрів, інтенсивність конкуренції та ін. [3; 4].

Врахування потужної множини кількісних та якісних чинників впливу на рівень інноваційної привабливості підприємства потребує застосування специфічного математичного апарату, спроможного обробити великі масиви даних, що містять мінімальні експертні знання, які є дуже дорогими, котрий уможливорює прозорий, чіткий та автоматизований процес оцінювання інноваційної привабливості підприємства [9].

У статті «Комплексна цільова програма удосконалення інноваційного процесу з використанням сучасних автоматизованих засобів» розглянуто принципи та механізм оцінювання рівня ІПП [7].

Декомпозиція головної цілі та побудова ієрархії цілей. Побудова ієрархії цілей здійснюється двома етапами. На першому виконується процедура просування "згори-донизу", а на другому – процедура просування у протилежному напрямку.

Суть першої процедури полягає у формуванні множини таких підцілей, які впливають на головну ціль. Нехай це будуть підцілі $c_1, c_2 \dots c_p$. Аналогічно формуємо множину підцілей $c_1, c_2 \dots c_p$ і т.п. Крім цього, при визначенні підцілей для c_1 приймемо до уваги те, що одна й та сама ціль може бути підціллю кількох надцілей.

Зрозуміло, що побудова ієрархії цілей вимагає спеціальних знань в тій галузі, до якої належить головна ціль. Таким чином, для побудови системи підтримки прийняття рішень (СППР) з покращення інноваційної привабливості підприємства у процесі роботи було використано знання кваліфікованих експертів.

За наведеним вище підходом було побудовано ієрархію цілей покращення інноваційної привабливості підприємства (ІППП). Структуру побудованої ієрархії цілей наведено у списковому вигляді. Прийняті позначення: назви проектів (x_i) записані курсивом, назви цілей (g_j) – прямим

шрифтом. У круглих дужках записано номери безпосередніх надцілей, у квадратних дужках – номери безпосередніх підцілей [7].

Вербальне представлення комплексної цільової програми (КЦП) автори пропонують таким.

0 – g0 – Підвищити інноваційну привабливість підприємства [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9];

1 – g1 – Покращити технічний рівень підприємства і забезпечити технологіями високого рівня (0)

[8; 9];

2 – g2 – Удосконалити імідж підприємства (0) [41, 42, 43];

3 – g3 – Покращити кадрові характеристики підприємства (0) [11, 12, 13, 49];

4 – g4 – Підвищити привабливість інноваційного продукту (0);

5 – g5 – Забезпечити ефективне державне регулювання інноваційної діяльності (0) [58, 59, 60, 61, 62, 63];

6 – g6 – Підвищити інтегральний показник (0) [25, 24, 73, 74, 75];

7 – g7 – Покращити фінансовий стан підприємства і забезпечити фінансову незалежність (0) [29, 30, 31, 32, 33, 85];

8 – g8 – Забезпечити високу якість виробничих приміщень (1) ;

9 – g9 – Підвищити технічні властивості виробу (1) [10];

10 – g18 – Забезпечити відповідність продукції міжнародним стандартам якості (9) [40];

11 – g34 – Забезпечити підприємство кваліфікованим адміністративним персоналом і виробничим персоналом(3) [14,46];

12 – g28 – Забезпечити наявність відповідної інфраструктури для підвищення кваліфікації працівників (3) [47, 48];

13 – g26 – Максимально використовувати наявний персонал (3) [15, 16, 17, 50, 51, 52];

14 – g29 – Запровадити ефективну політику кадрового набору (11) [45];

15 – g34 – Організувати групову діяльність (13) [55];

16 – g34 – Забезпечити демократичний стиль управління (13) [55];

17 – g35 – Забезпечити високий рівень мотивації персоналу (13) [18];

18 – g41 – Забезпечити високий рівень матеріальної і моральної мотивації персоналу (17);

19 – g46 – Створити макет інноваційного продукту (4) [22, 23, 92];

20 – g47 – Організувати виробництво інноваційного продукту (4) [93, 94, 95, 8];

21 – g47 – Комерціалізація виробництва (4) [96, 97, 98];

22 – g48 – Організувати дослідно-конструкторські роботи (19) [87, 88];

23 – g49 – Організувати технічні роботи (19) [89, 90, 91];

24 – g69 – Покращити логістичні фактори (6) [79, 71, 72];

25 – g70 – Забезпечити сприяння інноваційній діяльності на державних і місцевих рівнях (6, 32) [11, 76];

26 – g78 – Забезпечити лінійно-штабну, матричну або проектно-цільову організаційну структуру (8) [64, 65];

27 – g79 – Забезпечити оптимальну схему виробництва (8) [66, 67];

28 – g80 – Забезпечити високий рівень децентралізації (8) [68, 69];

29 – g85 – Забезпечити наявність венчурного капіталу і можливості створення венчурних філіалів в складі підприємства (7) [77, 78];

30 – g87 – Забезпечити високий рівень ліквідності активів підприємства (7);

31 – g87 – Забезпечити високий рівень платоспроможності підприємства (7) [79, 80, 81, 82, 83];

32 – g88 – Проведення грамотної політики щодо цільового використання грошових коштів (7);

33 – g89 – Забезпечити високу якість менеджменту на підприємстві (7) [11];

34 – x11 – *Забезпечити наявність резервних площ і можливість перекомпонування простору* (8);

35 – x13 – *Забезпечити гнучкість технологій* (2);

36 – x14 – *Забезпечити наявність ресурсозберігаючих технологій* (2);

37 – x15 – *Забезпечити модернізацію існуючого обладнання* (10);

38 – x16 – *Забезпечити організацію обладнанням універсального типу* (10);

39 – x17 – *Забезпечити наявність гнучких модулів в обладнанні* (10);

40 – x18 – *Вивчити стандарти та нормативну базу* (10, 67);

41 – x19 – *Боротьба за лідерство на ринку* (2);

42 – x20 – *Розробити фірмовий стан* (2);

43 – x21 – *Підвищити рівень обслуговування клієнтів* (2);

44 – x22 – *Забезпечити поєднання не надто успішних факторів* (6);

45 – x30 – *Набирати персонал за схемою створення робочих місць для ключових працівників* (14);

46 – x7 – *Підготувати персонал супроводу та адміністрування* (11);

47 – x31 – *Забезпечити комп'ютерну грамотність працівників і проводити навчання та сертифікацію* (12);

- 48 – x33 – Забезпечити здобуття працівниками знань у суміжних сферах діяльності (12);
 49 – x26 – Забезпечити наявність кадрового резерву (3);
 50 – x36 – Організувати роботу з пропозиціями і скаргами (13);
 51 – x37 – Регулювати оплату праці в залежності від досягнутих результатів (13);
 52 – x38 – Залучати зовнішніх консультантів (13);
 53 – x40 – Організувати горизонтальні та вертикальні переміщення персоналу в залежності від завдань (13);
 54 – x39 – Забезпечити евристичні та креативні методи організації праці (13);
 55 – x29 – Забезпечити колективні обговорення рішень і залучити підлеглих до прийняття рішень (15, 16);
 56 – x44 – Вдосконалення постановки завдання (18);
 57 – x43 – Заохочення ініціативи (18);
 58 – x61 – Забезпечити на державному рівні використання екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій (5);
 59 – x63 – Створити соціально-економічні і організаційні умови для інновацій (5);
 60 – x65 – Розробити ефективну правову базу щодо інноваційної діяльності (5);
 61 – x66 – Забезпечити ефективне використання ринкових відносин (5);
 62 – x67 – Забезпечити на державному рівні впровадження досягнень НТП (5);
 63 – x68 – Забезпечити взаємодію освіти, науки, виробництва, фінансово-кредитної сфери (5);
 64 – x79 – Забезпечити наявність стійких ефективних горизонтальних та вертикальних зв'язків (26);
 65 – x80 – Забезпечити наявність зв'язків між управлінням, стратегічним менеджментом, фінансовим, кадровим та маркетинговим відділами (26);
 66 – x81 – Усунення аритмічності виробництва (27);
 67 – x82 – Наукове обґрунтування показників ефективності виробництва на кожному етапі технологічного процесу (27, 40);
 68 – x83 – Забезпечити постійні зміни лідерів в залежності від завдань (28);
 69 – x84 – Забезпечити делегування повноважень (28);
 70 – x73 – Забезпечити високу якість складських і господарських приміщень (25);
 71 – x75 – Забезпечити підприємство високоякісними телекомунікаційними та інформаційними комп'ютерними системами (25);
 72 – x77 – Створити єдину БД з віддаленим доступом (25);
 73 – x70 – Забезпечити актуальність продукції (6);
 74 – x71 – Забезпечити державне замовлення (6);
 75 – x71 – Забезпечити тісні зв'язки з контрагентами (6);
 76 – x72 – Забезпечити інтегрованість підприємства в інфраструктуру регіону (6);
 77 – x97 – Організувати відрахування у фонд розвитку виробництва частини прибутку (29);
 78 – x97 – Організувати відрахування в амортизаційний фонд (29);
 79 – x91 – Застосовувати сучасні підходи до управління (30, 31);
 80 – x92 – Заморозити витрати, які не належать до собівартості продукції (30, 31);
 81 – x93 – Ефективно використовувати ресурси (30, 31);
 82 – x94 – Розробити систему бюджетування (30, 31);
 83 – x95 – Раціоналізувати управління грошовими потоками (30, 31);
 84 – x96 – Проводити прозорі відкриті торги з надання тендерів (29, 32);
 85 – x90 – Залучати зовнішні джерела фінансування інноваційної діяльності (7);
 86 – x51 – Скласти ТЗ (22);
 87 – x52 – Розробити робочу і технічну документацію (22);
 88 – x54 – Організувати збір науково-технічної інформації (22);
 89 – x55 – Розробити дизайн інноваційного продукту (23);
 90 – x56 – Розробити ефективну політику ціноутворення (23);
 91 – x50 – Організувати дослідні експерименти (19);
 92 – x57 – Підготувати та освоїти інноваційний продукт (20);
 93 – x58 – Закупити матеріали (20);
 94 – x58 – Розробити асортимент інноваційного продукту (20);
 95 – x59 – Організувати контроль якості (21);
 96 – x59 – Забезпечити портфель замовлень (21);
 97 – x60 – Розробити методи стимулювання попиту (21).

Визначення відносної ефективності напрямків виконання програм.

Для цього у СППР розраховуються значення показників потенційної ефективності проектів. Цей етап було проведено авторами за допомогою СППР „Солон 2”. Результати розрахунку відображаються у вигляді списку, де вказуються назви проектів та відповідні числові значення, що ідентифікують показники потенційної ефективності проектів.

Проекти, які мають найбільші значення цих показників визначають напрямки виконання КЦП, що в першу чергу повинні бути підтримані. Таким чином обґрунтовуються перспективні напрямки виконання комплексної стратегічної програми. Це дозволяє ефективно розподіляти ресурси між пріоритетними напрямками КЦП [7; 8].

Таблиця 2

Потенційна ефективність проектів

Номер проекту	Назва проекту	Ефективність
1	2	3
1	x24 – Вивчити державні стандарти та нормативну базу (14,80)	0,0371
2	x87 – Забезпечити інтегрованість підприємства в інфраструктуру регіону (6)	0,0316
3	x19 – Забезпечити наявність ресурсозберігаючих технологій (17)	0,0317
4	x37 – Набирати персонал за схемою створення робочих місць для ключових працівників (19)	0,0356
5	x84 – Забезпечити актуальність продукції (7)	0,0356
6	x85 – Забезпечити державне замовлення (7)	0,0356
7	x86 – Забезпечити постійні ділові зв'язки з контрагентами (7)	0,0356
8	x28 – Забезпечити мінімізацію впливів негативних факторів на інноваційну діяльність (3)	0,0263
9	x78 – Розробити ефективну правову базу щодо інноваційної діяльності (5)	0,0243
10	x13 – Забезпечити можливість впровадження гнучких технологій (11)	0,0254

Джерело: складено авторами на основі [7]

В таблиці 2 наведено потенційні ефективності десяти найбільш вагомих проектів. Розподіл фінансових ресурсів r_i здійснюватимемо за формулою 1.

$$r_i = \frac{v_i^{ef}}{\sum_{i=1}^k v_i^{ef}} \cdot 100\% \quad (1)$$

Розглянемо розрахунок на прикладі 24 проекту «Вивчити державні стандарти та нормативну базу».

$$r_{24} = \frac{0,0371}{0,0371 + 0,0316 + 0,0317 + 0,0356 + 0,0356 + 0,0356 + 0,0356 + 0,0263 + 0,0243 + 0,0254} \cdot 100\% = 11,63\%$$

Провівши аналогічні розрахунки, можна виділити такі основні напрямки фінансування запропонованих проектів: 11,63% – на проект «Вивчити державні стандарти та нормативну базу».

Висновки з проведеного дослідження. Для удосконалення інноваційної діяльності на підприємстві авторами запропоновано комплексну цільову програму, побудовану засобами СППР «Солон-2». Вона передбачає можливість врахування не лише прямих, але й зворотних зв'язків між цілями, а також обґрунтований розподіл обмежених фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію лише високоефективних проектів.

Отже, основним результатом дослідження є обґрунтування пріоритетних напрямків та обсягів фінансування заходів, спрямованих на покращення інноваційної діяльності на підприємстві. Виявлено, що для досягнення головної цілі «Покращення інноваційної привабливості підприємства» насамперед потрібно: вивчити стандарти та нормативну базу, забезпечити інтегрованість підприємства в інфраструктуру регіону і наявність ресурсозберігаючих технологій, набирати персонал за схемою створення робочих місць для ключових працівників, забезпечити актуальність продукції.

Література

1. Азарова А.О. Комплексна цільова програма удосконалення інноваційного процесу з використанням сучасних автоматизованих засобів / А.О. Азарова, О.О. Мороз, А.В. Сторожа // Вісник Сумського державного університету. – 2013. – № 4. – С. 102–109.
2. Гарматій Н.М. Сутність інноваційного капіталу та необхідність його застосування в галузі телекомунікацій / Н.М. Гарматій // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 42–46.
3. Іванілов О.С. Інноваційний потенціал підприємства / О.С. Іванілов, О.М. Таряник // Економіка, фінанси, право. – 2004. – № 12. – С. 5–7.

4. Іванова К.В. Технологія оцінки гармонійності складових інноваційного потенціалу підприємств / К.В. Іванова, Я.А. Громова // Вісник Хмельницького нац. ун. – 2009. – № 6. – Т. 3. – С. 233–237.
5. Кравченко М.О. Кадрова складова інноваційного потенціалу / М.О. Кравченко // Маркетинг в Україні. – 2001. – № 1. – С. 36–38.
6. Новікова І.В. Інноваційний потенціал підприємства: оцінка та фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку (за матеріалами підприємств алмазно-інструментального виробництва України) : автореф. дис. к. е. н.: 08.06.01 / І.В. Новікова; КНЕУ. – К., 2007. – 17 с.
7. Тоценко В.Г. Методы и системы поддержки принятия решений. Алгоритмический аспект / В.Г. Тоценко. – К., Наукова думка, 2002. – 381 с.
8. Чоботар С.В. Інноваційний потенціал підприємства [Електронний ресурс] / С.В. Чоботар. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/Okt/18_Chebot.htm (дата доступу 20.11.2015).

References

1. Azarova, A.O., Moroz, O.O. and Storozha, A.V. (2013), "Complex target program of improvements innovative process by using modern of automated means", *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu*, no. 4, pp. 102–109.
2. Harmatii, N.M. (2009), "Essence of innovation capital and the need for its use in industry of telecommunications", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 2, pp. 42–46.
3. Ivanilov, O.S. and Tarianyk, O.M. (2004), "Innovative potential of enterprise", *Ekonomika, finansy, pravo*, no. 12, pp. 5–7.
4. Ivanova, K.V. and Hromova, Ya.A. (2009), "Valuation technology of constituents harmony of innovative potential of enterprises", *Visnyk Khmelnytskoho nats. un.*, no. 6, Vol. 3, pp. 233–237.
5. Kravchenko, M.O. (2001), "Personnel constituent of innovative potential", *Marketynh v Ukraini*, no. 1, pp. 36–38.
6. Novikova, I.V. (2007), "Innovative potential of enterprise: valuation and financial investment security (according to the documents of Ukrainian diamond-instrumental production)", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, KNEU. Kyiv, Ukraine, 17 p.
7. Totsenko, V.H. (2002), *Metody i sistemy podderzhki prynatiya resheniy. Algoritmicheskiy aspekt* [Methods and systems of making decision support. Algorithmic aspect], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, 381 p.
8. Chobotar, S.V. "Innovative potential of enterprise", available at: http://confcontact.com/Okt/18_Chebot.htm; (access date November 20, 2015)

*Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри ПМЕН
Вінницького національного технічного університету О.О. Мороз*

УДК 339.138

**Педько І.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства
Одеська державна академія будівництва і архітектури**

**Постійні та ситуативні ризики підприємств-виробників бетону і
виробів з бетону**

**Pedko I.A.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of economics enterprises
Odessa State Academy of Construction and Architecture**

**CONSTANT AND SITUATIONAL RISKS OF ENTERPRISES PRODUCING
OF CONCRETE AND ARTICLES OF CONCRETE**

Постановка проблеми. Існують різні підходи до визначення терміну «підприємницький ризик», який виникає в процесі цілеспрямованої діяльності: а) ймовірність виникнення негативних наслідків або втрат; б) кількісний вимір величини вірогідних втрат; в) різні комбінації ймовірності і величини втрат. Характерною особливістю підприємницької діяльності підприємств-виробників бетону і виробів з бетону є ризик і невизначеність: вибір рішення в умовах ризику означає, що кожна дія приводить до одного з можливих результатів і кожен результат має певну ймовірність появи; вибір рішення в умовах невизначеності означає, що існує безліч можливих результатів при невідомій ймовірності їх настання. Управління підприємницькими ризиками починається з їх ідентифікації, яка ґрунтується на моніторингу відповідних чинників. Основним способом нейтралізації невизначеності та управління підприємницькими ризиками є формування маркетингових інформаційних систем. Ключовим, при

формуванні управлінських методик впливу на підприємницький ризик, стає поняття «оцінка підприємницького ризику».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд літературних джерел з досліджуваної проблеми показує, що авторський колектив під редакцією Павленка А.Ф. під ризиком розуміє «загрозу збитків або недоотримання прибутків у результаті реалізації конкретних рішень чи видів виробничо-збутової діяльності, що спираються на рекомендації маркетингу» [1, с. 269]. Осипов Ю.Ю. розрізняє три види підприємницьких ризиків: інфляційний, фінансовий, операційний [2]. Валдайцев С.В. поділяє підприємницькі ризики на дві групи: комерційні, технічні [3]. Окландер Т.О. розрізняє зовнішні та внутрішні маркетингові ризики промислових підприємств [4, с. 127, 128; 5, с.113].

Незважаючи на те, що питання підприємницьких ризиків досить часто розглядається у фаховій літературі, проблема класифікації підприємницьких ризиків досі остаточно не вирішена, не створено загальноприйнятого підходу до вибору ознак такої класифікації. Крім того, підприємницькі ризики не доцільно розглядати окремо від галузевої специфіки і без врахування тенденцій та кон'юнктури ринку.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення класифікації підприємницьких ризиків з врахуванням залежності від дій співробітників підприємства чи конкурентів у взаємозв'язку з особливостями ринку бетону та виробів з бетону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи із специфічних умов діяльності підприємств-виробників бетону та виробів з бетону, дістала подальшого розвитку класифікація підприємницьких ризиків, яка, на відміну від існуючих ознак, містить ознаки «ступінь регулярності появи ризику» та «рейтинг ризику» (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація підприємницьких ризиків підприємств-виробників бетону та виробів з бетону за ознаками «ступінь регулярності появи ризику» та «рейтинг ризику»

Ознака	Вид підприємницьких ризиків
Ступінь регулярності появи ризику	Постійні підприємницькі ризики
	ризик невиконання замовлень у зв'язку з відсутністю необхідних інертних матеріалів на складі
	ризик зниження прибутку у зв'язку з перевищенням рівня середньоринкових цін
	ризик втрати якості бетонної суміші
	ризик втрати прибутку внаслідок нераціональної комунікативної кампанії
	Ситуативні підприємницькі ризики
	ризик зниження попиту на продукцію підприємства внаслідок експансії конкурентів
	ризик ситуаційного демпінгу з боку конкурентів у період підвищення цін на інертні матеріали
	ризик падіння обсягу продажів внаслідок «чорного» PR підприємства з боку конкурентів
Рейтинг ризику	AA – мінімальний ризик
	A – незначний ризик
	B – критичний ризик

Джерело: розробка автора

За ознакою «ступінь регулярності появи ризику» пропонується виділяти:

– постійні підприємницькі ризики – це ризики, які носять регулярний характер і виникають внаслідок нераціональних дій співробітників підприємств упродовж всього періоду функціонування підприємств-виробників бетону та виробів з бетону;

– ситуативні підприємницькі ризики – це ризики, які не носять регулярного характеру і виникають внаслідок настання подій, що пов'язані з діями конкурентів чи соціально-економічними чинниками.

За ознакою «рейтинг ризику» пропонується виділяти:

– рейтинг ризику «AA» – ризик зведений до мінімуму;

– рейтинг ризику «A» – ризик є незначним за умови постійного контролю над розвитком ситуації;

– рейтинг ризику «B» – ризик є критичним і вимагає негайного втручання в ситуацію.

До постійних підприємницьких ризиків віднесемо наступні.

Перший постійний ризик – ризик невиконання замовлень у зв'язку з відсутністю необхідних інертних матеріалів на складі.

Оцінка залишків запасів цементу та інертних матеріалів на складі по відношенню до обсягу продажів готової продукції оцінюється щодня. Для виконання замовлень необхідний моніторинг залишків здійснюється за допомогою облікових програмних продуктів (рис. 1).

Після фіксації залишків аналізується запланований обсяг відвантаження цих матеріалів і оцінюється ступінь ризику невиконання незапланованих у поточному періоді замовлень у зв'язку з відсутністю необхідних інертних матеріалів на складі:

– якщо запаси по номенклатурній позиції не більш ніж на 10% перевищують необхідний рівень, то ризику присвоюється рейтинг AA;

- якщо запаси по номенклатурній позиції відповідають запланованому обсягу виробництва, то ризику присвоюється рейтинг А;
- якщо запаси по номенклатурній позиції є нижчими запланованого обсягу виробництва, то ризику присвоюється рейтинг В.

Склад / Номенклатура	КоличествоОстаток	Сумма
Итого	776,899	1 104 058,4
Основной	776,899	1 104 058,4
Песок мытый (м3)	316,020	189 612
Цемент (т)	57,000	210 900
Щебень гравийный (м3)	96,955	135 737
Щебень гранитный (м3)	306,924	567 809,4

Рис. 1. Автоматизована форма обліку залишків цементу та інертних матеріалів на складі підприємств-виробників бетону та виробів з бетону
 Джерело: скріншот програми 1С «Будівництво»

Другий постійний ризик – ризик зниження прибутку у зв’язку з перевищенням рівня середньоринкових цін.

Необхідно щомісячно проводити моніторинг цін конкурентів для виявлення випадків, коли ціна підприємства є вищою, ніж ціни у конкурентів. Так, розглянемо дані моніторингу цін Одеського заводу залізобетонних конструкцій служби будівельно-монтажних робіт і цивільних споруд Одеської залізниці (ОЗЗК Од3) на ринку товарного бетону (табл. 2).

Таблиця 2

Моніторинг цін ОЗЗК Од3 на ринку товарного бетону

Номенклатура продукції ОЗЗК Од3	Ціна ОЗЗК Од3, за 1 куб. м.	Максимальна ціна на ринку	Мінімальна ціна на ринку	Середня ціна на ринку	Ціна ОЗЗК Од3 до середньоринкової ціни, %	Ціна ОЗЗК Од3 до мінімальної ціни на ринку, %	ТОВ «Комфорт ЛВ»	ТОВ «Елемент»	ПП «Будіндустрія»	ТОВ «Великодолинський завод ЗБК»	Хайдельберг Україна	ТОВ «Амікор»	ТОВ «ОТГМ»
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
БСГ В 7,5 П 3 (М 100)	485,0	580,0	485,0	526,1	-7,8	0,00	543,0	540,0	510,0	520,0	505,0	580,0	485,0
БСГ В 7,5 П 4 (М 100)	495,0	560,0	520,0	539,5	-8,2	-4,81	558,0	560,0	520,0		520,0		
БСГ В 12,5 П 3 (М 150)	525,0	576,0	535,0	553,2	-5,1	-1,87	576,0	570,0	540,0	545,0	535,0		
БСГ В 12,5 П 4 (М 150)	535,0	600,0	550,0	573,0	-6,6	-2,73	600,0	590,0	565,0	560,0	550,0		
БСГ В 15 П 3 (М 200)	550,0	675,0	545,0	597,0	-7,9	0,92	609,0	600,0	580,0	590,0	580,0	675,0	545,0
БСГ В 15 П 4 (М 200)	560,0	624,0	595,0	608,8	-8,0	-5,88	624,0	620,0	600,0	605,0	595,0		
БСГ В 20 П 3 (М 250)	580,0	660,0	615,0	633,0	-8,4	-5,69	660,0	630,0	625,0	635,0	615,0		
БСГ В 20 П 4 (М 250)	590,0	684,0	625,0	651,8	-9,5	-5,60	684,0	650,0	650,0	650,0	625,0		
БСГ В 22,5 П 3 (М 300)	605,0	780,0	630,0	681,0	-11,2	-3,97	702,0	660,0	665,0	685,0	645,0	780,0	630,0
БСГ В 22,5 П 4 (М 300)	610,0	717,0	660,0	691,4	-11,8	-7,58	717,0	700,0	680,0	700,0	660,0		
БСГ В 25 П 3 (М 350)	640,0	730,0	685,0	708,4	-9,7	-6,57	717,0	720,0	685,0	730,0	690,0		
БСГ В 25 П 4 (М 350)	650,0	750,0	705,0	730,2	-11,0	-7,80	741,0	750,0	705,0	745,0	710,0		
БСГ В 30 П 3 (М 400)	665,0	770,0	720,0	748,4	-11,1	-7,64	762,0	770,0	720,0	765,0	725,0		

продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
БСГ В 30 П 4 (М 400)	670,0	795,0	740,0	773,0	-13,3	-9,46	795,0	790,0	760,0	780,0	740,0		
БСГ В 35 П 3 (М 450)	670,0	830,0	750,0	796,8	-15,9	-10,67	822,0	830,0	785,0		750,0		
БСГ В 35 П 4 (М 450)	685,0	860,0	765,0	827,0	-17,2	-10,46	858,0	860,0	825,0		765,0		
розчин М-75	500,0	600,0	530,0	557,8	-10,4	-5,66	546,0	600,0	530,0		555,0		
розчин М-100	555,0	610,0	545,0	569,8	-2,6	1,83	564,0	610,0	545,0		560,0		
розчин М-150	585,0	640,0	605,0	621,8	-5,9	-3,31	627,0	640,0	605,0		615,0		
розчин М-200	600,00	700,0	650,0	675,3	-11,1	-7,69	681,0	700,0	670,0		650,0		
розчинМ-400	885,0												
доставка 1 куб. м. до 10 км	55,0	80,0	65,0	71,7	-23,3	-15,38		80,0		65,00	70,0		55,0

Джерело: оперативна звітність Одеського заводу залізобетонних конструкцій служби будівельно-монтажних робіт і цивільних споруд Одеської залізниці

Акцентуємо увагу не тому, що продажна ціна товарного бетону і розчинів складається з ціни готової продукції та ціни доставки. Ціна доставки визначається відстанню від БЗВ до будівельного майданчика покупця.

Для клієнтів-фізичних осіб необхідно розраховувати коефіцієнт дугової еластичності попиту за ціною за наступною формулою:

$$E_P^D = \frac{\Delta Q / (Q_2 - Q_1) / 2}{\Delta P / (P_2 - P_1) / 2}$$

При розрахунку коефіцієнту дугової еластичності попиту за ціною марок бетону при значених для фізичних осіб у жовтні 2015 г. отримано наступні результати (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок показників дугової еластичності попиту за ціною товарного бетону (фізичні особи, жовтень 2015 р.)

Номенклатура бетону	Коефіцієнт дугової еластичності попиту за ціною, жовтень 2015 р.
БСГ В 15 П 3 (М 200)	4,55
БСГ В 20 П 4 (М 250)	0,74
БСГ В 20 П 3 (М 250)	0,40
БСГ В 7,5 П 3 (М 100)	0,92
БСГ В 15 П 4 (М 200)	4,17
БСГ В 25 П 3 (М 350)	10

Джерело: розробка автора на основі [6 - 8]

Видно, що три з шести показників дугової еластичності попиту за ціною є більшими за 1. Отже, попит на дані марки еластичний, тобто при прийнятті рішення про закупівлю ціна буде мати вирішальне значення.

На основі порівняння рівня цін підприємства із середньоринковим рівнем цін проводиться рейтингування ризиків по кожній номенклатурній позиції:

– якщо рівень цін по номенклатурній позиції дорівнює середньоринковим, то ризику присвоюється рейтинг АА;

– якщо рівень цін номенклатурній позиції перевищує середньоринковий рівень не більше ніж на 5%, то ризику присвоюється рейтинг А;

– якщо рівень цін по номенклатурній позиції перевищує середньоринковий рівень більше ніж на 5%, то ризику присвоюється рейтинг В.

По всіх номенклатурних позиціях ціни ОЗЗК ОдЗ є нижчими за середньоринкові ціни. Отже, ризик зниження прибутку у зв'язку з перевищенням рівня середньоринкових цін відсутній.

Третій постійний ризик – ризик втрати якості бетонної суміші.

На підприємствах-виробниках бетону та виробів з бетону обов'язково функціонують спеціальні атестовані лабораторії, які здійснюють відбір проб товарного бетону для перевірки на відповідність нормативам і параметрам класності та пластичності, які заявлені замовником.

Лабораторії проводять аналіз за наступними позиціями:

– контроль якості бетону;

– польові дослідження ґрунтів (випробування паль на статичні навантаження);

– визначення фізичних властивостей і характеристик міцності ґрунтів;

– контроль якості зварних з'єднань металевих конструкцій візуальним і ультразвуковим методами;

За цим видом постійних ризиків не існує градації ризиків: невідповідність хоча б по одній позиції нормативам і параметрам класності та пластичності, які заявлені замовником, створюють ризик групи В. Четвертий постійний ризик – ризик втрати прибутку внаслідок нераціональної комунікативної кампанії.

Оцінка ризиків комунікативної кампанії здійснюється методом синектики, який відноситься до якісних методів маркетингових досліджень. Мета дослідження полягає в тому, щоб вияснити коректність підбору комунікативних повідомлень, наявність репутаційних ризиків, можливість неадекватного сприйняття маркетингових комунікацій цільовою аудиторією (рис. 2).

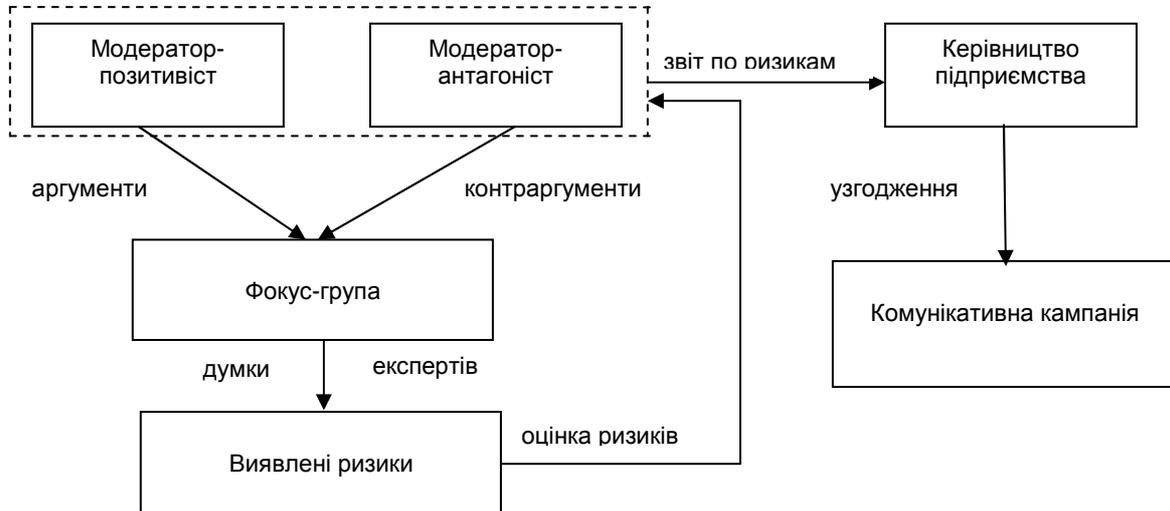

Рис. 2. Сценарій маркетингового дослідження ризиків комунікативної кампанії методом синектики

Джерело: розробка автора

Формується фокус-група – група експертів з 5-6 осіб. Компактність групи забезпечує детальне обговорення проблем при збереженні переваг колективного обговорення. У групі є два модератори: модератор-позитивіст, який просуває концепцію комунікативної кампанії; модератор-антагоніст, який вносить контраргументи, перевіряє концепцію на міцність, розглядає кожну раціональну і емоціональну конструкцію повідомлення під критичним кутом, вносить сумніви, провокує групу на виявлення спірних моментів. За результатами обговорення виявляються і оцінюються ризики комунікативної кампанії. Звіт по ризиках направляється керівнику підприємства, котрий безпосередньо відповідає за роботу відділу маркетингу, який або погоджує запропонований план комунікативної кампанії, або відправляє його на доопрацювання.

До ситуативних підприємницьких ризиків віднесемо наступні.

Перший ситуативний ризик – ризик зниження попиту на продукцію підприємства внаслідок експансії конкурентів.

В 2015 р сумарний обсяг реалізації товарного бетону, відвантаженого ОЗЗК ОдЗ склав 74,3 тис. куб.м., з них юридичним особам – 53,5тис. куб. м. або 72% від обсягу реалізації (рис. 3).

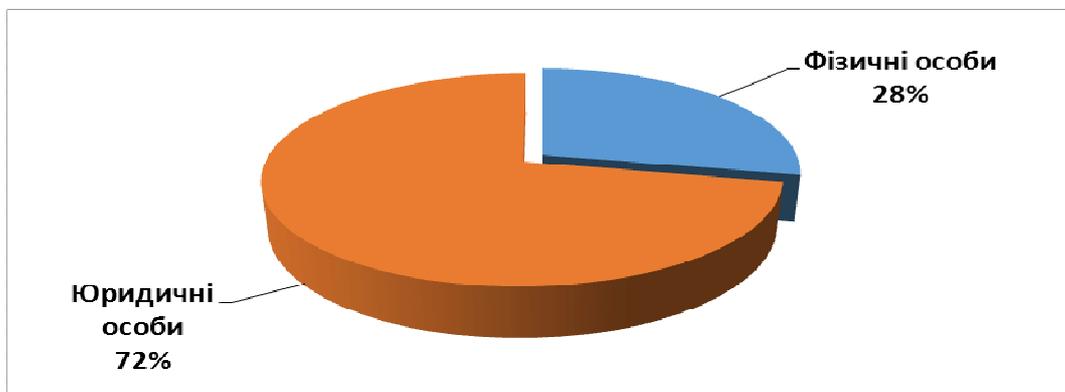

Рис. 3. Сегментування споживачів ОЗЗК ОдЗ за ознакою «належність до ринку B2B, B2C»

Джерело: оперативна звітність Одеського заводу залізобетонних конструкцій служби будівельно-монтажних робіт і цивільних споруд Одеської залізниці

При значній кількості споживачів юридичних осіб відстань від місця виробництва бетону (БЗВ) до будівельного майданчика – «плече доставки» стає ключовим чинником формування ціни продажу. У зв'язку з цим, для підвищення конкурентоспроможності надзвичайно важливим є створення нових БЗВ, максимально наближених до будівельних майданчиків з великою місткістю ринку.

За даними маркетингових досліджень, спрямованих на виявлення нових ринкових можливостей в сегменті юридичних осіб (будівельні організації) було встановлено, що в Суворовському районі м. Одеси планується будівництво великої кількості житлових комплексів. У цьому районі функціонує БЗВ підприємства «Хайдельберг Україна» і тому має найбільшу перевагу по ціні.

Для того, щоб нейтралізувати переваги експансії підприємства «Хайдельберг Україна», була висунута гіпотеза про доцільність створення другого БЗВ ОЗЗК ОдЗ в районі селища Цукрове. Таким чином, нівелюється різниця у плечі доставки між БЗВ ОЗЗК ОдЗ і конкурентів в Суворовському та Центральному районах м. Одеса.

Виконаємо SWOT-аналіз введення в експлуатацію нового БЗВ (табл. 4).

Таблиця 4

SWOT-аналіз запуску БЗВ в районі селища Цукрове

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - ціна нижча, ніж у конкурентів - якість вища, ніж у конкурентів - високий ступінь впізнаваності бренду - сукупна велика потужність двох БЗВ підприємства - невелике плече доставки в будь-яку точку міста за наявності двох БЗВ - активна комунікативна діяльність 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність напрацьованої клієнтської бази на нових ринках
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - збільшення прибутку - вихід на нові ринки - освоєння ринкової частки прямих конкурентів 	<ul style="list-style-type: none"> - можливість неконкурентоспроможності ціни навіть з урахуванням розміщення другого БЗВ - значний термін окупності - відсутність попиту на нових ринках - погіршення відносин з одним із постачальників «ХайдельбергЦемент Україна» через входження в його сегмент ринку

Джерело: розробка автора

Таким чином, подолання ризику зниження попиту на продукцію підприємства (на прикладі ОЗЗК ОдЗ) внаслідок експансії конкурентів (на прикладі підприємства «Хайдельберг Україна») через створення другого БЗВ ОЗЗК ОдЗ потребує обґрунтувань за наступними напрямками виявлених в результаті SWOT-аналізу загроз:

- 1) можливість неконкурентоспроможності ціни навіть з урахуванням розміщення другого БЗВ;
- 2) значний термін окупності;
- 3) відсутність попиту на нових ринках;

4) погіршення відносин з однією із афільованих до «Хайдельберг Україна» структур – постачальника цементу «Хайдельберг Цемент Україна», через входження в сегмент ринку, на якому працює «Хайдельберг Україна».

По-перше, можливість неконкурентоспроможності ціни навіть з урахуванням розміщення другого БЗВ.

Порівняємо ціни продажу найбільших підприємств-конкурентів, бетонно-змішувальні вузли яких знаходяться в близькості від аналізованого району (табл. 5).

Таблиця 5

Порівняльний аналіз цін продажу ОЗЗК ОдЗ і його найближчих конкурентів

Номенклатура бетону	Ціна на бетон в жовтні 2015 р.			Ціна з доставкою в Суворовський район (сегмент Хайдельберг Україна)	
	ціна бетону ОЗЗК ОдЗ	ціна бетону Комфорт ЛВ	ціна бетону Хайдельберг Україна	ціна ОЗЗК ОдЗ з доставкою від БЗВ с. Цукрове	ціна Хайдельберг Україна з доставкою
БСГ В 7,5 П 3 (М 100)	560,00	593,00	620,00	630,00	675,00
БСГ В 12,5 П 3 (М 150)	600,00	626,00	670,00	670,00	725,00
БСГ В 15 П 3 (М 200)	630,00	659,00	690,00	700,00	745,00
БСГ В 20 П 3 (М 250)	680,00	710,00	720,00	750,00	775,00
БСГ В 22,5 П 3 (М 300)	720,00	752,00	745,00	790,00	800,00
БСГ В 25 П 3 (М 350)	740,00	767,00	780,00	810,00	835,00

Джерело: оперативна звітність Одеського заводу залізобетонних конструкцій служби будівельно-монтажних робіт і цивільних споруд Одеської залізниці

Встановлено, що у випадку створення БЗВ в районі селища Цукрове рівень цін продажу ОЗЗК ОдЗ буде меншим рівня цін найближчих конкурентів. Отже, немає структурного ризику неконкурентоспроможності ціни з урахуванням розміщення другого БЗВ.

По-друге, значний термін окупності.

Для створення БЗВ в районі селища Цукрове необхідно демонтувати обладнання мобільного бетонного заводу Мекатіх з одного зі споруджуваних будівельних об'єктів ОЗЗК ОдЗ, на якому бетонні роботи закінчуються. Це зменшить витрати на величину купівлі бетонно-змішувальної установки. Відповідно калькуляція витрат на створення другого БЗВ в районі селища Цукрове складуть: демонтаж, транспортування, монтаж (табл. 6).

Таблиця 6

**Калькуляція витрат ОЗЗК ОдЗ на створення другого БЗВ
в районі селища Цукрове**

Стаття 1	Од. вим. 2	Кіл-сть 3	Ціна за од. (без ПДВ) 4	Вартість 5
Демонтаж				
Прямі витрати				81232,4
Сировина і матеріали				0,0
- бетон М350 ПЗ	м3	0	550,00	0,0
-арматура 14	т	0	6 000,0	0,0
Витрати праці				19468,2
- заробітна плата				11520,0
- утримання		22,00%		2534,4
- нарахування		38,52%		5413,8
Машини і механізми				61764,2
- кран вантажопідйомністю Q = 50т	м/ч	96	437,50	42000,0
- кран КТА – 28	м/ч	10	240,69	2406,9
- екскаватор	м/ч	10	290,15	2901,5
- тягач МАН	м/ч	10	279,68	2796,8
- тягач МЕРСЕДЕС	м/ч	10	335,48	3354,8
- контейнеровоз	м/ч	10	175,74	1757,4
- довгомір	м/ч	39	167,87	6546,8
Непрямі витрати				5036,0
- загальновиробничі витрати	грн	400	2,09	836,0
- адміністративні витрати	грн	400	4,3	1720,0
- витрати на збут	грн	400	0,45	180,0
- операційні витрати	грн	400	0,52	208,0
- фінансові витрати	грн	400	5,23	2092,0
- повна собівартість (без ПДВ)				86268,4
- повна собівартість (з ПДВ)				103522,1
Транспортування і монтаж				
Прямі витрати				114641,7
Сировина і матеріали				31700,0
- бетон М350 ПЗ	м3	50	550,00	27500,0
- арматура 14	т	0,7	6 000,00	4200,0
Витрати праці				26224,8
- заробітна плата				58,4
- утримання		22,00%		3598,8
- нарахування		38,52%		6267,5
Машини і механізми				56716,9
- кран вантажопідйомністю Q = 50 тн.	м/ч	106	437,50	46375,0
- кран КТА - 28	м/ч	10	240,69	2406,9
- екскаватор	м/ч	10	290,15	2901,5
- тягач (при монтажі БЗВ)	м/ч	10	335,48	3354,8
- довгомір (перевезення до місця)	м/ч	10	167,87	1678,7

продовження табл. 6

1	2	3	4	5
Непрямі витрати				7151,1
- загально-виробничі витрати	грн	568	2,09	1187,1
- адміністративні витрати	грн	568	4,3	2442,4
- витрати на збут	грн	568	0,45	255,6
- операційні витрати	грн	568	0,52	295,4
- фінансові витрати	грн	568	5,23	2970,6
- повна собівартість (без ПДВ)				121792,8
- повна собівартість (з ПДВ)				146151,4

Джерело: розробка автора

Видно, що повна собівартість (з ПДВ) на створення другого БЗВ в районі селища Цукрове становить 249,67 тис. грн. Розрахунки свідчать, що окупність проекту буде досягнута вже після другого місяця введення в експлуатацію другого БЗВ. Отже, немає структурного ризику значного терміну окупності при створенні другого БЗВ.

По-третє, відсутність попиту на нових ринках. На основі отриманих даних про значні обсяги забудови у Суворовському районі при даному ризику можна прогнозувати значний попит.

По-четверте, погіршення відносин з однією із афільованих до «Хайдельберг Україна» структур – постачальника цементу «Хайдельберг Цемент Україна», через входження в сегмент ринку на якому працює «Хайдельберг Україна». Як видно з табл. 7, в структурі закупівель цементу частка «Хайдельберг Цемент Україна» складає всього 7%.

Таблиця 7

Структура закупівель цементу в розрізі постачальників ОЗЗК ОдЗ

Постачальники	Частка від загального обсягу закупівель за 2015 р., %
Одеський цементний завод	32
Євроцемент-Україна	21
Дикергофф-Україна	18
Миколаївський цементний завод	17
Хайдельберг Цемент Україна	7
Інші постачальники	5

Джерело: оперативна звітність Одеського заводу залізобетонних конструкцій служби будівельно-монтажних робіт і цивільних споруд Одеської залізниці

По відношенню до інших постачальників це незначний обсяг. Після запиту до служб логістики інших постачальників виявлено, що кожен з них має можливість заміщення обсягів поставок цементу замість Хайдельберг Цемент Україна.

Таким чином, в результаті аналізу ризику зниження попиту на продукцію підприємства внаслідок експансії конкурентів, йому присвоєно рейтинг АА.

Другий ситуативний ризик – ризик ситуаційного демпінгу з боку конкурентів у період підвищення цін на інертні матеріали.

Демпінг – це метод цінової конкуренції, який передбачає продаж товару за ціною значно нижчою за середньоринкову з метою завоювання лідерства за показником «частка ринку». До такої тактики можуть вдаватися конкуренти, щоб у період підняття цін на інертні матеріали або цемент (використовуючи матеріали, що залишилися на складах за старими цінами) спробувати в короткостроковому періоді запропонувати клієнтам більш низькі ціни на товарний бетон (табл. 8).

Видно, що підприємство «Хайдельберг Україна» займається демпінгом і встановлює ціни нижчі мінімальних цін на ринку.

На основі порівняння рівня продажних цін з цінами демпінгуючого конкурента проводиться рейтингування ризиків по кожній номенклатурній позиції:

– якщо рівень ціни демпінгуючого конкурента по номенклатурній позиції є нижчим ніж ціна підприємства не більше ніж на 5%, то ризику присвоюється рейтинг АА;

– якщо рівень ціни демпінгуючого конкурента по номенклатурній позиції є нижчим ніж ціна підприємства на 6-10%, то ризику присвоюється рейтинг А;

– якщо рівень ціни демпінгуючого конкурента по номенклатурній позиції є нижчим ніж ціна підприємства більше ніж на 10%, то ризику присвоюється рейтинг В.

Третій ситуативний ризик – ризик падіння обсягу продажів внаслідок «чорного» PR підприємства з боку конкурентів.

Таблиця 8

Співставлення ціни на бетону підприємства «Хайдельберг Україна» з мінімальними ринковими цінами (жовтень 2015 р.)

Номенклатура	Ціна Хайдельберг Україна, грн./куб.м	Мінімальна ціна на ринку, грн./куб.м	Різниця ціни Хайдельберг Україна і мінімальної ціни на ринку, грн./куб.м
БСГ В 7,5 П 3 (М 100)	512	515	-3
БСГ В 7,5 П 4 (М 100)	526	530	-4
БСГ В 12,5 П 3 (М 150)	545	549	-4
БСГ В 12,5 П 4 (М 150)	565	573	-8
БСГ В 15 П 3 (М 200)	589	594	-5
БСГ В 15 П 4 (М 200)	603	605	-2
БСГ В 20 П 3 (М 250)	625	633	-8
БСГ В 20 П 4 (М 250)	640	660	-20
БСГ В 25 П 3 (М 300)	655	670	-15
БСГ В 25 П 4 (М 300)	665	693	-28
БСГ В 25 П 3 (М 350)	690	695	-5
БСГ В 25 П 4 (М 350)	706	717	-11
БСГ В 30 П 3 (М 400)	725	729	-4
БСГ В 30 П 4 (М 400)	740	770	-30
БСГ В 35 П 3 (М 450)	750	795	-45
БСГ В 35 П 4 (М 450)	775	820	-45
P-PM75	530	535	-5
P-PM100	565	555	10
P-PM150	605	615	-10
P-PM200	650	675	-25

Джерело: оперативна звітність підприємства «Хайдельберг Україна»

Аналіз публікацій, в яких згадується підприємство необхідно проводити у мережі Інтернет за результатами запиту із широкою відповідністю «назва підприємства». Для цього доцільно використовувати природну видачу пошукових систем Google і Яндекс.

До позитивного контенту відносяться сторінки публікацій, в яких містяться наступні фрази: «провідна компанія міста», «перше місце в конкурсі», «підтримка дітей», «благодійна допомога», «переможець ТОП 100 Кращих товарів України», «лідер індустрії будівельних матеріалів».

До нейтрального контенту відносяться публікації довідково-інформативного характеру, що містять загальні відомості про підприємство, вироблені товари, послуги.

До негативного контенту відносяться сторінки публікацій, в яких містяться наступні фрази: «недійсний договір», «порушення справи», «недобросовісний партнер», «відшкодування збитків», «брехлива інформація», «оголошення банкрутства». Тексти, що містять схожі формулювання можуть активно поширюватися конкурентами з метою формування «чорного» PR підприємства.

Статистика свідчить про те, що структура відгуків, як правило, має наступний вигляд (рис. 4).

Рис. 4. Типова структура відгуків в публікаціях про підприємство

Джерело: розробка автора

Якщо у результаті аналізу публікацій, у яких згадується підприємство виявляється, що більше 10% публікацій має негативний підтекст ризику падіння обсягу продажів внаслідок «чорного» PR підприємства, з боку конкурентів присвоюється рейтинг В.

Для нейтралізації даного ризику пропонується проведення PR-кампанії з метою досягнення показника позитивних публікацій до позначки 20% за три місяці з початку старту кампанії в перших 200 відображуваних посилань у Google за запитом «назва підприємства» та зниження показника негативних публікацій до 5%.

Для досягнення поставленої мети необхідно:

- поширення прес-релізів, статей, публікацій у друкованих та електронних засобах масової інформації, блогах та інших інформаційних майданчиках, що мають високий Page Rank Google;
- активний розвиток сторінки компанії в Facebook (інтерактивне спілкування з клієнтами, розміщення цікавої інформації).
- застосування технології SPIN-доктор в публікаціях на різних інформаційних майданчиках.

Під час проведеної PR-кампанії доцільно щомісяця проводити заміри тональності PR-контенту і відстежувати ступінь залежності обсягу продажів товарного бетону від частки негативних публікацій у мережі Інтернет (табл. 9).

Таблиця 9

Журнал реєстрації обсягу продажів та питомої ваги негативних публікацій у мережі Інтернет в 50 сторінках природної видачі пошукових систем Google і Яндекс

Місяць	Обсяг реалізації товарного бетону, куб. м.	Питома вага негативних публікацій у мережі Інтернет в 50 сторінках природної видачі пошукових систем Google і Яндекс, (%)
1	1572,50	14
2	2575,40	13
3	3630,20	11
4	5460,10	10
5	7442,70	9
6	8105,30	9
7	8181,40	9
8	10650,00	8
9	9829,20	8
10	11058,60	7
11	8976,80	6
12	6771,30	7

Джерело: розробка автора

Для даного прикладу коефіцієнт кореляції Пірсона складає 0,88207, що означає досить високий ступінь залежності обсягу продажів товарного бетону і негативної тональності PR-контенту. В загальному вигляді, чим меншою є питома вага негативних публікацій у мережі Інтернет щодо підприємства, тим більшою є вірогідність збільшення обсягу продажів.

Висновки з проведеного дослідження. Маркетингова інформаційна система є інструментом управління постійними та ситуативними підприємницькими ризиками підприємств-виробників бетону та виробів з бетону. За ознакою «ступінь регулярності появи ризику» пропонується виділяти: постійні підприємницькі ризики – це ризики, які носять регулярний характер і виникають внаслідок нерациональних дій співробітників підприємств упродовж всього періоду функціонування підприємств-виробників бетону та виробів з бетону; ситуативні підприємницькі ризики – це ризики, які не носять регулярного характеру і виникають внаслідок настання подій, що пов'язані з діями конкурентів чи соціально-економічними чинниками.

За ознакою «рейтинг ризику» пропонується виділяти: рейтинг ризику «АА» – ризик зведений до мінімуму; рейтинг ризику «А» – ризик є незначним за умови постійного контролю над розвитком ситуації; рейтинг ризику «В» – ризик є критичним і вимагає негайного втручання в ситуацію.

Література

1. Маркетинг : підручник / А.Ф. Павленко, І.Л. Решетнікова, А.В. Войчак та ін. ; За наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АПН України А.Ф. Павленко; Кер. авт. кол. д.е.н., проф. І.Л. Решетнікова. – К. : КНЕУ, 2008. – 600 с.
2. Классификация предпринимательских рисков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aup.ru/books/m91/05.htm>. (Дата доступу 26.10.2015)
3. Классификация предпринимательских рисков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.risk24.ru/predriski.htm>. (Дата доступу 26.10.2015)

4. Окландер Т.О. Модернізація маркетингової діяльності промислових підприємств : монографія / Т.О. Окландер. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2013. – 292 с.
5. Окландер Т.О. Управління маркетинговими ризиками як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства. – В кн.: Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : монографія / Т.О. Окландер ; за заг. ред. О. Г. Янкового. – Одеса: Атлант. – 2013. – 470 с.
6. Сайт Інформаційної агенції Zn.ua. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/ECONOMICS/mvf-uhudshil-prognoz-padeniya-vvp-ukrainy-v-2015-godu-do-11-190781_.html (Дата доступу 26.10.2015)
7. Сайт аналітичної компанії Politeka [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politeka.net/47518-doing-business-v-ukraine-cho-pomenyalos>. (Дата доступу 26.10.2015)
8. Сайт Головного управління статистики в Одеському регіоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://od.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Pavlenko, A.F., Reshetnikova, I.L., Vochak, A.V. et al. (2008), *Marketing* [Marketing], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 600 p.
2. "The classification of entrepreneurial risks", available at:<http://aup.ru/books/m91/05.htm>. (access date October 26, 2015).
3. "The classification of entrepreneurial risks", available at:<http://risk24.ru/predriski.htm>. (access date October 26, 2015).
4. Oklander, T.A. (2013), *Modernizatsiia marketingovoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv* [Modernization of marketing activity of industrial enterprises], monograph, Vyd-vo «Noulidzh» (Donetske viddilennia), Donetsk, Ukraine, 292 p.
5. Oklander, T.A. (2013), *Upravlinna marketingovymu ryzykamy yak instrument pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva* [Management of marketing risks as a tool to improve competitiveness of the enterprise], in the book *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyshchennia* [Competitiveness of the enterprise: assessment of the level and directions of increase], monograph, Atlant, Odessa, Ukraine, 470 p.
6. Website of the Information Agency Zn.ua. available at:http://zn.ua/ECONOMICS/mvf-uhudshil-prognoz-padeniya-vvp-ukrainy-v-2015-godu-do-11-190781_.html (access date October 26, 2015).
7. Website of analytical company Politeka available at:<http://politeka.net/47518-doing-business-v-ukraine-cho-pomenyalos>. (access date October 26, 2015).
8. Website of the Main Department of Statistics in Odessa region, available at:<http://od.ukrstat.gov.ua>. (access date October 26, 2015).

*Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу
Одеської державної академії будівництва та архітектури М.П. Сахачький*

УДК 658.14.17

**Фроленко Р.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет ім. І.Пулюя**

**АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ
КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД**

**Frolenko R.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of economics and finance
Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University**

**THE ANALYTICAL COMPONENT OF WORKING CAPITAL
MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE: CONCEPTUAL APPROACH**

Постановка проблеми. Економічні перетворення, які здійснюються в Україні, потребують удосконалення управління оборотним капіталом підприємства. Фінансова діяльність підприємства тісно пов'язана з формуванням і використанням оборотного капіталу. Йому належить особливе місце у структурі капіталу підприємства і від якості управління залежить безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, ліквідність підприємства, його платоспроможність і рентабельність. Крім того, оборотний капітал бере безпосередню участь у створенні нової вартості, функціонуючи в процесі кругообігу всього капіталу. Оборотний капітал обертається швидше, ніж основний. Тому зі збільшенням частки оборотного капіталу в загальній сумі авансованого капіталу час обороту всього капіталу скорочується, а отже, уможливорюється зростання нової вартості, тобто

прибутку. Відтак, управління ним має актуальне значення для поліпшення чи стабілізації фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробку питань теорії й методології управління оборотним капіталом вагомий внесок зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: Бланк І.О., Білик М.Д., Бочаров В.В., Джеймс К. Ван Хорн, Ковальов В.В., Павлова В.М., Поддєрьогін А.М. та багато інших.

Як свідчать теоретичні та практичні дослідження, питаннями управління оборотними активами на підприємствах за мінливих ринкових умов господарювання приділялась недостатня увага, внаслідок чого ускладнюється дотримання основних методичних принципів аналітичної їх оцінки, спотворюється інформація про фінансовий стан підприємства, стан розрахунків, знижується ефективність прийняття управлінських рішень.

Питання управління оборотних активів на підприємствах мають дискусійний характер, про що свідчить наявність проблем, пов'язаних з невідповідністю понять їх економічному змісту; класифікація оборотних активів за сукупністю ознак потребує вдосконалення для посилення контрольних функцій керування ними; існує необхідність удосконалення методики аналізу для підвищення ефективності використання оборотних активів та їх складових.

Особливої актуальності набуває проблема подальшого вдосконалення методики управління оборотним капіталом, який є наймобільнішим складником ресурсів підприємства та від ступеня ефективності використання яких залежить стан суб'єкта господарювання.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення та узагальнення теоретико-методичних аспектів аналізу оборотного капіталу в контексті управління підприємством для забезпечення його ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява категорії «оборотний капітал» як об'єкта управління є наслідком розвитку економічних відносин, створення і функціонування конкурентного середовища.

Оборотний капітал – самостійна економічна категорія, яка має свій економічний зміст, який необхідно визначити, тому що на сьогоднішній день існує багато суміжних з ним понять, таких як «оборотні активи», «оборотні кошти», «поточні активи», «оборотні фонди» тощо, навколо сутності яких серед вітчизняних економістів точиться тривала полеміка. Однак, незважаючи на різноманітність термінів, економічна суть цього поняття трактується у вітчизняній та зарубіжній літературі однаково.

Не зупиняючись на детальній характеристиці зазначених вище дефініцій, зауважимо, що низка авторів застосовує термін «оборотний капітал», характеризуючи обсяг оборотних активів [1]. Зокрема, економісти відзначають: «... наявність економічних ресурсів (засобів), які належать підприємству, ототожнюються з його сукупним капіталом на певний момент, при цьому економічні ресурси дорівнюють усьому капіталу» [2]. У зв'язку з цим ми застосовуємо термін «оборотний капітал» як частину капіталу підприємства у грошовій та матеріальній формі, що інвестована в оборотні активи і, відповідно, сумарний обсяг оборотного капіталу та оборотних активів співпадають незалежно від структури фінансових джерел їх формування. З викладеного випливає, що оборотний капітал – самостійна економічна категорія, яка має свій економічний зміст. Слід відмітити, що оборотний капітал – економічний ресурс, накопичений в результаті минулої господарської діяльності, тоді як оборотні активи формуються для авансування у майбутній процес господарської діяльності.

Правомірним слід вважати оборотний капітал як частину капіталу підприємства у грошовій та матеріальній формі, що інвестована в оборотні активи і, відповідно, сумарний обсяг оборотного капіталу та оборотних активів співпадають незалежно від структури фінансових джерел їх формування.

Основними елементами оборотних активів є запаси, поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти.

Відтак, оборотний капітал - це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговує господарський процес і повністю використовується впродовж одного операційного (виробничо-комерційного) циклу. У практиці бухгалтерського обліку до них відносять майнові цінності (активи) всіх видів зі строком використання менше від одного року або операційного циклу, якщо він перевищує рік [3].

На базі проаналізованого матеріалу [1-8] можна виділити такі підходи до тлумачення сутності оборотного капіталу:

- 1) оборотний капітал як грошові кошти, авансовані для формування оборотних виробничих фондів і фондів обігу;
- 2) оборотний капітал як мобільні активи, які використовуються і реалізуються підприємством впродовж року або операційного циклу;
- 3) оборотний капітал як авансована вартість.

Оборотний капітал безпосередньо бере участь у створенні нової вартості, функціонуючи в процесі кругообігу всього капіталу. Співвідношення основного й оборотного капіталу впливає на величину отриманого прибутку. Оборотний капітал обертається швидше, ніж основний. Тому зі збільшенням частки оборотного капіталу в загальній сумі авансованого капіталу час обороту всього капіталу скорочується, а отже, уможливорюється зростання нової вартості, тобто прибутку.

Оборотний капітал складається із різноманітних елементів, які, незважаючи на загальні основні ознаки, має певні особливості. При здійсненні ефективного аналізу оборотного капіталу в контексті управлінської діяльності, аналітик враховує суть цього поняття і низку його ознак. А саме: оборотний капітал підприємства формується і використовується з досить локальною метою — для обслуговування лише операційної діяльності; оборотний капітал формує активи, які належать до складу так званих мобільних активів підприємства (швидко можуть бути перетворені в гроші); значна (порівняно із необоротними активами) різноманітність видів, груп та конкретних найменувань оборотних активів значно ускладнює процес поточного управління ними та потребує забезпечення певної гнучкості; відповідно до практики бухгалтерського обліку до оборотних активів включають певні види засобів праці, які віднесені до складу малоцінних та швидкозношуваних предметів; оборотний капітал нерозривно пов'язаний із формуванням оборотних активів підприємства та конкретними джерелами капіталу, що забезпечують це формування [4].

Ці особливості відіграють певну роль в організації оборотного капіталу. Це зумовлює необхідність групування окремих елементів оборотних активів, які охоплюють певні види майна підприємств, за конкретними економічними ознаками.

Науково обґрунтоване об'єднання окремих елементів оборотних активів у певну групу має велике значення як в управлінській діяльності, так і для аналізу фінансового стану підприємства, ведення обліку оборотних активів й ефективного їх використання. Нині в економічній науці оборотні активи розрізняють за багатьма класифікаційними ознаками. Це пояснюється наявністю в економічній теорії та господарській практиці більше ста визначень, пов'язаних з використанням активів, термінів, що характеризують окремі їх види.

В економічній літературі немає єдиного погляду з цього питання. Зокрема, науковці пропонують класифікувати оборотні активи за такими ознаками: за формами функціонування; за функціональною роллю у процесі виробництва; за принципом організації; за джерелами формування; за складом [3; 6].

За формами функціонування оборотні активи поділяються на матеріальні й фінансові. До оборотних матеріальних активів належать запаси сировини, матеріалів, готової продукції, які необхідні для нормального функціонування підприємства. Фінансові оборотні активи - засоби в розрахунках (поточна дебіторська заборгованість), які виникають в процесі господарської діяльності суб'єкта господарювання й та їх частина, яка необхідна для підтримання фінансово-господарської діяльності підприємства.

За іншою класифікаційною ознакою оборотні активи знаходяться в процесі виробництва і сфері обігу. Перші покликані обслуговувати сферу виробництва - тобто процес виготовлення продукції, де створюються життєві блага для всього суспільства. За рахунок оборотних виробничих активів створюються необхідні запаси сировини, матеріалів, палива, запасних частин тощо. Другі обслуговують сферу обігу, до них належить кошти, що вкладені в запаси готової продукції, кошти в розрахунках і грошові активи підприємств. Даний поділ дозволяє розглядати таку важливу проблему організації оборотних активів, як раціональне розміщення їх між сферами виробництва та обігу. Відомо, що перебування оборотних активів у сфері обігу не сприяє створенню нового продукту, тому надлишкове залучення їх в цю сферу — це негативне явище.

Оборотний капітал підприємства, беручи участь у процесі виробництва та реалізації продукції, здійснює безперервний кругообіг, при цьому кошти переходять зі сфери обігу до сфери виробництва і повертаються, набуваючи послідовно форми фондів обігу і оборотних виробничих фондів.

За принципом організації оборотні активи поділяються на нормовані і ненормовані. До нормованих належать ті оборотні активи, які вкладено в матеріальні цінності, постійно необхідні підприємству як безпосередньо для виробництва продукції, так і для створення резервних запасів, що забезпечують безперервність виробництва. До ненормованих належить та частина оборотних активів, що виникає в ході господарської діяльності і необхідна для її підтримання (дебіторська заборгованість, грошові кошти тощо). Відсутність норм не означає, що розміри цих елементів оборотних активів можуть змінюватися довільно й безмежно, і що вони не повинні контролюватися.

За джерелами формування активи поділяються на власні і позикові.

Якісну характеристику оборотних активів підприємства відбиває їх класифікація за ознаками ліквідності та фінансового ризику.

Ефективність використання оборотних активів позначається на фінансових результатах діяльності підприємства, що пов'язано з такою важливою об'єктивною їх характеристикою, як ліквідність. Останнім часом автори приділяють увагу цій характеристиці оборотних активів, визначаючи оборотні активи як такі, що можуть бути перетворені в готівку впродовж одного року або одного виробничого циклу. Так, В.В. Ковальов [7] зазначає, що оборотні активи відносяться до мобільних активів підприємства і є грошовими коштами, або можуть обернутися в них протягом року, або одного виробничого циклу. Оскільки такі характеристики операційних оборотних активів, як ліквідність, фактор ризику та часу застосовуються в практиці управління, пов'язані з функціонуванням окремих елементів оборотних активів і потребують, на наш погляд, конкретного відображення за допомогою аналізу, вважаємо, що на них слід звернути особливу увагу в процесі класифікації та формування оборотних активів.

Ліквідність оборотних активів є категорією, яка забезпечує поточну платоспроможність підприємства й оцінює потенційну можливість швидкого реінвестування оборотного капіталу в грошову форму при зміні кон'юнктури ринку. Оцінка ступеня ліквідності передбачає визначення міри фінансового ризику, що показує ймовірність чи розмір можливих фінансових втрат, зумовлених коливанням внутрішніх і зовнішніх умов здійснення фінансової діяльності підприємства. Ризик незбалансованої ліквідності (ризик неплатоспроможності) залежить від зниження ліквідності оборотних активів, що супроводжується розбалансованістю позитивних і негативних матеріальних і грошових потоків у часі.

За швидкістю обертання в грошові кошти оборотні активи поділяються на:

- швидколіквідні (грошові кошти в касі та на рахунках у банках, цінні папери підвищеного попиту та векселі надійних підприємств і фінансових установ);
- високої та середньої ліквідності (дебіторська заборгованість поточного характеру, запаси готової продукції на складі й товари покупні);
- малоліквідні (виробничі запаси ресурсів виробництва, залишки незавершеного виробництва, прострочені суми дебіторської заборгованості).

Визначення оборотних активів як середньоліквідних чи малоліквідних залежить від конкретної ситуації, що склалася в кожний даний звітний період діяльності підприємства і не є абсолютним. Тому для кожного підприємства на певному проміжку часу визначається конкретна класифікація оборотних активів у незавершеному виробництві, у виробничих запасах. Це пояснюється тим, що саме ця частина оборотних активів найбільш віддалена від моменту реалізації і найбільш вірогідно підлягає втраті у результаті зміни умов функціонування підприємства. Таким чином, ліквідність оборотних активів є головним фактором, що впливає на коливання рівня ризику їх використання. Узагальнені оцінки реалізованості тих чи інших видів оборотних активів за тривалий період часу дають змогу визначити характер та ймовірність ризику, що супроводжує використання оборотних активів.

За ступенем ризику вкладення капіталу оборотні активи поділяються на:

- оборотний капітал з мінімальним ризиком вкладення (грошові кошти, поточні фінансові інвестиції);
- оборотний капітал з малим ризиком вкладення (дебіторська заборгованість без сумнівної, виробничі запаси без неліквідів, залишки готової продукції і товарів, за винятком тих, що не користуються попитом);
- оборотний капітал з середнім ризиком вкладення (МШП, незавершене виробництво);
- оборотний капітал з високим ризиком вкладення (сумнівна дебіторська заборгованість, залежалі виробничі запаси, готова продукція і товари, що не користуються попитом).

У практиці планування та аналізу оборотні активи групують залежно від ролі, яку вони виконують у виробництві – виробничі запаси; засоби у процесі виробництва, нереалізована продукція, кошти.

Отже, дослідивши оборотні активи з врахуванням досвіду економістів у сфері управління з врахуванням аналітичної діяльності, можна згрупувати їх за такими ознаками: за формами функціонування в операційному циклі – матеріальні оборотні активи та фінансові оборотні активи; залежно від функціонального призначення у процесі виробництва – оборотні активи у сфері виробництва та оборотні активи в сфері обігу; за принципом організації – нормовані, ненормовані; залежно від ступеня ліквідності – швидколіквідні, середньоліквідні, малоліквідні; залежно від ризику вкладених оборотних активів – оборотні активи з мінімальним ризиком вкладення, оборотні активи з середнім ризиком вкладення, оборотні активи з високим ризиком вкладення; за характером фінансових джерел – чисті оборотні активи, власні оборотні активи; за видами – запаси сировини, матеріалів напівфабрикатів, поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові активи.

Така класифікація дозволяє систематизувати оборотні активи з метою забезпечення ефективного й цілеспрямованого їх управління та використання.

Аналіз оборотних активів здійснюють за такими напрямками: аналіз складу та структури оборотних активів; оцінка оптимальності визначеної потреби підприємства в оборотних активах; аналіз джерел формування оборотних активів; оцінка маневрування оборотними активами; аналіз оборотності оборотних активів за звітний період; аналіз виробничих запасів і дебіторської заборгованості; аналіз грошових коштів на підприємстві; аналіз збереження та ефективного використання оборотних активів.

Щодо інформаційної бази для здійснення аналізу оборотного капіталу є фінансова звітність підприємства, дані аналітичного й синтетичного обліку та інша економічна інформація щодо виробничо-комерційно-господарської діяльності підприємства.

Особливості управління оборотним капіталом визначаються структурною належністю суб'єктів господарювання. Якщо у торговельних організаціях висока частка товарів, у промислових підприємств – сировини та матеріалів, то у фінансових корпораціях переважають грошові кошти і їх еквіваленти.

Стан оборотних коштів підприємства характеризується насамперед наявністю їх на певну дату. Відповідно до [8] наявність власних оборотних коштів підприємства визначається як різниця між

підсумком розділу I пасиву бухгалтерського балансу «Власний капітал» (рядок 1495) та підсумком розділу I активу балансу «Необоротні активи» (рядок 1095) (ф. № 1).

Недосконалість поданої інформації в балансі, де розміщені оборотні активи, найбільше виявляється при визначенні власних оборотних коштів, де надзвичайно важливо визначати їх правильно, оскільки наявність власного оборотного капіталу свідчить про спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання та розширити подальшу діяльність.

Для визначення власних оборотних коштів нині немає єдиного алгоритму навіть на рівні державних органів.

Аудиторською палатою України в Методичних рекомендаціях щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств — емітентів облігацій (крім комерційних банків) рекомендовано власні оборотні кошти (ВОК) розраховувати як різницю між оборотними активами та поточними зобов'язаннями (за рядками балансу 1195 і 1695). Так само визначається й чистий робочий капітал. Його можна використовувати як міру платоспроможності та фінансової стійкості, тобто він показує, що залишиться в обороті підприємства, якщо одночасно погасити поточні зобов'язання, або наскільки господарська діяльність підприємства забезпечена власними фінансовими ресурсами.

Визначення власних оборотних коштів за двома методичними підходами мають правову основу.

Існують ще інші методичні підходи, запропоновані науковцями-економістами, які описані в [3, с. 136-139] та застосування яких на практичному прикладі нами будуть розглянуті в наступних дослідженнях.

Ефективне використання оборотного капіталу підприємств характеризують три основні показники – коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, період обороту, рентабельність оборотного капіталу. Коефіцієнт оборотності визначається розподілом обсягу реалізації продукції в оптових цінах на середній залишок оборотних коштів на підприємстві. Він характеризує число обертів, що здійснюється оборотними коштами за певний період, або показує обсяг реалізованої продукції, що припадає на 1 грн оборотних коштів. Період обороту оборотних коштів визначає ту кількість днів, на яку припадає одне обертання. Показник рентабельності оборотних коштів визначається відношенням прибутку від реалізації до середньорічної вартості оборотних коштів.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, управління оборотним капіталом має забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності й ефективністю роботи. Це зводиться до вирішення двох важливих завдань, направлених на підвищення рівня рентабельності виробництва та платоспроможності підприємства: забезпечення оптимального обсягу і структури оборотного капіталу та підвищення рівня його оборотності.. Адже різні рівні поточних активів по-різному впливають на прибуток. Відтак необхідне розроблення економічно обґрунтованих величин оборотних коштів, потрібних для організації нормальної роботи підприємства. Мова йде про ефективну методику аналізу стану та використання оборотного капіталу в практичній діяльності, що сприяє виявленню внутрішніх резервів, скороченню тривалості виробничого циклу, швидкій реалізації готової продукції і буде предметом нашого подальшого дослідження.

Отже, аналіз оборотного капіталу на підприємстві дає змогу визначити недоліки в його управлінні, сконцентрувати увагу на стадії формування джерел фінансування оборотних коштів, удосконалити модель визначення оптимальних джерел фінансування оборотних коштів залежно від стратегічного напрямку розвитку підприємства і, як наслідок, – підвищити ефективність використання оборотних коштів підприємства.

Література

1. Балабанов І.Т. Основи фінансового менеджмента : учеб. пособие / І.Т. Балабанов. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 635 с.
2. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент : навч. посібник / І.О. Бланк. – К. : Ельга, 2008. – 724 с.
3. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / М.Д. Білик, О.В. Павловські, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.
4. Жукевич С.М. Аналітичні основи управління оборотним капіталом підприємства / С.М. Жукевич // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: матер. II міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 лист. 2012 р.– Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 202-204.
5. Жукевич С. Фінансовий аналіз в управлінській інформаційній системі: суть, значення, основні напрями здійснення / С. Жукевич, Н. Жук // Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки. – Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 4. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. – С. 127-134.
6. Мних Є.В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Є.В. Мних, Н.С. Барабаш. – К. : Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 2010. – 412 с.
7. Ковальов В.В. Облік, аналіз і фінансовий менеджмент : навчальний метод. посібник / В.В. Ковальов, Віт. В. Ковальов. – М. : Финансы і статистика, 2006. – 688 с.
8. Методичні рекомендації щодо встановлення загрози виникнення, накопичення або непогашення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств, які звертаються до органів Міндоходів для розстрочення (відстрочення) грошових зобов'язань (податкового боргу), затверджено Міністерством доходів і зборів України в редакції від 05.06.2013 р. N 7017/7/99-99-11-02-03-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gna/4001-7017.html> (дата доступу 28.12.2015).

References

1. Balabanov, I.T. (2009), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of Financial Management], tutorial, (2nd ed., rev.), Finansy i Statistika, Moscow, Russia, 635 p.
2. Blank, I.O., (2007), *Finansovyi menedzhment* [Financial management], tutorial, Elga, Kyiv, Ukraine, 724 p.
3. Bilyk, M.D., Pavlovski, O.V., Prytuliak, N.M. and Nevmerzhytska, N.Yu. (2005), *Finansovyi analiz* [Financial analysis], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 592 p.
4. Zhukevych, S.M. (2012), "The analytical foundations of working capital management of the enterprise", *Stan i perspektyvy rozvytku oblikovo-informatsiinoi systemy v Ukraini* [State and prospects of development of accounting and information systems in Ukraine], *Materialy II mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the II International scientific and practical conference], (Ternopil, 29-30 November 2012), TNEU, Ternopil, Ukraine, pp. 202-204.
5. Zhukevych, C. and Zhuk. H. (2014), "Financial analysis of management information system, the essence, values, main directions of implementation", *Oblik, ekonomika, menedzhment: naukovy notatky*, Issue 4, RVV Lutskoho NTU, Lutsk, Ukraine, pp. 127-134.
6. Mnych, E.V. and Barabash, N.S. (2010), *Finansovyi analiz* [Financial analysis], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 412 p.
7. Kovalev, V.V. and Kovalev, Vit.V. (2006), *Oblik, analiz i finansovyi menedzhment* [Accounting, Analysis and Financial Management], tutorial, Finansy i Statistika, Moscow, Russia, 688 p.
8. "Methodical recommendations for the establishment of threat of origin, the accumulation or delinquency of tax debt and conducting analysis of financial state of enterprises applying to the authorities for the Ministry of income for instalments (postponement) of financial liabilities (tax debt) was approved by the Ministry of income and fees in Ukraine in the wording from 05.06.2013 no. 7017/7/99-99-11-02-03-17", available at: <http://profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gna/4001-7017.html> (access date December 28, 2015).

Рецензент: д.е.н., професор, зав. кафедри
Тернопільського національного технічного університету ім. І.Пулія Б.М.Андрушкіє

УДК 631.16:336.22

Лега О.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Яловега Л.В.,
к.е.н., старший викладач кафедри бухгалтерського обліку
Полтавська державна аграрна академія

ДИНАМІКА НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Leha O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of accounting
Yaloveha L.V.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer of the department of accounting
Poltava State Agrarian Academy

DYNAMICS OF NORMATIVE SUPPORT FOR TAXATION OF AGRICULTURAL COMMODITY PRODUCERS

Постановка проблеми. В умовах економічних перетворень податкова політика щодо сільського господарства та механізми її реалізації набули особливого значення. Наразі система оподаткування сільськогосподарських виробників впливає на їх спеціалізацію, розміщення й обсяги аграрного виробництва та потребує відповідного відображення у податковому законодавстві.

Постійне редагування Податкового Кодексу України та реорганізація Податкової служби певним чином вплинули на фіскальну політику держави й підприємств аграрного сектору, зокрема, тому питання оподаткування сільськогосподарських підприємств набрали більш чіткого вираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслені проблеми входять до кола наукових інтересів багатьох учених, зокрема: Л. Тулуша, В. Синчака, Н. Прокопенко, Н. Танклевської, В. Андрущенко, В. Федосова, В. Уркевича та інших. Віддаючи належне проведеним дослідженням, зауважимо, що недостатньо вивченими залишаються питання формування прямого режиму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, а особливо у частині його вдосконалення на

базі аналізу змін, що відбулися з часу його запровадження.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення особливостей оподаткування суб'єктів господарювання у галузі сільського господарства України та його змін у зв'язку з введенням нових законодавчих актів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спеціальний режим оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у формі фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП) виник у порядку експерименту в 1998 р. у трьох регіонах України: Глобинському районі Полтавської області, Старобешівському районі Донецької області та Ужгородському районі Закарпатської області, а починаючи з 01.01.1999 р. його поширено на всій території країни [12].

Зміни в податковому законодавстві для аграрного сектора розпочалися з прийняттям Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок» № 320 від 17.12.1998 р. [4], яким було запроваджено ФСП як інструмент стимулювання сільськогосподарського виробництва. Необхідність таких змін обумовлена: збитковістю (низькою прибутковістю) сільськогосподарського виробництва; нагальною необхідністю державної підтримки даної галузі; недостатністю (відсутністю) обігових коштів у аграрному секторі та потребою у спрощенні податкового обліку [12].

Фіксований сільськогосподарський податок замінив собою 12 податків і обов'язкових платежів, які, наразі, мали неоднаковий вплив на економіку сільськогосподарських підприємств. Найбільше податкове навантаження формували нарахування на фонд оплати праці у вигляді внесків до Пенсійного фонду, Фонду ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та решти соціальних фондів. Із 2005 року було розширене коло платників фіксованого сільськогосподарського податку - до нього приєдналися господарства, що займалися розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах. Із метою недопущення зловживань у сфері справляння фіксованого сільськогосподарського податку та зменшення кількості випадків несанкціонованого користування пільгами, мінімальну частку доходу, одержану від реалізації сільськогосподарської продукції, необхідної для набуття (підтвердження) статусу платника ФСП, було збільшено з 50 % до 75 %, а з 2005 року стало взагалі неможливим зареєструватися платником фіксованого сільгосподатку у момент створення підприємства. Відтоді, запроваджено бюджетну компенсацію доходів Пенсійного фонду, недоодержаних від платників ФСП, і тим самим відновлено право працівників цих підприємств на матеріальне забезпечення у старості [12].

Починаючи з 2011 року, правове регулювання даного податку здійснювалося Податковим кодексом України (далі - ПКУ) [11]. Відповідно п. 14.1. ст.14 ФСП - це податок, який справляється з одиниці земельної площі у відсотках від її нормативної оцінки та сплата якого замінює сплату окремих податків і зборів. Згідно з п. 9.1. ст. 9 ФСП входить до загальнодержавних податків, а зміст розділу XIV «Спеціальні податкові режими» ПКУ дав підстави стверджувати, що даний податок належав до складу спеціальних податкових режимів [5].

Чергова податкова реформа запроваджена в Україні з 01.01.2015 р. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71-VIII від 28.12.2014 р. [3] внесено зміни до ПКУ та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи. Ці зміни торкнулись і платників фіксованого сільськогосподарського податку. Главу 2 «Фіксований сільськогосподарський податок» виключено з ПКУ. Із 01.01.2015 р. платники фіксованого сільськогосподарського податку автоматично стали платниками єдиного податку четвертої групи [5].

Проте, вже 01.01.2016 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» № 909-VIII від 24.12.2015 р. [2], яким внесено зміни до Податкового кодексу, зокрема, для четвертої групи платників єдиного податку збільшено ставку - 0,16 - 5,4 % до нормативно-грошової оцінки 1 га землі.

У табл. 1 узагальнено зміни, що відбулися у справлянні фіксованого сільськогосподарського податку (до 01.01.2015 р.) та єдиного податку 4 групи (з 01.01.2015 р.).

Отже, наразі відбулося формальне включення ФСП до складу єдиного податку, проте механізми оподаткування сільськогосподарських товаровиробників майже не змінилися. Однак станом на 01.01.2015 р. основними нововведеннями стали:

– статтею 2921 ПКУ закріплено норма обов'язкової реєстрації прав власності (користування) земельними ділянками, які перебували у власності (користуванні) платника ФСП для підтвердження статусу платника єдиного податку четвертої групи [5];

Таблиця 1

Аналіз змін, що відбулися у справлянні ФСП (до 01.01.2015 р.) та єдиного податку 4 групи (з 01.01.2015 р.).

Станом на 01.01.1999 р.	Станом на 01.07.2009 р.	Станом на 01.01.2011 р.	Станом на 01.01.2015 р.	Станом на 01.01.2016 р.
1	2	3	4	5
Назва податку				
Фіксований сільськогосподарський податок			Єдиний податок 4 групи	
Об'єкт оподаткування				
площа сільгоспугідь, переданих сільськогосподарському товаровиробнику у власність або наданих йому у користування, в тому числі на умовах оренди		площа сільгоспугідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебуває у власності сільськогосподарського товаровиробника або надана йому у користування, у тому числі на умовах оренди		
	площа земель водного фонду, які використовуються рибальськими та господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах			
База оподаткування				
грошова оцінка сільгоспугідь, проведена станом на 01.07.1995 року		Нормативна грошова оцінка сільгоспугідь, проведена на основі обчислення розміру рентних доходів станом на 01.07.1995 року	нормативна грошова оцінка ріллі в АР Крим або в області, з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного за станом на 1 січня базового податкового (звітного) року відповідно до порядку, встановленого розділом XII ПКУ.	
Ставки податку				
Для ріллі, сіножатей і пасовищ (для всіх платників, крім тих, що здійснюють діяльність у гірських зонах та на поліських територіях)		рілля, сіножаті і пасовища (крім ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, а також ріллі, сіножатей і пасовищ, що перебувають у власності сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві (вирощуванні) та переробці продукції рослинництва на закритому ґрунті, або надані їм у користування, у т.ч на умовах оренди)		
0,5	0,15	0,15	0,45	0,81
	для земель водного фонду, які використовуються рибальськими та господарствами для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках і водосховищах)	для земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ)		
	0,45	0,45	1,35	2,43
Для ріллі, сіножатей і пасовищ (для платників податку, які здійснюють діяльність у гірських зонах та на поліських територіях)				
0,3	0,09	0,09	0,27	0,49
для багаторічних насаджень		для багаторічних насаджень (крім багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях)		
0,1	0,03	0,09	0,27	0,49
		для багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях,		
		0,03	0,09	0,16
		для ріллі, сіножатей і пасовищ, що перебувають у власності сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві (вирощуванні) та переробці продукції рослинництва на закритому ґрунті, або надані їм у користування, у тому числі на умовах оренди,		
		1	3	5,4

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Умови переходу				
а) діяльність у сфері сільського господарства				
	та рибальства (розведення, вирощування та вилов риби у внутрішніх водоймах)			
б) наявність у власності або в користуванні (наприклад в оренді) сільськогосподарських угідь чи земель водного фонду		б) наявність у власності або в користуванні (наприклад в оренді) сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду		
в) частка доходу, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній податковий (звітний) рік має становити від загальної суми доходу за цей самий період:				
не менше 50 %		не менше 75 %		
Перелік податків і зборів, у рахунок яких сплачується податок				
податок на прибуток підприємств				
податок (плата за землю)		земельний податок, але тільки за земельні ділянки, які використовують для сільгоспвиробництва	б) податку на майно (в частині земельного податку), крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються платниками єдиного податку 4 групи для ведення сільськогосподарського товаровиробництва	
комунальний податок		збір за здійснення торговельної діяльності	рентної плати за спеціальне використання води платниками ЄП 4 групи	
збір за геологорозвідувальні роботи, здійснені з рахунок державного бюджету				
плата за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності				
збір за спеціальне водокористування для цілей сільського господарства	збір за спеціальне водокористування			
податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів				

Джерело: авторська розробка

- згідно з пп.298.8.1 ПКУ: сільськогосподарські товаровиробники для переходу на спрощену систему оподаткування або щорічного підтвердження статусу платника єдиного податку до 20 лютого поточного року подають: загальну податкову декларацію з податку на поточний рік щодо всієї площі земельних ділянок, із яких справляється податок (сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень), та/або земель водного фонду внутрішніх водойм (озер, ставків та водосховищ), контролюючому органу за своїм місцезнаходженням (місцем перебування на податковому обліку); звітну податкову декларацію з податку на поточний рік окремо щодо кожної земельної ділянки - контролюючому органу за місцем розташування такої земельної ділянки; розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва - контролюючим органам за своїм місцезнаходженням та/або за місцем розташування земельних ділянок за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику; відомості (довідку) про наявність земельних ділянок - контролюючим органам за своїм місцезнаходженням та/або за місцем розташування земельних ділянок;

- обмеження, що не дозволяють перебувати у четвертій групі платників ЄП (п. 291.5-1 ПКУ): якщо дохід від реалізації декоративних рослин, диких тварин і птахів, хутряних виробів і хутра (крім хутрової сировини) перевищує 50% від загальної обсягу власної продукції. Це обмеження не застосовується, якщо підприємство реалізує зрізані квіти, що вирощені на угіддях, які належать с.-г. товаровиробнику на праві власності або надані йому в користування, та продукти їх переробки; якщо с.-г. товаровиробник виробляє підакцизні товари. Винятки - виноматеріали виноградні (коди згідно з

УКТ ЗЕД 2204 29 - 2204 30), вироблені на підприємствах первинного виноробства для підприємств вторинного виноробства, які використовують такі виноматеріали для виробництва готової продукції; якщо станом на 01.01 звітного року є податковий борг, за винятком безнадійного податкового боргу, який виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

- у відповідності з п.2921.2 ПКУ базою оподаткування податком для платників єдиного податку четвертої групи є нормативна грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень), з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного за станом на 1 січня базового податкового (звітного) року відповідно до порядку, встановленого розділом XII ПКУ [5];

- кумулятивне значення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель з 1995 року станом на 01.01.2015 р. становить 3,997;

- згідно з нормами п.2921.2 ПКУ, підставою для нарахування єдиного податку для платників ЄП 4 групи є дані держземкадастру та /або дані державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Для отримання витягу з держземкадастру сільгоспвиробникам необхідно буде звернутися до Державного агентства земресурсів;

- ставки податку для платників єдиного податку четвертої групи виросли втричі [5];

- єдиний податок перераховують в установлений строк на відповідний рахунок місцевого бюджету за місцем розташування земельної ділянки (п. 295.9.8);

- якщо контролюючим органом проводиться виїзна документальна перевірка, та у разі виявлення під час проведення виїзних перевірок платника єдиного податку четвертої групи невідповідності вимогам пп. 4 п. 291.4 та п. 291.51 ст. 291 ПКУ у податковому (звітному) році або у попередніх періодах, такому платнику за такі періоди нараховуються податки та збори, від сплати яких він звільнявся як платник єдиного податку четвертої групи, та штрафні (фінансові) санкції (штрафи), передбачені главою 11 розділу II ПКУ. Такий платник податку зобов'язаний перейти до сплати податків за загальною системою оподаткування, починаючи з наступного місяця після місяця, у якому встановлено таке порушення(п. 299.11 ПКУ) [5];

- платники єдиного податку четвертої групи, на відміну від платників ЄП інших груп, можуть проводити розрахунки також у негрошовій формі.

ДФСУ у Листі № 2765/6/99-95-42-01-15 від 10.02.2016 р. [8] дала пояснення, що юридична особа – платник єдиного податку зобов'язана при виплаті дивідендів (за винятком виплати дивідендів фізичним особам) нарахувати та внести до бюджету авансовий внесок із податку на прибуток за правилами, встановленими п. 57.1 - 1 ПКУ. Зазначений авансовий внесок вноситься до бюджету **до/або одночасно з виплатою дивідендів**. При цьому суми нарахованого податкового зобов'язання з єдиного податку не зменшуються на суму авансового внеску податку на прибуток, сплаченого у зв'язку з виплатою дивідендів.

Платники єдиного податку четвертої групи самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і **не пізніше 20 лютого** поточного року подають відповідному контролюючому органу за місцем розташування земельної ділянки податкову декларацію на поточний рік [13]. Форма податкової декларації платника єдиного податку четвертої групи затверджена наказом МФУ «Про затвердження форм податкових декларацій платника єдиного податку» № 578 від 19.06.2015 р [10]. До податкової декларації (загальної, нової загальної, уточнюючої загальної та/або звітної, нової звітної, уточнюючої звітної) **додається додаток, який є невід'ємною частиною** [13].

Форма Додатка до податкової декларації передбачає заповнення колонки 9 «код регіону», в якій платники **самостійно зазначають цифровий код регіону місця розташування відповідної земельної(их) ділянки(ок) - 2 знаки (наприклад, для Полтавської області - 16)** [6].

Податкова декларація платника єдиного податку четвертої групи складається із вступної частини, основного розділу та додатків.

Вступна частина містить загальну інформацію про підприємство, спеціальне поле для відміток про тип декларації. Основний розділ декларації містить інформацію про наявні сільськогосподарські угіддя та землі водного фонду, розрахунок податку та розмежування суми сплати за кварталами та місяцями.

Невід'ємною частиною податкової декларації є додатки – «Відомість про наявність земельних ділянок» та «Розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва».

Сплачують податок щоквартально протягом 30 календарних днів, що слідує за останнім календарним днем податкового (звітного) кварталу, у таких розмірах: у I кварталі – 10 %; у II кварталі – 10 %; у III кварталі – 50 %; у IV кварталі – 30 %.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у результаті дослідження встановлено:

1. Система оподаткування сільськогосподарських підприємств із 2015 року зазнала суттєвих змін: об'єднано єдиний податок із фіксованим сільськогосподарським податком, змінено базу оподаткування єдиним податком 4 групи, суттєво зросли ставки податку.

2. Беручи до уваги, що нормативна грошова оцінка одного гектара для цілей оподаткування застосовується з урахуванням коефіцієнта індексації та той факт, що безпосередньо підвищення

ставок для сільгоспвиробників зросло втричі, навантаження для платників фіксованого сільськогосподарського податку зросло більш ніж у десять раз.

3. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у частині фіксованого сільськогосподарського податку, а на сьогодні єдиного податку 4 групи має як переваги, так і недоліки запровадження. До позитивних наслідків можна віднести: стабільність бази та ставок оподаткування; стимулювання ефективного використання сільськогосподарських угідь; заохочення до накопичення капіталу та інвестування; відсутність мотивації до приховування результатів господарювання, спрощення податкового обліку, звітності та прозорість стягування податків [7]. Водночас можна виділити і низку недоліків: виключення можливості застосування в ролі об'єктів оподаткування прибутку, праці, власності та інших ресурсів; сплата податку не залежить від фінансового стану платника; зміни податкового законодавства негативно впливають на діяльність суб'єктів господарювання, оскільки їм постійно потрібно адаптуватися до нового законодавства; недосконалість надходжень для належного фінансування землеохоронних заходів, покращення якості ґрунтів.

Література

1. Єгорова Ю. Спрощена система оподаткування для сільгоспвиробників [Електронний ресурс] / Ю. Єгорова // Агро-бізнес. – 2015. – № 3. – Режим доступу : <http://agro-business.com.ua/pytannia-bukhgalteriii/2678-sproschena-systema-opodatkuвання-dlia-silgospyrobnykiv.html>. (дата доступу 25.01.2016).
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» № 909-VIII від 24 груд. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/909-19>. (дата доступу 25.01.2016).
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71-VIII від 28 груд. 2014 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/go/71-19. (дата доступу 25.01.2016).
4. Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок» № 320-XIV від 17 груд. 1998 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (дата доступу 25.01.2016).
5. Зміни з 01.01.2015 р. для платників фіксованого сільськогосподарського податку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://bukhgalter911.com/ShowArticle.aspx?a=156486>. (дата доступу 25.01.2016).
6. Код регіону у декларації платника єдиного податку IV групи: роз'яснюють податківці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://news.dtki.ua/ua/accounting/individual-transactions/36446>. (дата доступу 25.01.2016).
7. Кушніренко О. А. Формування спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників України [Електронний ресурс] / О.А. Кушніренко // Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgjirbis_64.exe. (дата доступу 25.01.2016).
8. Мельник О. В. Особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Мельник. – Режим доступу : <http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionnom-prostranstve.htm>. (дата доступу 25.01.2016).
9. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форм податкових декларацій платника єдиного податку» № 578 від 19 черв. 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://docs.dtki.ua/ua/doc/1216.1459>.
10. Податковий Кодекс України від № 2755-VI від 02 груд. 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (дата доступу 25.01.2016).
11. Юшко С. Фіксований сільськогосподарський податок: історія виникнення та перспективи застосування / С. Юшко // Фінанси України. – 2009. – №11. – С. 63-72.
12. Як звітують та сплачують податок єдинники четвертої групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://news.dtki.ua/ua/simple/corporate-single-tax/36212>. (дата доступу 25.01.2016).

References

1. Yehorova, Yu. (2015), "Simplified tax system for farmers", *Ahro-biznes*, no. 3, available at: <http://agro-business.com.ua/pytannia-bukhgalteriii/2678-sproschena-systema-opodatkuвання-dlia-silgospyrobnykiv.html>. (access date January 25, 2016).
2. The Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and some other legislative acts of Ukraine regarding the balance of revenue in 2016", no. 909-VIII from 24 December, 2015, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/909-19>. (access date January 25, 2016).
3. The Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine on tax reform", no. 71-VIII from 28 December, 2014, available at: www.zakon.rada.gov.ua/go/71-19. (access date January 25, 2016).
4. The Law of Ukraine "On fixed agricultural tax", no. 320-XIV from 17 December, 1998, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (access date January 25, 2016).
5. "Changes since 01.01.2015 for fixed agricultural tax payers", available at: <http://bukhgalter911.com/ShowArticle.aspx?a=156486>. (access date January 25, 2016).
6. "Region Code in the declaration of the single tax payer of IV group, tax officers explain", available at: <https://news.dtki.ua/ua/accounting/individual-transactions/36446>. (access date January 25, 2016).
7. Kushnirenko, O. A. "Formation of a special tax regime for agricultural producers in Ukraine", available at: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgjirbis_64.exe. (access date January 25, 2016).

8. Melnyk, O. V. "Peculiarities of taxation of agricultural enterprises in Ukraine", available at: <http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionnom-prostranstve.htm>. (access date January 25, 2016).
9. The order of Ministry of Finance of Ukraine "On approval of forms of tax declarations for single tax payer", no. 578 from 19 June, 2015, available at: <https://docs.dtkr.ua/ua/doc/1216.1459>. (access date January 25, 2016).
10. Tax Code of Ukraine, no. 2755-VI from 02 December, 2010, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (access date January 25, 2016).
11. Yushko, S. (2009) "The fixed agricultural tax: the origins and perspectives of application", *Finansy Ukrainy*, no. 11, pp. 63-72.
12. "How single tax payers of fourth group report and pay tax", available at: <https://news.dtkr.ua/ua/simple/corporate-single-tax/36212>. (access date January 25, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку
Полтавської державної аграрної академії В.Я. Плаксієнко

UDC 005.336.1 – 047.272:658.14'15

Lisnichenko O.O.,
*cand.sc.(econ.), assistant professor at the
department of economics of enterprise
Donetsk National University of Economics and
Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky*
Riabykina K.H.,
*cand.sc.(econ.), senior lecturer at the department of
economics, organization and management of enterprises
SHEI "Kryvyi Rih National University"*

FUNDAMENTALLY AND VALUATION APPROACH TO DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF CAPITAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Лісніченко О.О.,
*к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*
Рябикіна К.Г.,
*к.е.н., старший викладач кафедри економіки,
організації та управління підприємствами
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

ФУНДАМЕНТАЛЬНО-ВАРТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Setting the problem. In the current economic environment effective functioning of the enterprise is impossible without introduction of new quality management decisions that would improve the level of competitiveness, ensure long-term growth and stability of business. It is necessary to focus on those elements of the production business system that that would maximally take into account the full range of factors and impact on the results of the strategic functioning. One of these factors is the cost. There are a significant number of approaches, concepts to increase cost of the enterprise, including that fact that the study of the cost as effectiveness criterion for management of capital of the enterprise has special interest. In this context, there is an element of uncertainty, namely: which cost is meant – market or fundamental. The basis for the formation of the fundamental cost is the competitiveness of the enterprise and the factors of growth – investment activity and attraction. In turn, a number of factors influence on the formation of market cost relating to the provision of information about the business and are not by controlled to the management of the enterprise.

The analysis of recent research and publications. Scientific issues of cost as criterion of efficiency of capital management was investigated in the works D. Volkov [1], H. Arnold [2], R. Brealey [3], T. Copeland [4], A. Damodaran [5], C. Walsh [6], S. Mordashov [7], I. Yegerev [8]. The issue of cost of the enterprise has

become a powerful development in studies of scientists in the former Soviet Union I. Ivashkovskaya [9], M. Kudina [10], O. Yakovleva [11], O. Mendrul [12], O. Mnykh [13] etc.

Analyzing the main approaches from the standpoint of cost and oriented management, it is necessary to pay priority attention to the flexibility of each approach, the possibility of adapting to change, features for formation of resource support for implementation of innovations their coordination with the strategic goals of the enterprise.

Therefore, from a scientific and practical point of view the need for deeper study of the relationship is actualized between the cost and the capital of the enterprise, which, according to many scientists, the most fully meet modern conditions of the enterprise functioning.

Setting the objective. The aim of the article is integration of fundamentally and valuation approach in practice of determining the effectiveness of capital management of the enterprise.

The main material of research. The results of systematization of scientific approaches to determining the nature of capital allowed to set that each from the represented interpretations in economic theory contains characteristics of specific aspect, each approach highlights the part of truth about the capital, but did not disclose fully its economic nature, confirming the complex content of the category. Transformation of the content of the capital describes the development of forms, functions, conditions and methods of accumulation, which leads to changes in its internal content and structure. No sense to emphasize the respectable state of specific approach in the content interpretation of capital. Each approach complements the general characteristics of researched category with new of high-quality cut that is detected at the appropriate stage of development of economic theory. The true essence of capital is at the intersection of existing approaches and the legality of their use depends on that perspective, where particular scientific problem is considered.

The results of research of the evolution of the content of the capital of the enterprise in modern conditions of development can determine its inherent characteristics: capital is a cost and neglect of this aspect would not allow for capital to perform its functions, including basic – reproductive; only the cost becomes capital, which can ensure its growth in the future, otherwise the cost becomes a commodity, means of treatment or payment. In order to act as capital, any asset (resource, means, etc.), including money, should be valuable and have the investment nature, that provide growth of the nested cost.

Research of the category “capital of the enterprise” in modern scientific literature allows with a certain degree of conditionality to systematize it according such approaches: accounting and analytical (accounting approach), financial and economic. The essence of the capital of enterprise has changed in the process of evolution of the accounting from the identification with financial results (in-office approach) to aggregation of own and borrowed funds (evolutionary and adaptive approach).

View on the capital of the enterprise is widespread within the financial approach as the form for organization of financial resources, which has the following two inherent characteristics: participation in real economic activity; the ability to generate revenue that in the context of the modern theory development of corporate finance is modified in the ability to form added cost of the enterprise. The content of the capital of the enterprise within the economic approach is too ambiguous – “value”, “cost”, “source of income”, “means”, “initial amount of money”, “resources”, “factors of production”, etc.

Resource, cost and target aspects were laid into the basis of the disclosure of the essence of capital of the enterprise as the object of economic management. It allowed expanding content outlines of it research based on the implementation of scientific achievements of modern theories of strategic management and valuation and oriented management, which determine the maintenance for stability of competitive advantages and augment value of the business.

The driving force in the development of the enterprise is its competitiveness, which forms the core of cost and provides satisfaction of the interests for entities of economic relations. The enterprise as an organizational form of capital can provide permanent augment of cost only on the basis of the implementation of this function.

This caused the necessity of expansion of the traditional approach to disclosure the essence of capital as an economic resource (production, investment, financial) introducing strategic contour of research that leads to change of the conceptual approach to the study of the cost as effectiveness of criterion of capital management of the enterprise.

It should be noted that the following models of value management of the enterprise from the viewpoint of insuring the effectiveness of its development are traditionally considered as classics in the modern scientific literature: A. Rappoport’s factor model [14]; model based on identifying the spread of capital productivity [2]; (*The Key-Value-Driver Model – KVDM*), which is proposed by R. Brealey and S. Meyers [3]; the model of such scholars as Tom Copeland, Tim Koller, Jack Murrin [4], who consider cost as the full extent of the effectiveness of business management from two perspectives: as a set of tangible and intangible assets and in terms of determining the spread of performance (profitability of the capital); A. Damodaran’s approach [5], according to which methodology of the discounted cash flow allows to select four ways to value formation (increase cash flow generating assets; increasing growth rates of cash flow due to increased reinvestment of profit and increasing return on invested capital (quality of investments); increasing the duration of the period of high growth rate; implementation of appropriate measures to reduce

the cost of capital by reducing the operational risk of invested capital, changes in the proportions of debt financing or changes in the conditions of capital raising); C. Walsh's model [6], which is based on a balance between profit, asset and growth; S. Mordashov's model [7] is based on a sensitivity analysis of factors that form the cost; I.A. Yegerev's model [8] is based on the assessment of the impact of parameters of financial and production cycles on the enterprise value.

Listed models are characterized by their unique value and fundamentality. You can confidently call them as a classic theory of value management. More system (integrated) models of management of the cost of the enterprise on the basis of capital factors are presented in the modern economic literature on their basis. The system of integrated management of value was proposed by dr.sc.(econ.) I. Ivashkovska [15]. The development, refinement and additions of the theoretical and methodological basis of business management based on its value gained in the scientific researches of such scholars as: dr.sc.(econ.) M. Kudina [10], dr.sc.(econ.) A. Yakovleva [11], dr.sc.(econ.) A. Mendrul [16] and dr.sc.(econ.) A. Mnych [13].

It should be noted that approaches to value management, which are described in scientific works of determined authors, based on the fundamental provisions that were assigned to classic by us. However, modern scholars have greatly expanded the scope of application of basic fundamental models.

So dr.sc.(econ.) Ivashkovska I. [15] explores issues of augment value for financial and non-financial carriers of capital taking into account features of the development of innovative economy. The developed system of integrated value management implemented in the concept of harmonious company and its characteristics, which include a new type of capital structure; architecture of the capital in the context of its species as financial, intellectual and social; harmonization multi-factorial interest of financial and nonfinancial stakeholders in the space of interaction certain types of capital; formation of network interactions of stakeholders as a strategic factor in the company's value; the formation of a special group of investment risk – stakeholder risk that prevents the creation and growth of intellectual and social capital.

The fundamental and cost concept of the company, which reflects the formation of its value in the real economy and the mechanisms of its growth in the context of globalization and unstable market processes, was substantiated by dr.sc.(econ.) M. Kudina [10].

Dr.sc.(econ.) A. Mnych [13] developed a theoretical and methodological provision of value formation of the enterprise and substantiated methodological approaches to strategic cost management in accordance with the requirements of socially responsible business and market situations.

The approach to the study of the cost as effectiveness criterion of capital management is different by the principal scientific novelty, which developed in scientific writings of such scholars as: cand.sc.(econ.) N. Shevchuk [17] and cand.sc.(econ.) V. Bukhanets [18]. The resource concept of the theory of strategic management and the concept of fundamental value of the theory of valuable and based management are the theoretical basis of research of indicated scientists. Regardless of the foreshortening of the investigated issues (N. Shevchuk explores issues of fundamental value as a criterion of efficiency of business management and V. Bukhanets indicates that fundamental value is the result of processes of capital formation at the enterprise). The strategic approach to the appropriate range of scientific issues, based on a providing the ability of the enterprise to form value added / value was laid in scientific works of both authors. Sources for determination of such ability scholars see in the inner nature of the enterprise, defined intellectual (cognitive) parameters of its activities and mechanisms to ensure this ability are priority in the strategic plane.

Absolutely supporting this scientific position, it should be emphasized that the intellectualization is the dominant trend of modern processes of capital formation, which are inherent in such properties. Firstly, the intellectual component may include fixed formal components, such as intellectual property, licensing agreements and franchise agreements and at the same time – not fixed in the legal field, such as corporate culture, innovative potential of staff, etc. Secondly, the intellectual aspect describes the components that form the premise of value creation, such as network relationships, professional competence, and at the same time – the results of this process, such as customer loyalty, brands, etc. Besides, intellectual and no less important is the social component of processes of capital formation, which includes a set of norms, values, skills and ability to self-development and co-operation.

In modern academic literature, the role of social factors in the context of the goals for development of modern enterprises is analyzed in perspective of availability assets for quality of relations and the cognitive aspects which lie in the ability to realization of common goals, the degree of unity of values and representations. The social aspect of capital formation in the corporate context is characterized by the ability to generate cost in several areas. Social parameters through relationships of trust and shared values can influence the reduction of transaction costs with customers, partners, searching for personnel, increasing corporate culture, which in turn, helps accelerate business processes.

Thus, the emergence of sustainable, systematic no financial contour of capital formation fixes differences in the process of forming cost and management that is focused on its increment and means significant changes in understanding the mechanism of formation of value enterprise, which is connected with shift of efforts "from the process of assigning resources to the process of creating a product" to the "creation of the resource in the form of intellectual and social capital in the process of creating a product". Also, there is a need to expand the boundaries of the cost analysis of capital that acts as a catalyst for

change of ideas about content and analytical tools. These circumstances determine the feasibility of the cost analysis model of capital towards addition of financial measurements of strategic capital.

Interdisciplinary of problematic of strategic context for effective management of capital actualized the need for a systematic approach by the criterion of fundamental value, the feature of which is: in its structure the system of capital management has many dynamically different elements; there are patterns of changes in the properties of such system, there is no predictable of correlation between the state of the elements in the past and the future, it is problematic to predict the outcome for functioning of the system. Using modern theoretical basis of theories of finance, strategic management and theory of value of the enterprise, considering indicated features, allows determining such promising aspects of research problematic of determining the effectiveness of capital management on the basis of fundamentally and valuable analysis: efficiency of capital management as a financial and strategic resource of the enterprise.

The economic logic of disclosure of the effectiveness of capital management as financial resources can be represented as shown in Figure 1.

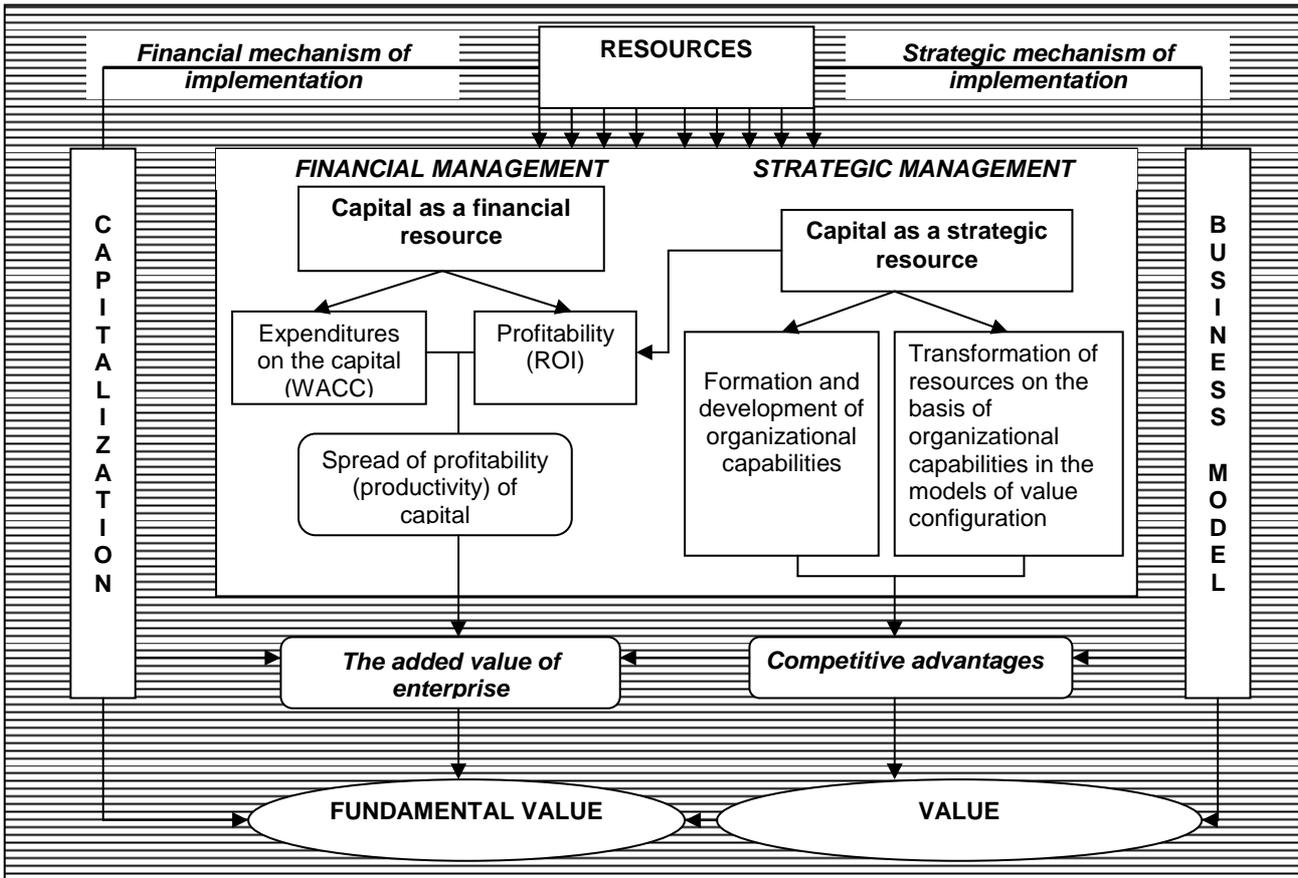

Fig. 1. The economic logic of the effectiveness of capital management as financial and strategic resource of the enterprise

Source: author development

Thus, the level of its costs (Capital Cost) is determined at the stage of capital formation, which takes into account the effectiveness of financial decisions regarding policy of asset financing, dividend, emission and investment policy of the company.

In addition, the level of investment attractiveness and market efficiency of processes of capital formation at this enterprise is determined in this aspect, which is manifested in such categories as cost (spending) of its own and debt capital.

During the process of functioning of capital opens its production and strategic nature that is characterized by the company's ability to generate income flows (cash flows). The capacity for producing is formed not only by the productivity of existing traditional resources as determined by the level of the effectiveness of combinational activity that in strategic management theory is recognized as the fundamental basis of all organizational actions.

Dr.sc.(econ.) B. Katkalo emphasizes in the studies that "... the organizational capacity built into the routines, processes and culture of the enterprise and therefore are sustainable on the market and more important for success in the competition than any possession of valuable resources – material (real estate, production facilities, availability of raw materials and so on) and intangible (reputation, brands, patents, etc.)"

[19]. According to the logic of resource concepts of strategic management theory we can say that the sources for development of organizational ability are in cognitive and mental aspect and the problems for determining the effectiveness of the management processes of capital formation shifts into the strategic plane.

Conclusions and further research. Summarizing the content essence of mentioned considerations, we can identify a set of promising research issues, research of which significantly deepen not only the theory of effective management of capital of the enterprise, but also expand the boundaries of the use of fundamentally and valuable approach in practice of functioning real business structures:

– formation of such management reporting of enterprises that would meet the needs of modern business analytics in terms of initial information base to make objective assessments of parameters that determine the fundamental value of the enterprise;

– substantiation set of analytical tools that, on the one hand, would be simple in form from the perspective of settlements, on the other – clear and informative from the position of evaluation of the fundamental value of the enterprise;

– formation of methodological approaches for conducting formal evaluations determinant for formation of fundamental value (cognitive, mental) that are amenable to quantitative evaluation difficult, but becomes a priority in terms of impact on the formation process of added value in business.

Literature

1. Волков Д.Л. Теория ценностно-ориентированного менеджмента: финансовый и бухгалтерский аспекты : монография / Д.Л. Волков. – СПб. : Высшая школа менеджмента СПбГУ, 2008. – 320 с.
2. Арнольд Г. Руководство по корпоративным финансам : пособие по финансовым рынкам, решениям и методам / Г. Арнольд. – М. : Баланс Бизнес Букс, 2007. – 748 с.
3. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. – М. : Олимп-Бизнес, 2012. – 978 с.
4. Коупленд Т. Стоимость компании: оценка и управление : пер. с англ. / Т. Коупленд, Т. Колер, Дж. Мурин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Олимп-Бизнес, 2005. – 576 с.
5. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и техника оценки любых активов / А. Дамодаран. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 1344 с.
6. Уолш К. Ключевые показатели бизнеса. Ключевые показатели менеджмента. Полное руководство по работе с критическими числами, управляющими вашим бизнесом / К. Уолш. – М. : Companion Group, 2012. – 416 с.
7. Мордашов С. Рычаги управления стоимостью компании / С. Мордашов // Рынок ценных бумаг. – 2001. – № 15. – С. 15–18.
8. Егерев И.А. Стоимость бизнеса: Искусство управления : учеб. пособие / И.А. Егерев. – М. : Дело, 2003. – 465 с.
9. Ивашковская И.В. Финансовые измерения корпоративных стратегий. Стейкхолдерский подход / И.В. Ивашковская. – М. : ИНФРА-М, 2013. – 319 с.
10. Кудина М.В. Теория стоимости компании: монография / М.В. Кудина. – М. : ИД «ФОРУМ», ИНФРА-М, 2010. – 368 с.
11. Яковлева Е.А. Управление стоимостью предприятия в инновационном процессе : монография / Е.А. Яковлева. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2008. – 315 с.
12. Мендрул О.Г. Управління вартістю підприємств : монографія / О.Г. Мендрул. – К. : КНЕУ, 2002. – 272 с.
13. Мних О.Б. Маркетингова концепція формування вартості машинобудівного підприємства: теорія і практика : монографія / О.Б. Мних. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 428 с.
14. Rappaport A. Creating shareholder value: a guide for managers and investors. – Rev. and updated ed. New York: Free Press, 1998. – 205 p.
15. Ивашковская И. Моделирование стоимости компании. Стратегическая ответственность совета директоров / И. Ивашковская. – М. : Инфра-М, – 2009. – 430 с.
16. Мендрул О.Г. Управління вартістю підприємства / О.Г. Мендрул. – К. : КНЕУ, 2011. – 538 с.
17. Шевчук Н.В. Фундаментально-вартісний підхід в контексті обґрунтування стратегічних рішень на підприємстві / Н.В. Шевчук // Стратегія економічного розвитку України. – 2015. – № 36. – С. 147–155.
18. Буханець В.В. Дослідження сучасних методологічних підходів до оцінювання капіталізації промислових підприємств / В.В. Буханець // Стратегія економічного розвитку України. – 2015. – № 37. – С. 136–147.
19. Катькало В.С. Эволюция теории стратегического управления: монография / В.С. Катькало. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Высшая школа менеджмента, 2008. – 548 с.

References

1. Volkov, D.L. (2008), *Teoriya tsennostno-oriyentirovannogo menedzhmenta: finansovyy i bukhgalterskiy aspekty* [The theory of value and oriented management: financial and accounting aspects], monograph, Vysshaya shkola menedzhmenta SPbGU, St.Petersburg, Russia, 320 p.
2. Arnold, G. (2007), *Rukovodstvo po korporativnym finansam. Posobiye po finansovym rynkam, resheniyam i metodam* [Manual on Corporate Finance. Handbook on Financial Markets, decisions and techniques], Balans Biznes Buks, Moscow, Russia, 748 p.
3. Brealey, R. and Meyers, S. (2012) *Printsipy korporativnykh finansov* [Principles of Corporate Finance], Olimp-Biznes, Moscow, Russia, 978 p.

4. Copeland, Tom, Koller, Tim and Murrin, Jack (2005), *Stoimost kompanii: otsenka i upravleniye* [Value of the company: Assessment and Management], translated from English, 3rd publishing, corrections and additions, Olimp-Biznes, Moscow, Russia, 576 p.
5. Damodaran, A. (2008), *Investitsionnaya otsenka. Instrumenty i tekhnika otsenki lyubykh aktivov* [Investment estimation. Instruments and technology for the evaluation of any assets], *Alpina Biznes Buks*, Moscow, Russia, 1344 p.
6. Walsh, Ciaran (2012), *Klyuchevyye pokazateli biznesa. Klyuchevyye pokazateli menedzhmenta. Polnoye rukovodstvo po rabote s kriticheskimi chislami, upravlyayushchimi vashim biznesom* [Key Management Ratios: The Clearest Guide to the Critical Numbers That Drive Your Business], Companion Group, Moscow, Russia, 416 p.
7. Mordashov, S. (2001), "Levers of value management of the company", *Securities Market*, no. 15, pp. 15–18.
8. Yegerev, I.A. (2003), *Stoimost biznesa: Iskusstvo upravleniya* [The cost of business: The Art of Management] tutorial, Delo, Moscow, Russia, 465 p.
9. Ivashkovskaya, I.V. (2013), *Finansovyye izmereniya korporativnykh strategiy. Steykhholderskiy podkhod* [Financial measurements of corporate strategies. Stakeholders approach], *Infra-M*, Moscow, Russia, 319 p.
10. Kudina, M.V. (2010), *Teoriya stoimosti kompanii* [The theory of value of the company] monograph, ID «FORUM», *Infra-M*, Moscow, Russia, 368 p.
11. Yakovleva, Ye.A. (2008), *Upravleniye stoimostyu predpriyatiya v innovatsionnom protsesse* [Cost Management of the enterprise in the innovation process], monograph, St.Petersburg, Russia, *Izd-vo SPbGPU*, 315 p.
12. Mendrul, O.H. (2002), *Upravlinnia vartistiū pidpriyemstv* [Cost Management of enterprises], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 272 p.
13. Mnykh, O.B. (2009), *Marketynhova kontseptsiia formuvannia vartosti mashynobudivnoho pidpriyemstva: teoriia i praktyka* [The marketing concept of value of engineering enterprise formation: Theory and Practice], monograph, *Vydavnytstvo Natsionalnoho un-tu "Lvivska politekhnik"*, Lviv, Ukraine, 428 p.
14. Rappaport, A. (1998), *Creating shareholder value: a guide for managers and investors*, Rev. and updated ed. New York: Free Press, 205 p.
15. Ivashkovskaya, I. (2009), *Modelirovaniye stoimosti kompanii. Strategicheskaya otvetstvennost soveta direktorov* [Modelling of the company's value. The strategic responsibility of Board of Directors], *Infra-M*, Moscow, Russia, 430 p.
16. Mendrul, O.H. (2011), *Upravlinnia vartistiū pidpriyemstva* [Cost Management of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine, 538 p.
17. Shevchuk, N.V. (2015), "Fundamental and value approach in the context of the substantiation of strategic decisions at the enterprise", *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, no. 36, pp. 147–155.
18. Bukhanets, V.V. (2015), "Studies of modern methodological approaches to the assessment of capitalization of industrial enterprises", *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, no. 37, pp. 136–147.
19. Katkalo, V.S. (2008), *Evolutsiya teorii strategicheskogo upravleniya* [Evolution of Strategic Management Theory], monograph, 2nd publ., cor. and ad., *Vysshaya shkola menedzhmenta*, St.Petersburg, Russia, 548 p.

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємств
 Донецького національного університету економіки
 і торгівлі ім. М. Туган-Барановського Л.В. Фролова

УДК 338.46

Кузьмак О.І.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту, директор
ПВНЗ "Європейський університет", Рівненська філія

ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЯК ЗАСІБ СТАБІЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Kuzmak O.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of management, director
PHEI "European University", Rivne affiliate

THE INNOVATION STRATEGY AS A MEANS FOR STABILIZATION OF DEVELOPMENT OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та євроінтеграції проблема підвищення ефективності інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств набуває принципового значення, оскільки досвід успішних міжнародних компаній свідчить, що інновації забезпечують виключні конкурентні переваги, довгострокову дохідність та високі темпи розвитку і є основним фактором економічного зростання національної економіки. Однак існуюча фінансово-економічна криза, невизначеність ринкового середовища, при неефективному менеджменті промислового підприємства, спричиняють сповільнення інноваційної діяльності. За таких умов інновації

залишаються джерелом розвитку лише теоретично, та не знаходять своєї практичної реалізації. В зв'язку із цим особливого значення набуває стратегічне управління інноваційним розвитком підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем стратегічного управління та теорії інновацій приділено значну увагу в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: І. Ансоффа, В. Александрової, О. Амоші, І. Герчикової, А. Гриньова, В. Гейця, П. Друкера, Н. Краснокутської, А. Портера, А. Тітова, Л. Трофімової, Р. Фостера, А. Шегди, Й. Шумпетера.

Зокрема, Герчікова І.Н. у своїй праці відмічає, що одним з напрямків стратегічного управління, яке здійснюється на вищому рівні керівництва підприємством є інноваційний менеджмент, тому головну увагу в інноваційному менеджменті слід приділити розробці стратегії інновацій та заходів, що спрямовані на її реалізацію [1, с. 305]. Шегда А. під стратегією інновацій розуміє зосередження зусиль підприємства на пошук принципово нових, ефективних технологій, проектуванні необхідних, але не відомих дотепер видів продукції, методів організації виробництва, способів стимулювання персоналу тощо [2, с. 650]. Краснокутська Н. вважає, що інноваційна стратегія є одним із засобів досягнення цілей організації, який відрізняється від інших засобів своєю новизною передусім для даної організації, для галузі ринку, споживачів, країни в цілому [3, с. 261].

На думку Тітова А., інноваційна стратегія виражається через функцію технологічних можливостей (внутрішніх і зовнішніх), ринкових цілей, а також конкурентних позицій підприємства [4, с. 45]. Гриньов А.В. зазначає, що стратегія розвитку інноваційної діяльності на підприємстві – це система довгострокових концептуальних установок розподілу ресурсів між складовими його інноваційного розвитку, а також їх перерозподілу при змінні внутрішніх і зовнішніх умов функціонування [5, с. 95].

Аналізуючи наведені вище визначення, можна стверджувати, що вдало розроблена стратегія інноваційної діяльності забезпечує стабілізацію розвитку промислового підприємства на довгострокову перспективу в умовах змінних ринкових факторів та сприяє підвищенню його конкурентоспроможності.

Проте, огляд наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів вказує на певні розбіжності розуміння та трактування стратегії інноваційної діяльності підприємства, недостатня чіткість механізму формування ефективної інноваційної стратегії в умовах кризи свідчить про доцільність продовження досліджень даного спрямування.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування ефективності стратегічного управління у практиці менеджменту та визначення основних етапів формування інноваційної стратегії підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація, загострення конкурентної боротьби, насичення ринків, обмеженість ресурсів, вичерпання можливостей екстенсивного росту призвели до того, що основним фактором конкурентоспроможності фірми стали інновації. Нинішня ситуація, що склалася в економіці України, характеризується зниженням активності інноваційної діяльності, пов'язаної передусім із браком власних коштів у підприємств і обмеженістю бюджетного фінансування.

Інноваційний характер економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Впровадження інновацій є запорукою збереження промисловим підприємством ринкової частки, отримання прибутку та подальшого розвитку. Можна з впевненістю стверджувати, що в активізації інноваційної діяльності зацікавлені як підприємства, так і споживачі, оскільки це забезпечує випуск та доступ до нових і конкурентоздатних видів товарів, які дають гарантований прибуток, накопичення вільного капіталу і можливість його вкладення у розширення виробництва, залучення іноземного капіталу у вигляді прямих інвестицій.

Інноваційну діяльність у всьому світі вважають ключем до конкурентоспроможності окремих підприємств та економіки країни в цілому, оскільки вона важлива для місцевої, регіональної і національної економіки, що дає можливість отримати конкурентну перевагу, утримати яку легше, ніж перевагу, засновану на ціні [6, с. 156].

У зв'язку з цим, досить гострою є проблема своєчасного просування інноваційних можливостей, концентрації ресурсів, оперативного управління інноваційним процесом при мінімальному ризику від неправильного вибору інноваційного напрямку розвитку.

Інноваційна спрямованість економічних процесів, що властиві сучасній економіці, довела неефективність організаційних структур та методів традиційного менеджменту, які не враховують зростаючих нетрадиційних якісних факторів економічного росту. Цілеспрямований інноваційний розвиток промислового підприємства можна забезпечити лише на основі використання інструментів стратегічного управління, які забезпечують досягнення перспективних цілей підприємства з урахуванням його внутрішніх можливостей та зовнішніх впливів.

Вибір стратегії є запорукою успіху для інноваційної діяльності підприємства. В умовах трансформаційної економіки, яка характеризується зростаючою конкуренцією і постійним підвищенням агресивності зовнішнього оточення, підприємство може у будь-який момент опинитися в

критичній ситуації, якщо не зуміє вчасно передбачати обставини, що змінилися, та адекватно відреагувати на них [7, с. 125].

Інноваційна стратегія є засобом досягнення перспективних цілей організації на основі визначення пріоритетів інноваційного розвитку. Результатом впровадження інноваційної стратегії має бути нова якість виробництва та управління. Інноваційна стратегія як ефективний засіб управління розвитком підприємства не тільки дає змогу підприємству враховувати зміни в оточуючому середовищі, а й сприяє генеруванню змін (техніко-технологічного та організаційно-управлінського характеру) в середині підприємства та забезпечує управління цими змінами з метою підвищення рівня кінцевих результатів діяльності підприємства. Під час вибору стратегій в бізнесі, який має справу з інноваціями, важливо в певний момент зупинитись на найкращій можливій стратегії, а вже у процесі її реалізації та постійного перегляду визначити, якими мають бути стандарти.

Формування стратегії в бізнесі, який має справу з інноваціями, залежить від вибору та закріплення у місії та завданнях способів отримання ефектів: прямих чи опосередкованих. Крім того, для підприємств, які націлені на розробку та впровадження інноваційних продуктів, стратегія розвитку є особливо актуальною, оскільки необхідно передбачити заходи, які будуть ефективними не тільки через рік-два, але й у більш тривалій перспективі.

Таким чином, в основі розробки інноваційної стратегії мають лежати стратегічні управлінські рішення, які [8, с. 262]: орієнтовані на майбутнє і на постійні зміни середовища; пов'язані з залученням значних матеріальних ресурсів, широким використанням інтелектуального потенціалу; характеризуються гнучкістю, здатністю адаптуватися до ринкових умов; ураховують неконтрольовані організацією зовнішні чинники.

Складовою загальної стратегії промислового підприємства завжди виступає інноваційна політика, яка визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності, націленої на підтримання його конкурентоспроможності та оптимальне використання наявного потенціалу. Розробка інноваційної політики підприємства передбачає визначення цілей і стратегій його розвитку на перспективу, виходячи з оцінки потенційних можливостей і ресурсів підприємства.

На жаль, єдиної та успішної для всіх підприємств інноваційної стратегії не існує. Вибір стратегії (рис. 1) залежить від позиції промислового підприємства на ринку, його потенціалу, динаміки розвитку, стану економіки, поведінки конкурентів, соціального середовища і багатьох інших чинників.

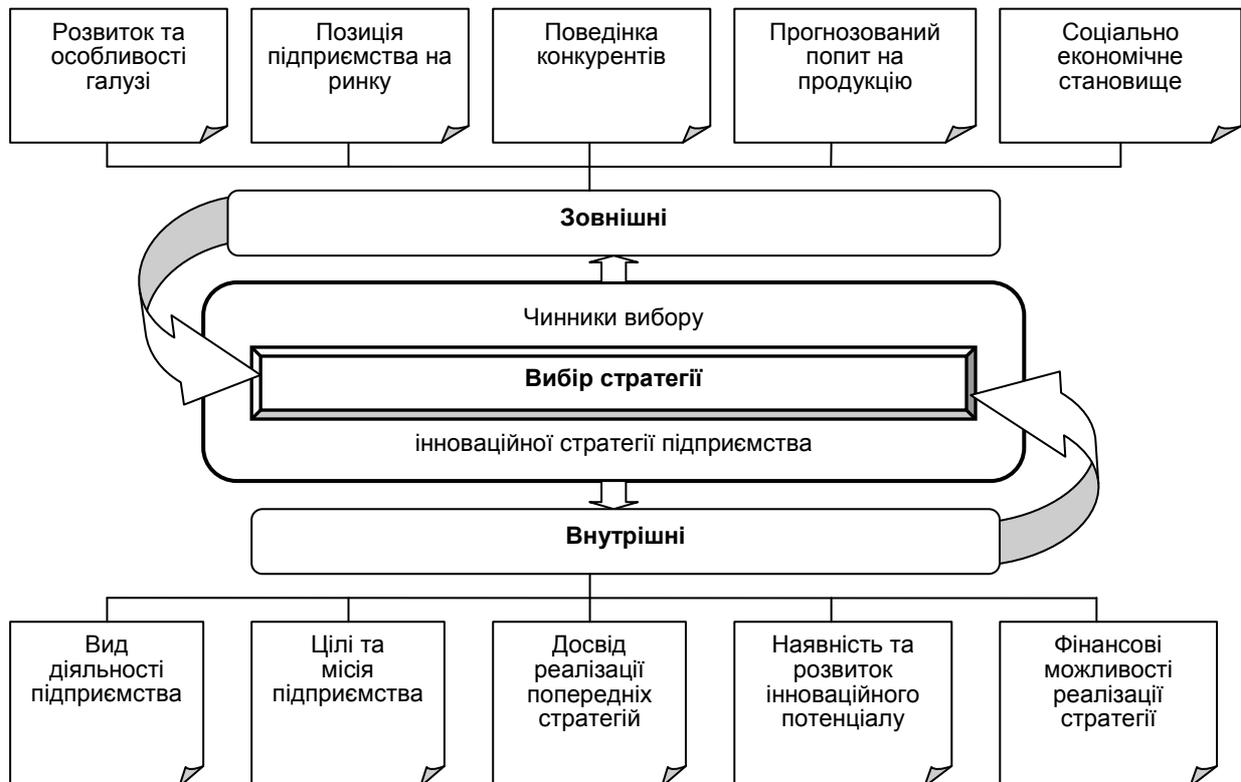

Рис. 1. Чинники вибору інноваційної стратегії підприємства

Джерело: авторська розробка

Ефективність інноваційної стратегії безпосередньо залежить від того, наскільки глибоко враховані всі особливості та специфіка галузі, а також і життєвий цикл галузі.

Безумовно, вибір конкретної інноваційної стратегії промислового підприємства має базуватися на наявному інноваційному потенціалі, оскільки він забезпечує проведення наукових досліджень,

експериментальних розробок і на цій основі – впровадження технічних, організаційних і соціально-економічних нововведень, впливаючи таким чином на можливості розвитку підприємства в умовах постійно зростаючої конкурентної боротьби. Крім того вибір стратегії обов'язково повинен здійснюватись з урахуванням впливу зовнішнього середовища та цілей розвитку організації, але поряд з цим, слід пам'ятати, що ключову роль у виборі стратегії розвитку організації відіграє верхній рівень керівництва, який відповідає за вибір точних стратегічних пріоритетів.

На основі особливостей вибору інноваційної стратегії підприємства можна сформулювати основні етапи її розробки та методики вибору (рис. 2).

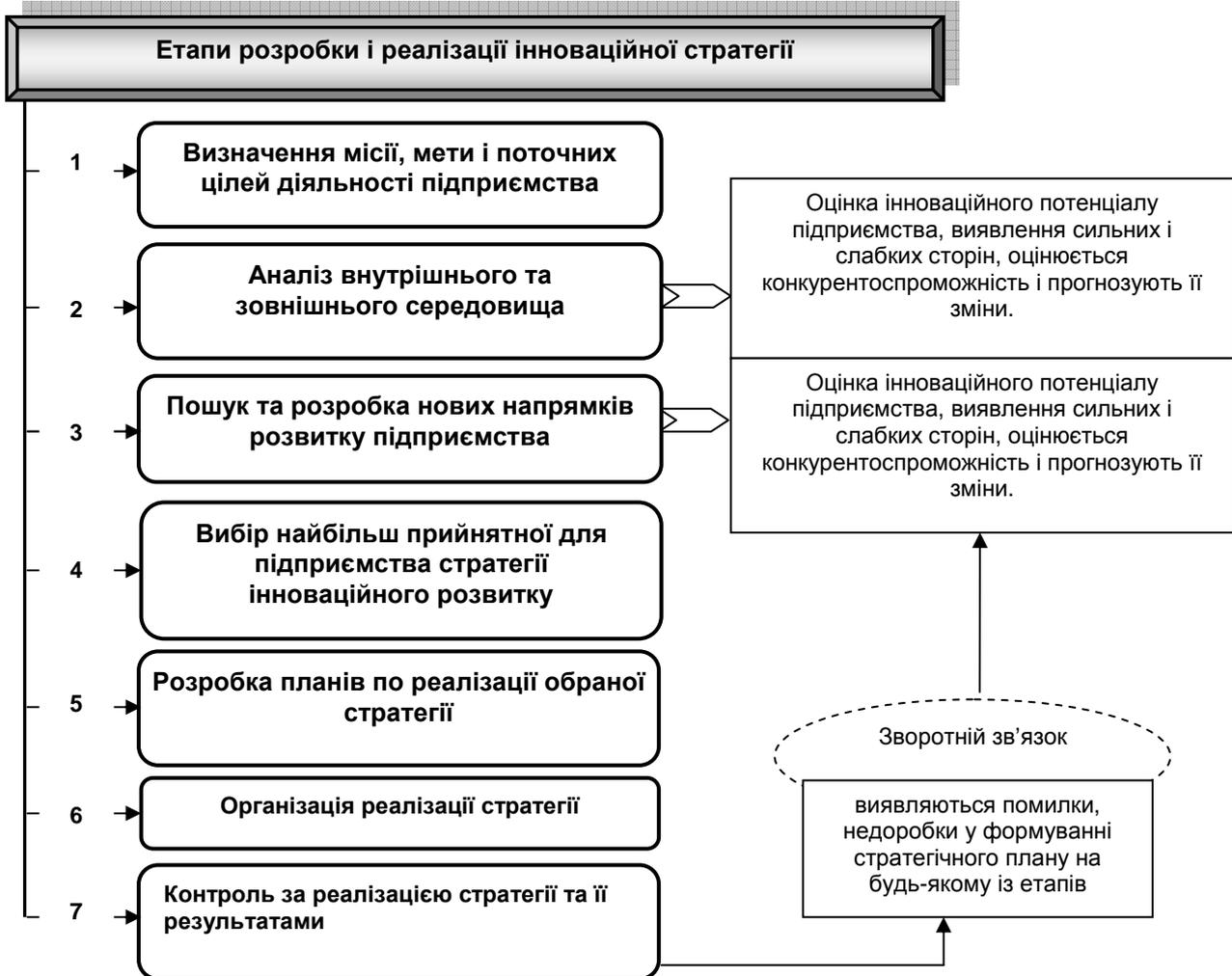

Рис. 2. Етапи розробки та реалізації інноваційної стратегії

Джерело: авторська розробка

На першому етапі необхідно визначити місію, мету і поточні цілі діяльності підприємства.

На другому – варто здійснити аналіз середовища як внутрішнього, так і зовнішнього. Зокрема оцінюють інноваційний потенціал підприємства, виявляють можливості і загрози, сильні і слабкі сторони, оцінюють конкурентоспроможність і прогнозують її зміни.

Третій етап передбачає на основі аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища поточних цілей, пошук та розробку нових напрямків розвитку підприємства. Тобто на даному етапі узгоджуються відповідність вихідних та нових цілей діяльності підприємства, моделюються варіативні сценарії і досліджується вплив кожного на сформульовані альтернативні стратегії. Визначається конкурентоспроможність підприємства у разі реалізації тієї чи іншої стратегії за певним сценарієм.

На четвертому етапі здійснюється вибір найбільш прийнятної для підприємства стратегії інноваційного розвитку.

П'ятий етап включає розробку планів по реалізації обраної стратегії.

Після цього розпочинається процес реалізації інноваційної стратегії, він в свою чергу передбачає не лише організацію реалізації стратегії (6-й етап) але і її практичну оцінку, контроль за виконанням (7-й етап) також зворотній зв'язок, якщо виявляються помилки, недоробки у формуванні

стратегічного плану на будь-якому із етапів. Інколи такий зворотний зв'язок передбачає часткові зміни місії і цілей, якщо вони виявилися до певної міри нереальними.

Наведена схема дозволяє структурувати процес формування інноваційної стратегії та виділити необхідні складові цього процесу, які потребують подальшого дослідження та аналізу в процесі вибору інноваційної стратегії розвитку промислового підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах ринкової конкуренції для того щоб протистояти негативним впливам та підвищити конкурентний статус на ринку, керівникам промислових підприємств необхідно чітко розуміти суть та елементи інноваційної стратегії. Крім того, формування виваженої інноваційної стратегії розвитку підприємства дозволяє йому збільшувати обсяги виробництва, товарообороту, прибутку, зміцнити свої конкурентні позиції на ринку, наростити фінансовий капітал, а активізація інноваційних процесів в країні забезпечує конкурентоспроможність національної економіки.

Стратегія управління інноваційною діяльністю повинна бути невід'ємною складовою загальної стратегії управління розвитком підприємства, а питання вибору та оцінки інноваційних стратегій має посісти ключове місце в процесі вирішення проблем стратегічного розвитку підприємства.

Література

1. Герчикова И.Н. Менеджмент : учебник / И.Н. Герчикова. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 480 с.
2. Економічна енциклопедія: у 3 т. / А.С. Гальчинський, В.М. Гець, О.І. Амоша, С.В. Мочерний (відп. ред.). – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – Т. 3. – 800 с.
3. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / Н.В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
4. Титов А.Б. Маркетинг и управление инновациями / А.Б. Титов. – СПб. : Питер, 2001. – 240 с.
5. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / А.В. Гриньов. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2003. – 308 с.
6. Мержа С.І. Інноваційна діяльність у промисловості: сучасний стан та напрями активізації в Україні / С.І. Мержа // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 9. – С. 155–159.
7. Черкасова Т.І. Стратегія та контроль інноваційного розвитку підприємства / Т.І. Черкасова, І.В. Палагіна. – Одеса: Астропринт, 2010. – 310 с.
8. Інноваційна політика : навч. посіб. / Б.М. Андрушків, Ф.В. Бортняк, Ю.Я. Вовк [та ін.]. – Тернопіль : ТзОВ “Терно-Граф”, 2012. – 484 с.

References

1. Herchikova, I.N., (1995), *Menedzhment* [Management], textbook, Banki i birzhi, YUNITI, Moscow, Russia, 480 p.
2. Halchynskiy, A.S., Heiets, V.M., Amosha, O.I. and Mocherniy, S.V., (2001), *Ekonomichna entsyklopediia* [The economic encyclopedia], Vydavnychiy tsentr “Academiiia”, Kyiv, Ukraine, Vol. 3, 800 p.
3. Krasnokutska, N.V., (2003), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation Management], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 504 p.
4. Titov, A.B., (2001), *Marketing i upravleniye innovatsiyami* [Marketing and Innovation Management], Piter, St.-Peterburg, Russia, 240 p.
5. Hrynov, A.V. (2003), *Innovatsiinyi rozvytok promyslovykh pidpriemstv: kontseptsii, metodolohiia, stratehichne upravlinnia* [The innovative development of industrial enterprises: concept, methodology, strategic management], “ІНЖЕК”, Kharkiv, Ukraine, 308 p.
6. Merzha, S.I., (2005), “Innovation activity in industry: current situation and trends in the activation of Ukraine”, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9, pp. 155–159.
7. Cherkasova, T.I. and Palahina, I.V. (2010), *Stratehiia ta kontrol innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva* [The strategy of innovative development and control of the enterprise], Astroprint, Odessa, Ukraine, 310 p.
8. Andrushkiv, B.M., Bortniak, F.V., Vovk Yu. Ya. et al. (2012), *Innovatsiina polityka* [Innovation policy], tutorial, Ltd. “Terno-Hraf”, Ternopil, Ukraine, 484 p.

Рецензент: д.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємництва Рівненської філії ПВНЗ “Європейський університет” О.М. Кузьмак

УДК 658:338.439.5

Ясіновська І.Ф.,
к.е.н, доцент, доцент кафедри
фінансів суб'єктів господарювання
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗНАЧЕННЯ ТА ПОТЕНЦІАЛ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Yasinovska I.F.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the
department of finance of economic entities
Ivan Franko National University of Lviv

SIGNIFICANCE AND POTENTIAL OF DOMESTIC ENTERPRISES IN PROVIDING OF FOOD SECURITY

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки формує продовольчий комплекс і здебільшого визначає рівень продовольчої безпеки. Як результат необґрунтованих реформ аграрного сектору економіки не ефективно використовується виробничий та фінансовий потенціал країни, її природні ресурси. Тому, незважаючи на значні площі чорноземів та сприятливі кліматичні умови проблеми забезпечення продовольчої безпеки залишаються актуальними для України.

Проблема продовольчої безпеки в Україні існує передусім як соціально-економічна. Проблема постала особливо гостро в умовах фінансової кризи, коли рівень платоспроможності населення суттєво знизився.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему забезпечення продовольчої безпеки вивчали такі науковці, як Андреева Н.М. [10], Басюркіна Н.Й. [9], Коваленко О.В. [11], Легеза Ю.О. [2], Настич В.Г. [7], Орешкова А.Ф. [2], Орленко Я.Ю. [1], Хміль Н.В. [8], Шевченко Н.О. [3] та ін.

Серед вчених значну увагу вирішенню глобальних проблем подолання недоїдання у світі приділяє Андреева Н.М. [10]. Проблеми забезпечення належного рівня продовольчої безпеки на державному рівні висвітлені у працях Басюркіної Н.Й. [9], Настич В.Г. [7], Хміль Н.В. [8], Шевченко Н.О. [3] й ін. Науковці сходяться на думці, що основна роль у вирішенні проблеми продовольчої безпеки належить сільському господарству. Однак у більшості наукових досліджень недостатньо уваги приділено аналізу резервів нарощення обсягів виробництва продукції сільського господарства вітчизняними підприємствами. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напрямку дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану продовольчої безпеки держави на основі аналізу виробництва та споживання продовольства населенням країни, оцінки рівня індикатора достатності споживання та резервів нарощування виробництва продукції сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національну продовольчу безпеку в широкому розумінні розглядають як стан економіки, а у більш вузькому значенні – як гарантовану здатність держави на принципах самозабезпечення основними харчовими продуктами та їх економічної і фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток [1, с. 125].

Продовольча безпека – це такий еколого-економічний стан держави (регіону), при якому на принципах самозабезпечення задовольняються потреби населення в особі кожного громадянина якісними і безпечними продуктами харчування відповідно до прийнятих стандартів і норм на необхідному рівні з метою підтримання їх звичайної життєвої діяльності [2, с.79].

Задоволення фізіологічних потреб людини якісними та безпечними продуктами харчування складає матеріальну основу біологічного, політичного, соціального та духовного існування індивіда, сім'ї, соціальної групи, держави, суспільства та людства в цілому. Питанню продовольчої безпеки відводиться особливе місце в концепціях національної безпеки більшості розвинутих країн світу. Інтеграція України у світове та європейське співтовариство актуалізує вказану проблему, оскільки лише за умови гарантування забезпечення населення продовольством за будь-яких умов держава може проводити незалежну політику [3, с. 112].

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» № 1379 від 05.12.2007 року, передбачає, що оцінка рівня продовольчої безпеки в Україні здійснюється за

наступними індикаторами: добова енергетична цінність раціону харчування людини, забезпечення раціону людини основними видами продуктів, достатність запасів зерна в державних ресурсах, економічна доступність продуктів харчування, диференціація вартості харчування за соціальними групами, місткість внутрішнього ринку окремих продуктів, продовольча незалежність за окремими продуктами.

На даний час стан продовольчої безпеки в Україні не відповідає належному рівню і викликає занепокоєння науковців та громадськості. Середньодобова калорійність раціону населення країни впродовж останніх років поступово зменшується. У 2014 значення цього показника становило 2939, що перевищує граничний критерій.

З метою оцінки збалансованості харчування розраховуємо індикатор достатності споживання в розрізі окремих продуктів харчування (табл. 1). Фактичне споживання низки найважливіших видів продуктів харчування на одну особу в Україні значно нижче раціональних норм споживання, рекомендованих Інститутом харчування Міністерства охорони здоров'я України.

Таблиця 1

Індикатор достатності споживання окремих продуктів харчування населенням України у 2014 році

Продукт харчування	Раціональна норма споживання на одну особу, кг	Фактичне споживання на одну особу, кг	Індикатор достатності споживання
Хлібні продукти	101,0	108,5	1,074
М'ясо і м'ясопродукти	80,0	54,1	0,676
Молоко і молокопродукти	380,0	222,8	0,568
Риба і рибопродукти	20,0	11,1	0,555
Яйця, шт.	290	310	1,069
Овочі і баштанні	161,0	163,2	1,014
Плоди, ягоди і виноград	90,0	52,3	0,581
Картопля	124,0	141,0	1,137
Цукор	38,0	36,3	0,955
Олія	13,0	13,1	1,007

Джерело: розрахунки автора на основі [4, с. 9]

У 2014 році в Україні, як і в попередні роки, зберігається відставання фактичного споживання від раціональної норми окремих видів продуктів харчування, а саме: м'яса і м'ясопродуктів – на 32 відсотки, молока і молокопродуктів – на 43 відсотки, риби та рибопродуктів – на 45 відсотків, плодів, ягід і винограду – на 42 відсотки, цукру – на 5 відсотків. Споживання більш дешевших продуктів (хлібних продуктів, яєць, овочів та баштанних культур, картоплі, олії) перевищує раціональні норми.

Таблиця 2

Обсяги виробництва окремих видів продукції сільського господарства, тис. тонн

Продукт харчування	1990 р.	2000 р.	2014 р.	Відхилення (+,-)
1	2	3	4	5
Усі категорії господарств				
Зернові та зернобобові культури	51009,0	24459,0	63859,3	12850,3
Овочі	6666,4	5821,3	9637,5	2971,1
Плоди та ягоди	2901,7	1452,6	1999,1	-902,6
Картопля	16732,4	19838,1	23693,4	6961,0
М'ясо (у забійній вазі)	4357,8	1662,8	2359,6	-1998,2
Молоко	24508,3	12657,9	11132,8	-13375,5
Яйця, млн. шт.	16286,7	8808,6	19587,3	3300,6
Сільськогосподарські підприємства				
Зернові та зернобобові культури	49563,8	19964,2	49902,6	338,8
Овочі	4872,1	986,3	1340,3	-3531,8
Плоди та ягоди	1347,1	1347,1	332,0	-1015,1
Картопля	4793,6	276,7	758,9	-4034,7
М'ясо (у забійній вазі)	3099,0	438,1	1451,8	-1647,2
Молоко	18634,1	3668,7	2647,5	-15986,6
Яйця, млн. шт.	10126,0	2977,3	12536,2	2410,2

продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	Питома вага сільськогосподарських підприємств			
Зернові та зернобобові культури	97,2	81,6	78,1	-19,1
Овочі	73,1	16,9	13,9	-59,2
Плоди та ягоди	46,4	18,2	16,6	-29,8
Картопля	28,6	1,4	3,2	-25,4
М'ясо (у забійній вазі)	71,1	26,3	61,5	-9,6
Молоко	76,0	29,0	23,8	-52,2
Яйця, млн. шт.	62,2	33,8	64,0	1,8

Джерело: розрахунки автора на основі [5]

У 2014 р. порівняно з 1990 р. усі категорії господарств збільшили виробництво зернових та зернобобових культур, овочів, картоплі, яєць, натомість суттєво зменшили обсяги виробництва плодів та ягід, м'яса, молока. Значно складнішою є ситуація у сільськогосподарських підприємствах, які впродовж досліджуваного періоду суттєво зменшили обсяги виробництва овочів, плодів та ягід, картоплі, м'яса, молока. Значна частина продукції сільського господарства останніми роками вироблялась господарствами населення, які відчутно впливають на кон'юнктуру ринку, проте тільки тимчасово можуть забезпечити населення продукцією сільського господарства. Більшість виробленої продукції в господарствах населення використовується для власного споживання та якість такої продукції не можливо контролювати. Задовольняти продовольчу потребу населення під силу середнім та великим підприємствам, виробництво яких базується на інших організаційно-технічних і технологічних засадах. Однією з вагомих причин складної ситуації у сільському господарстві став диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію.

Фактичні обсяги споживання населенням країни молока і молокопродуктів зменшилися на фоні скорочення поголів'я корів у всіх категоріях господарств, а погіршення показника споживання риби та рибопродуктів – скорочення вилову риби у внутрішніх водоймах. Однак, це не є основною причиною зменшення їх споживання, оскільки потреба врегульована імпортозаміщенням і дефіциту на цю продукцію ми не відчуваємо. Визначальною причиною нераціонального харчування є низький рівень платоспроможності населення, який впродовж останніх років значно погіршився. Вагомими причинами такого стану стало зниження доходів населення за одночасного зростання цін.

В умовах фінансової кризи особливо гостро постає питання зниження платоспроможного попиту населення, адже значна частина населення опинилася за межею бідності та не в змозі забезпечити себе товарами першої необхідності, у тому числі і збалансованим харчуванням. Розмір реальної заробітної плати впродовж останніх двох років суттєво зменшився (рис. 1).

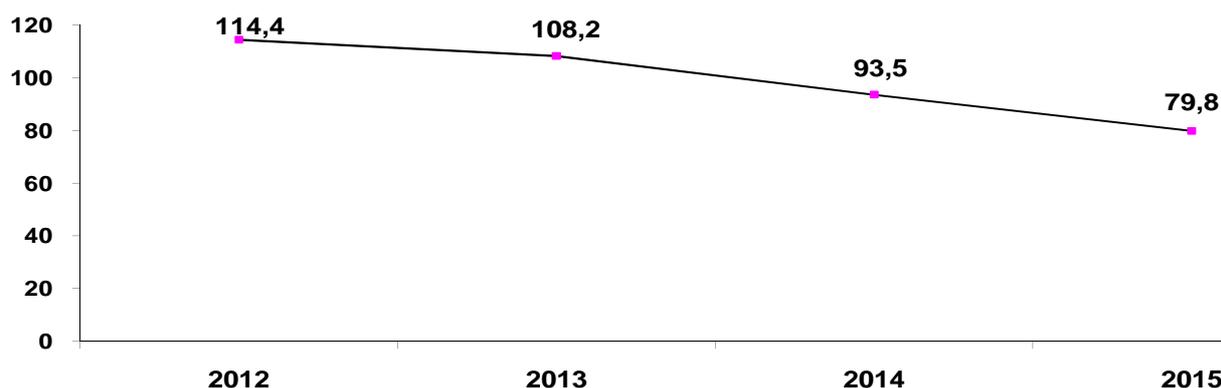

Рис. 1. Індекси реальної заробітної плати за січень-грудень, у % до відповідного періоду попереднього року

Джерело: дані Державної служби статистики України [6]

З даних рис. 1 бачимо стрімке зменшення рівня реальної заробітної плати в Україні впродовж досліджуваного періоду, що стало результатом інфляційних процесів. Водночас спостерігаємо стрімке зростання споживчих цін на товари та послуги (табл. 3).

Спостерігається стрімке зростання цін на продукти харчування. Водночас стрімко зростають ціни і на інші споживчі товари та послуги, зокрема на одяг та взуття у 2015 році зросли відносно попереднього року на 33,1 %; на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива – у 2,1 раза; предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла – на 45,9 %; охорону

здоров'я – на 37,6 %; транспорт – на 36,8 %; зв'язок – на 5,9 %; освіту – на 17,9 відсотка. Усі ці чинники призвели до зниження платоспроможності населення країни.

Таблиця 3

**Індекси споживчих цін на товари і послуги в Україні за січень-грудень
(до відповідного періоду попереднього року), відсотків**

Показник	Рік			
	2012	2013	2014	2015
Індекс споживчих цін	100,6	99,7	112,1	148,7
Продукти харчування	96,9	97,6	112,1	144,4
Хліб і хлібопродукти	98,0	101,1	113,4	160,6
М'ясо та м'ясопродукти	107,1	98,1	110,9	131,3
Риба та продукти з риби	104,0	96,1	117,1	160,2
Молоко, сир та яйця	102,2	99,9	110,9	128,5
Олія та жири	102,9	99,6	106,5	145,5
Фрукти	94,5	88,0	124,8	172,4
Овочі	54,0	88,3	104,1	130,8

Джерело: дані Державної служби статистики України [6]

Для України проблема забезпечення продовольчої безпеки має особливо важливе значення, що зумовлюється сучасним станом розвитку вітчизняного агропромислового комплексу, нарощування виробництва у якому відбувається переважно екстенсивним шляхом. Ситуацію загострюють періодичне «ручне» втручання держави у функціонування аграрного сектору та недореформованість земельного ринку [7, с. 43].

Продовольча безпека в певній мірі відображає стан економіки держави у контексті сталого розвитку. Її стан свідчить про існування загроз продовольчої безпеки, як на рівні країни, так і на рівні людини. Це стосується кількісних та якісних параметрів, що знаходять своє відображення у економічному, екологічному та соціальному вимірах сталого розвитку суспільства. Забезпечення продовольчої безпеки держави є комплексною проблемою, у вирішенні якої основне навантаження «лягає на плечі» сільського господарства. Тому, гарантувати безперешкодну доступність населення України до безпечних та якісних продуктів харчування, там самим, забезпечуючи продовольчу безпеку та незалежність країни, держава може виключно у випадку переведення галузі на засади сталого розвитку [8, с. 240].

Продукти харчування повинні бути безпечними та повною мірою задовольняти споживчі потреби громадян. Від стану продовольчої безпеки залежить працездатність та здоров'я населення, середня тривалість життя.

Проблема продовольчої безпеки в розвинених країнах в основному пов'язана з якістю споживаних товарів. Безпека і якість продовольчої сировини і харчових продуктів стали одним з основних чинників, які визначають здоров'я населення. Здорове харчування сприяє профілактиці захворювань, підвищенню стійкості організму до несприятливого впливу довкілля, продовженню життя, забезпечує нормальне зростання і розвиток дітей. Збільшення в останні роки попиту на високоякісні продукти харчування стимулює інтерес до вивчення проблеми продовольчої безпеки з точки зору інформації про безпеку продуктів [9, с. 7]. На міжнародному рівні до кінця ще не вирішені питання широкого розповсюдження харчових продуктів, що продукуються «генною» хвилею розвитку науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим низка міжнародних компаній займаються активним просуванням на ринок країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою генетично модифікованих продуктів, харчових добавок, продуктів харчування, що містять гормони [10, с. 35].

Україна займає стійку позицію серед ресурсно-орієнтованих економік, для яких перехід на шлях інноваційного розвитку неможливий без створення ринкових інститутів, що забезпечуватимуть ефективність економічної системи в цілому. Однак це середовище наразі побудоване таким чином, що в країні, яка здатна нагодувати півсвіту, власне населення харчується нераціонально. Для запобігання кризовим явищам в умовах невизначеності пріоритетом державного управління має стати прораховування майбутніх ризиків, визначення можливих стратегічних сценаріїв гарантування продовольчої безпеки в умовах криз, що має бути закріплено в законі. Існує безліч можливих варіантів майбутнього. Проте будь-який з них має обов'язково ґрунтуватися на інноваційних рішеннях, що не суперечили б гарантуванню продовольчої безпеки [11, с. 106].

Стан продовольчої безпеки формується під впливом багатьох чинників, зокрема кліматичних умов та наявних природних ресурсів (площі та структури сільськогосподарських угідь), політичної ситуації, фази економічного розвитку тощо. Неefективні та часто непослідовні реформи в аграрному секторі призвели до руйнування матеріально-технічної бази АПК. Низькі обсяги виробництва продукції сільського господарства, незадовільні показники рентабельності її виробництва, низька урожайність

сільськогосподарських культур вказують на те, що сільськогосподарський потенціал країни використовується далеко не повною мірою.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, можемо констатувати, що доступність продуктів харчування залишається недостатньою, причому відслідковується негативна тенденція зниження платоспроможності населення, що є першопричиною нераціонального харчування. Тому особливого значення набуває проблема покращення життєвого рівня населення, що в свою чергу забезпечить платоспроможний попит на продовольство високої якості. Визначальними чинниками, які негативно впливають на рівень продовольчої безпеки України є недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, що регламентує питання якості та безпечності продуктів харчування, системи державного регулювання та підтримки аграрного сектору. Політика держави мала б бути спрямована на формування фінансово-економічного механізму, який заохочуватиме виробників виробляти, а населення купувати та споживати корисні, безпечні та екологічно чисті продукти. Стимулювати виробників можна за допомогою державних субсидій, кредитів, пільгового оподаткування.

Природно-ресурсний та людський потенціал не відповідає темпам росту реального валового внутрішнього продукту. Розвивати ринок продукції сільського господарства доцільно за рахунок великих спеціалізованих підприємств. Подальший розвиток сільського господарства можливий за умови зростання темпів та ефективності виробництва продукції галузі на основі інтенсифікації, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, реконструкції виробництва та його технічного переозброєння, інтенсивного використання виробничого потенціалу. Україна, маючи значний потенціал для розвитку аграрної сфери, за умови ефективних реформ у цій галузі, створення сприятливого інвестиційного середовища, покращення якості та забезпечення стандартизації продовольства у відповідності із міжнародними нормами, може не тільки повною мірою забезпечити продовольчу безпеку власних громадян, але і зайняти чільне місце з-поміж основних експортерів сільськогосподарської продукції.

Література

1. Орленко Я.Ю. Особливості категорії "продовольча безпека": теоретичні засади / Я.Ю. Орленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 11. – С. 123-125.
2. Лєгеца Ю.О. Визначення поняття «продовольча безпека» / Ю.О. Лєгеца, А.Ф. Орєшкова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 74-80.
3. Шевченко Н.О. Продовольча безпека як політичний та економічний пріоритет держави / Н.О. Шевченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 3. – С. 111-113.
4. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України : статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України, 2015. – 54 с.
5. Сільське господарство України : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 379 с.
6. Офіційний сайт Державної служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Настич В.Г. Продовольча безпека як складова національної безпеки України / В.Г. Настич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 3. – С. 43-48.
8. Хміль Н.В. Продовольча безпека як складова сталого розвитку сільського господарства / Н.В. Хміль // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – № 2. – С. 236-241.
9. Басюркіна Н.Й. Продовольча безпека як системна характеристика функціонування агропромислового сектору економіки / Н.Й. Басюркіна // Економіка харчової промисловості. – 2011. – № 2. – С. 5-10.
10. Андрєєва Н.М. Продовольча безпека України в епоху світової глобалізації / Н.М. Андрєєва // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 2. – С. 32-38.
11. Коваленко О.В. Продовольча безпека в системі пріоритетів інноваційного розвитку / О.В. Коваленко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2015. – Т. 21, № 4. – С. 99-109.

References

1. Orlenko, Ya.Yu. (2013), "Features for "food security": the theoretical foundations", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 11, pp. 123-125.
2. Legeza, Yu.O. and Orieshkova, A.F. (2014), "The definition of "food security", *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, no. 2, pp. 74-80.
3. Shevchenko, N.O. (2011), "Food security as a political and economic priority state", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 3, pp. 111-113.
4. "Balances and consumption of basic foodstuffs population of Ukraine", statistical yearbook, (2015). State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 54 p.
5. "Agricultural Ukraine", statistical yearbook, (2015), State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 379 p.
6. The State Statistics Service of Ukraine, Statistical collection Ukraine on 2015, available at: <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Nastych, V.H. (2013), "Food security as a component of national security of Ukraine", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 3, pp. 43-48.

8. Xmil, N.V. (2014), "Food security as a component of sustainable agriculture", *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotexnologichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, no. 2, pp. 236-241.

9. Basiurkina, N.Y. (2011), "Food safety system as characteristic for the agricultural sector", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 2, pp. 5-10.

10. Andrieieva, N.M. (2009), "Ukraine Food security in an era of world globalization", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 2, pp. 32-38.

11. Kovalenko, O.V. (2015), "Food security in the system of priorities of innovation development", *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tehnologii*, no. 4, Vol 21, pp. 99-109.

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів суб'єктів господарювання
Львівський національний університет імені Івана Франка К.В. Васьківська

УДК 657:65.011.47:631.1

Гангал Л.С.,
асистент кафедри обліку, аудиту і економічного аналізу
Буковинський державний фінансово-економічний університет

МЕХАНІЗМ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Hanhal L.S.,
assistant of the department of accounting,
audit and of economic analysis
Bukovyna State University of Finance and Economics

MECHANISM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL MAINTENANCE FOR MANAGEMENT OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Високий динамізм ринкової економіки, активізація процесів глобалізації та інтернаціоналізації господарського життя, посилення міжнародної конкурентної боротьби, що виступають головними ендогенними та екзогенними детермінантами розвитку економічного простору України, висувають нові вимоги до системи управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств, ефективність якої залежить від її здатності швидко та адекватно реагувати на вимоги глобального економічного середовища.

За такої ситуації закономірним є зростання ролі сучасних систем оцінювання та інформаційного забезпечення господарської діяльності, які у режимі реального часу дають змогу вирішувати існуючі проблеми конкурентоздатності господарських структур у глобальному економічному середовищі. Це зумовлює необхідність вивчення організаційно-методичних аспектів систем бухгалтерського обліку, аналізу і контролю як базового інструменту інформаційного забезпечення системи управління конкурентоспроможністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади обліково-аналітичного забезпечення управління сільськогосподарськими підприємства знайшли відображення в працях таких вчених-економістів, як: Безродна Т.М. [1], Бондаренко Г.С. [2], Гільміярова М.Р. [4], Голов С.Ф. [5], Макаренко Н.Л. [3], Касич А.О. [6], Карбан О.І. [6], Майданевич П.М. [7], Пилипенко А.А. [8], Циган Р.М. [6].

Однак, важливість та необхідність розробки теоретико-методологічних і практичних основ, котрі стосуються формування якісного обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю суб'єктів агробізнесу різних в даний час залишаються невирішеними, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є формування потужного інформаційного базису управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств на основі їх обліково-аналітичного забезпечення, спрямованого на створення умов успішного функціонування господарюючих суб'єктів в умовах глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління конкурентоспроможністю підприємства представляє собою систематичний, планомірний і цілеспрямований вплив на систему конкурентоспроможності з метою збереження її стійкості чи переведення з одного стану в інший за допомогою необхідних і достатніх способів і засобів впливу [2].

Інформаційне забезпечення конкурентоспроможності формується на базі: даних бухгалтерського, оперативного та статистичного обліку і звітності; галузевих показників діяльності підприємств-аналогів; звітів, планів і прогнозів, отриманих у процесах стратегічного, тактичного і оперативного планування, аналізу, контролю і бюджетування тощо.

Особливого значення для управлінського механізму має така складова інформаційного забезпечення як обліково-аналітичне забезпечення. Поняття інформаційного забезпечення є ширшим та включає в себе всю інформацію, котра використовується в системі управління, а також комплекс інформаційних технологій, технічних та програмних засобів, що забезпечують надходження, обробку та переміщення інформаційних потоків, в той час як обліково-аналітичне забезпечення представляє собою інтегровану систему обліку та аналізу, що систематизує інформацію для обґрунтування бізнес-стратегії, координації напрямів перспективного розвитку підприємства, системної оцінки ефективності реалізації оперативно-тактичних та стратегічних управлінських рішень.

За розрахунками науковців, питома вага обліково-аналітичної інформації в системі інформаційного забезпечення діяльності суб'єкта господарювання становить близько 70% від загального обсягу економічної інформації [3]. (рис. 1).

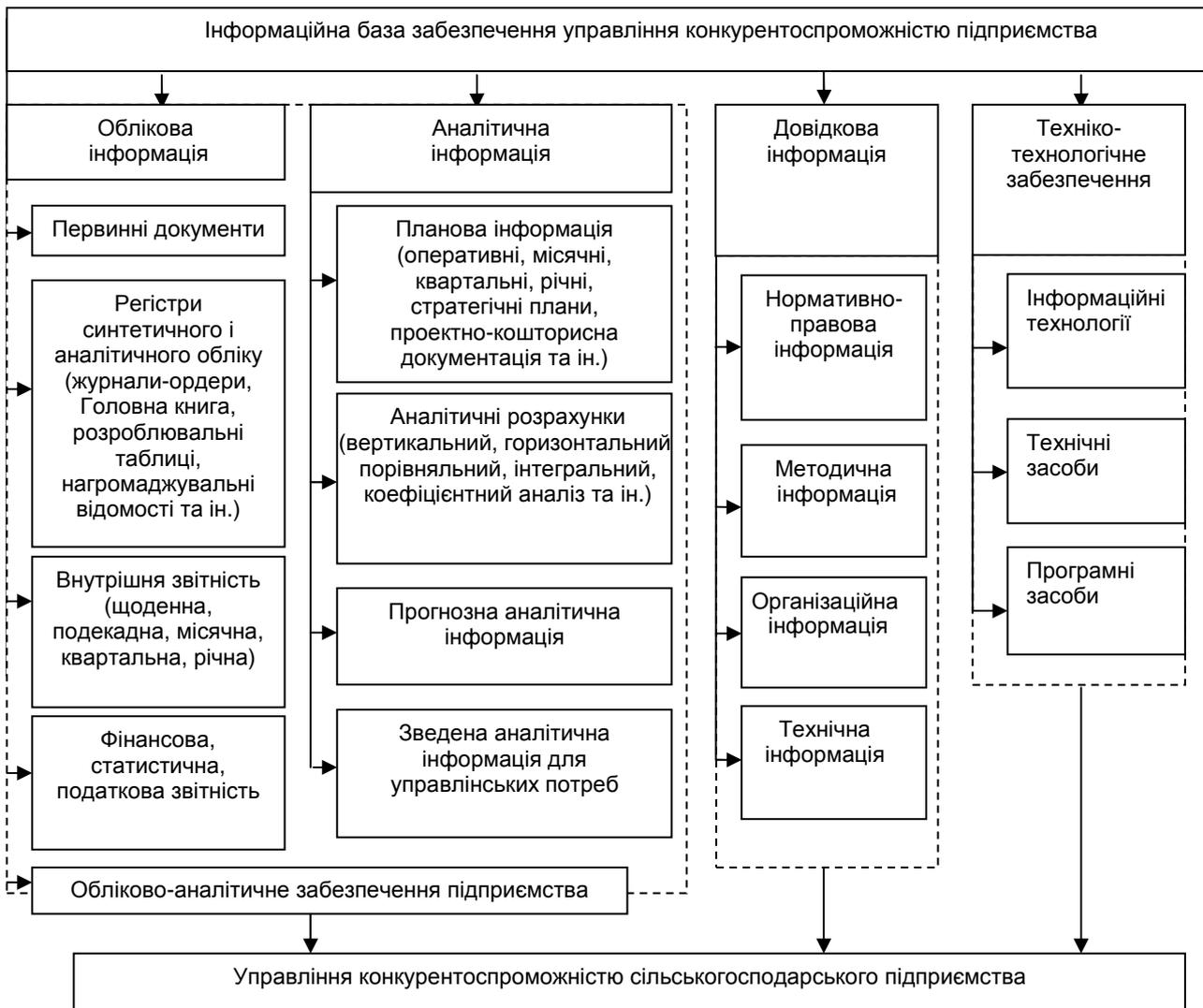

Рис. 1. Обліково-аналітичне забезпечення в структурі інформаційної бази управління конкурентоспроможністю підприємства

Джерело: сформовано автором

В економічній літературі зустрічаються різні підходи до трактування терміну «обліково-аналітичне забезпечення». Зокрема, Касич А.О., Циган Р.М., Карбан О.І. визначають обліково-аналітичне забезпечення як процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості [6].

Безродна Т.М. трактує обліково-аналітичне забезпечення як процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості. Термін «забезпечення», на думку автора,

означає виконання, гарантування здійснення процесу постачання обліково-аналітичної інформації системі управління [1].

За твердженням Голова С.Ф., обліково-аналітичне забезпечення – це система збору, обробки, узагальнення подання та аналізу фінансової інформації, забезпечення її кількості і якості для ведення господарської діяльності, зокрема і її управління [5].

У працях М.Р. Гільміярової обліково-аналітичне забезпечення – це концептуальна модель, що складається із взаємопов'язаних обліково-аналітичних процедур та застосовується для забезпечення апарату управління корпорації необхідною інформацією [4].

А.А. Пилипенко визначає обліково-аналітичне забезпечення як процес створення інформаційних умов функціонування системи, забезпечення необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, зберігання, передачі, обробки інформації, організації банків даних [8].

Аналізуючи представлені визначення, можна дійти висновку, що науковці розуміють термін «обліково-аналітичне забезпечення» як процес збору інформації за рахунок обліку та аналізу для цілей управління. Виходячи із цього, під обліково-аналітичним забезпеченням управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств ми розуміємо процес збору, підготовки, реєстрації й обробки обліково-аналітичної інформації та прийняття на її основі управлінських рішень, направлених на забезпечення ефективного функціонування підприємства та підвищення його конкурентних позицій на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Якісне відображення необхідних показників для оцінювання конкурентних позицій підприємства у системі обліку і звітності є одним із головних завдань обліково-аналітичної системи забезпечення конкурентоспроможності. Нами проведено дослідження стану інформативності існуючого обліково-аналітичного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, результати якого відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Інформативність існуючого обліково-аналітичного забезпечення сільськогосподарських підприємств щодо керованих чинників його конкурентоспроможності

Джерело інформації	Структурно-організаційні	Техніко-технологічні	Ресурсні	Економічні	Екологічні
Оперативна облікова інформація	+	+	+	+	
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	+	+	+	+	
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	+			+	
Звіт про рух грошових коштів			+	+	
Звіт про власний капітал	+		+	+	
Примітки до річної фінансової звітності	+	+	+	+	
Форма 50-сг «Основні економічні показники роботи с/г підприємств»	+	+	+	+	
Форма 2-ферм «Основні показники господарської діяльності фермерського господарства, малого підприємства у сільському господарстві»	+	+	+	+	
Форма 29-сг «Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду»	+		+	+	
Форма 10-мех «Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах у 20__ році»		+	+	+	
Форма 21-заг «Реалізація сільськогосподарської продукції за 20__ рік»			+	+	
Форма 9-б-сг «Внесення мінеральних, органічних добрив, гіпсування та вапнування ґрунтів під урожай»			+	+	
Форма 24 «Стан тваринництва»			+	+	
Форма 16-сг «Баланс сільськогосподарської продукції»			+	+	
Форма 1-екологічні витрати «Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі за 20__ р.»					частково
Форма 1-відходи «Утворення та поводження з відходами за 20__ рік (зі звітності за 2014 р.)»					+
Форма 2-ТП (повітря) «Звіт про охорону атмосферного повітря за 20__ р. (зі звітності за 2015 р.)»					лише у окремих випадках

Джерело: сформовано автором

Отже, у існуючій системі обліку та звітності сільськогосподарських підприємств досить широко представлена наявна інформація щодо 4 груп показників керованих чинників їх конкурентоспроможності – структурно-організаційних, техніко-технологічних, ресурсних, економічних. Інформацію щодо них можна зустріти як у фінансових, так і у статистичних звітах. В той час як дані щодо еколого-економічної ефективності частково розкривають лише кілька статистичних звітів, які на практиці сільськогосподарські підприємства складають дуже рідко. Так, форму 1-екологічні витрати заповнюють переважно ті підприємства, котрі завдають значної шкоди навколишньому середовищу і сплачують екологічний податок, а також ті, природоохоронна діяльність яких формує лише позитивний екологічний ефект і не має ніяких сприятливих для діяльності підприємства наслідків. Зокрема, такі напрями витрат, як економія ресурсів та енергозбереження, ураховуються тільки в тому випадку, коли вони спрямовані передусім на захист охорони навколишнього природного середовища, наприклад, утилізацію відходів, яка здійснюється з метою охорони навколишнього природного середовища. Не враховуються у складі поточних витрат і не відображаються у даному звіті: заходи, що дають позитивний екологічний ефект, але втілені з технічних міркувань, для поліпшення умов праці та техніки безпеки; витрати, пов'язані з використанням природних ресурсів (наприклад, водопостачання); вартість основних засобів природоохоронного призначення; перерахунки по депозитах, штрафи за порушення природоохоронного законодавства, компенсація шкоди, завданої навколишньому природному середовищу.

У формах N 2-ТП (повітря) (річна) та N 2-ТП (повітря) (квартальна) відображаються дані про викиди забруднювальних речовин та парникових газів від стаціонарних джерел забруднення. Дані про викиди від пересувних джерел забруднення, включаючи виробничу, сільськогосподарську та іншу техніку, а також автомобільний та інші види транспорту у цих формах не враховуються. Отже, забруднення атмосферного повітря мінеральними добривами, пестицидами, аміаком, сірководнем і органічними речовинами, в тому числі, що здійснюється в результаті функціонування рослинницьких і тваринницьких комплексів, у даному звіті не відображається.

Окрім того, у даних статистичних звітах, що відображають вплив підприємств на екологічну ситуацію відсутня інформація про виробництво та реалізацію екологічно безпечних товарів і послуг. Відсутність вказаних даних щодо екологічної ефективності господарювання, що досить негативно відображається на діяльності вітчизняних аграрних товаровиробників: по-перше, неможливо достовірно визначити їх конкурентні позиції за даним показником і прийняти відповідні коригувальні дії, що набуває особливої актуальності у наш час, коли вимоги до екологобезпечності сільськогосподарських товарів у багатьох країнах уже почали закріплюватись законодавчо, а по-друге, відсутність у звітності підприємства інформації щодо його екологічної діяльності знижує його конкурентоспроможність.

Такий стан речей визначає важливість врахування впливу екологічного чинника при формуванні стратегії конкурентного розвитку сучасних підприємницьких структур.

В даний час розробка і застосування таких методів ведення господарства, які враховували б природні рівноваги зі сторони мінімальних шкідливих впливів або приводили до поліпшення природного потенціалу, вимагає від суб'єктів господарювання оцінки впливу на навколишнє середовище і проведення природоохоронних заходів.

Підвищення інформативності існуючого обліково-аналітичного забезпечення сільськогосподарських підприємств щодо керованих чинників його конкурентоспроможності можливе шляхом розробки та впровадження механізму обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентними позиціями. Даний механізм передбачає збирання інформації, способи її узагальнення та аналізу, а також технології надання безпосереднім користувачам з метою оцінки рівня та стану конкурентоспроможності власного підприємства чи його партнерів та/або конкурентів, діяльність яких може вплинути на стан конкурентних позицій підприємства.

Таким чином, механізм обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю сільськогосподарського підприємства представляє собою сукупність процесів формування, узагальнення, аналізу, контролю і цілеспрямованої передачі інформації у відповідності до запитів управлінської системи щодо показників його діяльності, активів, джерел їх формування і господарських операцій, що дають змогу оцінити його конкурентні позиції та визначити способи їх підвищення шляхом впливу на керовані фактори конкурентоспроможності.

Структурні елементи даного механізму діють згідно із визначеними концептуальними засадами управлінням конкурентоспроможністю: встановленою метою, функціями, завданнями, на основі визначеного інформаційного забезпечення.

До складу структурних елементів механізму обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю входять системи обліку, аналізу та контролю, в межах кожної із яких формуються необхідні для управління конкурентними позиціями інформаційні потоки.

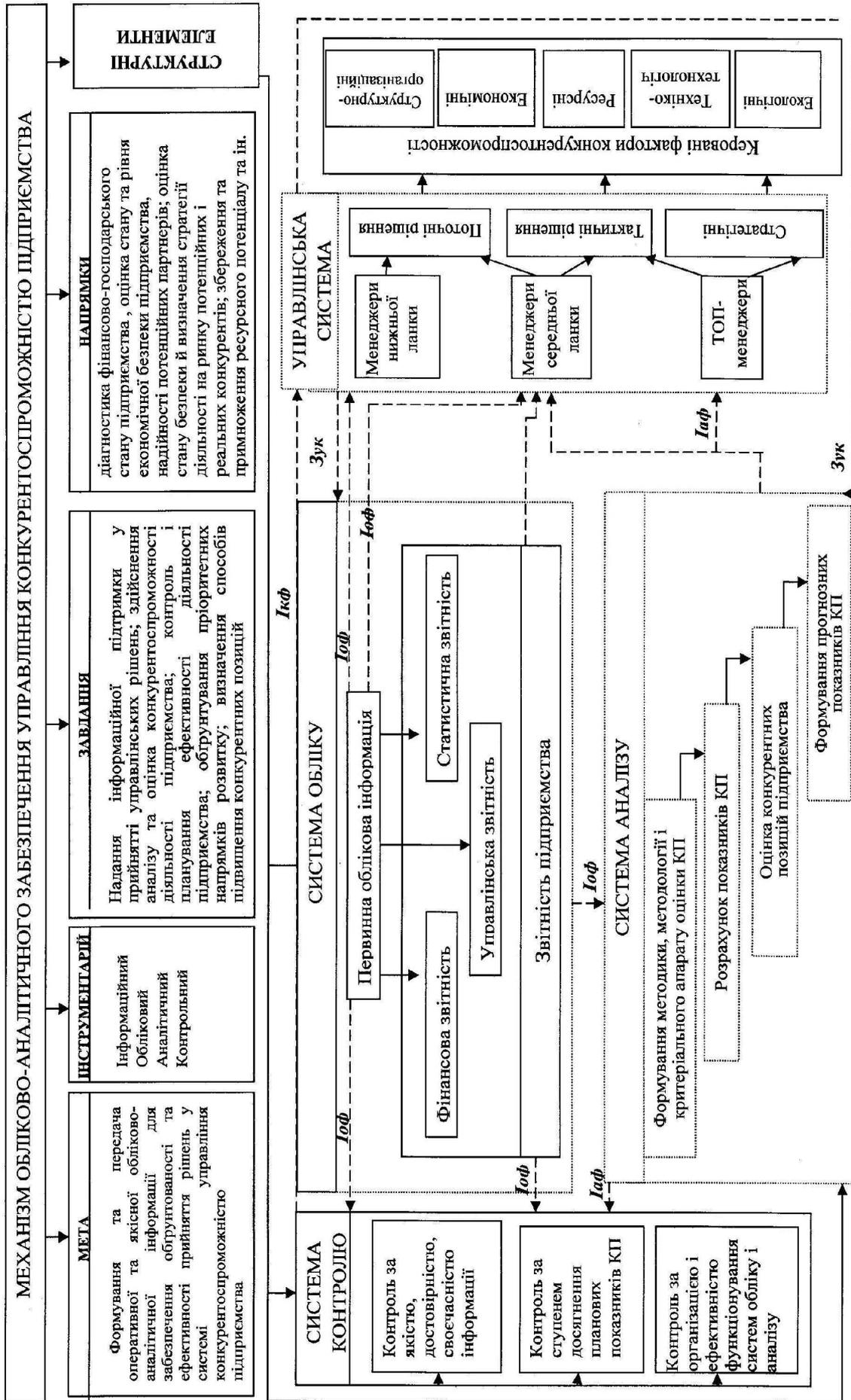

Рис. 2. Механізм обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю с/г підприємства

Джерело: сформовано автором

Де \dashrightarrow - це інформаційні потоки, що рухаються між складовими структурних елементів механізму обліково-аналітичного забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства;

I_{of} - облікова інформація щодо керованих факторів конкурентоспроможності;
 I_{af} - аналітична інформація щодо керованих факторів конкурентоспроможності;
 I_{kf} - інформація системи контролю щодо досягнення планових показників конкурентоспроможності підприємства;
 Z_{uk} - запити системи управління до облікової, аналітичної та контрольної систем на рахунок необхідного інформаційного базису для прийняття рішень щодо управління конкурентоспроможністю.

КП – конкурентоспроможність підприємства.

Так, облікова система генерує наступні види інформації, що мають важливе значення для управління конкурентоспроможністю господарюючого суб'єкта:

- первинну облікову інформацію, що слугує підставою для прийняття поточних управлінських рішень менеджерами нижньої ланки і виступає основою для складання звітності підприємства;

- звітність підприємства (фінансова, статистична, управлінська) – відображає інформацію, яка надає можливість проводити розрахунок показників, що відображають рівень конкурентних позицій підприємства; надає можливість розраховувати прогностичні значення показників та визначати напрями управління об'єктами; забезпечує можливість проводити факторний аналіз зміни досліджуваних показників і т.д.

Звітність підприємства як інформаційне джерело для прийняття управлінських рішень доступне всім рівням менеджменту господарюючого суб'єкта (окрім управлінської звітності, що може формуватись лише для конкретних менеджерів), однак використовується переважно управлінцями вищої і середньої ланки.

Прийняття управлінських рішень не може здійснюватись лише на основі облікових даних. Вагомості для управлінської системи такі дані набувають в процесі їх аналітичної обробки. В межах аналітичної системи на основі даних бухгалтерського обліку формується методика, методологія і критеріальний апарат оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства, розраховуються показники, що відображають конкурентні позиції підприємства, здійснюється їх оцінка, формуються прогностичні показники конкурентоспроможності та виявлення можливих напрямів і резервів підвищення конкурентних позицій.

Важливу роль у механізмі обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю відіграє також система контролю. Вона забезпечує контроль за організацією систем облікового та аналітичного забезпечення, достовірністю інформації, яку генерують ці підсистеми, ефективністю функціонування підприємства, процесами, які відбуваються на підприємстві, ступенем досягнення запланованих показників конкурентоспроможності, своєчасно виявляє відхилення від них, що слугує підставою для розробки заходів щодо їх усунення. Отже, роль системи контролю в системі обліково-аналітичного забезпечення системи управління конкурентоспроможністю сільськогосподарського підприємства значно ширша, ніж просто контроль за організацією та станом бухгалтерського обліку.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах поглиблення глобалізаційних процесів перед менеджерами сільськогосподарських підприємств постають нові завдання, які пов'язані з адаптацією інструментів та методів управління до нинішніх тенденцій розвитку світової економіки. За таких обставин значно зростає попит на якісне інформаційне забезпечення, що використовується при науковому обґрунтуванні та прийнятті управлінських рішень щодо підвищення конкурентних позицій аграріїв на внутрішньому та зовнішньому ринках, основу якого складає інформація, генерована системами бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Враховуючи це, розроблено механізм обліково-аналітичного управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств, що представляє собою сукупність процесів формування, узагальнення, аналізу, контролю і цілеспрямованої передачі інформації у відповідності до запитів управлінської системи щодо показників його діяльності, активів, джерел їх формування і господарських операцій, що дають змогу оцінити його конкурентні позиції та визначити способи їх підвищення шляхом впливу на керовані фактори конкурентоспроможності. Даний механізм виступає основоположним базисом регулювання рівня конкурентних позицій сільськогосподарських підприємств, оскільки спрямований на формування якісної, своєчасної, точної, релевантної та достовірної інформації щодо керованих факторів конкурентоспроможності, що слугує основою прийняття управлінських рішень задля досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності.

Перспективи подальших досліджень і розробок полягають у визначенні порядку відображення інформації щодо екологічної діяльності сільськогосподарських суб'єктів господарювання у системі

обліку з метою формування належного інформаційного підґрунтя механізму обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємства.

Література

1. Безродна Т.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття / Т.М. Безродна // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2008. – № 10, ч. 2. – С. 58-62
2. Бондаренко Г.С. Управління конкурентоспроможністю автотранспортного підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / Г.С. Бондаренко. – Х., 2001. – 19 с.
3. Бухгалтерский учет в России в XXI веке [Текст] : учеб. пособие ; под общ. ред. Н.Л. Маренкова. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 296 с.
4. Гильмиярова М.Р. Концептуальная учетно-аналитическая модель денежных потоков корпоративных структур [Электронный ресурс] / М.Р. Гильмиярова. – Режим доступа: http://dorogiistorii.ru/doc/merkulov/researchjournal_cloud_2012.pdf (дата доступу 15.01.2016).
5. Голов С.Ф. Управлінський облік : підручник / С.Ф. Голов. – К. : Лібра, 2003. – 704 с.
6. Касич А.О. Науково-методичні основи обліково-аналітичного забезпечення управління прибутком підприємства / А.О. Касич, Р.М. Циган, О.І. Карбан // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 191-196.
7. Майданевич П.М. Екологічний облік як інформаційний інструмент управління сільськогосподарською діяльністю підприємства [Електронний ресурс] / П.М. Майданевич // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(1). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(1\)_46.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(1)_46.pdf) (дата доступу 15.01.2016)
8. Пилипенко А.А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства / А.А. Пилипенко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 276 с.

References

1. Bezrodna, T. M. (2008), "Accounting and analytical support for business management: defining the essence of the concept", *Visnyk Shchidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia.*, no. 10, part 2, pp. 58-62
2. Bondarenko, H.S. (2001), "Management competitiveness of automotive enterprises", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), Business, management, marketing, Kharkov, Ukraine, 19 p.
3. Marenkov, N.L. (2002), *Bukhgalterskiy uchet v Rossii v XXI veke* [Accounting in Russia in the twentieth century], Editorial URSS, Moscow, Russia.
4. Hilmiyarova, M.R. (2012), "Conceptual accounting and analytical model cash flows of corporate structures", *Research journal*, vol. 6, available at: http://dorogiistorii.ru/doc/merkulov/researchjournal_cloud_2012.pdf (access date January 15, 2016).
5. Holov, S.F. (2003), *Upravlinskyi oblik* [Management Accounting], Libra, Kyiv, Ukraine, 704 p.
6. Kasych, A.O., Tsyhan, R.M. and Karban, O.I. (2013), "Scientific and methodological basis of accounting and analytical support of enterprise management profit", *Problemy ekonomiky*, issue 1, pp. 191-196.
7. Maidanevych, P.M. (2013), "Environmental accounting as an information management tool agricultural activity of the enterprise", *Ekonomichni nauky, Oblik i finansy*, issue 10(1), available at: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(1\)_46.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(1)_46.pdf) (access date January 15, 2016).
8. Pylypenko, A.A. (2007), *Orhanizatsiia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia stratehichnoho rozvytku pidpriemstva* [Organization of accounting and analytical support for the strategic development of the company], Vyd. KhNEU, Kharkiv, Ukraine, 276 p.

Рецензент: д.е.н., доцент кафедри обліку, аудиту та економічного аналізу
Буковинського державного фінансово-економічного університету М.А. Проданчук

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352.07 (477)

Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Stelmashchuk A.M.,
dr.sc.(econ.), professor
PIHE "Khmelnyskyi Economical University"

IMPORTANT ASPECTS OF THE FORMATION AND FUNCTIONING OF LOCAL SELF-GOVERNMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Постановка проблеми. В Україні розпочато процес проведення територіальної реформи, пов'язаної з переходом до місцевого самоврядування. Для цього закладено конституційні засади, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято низку базових нормативно-правових актів, які створюють відповідні правові та фінансові основи визначеної реформи. Однак, у зв'язку з відсутністю ефективної практики, недостатнім роз'ясненням серед населення переваг нової політики, її ролі у формуванні громадянського суспільства, в якому захищені права і свободи людини – громадянина країни, намічений процес реформи просувається дуже повільно. До того ж, у зв'язку з тим, що переважна більшість територіальних громад має надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу, необхідно супроводжувати процес проведення реформ науковим обґрунтуванням та інноваційно-інвестиційним проектуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі здійснення літературного огляду наукової літератури з тематики місцевого самоврядування і територіальних громад виявлено, що результати вивчення питань зазначеної проблеми висвітлили наукові дослідники: Н.Р. Нижник [1], В.Г. Яцуба [2], В.В. Кравченко [3], О.В. Батанов [4], І.І. Борденюк [5], О.Д. Святоцький [6], М.В. Гірняк [7], В.С. Куйбіда [15; 16], І.О. Дробот [8], В.М. Вакуленко [10], Н.В. Камінська [11], І.В. Козюра [12], Н. Кудла [14], М.О. Пухтинський [20], Ю.О. Куц [21], Ю.П. Шаров [22] та інші. Аналізуючи і позитивно оцінюючи результати їх досліджень, необхідно сформулювати на засадах системного підходу у формі концепції головні пріоритетні напрямки, методи, принципи і механізми обґрунтованого вирішення проблеми ефективного функціонування місцевого самоврядування територіальних громад.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення еволюції розвитку теорії громадянського суспільства, організації територіальних громад, визначення принципів формування ефективного місцевого самоврядування, спроможного максимально забезпечити надання якісних та доступних послуг для задоволення інтересів громадян на відповідній території.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі дослідження виявлено, що існуюча в Україні система місцевого самоврядування не задовольняє потреби суспільства. Функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню якісних і доступних адміністративних та соціальних послуг шляхом сталого розвитку громади. Для обґрунтування ефективного напрямку формування громадянського суспільства важливо проаналізувати його еволюційні складові.

Аналіз еволюції розвитку теорії громадянського суспільства показує, що історично першою була обґрунтована А. Токвілем та його послідовниками теорія вільної громади (теорія природних прав громади). Представники цієї теорії (Г. Аренс, Н. Гербер, О. Гірке, А. Токвіль, О. Лабанд, Е. Мейер, О. Ресслер, Шеффле, Б. Чичерін) вважали, що поряд з трьома загально визначеними конституційними гілками влади (законодавчою, виконавчою та судовою) повинна бути визначена й четверта –

громадівська (муніципальна). За вказаною теорією громада має право на самостійне і незалежне від центральної влади існування за своєю суттю, причому держава не утворює, а лише визнає реальну альтернативу державній автократії у системах урядування, заснованих на принципах децентралізації та самоврядування. Відзначено, що провінціям має бути надана якомога більша автономія, що дасть їм змогу вирішувати «місцеві питання», забезпечить їх розвиток, а звідси, слугуватиме благу всієї держави. Без розвитку місцевого життя і самодіяльності неможливий вільний правильний розвиток суспільства [4; 5; 8].

Відповідно до положень наступної господарської (громадсько-господарської) теорії, органи місцевого самоврядування не є державними і мають виняткове право на задоволення потреб громади у неполітичній (економічній, соціальній, культурній) сфері, розв'язуючи місцеві справи, які мають недержавний характер. Фундатори цієї теорії (Р. Моль, О. Гірке, О. Васильчиков, В. Лешков) зробили акцент на змісті комунальної діяльності. Теорія базується на тому, що територіальний колектив є елементом насамперед громадянського суспільства, і держава не втручається у місцеві справи: вони вирішуються самими територіальними громадами; питання ж політичні належать до компетенції державної влади [10; 11; 12].

Наведені вище теорії набули свого узагальнення і розвитку у громадській теорії місцевого самоврядування, яка вбачала сутність самоврядування у наданні місцевій спільноті можливості самій реалізовувати свої громадські інтереси та зберігала за урядовими органами відання тільки державними справами.

У середині XIX ст. набула поширення державницька теорія місцевого самоврядування, за якою місцеве самоврядування – одна з форм організації місцевого державного управління. Ця теорія розглядала місцеве самоврядування не як автономну форму публічної влади, природне право територіальної громади на самостійне вирішення питань місцевого значення, а як одну із форм організації місцевого управління, тобто як один із способів децентралізації державної влади на місцевому рівні. Відповідно, всі повноваження територіальної громади, її органів своїм джерелом мають державну владу. Однак, на відміну від центрального державного управління, місцеве самоврядування здійснюється не урядовими чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот (територіальних громад), місцевих жителів, які зацікавлені в результатах місцевого управління. Органи місцевого самоврядування при цьому діють за принципом «дозволено лише те, що передбачено законом» [10; 11; 12].

Теорія муніципального соціалізму (кінець XIX – початок XX ст.) є сукупністю програмних положень та установок, спрямованих на забезпечення якомога повнішої демократизації місцевого життя, що ґрунтувалася на вимогах, які містилися в муніципальних програмах багатьох буржуазних політичних партій [4; 5; 8] щодо наділення міської та сільської громади правами більш широкій автономії, а також збільшення представництва населення в органах місцевого самоврядування. Прихильники ідеї муніципального соціалізму сподівалися шляхом послідовних реформ, зміни державного та громадського життя без різких стрибків та потрясінь перебудувати сучасне життя на нових засадах.

Відродження місцевого самоврядування в Україні у його сучасному розумінні припадає на період розбудови суверенної Української держави (кінець 80-х – 90-і рр.). Сучасне національне і міжнародне законодавство містить офіційні визначення місцевого самоврядування.

В системі місцевого самоврядування центральне місце займає територіальна громада. У науці існують різні підходи до визначення цього поняття. Аналіз його численних дефініцій дає підстави виділити такі критерії визначення територіальної громади, які базуються на тій чи іншій ознаці місцевої спільноти або їх сукупності як основоположних понятійно-формуючих: територіальний, соціологічний, конституційно-правовий і комплексний або системний.

Згідно територіального критерію визначення сутності територіальної громади пов'язане з використанням такої ознаки, як постійне проживання людей на території населеного пункту. Так, у конституційно-правовій літературі територіальна громада визначається як основний суб'єкт місцевого самоврядування, який складається з жителів села (кількох сіл), селища, міста [3; 10], місцева спільнота – населення муніципального утворення, об'єднане метою здійснення місцевого самоврядування у відповідному поселенні або території». Цей критерій використаний і в ч. 2 ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [17], де територіальна громада визначена як жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Як базове таке визначення використовується в багатьох сучасних дослідженнях проблем місцевого самоврядування.

Соціологічний критерій визначення поняття територіальної громади дозволяє розкрити сутнісний аспект цього поняття як особливої цілісної соціальної спільноти, дослідити дію місцевих інтересів, які не тільки інтегрують територіальну громаду, але й виступають одночасно її породженням. Застосування цього критерію дозволяє встановити системи інтересів, соціальних

зв'язків і відносин у територіальній громаді. Отже, територіальна громада (відповідно до змісту цього критерію) є соціальною спільнотою, об'єднаною на основі спільності інтересів і потреб населення, що входять до неї, системності зв'язків і відносин між ними, а не проста сукупність мешканців визначеного населеного пункту. Найважливішими системоутворюючими ознаками такої спільності є стійкі економічні, соціальні, інформаційні, політичні, культурні й екологічні зв'язки та відносини, які виділяють її як досить самостійну систему просторової організації життєдіяльності людей.

В процесі наукових дискусій щодо сутності поняття «територіальна громада» встановлено, що повне розкриття змісту досліджуваної категорії можливе лише на основі комплексного, системного критерію. Громаду розглядають у трьох аспектах, як: 1) базову адміністративно-територіальну одиницю 2) форму організації місцевої влади; 3) суб'єкт цивільно-правових відносин, господарюючий суб'єкт і характеризують її як сукупність громадян України, які спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус [2; 4; 15].

За визначенням О.В. Батанова, **територіальна громада** – це складна «кумулятивна» форма суспільної організації, сукупність людей (місцевих жителів), асоційованих на публічних засадах у межах певної території та об'єднана різноплановими ознаками системного характеру. В цьому об'єднанні відбувається реалізація приватних цілей у публічно-правовій формі, існує право людини на індивідуальність, окреме житло та дозвілля, консолідується зусилля багатьох для досягнення бажаного всіма результату [4, с. 52].

Дослідник характеризує територіальну громаду як територіальну спільність, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру [4, с. 51-57].

Аналіз практичних результатів формування і функціонування територіальних громад України показує, що багато з них не є життєздатними і далекі від того, щоб бути автономними від держави. На практиці не кожне село, селище, місто є самодостатньою адміністративно-територіальною одиницею, а його жителі – самостійною територіальною громадою. Поряд з іншими причинами це обумовлюється дещо авторитарним ставленням держави до місцевого самоврядування, яка розглядає його з позицій радянської ментальності збереження тотального контролю за усіма рівнями управління. Важливу роль у цьому відіграє і менталітет населення, яке не сприймає його місцеві органи як представників влади та волі громадян, і вважає, що місцеве самоврядування – це ще один засіб впровадження державної політики на місцевому рівні. Останнє пов'язане з відсутністю адекватного зв'язку між передовою теорією та існуючою практикою [10; 16; 21].

Відомо, що в різних країнах успішно функціонують різні процедури формування місцевих органів влади, держави по-різному підходять до визначення меж їх компетенції і відповідальності, практикуються різні системи організації влади на субнаціональних, регіональних і субрегіональних рівнях [4; 5]:

1. Англо-американська (англосаксонська) система - на всіх субнаціональних рівнях управління функціонують органи місцевого самоврядування, а місцеві органи державної влади загальної компетенції не створюються (Великобританія, Канада, Австралія).

2. Іберійська (латиноамериканська) система - управління на всіх рівнях здійснюють обрані населенням представницькі органи місцевого самоврядування, а відповідні головні посадові особи (мери, префекти) одночасно затверджуються центральними органами державної влади як представники державної влади.

3. Континентальна (романо-германська), або європейська, система - будується на поєднанні місцевого самоврядування та державного управління і має два різновиди:

- на всіх субнаціональних рівнях, окрім низового, одночасно існують вибрані органи територіальної громади і державні органи, які здійснюють нагляд над діяльністю органів місцевого самоврядування;

- на низовому рівні - тільки органи місцевого самоврядування (Польща, Болгарія, Туреччина, Фінляндія, Ірак) [11; 12].

Саме на базі останнього різновиду європейської системи (приклад Польщі) передбачено формування вітчизняної моделі місцевого самоврядування. Її основні засади закладені в Конституції України [13], в Європейській Хартії місцевого самоврядування [9] та в Законі України «Про місцеве самоврядування територіальних громад» [17].

Однак при впровадженні визначених положень допускаються відхилення. В результаті цього система місцевого самоврядування в Україні з погляду ефективності й дієвості управління значно відстає від конституційних положень, від вимог сучасності та стандартів, прийнятих у країнах Західної Європи, що не може впливати на якість виконання нею своїх функцій та надання адміністративних

послуг населенню. Тому, питання активного впровадження в Україні конституційних і законодавчих засад та Європейської хартії місцевого самоврядування набувають сьогодні особливого значення, зокрема, у контексті проголошеної адміністративно-територіальної реформи.

Для ефективного функціонування місцевого самоврядування необхідно прописати в Статутах територіальних громад і суворо дотримуватися визначених норм Конституції і відповідних Законів України та Європейської Хартії місцевого самоврядування.

Територіальні громади в своїй діяльності мають опиратися на Конституційні засади, які передбачають, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу (*стаття 5*).

В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування (*стаття 7*).

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Тобто, власність територіальної громади — це земля, ліс, водні та інші природні ресурси, комунальне майно, місцевий бюджет, а також утворені територіальною громадою комунальні підприємства та у законний спосіб утворені всі місцеві органи влади, а саме: прокуратура, міліція, суд, державна виконавча служба, пенсійний фонд, податковий орган, які відповідно до ст.6 Європейської Хартії місцевого самоврядування та ст. 142 Конституції України, є відповідними адміністративними структурами територіальної громади, що забезпечуються нею ресурсами для виконання своїх завдань.

Територіальна громада як власник землі має право на розподіл землі поміж жителями-членами громади, право на визначення, кому і на який час надавати її в оренду, має право отримувати гідну плату за використання своєї землі. Як власник, має право припинити взаємовідносини із будь-яким орендарем.

Право комунальної власності територіальної громади захищаються законом на рівні інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальної громади і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади (ст.21 Закону, ст.60 п. 1,2 Закону України «Про місцеве самоврядування»).

Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону (*стаття 13*).

Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (*стаття 21*). Права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються та не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (*стаття 22*).

Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (*стаття 23*).

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою (*стаття 142*).

Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Розглядаючи існуючу систему самоврядування в контексті інтеграції України до Європейського Союзу та імплементації положень Європейської Хартії місцевого самоврядування, треба визначити такі проблеми в державі:

- недосконалість адміністративно-територіального устрою; невизначеність територіальної основи місцевого самоврядування та невизначеність статусу населеного пункту;
- декларативність місцевого самоврядування на регіональному рівні;
- недосконала матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування; відсутність рівного доступу до виборчого процесу в органи місцевого самоврядування (у зв'язку з чим права на участь у ньому позбавлені внутрішньо переміщені особи з зони АТО, які на законних підставах проживають на території відповідного населеного пункту);
- невизначеність статусу сільського, селищного голови (а в перспективі старости);
- наявність великої кількості делегованих повноважень та дублювання деяких повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування несе в собі найбільший потенціал демократичного державотворення, а отже, сталого розвитку територіальних громад і всього суспільства. Тому, питання імплементації в Україні принципів Європейської Хартії місцевого самоврядування дуже актуальне.

Сьогодні особливого значення набувають питання впровадження в Україні Європейської хартії місцевого самоврядування, зокрема, у контексті проголошеної адміністративно-територіальної реформи.

Досить актуальною й безпосередньо пов'язаною з системними реформами є проблема вдосконалення взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Значною мірою успіх здійснення процесів реформування місцевого самоврядування, децентралізації, забезпечення суттєвого підвищення рівня життя громадян залежить від ефективної взаємодії між представницькою та виконавчою гілками влади.

Розбудова місцевого самоврядування є найпродуктивнішим процесом згуртування нації навколо фундаментальних цінностей громадянського суспільства, адже саме за його допомогою відбувається генерування ініціативи громадян та найбільш ефективного використання потенціалу самоорганізації соціуму. Реформування публічної влади в Україні повинно мати за мету підвищення якості життя людини за рахунок створення умов для сталого розвитку територіальних громад, як самостійних та самодостатніх соціальних спільнот, члени яких матимуть можливість ефективно захищати власні права та інтереси шляхом участі у вирішенні питань місцевого значення. В той же час, Україні потрібна така організація місцевого самоврядування, за якої громади були б спроможні реалізувати свої функції, більшість ресурсів та адміністративних послуг були б в їх розпорядженні.

На жаль, сьогодні багато місцевих питань все ще вирішується або державою, або регіональними органами влади за допомогою фінансових важелів. Тому в Україні необхідно активніше розвивати і впроваджувати європейську систему місцевого самоврядування, яка побудована на відповідних принципах.

Принцип місцевого самоврядування є однією з найважливіших ознак будь-якої демократичної держави. Ці принципи закріплені Європейською Хартією про місцеве самоврядування, Всесвітньою декларацією про місцеве самоврядування та іншими міжнародними документами. Кожна європейська держава виробила свою концепцію місцевого самоврядування із самобутнім механізмом формування органів управління місцевими справами. Рада Європи виробила стандарти щодо організації й управління на місцях, що стало об'єднаним чинником стосовно європейської моделі місцевого самоврядування.

Приєднавшись до Хартії, кожна держава зобов'язана дотримуватись загальноєвропейських стандартів, але при цьому має право виробити національну модель самоврядування на основі власних потреб і традицій.

Практика демократичних країн підтверджує дієвість і ефективність використання принципів Хартії місцевого самоврядування. Так, за принципом **«невід'ємні права людини»** (*Преамбула Хартії*) європейська спільнота звикла не тільки декларувати, але й послідовно відстоювати права людини. В той же час, українці лише багато говорять про власні права, проте не мають звички процедурно їх відстоювати, хоча в Україні європейська хартія місцевого самоврядування набрала чинності 1 січня 1998 року. Це є наслідком існуючої вітчизняної судової системи, яка призводить до ментального розриву суспільної свідомості українців між визначенням прав і свобод людини та обов'язком жити у правовому полі держави.

В демократичних країнах, де існує розвинуте місцеве самоврядування і функціонує **«принципи демократії»** (*Преамбула Хартії*), там панує демократичне врядування, там держава і влада підконтрольні громадянам, а не навпаки. Хоча українське суспільство також переконане в значно більшій демократичності системи місцевого самоврядування порівняно з державною владою, проте в ментальності наших співгромадян досить поширена відсутність взаємозв'язку демократії, як нашого права брати участь у процедурах формування представницької влади та демократії як власної

відповідальності за прийняття виборцем рішень. Тому демократія як процедура, а не абстрактна цінність, усе ще не домінує у нашому суспільстві. Це переконливо підтверджують вибори в органи державної влади.

Особливо важливим для нас є врахування «**принципу субсидіарності**» (ст. 4 Хартії), який передбачає особливість формування повноважень, компетенцій та їх ресурсного забезпечення таким чином, щоб муніципальні функції здійснювалися переважно тими органами, які мають найтісніший контакт з громадянином з урахуванням обсягу і характеру завдань, а також вимог досягнення ефективності та економії.

За визначенням відомих фахівців [16; 20; 21], субсидіарність означає, що «повноваження мають виконуватися тими суб'єктами, які через свої сутнісні властивості здатні ефективніше їх реалізувати; переважно передавати повноваження на рівень, максимально наблизений до людей. Втручання вищих ієрархічних рівнів здійснюється виключно в разі неспроможності нижчих рівнів впоратися із завданням».

Практичну цінність для стабільного функціонування місцевого самоврядування територіальних громад має «**принцип бюджетного вирівнювання**» (Ч. 5. ст. 9 Хартії), який означає захист слабкіших у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування. Запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів здійснюється з метою подолання негативних наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування й фінансового тягаря, який повинні нести суб'єкти місцевого самоврядування.

Принцип наближення влади до народу (ст. 3 Хартії). Муніципальні функції зазвичай здійснюють переважно ті органи, які мають найтісніший контакт з громадянами. Наділяючи тією чи тією функцією інший орган, необхідно враховувати обсяг і характер завдання, а також вимоги досягнення ефективності та економії. Проте, на відміну від європейців, це розуміння в Україні все ще не переросло в усвідомлення інституційного закріплення цього принципу. В Європі це відбувається в процесі поглиблення децентралізації влади, у той час, як політичні процеси в Україні нерідко характеризують як процеси подальшої централізації.

Принцип повноти і виключності повноважень (Ч. 4 ст. 43 Хартії). Згідно з Хартією, повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, зазвичай мають бути повними й виключними. Вони не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачено законом, але в умовах національної державо-управлінської системи цей принцип є абсолютно невнормованим. Не випадково знані фахівці відносин між публічними органами влади констатують, що сучасні політико-правові реалії характеризуються дисбалансом у відносинах органів місцевого самоврядування та органів державної влади [5; 6].

Європейська Хартія наділяє органи місцевого самоврядування правом: здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення; вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, як правило, мають бути повними і виключними. Вони не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачене законом.

Статею 5 Хартії визначено право органів місцевого самоврядування здійснювати охорону територіальних кордонів органів місцевого самоврядування. Це підтверджує доцільність мати в матеріалах територіальної громади карту кордонів суб'єктів місцевого самоврядування, завірену державним органом земельного кадастру і зафіксувати територіальні межі в Статуті територіальної громади. При цьому зазначено, що зміни територіальних кордонів органів місцевого самоврядування не можуть здійснюватися без попереднього з'ясування думки відповідних місцевих громад, можливо шляхом проведення референдуму, якщо це дозволяється законом.

В статті 6 Хартії записано, що **для забезпечення ефективного управління щодо виконання своїх завдань органи місцевого самоврядування повинні мати можливість, без шкоди для більш загальних законодавчих положень, визначати власні внутрішні адміністративні структури з урахуванням місцевих потреб і необхідності забезпечення ефективного управління.** (Важливою незадіяною функцією управління є контроль за збереженням продуктивного потенціалу місцевих ресурсів – земельних, лісових, водних та інших ресурсів, в т.ч. і тих, що в оренді).

В Хартії зазначено **важливість забезпечення органами місцевого самоврядування добору висококваліфікованого найманого персоналу з урахуванням особистих якостей та компетентності кандидатів (через систему конкурсного відбору);**

В статті 8 «Адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування» Хартії записано, що: **1. Будь-який адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування може здійснюватися тільки згідно з процедурами та у випадках, передбачених Конституцією або законом. 2. Будь-який адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого**

самоврядування, як правило, має на меті тільки забезпечення дотримання закону та конституційних принципів. Однак вищі інстанції можуть здійснювати адміністративний нагляд за належністю виконання завдань, доручених органам місцевого самоврядування. 3. Адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування здійснюється таким чином, щоб забезпечити домірність заходів контролюючого органу важливості інтересів, які він має намір охороняти.

В статті 9 «Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування» зафіксовано, що: 1. **Органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень.** 2. Обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає повноваженням, передбаченим Конституцією або законом. 3. Принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону. 4. Фінансові системи, які складають підґрунтя ресурсів органів місцевого самоврядування, мають достатньо диверсифікований і гнучкий характер і повинні забезпечувати можливість приводити наявні ресурси, наскільки це практично можливо, у відповідність до реального зростання вартості виконуваних ними завдань. 5. Захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягаря, який вони повинні нести. Такі процедури або заходи не повинні звужувати свободу дій органів місцевого самоврядування в межах власної відповідальності.

7. У міру можливості, дотації органам місцевого самоврядування призначаються не для фінансування конкретних проектів.

У відповідності до статті 10 «Право органів місцевого самоврядування на свободу асоціації»: 1. **Органи місцевого самоврядування мають право, здійснюючи свої повноваження, співпрацювати та в межах закону створювати консорціуми з іншими органами місцевого самоврядування для виконання завдань, що становлять спільний інтерес.** 2. Право органів місцевого самоврядування бути членом асоціації з метою захисту і заохочення їхніх спільних інтересів, а також бути членом міжнародної асоціації органів місцевого самоврядування визнається кожною державою. 3. Органи місцевого самоврядування мають право на умовах, які можуть бути передбачені законом, співпрацювати з органами місцевого самоврядування інших держав.

За вітчизняним законодавством Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування (*стаття 4*) [17].

Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста. Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову. Територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом (*стаття 6*).

Представницькими органами місцевого самоврядування є сільські, селищні та міські ради. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст (*стаття 10*).

Чисельність працівників органів місцевого самоврядування встановлюється відповідною радою у межах загальної чисельності, визначеної типовими штатами, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

В процесі територіальної реформи на селі важливо враховувати особливості реформування місцевого самоврядування на сільських територіях, які пов'язані насамперед з низьким рівнем зайнятості сільського населення.

Аналіз трансформації сільського ринку праці в умовах реформування аграрного сектору дозволяє окреслити низку основних проблем, які потребують вирішення [14]:

- встановлення статусу села як рівноправного нарівні з містом суб'єкта державної політики зайнятості, розширення кола суб'єктів та інфраструктурне забезпечення її реалізації;
- опрацювання механізмів забезпечення зайнятості сільських жителів, які вивільнятимуться з аграрного сектору в процесі реформ, у багатогалузевій виробничій і соціальній сфері села;
- формування потужного контингенту приватних виробників у сфері малого підприємництва;
- оптимальне поєднання інтересів дрібного, середнього і великого виробництва;
- формування політики доходів, спрямованої на створення необхідних умов для відтворення робочої сили та реального зростання платоспроможного попиту.

Узагальнення характеристик соціально-економічного стану села, основних процесів, що відбуваються в сільськогосподарському виробництві, а також на сільських територіях, у цілому дає змогу стверджувати, що для диверсифікації сільської економіки в регіональному розрізі існують необхідні умови, а також вагомі причини, головними з яких є низький рівень зайнятості та матеріального добробуту сільських жителів.

Багатофункціональний характер сільських територій низка вчених-економістів визначають концепцією формування стратегії розвитку села, зокрема підтримки несільськогосподарської діяльності його мешканців. Основу багатофункціонального розвитку становить місцеве підприємництво, яке спрямоване на різні форми залучення капіталу, з одного боку, розширення аграрної діяльності та розвиток інших чи нових сільськогосподарських напрямів виробництва, а з другого – становлення бізнесу, не пов'язаного з аграрним сектором місцевої економіки [7; 14; 15].

Стратегічною метою розвитку сільської території є забезпечення можливості громадян задовольнити свої запити та потреби на території своєї громади, не виїжджаючи за її межі, або виїжджаючи на короткий час, тобто без зміни місця постійного проживання.

Підвалини взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування закладені в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [19], де опрацьовано механізм узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо стимулювання розвитку регіонів.

Стратегічними напрямками багатофункціонального розвитку сільських територій є: розширення діяльності щодо збільшення виробництва продукції, її первинна переробка, збереження і реалізація виробленої продукції [14];

- вторинна переробка сільськогосподарської продукції з метою розширення випуску промислової продукції:

- поліпшення обслуговування сільського населення соціальними послугами;
- розвиток сектору послуг, локальних промислів, сільського зеленого туризму;
- розміщення переробних потужностей, обслуговуючих підприємств;
- розміщення підприємств з виробництва будівельних матеріалів та інших.

Таким чином, перспективи розширення сфери зайнятості на селі пов'язані з розвитком двох, на перший погляд суперечливих, а насправді взаємопов'язаних процесів. Перший – відродження сільськогосподарського виробництва, зокрема його трудомістких галузей. Другий процес – деаграризація сільської економіки – зменшення в її структурі частки аграрного виробництва.

Стратегічною метою економічної і соціальної політики на селі має стати забезпечення комплексного, багатофункціонального розвитку сільських територій, за якого зростає їх роль як просторової бази не лише сільськогосподарського виробництва, а й несільськогосподарських видів діяльності, а також сприятливого середовища проживання. У зв'язку з цим надзвичайно важливо розробити програму відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури. Всебічне консолідоване поєднання багатофункціональної структури сільських територій із забезпеченням системного розвитку розглядається як одна із найважливіших основ її ефективного функціонування [7; 14; 15].

Висновки з проведеного дослідження. В процесі дослідження виявлено, що відродження місцевого самоврядування в Україні у його сучасному розумінні припадає на період розбудови суверенної Української держави.

Обґрунтовано, що для ефективного функціонування місцевого самоврядування необхідно прописати в Статутах територіальних громад відповідні норми Конституції України, Європейської хартії місцевого самоврядування, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів і суворо дотримуватися їх виконання. Визначено, що в системі місцевого самоврядування центральне місце займає територіальна громада, яка характеризується жителями, які об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Встановлено, що територіальні громади в своїй діяльності мають опиратися на Конституційні засади, які передбачають: носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Законодавчо визначено, що власність територіальної громади — це земля, ліс, водні та інші природні ресурси, комунальне майно, місцевий бюджет, а також утворені територіальною громадою комунальні підприємства та у законний спосіб утворені всі місцеві органи влади, а саме: прокуратура, міліція, суд, державна виконавча служба, пенсійний фонд, податковий орган, які відповідно до ст.6 Європейської Хартії місцевого самоврядування та ст. 142 Конституції України, є відповідними адміністративними структурами територіальної громади, що забезпечуються нею ресурсами для виконання своїх завдань. Встановлено, що територіальна громада як власник землі

має право на розподіл землі поміж жителями-членами громади, право на визначення, кому і на який час надавати її в оренду, має право отримувати гідну плату за використання своєї землі. Як власник, має право припиняти взаємовідносини із будь-яким орендарем.

Встановлено, що в процесі територіальної реформи на селі необхідно враховувати особливості реформування місцевого самоврядування на сільських територіях, які пов'язані насамперед з низьким рівнем зайнятості сільського населення. Запропоновано розвивати багатофункціональний характер сільських територій, основу якого становить, з одного боку, розширення аграрної діяльності та розвиток інших чи нових сільськогосподарських напрямів виробництва, а з другого – становлення бізнесу, не пов'язаного з аграрним сектором місцевої економіки.

Тобто, перспективи розширення сфери зайнятості на селі пов'язані з розвитком двох, на перший погляд, суперечливих, а насправді взаємопов'язаних процесів: перший – відродження сільськогосподарського виробництва, зокрема його трудомістких галузей; другий процес – деаграризація сільської економіки – зменшення в її структурі частки аграрного виробництва.

Література

1. Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи : монографія / за заг. ред. Н.Р. Нижник, Н.Т. Гончарук. – Дніпропетровськ : Моноліт, 2009. – С. 146–177.
2. Адміністративно-територіальний устрій України. Проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення / [заг. ред. В.Г. Яцуби]. – К. : Секретаріат КМУ, 2003. – 321 с.
3. Актуальні проблеми виконання Законів України “Про місцеве самоврядування в Україні” та “Про місцеві державні адміністрації” : наук.-практ. посіб. / [ред. В.В. Кравченка]. – К. : Атіка, 2003. – 288 с.
4. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні : монографія / О.В. Батанов ; за заг. ред. В.Ф. Погорілка. – К. : Концерн “Видавн. дім Ін Юре”, 2003. – 512 с.
5. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : монографія / В.І. Борденюк. – К. : Парлам. вид-во, 2007. – 576 с.
6. Влада в Україні: шляхи до ефективності // Право України ; ред. рада : О.Д. Святоцький (голова) [та ін.]. – К. : Ін Юре, 2010. – 688 с.
7. Гірняк М.В. Європейська хартія місцевого самоврядування в Україні: питання реалізації та контролю / М.В. Гірняк. – Львів : Каменяр, 2004. – 58 с.
8. Дробот І.О. Гарантування місцевого самоврядування в Україні: теоретико-методологічний аспект : монографія / І.О. Дробот. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 312 с.
9. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи ; Міжнар. док. від 15 жовт. 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
10. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник / за заг. ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К. : НАДУ ; Вид-во “Фенікс”, 2010. – 400 с.
11. Камінська Н.В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна : монографія / Н.В. Камінська ; Нац. акад. внутр. справ, Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К., 2012. – 405 с.
12. Козюра І. В. Становлення і розвиток місцевого самоврядування в Канаді : монографія / І. В. Козюра. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 332 с.
13. Конституція України : прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. Кудла Н. Багатофункціональний розвиток сільських територій від базових ідей до активізації місцевого підприємництва / Н. Кудла // Економіка України. – 2008. – № 1. – С. 62-71.
15. Куйбіда В.С. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах / В.С. Куйбіда, В.В. Толкованов. – К. : ТОВ “Поліграфічний Центр “Крамар”, 2010. – 258 с.
16. Куйбіда В.С. Формування дієздатних територіальних громад / В.С. Куйбіда. – К. : ІКЦ “Легальний статус”, 2010. – 138 с.
17. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України // Голос України від 12 черв. 1997 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170. Зі змінами, внесеними згідно із Законом України № 997-V (997-16) від 27 квіт. 2007 р. – № 33. – Ст. 440.
18. Про органи самоорганізації населення : Закон України // Голос України від 15 серп. 2001 р. – № 145.
19. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
20. Пухтинський М.О. Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід : зб. матеріалів та документів / М.О. Пухтинський. – К. : Атіка-Н, 2006. – 744 с.
21. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект : монографія ; за ред. Ю.О. Куца, В.В. Мамонової. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2008. – 335 с.
22. Шаров Ю.П. Муніципальні послуги: шлях до високої якості : монографія / Ю.П. Шаров, Д.В. Сухінін. – Мелітополь : Видавн. дім ММД, 2008. – 136 с.

References

1. Nyzhnyk, N.R. and Honcharuk, N.T. (2009), *Administrativna reforma v Ukraini: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy* [Administrative reform in Ukraine: current state, problems and prospects], monograph, Monolit, Dnipropetrovsk, Ukraine, pp. 146–177.

2. Yatsuba, V.H. (2003), *Administrativno-terytorialnyi ustroi Ukrainy. Problemni pytannia ta mozhyvi shliakhy yikh vyreshennia* [Administrative and territorial system of Ukraine. Problematic issues and possible ways of their solution], Sekretariat KMU, Kyiv, Ukraine, 321 p.
3. Kravchenko V.V. (2003), Aktualni problemy vykonannia Zakoniv Ukrainy "Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini" ta "Pro mistsevi derzhavni administratsii" [Actual problems of execution of the Law of Ukraine "On local government in Ukraine" and "On local state administrations"], tutorial, Atika, Kyiv, Ukraine, 288 p.
4. Batanov, O.V. (2003), *Konstytutsiino-pravovyi status terytorialnykh hromad v Ukraini* [Constitutional and legal status of territorial communities in Ukraine], monograph, Kontsern "Vydavn. dim In Yure", 2003. – 512 p.
5. Bordeniuk, V.I. (2007), *Mistseve samovriaduvannia ta derzhavne upravlinnia: konstytutsiino-pravovi osnovy spivvidnoshennia ta vzaiemodii* [Local government and state administration, constitutional and legal basis of the relationship and interaction], monograph, Parlam. vyd-vo, Kyiv, Ukraine, 576 p.
6. Sviatotskyi, O.D. et al. (2010), *Vlada v Ukraini: shliakhy do efektyvnosti* [Authorities in Ukraine: ways to effectiveness], In Yure, Kyiv, Ukraine, 688 p.
7. Hirniak, M.V. (2004), *Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini: pytannia realizatsii ta kontroliu* [European charter of local self-government in Ukraine: issues of implementation and control], Ukr. asots. mists. ta rehion. vlad, Ukr. akad. drukarstva, Lviv. miska rada, Kameniar, Lviv, Ukraine, 58 p.
8. Drobot, I.O. (2010), *Harantuvannia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini: teoretyko-metodolohichni aspekt* [Guaranteeing local government in Ukraine: theoretical and methodological aspects], monograph, LRIDU NADU, Lviv, Ukraine, 312 p.
9. European charter of local self-government; Council of Europe; International reporting from 15 October, 1985, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
10. Vakulenko, V.M. and Orlaty, M.K. (2010), *Zahalni zasady mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini* [General principles of local self-government in Ukraine], textbook, NADU ; Vyd-vo "Feniks", Kyiv, Ukraine, 400 p.
11. Kaminska, N.V. (2012), *Yevropeiska systema mistsevoho i rehionalnoho samovriaduvannia ta Ukraina* [The European system of local and regional self-government and Ukraine], monograph, Nats. akad. vnutr. sprav, Kyiv. un-t turyzmu, ekonomiky i prava, Kyiv, Ukraine, 405 p.
12. Koziura I. V. (2004), *Stanovlennia i rozvytok mistsevoho samovriaduvannia v Kanadi* [Formation and development of local self-government in Canada], monograph, Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine, 332 p.
13. The Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of Supreme Council of Ukraine, June 28, 1996, *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, no. 30, article 141.
14. Kudla, N. (2008), "Multifunctional rural development from basic ideas to activation local entrepreneurship", *Ekonomika Ukrainy*, no.1, pp. 62-71.
15. Kuibida, V.S. and Tolkovanov, V.V. (2010), *Dosvid vprovadzhennia standartiv dobroho vriaduvannia na mistsevomu rivni v Ukraini ta inshykh yevropeiskykh krainakh* [Experience of implementing standards of good governance at the local level in Ukraine and other European countries], TOV "Polihrafichnyi Tsentr "Kramar", Kyiv, Ukraine, 258 p.
16. Kuibida, V.S. (2010), *Formuvannia diiezdatnykh terytorialnykh hromad* [Formation of viable of territorial communities], IKTs "Lehalnyi status", Kyiv, Ukraine, 138 p.
17. The Law of Ukraine (2007), "On local self-government in Ukraine", *Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy*. no. 33, article 440.
18. The Law of Ukraine (2001), "About bodies of self-organization of population", *Holos Ukrainy vid 15 serp. 2001.*, no. 145.
19. The Law of Ukraine of September 8, 2005, № 2850-IV (2005), "On stimulating regional development", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
20. Pukhtynskyi, M.O. (2006), *Problemy detsentralizatsii: natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid* [The problems of decentralization: national and international experience], Atika-N, Kyiv, Ukraine, 744 p.
21. Kuts, Yu.O. and Mamonova, V.V. (2008), *Stalyi rozvytok terytorialnoi hromady: upravlinskyi aspekt* [Sustainable development of territorial community: administrative aspect], monograph, Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr", Kharkiv, Ukraine, 335 p.
22. Sharov, Yu.P. and Sukhinin, D.V. (2008), *Munitsypalni posluhy: shliakh do vysokoi yakosti* [Municipal services: the way to high quality], monograph, Vydavn. dim MMD, Melitopol, Ukraine, 136 p.

УДК 332.02

Андрєєва Л.О.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
Лисак О.І.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
кафедра економіки підприємств
Таврійський державний агротехнологічний університет

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Andrieieva L.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
assistant professor of the department
Lysak O.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
assistant professor at the department
department of economics enterprises
Taurian State Agrotechnological University

ANALYTICAL EVALUATION OF MEAT PROCESSING ENTERPRISES OF THE REGION

Постановка проблеми. Зарубіжний та український досвід функціонування підприємств у ринковому просторі свідчить про те, що вони повинні мати чітке уявлення про майбутнє, на підставі якого визначається основний стратегічний напрям їх розвитку. В умовах динамізму зовнішнього середовища виникає необхідність у постійній ідентифікації стану внутрішніх та зовнішніх чинників діяльності підприємства, що сприяє його адаптації до мінливих умов ринку. Це й зумовило вибір та актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання стратегічного розвитку підприємств досліджуються протягом багатьох десятиріч. Основні результати досліджень висвітлені в наукових працях таких провідних вчених в галузі менеджменту, як І. Ансофф, Д. Бодді, Р.Л. Дафт, П. Друкер, М.Х. Мескон, Г. Мінцберг, Р. Пейтон, М. Портер [6], А.А. Томпсон, А.Дж. Стрікленд, Д. Хассі, Ф. Хедоурі, А. Чандлер. На сьогодні дана проблематика широко висвітлюється у працях вітчизняних вчених, зокрема, В.О. Безуглої [2], А.В. Войчака [3], О.В. Дейнеги [4], А.В. Котлика [5], А.П. Наливайка, З.Є. Шершньової [8]. Динамічний вплив чинників внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства на його діяльність викликає необхідність постійного переосмислення цього процесу, а саме визначення найдоцільніших шляхів здійснення діяльності в сучасних умовах.

Постановка завдання. Основною метою публікації є аналітична оцінка діяльності м'ясопереробних підприємств регіону та обґрунтування рекомендацій щодо їх подальшої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підхід до організації відносин у процесі діяльності між суб'єктами ринку, яким користуються м'ясопереробні підприємства Запорізької області, будується на суто ринкових відносинах, коли визначальним є не виробництво взагалі, а реальний платоспроможний попит, який формує систему взаємовідносин у зворотному напрямі, – від споживання до виробництва. Цей підхід дає можливість забезпечити дію принципів реальної збалансованості можливостей і ресурсів і взаємозацікавленості міжгалузевих зв'язків. При цьому підході торгівля набуває значення регулятивного фактора ефективності діяльності м'ясопереробного підприємства, оскільки саме через неї відшкодовуються у грошовій формі всі витрати на виробництво та обіг кінцевої продукції (рис. 1).

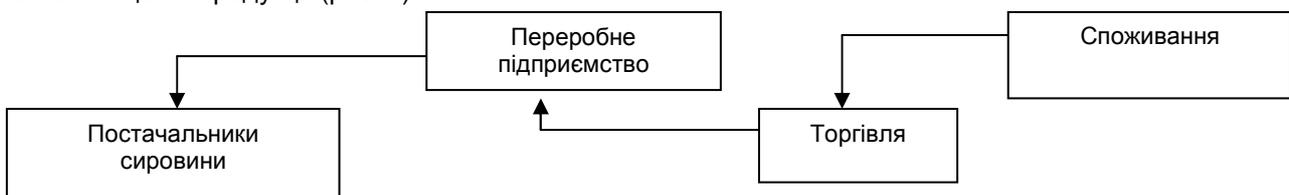

Рис. 1. Організація відносин між суб'єктами ринку

Джерело: власні узагальнення авторів

У процесі дослідження була визначена питома вага продукції всіх підприємств, які функціонують на регіональному ринку м'ясопереробної продукції (місцеві та з інших регіонів), з метою визначення групи підприємств, які мають найбільшу частку по показниках наповнення регіонального ринку продукцією переробки м'яса (рис. 2, 3).

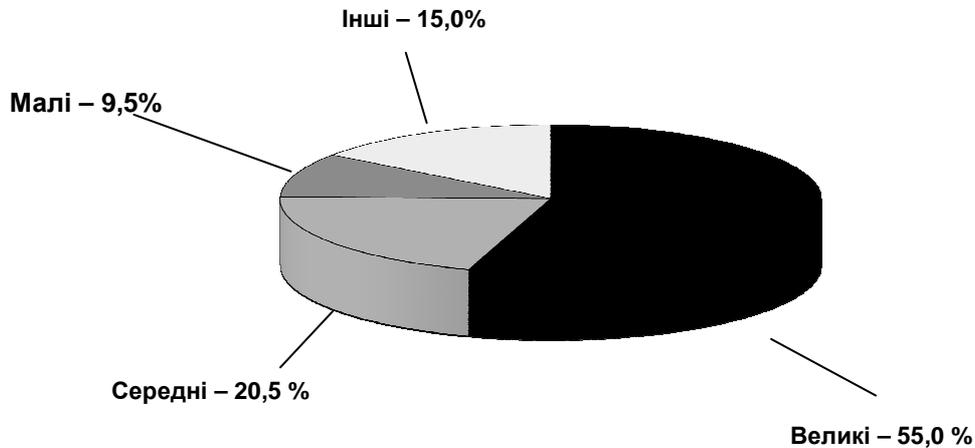

Рис. 2. Структура виробників ковбасних виробів на ринку Запорізької області
Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

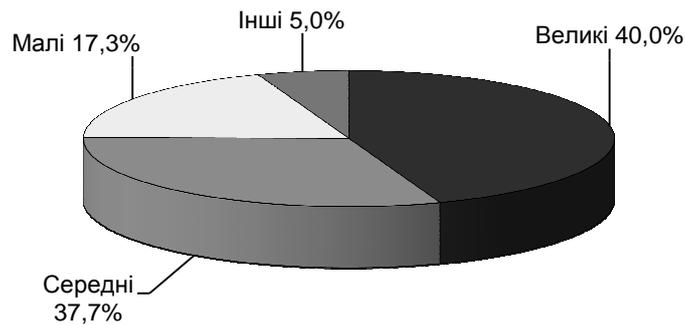

Рис. 3. Структура виробників м'яса та субпродуктів I категорії на ринку Запорізької області

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Дані рис. 2 та рис. 3 показують, що регіональний ринок на 85% заповнений ковбасними виробами та на 95% м'ясом, включаючи субпродукти I категорії, які виготовляються місцевими (Запорізька область) м'ясопереробними підприємствами.

При цьому 55% від всього обсягу виробництва ковбасних виробів виготовляється місцевими великими підприємствами, 20,5% – середніми, 9,5% – малими; м'яса, включаючи субпродукти I категорії, 40,0% – великими, 37,7% – середніми, 17,3% – малими. Інші – підприємства з інших регіонів, що функціонують на регіональному ринку м'ясопереробної продукції.

Розподіл підприємств регіону на великі, середні та малі здійснено на підставі класифікаційних ознак, що представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація м'ясопереробних підприємств регіону

Класифікаційні ознаки		Вид підприємств		
		великі	середні	малі
1.	Кількість працівників, чол.	від 500	від 100 до 500	до 100
2.	Виробнича потужність, тонн / зміну	від 90	від 40 до 90	до 40
3.	Річні обсяги виробництва продукції, млн. грн.	від 30	від 10 до 30	до 10

Джерело: власні узагальнення авторів

У ситуації, яка склалася на регіональному ринку продукції переробки м'яса, розширення частки ринку регіональних підприємств можливе лише завдяки зменшенню частки ринку підприємств інших регіонів.

Досягти цього, на нашу думку, можна таким способом. Виключно всі регіональні м'ясопереробні підприємства працюють відповідно до платоспроможного попиту споживачів. Групи споживачів відрізняються перш за все соціальними ознаками (мають різний рівень доходів). Це означає, що для зростання частки ринку м'ясопродукції регіональних підприємств необхідно перерозподілити обсяги виробництва різних категорій продукції, які відрізняються за ціновими факторами. Таким чином, можливе витіснення з ринку м'ясопродукції виробників інших регіонів, тому що виникає ризик переважання ринку продукцією переробки м'яса, що може викликати значні втрати, які позначаться на результатах діяльності цих підприємств. Але обов'язковою умовою застосування цього способу розширення частки ринку регіональними м'ясопереробними підприємствами є перевага їх продукції над продукцією виробників з інших регіонів за ціновими та якісними характеристиками, а також за рахунок створення іміджу підприємства на ринку м'ясопродукції та досконалої організації рекламної та збутової діяльності.

Це ще раз підтверджує думку про те, що на особливу увагу в цьому випадку заслуговує питання взаємовідносин з контрагентами, а саме, з сировинними (надійне забезпечення виробничого циклу необхідною кількістю якісної сировини для виготовлення певного обсягу продукції) та торговельними підприємствами (ефективна організація рекламно-збутової діяльності).

У результаті проведення сегментації регіонального продовольчого ринку на підставі соціологічного дослідження було визначено, що асортимент продукції, яка виготовляється м'ясопереробними підприємствами Запорізької області, дає змогу задовольнити потреби споживачів будь-якого сегмента ринку за демографічними, соціоекономічними, психографічними та іншими критеріями сегментації. При цьому всі м'ясопереробні підприємства Запорізької області використовують у своїй діяльності стратегію охоплення ринку – диференційний маркетинг, що передбачає розподіл ринку на сегменти (залежно від платоспроможних потреб споживачів), для яких розробляється окрема програма з виготовлення продукції, враховуючи їх особливості.

У процесі дослідження зроблено оцінку конкурентоспроможності продукції м'ясопереробних підприємств регіону (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка конкурентоспроможності продукції м'ясопереробних підприємств Запорізької області

Показники		Підприємства регіону			Інші підприємства
		великі	середні	малі	
1.	Загальний показник відповідності продукції нормативним параметрам ($S_{нп}$)	1	1	1	1
2.	Приватний консументний показник (K_i), %				
	- за якістю	100	95	85	85
	- за ціною	95	100	90	95
	- за зовнішнім виглядом	100	90	90	90
3.	Загальний показник відповідності продукції консументним параметрам ($K_{кп}$), %	98,24	94,91	88,25	89,92
4.	Загальний показник відповідності продукції економічним параметрам (E)	1,05	1,00	1,10	1,05
5.	Інтегральний показник рівня конкурентоспроможності ($K_{ін}$)	0,93	0,95	0,80	0,86

Джерело: власні розрахунки авторів

В основу даного оцінювання покладено консументні критерії:

- рівень якості товару;
- ціна продукції;
- зовнішній вигляд товару.

Оскільки на регіональному ринку м'ясопереробної продукції багато виробників-конкурентів, порівняння здійснено на підставі експертного оцінювання відповідно до товару-еталона з точки зору споживачів.

Дані табл. 2 показують, що за загальним показником відповідності продукції нормативним параметрам, продукція всіх виробників, які реалізують свої вироби в Запорізькому регіоні, є конкурентоспроможною. При цьому найбільше відповідає потребам споживачів за якістю та зовнішнім виглядом продукція великих підприємств регіону, за ціною – продукція середніх підприємств регіону.

У загальному розумінні найбільше відповідає характеристикам товару-еталона продукція великих підприємств регіону, про що свідчить значення загального показника за консументними параметрами (98,24%).

Визначення загального показника за економічними параметрами здійснено на підставі порівняння цін на продукцію всіх підприємств з ціною продукції, яка виготовляється середніми підприємствами регіону, тому що ця продукція найбільше відповідає потребам споживачів за ціною (приватний консументний показник за ціною дорівнює 100%).

Результати розрахунку інтегрального показника рівня конкурентоспроможності товару показують, що вся продукція, яка реалізується на регіональному ринку м'ясопереробної продукції, не повністю відповідає потребам споживачів. При цьому найбільш наближеною до товару-еталона є продукція середніх підприємств Запорізького регіону ($K_{in} = 0,95$).

У процесі дослідження нами був проведений аналіз цін на головні види продукції, яка виготовляється основними м'ясопереробними підприємствами регіону. Аналіз включає в себе порівняння цін з цінами інших виробників на аналогічну продукцію, яка поставляється на ринок Запорізького регіону.

Результати дослідження показали, що в Запорізькому регіоні існує широкий діапазон цін на аналогічні види продукції, залежно від виробника. Так, різниця рівня цін на основну продукцію м'ясопереробних підприємств, яка реалізується у Запорізькій області, коливається від 29% (Українська жарена ковбаса) до 116% (буженина копчено-варена). Це означає, що в деяких випадках ціни на аналогічну продукцію відрізняються більше ніж у два рази. При цьому мінімальну ціну на велику кількість видів продукції встановлюють підприємства м. Енергодара, м. Бердянська (Запорізька область), а також м. Луцька. Максимальні ціни має продукція, яка поставляється в Запорізький регіон м'ясопереробними підприємствами м. Тернополя.

Це пояснюється тим, що продукція транспортується з інших регіонів країни і в її собівартості накладні витрати мають більший розмір, ніж на місцеву продукцію. Тому постачальники цієї продукції встановлюють більші ціни з метою отримання максимально можливого прибутку. Але взагалі на регіональному продовольчому ринку відбувається дотримання принципу – чим вища якість продукту, тим вища його ціна.

Отже, можна зробити висновок, що м'ясопереробні підприємства регіону взагалі мають середній рівень цін, порівняно зі своїми конкурентами з інших регіонів. Але по деяких видах продукції (наприклад, шинка, Одеська ковбаса) ціни регіональних виробників програють цінам на аналогічну продукцію підприємств з інших регіонів, але є кращими за якісними характеристиками.

У процесі визначення цінової політики м'ясопереробні підприємства Запорізького регіону, залежно від існуючого на певний момент діяльності стану внутрішнього та зовнішнього середовища, застосовують такі цінові стратегії:

- стратегія диференційованих цін – використовується для всіх асортиментних груп продукції, що виробляється на підприємстві. При цьому витрати фактично нерентабельної продукції частково відносяться на рентабельну продукцію цієї самої асортиментної групи;

- стратегія цін на товари, які пов'язані з точки зору витрат виробництва. Ця стратегія застосовується для товарів, що виготовлені із сировини, яка поступила на підприємство у вигляді тварин на забій (в живій масі). Саме такому вигляду сировинних ресурсів переробні підприємства віддають перевагу, тому що якість продукції знаходиться в прямій залежності від якості сировини. Але в останні роки у зв'язку з різким зменшенням виробництва поголів'я ВРХ та свиней не тільки в Запорізькому регіоні, а й в інших регіонах країни, загострилася проблема закупівлі у тваринницьких господарств поголів'я худоби. Підприємства вимушені були перейти значною мірою на закупівлю м'яса у замороженому та охолодженому вигляді у заготівельних підприємств;

- стратегія цін відповідно до якості харчового продукту – застосовується до всіх асортиментних груп виготовленої продукції.

Що стосується доведення виготовленої продукції безпосередньо до споживачів, а це має велике значення в діяльності м'ясопереробних підприємств, тому що їх продукція має властивість до швидкого псування і повинна бути швидко реалізована, то деякі великі м'ясопереробні підприємства Запорізької області мають власну торговельну мережу, яка забезпечує виконання таких завдань:

1. Зростання обсягів, асортименту та якості оптового та роздрібного товарообігу в просуванні товарів від виробника до споживача.

2. Удосконалення форм і методів задоволення платоспроможного попиту та обслуговування населення.

3. Скорочення втрат готової продукції та економія сировинних ресурсів.

Середні та малі м'ясопереробні підприємства регіону мають постійних оптових покупців на значний обсяг виготовленої продукції, а деяку частину своєї продукції реалізують в роздріб безпосередньо на підприємстві. Створення спеціалізованих торговельних підприємств і їх тісна взаємодія з переробними підприємствами за рахунок закупівлі та завезення готової продукції,

забезпечення її повного зберігання, збільшення і поліпшення продажу є стратегічною лінією трансформації торгівлі у невід'ємну мобілізаційну ланку діяльності переробного підприємства.

Особливу увагу в процесі доведення виготовленої продукції безпосередньо до споживачів регіональні м'ясопереробні підприємства приділяють рекламній діяльності. Як відомо, реклама – це маркетинговий інструмент, який допомагає підприємству привертати увагу споживачів до товарів, створити позитивний образ підприємства – виробника цього товару, відобразити його суспільну корисність. Таким чином, в умовах конкуренції на ринку продовольчих товарів, підприємства, які турбуються про успішне просування своєї продукції на ринок та збільшення ринкової частки, повинні ретельно планувати рекламну діяльність.

Основним елементом рекламної діяльності м'ясопереробних підприємств Запорізького регіону є участь у різноманітних виставках та виставках-ярмарках. За останні роки представники регіональних м'ясопереробних підприємств взяли участь у регіональних виставках, що проходили у м. Донецьку, м. Краматорську, м. Дніпропетровську, м. Запоріжжі, м. Києві. За результатами роботи виставок деякі підприємства були відзначені обласними адміністраціями, організаційними комітетами виставок дипломами «За широкий асортимент та високу якість запропонованої продукції». Участь у виставках та виставках-ярмарках сприяє новим знайомствам із суб'єктами галузі, укладенню нових контрактів, привертанню нових клієнтів. Крім того, регіональні м'ясопереробні підприємства періодично розміщують інформацію про ведення своєї виробничої діяльності в періодичних виданнях та засобах масової інформації з метою отримання як нових партнерів (постачальники сировини, торговельні підприємства), так і споживачів.

У процесі дослідження було визначено можливості диверсифікації товару, що займає значне місце в товарній політиці м'ясопереробних підприємств регіону.

В основному процес диверсифікації товарів на м'ясопереробних підприємствах Запорізького регіону здійснюється восени, коли починається скорочення виробництва продукції після літа. У цей період підприємства регіону намагаються прорватися на нові продовольчі ринки з новими видами продукції. Нова продукція в першу чергу поставляється великим оптовим покупцям, які потім через власну реалізаційну мережу продають цю продукцію в роздріб.

Такий спосіб реалізації виготовленої продукції влаштовує м'ясопереробні підприємства за наявності декількох власних магазинів та невеликої кількості клієнтів, які придбають продукцію м'ясопереробки безпосередньо на підприємстві.

Висновки з проведеного дослідження. Поява у зовнішньому середовищі підприємств таких можливостей, як підвищення життєвого рівня населення, отримання організаційно-економічної підтримки розвитку підприємств забезпечать підприємствам вигідне фінансово-економічне становище. Використовуючи свій досвід роботи, маючи кваліфіковані кадри, випускаючи досить широкий асортимент продукції високої якості, відповідно до світового рівня, м'ясопереробні підприємства Запорізької області зможуть зміцнити своє становище на ринку та забезпечити свою конкурентну перевагу.

Водночас географічна диверсифікація виробництва, активізація попиту дадуть змогу з більшою ефективністю використовувати такі внутрішні фактори, як наявність власної торговельної мережі, резервних потужностей, власного транспортного парку, що розширить географію збуту, збільшить товарообіг та рентабельність господарської діяльності. У разі отримання організаційно-економічної підтримки ті підприємства, які мають конкурентні переваги, зможуть активно розвивати інші напрями бізнесу, наприклад, створити власну сировинну базу, й тим самим підвищити ефективність господарської діяльності, зміцнити позиції на ринку.

Стабілізація фінансово-економічного становища країни, вихід з кризи тваринницької галузі позитивно вплинуть на внутрішнє становище м'ясопереробних підприємств регіону, дозволять підтримати їх конкурентний статус, створити передумови для подолання труднощів та проблем, пов'язаних в основному з питанням забезпечення виробничого процесу м'ясопереробних підприємств необхідною кількістю якісної сировини.

Література

1. Андрєєва Л.О. Удосконалення методичного забезпечення стратегічного планування діяльності підприємства / Л.О. Андрєєва, Л.О. Болтянська, М.І. Грицаєнко // Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки : монографія. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. – 270 с.
2. Безугла В.О. Конкуреноспроможність та аналіз існуючих методик її оцінки / В.О. Безугла, І.І. Постіл // Економіка та держава : Міжнародний науково-практичний журнал. – 2007. – №11. – С. 33-35.
3. Войчак А.В. Конкуренційні переваги підприємства: сутність і класифікація / А.В. Войчак, Р.В. Камишніков. // Маркетинг в Україні. – 2005. – № 2. – С. 30-33.
4. Дейнега О.В. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоздатності підприємств / О.В. Дейнега // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2008. – № 623. – С. 61-68.
5. Котлик А.В. Дослідження сутності ключових понять теорії конкурентоспроможності підприємства та

зв'язків між ними / А.В. Котлик // Управління розвитком. – 2011. – № 4. – С. 135-136.

6. Портер Майкл Э. Конкуренция / Майкл Э. Портер; [пер. с англ. О.Л. Пелявского, Е.Л. Усенко, И.А. Шишкиной; под ред. Я.В. Заблоцкого]. – Обновл. и расшир. изд. – М. : Вильямс, 2010. – 591 с.

7. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія / О.В. Раєвнева. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 496 с.

8. Шершньова З.Є. Стратегічне управління : навч. посібник / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

References

1. Andrieieva, L.O., Boltianska, L.O. and Hrytsaienko, M.I. (2014), "Improvement of methodical maintenance of strategic planning of activity of the enterprise", *Naukovo-prykladni osnovy efektyvnogo rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky* [Scientific and applied principles of effective development of the agrarian sector of the economy], monograph, Vydavnychiy budynok Melitopolskoi miskoi drukarni, Melitopol, Ukraine, 270 p.

2. Bezugla, V.O. (2007), "Competitiveness and analysis of existing methods of evaluation", *Ekonomika ta derzhava: Mizhnarodnyi naukovo-praktychnyi zhurnal*, no. 11, pp. 33-35.

3. Voichak, A.V. (2005), "Competitive advantages of the enterprise : the nature and classification", *Marketynh v Ukraini*, no. 2, pp. 30-31.

4. Deineha, O.V. (2008), "Methodological aspects of assessment of the competitiveness of enterprises", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnik"*, no. 623, pp. 61-68.

5. Kotlyk, A.V. (2011), "The research of the essence of key concepts of the theory of competitiveness of the enterprise and the connections between them", *Upravlinnia rozvytkom*, no. 4, pp. 135-136.

6. Porter, Michael E. (2010), *Konkurentsya* [Competition], Translated by O.L. Pelyavskogo, E.L. Usenko, I.A. Shishkinoy, Vilyams, Moscow, Russia, 591 p.

7. Raievnieva, O.V. (2006), *Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva: metodolohiia, mehanizmy, modeli* [Managing enterprise development : methodology, tools, models], INZHEK, Kharkiv, Ukraine, 496 p.

8. Shershnova, Z.E. and Oborska, S.V. (2004), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], KNEU, Kyiv, Ukraine, 699 p.

Рецензент: д.е.н.,

Таврійського державного агротехнологічного університету С.В. Кальченко

УДК 316.472.47/331.5 :911.37(477)

Терон І.В.,
к.е.н., ст. наук. сп., провідний науковий співробітник
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені В.М. Птухи НАН України

ЕФЕКТИВНІСТЬ І ДИНАМІКА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА РИНКУ ПРАЦІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Teron I.V.,
cand.sc.(econ), senior research fellow,
leading research fellow
Ptoukha Institute for Demography and
Social Studies of the NAS of Ukraine

EFFICIENCY AND TRENDS OF SOCIAL CAPITAL IN RURAL LABOUR MARKET

Постановка проблеми. Особливості та виклики євроінтеграційних процесів та реалізації масштабної адміністративно-територіальної реформи актуалізують питання формування платформи суспільної підтримки програми соціально-економічної модернізації країни. Наразі постають вимоги не лише активізації соціальних детермінант в регіонах, а й переведення їх у продуктивний формат. Насамперед у цьому контексті маємо на увазі соціальний капітал (далі – СК), турбулентна динаміка та регіональні диспропорції якого в соціально-трудої сфері, традиційно невраховувані належним чином у програмах реформування, набули загрозливого значення, позначаючись напруженням ринку праці, протистоянням різних груп суб'єктів соціально-трудоїх відносин, і у підсумку – зниженням продуктивності економіки, гальмуванням суспільних та економічних реформ, а у соціальному вимірі – погіршенням параметрів людського розвитку в цілому. Як констатує Г. Бражник, сучасне громадянське

суспільство має три джерела розвитку, інтегровані у місцевих громадах, які на сьогодні нерационально використовуються або ігноруються при обґрунтуванні концепцій соціально-економічного розвитку: людський капітал особистості; сила неформальної організації, яка організовує та інтегрує індивідуальні зусилля багатьох; джерела саморозвитку і самоорганізації його первинних структур (соціальний капітал)» [1]. І хоча зазначене торкається територіальних спільнот і міських, і сільських поселень, саме сільські території зазнали катастрофічних демографічних втрат, практично невідомого руйнування регіональних відтворювальних контурів, згорання продуктивної сфери прикладання праці. Сільський соціум порівняно з міським характеризується значно вищими параметрами соціального відторгнення і позбавлення на ринку праці, зниження рівня життя внаслідок мутацій соціального капіталу, прискореної акумуляції деструктивних його форм та його диференціації тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Першопрохідцем» у дослідженнях соціального капіталу був Л. Дж. Ханіфан. Вагомий внесок у розроблення концепції соціального капіталу належить зарубіжним дослідникам П. Бурдьє, Дж. Коулману, Р. Патнему, П. Маскеллу, Ф. Фукуямі, І. Діскіну, Р. Нурееву, В. Радаєву, С. Солодовникову та іншим, які вивчали зміст, структуру, специфіку такої форми капіталу. Серед вітчизняних науковців ґрунтовністю різнобічного дослідження теоретичних засад соціального капіталу насамперед характеризуються роботи В. Гейця, А. Гриценка, Б. Буркинського, О. Демківа, М. Горожанкіної, В. Онікієнка. Разом з тим, напрацювання, в яких представлена регіональна специфіка соціального капіталу, як в теоретичному, так і прикладному аспекті представлені значно менше. У цьому плані виділяються роботи Т. Кейсі (в [2] оцінено взаємозв'язок окремих індикаторів економічного та соціального капіталу британських регіонів), Е. Мігуелеса та інших (в [3] наведено модель інноваційного ефекту соціального капіталу в регіонах), Д. Афанасьєва (запропоновано підхід до визначення аспектів його впливу на регіональний розвиток в умовах кризи) [4]. Окремо слід зазначити публікації українських учених - О. Рогожина та І. Макаренка (модифіковано модель Е. Мігуелеса) [5]; Н. Гражевської, Ю. Петрушенка, Н. Костюченко (досліджено вплив характеристик соціального капіталу місцевих спільнот на ефективність підходу до економічного розвитку, орієнтованого на участь громади) [6], І. Журавльової та К. Немашкало (запропоновано схему розрахунку інтегрального показника соціального капіталу) [7; 8], Л. Сергєєвої та Ю. Шульги (викладено підхід до кількісного вимірювання соціального капіталу територіальної громади) [9]. В [10; 11; 12] автором безпосередньо обґрунтовано теоретико-методичну схему регіональної оцінки та апробовано процедуру факторного аналізу регіонального соціального капіталу як детермінанти формування і трансформації ринку праці України.

Стосовно зарубіжних досліджень соціального капіталу сільських територій, вони розгортаються переважно в соціологічному, культурологічному чи політичному контекстах. Інтереси ж українських науковців – фахівців з проблематики сільського розвитку зосереджені насамперед на інституційних впливах соціального капіталу на розвиток сільських територій та аграрне підприємництво (зокрема, В. Рябокonia, О. Шпикуляка [13; 14]).

Попри наявність певної кількості публікацій емпіричної аналітики проблем соціального капіталу в Україні, конкретні регіональні оцінки відзначаються статичністю і фрагментарністю, базуючись на використанні даних соціологічних опитувань чи окремих часткових [9, с. 90], чи занадто узагальнених індикаторів [7, с. 65], які опосередковано свідчать про рівень розвитку та продуктивність соціального капіталу та які з впевненістю можна вважати індикаторами сили впливу будь-якої іншої детермінанти регіонального розвитку. Брак ідентифікації специфічних проблем формування соціального капіталу сільських територій, тенденцій його змін обмежує обґрунтованість програм модернізації країни, зокрема, реалізації Концепції розвитку сільських територій, яка, хоч і визнає нарощування людського і соціального капіталу основою забезпечення комплексного розвитку цих територій, диверсифікованої сільської економіки, сприятливого середовища проживання тощо, все ж лише в одному варіанті реалізації концепції, та й то лише декларативно [15].

Постановка завдання. Метою статті є визначення регіональної специфіки стану і динаміки формування соціального капіталу на ринку праці сільських територій України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В своїй роботі ми виходимо з розуміння соціального капіталу на ринку праці як потоку (процесний підхід до вивчення соціального капіталу) і потенціалу ресурсів, сформованого інвестиціями соціально-економічної природи (структурно-кількісний підхід), мобілізованих або потенційних, які накопичуються в одиничного актора – суб'єкта соціально-трудоу відносин, представника когорти економічно активного населення (реального та потенційного у перспективі) чи у групи цього ж населення завдяки наявності стійкої мережі інституціоналізованих зв'язків або відносин взаємного визнання [16, с. 358]. Їх продуктивне використання з метою реалізації економічних та соціальних інтересів в сфері праці приносить віддачу, тобто соціальну ренту, яка створюється, циркулює в межах певної групи, конвертуючись у певні /бажані/очікувані блага чи переваги на ринку праці – можливість отримати шукане робоче місце чи обійняти певну посаду, підвищити заробітну плату, зробити стрімку професійну чи соціально

шановану кар'єру тощо. Саме в цьому проявляються такі властивості (функції) соціального капіталу, як: обмеженості (тобто нагромадження в певних мережах соціальних зв'язків як засобу подолання дефіциту ресурсів - наприклад, протезування при працевлаштуванні, отримання стартового капіталу для започаткування власного бізнесу та ін.); динамічної конвертації (потенціал взаємодії — визначає функціонування неекономічних механізмів конкуренції і координації ринкової взаємодії суб'єктів соціально-трудова відносин; соціальні зв'язки задля упередження випадків опортуністичної поведінки працівників/роботодавців та ін.); капіталізації та прибутковості (економія трансакційних витрат в процесі реалізації індивідуальних економічних інтересів, підвищення, в обхід норм корпоративної культури, заробітної плати тощо).

Параметри, які свідчать про економічну та соціальну ефективність неринкових механізмів розподілу економічних благ на ринках праці сільських територій регіонів України, можуть бути виражені певними статистичними показниками – як стимуляторами (зростання яких свідчить про наявність продуктивного соціального капіталу) і дестимуляторами (лідерство регіону за дестимуляторами виявляє протистояння індивідуальних та групових соціальних капіталів на ринку праці, їх ймовірне скорочення та деструктивну мутацію).

Вихідною інформаційною статистичною базою оцінки соціального капіталу на ринку праці сільських територій України було обрано статистичні показники Державної служби статистики України (за такими блоками, як: зайнятість економічно активного населення та її зміст; забезпеченість сільського населення легальними трудовими доходами; характер безробіття сільського населення економічно активного віку. Для відбору оціночних індикаторів з первинної бази доцільно використати: кореляційний аналіз сили зв'язку показників вихідної статистичної сукупності з показником валової доданої вартості по регіонах, факторного аналізу з метою виявлення латентної структури соціального капіталу та множинного регресійного аналізу визначення математичної залежності загальної продуктивності економіки від сили впливу конкретних індикаторів [12, с. 171]. В результаті було відібрано такі показники: (1) середня тривалість пошуку роботи безробітними (у серед. за рік, міс); (2) валова додана вартість (сільське, лісове та рибне господарство) в розрахунку на 1 зайнятого в сільському, лісовому та рибному господарстві; (3) питома вага осіб у віці 16-59 років, зайнятих лише в особистому підсобному господарстві, у загальній кількості зайнятого (15-70 років) сільського населення,%; (4) частка працюючого за місцем проживання сільського населення в несільськогосподарських видах діяльності, %; (5) індивідуальний дохід на 1 особу працюючого сільського населення; (6) рівень зайнятості сільського населення 15-70 років, %; (7) рівень зареєстрованого безробіття сільського населення, %; (8) Чисельність претендентів на 1 вакансію для працівників сільського господарства, осіб.

Нормування і калібрування показників здійснено відповідно до методичних основ розрахунку регіонального індексу людського розвитку [17].

Задля з'ясування ваги кожного показника в умовах певної невизначеності в роботі застосовано метод аналізу ієрархій Т. Сааті [18], який передбачав таку покрокову послідовність:

1) оцінка інтенсивності прояву кожного критерію за наступною шкалою: 1 – однакова значимість, 3 – деяке переважання значимості одного фактору над іншим (слабка значимість), 5 – істотна або сильна значимість, 7 – дуже сильна або очевидна значимість, 9 – абсолютна значимість, 2,4,6,8 – проміжні значення між сусідніми значеннями шкали.

2. Визначення ваги кожного критерію та оцінки альтернатив по кожному критерію методом попарного порівняння, тобто вектору (W_1, W_2, \dots, W_8) кожної його матриці.

3. Загальна оцінка виокремлених показників через зважену суму та визначення ваги кожного з них.

Таблиця 1

Оцінювання індикаторів соціального капіталу на ринку праці сільських територій

Індикатор	1	2	3	4	5	6	7	8	Сума	Вага
1	1	2	2	3	4	4	5	6	27,00	0,261
2	0,5	1	2	3	3	4	5	6	24,50	0,237
3	0,500	0,500	1	2	2	3	4	5	18,00	0,174
4	0,333	0,333	0,500	1	1	1	2	3	9,17	0,089
5	0,250	0,333	0,500	1,000	1	1	2	3	9,08	0,088
6	0,250	0,250	0,333	1,000	1,000	1	2	2	7,83	0,076
7	0,200	0,200	0,250	0,500	0,500	0,50	1	1	4,15	0,040
8	0,167	0,167	0,200	0,333	0,333	0,50	1,00	1	3,70	0,036

Джерело: авторська розробка

Власне значення матриці $\lambda_8 \approx 8.12194006788893$.

Розрахунок індекса узгодженості виявив достатній рівень узгодженості отриманої матриці:

$$IY = \frac{8,122 - 8}{8 - 1} = 0,017.$$

Оскільки отриманий індекс задовольняє вимозі $< 0,10$, матриця є узгодженою. Отримані коефіцієнти застосовані для розрахунку інтегрального показника стану соціального капіталу сільського ринку праці регіонів України (таблиця 2).

Таблиця 2

Інтегральний показник стану соціального капіталу на ринках праці сільських територій за регіонами України, 2010-2014 рр.

Якісна характеристика соціального капіталу на ринку праці сільських територій	Значення інтегрального показника по регіону	
	2010 р.	2014 р.
Стан соціального капіталу на ринку праці відносно хороший, соціальний потенціал модернізації та євроінтеграції соціально-трудової сфери села є високим	Київська (0,774);	Київська (0,966);
Задовільний стан соціального капіталу, помірний рівень соціальної напруженості, достатній потенціал модернізації та конкурентоспроможності євроінтеграції соціально-трудової сфери	Дніпропетровська (0,564); Херсонська (0,472); Миколаївська (0,470); Харківська (0,466)	Харківська (0,511); Одеська (0,489); Донецька (0,485); Чернігівська (0,483); Луганська (0,479); Дніпропетровська (0,477); Херсонська (0,469); Полтавська (0,466);
Депресивний стан ринку праці, істотне обмеження легальної сфери праці, прогресивне погіршення соціального капіталу сільських територій, негативні вихідні умови євроінтеграції	Одеська (0,448); Запорізька (0,438); Луганська (0,437); Житомирська (0,430); Полтавська (0,423)	Черкаська (0,456); Миколаївська (0,448); Закарпатська (0,445); Хмельницька (0,441); Івано-Франківська (0,436); Запорізька (0,435); Рівненська (0,433); Житомирська (0,423); Сумська (0,416);
Деструктивний, кризовий стан соціального капіталу, незначні соціальні ресурси мінімальні, в порівнянні з іншими областями, шанси у формуванні потужного потенціалу модернізації соціально-трудової сфери і конкурентоспроможною євроінтеграції, критичні показники соціальної напруги	Закарпатська (0,405); Чернігівська (0,405); Вінницька (0,402); Донецька (0,399); Івано-Франківська (0,388); Хмельницька (0,385); Рівненська (0,381); Волинська (0,371); Черкаська (0,370); Тернопільська (0,368); Сумська (0,362); Чернівецька (0,353); Кіровоградська (0,348); Львівська (0,330).	Кіровоградська (0,408); Вінницька (0,405); Волинська (0,403); Тернопільська (0,391); Чернівецька (0,370); Львівська (0,368).
max -min	0,444	0,597

Джерело: авторська розробка

Аналізуючи дані таблиці 2, можна зробити такі висновки щодо обсягу і якості соціального капіталу на ринках праці сільських територій:

1. Соціальні капітали сільських спільнот значною мірою поляризовані, і ця поляризація зростає. Отже, соціальний капітал більшості регіонів є неефективним.

2. Найвищий рівень соціального капіталу сільських мешканців Київської області значною мірою забезпечується значно більшими, порівняно з іншими регіонами, можливостями конвертації неекономічних ресурсів соціальних груп у соціально-трудова переваги;

3. Внутрішньогруповий розподіл характеризується значною асиметрією. І хоча за аналізований період відбулося певне її скорочення, і частина регіонів навіть в умовах політико-економічної кризи підвищила свій рейтинг за інтегральним показником стану соціального капіталу, склад груп не є стійким.

4. Вивчення регіональної динаміки індикаторів, що утворюють інтегральний індекс, свідчить про

те, що ранг регіонів в таких часткових рейтингах протягом окресленого періоду може змінюватися радикально, безвідносно інших індикаторів. Стабільний, «щільний» груповий капітал унеможливорює такі збурення чи згладжує їх, виступаючи своєрідним амортизатором ринкових шоків. Це може свідчити про переважання індивідуальних соціальних капіталів над груповими, що у наступному здатне породжувати соціальні конфлікти як результат протидій груп з протилежними ціннісно-змістовними нормами і орієнтирами.

5. У переважній більшості регіонів соціальний капітал не є однорідним. Іншими словами, формування соціального капіталу сільських спільнот є ситуаційним, слабо пов'язаним з дотриманням певних норм чи виробленням відомого «соціального клею»: сільські мешканці не налаштовані на довгострокову взаємодію та взаємопідтримку (іншими словами – на соціальне інвестування), чим традиційно відзначалися мешканці сільських поселень.

Висновки з проведеного дослідження. Руйнування традиційної домінуючої установки на відтворення соціального капіталу сільської громади (в сучасних теоретичних термінах – ефективного/продуктивного соціального капіталу), хиткість соціального капіталу на ринку праці сільських територій, практична вичерпність внутрішньогрупових ресурсів соціальних мереж на ринку праці означає значну залежність можливості конвертації соціальних ресурсів від суспільної та економічної кон'юнктури – як внутрішньої, так і зовнішньополітичної. За таких умов, з урахуванням ймовірної пролонгації поточної кризи та обмеженості державного бюджету, ціна прорахунків у державній політиці розвитку сільських територій, регулювання соціально-трудової сфери, адміністративно-територіальної реформи надзвичайно велика.

Література

1. Бражник Г.В. Роль и значение социального капитала в развитии муниципального образования [Электронный ресурс] / Г.В. Бражник // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 2. - Режим доступа : <http://www.science-education.ru/108-8965>.
2. Casey T. Social capital and regional economies in Britain / Terrence Casey // Political Studies. – 2004. – № 51. – P. 96–117.
3. Miguelez E. Does social capital reinforce technological inputs in the creation of knowledge? Evidence from the Spanish regions [Electronic resource] / E. Miguelez, R. Moreno, M. Artis // IAREG (Intangible Assets and Regional Economic Growth) Working Paper 5/10. AQR-IREA, University of Barcelona, October 2009. – 43 p. – Mode of access:[http://www.iareg.org/fileadmin/iareg/media/papers/wp5-10Miguelez Moreno Artis.pdf](http://www.iareg.org/fileadmin/iareg/media/papers/wp5-10Miguelez%20Moreno%20Artis.pdf)
4. Афанасьев Д.В. К исследованию роли социального капитала регионов в условиях социально-экономического кризиса / Д.В. Афанасьев // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2015. – № 4. – С. 88-108.
5. Рогожин О.Г. Інноваційний соціальний капітал: питання ідентифікації та вимірювання / Рогожин О.Г., Макаренко І.П. // Демографія та соціальна економіка. – 2013. - № 2(20). – С. 82–92.
6. Grazhevskaya N. Impact of social capital characteristics on the effectiveness of community-based approach to local development / N. Grazhevskaya, Y. Petrushenko, N. Kostyuchenko // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2013. - № 152. – С. 34-39.
7. Журавльова І.В. Емпіричні дослідження формування соціального капіталу на мезорівні / І.В. Журавльова, К.Р. Немашкало // Бізнес Інформ. – 2014. – № 9. – С. 65–72.
8. Немашкало К. Р. Методичний підхід до оцінки функціонування соціального капіталу / К. Р. Немашкало // ScienceRise : scientific journal. – 2015. – № 6/3 (11). – С. 39–43.
9. Сергєєва Л.Н. Кількісне вимірювання соціального капіталу територіальної громади / Л.Н. Сергєєва, Ю.О. Шульга // Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 1 (4). – С. 88-92.
10. Терон І.В. Методична схема регіонального аналізу розвитку соціального капіталу / І.В.Терон // Стратегія розвитку України. Науковий журнал. Серія: Економіка, соціологія, право. – 2011. – № 2. – С. 200-206.
11. Терон І.В. Методическая схема оценки формирования социального капитала в системе социально-трудовых отношений / И.В.Терон // Вестник МГАДА : Серия "Экономика". - 2013. - № 2 (22). – С. 120-125.
12. Терон І.В. Соціальний капітал як детермінанта трансформації ринку праці України / І.В.Терон // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2015. – С. 170-173.
13. Шпикуляк О.Г. Соціальний капітал як інституційна детермінанта розвитку сільських територій та аграрного підприємства / О. Г. Шпикуляк, В. П. Рябоконт, В. А. Пехов // Зб. Наук.пр. ВНАУ. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2015 (1). - № 1. – С. 83-93.
14. Шпикуляк О.Г. Інституційні засади формування соціального капіталу в механізмі розвитку сільських територій / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2014. – № 8. – С. 63-68.
15. Концепція розвитку сільських територій. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80>.
16. Терон І.В. Сутність та властивості соціального капіталу в контексті відтворення робочої сили (методологічні аспекти дослідницької програми) / І.В. Терон // Продуктивні сили і регіональна економіка: [зб. наук. праць]: у 2 ч. – К. : РВПС України НАН України, 2008. Ч. 2. – 2008. – С. 357–362.
17. Макарова О.В. Регіональний індекс людського розвитку: причини та напрями вдосконалення методики

розрахунку / О.В. Макарова, О.М. Гладун // Статистика України. – 2012. – № 1. – С. 10-15.

18. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Томас Саати ; пер. с англ. Р. Г. Вачнадзе. – М. : Радио и связь, 1993. – 320 с.

References

1. Brazhnik, G.V. (2013), "Role and value of the social capital in municipality development", *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*, no. 2, available at: <http://science-education.ru/108-8965>.
2. Casey, T. (2001), "Social capital and regional economies in Britain", *Political Studies*, no. 51, pp. 96-117.
3. Miguelez, E., Moreno, R. and Artis, M. (2009), "Does social capital reinforce technological inputs in the creation of knowledge? Evidence from the Spanish regions", IAREG. Working Paper 5/10. AQR-IREA, University of Barcelona, Octobe. 43 p., available at: <http://iareg.org/fileadmin/iareg/media/papers/wp5-10MiguelezMorenoArtis.pdf>
4. Afanasev, D.V. (2015), "On the Question of Studying the Role of Social Capital under the Conditions of the Socio-Economic Crisis", *Ekonomicheskyye i sotsialnyye peremeny: fakty, tendentsii, prognoz*, no.4 (40), pp.88-108.
5. Rohozhin, O. and Makarenko, I. (2013), "Innovative social capital: the problems of identification and measuring", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 2(20), pp. 82–92.
6. Grazhevskaya, N., Petrusenko, Y. and Kostyuchenko, N. (2013), "Impact of social capital characteristics on the effectiveness of community-based approach to local development", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika*, no. 152, pp. 34–39.
7. Zhuravlova, I.V. and Nemashkalo, K.R. (2014), "Empirical Studies of Social Capital Formation at the Meso-level", *Biznes Inform*, no. 9, pp. 65–72.
8. Nemashkalo, K., (2015), "Methodological approaches to performance evaluation of social capital", *ScienceRise : scientific journal*, no. 6/3 (11), pp. 39-43.
9. Serhieieva, L.N. and Shulha, Yu.O. (2009), "Quantitative measurement of territorial community's social capital", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats*, no. 1 (4), pp. 88–92.
10. Teron, I.V. (2011), "Methodical pattern of regional analysis of social capital", *Stratehiia rozvytku Ukrainy. Naukovyi zhurnal. Seriya: Ekonomika, sotsiologhiia, pravo*, no. 2, pp. 200–206.
11. Teron, I.V. (2013), "Methodical scheme of assessment of social capital formation in the system of social and labor relations", *Vestnik MHADA, Seriya "Ekonomika"*, no. 2 (22), pp.120–125.
12. Teron, I.V. (2015), "Social capital as a determinant of the transformation of the labor market of Ukraine", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, no. 5, pp. 170–173.
13. Shpykuliak, O.H., Riabokon, V.P. and Pekhov, V. A. (2015), "Social Capital as an institutional determinant of rural development and agricultural enterprises", *Zbirnyk naukovykh prats VNAU, Ekonomika, Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 1, pp. 83–93.
14. Shpykuliak, O.H. (2014), "Institutional framework of formation of social capital within the mechanism of the development of rural territories", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 63–68.
15. "The concept of rural development" Approved by Cabinet Ministers of Ukraine of 23 September 2015, the Number 995-p., available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80>.
16. Teron, I.V. (2008) "The essence and characteristics of social capital in the context of reproduction of the labor force (methodological aspects of the research program)", *Productive forces and regional economy: in 2 parts*, RVPS Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, Part 2, pp. 357–362.
17. Makarova, O.V. and Hladun, A.M. (2012), "Regional human development index: causes and areas of improvement methods of calculation", *Statistics of Ukraine*, no. 1, pp. 10–15.
18. Saaty, T. (1993), *Prinyatiye resheniy. Metod analiza iyerarkhiy* [Adoption decisions. The method of analysis of hierarchies], translated from English R.G. Vachnadze, Radio i sviaz, Moscow, Russia, 320 p.

Рецензент: д.н.держ.упр., головний науковий співробітник
Інституту демографії та соціальних досліджень імені В.М. Птухи НАН України Н.О. Рингач

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 621.311

Брич В.Я.,
д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи
Гевко Б.Р.,
аспірант
Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Brych V.Ya.,
dr.sc.(econ.), professor, vice rector for
scientific and pedagogical work
Hevko B.R.,
graduate student
Ternopil National Economic University

THE PROBLEMS OF THE USE OF SOLAR ENERGY IN THE SPHERE OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) України є одним із найбільш енерговитратних серед галузей господарського комплексу. Проведені дослідження [1; 2] показали, що лише для освітлення місць загального користування витрачається близько 350 тис. кВт/год. Це призводить до зростання навантаження на внутрішньобудинкові електромережі та збільшення квартплати мешканців будинків. Крім цього забезпечення мешканців електроенергією залежить від генеруючих компаній (монополістів) і зовнішніх умов (пошкодження ліній електропередач, енергоураження).

Перспективним напрямом, що здатний забезпечити споживачів електроенергією, є застосування поновлюваних джерел енергії, які широко використовуються в розвинених країнах світу [3]. Водночас освоєння в Україні поновлюваних джерел енергії можна розглядати як один із шляхів підвищення рівня енергетичної безпеки країни та зниження антропогенного впливу на довкілля. Серед різних видів поновлюваних джерел енергії найбільшу увагу привертає сонячна енергетика, оскільки за допомогою фотоелектричних перетворювачів (ФЕП) відбувається трансформація енергії оптичного випромінювання в електричну енергію [4]. Світовий досвід підтверджує те, що зусилля науковців і спеціалістів, в основному, направлені на розробку енергоощадливих технологій із застосуванням у виробничій сфері сонячної енергії [3-6].

З огляду на це, дослідження можливості застосування сонячної енергетики у сфері ЖКГ є дуже актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо окремих аспектів застосування сонячної енергії у житловій сфері висвітлено у наукових працях вітчизняних та закордонних науковців, таких як В. Кожем'яко, О. Домбровський, Ю. Дзядикевич, В. Жердецький, В. Маліновський, Г. Притуляк, Э. Бекиров, В. Брич, М. Forst, D. Fraile, M. Latour та інші. В роботах [1-10] автори досліджували характеристики пристроїв, які сприяють максимальному використанню сонячної енергії в промисловому виробництві. Це зумовлює необхідність проведення досліджень, з метою виявлення можливостей ефективного застосування сонячної енергетики в сфері ЖКГ.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз стану сонячної енергетики та її складових, виявлення можливостей її застосування в сфері ЖКГ, а також розробка відповідних рекомендацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдяки невичерпним можливостям світлового випромінювання Сонця та найменшого його впливу на екологію довкілля, сонячні енергетичні системи дозволяють одержати значні обсяги електричної та теплової енергії. Сонячна енергетика активно розвивається в багатьох країнах світу, зокрема в США, Великобританії, Японії, Німеччині, Кореї, Китаї та інших [3-6]. Швидкі темпи розвитку сонячної енергетики обумовлені необхідністю стабільного забезпечення енергетичної та екологічної безпеки країн і постійним коливанням цін на традиційні енергоресурси.

Сонячна електроенергетика – це перетворення спектрального випромінювання Сонця в електричну енергію за допомогою напівпровідникових фотоелектричних перетворювачів, які механічно об'єднані в спеціальні конструкції – сонячні батареї [3-7]. Їх основною характеристикою є коефіцієнт корисної дії (ККД), який на сьогоднішній день досягає 18% [8].

Переваги використання сонячних батарей наступні:

- джерелом енергії є доступне та невичерпне сонячне випромінювання;
- екологічно безпечні для освітлення;
- економічні у використанні;
- висока надійність у роботі (до 50 років);
- потребують мінімального технічного обслуговування.

Поряд із перевагами сонячні батареї мають і недоліки, а саме:

- їх ефективне функціонування залежить від пори року, погоди та часу доби, що призводить до нестабільності енергетичних характеристик;
- потребують акумулювання електроенергії;
- необхідно періодично очищати поверхні батарей від пилу та атмосферних опадів;
- висока вартість батарей (до 3 дол. США на 1 Вт потужності, але ці показники постійно знижуються).

Хоча сонячні батареї мають недоліки, однак переваги від процесу одержання сонячної електроенергії є значно вагомішим. На сьогоднішній день широке застосування отримали сонячні батареї на основі різного виду кремнію монокристалічного, полікристалічного та аморфного (тонкоплівкового). Найбільш високий ККД мають сонячні батареї на основі монокристалічного кремнію – 18,7% [4]. Кожний із трьох видів матеріалів сонячних батарей має свої переваги і недоліки, які представлені в табл.1.

Таблиця 1

Переваги і недоліки типів фотоелектричних перетворювачів

Тип ФЕП	Переваги	Недоліки	Сфера використання
1	2	3	4
<p>ФЕП на основі монокристалічного кремнію Si</p> 	<p>- високий ККД (17-19%); - висока надійність (25-50 років роботи); - стабільність параметрів протягом тривалого часу (падіння потужності до 80% від максим. за 25 років експл.)</p>	<p>- більш висока вартість (2.5-3.3\$/Вт); - менша технологічність; - вища чутливість до рівня та кута джерела світла - висока вартість отримання та енергозатратність технології виготовлення</p>	<p>1) професійні сонячні енергосистеми; 2) сонячні електростанції; 3) системи живлення космічних апаратів; 4) високоякісні приватні сонячні системи</p>
<p>ФЕП на основі полікристалічного кремнію</p> 	<p>- нижча вартість (2.1-2.8\$/Вт); - висока технологічність; - стабільність параметрів (падіння пот. до 80% від максим за 25 років експл.)</p>	<p>- дещо нижчий ККД (15-17%); - менша стабільність параметрів</p>	<p>1) широко поширені якісні сонячні енергосистеми; 2) малі електростанції; 3) покриття дахів будинків; 4) фотоелектричні побутові пристрої (зарядні пристрої моб. тел., ноутбуків, вимірювальна техніка)</p>

продовження табл. 1

1	2	3	4
Тонкоплівкові ФЕП на основі аморфного кремнію 	- висока технологічність - низька вартість (1.5-2.4\$/Вт)	- низький ККД (7-11%); - нестабільність параметрів; - низька надійність (строк служби 5-8 років)	1) поширені більш дешеві приватні сонячні енергосистеми; 2) системи світлодіодного побутового освітлення;

Джерело: розроблено та складено авторами за даними [9]

Промислові батареї складаються з окремих елементів, які з'єднані між собою, і для захисту розташовуються між скляними пластинами та полімерними плівками.

За даними Європейської Асоціації Фотовольтаїки, до 2012 року вартість електроенергії, виробленої промисловими сонячними батареями, знизилась до рівня менш ніж 0,1 євро за 1 кВт/год, а для житлових будинків не перевищувала 0,15 євро за 1 кВт/год. [10].

Світова практика показує, що для промислового і побутового використання найчастіше застосовуються сонячні батареї з монокристалічним або полікристалічним кремнієм.

Для одержання 1 кВт електроенергії необхідно використати сонячну батарею монокристалічного кремнію площею від 6 до 9 м², а у випадку полікристалічного кремнію від 7,5 до 10 м². При застосуванні батарей із тонкоплівкового кремнію їх площа сягатиме 20 м² [4].

Таким чином, для одержання електроенергії як для промислового, так і побутового призначення найбільш економічно вигідним є використання сонячних батарей на основі монокристалічного кремнію.

З метою забезпечення електричною енергією місць загального користування житлових будинків, нами розроблена схема використання сонячних батарей (рис. 1), які встановлюються на даху багатоквартирного будинку та перетворюють сонячну енергію в електричну, що накопичується в акумуляторних батареях і подається до джерел освітлення [11].

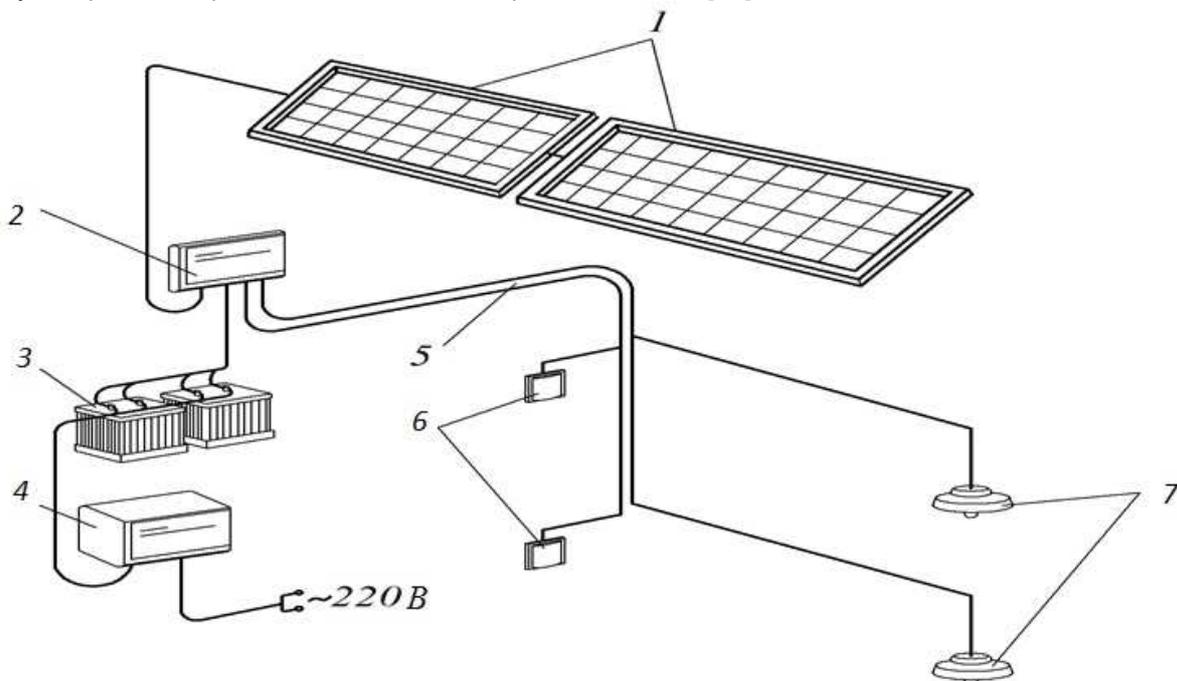

Рис. 1. Схема живлення електричною енергією місць загального користування:

1 - сонячні колектори; 2 – розподільник енергії; 3 – акумуляторні батареї; 4 – інвертор-перетворювач напруги; 5 – шини; 6 – датчики руху; 7 – лампочки освітлення нанолайт.

Джерело: розроблено та складено авторами

Додатково до електричної схеми під'єднані розподільник енергії та датчик руху, які подають електроенергію до джерел освітлення тільки при виникненні рухомого об'єкта. Інвентор забезпечує перетворення постійного струму напругою 12-45 В у змінний з напругою 220 В., з промисловою частотою 50 Гц. Джерелом освітлення слугують лампочки нанолайт. Вони генерують світло яскравістю більше 1600 люменів, яке еквівалентне 100 Вт лампочці розжарювання. Лампочки нанолайт випромінюють яскраве барвисте світло в усіх напрямках. Це забезпечує рівномірний розподіл світла та максимальне освітлення. Крім цього, лампочки нанолайт випромінюють на 50% менше теплової енергії, ніж світлодіодні та є безпечним для використання в закритих світлотехнічних пристроях [12].

Для забезпечення побутових приладів електричною енергією, що виробляється сонячними батареями, необхідно збільшувати їх площу. Нами вперше запропоновано розташовувати сонячні батареї на бокових відкосах віконних блоків, а також на торцевій поверхні стіни будинку рівномірно навколо вікна (рис. 2).

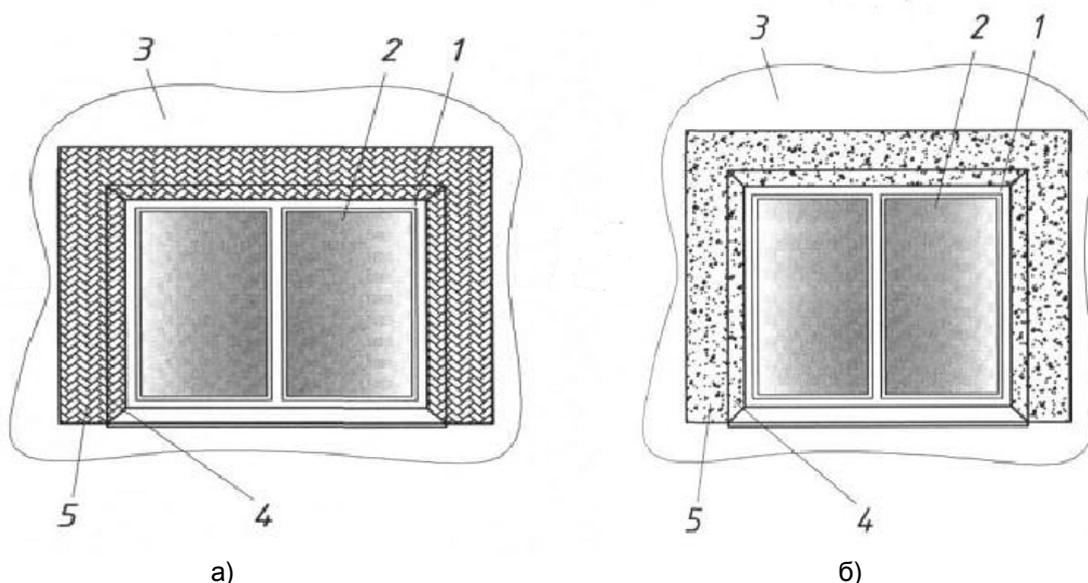

Рис. 2. Сонячна панель віконного блока з різним орнаментом панелей

1 – віконна рама; 2 – склопакет; 3 – віконний отвір стіни будинку; 4 – бокові сонячні панелі; 5 – торцеві сонячні панелі;

Джерело: розроблено та складено авторами

Інноваційне рішення підтвержене патентом на корисну модель № 97086 «Сонячна панель віконного блока» [13].

На прикладі одного із будинків мікрорайону міста Тернополя нами запропоновано встановити систему автономного освітлення на базі сонячного фотомодуля, з метою забезпечення електроенергії для освітлення місць загального користування. Для того щоб запропонувати ефективну систему потрібної потужності, автори протягом року досліджували обсяг споживання електричної енергії в місцях загального користування багатоповерхового будинку (табл. 2).

Таблиця 2

Споживання електроенергії у багатоповерховому будинку для освітлення місць загального користування

№ п/п	Адреса об'єкта	Загальна к-ть спожитої електроенергії протягом року, кВт	Вартість спожитої електроенергії протягом року, грн.	Загальна к-ть спожитої електроенергії світлодіодним датчиком протягом року, кВт	Окупність встановлення автономної системи, роки.
1.	Пр-т Бандери, 96 Ст.	24484,8	19098,1	95	3

Примітка:

1) Потужність джерела освітлення на кожному поверсі будинку – 60 Вт.

2) Вартість 1 кВт години електроенергії станом на 01.09.2015 становить - 0,78 грн.

Джерело: розроблено та складено авторами

Одержані результати показали, що для освітлення місць загального користування об'єкту, який досліджується протягом року витрачається 24484,8 кВт електроенергії. Попередньо проведені нами

дослідження дали змогу переконатись, що при встановленні світлодіодних світильників із вмонтованими датчиками руху можна зекономити значну кількість електроенергії [14]. При використанні світлодіодних світильників з вмонтованими датчиками руху для обраного будинку обсяг споживання зменшиться до 95 кВт в рік, що дасть змогу використати автономну систему освітлення з потужністю фотомодуля 100 Вт. Протягом року дана система виробляє 100 кВт електроенергії, що дозволяє забезпечити електроенергією освітлення місць загального користування.

Проведені нами економічні розрахунки показали, що затрати на встановлення системи з фотоелектричним перетворювачем та світлодіодними світильниками з вмонтованими датчиками руху окупляться через 3 роки.

Аналіз робіт, присвячених даній проблемі, дозволив розробити метод економії електроенергії загального користування мешканцями міста. Він охоплює річні витрати електричної енергії загального користування без використання технічних заходів регулювання та сумарне споживання електроенергії мешканцями міста при застосуванні новітніх технічних заходів, зокрема використання світлодіодних датчиків руху.

На прикладі багатоквартирного будинку мікрорайону міста, що знаходиться за адресою Проспект Степана Бандери № 96 (9 поверхів і 9 під'їздів), авторами запропоновано метод стимулювання економії електроенергії загального користування мешканцями мікрорайону міста шляхом зменшення оплати за послуги, що надаються підприємствами ЖКГ, який визначається за формулою 1.

$$Cч = V_1 - V_2 / N, \quad (1)$$

де: $Cч$ – стимулюючий чинник, грн;

V_1 – річна вартість електроенергії з використанням лампочки розжарювання, грн.;

V_2 – річна вартість електроенергії з використанням світлодіодних датчиків руху, грн.;

N – кількість квартир, шт.

Таким чином, заощаджені кошти (58,7 грн. для однієї квартири) будуть направлені керівництвом житлово-комунального підприємства на зменшення квартплати, що є особливо вагомим для малозабезпечених верств населення.

З огляду на це, розроблений метод стимулювання економії електричної енергії загального користування дозволить зекономити 24389,7 кВт електроенергії, вартість якої станом на 01.09.2015 року сягає 19023,9 грн. за один календарний рік. Водночас суттєва економія електричної енергії для освітлення площадок та входів у під'їзди сприяє розвантаженню внутрішньобудинкових електромереж.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, для підвищення рівня енергетичної безпеки та зменшення антропогенного впливу на довкілля перспективним є використання сонячної енергетики. На основі аналізу складових сонячної енергетики встановлено, що сонячні батареї можуть бути ефективним джерелом енергії не тільки для промислового виробництва, але і для ЖКГ. Найбільш ефективним є застосування сонячних батарей на основі монокристалічного кремнію, оскільки вони мають найкращі техніко-економічні показники. Запропоновано схему забезпечення електроенергією місць загального користування з використанням сонячних батарей, які можуть бути розташовані як на даху будинку, так і на бокових відкосах віконного блока та його торцевій поверхні. На прикладі одного із будинків мікрорайону міста Тернополя рекомендовано встановити систему автономного освітлення на базі сонячного фотомодуля, а також використовувати розроблений метод стимулювання економії електроенергії загального користування мешканцями мікрорайону міста.

Література

1. Дзядикевич Ю.В. Споживання електроенергії в житлово-комунальній сфері / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко, Ю.С. Никеруй // Энергосбережение, Энергетика, Энергоаудит. – 2011. – № 1. – С. 20-23.
2. Дзядикевич Ю.В. Шляхи економії електроенергії загального користування в сфері ЖКГ / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко, Ю.С. Никеруй // Энергосбережение, Энергетика, Энергоаудит. – 2011. – № 6. – С. 21-24.
3. Michael Forst. Germany's module industry poised for growth / Michael Forst. // SUN end Wind Energy. – 2011. – Vol. 5. – pp. 256-263.
4. Аналітичний огляд сучасних технологій фотоелектричних перетворювачів для сонячної енергетики / В.П. Кожем'яко, О.Г. Домбровський, В.Ф. Жердецький, В.І. Маліновський, Г.В. Питуляк // Оптико-електронні пристрої та компоненти в лазерних і енергетичних технологіях. – 2011. – № 2. – С. 141-157.
5. Бекиров Э.А. Компьютерное моделирование сложных энергосистем с концентраторами солнечной энергии / Э.А. Бекиров, А.П. Химич // Відновлювана енергетика. – 2011. – № 1. – С. 74-81.
6. Солнечная энергетика: обзор отрасли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nitolsolar.com/rusolarenergy>.

7. Енергетичний менеджмент : підручник / Ю.В. Дзядикович, Р.Б. Гевко, М.В. Буряк, Р.В. Розум. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2014. – 336 с.
8. Eckart von Malsen. Opportunities for large-scale projects // *SUN end Wind Energy*. – 2011. – Vol. 5. – pp. 254-255.
9. Solar energy / Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://en.wikipedia.org/wiki/Solar energy](http://en.wikipedia.org/wiki/Solar_energy). (дата доступу 20.12.2015)
10. Photovoltaic energy, Electricity from the SUN [Електронний ресурс] / Daniel Fraile, Marie Latour, Adel El Stammal u.a. // EPJA Publications. – 2010. – V. 50. – Режим доступу: <http://www.epia.org/publications/photovoltaic-publications-global-market-outlook.html>. (дата доступу 20.12.2015)
11. Дзядикович Ю.В. Патент України на корисну модель № 79185 від 10.04.2013, бюл. № 7 / Ю.В. Дзядикович, Б.Р. Гевко // Спосіб живлення електричною енергією місць загального користування.
12. Hevko B. Promising Projects of Energy Saving in Housing and Communal Services of Ukraine // *The Advanced Science Journal*. – 2015. – Jssuel. – pp. 103-105.
13. Патент України на корисну модель № 97086 від 25.02.2015, бюл. № 4 / А.І. Крисоватий, Б.Р. Гевко, Ю.В. Дзядикович, В.Я. Брич, І.Г. Ткаченко / Сонячна панель віконного блока.
14. Гевко Б.Р. Економія електроенергії загального користування та шляхи її досягнення / Б.Р. Гевко // *Сталий розвиток економіки*. – 2014. – № 3. – С. 212-215.

References

1. Dziadykevych, Yu.V., Hevko, B.R. and Nykerui, Yu.S. (2011), "Electricity consumption in the housing and communal sphere", *Energoberezeniye, Energetika, Ergoaudit*, no. 1, pp. 20-23.
2. Dziadykevych, Yu.V., Hevko, B.R. and Nykerui, Yu.S. (2011), "Ways of electricity savings of general use in the sphere of housing and communal services", *Energoberezeniye, Energetika, Ergoaudit*, no. 6, pp. 21-24.
3. Forst, Michael (2011), "Germany's module industry poised for growth", *SUN end Wind Energy*, Vol. 5, pp. 256-263.
4. Kozhemiako, V.P., Dombrovskiy, O.H., Zherdetskiy, V.F., Malinovskiy, V.I. and Prytuliak, H.V. (2011), "Analytical review of current technologies of photoelectric converters for solar power engineering", *Optyko-elektronni prystroi ta komponenty v lazernykh i enerhetychnykh tekhnolohiyakh*, no. 2, pp. 142-157.
5. Bekirov, E.A. and Khimich, A.P. (2011), "Computer modelling of complex power systems with concentrators of solar energy", *Vidnovlyuvana energetika*, no. 1, pp. 74-81.
6. "Solar power engineering: overview of the industry", available at: <http://nitolsolar.com/rusolarenergy>.
7. Dziadykevych, Yu.V., Hevko, B.R., Buriak, M.V. and Rozum, R.V. (2014), *Enerhetychnyi menedzhment* [Energy management], textbook, Pidruchnyky i posibnyky, Ternopil, Ukraine, 336 p.
8. Malsen, von Eckart (2011), "Opportunities for large-scale projects", *SUN end Wind Energy*, Vol. 5, pp. 254-255.
9. "Solar energy", Wikipedia, available at: [http://en.wikipedia.org/wiki/Solar energy](http://en.wikipedia.org/wiki/Solar_energy). (access date December 20, 2015).
10. Fraile, Daniel, Latour, Marie, Stammal, Adel El u.a. (2010), "Photovoltaic energy, Electricity from the SUN", *EPJA Publications*, V. 50, available at: <http://epia.org/publications/photovoltaic-publications-global-market-outlook.html>. (access date December 20, 2015).
11. Dziadykevych, Yu.V. and Hevko, B.R. (2013), "The method of power supplies with electricity for places for general use", The patent of Ukraine for a utility model no. 79185 from 04.10.2013, *Bulletin no. 7*.
12. Hevko, B. (2015), "Promising Projects of Energy Saving in Housing and Communal Services of Ukraine", *The Advanced Science Journal*, Jssuel, pp. 103-105.
13. Krysovatiy, A.I., Hevko, B.R., Dziadykevych, Yu.V., Brych, V.Ya. and Tkachenko, I.H. (2015), "Solar Panel of the window block", The patent of Ukraine for a utility model no. 97086 from 25.02.2015, *Bulletin no. 4*.
14. Hevko, B.R. (2014), "Electricity savings of general use and ways of its achievement", *Sustainable development of economy*, no. 3, pp. 212-215.

Рецензент: д.е.н., професор
Тернопільського національного економічного університету П.П. Пуцентейло

УДК 330.3 (477)

Варламова С.І.,
д.т.н., генеральний директор
ТОВ "НВП" Екопрогрес", м. Ульяновськ
Варламова І.С.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Varlamova S.I.,
dr.sc.(techn.), general director
LLC "SPE" Ecoprogress", m. Ulianivsk
Varlamova I.S.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of account and audit
Zaporizhzhya National University

PECULIARITIES OF ENVIRONMENTAL INVESTMENTS IN THE NATIONAL ECONOMY

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки характеризується активізацією та інтенсифікацією глобалізаційних та інтеграційних процесів, що призводить до загострення проблем екологічного характеру як на глобальному, так і на національному рівнях. Саме тому виникає об'єктивна необхідність пом'якшення наслідків деструктивного впливу на навколишнє середовище. Важливим кроком на шляху до досягнення поставленої мети є екологізація економіки.

Ефективність вирішення проблеми екологізації економіки, раціонального використання та справедливого розподілу ресурсів в економіці залежить від формування сприятливого інвестиційного середовища, яке передбачає сукупність екологічних, соціальних, економічних, політичних та юридичних умов, що найбільше сприяють інвестиційному процесу.

На сучасному етапі значний науковий інтерес до екологічного інвестування можна пояснити необхідністю вирішення проблеми забруднення навколишнього середовища внаслідок посилення впливу економічної діяльності на екологію.

Важливим кроком на шляху до сталого розвитку економіки є інвестування у сферу природокористування, тобто екологічні інвестиції. Адже покращення якості довкілля є вимогою сучасності і впливає на соціальний та економічний розвиток країни.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність ґрунтовного дослідження особливостей екологічного інвестування в національній економіці задля виявлення зв'язку між обсягом екологічних інвестицій і станом навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти екологічного інвестування висвітлено у працях таких науковців, як: Н. М. Андрєєва, В.О. Аніщенко, С.В. Арестова, О.І. Вишницька, С. І. Рассаднікова, С.В. Рилєєв, А.Л. Романчук, І.М. Синякевич [1-8] та інших. Однак більшість вчених розглядають екологічні інвестиції з точки зору подолання наслідків нераціонального природокористування, а не з позиції превентивності.

На нашу думку, екологічні інвестиції слід розглядати не тільки як засіб подолання наслідків нераціонального використання природно-ресурсного потенціалу, а перш за все як можливості щодо запобігання негативного впливу на навколишнє середовище з метою формування сприятливого еколого-соціо-економічного середовища.

Постановка завдання. Дослідити особливості екологічного інвестування, проаналізувати обсяг та динаміку капітальних інвестицій в національній економіці з метою виявлення зв'язку між екологічним інвестуванням і станом навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення витрат на екологізацію економіки і виробництва слід визначити, до яких витрат готове сучасне суспільство заради підтримки якості навколишнього середовища. В системі поглядів щодо вирішення цього питання виділяють три підходи: екстенсивний, економічний і глобальний.

Прихильники екстенсивного напрямку вважають існуючу практику техногенної експансії неминучою, а витрати на превентивні заходи щодо охорони навколишнього середовища -

неефективними, які лише уповільнюють економічне зростання. Загроза вичерпання ресурсів і екологічної кризи сприймається лише як стимул науково-технічного прогресу, людської винахідливості. Слід зауважити, що такий технократичний підхід недооцінює екологічні втрати.

Представники економічного підходу обмежують природоохоронні витрати зіставленням з поточними економічними результатами на основі погоджених нормативів. Цей підхід, що базується на недосконалих нормативах, недооцінює економічні збитки, викликані екологічною незбалансованістю. В рамках цього підходу розроблені певні методи визначення економічних втрат і економічної ефективності природоохоронних заходів.

Глобальний напрям спирається на ідею еколого-економічної збалансованості і будується на найповнішому обліку екологічних і соціальних складових в довгострокових цілях суспільства. Слід зауважити, що за цього підходу оцінки необхідних витрат досягають найбільших значень [9].

У контексті дослідження екологічного інвестування перш за все необхідно визначити зміст поняття «екологічні інвестиції». Слід зазначити, що існують різні підходи до розуміння цієї категорії. Науковці розглядають «екологічні інвестиції» у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні «екологічні інвестиції» - це капіталовкладення в природоохоронну сферу, які не мають превентивного характеру (фінансування виробництва очисних споруд, контрольної та вимірювальної апаратури). Слід зазначити, що такий підхід є характерним для національної економіки, оскільки на сучасному етапі значна кількість економічних та організаційних природозберігаючих заходів спрямовані на боротьбу з наслідками нераціонального та деструктивного господарювання, а не на їх попередження. У широкому розумінні важливою ознакою екологічного інвестування є не лише отримання прибутку, але й наявність екологічного ефекту (запобігання виникнення економічного збитку від забруднення довкілля, зменшення використання ресурсів тощо).

Як правило, в економічній науці категорію «екологічні інвестиції» визначають, як «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в господарську діяльність, і спрямовані на зниження та ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище, збереження, поліпшення і раціональне використання природноресурсного потенціалу територій, забезпечення екологічної безпеки країни, внаслідок яких досягаються екологічні, соціальні, економічні і політичні результати» [1, с. 98].

Як зазначає В. Аніщенко, екологічні інвестиції повинні здійснюватися системно в часі та просторі, оскільки відновлення, поліпшення та збагачення навколишнього природного середовища є просторовим і тривалим у часі процесом. Особливість екологічних інвестицій полягає у таких їх характеристиках [2, с. 177]:

- вони спрямовані на використання, охорону й відтворення умов щодо підтримки і нарощення природно-ресурсного потенціалу, а також забезпечення екологічної безпеки;
- об'єкт екологічних інвестицій має загальний для багатьох споживачів і користувачів характер, тому завдання не може бути вирішене окремим суб'єктом господарювання, регіоном чи країною самостійно;
- такі інвестиції повинні здійснюватися з урахуванням властивостей екосистем чи їх окремих компонентів до саморегуляції і самовідновлення.

Розглянувши теоретичні аспекти екологічного інвестування, на нашу думку, доцільно проаналізувати основні показники, які дозволяють визначити обсяг, динаміку та структуру екологічних інвестицій в Україні (табл. 1).

Таблиця 1
Обсяг капітальних інвестицій, поточних витрат та екологічного податку 2011-2014 рр.,
млн. грн.

Показник	Рік				
	2011	2012	2013	2014	
Капітальні інвестиції	6451,03	6589,3	6038,8	7959,9	
Поточні витрати	12039,65	13924,7	14399,0	13965,7	
Екологічний податок (пред'явлено до сплати)	1990,05	2028,6	3050,6	2918,1	
Екологічний податок (фактично сплачено)	млн. грн.	1825,41	1931,2	2709,7	2818,8
	%	87	95,3	88,8	96,5

Джерело: складено авторами за даними [10]

Аналіз статистичних показників щодо обсягу капітальних інвестицій свідчить про те, що вони не демонструють стійкої тенденції. Якщо у 2013 р. капітальні інвестиції знизилися на 8,4 в.п. у порівнянні із 2012 р., то вже у 2014 р. зросли на 32 в.п. у порівнянні із попереднім періодом. Щодо поточних витрат, незважаючи на те, що їх обсяг у 2013 р. збільшився до 14399,0 млн. грн., спостерігаються негативні темпи зростання за 2011-2014 рр.

У контексті дослідження екологічних платежів слід зазначити, що за період 2011-2014 рр. найбільший обсяг екологічного податку було пред'явлено у 2013 р., а фактично сплачено - у 2014 р.

Якщо розглядати частку капітальних інвестицій у структурі витрат в країнах ЄС та Україні, слід зазначити, що в Україні цей показник вищий (табл. 2).

Таблиця 2

Частка капітальних інвестицій у загальному обсязі витрат на охорону навколишнього середовища в Україні та ЄС, %

Країна	2011	2012	2013	2014
EU28	29,8	26,6	28,0	29,1
Україна	34,9	32,1	29,5	36,3

Джерело: розраховано авторами за даними [10-11]

Дані таблиці 2 свідчать про те, що в Україні частка капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища є більшою, ніж в Європі. Якщо у 2014 р. в Україні цей показник збільшився на 6,8 в.п. порівняно із 2013 р., то у країнах ЄС – лише на 1,1 в.п. Парадоксальним є те, що стан навколишнього середовища в країнах ЄС є більш сприятливим, ніж в Україні, що підтверджується різними міжнародними дослідженнями. Постає питання про ефективність використання капітальних інвестицій в національній економіці.

Для визначення ефективності катальних інвестицій в раціональне природокористування в економіці України доцільно проаналізувати характер взаємозв'язку між темпами зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку (рис. 1).

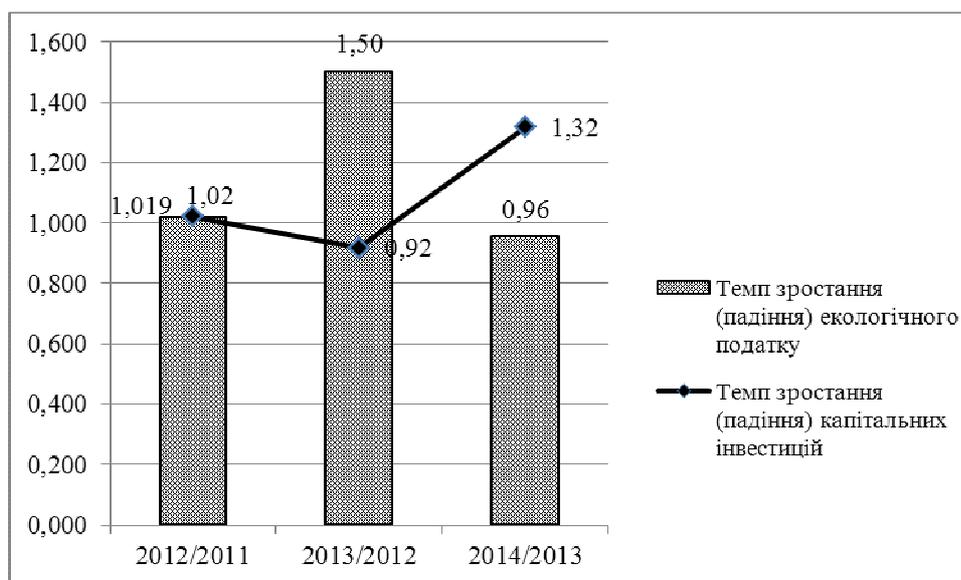

Рис. 1. Взаємозв'язок темпів зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку

Джерело: побудовано авторами самостійно

Рисунок 1 наочно демонструє наявність оберненого зв'язку між темпами зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку.

Тобто, чим вищі темпи зростання капітальних інвестицій, тим меншими є темпи зростання екологічного податку. Цей зв'язок є цілком логічним і дозволяє зробити висновок, що для покращення екологічної ситуації не потрібно підвищувати ставку екологічного податку, а збільшувати капітальні інвестиції насамперед у науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування.

За оцінками західних економістів, сукупні національні витрати на охорону навколишнього середовища, що гарантують збереження якості природного середовища і благополуччя природних об'єктів, повинні складати не менше 10 % від ВВП.

Проведемо порівняльний аналіз частки витрат на охорону навколишнього середовища у країнах ЄС та Україні за 2011-2014 рр. (рис. 2).

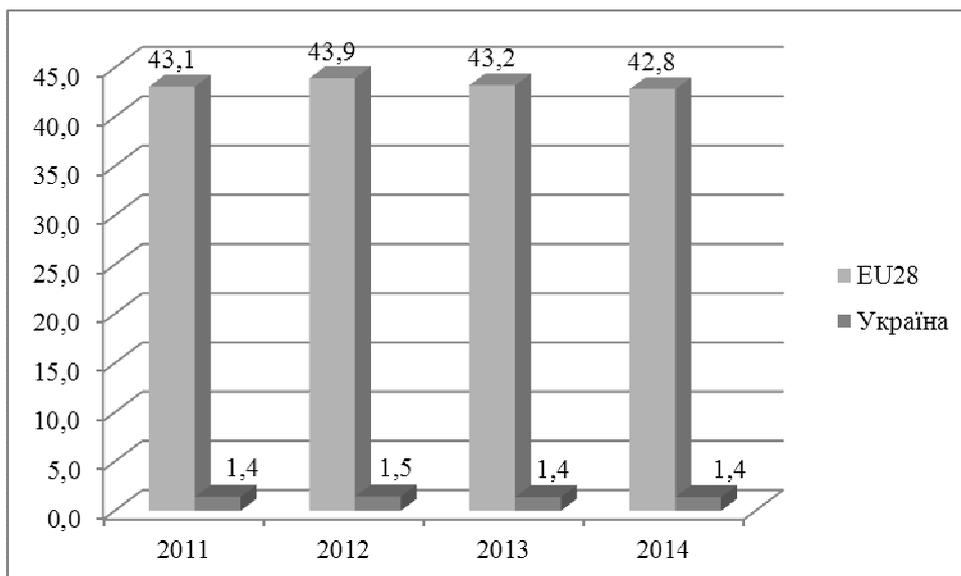

Рис. 2. Частка загальних витрат на охорону навколишнього середовища в Україні та ЄС, % від ВВП

Джерело: побудовано авторами за даними [10; 11-13]

Рисунок 2 демонструє, що в Україні частка витрат на охорону навколишнього середовища навіть не досягає мінімально необхідного рівня, тоді як в країнах ЄС майже в 4 рази вища за цей рівень.

Зазначимо, що внаслідок значного впливу екології на економіку такі мінімальні витрати не призводить до підвищення матеріального добробуту і якості життя населення. З позиції сталого розвитку, який передбачає екологічний, соціальний та економічний аспекти, межа оптимальних витрат складає 40-50 % від ВВП.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що екологічні інвестиції є перспективним та водночас досить важливим інструментом забезпечення структурної й якісної трансформації національної економіки. Крім того, реалізація таких інвестицій дозволить вирішити низку важливих проблем та забезпечити отримання позитивного результату не лише для навколишнього середовища, а й для суспільства загалом. Саме тому для національної економіки вкрай необхідним є активізація процесів екологізації не тільки за рахунок збільшення масштабів екологічного інвестування, а перш за все підвищення ефективності його використання.

На наше переконання, перш за все держава повинна створювати певну систему мотивації щодо екологічного інвестування національної економіки, яка включає не лише штрафні санкції за забруднення навколишнього середовища, а й стимули до раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу задля забезпечення сталого розвитку. Результатом цього в майбутньому є не лише екологічний ефект, а й соціальний та економічний.

Література

1. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление / Н.Н. Андреева. – О. : ИПРЭИ НАН Украины, 2006. – 536 с.
2. Аніщенко В.О. До питання щодо удосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування / В.О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8 (74). – С. 175–183.
3. Арестов С.В. Механізм підвищення економіко-екологічної ефективності природоохоронних інвестицій в екосистемні послуги : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / С.В. Арестов. – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – О., 2008. – 20 с.
4. Важинський Ф.А. Іноземний капітал: екологічний аспект / Ф.А. Важинський, В.М. Черторижський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.3. – С. 89–94.
5. Вишницька О.І. Екологічні інвестиції: сутність, класифікація, принципи та напрями реалізації / О.І. Вишницька // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2009. – № 2. – С. 51–58.
6. Дідух В. Екологізація інноваційної діяльності відповідно до вимог сталого розвитку суспільства / В. Дідух // Ефективність державного управління. – 2011. – Вип. 27. – С. 359–369.
7. Рассаднікова С.І. Стратегія і тактика екологізації інвестиційної діяльності / С.І. Рассаднікова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 396–402.
8. Синякевич І.М. Інструменти екополітики: теорія і практика / І.М. Синякевич. – Львів : ЗУКЦ, 2003. – 183 с.
9. Структура витрат на охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://pidruchniki.com/13921022/ekologiya/struktura_vitrat_ohoronu_navkolishnogo_prirodnogo_seredovischa. (Дата звернення до ресурсу 25.12.2015)

10. Державна служба статистики України. Навколишнє середовище. Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення до ресурсу 25.12.2015)

11. Eurostat. Environmental protection expenditure in Europe. - detailed data (NACE Rev. 2) [env_ac_exp1r2] [Electronic resource]. – Mode of access: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (Дата звернення до ресурсу 26.12.2015)

12. Eurostat. GDP and main components (output, expenditure and income). - detailed data [Electronic resource]. – Mode of access: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do> (Дата звернення до ресурсу 26.12.2015)

13. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України за 2010–2014 рр. / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 108 с.

References

1. Andreeva, N.N. (2006), *Ekologicheski oriyentirovannyye investitsii: vybor resheniy i upravleniye* [Environmentally focused investments: the range of solutions and management], IPREEI NAH Ukrainy, Odesa, Ukraine, 536 p.

2. Anischenko, V.O. (2007), "To the question of improving the theoretical and methodological foundations of environmental investments", *Actualni problemy ekonomiky*, vol. 8, pp. 175-183.

3. Arestov, S.V. (2008), "Mechanism of increase of economic and ecological efficiency of environmental investment in ecosystem services", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.06 "Economics of natural resources and environment", Institute of market problems and economic-ecological research, Odesa, Ukraine, 20 p.

4. Vazhynskyi, F.A., Chertoryzhskyi, V.M. and Kolodiichuk, A.V. (2008), "Foreign capital: the environmental dimension", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Issue 18.3, pp. 89-94.

5. Vyshnytska, O.I. (2009), "Environmental investments: essence, classification, principles and directions of realization", *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu*, no. 2, pp. 51-58.

6. Didukh, V. (2011), "Ecologization of innovative activity in accordance with the requirements of sustainable development of society", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, Issue 27, pp. 359-369.

7. Rassadnikova, S.I. (2005), "Strategy and tactics of greening investment", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Issue 15.6, pp. 396-402.

8. Syniakevych, I.M. (2003), *Instrumenty ekopolityky: teoriia i praktyka* [Tools policies: theory and practice], ZUKTS, Lviv, Ukraine, 183 p.

9. "The structure of spending on environmental protection", available at: http://pidruchniki.com/13921022/ekologiya/struktura_vitrat_ohoronu_navkolishnogo_prirodnogo_seredovischa. (access date December 25, 2015).

10. The state statistics service of Ukraine. "The environment. The costs of environmental protection and environmental payments", available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (access date December 25, 2015).

11. Eurostat. Environmental protection expenditure in Europe. (NACE Rev. 2) [env_ac_exp1r2], available at: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do/> (access date December 26, 2015).

12. Eurostat. GDP and main components (output, expenditure and income), available at: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>. (access date December 26, 2015).

13. State statistics service of Ukraine (2015), "Quarterly calculations of gross domestic product of Ukraine for 2010-2014", Kyiv, Ukraine, 108 p.

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 314.7:326

Овчиннікова О.Р.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри автоматизованих систем
і моделювання в економіці
Хмельницький національний університет

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА І ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Ovchynnikova O.R.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
assistant professor of the department of automated
modeling systems at the economy
Khmelnyskyi National University

MIGRATION POLICY AND COUNTERACTION OF HUMAN TRAFFICKING

Постановка проблеми. Міграція людських ресурсів з однієї країни в іншу — одна з найважливіших класичних форм міжнародних економічних відносин, що є складовою світового господарства. За підрахунками Міжнародної організації з міграції (МОМ), загальна кількість міжнародних мігрантів в останні роки становила понад 215 млн осіб, причому ця кількість має постійну тенденцію до зростання, і до 2050 року може сягнути показника 405 млн осіб [1].

В умовах відкритості кордонів виходом з кризової ситуації для населення багатьох країн є трудова міграція, масштаби якої зростають і в Україні. Економічні проблеми, незадовільний стан ринку праці, значний рівень безробіття і низький рівень життя населення спонукають громадян України шукати роботу за кордоном. Легально щорічно працевлаштовується за кордоном 50-60 тисяч осіб. За даними офіційної української статистики, у 2003 році за кордоном працевлаштувалися 40 тисяч громадян України [2]. Але нині вже майже 4 млн. громадян України працюють за кордоном нелегально. Більшість виїжджають за туристичними чи приватними візами, працюють без необхідних документів, дозволів та контрактів, а це робить їх безправними, і стає причиною потрапляння в тенета торгівців людьми [3]. Тому завданням загальнодержавної ваги є боротьба з цим явищем, підтримка і захист українських громадян за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема нелегальної міграції та торгівлі людьми для України набула особливої актуальності в останні роки, тому ці питання справедливо привертають до себе увагу вітчизняних вчених, дослідників і управлінців.

Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлили у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: в галузі міграціології: І. Прибиткова, Е. Лібанова, О. Позняк, О. Малиновська, С. Пірожков, Л. Рибаківський, Ж. Зайончковська; в галузі питань запобігання торгівлі людьми: Ю. Александров, П. Власова, О. Козаченко, Р. Курінько, К. Левченко, Я. Лизогуб, Є. Луценко, Д. Маршавін, Л. Матіяшек, М. Панов, В. Шакун, Є. Тюрюканова, М. Малишева, К. Брюкерт, Р. Сімпсон та ін.

Водночас, незважаючи на те, що торгівля людьми поступово починає включатися в орбіту наукових досліджень, серйозний науково-дослідний потенціал з цієї проблеми в Україні до цих пір не накопичений, — зокрема, необхідна розробка нових підходів і методів дослідження міграційних переміщень, методів і заходів державної міграційної політики.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення зв'язку трудової міграції та процесу трудової експлуатації і торгівлі людьми, а також визначення напрямків державної міграційної політики з питань запобігання нелегальної міграції та торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка географічного положення країни та «прозорість» українських кордонів певною мірою сприяли тому, що Україна опинилася на перехресті світових шляхів транспортування «живого товару» і почала використовуватися злочинними міжнародними угрупованнями як країна-транзит і країна-донор одночасно.

Низький рівень доходів штовхає громадян України на пошуки роботи за кордоном навіть без знання мови і правових знань, без кваліфікації, на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх перехід до груп ризику. Так, у 2012 році по допомогу до Міжнародної організації з міграції звернулись 945 жертв торгівлі людьми з України. Органами внутрішніх справ України упродовж 2012 року виявлено 155 фактів торгівлі людьми, установлено 187 потерпілих від торгівлі людьми, у тому числі 124 жінки, 14 неповнолітніх та 2 малолітніх. Іншими правоохоронними органами України припинено діяльність 34 злочинних груп загальною чисельністю 82 особи [4].

Чинники торгівлі людьми можна представити у табл. 1.

Таблиця 1

Зовнішні та внутрішні причини торгівлі людьми

Причини торгівлі людьми								
Зовнішні причини				Внутрішні причини				
1.Недієва система протидії торгівлі людьми у світі	2.Попит на торгівлю людьми	3.Наявність можливостей для торгівців людьми	4.Пропозиція, наявність потенційних жертв	1.Економічні передумови	2.Соціальні передумови	3.Психологічні передумови	4.Інформаційні передумови	5.Правові передумови

Джерело: розроблено автором за матеріалами [http://www.ndr.sm.gov.ua/index.php/uk/gumanitarna-politika/sotsialniy-zahyst/1632-prichini-ta-naslidki-torgivli-lyudmi]

До правових чинників можна віднести відсутність працюючої системи, з одного боку, захисту потерпілих, недостатню захищеність українських громадян від рук торговців живим товаром як в Україні, так і за її межами, а з другого – процес покарання злочинців. Хоча українське законодавство передбачає досить суворе покарання за торгівлю людьми, однак, зважаючи на те, що залишається мотивація у людей для виїзду за кордон і високі прибутки у тих хто вивозить, найближчим часом змін не буде [5].

Слід відзначити низьку правову освіту українців, їх пасивність у захисті своїх прав, що як фактор, сприяє злочинності у цій сфері (рис. 1).

Автори [6] пропонують виділити групу чинників, яку можна назвати «інформаційними». Негативну роль у поширенні в Україні злочину «торгівля людьми» відіграє погана обізнаність українських громадян щодо можливостей нелегального працевлаштування. Іноді бажання населення формуються не на основі реальних знань про можливості та умови праці, а більше під впливом сторонніх знань та бажань покращити рівень свого життя.

Рис. 1. Основні фактори торгівлі людьми

Джерело: розроблено автором

Якщо розглядати торгівлю людьми як світовий ринок, то жертви торгівлі становитимуть пропозицію, а корумповані роботодавці чи сексуальні експлуататори представляють попит. Пропозиції жертв торгівлі людьми сприяють чимало чинників, зокрема [7]:

- бідність, привабливість уявного кращого життя за кордоном;
- слабкі соціальні та економічні структури;
- безробіття;
- організована злочинність, незахищеність від неї;
- насильство проти жінок та дітей, дискримінація жінок;
- корумпованість влади та політична нестабільність;

– збройні конфлікти та ін.

Зростанню попиту на торгівлю людьми сприяють такі чинники, як сексуальна індустрія та експлуататорська праця. Торгівля людьми також включає у себе осіб, яких було продано на ринку праці на виробництво, сільськогосподарські плантації та іншу принизливу роботу.

Отже, складна економічна ситуація в Україні, високий рівень безробіття, недосконалість законодавства та правова необізнаність громадян є основними умовами, що сприяють цьому явищу.

Особливе занепокоєння викликають результати опитування [8], яке показало, що більше половини (51,2%) опитаних вважають, що в близькій перспективі соціально-економічна ситуація в Україні погіршиться або залишиться такою самою. 26,2 % респондентів очікують поліпшення соціально-економічної ситуації в неблизькій (через 6 та більше років) перспективі. З оптимізмом (соціально-економічна ситуація стане кращою по одному – двох роках) дивляться в майбутнє лише 7,4 % опитаних.

Таким чином, протидія торгівлі людьми повина бути активована на державному рівні, що перш за все проявляється в контролі за міграційними переміщеннями населення.

Міжнародні міграційні процеси регулюються з боку держав, що беруть участь в обміні трудовими ресурсами. Контролю і регулюванню підлягають соціальний, віковий та професійний склад мігрантів, рівень в'їзду та виїзду іноземних громадян.

Функції міждержавного та внутрішньодержавного розподілу робочої сили, регулювання обсягу та структури міграційних потоків виконують міністерства праці, внутрішніх та закордонних справ, а також спеціально створені державні та міждержавні органи. Згідно з прийнятою в міжнародних відносинах практикою країни, які обмінюються робочою силою, визнають пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством.

Зі створенням єдиного внутрішнього ринку в ЄС змінюється динаміка кількості іммігрантів. За прогнозами європейських експертів, працівники найвищої кваліфікації будуть найбільш мобільною частиною робочої сили. Масова, погано організована імміграція працівників низької кваліфікації поступиться місцем колективним договорам за цільовим призначенням (без порушення стійкості внутрішнього ринку робочої сили) [9].

Для того, щоб працювати в іншій країні законно і користуватися всіма пільгами, які визначені трудовим законодавством, необхідний дозвіл на роботу з подальшим оформленням в'їзної візи і посвідки на проживання, який видається на підставі підписаного трудового договору та заявки роботодавця про надання дозволу на роботу. Дозвіл на роботу видає імміграційна служба. Природно, у більшості країн імміграційна політика підтримує в першу чергу місцевий ринок праці і забезпечення роботою власних громадян. Перед тим як видати дозвіл, часто проводиться процедура так званого labour market test, тобто тест на ринку праці. При цьому тесті служба зайнятості перевіряє, чи є місцеві працівники на ту посаду, куди планують взяти іноземця.

В даний час Україна підписала міждержавні угоди про трудову міграцію з наступними країнами: Росія, Білорусь, Латвія, Литва, Вірменія, Польща, Чехія, Словаччина, В'єтнам. У цих країнах українські трудові мігранти можуть користуватися захистом держави, який виражається у праві людини, що працює на оплачувану відпустку, на умови роботи, що відповідають санітарним нормам, і на багато іншого, аж до права на пенсію.

З іншого боку, наприклад, у Канаді та Великобританії є програми для іммігрантів, беручи участь в яких, можна спочатку отримати право на проживання та роботу в країні, а потім вже підшукувати собі робоче місце.

Є один варіант, коли мігрантові не потрібен дозвіл від служби зайнятості - якщо його спеціальність позначена в місцевих законах як виняток. Тоді працевлаштування за кордоном оформляється міграційною службою на основі контракту з місцевим роботодавцем і підтвердження досвіду та кваліфікації мігранта. Списки таких професій і посад кожна країна, яка користується таким варіантом, публікує щорічно або раз на кілька років – на сайтах міністерств праці, внутрішніх справ чи інших офіційних установ (наприклад, [10]). У Росії, згідно з цією схемою, найбільше затребувані професіонали, пов'язані з програмуванням, ІТ-технологіями і обчислювальними мережами. У США найбільший попит на психотерапевтів і медсестер. Британцям, згідно з цією схемою, необхідні трудові мігранти самих різних сфер: від доглядальниць і кухарів до рентгенологів і хіміків. У Норвегії затребувані мігранти всіх професій, крім психотерапевтів і логопедів, в Австралії - все, крім кухарів і фахівців з ІТ-баз даних.

Цілі міграційної політики [11]:

- залучення мігрантів на тимчасове місце проживання;
- створення постійного складу населення;
- забезпечення робочою силою промислових об'єктів, що створюються в районах нового освоєння;
- стабілізація населення в тих чи інших місцевостях;
- підвищення міграційної активності корінних жителів низки територій;
- стримування припливу мігрантів в деякі населені пункти і т.д.

В цілому в імміграційній політиці виділяються три основних напрямки:

- ротаційна міграція робочої сили - заздалегідь обмежене перебування іммігрантів (від 1 до 3,5 років) без права приїзду їх сімей;
- дозвіл проживання без певного терміну і з правом приїзду сімей;
- асимільована імміграція, яка передбачає постійне проживання іммігрантів з правом отримання громадянства в країні після визначеного законом терміну безперервного проживання (близько 5-10 років).

Міжнародне міграційне право спирається на фундаментальні принципи Статуту ООН, які стверджують пріоритети дотримання прав людини, гідності та цінності людської особистості, рівноправності чоловіків і жінок, рівності великих і малих націй. Усі міжнародні акти про працю мігрантів можна поділити на 3 групи:

- акти ООН (Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих - мігрантів та членів їх сімей);
- акти МОП (Міжнародна організація праці), а саме Конвенція про працівників-мігрантів № 97, Рекомендація щодо працівників-мігрантів № 86, Рекомендація МОП Щодо захисту працівників-мігрантів у слаборозвинених країнах і територіях № 100, Конвенція МОП № 143 Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей, Рекомендація щодо працівників-мігрантів № 151;
- акти регіональних організацій (наприклад, Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 185 від 1977 р.) [12].

Із 01 січня 2016 року набрав чинності Закон 761-VIII «Про зовнішню трудову міграцію», який входить до пакету законів, необхідних для лібералізації візового режиму з ЄС. Цей Закон визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України, які тимчасово виконували або виконують роботу за кордоном (трудовах мігрантів) і членів їхніх сімей.

В Україні існують організації, які співпрацюють у питаннях трудової міграції. Так, Міжнародна організація з міграції (МОМ) допомагає Уряду України розробити комплексну систему управління міграційними процесами. МОМ співпрацює з Державною міграційною службою України (ДМСУ), Державною прикордонною службою України (ДПСУ), з Міністерством внутрішніх справ України (МВС), а також з громадянським суспільством з метою впровадження найкращого досвіду управління міграційними процесами.

Міжнародна організація праці (МОП) є спеціалізованою установою ООН, що сприяє правовому регулюванню трудової міграції. За час діяльності міжнародної організації праці прийнято понад ста конвенцій і численні рекомендації. Міжнародні норми про працю охоплюють різні галузі трудових відносин, спрямованих на:

- заборону примусової праці,
- заборону дискримінації трудящих,
- охорону материнства і праці молоді,
- забезпечення профспілкової свободи,
- рівноправність в оплаті праці чоловіків і жінок,
- надання гарантій заробітної плати тощо.

Центри консультування мігрантів (ЦКМ) працюють в Україні з вересня 2005 року в рамках Програми з удосконалення управління міграційними процесами. ЦКМ представлені в п'яти регіонах України чотирма партнерськими громадськими організаціями та одним центром при Представництві Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні.

Центри створюють можливості для свідомого поінформованого вибору, допомагають людям, які планують поїхати за кордон, усвідомити реалії подорожей за межі України, наслідки нелегального в'їзду й перебування в іноземних країнах. ЦКМ надають конфіденційні безкоштовні консультації, що допомагають зробити поінформований вибір, навчитися самостійно шукати інформацію з міграційних питань і подбати про власну безпеку, коли людина збирається за кордон.

Висновки з проведеного дослідження. Сукупність соціально-економічних умов, специфіка географічного положення, недостатньо організаційно-правова підготовленість до протидії торгівлі людьми призвели до того, що Україна є однією з країн, жителі яких найчастіше стають жертвами торгівлі людьми. На жаль, за цим показником Україну прирівнюють до Молдови, Таїланду та Нігерії.

Економічний хаос, величезні масштаби тіньової економіки, недосконалість міграційного законодавства стимулюють нелегальну міграцію, полегшують нелегальним мігрантам можливість знаходження в країні і незаконної зайнятості, а ділкам від міграції - можливість безкарно маніпулювати людьми, отримуючи величезні прибутки.

Отже, в такій ситуації потрібно ативізувати заходи міграційної політики, що направлені на протидію торгівлі людьми. Перш за все – збільшення поінформованості громадян. Доступ до достовірної інформації є надзвичайно важливим для того, хто планує їхати за кордон з метою роботи, навчання або туризму. Тільки так можна мінімізувати ризики, пов'язані з перебуванням вдалині від рідних і друзів, у незнайомому місці з іншими правовими та культурними традиціями. Інакше громадяни будуть приречені на непоінформований вибір, а це може мати серйозні наслідки для

трудовах мігрантів та їх рідних і навіть призвести до справжньої трагедії. Там, де бракує інформації, сприятливий ґрунт для шахрайства, особливо коли люди неспроможні сплатити за якісну юридичну консультацію.

Література

1. До 2050 року кількість мігрантів становитиме понад 400 млн осіб / [Електронний ресурс]. Режим доступу - http://www.ukrinform.ua/rubric-society/1098302-do_2050_roku_klkst_migrantv_stanovitime_ponad_400 mln_osb_966189.html. (дата доступу 02.02.2016)
2. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнародне право" / О.В. Святун. – К. : Б. в., 2005. – 18 с.
3. Не стань жертвою торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wu.cn.ua/articles/trafficing.pdf> (дата доступу 12.02.2016)
4. Звіт про стан реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми у 2012 році (підготовлено Міністерством соц. політики України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index> (дата доступу 07.12.2015)
5. Торгівля людьми: визначення поняття, ситуація на національному рівні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://novovoronzovka.just.ks.ua/katalog-poslug-gromadyanam/torgivlya-lyudmi-viznachennya-ponyattya-situatsiya-na-natsionalnomu-rivni.html> (дата доступу 18.12.2015)
6. Трудова міграція та протидія торгівлі людьми : законодавчі та нормативні акти : інформаційно-аналітичний довідник / [уклад.: Губко М.В., Євсюкова М.В. ; заг. ред.: Бандурка О.М., Левченко К.Б.]; М-во праці та соціальної політики України [та ін.]. Вид. 2-ге, доповн. – Київ. : Юрисконсульт, 2006. – 349 с.
7. Пунда А.В. Основні причини та передумови торгівлі людьми в Україні [Електронний ресурс] / А.В. Пунда. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=668> (дата доступу 12.02.2016).
8. Іващенко В.О. Торгівля жінками та дітьми. Криміналістичні та кримінально правові аспекти боротьби / В.О. Іващенко. – Київ. : «Атіка», 2004. – 100 с.
9. Міжнародна економіка : навчальний посібник / Ю.Г. Козак, Д.Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогон, Ю.І. Граматик, К.І. Ржепішевський. Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 672 с.
10. Офіційний сайт управління ФМС Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.77.fms.gov.ru/work_migration/work_list_free
11. Демографічний понятійний словник / Під ред. А.А. Рибаківського; Центр соціального прогнозування. – М" 2003. – С. 170-173.
12. Лютов Н.Л. Международное трудовое право : учебное пособие / Н.Л. Лютов, П.Е. Морозов. – Москва: Проспект, 2011. – 216 с.

References

1. "By 2050 the number of workers is more than 400 million people", available at: http://ukrinform.ua/rubric-society/1098302-do_2050_roku_klkst_migrantv_stanovitime_ponad_400 mln_osb_966189.html. (access date February 02, 2016).
2. Svyatun O.V. (2005), "European mechanisms of fight against human trafficking", Thesis abstract of Cand. Sc. (Law), 12.00.11 "International law", Kyiv, Ukraine, 18 p.
3. "Do not become a victim of human trafficking", available at: <http://wu.cn.ua/articles/trafficing.pdf> (access date February 12, 2016).
4. "Report on implementation of the state policy in the field of combating human trafficking in 2012", available at: <http://mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index> (access date December 07, 2015).
5. "Human trafficking: definitions of notion and situation at the national level", available at: <http://novovoronzovka.just.ks.ua/katalog-poslug-gromadyanam/torgivlya-lyudmi-viznachennya-ponyattya-situatsiya-na-natsionalnomu-rivni.html> (access date December 18, 2015).
6. Hubko, M.V. and Yevsiukova, M.V. (2006), *Trudova mihratsiia ta protydiia torhivli liudmy : zakonodavchi ta normatyvni akty : informatsiino-analitychnyi dovidnyk* [Labour migration and combating trafficking laws and regulations, information and analytical directory], M-vo pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy, Yuryskonsult, 2006. Kyiv, Ukraine, 349 p.
7. Punda, A.V. "The main causes and conditions of trafficking in Ukraine", available at: <http://dy.nayka.com.ua/?op=1&z=668> (access date February 12, 2016).
8. Ivashchenko, V.O. (2004), *Torhivlia zhinkamy ta ditmy. Kryminalistychni ta kryminalno pravovi aspekty borotby* [Trafficking in women and children. Criminalistics and criminally-legal aspects of the struggle], "Atika", Kyiv, Ukraine, 100 p.
9. Kozak, Yu.H., Lukianenko, D.H., Makohon, Yu.V., Hramatyk, Yu.I. and Rzhepishevskiy, K.I. (2004), *Mizhnarodna ekonomika* [International economy], tutorial, Tsentri navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 672 p.
10. Official website of management Russian Federal Migration Service, available at: http://77.fms.gov.ru/work_migration/work_list_free (access date February 12, 2016).
11. Rybakovskiy, L.L. (2003), *Demografichnyi poniatiinyi slovnyk* [Demographic conceptual dictionary], Tsentri sotsialnoho prohnrozuvannia, Moscow, Russia, pp. 170-173.
12. Liutov, N.L. and Morozov, P.E. (2011), *Mizhnarodne trudove pravo* [International Labour Law], tutorial, Prospekt, Moscow, Russia, 216 p.

Рецензент: д.е.н., професор, професор кафедри АСМЕ
Хмельницького національного університету П.М. Григорук

УДК 330.101

Шкода Т.Н.,
к.е.н, доц. кафедри управління персоналом та економіки праці
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ НАУКОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ

Shkoda T.N.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the personnel
management and labour economics department
Vadym Hetman Kyiv National Economic University

THE THEORETICAL BASIS OF THE SCIENTIFIC CONCEPTION OF HUMAN CAPITAL STRATEGIC MANAGEMENT

Постановка проблеми. Кожному етапу розвитку науки притаманне домінування певних наукових концепцій. Віддаючи належне впливу класичної політичної економії та неокласичної економічної теорії, в попередніх дослідженнях [1] ми детально розглянули існуючі наукові підходи до характеристики різних аспектів людського капіталу. На сучасному етапі розвитку науки важливо, на наш погляд, сформуванню та реалізувати концепцію стратегічного управління людським капіталом, яку доцільно розглядати з позицій неоінституціональної економічної теорії та інших поєднаних з нею концепцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість сучасних науковців проводили дослідження сутності людського капіталу та різних аспектів управління людським капіталом. Серед відомих публікацій варто відзначити наукові праці В. Антонюк, Г. Беккера, О. Грішнєвої, О. Захарової, Т. Заяць, Г. Лукасевича, Д. Мельничука, Л. Михайлової, М. Ніколайчука, П. Солодухи, М. Юхнович та ін. Найбільш масштабним науковим дослідженням останнього часу в українській науці, що присвячене саме людському капіталу, є докторська дисертація Д.П. Мельничука, який, зокрема, досліджував процес формування знання як базової складової людського капіталу [2, с. 49]. Ми поділяємо думку вченого, який справедливо стверджує, що сучасна теорія людського капіталу нерозривно пов'язана з концепцією економіки знань.

Деякі наукові публікації відображають специфіку стратегічного управління людськими ресурсами, а саме – роботи: М. Армстронга, Т. Гараван, І. Петрової, Т. Ростковськи, М. Х'юзліда, Д. Ульріха та ін. Проте на сьогодні бракує комплексних досліджень, присвячених проблематиці формування концепції стратегічного управління людським капіталом.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичного базису наукової концепції стратегічного управління людським капіталом.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науці концепція трактується як система поглядів, що визначають розуміння явищ і процесів, об'єднаних єдиним фундаментальним задумом, провідною ідеєю. У концепції особливу увагу слід приділити принципам як орієнтирам для розроблення певної діяльності. Разом з тим, кожна парадигма ґрунтується на певній концепції. Таким чином, для обґрунтування концепції стратегічного управління людським капіталом важливо розуміти, якому історичному типу наукової раціональності вона відповідає.

На думку В.Є. Лепського [3, с.41], три етапи розвитку науки (класична, неокласична та постнеокласична) визначають три історичних типи наукової раціональності, які змінювали один одного в історії техногенної цивілізації. Історичним типам наукової раціональності відповідають три парадигми управління: «суб'єкт – об'єкт», «суб'єкт – суб'єкт» та «суб'єкт – полісуб'єктне середовище».

Постнеокласичній науковій раціональності притаманне поняття «полісуб'єктного середовища», на фоні якого проводяться наукові дослідження. В контексті нашого дослідження під полісуб'єктним середовищем слід розуміти середовище, в якому відбувається стратегічне управління людським капіталом. Поряд з різними суб'єктами полісуб'єктне середовище включає в себе сукупність цінностей світового соціального розвитку та є саморозвиваючою системою. Відповідно, в концепції стратегічного управління людським капіталом таким полісуб'єктним середовищем на мікрорівні слід вважати соціально-трудова сферу підприємства, на мезорівні – соціально-трудова сфера галузі або регіону, на макрорівні – соціально-трудова сфера держави.

В контексті постнекласичної наукової раціональності базові наукові підходи повинні орієнтуватися на гармонізацію каузального (причинно-наслідкового) та телеологічного (цільова детермінація) бачень майбутнього та розвитку (рис.1).

Рис. 1. Базові наукові підходи в контексті постнекласичної наукової раціональності

Джерело: складено автором на основі [4, с. 51]

Фактично, відбувається перехід до парадигми відкритої постнекласичної раціональності в міждисциплінарних науках про соціальне проектування, стратегічне управління та організацію.

В сфері розвитку теорії людського капіталу недостатньо повно враховано інституціональні аспекти. Ми поділяємо думку науковців, які справедливо стверджують, що *інституціональний підхід надає можливість трактування реальних процесів економічних явищ шляхом пояснення механізму інституційної динаміки і побудови теоретичних конструкцій взаємовпливу інституційного середовища та людського капіталу [5].*

Дослідження П.В. Солодухи [6] підтверджують трансдисциплінарність інституціонального підходу в методологічному трактуванні (див. рис. 1) та глибше розкривають основні його риси. Трансдисциплінарність можемо окреслити як підхід в соціальних науках, що пов'язаний з тяжінням дослідників до реалізації в процесі пізнання світу постулату єдності знання (unity of knowledge). Трансдисциплінарний підхід є більш радикальним, ніж міждисциплінарний, оскільки передбачає створення знання в рамках різних дисциплін.

Згідно контрактної (договірної) парадигми неоінституціоналізму, будь-які відносини між людьми розглядаються як взаємовигідний обмін, що закріплюється певними зобов'язаннями сторін. Способи регламентації договірних відносин визнаються найважливішою економічною інституцією, що є важливим для нашого дослідження в контексті комерціалізації людського потенціалу та його перетворення на людський капітал. На думку автора, комерціалізація людського потенціалу має відбуватися саме шляхом регламентації договірних відносин між працівником, який є власником індивідуального людського капіталу, та підприємством, яке володіє людським капіталом на мікрорівні, а також далі - між підприємством та галузевими органами, що управляють людським капіталом галузі, на мезорівні тощо.

Відзначимо, що відповідні способи регламентації договірних відносин щодо комерціалізації людського потенціалу та його перетворення на людський капітал на всіх рівнях забезпечує інституційна структура. Тобто, підприємство як складна соціально-економічна система має свою інституційну структуру, яка обумовлює взаємодію її різноманітних елементів та підсистем, а також має сприятливе інституційне середовище для такої взаємодії.

Ключовими поняттями дослідження проблеми договірних стосунків економічних суб'єктів згідно неоінституціональної економічної теорії є: обмежена раціональність, опортунізм, асиметричність інформації.

Принцип обмеженої раціональності, обґрунтований вченим Г. Саймоном [7] вказує на те, що поведінка більшості людей раціональна лише частково, але є емоційною, тобто ірраціональною, в інших ситуаціях. В умовах обмеженої інформації людина схильна мінімізувати не лише матеріальні витрати, але й інтелектуальні зусилля. Відзначимо, що ця теорія прямо пояснює поведінку працівників при виборі місця роботи.

У центрі уваги неоінституціонального підходу перебуває поняття інституції. Укладення відповідного контракту на комерціалізацію людського потенціалу та його перетворення на людський капітал надає таким договірним взаємовідносинам певну форму та структурує стимули шляхом створення формальних інституцій. Відтак, *є справедливим твердження про соціально-трудоу сферу як полісуб'єктне середовище в контексті стратегічного управління людським капіталом, оскільки*

основою соціально-трудою сфери є інститути соціально-трудою спрямування та притаманні їй відносини [8, с. 9].

Головною функцією інституцій, або контрактних утворень, є економія трансакційних витрат. Тобто, в рамках визначення основних положень наукової концепції стратегічного управління людським капіталом доцільно застосування концепту теорії трансакційних витрат. Згідно цієї теорії в рамках неінституційонального підходу, як уже зазначалося в [9], людський капітал розглядається як специфічний актив [5]. Адже підприємство не може стати повноправним власником індивідуального людського капіталу працівника, а лише має можливість укласти відповідну угоду про його оренду. Підприємству вигідно укласти такий контракт, якщо трансакційні витрати на його виконання будуть менші за потенційні прибутки.

Оцінюючи величину і причини виникнення трансакційних витрат, необхідно проводити аналіз ступеня специфічності активу людського капіталу. Така специфічність переважно пов'язується з високою кваліфікацією працівників конкретної сфери, яка вимагає постійного підтримання навичок і знань на високому рівні шляхом підвищення кваліфікації та ступеня залученості працівників. Останній може бути визначений шляхом аналізу динаміки заробітних плат працівників різних відділів або різних груп підприємств залежно від рівня аналізу, а також рівня плінності працівників на підприємстві або в галузі.

Ще однією теорією, яка належить до інституціоналізму, і може трактувати процеси регулювання комерціалізації людського потенціалу є теорія контрактів.

Особливості сучасного трудового контракту представлені на рисунку 2.

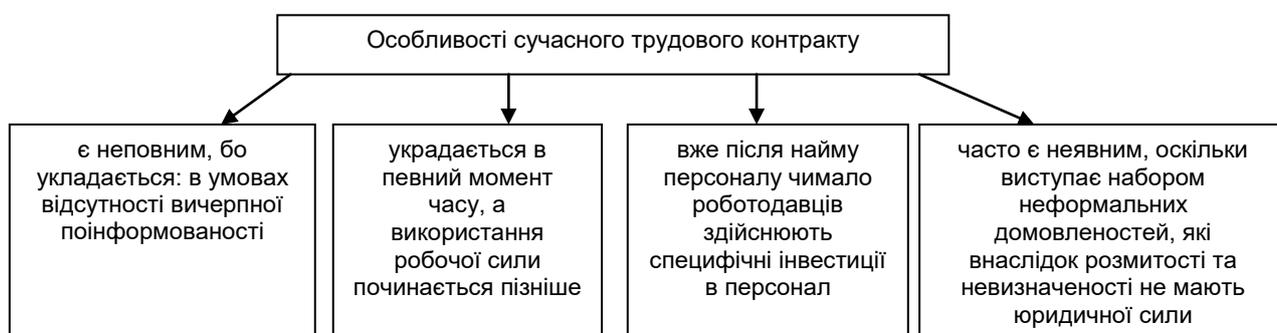

Рис. 2. Особливості сучасного трудового контракту

Джерело: складено автором за [10, с. 24-25]

Зауважимо, що трудовий контракт відноситься до класичного контракту. В свою чергу, в західній економічній думці в сфері управління людським капіталом значного поширення набула концепція психологічного контракту.

Під психологічним контрактом розуміють набір неписаних (узгоджених) взаємних очікувань і зобов'язань між працівником та працедавцем, що є «емоційним» додатком формальної умови [11, с. 410]. Використання психологічного контракту для створення залученості працівника можна пояснити на основі теорії суспільного обміну П. Блау, згідно якої процес обміну є результатом мотивів, що схиляють людей до заспокоєння потреб. Фактично, можна говорити про збалансування інтересів зацікавлених сторін.

Розглянувши інституціональний аспект концепції стратегічного управління людським капіталом, перейдемо до аналізу її рефлексивного аспекту.

Рефлексія як механізм взаємодії суб'єкта і об'єкта [12], основною властивістю якого є те, що сприйняття (perception) суб'єктом об'єкта залежить від його дії (action) або певної реакції щодо об'єкта, дозволяє, у нашому випадку, сформувати управлінське рішення щодо можливої стратегії управління людським капіталом.

Спільним для більшості визначень рефлексивного управління є наявність абстрактних уявлень у суб'єкта управління, який передає їх у вигляді певної інформації об'єкту управління, таким чином ніби вкладаючи в його свідомість рішення, яке треба прийняти.

З точки зору теорії ігор та рефлексивних моделей прийняття рішень доцільно розділяти стратегічну та інформаційну рефлексію (табл.1).

Таким чином, інформаційна рефлексія зазвичай пов'язана з недостатньою взаємною інформованістю, і її результат використовується при прийнятті рішень, в тому числі і при стратегічній рефлексії. Остання має місце навіть у випадку повної інформованості, передуючи прийняттю агентом рішення про вибрану дію.

Центральною ідеєю концепції рефлексивного управління за В. Лефевром є конфлікт [14]. Можемо говорити про конфлікт інтересів економічних агентів, якими є підприємства та працівники, а також інші зацікавлені сторони.

Таблиця 1

Види рефлексії

Вид рефлексії	Характеристика
Інформаційна	Процес і результат роздумів агента про те, які значення невизначених параметрів, що про ці значення знають і думають його опоненти (інші агенти). При цьому власне «ігрова» компонента відсутня, так як ніяких рішень агент не приймає.
Стратегічна	Процес і результат роздумів агента про те, які принципи прийняття рішень використовують його опоненти (інші агенти) в рамках тієї інформованості, яку він їм приписує в результаті інформаційної рефлексії.

Джерело: систематизовано автором на основі [13, с. 262]

В.Г. Марача слушно запропонував у своїх дослідженнях [15, с. 44] застосовувати апарат аналізу рефлексивних процесів до соціальних конфліктів, в тому числі і тих, що викликані інституціональними перетвореннями; а також розширити лефеврівську концепцію рефлексії за рахунок введення в неї поняття соціокультурного інституту. Під останнім варто розуміти інститут, здатний виконати функцію стабілізації суспільної динаміки за рахунок організації комунікації між сторонами соціокультурного конфлікту.

Вважаємо, що таке трактування дає підставу синтезувати рефлексивний та інституціональний підходи як теоретичне підґрунтя концепції стратегічного управління людським капіталом, оскільки і працівник, і підприємство, і галузь, і держава, згідно постнекласичної наукової раціональності є відкритими саморозвиваючими системами. Більше того, на думку О.М. Цветкова, підприємство є соціальною системою [16], а отже за його участю можуть відбуватися соціокультурні конфлікти особливо щодо людського капіталу. Це підтверджує і теорія соціалізації Т. Парсонса, який вважав [17], що усі реально сформовані суспільні утворення мають властивості соціальних систем (рис. 3).

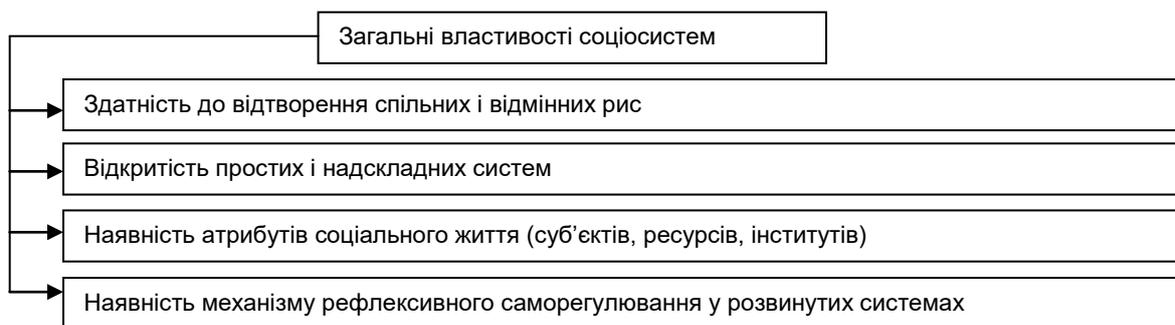

Рис. 3. Загальні властивості соціальних систем

Джерело: складено автором на основі [17; 18; 19]

У розвинутих соціосистемах відкритість реалізується через механізм рефлексивного саморегулювання, дія якого у сфері економічних відносин заснована на свідомій участі соціальних суб'єктів у процесі саморегулювання соціальної системи. Виявляється рефлексивне саморегулювання через дію всієї сукупності соціальних інститутів, через дію правил, норм тощо. Це також підтверджує синтез інституціонального та рефлексивного підходів в концепції стратегічного управління людським капіталом.

Вагомий внесок у вивчення соціальних систем зробила теорія синергетики, яка обґрунтувала явище самоорганізації як спонтанне виникнення впорядкованості і структур, не запрограмованих на початку, а таке, що представляє собою прояв внутрішніх властивостей системи.

При цьому суб'єкт як індивід, суб'єкт як група і суб'єкт як суспільство не тільки не є ієрархічними ланками, а й мають обертання одне до одного [19, с. 65]. Саме тому можливі варіанти ієрархічних послідовностей не можуть бути описані спрощеними моделями.

Те, що організація виходить на модельний рівень дослідження соціальної системи відповідає дослідження теорій складності, в тому числі і в контексті розгляду теми складнокоординованості.

Вважається, одним з головних принципів теорій складності [20] є виділення у складній адаптивній поведінці трьох фаз, які лежать між хаосом та порядком та мають суттєві відмінності за критерієм взаємодії: у фазі хаосу взаємодія є досить рідкою; у фазі порядку взаємодія набуває стабільності; а у фазі складності генералізуються взаємодії, що адаптують систему до певних умов.

Складнокоординованість як особливе явище виникає на певному етапі розвитку будь-якої організації і визначається наявністю складності, суперечності і невизначеності, що з'являються на ґрунті взаємодії (підсистем, які набувають ознак самостійності, або автономних систем, які втрачають автономність) та залежать від повноти репрезентації та рефлексії цих тенденцій суб'єктами, що наявні

в організації [19, с.89]. Вважаємо, що явище складнокоординованості притаманне не лише організації, як суб'єкту-групі, але й галузі, як проміжній ланці між суб'єктом-групою та суб'єктом-суспільством, в якій здійснюється рефлексивне управління певною множиною суб'єктів-груп.

Запропонована М.І. Найдюновим [19, с. 116] теорія групової рефлексії може бути застосована і для обґрунтування концепції стратегічного управління людським капіталом, оскільки базується на методологічних засадах суб'єкт-суб'єктного взаємопроникнення, процесуальності онтологічно злитої взаємодії окремих суб'єктів, спільного конструювання дискурсу груповим та індивідним суб'єктом, зворотної реконструкції образу. Наприклад, суб'єкт-суб'єктне взаємопроникнення зацікавлених сторін відбувається під час рефлексивно-привентивної діяльності з вироблення еластичного стратегічного управлінського рішення.

Стратегічне управління в його чистому вигляді як концепція належить до складових теорії управління.

Деякі дослідники визначають концепцію «зацікавлених сторін», яка ґрунтується на «теорії інтересів», як окрему фундаментальну концепцію стратегічного управління, що відображає загальну тенденцію еволюційного вектора розвитку теорії стратегічного управління в бік уточнення та диференціації джерел конкурентних переваг компанії [21, с. 132].

На думку автора, деякі класичні альтернативи теорії інтересів можуть бути застосовані для обґрунтування концепції стратегічного управління людським капіталом, як, наприклад, стратегічна «теорія інтересів» та менеджерська «теорія інтересів». Наприклад, остання вимагає одночасного акценту на правомірних інтересах всіх зацікавлених сторін на всіх стадіях управління. Збалансування ж інтересів зацікавлених сторін в процесі стратегічного управління людським капіталом може бути досягнуте шляхом застосування стратегічної рефлексії з врахуванням вимог теорії соціальної відповідальності.

Ключовим ризиком стратегічного управління людським капіталом є невизначеність внутрішнього та зовнішнього середовища, в основі якої лежить вільний вибір моделей поведінки різних груп зацікавлених сторін. В даному випадку теорія рефлексивного управління нерозривно пов'язана з теорією ризиків.

Управління стратегічними ризиками передбачає нові вимоги для вдосконаленої чутливості до подій, які важко передбачати та кількісно визначити. Це тягне за собою здатність відхилити ефекти нижнього рівня загроз навколишнього середовища та здатність реалізувати переваги вищого рівня від бізнес можливостей [22, с. 127].

Пояснення ірраціональності відношення людини до ризику в ухваленні рішень та в управлінні своєю поведінкою у багатьох аспектах було здійснено теорією перспектив, розробленою Д. Канеманом та А. Тверські (1979).

Власне, теорія перспектив поставила під сумнів адекватність неокласичної теорії очікуваної корисності та посилила інтеграцію економічної науки з психологією. Положення теорії перспектив нерозривно пов'язані як з інституціональним, так і з рефлексивним аспектом стратегічного управління людським капіталом, оскільки підтверджують обмежену раціональність вибору.

Ірраціональність в поведінці працівника і в той же час його соціальні та міжособистісні зв'язки (які є вираженням залучення працівника до полісуб'єктного середовища стратегічного управління людським капіталом) можна також обґрунтувати за допомогою загально філософської теорії мистецтва. Адже саме мистецтво, як стверджує Дж. Шіума [23, р. 38], формує та виражає почуття людини, комунікує та передає її відчуття в міжособистісних та соціальних зв'язках. В науковій концепції стратегічного управління людським капіталом теорія мистецтва представлена теорією креативності Р. Флориди та теорією творчого управління.

Висновки з проведеного дослідження. Обґрунтування наукової концепції стратегічного управління людським капіталом на основі поєднання низки сучасних теорій (рис. 4), найбільш значущими з яких є неінституціональна теорія та теорія рефлексивного управління, в сьогоденних умовах розвитку організації є надзвичайно актуальним.

Прискорення науково-технічного прогресу, перехід економіки на інноваційний шлях розвитку кардинально змінили сучасну парадигму управління. З початку 90-х років ХХ сторіччя сенсом стратегічного управління стали розвиток людського капіталу фірми, досягнення нею стійких конкурентних переваг та інноваційні зміни.

Більшість змін у зовнішньому середовищі стали раптовими і не передбачуваними, акцент зміщується на творчий підхід до управління, еластичність стратегічного управлінського рішення, комерціалізацію людського потенціалу працівника, ефективне використання та розвиток його людського капіталу.

Об'єктивна необхідність формування концепції стратегічного управління людським капіталом пов'язана з появою інтересу до персоналу як унікального стратегічного активу, який, як і будь-який актив, повинен використовуватися ефективно. Людський капітал важливо розглядати як стратегічний об'єкт інвестицій. Стратегія управління людським капіталом повинна бути націлена на підвищення ефективності інвестицій, їх капіталізацію.

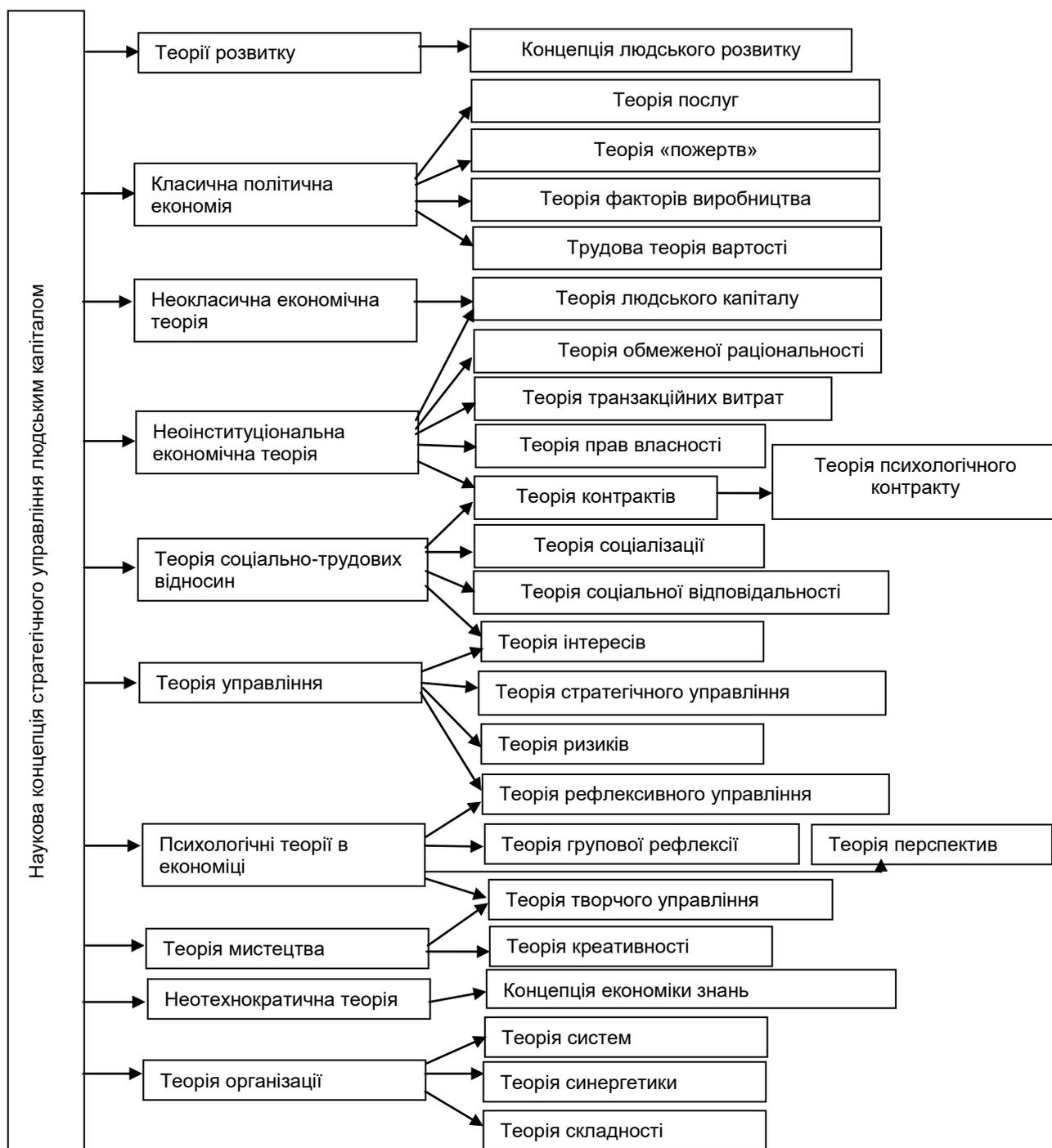

Рис. 4. Теоретичний базис наукової концепції стратегічного управління людським капіталом

Джерело: розроблено автором

Сучасна концепція стратегічного управління людським капіталом формується в науковому колі постнеокласичної раціональності, її наукові підходи повинні орієнтуватися на гармонізацію каузального (причинно-наслідкового) та телеологічного (цільова детермінація) бачень майбутнього та розвитку. При цьому соціально-трудова сфера виступає тим полісуб'єктивним середовищем, в якому відбувається стратегічне управління людським капіталом.

Запропоновану наукову концепцію стратегічного управління людським капіталом, що базується на теорії людського капіталу та неокласичних економічних поглядах, ми пропонуємо доповнити комплексом постулатів сучасних теорій, найбільш значущими з яких є неоінституціональна теорія та теорія рефлексивного управління, теорія соціально-трудова відносин, низка теорій управління, психологічні теорії в економіці та теорія організацій, що охоплює теорію систем, теорію синергетики та теорію складності. На базі цієї наукової концепції в подальшому має бути розроблена методологія та парадигма стратегічного управління людським капіталом.

Література

1. Шкода Т.Н. Сутність людського капіталу підприємства / Т.Н. Шкода // Вісник СНУ ім. В. Даля.– Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 11(182). – Ч. 1. – С. 556-562.
2. Мельничук Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації життя суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : дис. ... д-ра екон.наук : 08.00.07 / Д.П. Мельничук; НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. – К., 2015. – 504 с.
3. Лепский В.Е. Парадигмы управления в контексте научной рациональности / В.Е. Лепский // Рефлексивные процессы и управление. Международный научно-практический междисциплинарный журнал. – Москва, 2008. – № 2, июль–декабрь, том 8. – С. 30-43.
4. Лепский В.Е. Эволюция представлений об управлении в контексте развития научной рациональности / В.Е. Лепский // Рефлексивные процессы и управление. Сборник материалов IX Международного симпозиума 17-18 октября 2013 г., Москва ; Отв. ред. В.Е. Лепский. – М. : «Когито-Центр», 2013. – 330 с. – С. 43-55.
5. Кристиневич С.А. Институциональные условия воспроизводства человеческого капитала в инновационной экономике : монография / С.А. Кристиневич, А.М. Омелянюк. – Брест: Издательство БрГТУ, 2008. – 152 с.
6. Солодуха П.В. Институциональные основы воспроизводства человеческого капитала : дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.01 / П.В. Солодуха. – М., 2004. – 338 с.
7. Simon H. Behavioral Model of Rational Choice / H. Simon // Quarterly Journal of Economics. – 1955. – Vol. 69. – P. 99-118.
8. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010. – 251 с.
9. Шкода Т.Н. Людський капітал підприємства: теорія і практика стратегічного управління : монографія / Т.Н. Шкода. – К. : Світ Успіху, 2015. – 424 с.
10. Цимбалюк С.О. Компенсаційна модель винагороди за працю: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : монографія / С.О. Цимбалюк. – К. : КНЕУ, 2014. – 359 с.
11. Wojtczuk-Turek A. Kształtowanie relacji z interesariuszami wewnętrznymi poprzez kontrakt psychologiczny, budowanie poczucia sprawiedliwości organizacyjnej i zaufania / Wojtczuk-Turek A.W. // Zarządzanie kapitałem ludzkim. Procesy – narzędzia – aplikacje. Juchnowicz M. (red.). – Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2014, ss. 410-419.
12. Мосієнко О.В. Рефлексивність маркетингової діяльності / О.В. Мосієнко // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4 (54). – С. 255–258.
13. Лепа Р.Н. Концепция моделирования координации управленческих процессов на предприятии на основе рефлексивно-иерархического подхода / Р.Н. Лепа // Рефлексивные процессы в экономике: концепции, модели, прикладные аспекты : монография / под ред. Р.Н. Лепы; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк: Изд-во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2011. – 422 с. – С. 253-272.
14. Лефевр В.А. Конфликтующие структуры / В.А. Лефевр. – Издание второе, переработанное и дополненное. – М. : Изд-во «Советское радио», 1973. – 158 с.
15. Марача В.Г. Управление общественными изменениями: синтез рефлексивного и институционального подходов / В.Г. Марача // Рефлексивные процессы и управление. Международный научно-практический междисциплинарный журнал. – Москва, 2008. – № 2, июль–декабрь, том 8. – С. 44-65.
16. Цветков А.Н. Современный менеджмент: синтезирующие идеи / А.Н. Цветков ; М-во образования и науки РФ, С.-Петерб. гос. инженер.-экон. ун-т. – Санкт-Петербург: СПбГИЭУ, 2011. – 145 с.
17. Parsons T. The Social System / T. Parsons. – The Free Press of Glencoe. Collier-Macmillan Ltd, London, 1964. – 575 p.
18. Bertalanffy L. General System Theory / L. Bertalanffy // A Critical Review "General Systems". – 1962. – Vol.7. – P. 1-20.
19. Найдьонов М.І. Формування рефлексивного управління в організаціях : дис... д-ра пед. наук: 19.00.05 / М.І. Найдьонов; НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. – Київ, 2010. – 633 с.
20. Holland J.H. Hidden order: how adaptation builds complexity / J.H. Holland, M.A. Reading. – Addison – Wesley, 1995. – 208 p.
21. Петрашко Л.П. Корпоративна відповідальність: крос-культурні моделі та бізнес-практики : монографія / Л.П. Петрашко. – К. : КНЕУ, 2013. – 342 с.
22. Andersen T.J. Strategic Risk Management Practice. How to Deal with Major Corporate Exposures / Torben Juul Andersen and Peter Winther Schrøder. – Cambridge University Press, Cambridge, 2010. – 245 p.
23. Schiuma G. The Value of Arts for Business / G. Schiuma. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 294 p.

References

1. Shkoda, T.N. (2012), "Essence of the enterprise human capital", *Visnyk SNU im. V. Dalia – Bulletin of EUNU named after V. Dal*, no.11(182), pp. 556-562.
2. Melnychuk, D.P. (2015), "Human capital: the priorities of modernization of society in the context of improving the quality of life of the population", Dissertation for Dr.Sc.(Econ.), 08.00.07, NAN Ukrainy, Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy, Kyiv, Ukraine.
3. Lepskiy, V.E. (2008), "Paradigms of management in the context of scientific rationality", *Refleksivnyye protsesy i upravlenie. Mezhdunarodnyy nauchno-prakticheskiy mezhdistiplinarnyy zhurnal*, no. 2, Vol. 8, pp. 30-43.
4. Lepskiy, V.E. (2013), "Evolution of ideas about management in the context of scientific rationality development", *Refleksivnyye protsesy i upravlenie. Sbornik materialov IX Mezhdunarodnogo simposiuma* [Reflexive

- processes and control. Proceedings from the 9th International symposium], (Moscow, 17-18 October 2013), "Kogito-Center", Moscow, Russia, pp. 43-55.
5. Kristinevich, S.A. and Omelyaniuk, A.M. (2008), *Institutsionalnye uslovia vosproizvodstva chelovecheskogo kapitala v innovatsionnoj ekonomike* [Institutional conditions of human capital reproduction in innovative economy], monograph, Izdatelstvo BrGTU, Brest, Belarus.
 6. Solodukha, P.V. (2004), "Institutional foundations of human capital reproduction", Dissertation for Dr.Sc.(Econ.), Moscow, Russia.
 7. Simon, H. (1955), "Behavioral Model of Rational Choice", *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 69, pp. 99-118.
 8. Kolot, A.M. (2010), *Sotsialno-trudova sfera: stan vidnosyn, novi vyklyky, tendentsii rozvytku* [Social and labour sphere: state of relations, new challenges, development trends], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 9. Shkoda, T.N. (2015), *Liudskiy kapital pidpriemstva: teoria i praktyka stratehichnoho upravlinnia* [Enterprise human capital: theory and practice of strategic management], Svit Uspikhu, Kyiv, Ukraine.
 10. Tsybaliuk, S.O. (2014), *Kompensatsiina model vynahorody za pratsiu: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty* [Compensation model of remuneration: theoretical, methodological and applied aspects], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine.
 11. Wojtczuk-Turek, A. (2014), "Kształtowanie relacji z interesariuszami wewnętrznymi poprzez kontrakt psychologiczny, budowanie poczucia sprawiedliwości organizacyjnej i zaufania", *Zarządzanie kapitałem ludzkim. Procesy – narzędzia – aplikacje*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, Poland.
 12. Mosienko, O.V. (2010). "Reflexivity of marketing activity", *Visnyk ZhDTU – Bulletin of ZhSTU*, no. 4 (54), pp.255–258.
 13. Lepa, R.N. (2011), "Conception of modeling coordination of management processes at the enterprise on the basis of reflective-hierarchical approach", *Refleksivnyye protsessy v ekonomike: kontseptsii, modeli, prikladnyye aspekty* [Reflexive processes in economy: conceptions, models, applied aspects], monograph, NAN Ukraine, Institut ekonomiki promyshlennosti, Izdatelstvo "Noulidzh" (donetskoe otdelenie), Donetsk, Ukraine.
 14. Lefevr, V.A. (1973), *Konfliktuyushchiye struktury* [Conflict structures], Izdatelstvo "Sovetskoye radio", Moscow, Russia.
 15. Maracha, V.G. (2008), "Management of social changes: the synthesis of reflexive and institutional approaches", *Refleksivnyye protsessy i upravlenie. Mezhdunarodnyy nauchno-prakticheskiy mezhdistsiplinarnyy zhurnal*, no. 2, Vol. 8, pp. 44-65.
 16. Tsvetkov, A.N. (2011), *Sovremennyy management: sinteziruyushhie idei* [Modern management: synthesizing ideas], SPbGIEU, Sankt-Peterburg, Russia.
 17. Parsons, T. (1964), *The Social System* [The Free Press of Glencoe], Collier-Macmillan Ltd, London, England.
 18. Bertalanffy, L. (1962), "General System Theory", *A Critical Review "General Systems"*, no. 7, pp. 1-20.
 19. Naydonov, M.I. (2010), "Formation of reflexive management in organizations", Dissertation for Dr.Sc.(Pedagogical), 19.00.05, NAPN Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii, Kyiv, Ukraine.
 20. Holland, J.H. and Reading, M.A. (1995), *Hidden order: how adaptation builds complexity*, Addison – Wesley, USA.
 21. Petrashko, L.P. (2013), *Korporatyvna vidpovidalnist: kros-kulturni modeli ta biznes-praktyky* [Corporate responsibility: cross-culture models and business practices], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine.
 22. Andersen, T.J. and Schrøder, P.W. (2010), *Strategic Risk Management Practice. How to Deal with Major Corporate Exposures*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom.
 23. Schiuma, G. (2011), *The Value of Arts for Business*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom.

Рецензент: д.е.н., доцент, декан факультету управління персоналом, соціології та психології ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» С.О. Цимбалюк

УДК 331.108.4627

Проскурович О.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри автоматизованих
систем і моделювання в економіці
Ястремський М.М.,
Сорока Л.О.
Хмельницький національний університет

МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ

Proskurovych O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of automated modeling systems at the economy
Yastremskyi M.M.,
Soroka L.O.
Khmelnitskyi National University

MODELING THE PERFORMANCE OF THE USE OF PERSONNEL

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в суспільстві, входження України у світове наукове співтовариство зумовлюють необхідність проведення комплексного аналізу проблем формування і розвитку виробничого персоналу на підприємстві. Для цього необхідно сприяти підвищенню ефективності та результативності його використання, зростанню конкурентоздатності, вдалому управлінню та активізації ділової активності персоналу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні здобутки щодо оцінки результативності використання персоналу підприємства були отримані у дослідженнях таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як О.Ю. Амосов, Т.Ю. Базарова, С.Ю. Вігужинська, В.В. Вітвіцький, Н.В. Власова, Н.А. Волгіна, Р.В. Гаврилова, Б.М. Генкіна, О.Є. Германова, О.Д. Головіна, О.А. Грішнова, І.О. Джаїн, М.І. Долішній, Ф.В. Зінов'єв, Л.В. Кривенко, С.В. Кривенко, В.О. Куценко, Л.Ю. Мельник, В.А. Мостової, С.І. Пирожков, Я.В. Ромусік, Ф.І. Хміль, Т.В. Чернова та інших. Однак, залишається не вирішеним питання щодо дослідження сучасних проблем формування та визначення найбільш впливових зв'язків між кількісними та якісними показниками результативності використання персоналу підприємства. Тому, слід визначити фактори, що впливають на формування результативності використання персоналу та застосувати економетричне моделювання для покращення ефективності використання персоналу на підприємстві.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних підходів до категорії «результативність використання персоналу» та обґрунтування економіко-математичних методів і моделей для підвищення результативності використання персоналу суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічний розвиток суб'єктів виробничо-господарської діяльності передбачає використання нових теоретичних і прикладних підходів щодо підвищення результативності використання ресурсів підприємства для забезпечення ефективного управління. Для підприємства визначальним стає дослідження впливу інвестицій у трудовий потенціал на рівень ділової активності, визнання ролі людського чинника в ефективному використанні виробничих ресурсів, удосконалення кадрового забезпечення підприємства, формування передумов розвитку і реалізації якісних характеристик персоналу, подальший розвиток і використання управління виробничим персоналом для інвестування в людський капітал як основний фактор економічного зростання суб'єкта підприємництва [6]. Зважаючи на це, нами здійснено вибір найбільш впливових чинників процесу формування і розвитку персоналу підприємства, які покладено в основу системного аналізу дослідження (рис. 1).

Отже, основний зміст системного підходу до оцінки результативності використання персоналу полягає у виконанні таких функцій: кадрове забезпечення, організація трудового процесу і оплати праці; оцінка трудового внеску, управління персоналом та продуктивністю праці; мотивація та соціальний захист працівників [8].

Різноманітність підходів щодо трактування сутності результативності використання персоналу зумовлена неоднаковим розумінням, що є кінцевий результат у використанні трудових ресурсів, та широким спектром застосування цього поняття. Розглянувши низку наукових робіт [1-8], було сформоване таке визначення результативності використання персоналу – це економічна категорія,

яка відображає ефективність використання трудового потенціалу підприємства та характеризує економічну і соціальну значимість витрат живої та уречевленої праці. При цьому враховується не тільки кількісна, а і якісна складова результату виробництва.

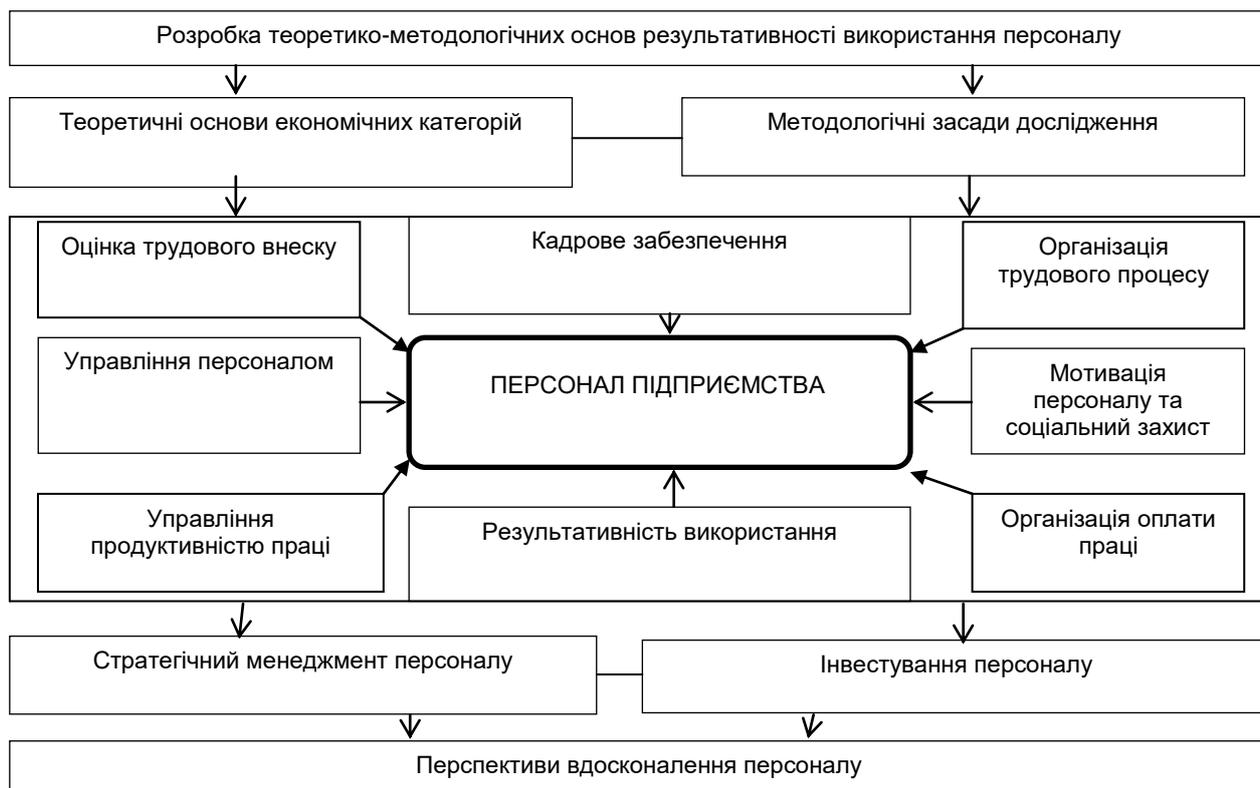

Рис. 1. Схема аналізу формування та розвитку персоналу підприємства

Джерело: розробка авторів

Оскільки ефективність характеризує співвідношення різних аспектів: результату і витрати (економічність), результату і мети (результативність), результату і потреб (оптимальність), то зазначені відносини пропонується вважати критеріями ефективності. Значення кожного критерію характеризує ступінь інтенсивності певної властивості результату, важливого з погляду поставленої мети (цілей, інтересів, витрат) [3].

Проведені нами дослідження дали змогу зазначити та одночасно підтвердити, що існує тісний зв'язок категорій «ефективності» та результативності, при чому результативність використання персоналу є похідною від отриманих результатів кадрової політики, ефективності функціонування та використання персоналу підприємства.

В сучасній економічній літературі до показників ефективності використання персоналу підприємства переважно відносять продуктивність праці, трудомісткість та рентабельність персоналу [7].

Продуктивність праці так само як і трудомісткість належить до соціально-економічної сфери діяльності підприємства і на неї впливає велика множина факторів, для яких часто немає статистичних вихідних даних та кількісного вираження. Вирішуючи питання щодо підвищення продуктивності праці, важливо одночасно врахувати всі фактори впливу, що мають як кількісне, так і якісне вираження. Простий же вимір статистичного впливу окремих факторів на продуктивність праці не відображає повного взаємозв'язку елементів системи[7]. Експертна оцінка дії окремих факторів теж не дає уяви про формування продуктивності праці. Визначення впливу лише кількісних показників призводить до прийняття «однобоких», часто хибних рішень. Потрібно також враховувати, що продуктивність праці є динамічним показником результативності праці та ефективності виробництва, які складаються в певному соціально-економічному полі під впливом великої кількості факторів [6].

Дослідження формування продуктивності праці як соціально-економічної категорії потребує бачення повної адекватної картини динамічних впливів різноспрямованих факторів. На сьогодні таку картину можна одержати за допомогою методів моделювання соціально-економічних систем. На наш погляд, найбільш придатним для аналізу слабоструктурованих соціально-економічних систем, до яких відноситься система формування продуктивності праці, є економетричне моделювання [5].

Результативність використання персоналу напряду формує результат, що досягнутий відповідно до встановленої мети. Результат використання персоналу підприємства доцільно

представляти як в кількісному, так і в якісному вираженні. Основними кількісними показниками, що відображають результати використання персоналу підприємства можуть бути такі: проміжні та кінцеві показники доходів, витрат та фінансових результатів в розрізі видів діяльності господарюючого суб'єкта. Вагомими якісними показниками можуть бути показники рентабельності у розрізі показників ефективності використання окремих видів ресурсів, видів продукції, видів діяльності. Крім того, зазначені показники можуть бути запропоновані для дослідження ефективності використання персоналу підприємства [2].

Зважаючи на різноманітність і неоднозначність підходів щодо оцінки результативності використання персоналу підприємства, варто зазначити, що проведення аналізу результативності використання персоналу підприємства, вибір методів та системи показників повинні базуватись на особливостях діяльності суб'єкта господарювання та меті проведення такого аналізу [1].

Для оцінки рівня розвитку та результативності використання персоналу підприємства застосуємо багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз. На основі багатофакторних залежностей виводяться математичні моделі ефективності використання персоналу з кількома змінними показниками. Залежність результативного показника від впливу окремих факторів дозволяє комплексно аналізувати господарські ситуації та приймати управлінські рішення залежно від результату такого аналізу [4].

Для оцінки впливу трудових чинників на результативність використання персоналу доцільно розробити економетричну модель та здійснити прогнозування рентабельності персоналу, що показує скільки валового прибутку припадає на одного працівника. Цей показник визначається як співвідношення валового прибутку і середньооблікової чисельності працівників підприємства. Для дослідження відібрано три фактори, що впливають на ефективність використання трудових ресурсів підприємства (витрати на оплату праці, середню тривалість робочого дня, адміністративні витрати). Зважаючи на те, що протягом аналізованого періоду рентабельність персоналу переважно скорочується, нами прийнято рішення про визначення причин цієї ситуації. Для цього застосуємо кореляційно-регресійний аналіз з використанням інструментів «Аналізу даних», «Кореляція» та «Регресія» табличного процесору Excel.

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу результативності використання персоналу підприємства подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка результативність використання персоналу та факторів, що здійснюють на неї вплив у 2009-2014 рр.

Показник	Рік					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Рентабельність персоналу (Y)	49,69	25,23	14,10	18,04	21,85	3,19
Витрати на оплату праці (X ₁)	1416,00	948,00	1069,00	1046,00	1109,00	1271,00
Тривалість робочого дня (X ₂)	7,24	7,56	7,80	7,65	7,16	7,60
Адміністративні витрати (X ₃)	2887,00	2757,00	3527,00	3267,00	3238,00	3848,00

Джерело: розробка авторів

Аналіз даних таблиці 1 показує, що рентабельність персоналу впродовж 2009-2014р.р. скоротилась на 93,58 %, що свідчить про значне погіршення ефективності використання персоналу на досліджуваному підприємстві. Тому, засобами кореляційно-регресійного аналізу визначимо найбільш впливові фактори, які суттєво впливають на результативність використання персоналу:

$$\begin{array}{c|cccc}
 & Y & X_1 & X_2 & X_3 \\
 Y & 1 & 0,4152 & -0,6102 & -0,8037 \\
 X_1 & 0,4152 & 1 & -0,4490 & 0,1513 \\
 X_2 & -0,6102 & -0,4490 & 1 & 0,4283 \\
 X_3 & -0,8037 & 0,1513 & 0,4283 & 1
 \end{array}$$

За даними кореляційної матриці усі відібрані фактори досить сильно впливають на рентабельність персоналу. Зокрема, обернений вплив спостерігається з адміністративними витратами (-0,8037) та середньою тривалістю робочого дня (-0,6102). Досить помітна залежність існує і з витратами на оплату праці (0,4152). Між відібраними факторами не існує сильної залежності, що вказує на відсутність мультиколінеарності. Тому, варто побудувати трьох факторну модель:

$$Y_p = 62,54 + 0,05X_1 + 1,86X_2 - 0,03X_3 \quad (1)$$

$$R^2 = 0,9414; F_p = 10,70 < F_{\text{табл}} = 19,16;$$

$$ta_3 = 4,31; ta_2 = 0,13; ta_1 = 2,67; ta_0 = 0,57; t\alpha = 4,30$$

У трьох факторній моделі (1) коефіцієнт детермінації вказує на те, що на 94,14% витрати на оплату праці, середня тривалість робочого дня та адміністративні витрати впливають на рентабельність персоналу і лише 5,86% припадає на дію інших факторів, які не включено у цю модель. Лише параметр a_3 є достовірним. На жаль, зазначена модель (1) не є адекватною, оскільки розрахункове значення критерію Фішера менше за його табличне значення. Проте, зважаючи на досить високе значення коефіцієнта детермінації, буде доречним здійснити прогнозування рентабельності персоналу на найближчу перспективу.

Щоб дізнатися, як зміняться в майбутньому відібрані фактори, застосуємо трендове прогнозування. При цьому побудуємо наступні трендові моделі зміни:

– витрат на оплату праці:

$$B_{X_{1t}} = -1656 - 372,32t + 52,11t^2 \quad (2)$$

$$R^2 = 0,7061; F_p = 3,60 < F_{\text{табл}} = 9,55$$

– середньої тривалості робочого дня:

$$T_{X_{2t}} = 7,07 + 0,30t - 0,04t^2 \quad (3)$$

$$R^2 = 0,2165; F_p = 0,42 < F_{\text{табл}} = 9,55$$

– адміністративних витрат:

$$A_{X_{3t}} = 2739,2 + 108,09t + 9t^2 \quad (4)$$

$$R^2 = 0,6365; F_p = 2,63 < F_{\text{табл}} = 9,55$$

– рентабельності персоналу:

$$Y_t = 60,68 - 17,92t + 1,59t^2 \quad (5)$$

$$R^2 = 0,7507; F_p = 4,52 < F_{\text{табл}} = 9,55$$

На жаль, побудовані трендові моделі не є адекватними за критерієм Фішера. Згідно коефіцієнта детермінації, на 70,61% часовий фактор впливає на зміну витрат на оплату праці, на 63,65% час впливає на адміністративні витрати, на 75,07% час впливає на зміну результативного показника, взагалі не впливає час на зміну середньої тривалості робочого дня. За побудованими трендовими моделями (2-5) визначимо розрахункові значення факторів і результативного показника (табл. 2).

Таблиця 2

Фактичні, розрахункові та прогнозні значення рентабельності персоналу, витрат на оплату праці, середньої тривалості робочого дня, адміністративних витрат залежно від зміни часового фактору

роки	t	t ²	Фактичне значення рентабельності персоналу	Розрахункові значення рентабельності персоналу	Фактичне значення витрат на оплату праці	Розрахункові значення витрат на оплату праці	Фактичне значення середньої тривалості робочого дня	Розрахункові значення середньої тривалості робочого дня	Фактичне значення адміністративних витрат	Розрахункові значення адміністративних витрат
			Y	Y _t	X ₁	B _{X_{1t}}	X ₂	T _{X_{2t}}	X ₃	A _{X_{3t}}
2009	1	1	49,69	44,35	1416	1335,79	7,24	7,33	2887	2856,29
2010	2	4	25,23	31,19	948	1119,79	7,56	7,51	2757	2991,37
2011	3	9	14,10	21,20	1069	1008	7,8	7,61	3527	3144,46
2012	4	16	18,04	14,38	1046	1000,43	7,65	7,62	3267	3315,54
2013	5	25	21,85	10,73	1109	1097,07	7,16	7,55	3238	3504,63
2014	6	36	3,19	10,25	1271	1297,93	7,6	7,40	3848	3711,71
2015	7	49		12,95		1603		7,16		3936,80
2016	8	64		18,81		2012,29		6,84		4179,89

Джерело: розробка авторів

З даних таблиці 2 видно, що з урахуванням фактору часу рентабельність персоналу зростатиме і становитиме у 2015 р. 12,95%, а у 2016 р. 18,81 %. Що стосується відібраних факторів, то час на них впливає по різному: призводить до скорочення середньої тривалості робочого дня у 2015 р. до 7,16 год., а у 2016 р. до 6,84 год. та до зростання витрат на оплату праці у 2015 р. до 1603 тис. грн, а у 2016 р. до 2012,29 тис. грн і адміністративних витрат у 2015 р. 3936,8 тис.грн, а у 2016 р. до 4179,89 тис. грн.

Підставимо отримані прогнози значення факторів у економетричну модель (1) та визначимо розрахункові та прогнози значення рентабельності персоналу досліджуваного підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

Фактичні, розрахункові та прогнози значення рентабельності персоналу

Показник		Рік							
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Витрати на оплату праці	X_1	1416,00	948,00	1069,00	1046,00	1109,00	1271,00	1603	2012,29
Середня тривалість робочого дня, год.	X_2	7,24	7,56	7,80	7,65	7,16	7,60	7,16	6,84
Адміністративні витрати	X_3	2887,00	2757,00	3527,00	3267,00	3238,00	3848,00	3936,80	4179,89
Рентабельність персоналу	Y	49,69	25,23	14,10	18,04	21,85	3,19		
Розрахункові та прогнози значення	Y_p	48,40	29,38	9,23	16,83	20,18	8,09	21,31	33,36

Джерело: розробка авторів

Графічне представлення зміни фактичного, розрахункового та прогнозного значення середньомісячної продуктивності праці одного робітника представлено на рисунку 2.

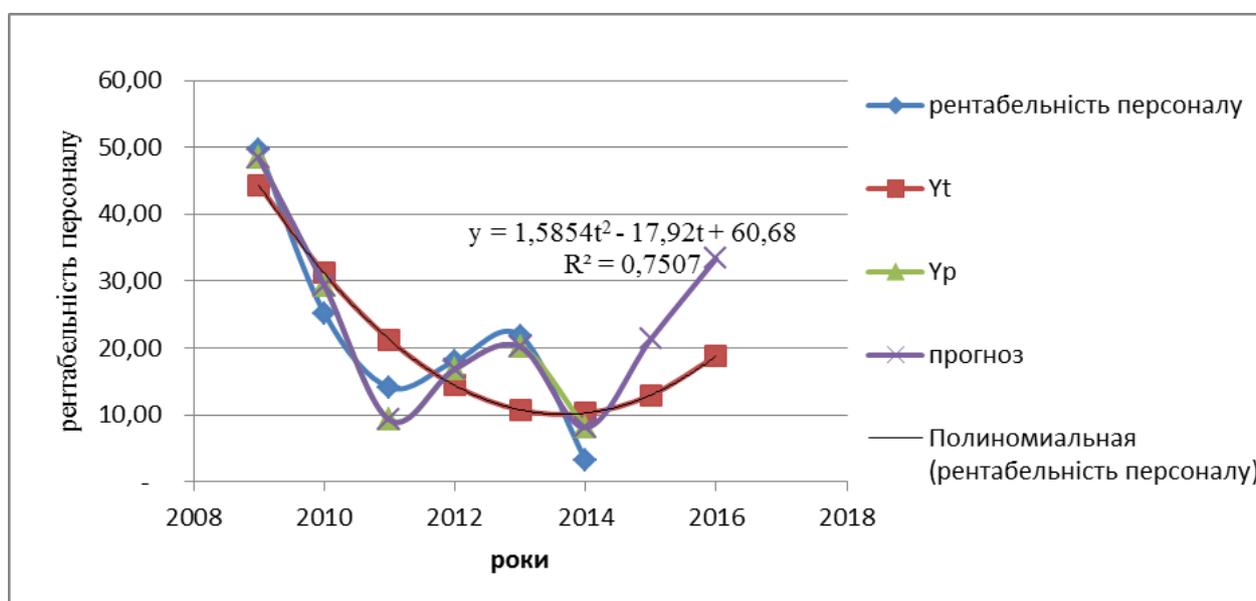

Рис. 2. Фактичні, розрахункові та прогнози значення рентабельності персоналу

Джерело: розробка авторів

Отже, за даними таблиці 3 та рисунка 2, визначеними за результатами прогнозування за трендовою моделлю (Y_t) та за економетричною моделлю (Y_p) розрахункові значення рентабельності персоналу в динаміці мають тенденцію до зростання. Так, за період 2014–2016 рр. передбачено зростання рівня рентабельності персоналу з 8,09% до 33,36%.

Таким чином, для моделювання рентабельності персоналу було побудовано трендову модель зміни результативного показника та факторів, що на нього впливають (витрат на оплату праці, середньої тривалості робочого дня, адміністративних витрат) та економетричну модель зміни рентабельності персоналу. Прогнозування за трендовою та економетричною моделями показало подальше підвищення рентабельності персоналу, що дозволить, при впровадженні отриманих результатів, суттєво покращити ефективність використання персоналу підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті проведеного дослідження визначено економічний зміст економічної категорії та сформовані наступні напрямки підвищення результативності використання персоналу підприємства, а саме: комплексне дослідження результативності використання персоналу підприємства слід проводити у розрізі його основних функцій; застосування кореляційно-регресійного аналізу дозволяє визначити найбільш впливові чинники зміни результативності використання персоналу підприємства.

Дослідження динаміки показників за запропонованими напрямками дозволить оперативно реагувати на негативні тенденції зміни трудових витрат, підтримувати відповідний рівень

результативності використання персоналу підприємства і сприяти її позитивній динаміці на перспективу.

Література

1. Градобоев Е.В. Особенности оценки эффективности деятельности промышленных предприятий: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук / Е.В. Градобоев. – Иркутск, 2009. – 24 с.
2. Дармиць Р.З. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства / Р.З. Дармиць, Н.О. Вацик. – НЛТУ У-ни, 2010. – Вип. 20.12. – С. 153-160.
3. Друкер П. Эффективное управление / П. Друкер ; пер с англ. М. Котельниковой. – М. : Изд-во «Астрель», 2006. – 284 с.
4. Михайлова Л.І. Формування та розвиток трудових ресурсів як складової капіталу АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / Любов Іванівна Михайлова. – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2004. – 31 с.
5. Мескон М.Х. Основы менеджмента : [учебник]: пер. с англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; Общ. ред. и вступ. ст. Л.И. Евенко. – 3-е изд. – М. : Дело, 2000. – 704 с.
6. Производственно-экономический потенциал и деловая активность субъектов предпринимательской деятельности / А.Н. Асаул, М.П. Войнаренко, С.А. Князев, Т.Г. Рзаева; под ред. засл. деят. науки РФ д-ра экон. наук, проф. А.Н. Асаула. – СПб. : АНО ИПЭВ, 2011. – 312 с.
7. Стародубцев В.В. Аналіз продуктивності праці методами когнітивного моделювання / В.В. Стародубцев, О.Ю. Невдаха // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія : Економічні науки. Кіровоград: КНТУ, 2012. – Вип. 22, ч.1. – С. 145-150.
8. Янковой Р.В. Підвищення продуктивності та результативності праці персоналу на підприємстві / Р.В. Янковой, Н.В. Попович // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 1 (6). – С. 27-29.

References

1. Gradoboyev, Ye.V. (2009), "Peculiarities of assessing the effectiveness of activity of industrial enterprises", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), Irkutsk, Russia, 24 p.
2. Darmits, R.Z. and Vatsyk, N.O. (2010), "The relationship of effectiveness and economic effectiveness in the management system of the enterprise", NLTU U-ny, Iss. 20.12, pp. 153-160.
3. Druker, P. (2006), *Efektivnoye upravleniye* [Effective management], translated from English by M. Kotelnikova, Izd-vo "Astrel", Moscow, Russia, 284 p.
4. Mykhailova, L.I. (2004), "Formation and development of human resources as a component of equity of AIC", Thesis abstract of Doc. Sc. (Econ.), 08.07.02 – economy of agriculture and AIC, *Sumskiy natsionalnyi ahrarniy universytet*, Sumy, Ukraine, 31 p.
5. Mescon, Michael, Albert, Michael and Khedouri, Franklin (2000), *Osnovy menedzhmenta* [Basics of management], textbook, translated from English by L.I. Yevenko, 3rd publishing, *Delo*, Moscow, Russia, 704 p.
6. Asaul, A.N., Voynarenko, M.P., Knyazev, S.A. and Rzaeva, T.G. (2011), *Proizvodstvenno-ekonomicheskyy potentsial i delovaya aktivnost subyektov predprinimatelskoy deyatelnosti* [Industrial and economic potential and business activity subjects of entrepreneurial activity], ANO IPEV, St. Peterburg, Russia, 312 p.
7. Starodubtsev, V.V. and Nevdakha, O.Yu. (2012), "Analysis of labor productivity by methods of cognitive modeling", *Scientific works of Kirovograd National Technical University, Seriya: Ekonomichni nauky*, KNTU, Iss. 22, Part 1, pp. 145-150.
8. Yankovoi, R.V. and Popovych, N.V. (2013), "Increasing productivity and labor efficiency of personnel at the enterprise", *Economics: reality of time. Scientific journal*, no. 1 (6), pp. 27-29.

Рецензент: д.е.н., професор, професор кафедри АСМЕ
Хмельницького національного університету П.М. Григорук

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 658.14 : 664.013

Купріна Н.М.,
к.е.н., доцент, декан факультету
економіки, бізнесу і контролю
Баранюк Х.О.,
асистент кафедри обліку та аудиту
Одеська національна академія харчових технологій

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: МОНІТОРИНГ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

Kuprina N.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., dean of the
faculty of economics, business and control
Baraniuk Kh.O.,
assistant of the department of accounting and audit
Odessa National Academy of Food Technologies

THE FUNDING OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISE ACTIVITY: MONITORING AND CONTROL

Постановка проблеми. Стан та ефективність функціонування підприємств харчової промисловості України, можливість їх розвитку та наявність у них джерел фінансування діяльності при суттєвому впливі глобалізаційних процесів на економіку країни, тенденцій розвитку світової торгівлі вимагає пошуку методів захисту вітчизняного виробника, забезпечення та підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості України, а також і інших галузей промисловості, з метою зміцнення їх як на національному, так і світовому ринках при збереженні вектора економічної інтеграції України у світовий економічний простір. Дослідження праць вчених та статистичних даних показало, що функціонування національних та наднаціональних продовольчих ринків у країнах Європи, США та Японії засновані на системі державного регулювання, субсидій, зовнішньоторговельних обмежень, а захист внутрішнього ринку є обов'язковою складовою економічної політики кожної держави. Так, у Фінляндії захист внутрішнього ринку дозволяє підприємствам аграрної сфери реалізовувати свою продукцію за цінами, значно вищими, ніж світові, що сприяє високому рівню продовольчого самозабезпечення (пшеницею на 177%, ячменем на 108%, молоком на 122%, яловичиною на 109%, а також продуктами харчування) [1], що дозволяє підприємствам АПК не тільки ефективно функціонувати, але й фінансувати свою діяльність як власними джерелами, так й залучати інвестиції для її розвитку.

Такий сектор економіки України, як аграрний та виробництво харчових продуктів, залишаються привабливими для подальшого розвитку та інвестування, чому сприяє потреба населення у продуктах харчування та достатньо висока рентабельність бізнесу в окремих галузях харчової та переробної промисловості, а позитивними факторами для їх розвитку є й глобальна тенденція зростання сировинних ринків, зміни у світовій кон'юктурі ринку, збільшення вартості продуктів харчування, збільшення вартості земельних ресурсів та аграрного ринку України за останні роки, що потребує не тільки дослідження стану та діяльності підприємств даної сфери, але й напрямів розвитку та забезпечення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів ефективності функціонування підприємств, оцінювання та підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності, в т.ч. підприємств харчової промисловості, розглядалися багатьма вченими: питання підвищення економічної ефективності, ефективності діяльності підприємства та використання окремих ресурсів розглядали в своїх працях вітчизняні та іноземні автори, а саме: Б.В. Буркинський, Н.Й. Басюркіна, А.І. Бутенко, Б.І. Валуєв, Е.Е. Вершигора, С.Ю. Вігуржинська, Д.А. Горовий,

Л.В. Дейнеко, К.С. Дойчева, Н.Л. Зайцев, Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Гончарук, І.І. Грузнов, А.Г. Зогородній, Н.В. Каткова, О.В. Коновалова, А.Є.Когут, Є.В. Лазарева, В.М. Лисюк, І.І. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г. Ольдерогге, І.А.Маркіна, О.В. Михайленко, Г.В. Осовська, В.І. Осипов, П.В. Осипов, О.І. Павлов, І.В. Петрова, Т.А. Сініцина, Н.Г. Слободян, Е.А. Смірнов, Т.М. Ступницька, О.Л. Устенко, Л.М. Христенко, Л.М. Чернилевський, А.В. Шегда та ін., але питання забезпечення ефективності діяльності, достатніми джерелами для її фінансування, а також конкурентоспроможності підприємства є актуальними й в умовах функціонування підприємств, в т.ч. для підприємств харчової промисловості.

Постановка завдання. Дослідження ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості як України, так й Одеської області, для якої дана галузь є стратегічною та бюджетоутворюючою, особливо актуальне у сучасний час, коли багато промислових підприємств України є збитковими та мають значні проблеми функціонування не тільки на внутрішньому ринку, але й з експортом продукції на зовнішньому, тому потребують детального дослідження їх стану, методів, інструментів, процесів такого забезпечення і підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності. Тому, метою статті є моніторинг ефективності функціонування підприємств харчової промисловості та забезпечення джерел їх фінансування і методів регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним власним джерелом фінансування вже функціонуючих підприємств є наявність позитивного фінансового результату від всіх видів його діяльності та тому, що у сучасний час їх більшість працюють при нестачі власних оборотних коштів. Моніторинг результативності функціонування діяльності підприємств харчової промисловості в Одеській області в 2013 р. показав, що при позитивній рентабельності їх операційної діяльності в 2013 р. та позитивній тенденції її до збільшення ніж у попередніх роках, в своїй більшості підприємства, що виробляють харчові продукти мають збитковий фінансовий результат до оподаткування, що складає 236,9 млн. грн. Це сталося насамперед через зменшення фінансового результату до оподаткування виробництва олії та тваринних жирів в 2013 році в порівнянні з 2012 роком на 62,17%, також негативний фінансовий результат мають підприємства, що виробляють виноградні вина, хоча в порівнянні з 2012 роком спостерігається позитивна тенденція до збільшення фінансового результату до оподаткування на 4,13% [2, с. 23-25; 3, с. 24-26]. Така тенденція в діяльності підприємств характеризується й тим, що позитивний фінансовий результат від операційної діяльності може стати від'ємним за рахунок отриманого збитку від інших видів звичайної діяльності, в тому числі фінансової та інвестиційної.

У 2014 році в порівнянні з попередніми роками в Одеській області спостерігається негативна тенденція до швидкого зниження рентабельності по всіх видах виробництва продукції підприємствами харчової промисловості, хоча серед збиткових підприємств й спостерігається незначна тенденція до зменшення їх загальної кількості, як серед підприємств малого бізнесу (на 3,1%), так і серед підприємств середнього та крупного бізнесу (на 1%), але темп зменшення питомої ваги збиткових підприємств за окремими підгалузями по харчової промисловості не є систематичним [4, с. 24-26]. Загальна величина збитку, який отримано підприємствами харчової промисловості у 2014 р. склав 74,3 млн грн. [4, с. 24-26], тобто 34,9% підприємств даної галузі в Одеській обл. не мають такого власного джерела фінансування, як прибуток.

Аналіз діяльності збиткових підприємств за галузями харчової промисловості Одеської області станом на 2013 рік показує, що найбільшу частку серед збиткових підприємств займають підприємства виробництва молочних продуктів (45,8%), олії та тваринних жирів (43,7%), виноградних вин (41,7%) та безалкогольних напоїв: виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки (42,9%). Серед підприємств малого бізнесу спостерігається схожа тенденція: найбільша частка серед збиткових підприємств у 2013 році припадає на підприємства, що займаються виробництвом молочних продуктів (38,9%), м'яса та м'ясних продуктів (37,5%), виробництвом олії та тваринних жирів (37,5%), виробництвом виноградних вин (50,0%) та виробництвом безалкогольних напоїв: виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки (40,7%) [2, с. 23-24; 3 с. 24-25]. Дослідження даних збиткових підприємств за 2014 р. показав, що результати в порівнянні з 2013 р. залишилися майже суттєво не змінними: найбільшу частку серед збиткових підприємств займають підприємства з виробництва олії та тваринних жирів (44,8%), виробництво безалкогольних напоїв (44,4%) та виробництво молочних продуктів (42,9%). Серед підприємств малого бізнесу спостерігається схожа тенденція: найбільша частка серед збиткових підприємств у 2014 році припадає на підприємства, що займаються виробництвом безалкогольних напоїв: виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки (42,3%), виробництвом молочних продуктів (41,2%) та виробництвом олії та тваринних жирів (40,9%) [4, с. 24-25].

Дослідження показало, що відсутність власних оборотних коштів у більшості підприємств харчової промисловості Одеської обл. пов'язано з відволіканням їх в дебіторську заборгованість, яка у 2014 р. склала 2483,2 млн. грн. та яку перевищує кредиторська заборгованість на 375,9 млн. грн, що негативно впливає на фінансовий стан підприємств даної галузі та на наявність власних джерел фінансування [4, с. 27]. Кредиторська заборгованість є залученим джерелом, що зменшує фінансову

напругу, але значна її величина є критичною для фінансового стану підприємства та його платоспроможності й ліквідності.

Щодо інших залучених й більш привабливих джерел фінансування – інвестицій в діяльності підприємств харчової промисловості Одеської області, то вони були спрямовані в основний капітал на оновлення основних засобів, впровадження нових технологій у виробництво харчових продуктів за період 2011-2014 рр., що досліджувався. Так, вкладення капітальних інвестицій у розвиток підприємств за видами діяльності у 2013 р. значно зросли (на 41,85% у порівнянні з 2012 р.): у виробництво м'яса та м'ясних продуктів на 8,71%, в переробку та консервування фруктів та овочів у 4,8 раза та виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – у 1,3 раза при значному зменшенні капітальних інвестицій у виробництво виноградних вин – на 73,74%, виробництво безалкогольних напоїв – на 28,43% (мають стійку негативну тенденцію до зменшення упродовж 3-х років, що є негативним для бюджетоутворюючої та експортної галузі для Одеської області), виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів (43,71%), виробництво інших харчових продуктів (42,54%) [2, с. 23-24; 3 с. 24-25], але вже у 2014 році спостерігається значне зменшення інвестиційних вкладень в основний капітал підприємств, які зменшились більше ніж на половину в порівнянні з 2013 роком (на 55,54%) і становили 299816 тис. грн. [4, с. 18-19].

Интересним є й моніторинг та аналіз надходження іноземних інвестицій в дані активи для фінансування підприємств харчової промисловості. Так, у січні-вересні 2015 р. в спеціальні вільні економічні зони України фактично надійшло 972553,5 тис. дол. США, з них 86,5% склали капітальні інвестиції (в т.ч. українського походження – 64,01%), причому в харчову промисловість було спрямовано лише 17219,6 тис. дол. США (1,77%), а в Одеську область – 84489,8 тис. дол. США, що відповідно на 66,29% та 71,01% менше запланованого, що є незначною величиною не тільки для розвитку підприємств Одеської області, але й підприємств харчової промисловості [6, с. 5-6, 9]. У 2014 році спостерігається ще більш негативна тенденція до зменшення іноземних інвестиційних вкладень у харчову промисловість Одеської області. Так, загальна кількість іноземних вкладень в харчову промисловість Одеської області в порівнянні до промисловості Одеської області в цілому складає 25,9%, що на 6,2% менше, ніж у 2013 році [4, с. 20] (табл. 1).

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Одеську область

Види виробництва	Обсяги прямих іноземних інвестицій на початок року, (тис. дол. США)									
	2011	% до заг. обсягу	2012	% до заг. обсягу	2013	% до заг. обсягу	2014	% до заг. обсягу	2014	% до заг. обсягу
Промисловість	314608,1	100	317951,6	100	589933,4	100	650095,1	100,0	567025,2	100
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	127672,6	40,6	96401,6	30,3	189286,0	32,1	168518,9	25,9	138886,7	24,5

Джерело: складено на підставі [4, с. 20]

Таку негативну тенденцію у стані та фінансуванні (самофінансуванні та залученні інвестицій у діяльність) підприємств як харчової промисловості, так й АПК в цілому можливо змінити на краще за рахунок саме кооперації в створенні агропромислових об'єднань підприємств та підприємств інших галузей (транспортних, наукових тощо) на підставі їх спеціалізації. Необхідно підкреслити, що саме кооперація підприємств сприяє їх стабільної діяльності та ефективному функціонуванню, а не концентрація, яку створюють формування агрохолдингів, що призводить до монополізації ринку, жорсткому підпорядкуванню та управлінню діяльністю підприємств та не сприяють здоровій конкуренції в галузі та на внутрішньому ринку України.

Так, світова тенденція системної інтеграції підприємств та їх підрозділів в останні роки набуває все більших масштабів, змушуючи створювати інтегровані комплекси різних видів і масштабу, що сприяє підвищенню ефективності всіх видів діяльності підприємства і посилення конкурентоспроможності та позитивно позначається на величині витрат підприємства: на ранніх етапах розробки виробів можна добитися значної економії в їх вартості; залучення підприємств і організацій, що займаються постачанням і постачальників на початковому етапі проектування і розробки може призвести до скорочення витрат до 18%; залучення сторонніх ресурсів призводить до скорочення складських запасів більш ніж на 30%, а своєчасність поставок збільшується до 73%.

Дослідження показало, що збереження і підвищення конкурентоспроможності підприємств на умовах застосування кластерних форм організації діяльності та державної політики кластеризації отримало своє підтвердження вже протягом багатьох десятиліть у країнах з ринковою економікою: рівень кластеризації економіки в країнах Європи, Японії та Індії становить 65-70% і є каталізатором рівня конкурентоспроможності як окремих її суб'єктів, так і країни; велика частина кластерних формувань функціонує в промисловій сфері (69%), а в соціальній вони складають до 26%. У європейських країнах з ринковою економікою кластери охоплюють багато сфер харчової промисловості та АПК, а в Україні, що має величезний потенціал у сфері виробництва як сільськогосподарських продуктів, так і їх переробки, представлені тільки невеликою кількістю таких формувань, коли тільки в Італії налічується 21 агропромисловий кластер [7, с. 26-28]. Дані формування, як спосіб помірної трансформації їх діяльності, формуються за основними ознаками: спеціалізація, кооперація, інноваційність, економічна ефективність діяльності, забезпечення конкурентоспроможності, множинність учасників та життєвий цикл їх діяльності [7, с. 27].

Проведені дослідження впливу глобалізаційних процесів на стан та розвиток підприємств [8; 9] та динаміки показників підприємств харчової промисловості Одеської області підтверджують необхідність захисту вітчизняного виробника та забезпечення конкурентоспроможності і ефективності його діяльності, формування власних та залучених джерел фінансування діяльності, тому необхідне застосування такого інструменту регулювання діяльності та окремих її видів, як імпаритетної реструктуризації підприємств харчової промисловості, що базується на принципі імпаритету [10, с. 117-118] (рис. 1).

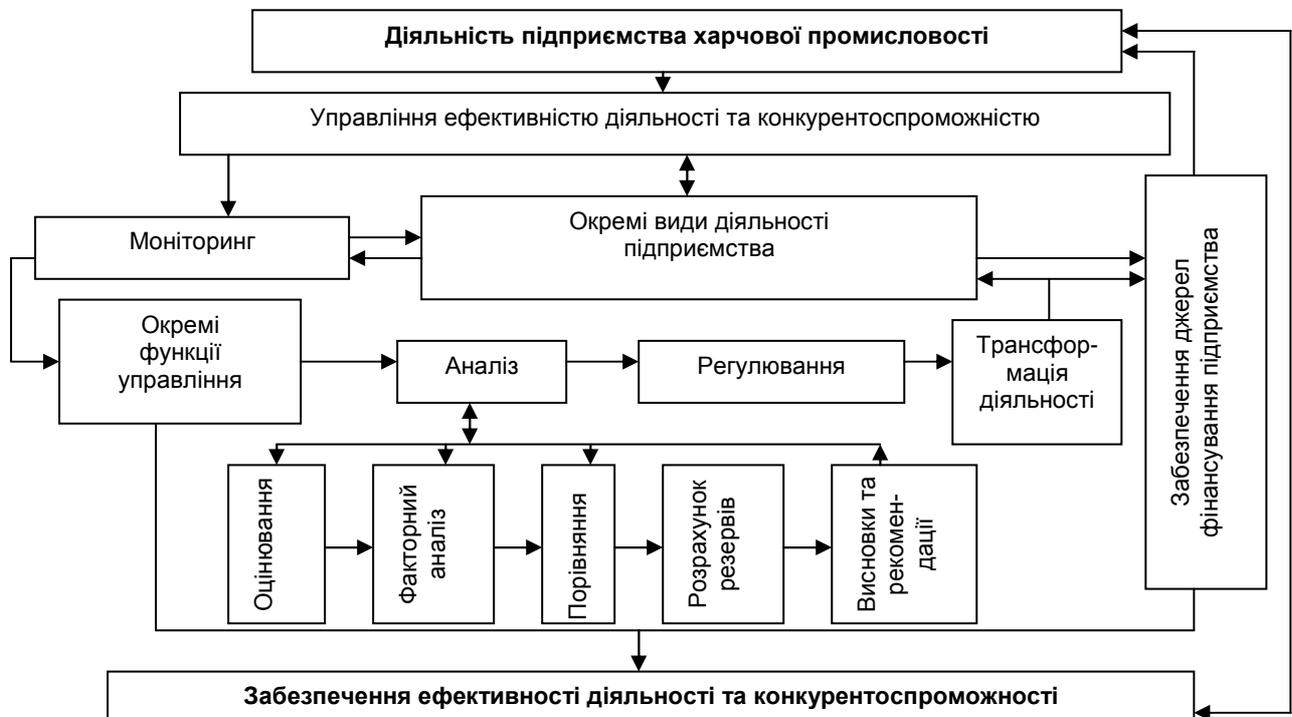

Рис. 1. Система управління ефективністю та конкурентоспроможністю діяльності підприємств харчової промисловості (фрагмент)

Джерело: розробка авторів

Такий підхід до забезпечення конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємств харчової промисловості потребує розробки механізму оцінювання та системи показників для такого оцінювання власної ефективності підприємства в діяльності їх об'єднань та за рахунок функціонування даного об'єднання.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження показало:

– недостатню наявність джерел фінансування підприємств харчової промисловості, як власних, так й залучених, велику кількість збиткових підприємств, що підлягали моніторингу та аналізу, який негативно впливає на фінансовий стан, платоспроможність та ліквідність, а також на розвиток і забезпечення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності;

– такий стан функціонування підприємств потребує регулювання їх окремих видів діяльності, а також діяльності в цілому за рахунок помірної трансформації шляхом створення агропромислових формувань на підставі їх кооперації та спеціалізації діяльності, що сприяє забезпеченню їх конкурентоспроможності та ефективності діяльності;

– запропоновано систему управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості, яка потребує розробки механізму оцінювання та системи показників для такого оцінювання власної ефективності підприємства в діяльності їх об'єднань та за рахунок функціонування даного об'єднання.

Література

1. Купріна Н.М. Щодо питання про забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості України в сучасних умовах / Н.М. Купріна // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках: Матеріали V міжнар. науково-практ. конф. 13-14 червня 2013 р. – Одеса: ОДАУ, 2013. – С. 156-158.
2. Статистичний збірник. Харчова промисловість Одеської області за 2012 рік. // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2013. – 45 с.
3. Статистичний збірник. Харчова промисловість Одеської області за 2013 рік // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2014. – 46 с.
4. Статистичний збірник. Харчова промисловість Одеської області за 2014 рік. // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2015. – 47 с.
5. Статистичний щорічник Одеської області за 2014 рік // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2015. – 502 с.
6. Статистичний бюлетень. Надходження та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України за інвестиційними проектами у січні-вересні 2015 року// Державна служба статистики України – Київ. – 2015. – 23 с.
7. Куприна Н.М. Направление обеспечения экономической безопасности предприятий плодоовощеконсервной промышленности / Н.М. Куприна, А.В. Степанова // Економіка харчової промисловості: Науковий журнал. – Одеса: ОНАХТ, 2012. – № 2(14). – С. 23-28.
8. Проблеми фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності в умовах інтеграції України в Світову економіку : монографія / за заг. ред. докт. екон. наук, проф. В.В. Немченка; Одеська національна академія харчових технологій. – Одеса: Фенікс, 2014. – 188 с.
9. Куприна Н.М. Трансформация деятельности как структурный компонент реструктуризации промышленных предприятий Украины / Н.М. Куприна // Социально-экономические явления и процессы: Международный научно-теоретический и прикладной журнал. – Тамбов: Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина, 2012. – № 11. – С. 143-147.
10. Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання : монографія / авт. кол.: О.І. Павлов, К.Б. Козак, Д.Ф. Крисанов [та ін.] ; за заг. ред. О.І. Павлова. – Одеса: Астропринт, 2015. – 512 с.

References

1. Kuprina N.M. (2013), "On the issue of ensuring the competitiveness of the food industry in modern conditions of Ukraine", *Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti silskohospodarskoj produktsii na vnutrishnomu ta zovnishnomu rynkakh*: [Improving the competitiveness of agricultural products in domestic and foreign markets], *Materialy V mizhnarodnoi naukovo-parktychnoi konferentsii*, [Proceedings of the 5th International scientific-practical conference], (Odessa, 13-14 June 2013), ODAU, pp. 156-158.
2. Department of Statistics in the Odessa region (2013), *Food industry Odessa region by 2012*, Odessa, Ukraine, 45 p.
3. Department of Statistics in the Odessa region (2014), *Food industry Odessa region by 2013*, Odessa, Ukraine, 46 p.
4. Department of Statistics in the Odessa region (2015), *Food industry Odessa region by 2014*, Odessa, Ukraine, 47 p.
5. Department of Statistics in the Odessa region (2015), *Statistical Yearbook of Odessa Region for 2014*, Odessa, Ukraine, 502 p.
6. State Statistics Service of Ukraine, (2015), *Revenues and development investments in special (free) economic zones and territories The priority development of investment projects Ukraine in January-September 2015*, Kyiv, Ukraine, 23 p.
7. Kuprina N.M. (2012), "The direction of economic security companies fruit and vegetables industry", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 2(14), pp. 23-28.
8. Nemchenko, V.V. (2014), *Problemy finansovo-ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodarskoj diialnosti v umovakh intehtratsii Ukrainy v Svitovu ekonomiku* [The problems of the financial and economic security of business entities in the integration of Ukraine into the world economy], monograph, Odeska natsionalna akademiia kharchovykh tekhnolohii, Feniks, Odessa, Ukraine, 188 p.
9. Kuprina, N.M. (2012), "Transformation of activity as a structural component of the restructuring of the industrial enterprises of Ukraine", *Sotsialno-ekonomicheskie yavleniya i protsessy: Mezhdunarodnyy nauchno-teoreticheskiy i prikladnyy zhurnal*, no. 11, pp. 143-147.
10. Pavlov, O.I., Kozak, K.B., and Krysanov, D.F. (2015), *Sotsio-ekoloho-ekonomichnyi rozvytok ahroprodovolchoi sfery Ukrainy v suchasnykh umovakh: problemy ta shliakhy yikh rozv'iazannia* [Socio-ecological-economic development of the agro-food sector of Ukraine in modern conditions: problems and ways of their solution], monograph, Astroprynt, Odessa, Ukraine, 512 p.

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку та аудиту Одеської національної академії харчових технологій В.В. Немченко

УДК 346.6; 336.1

Письменна М.С.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
менеджменту, економіки та права
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

ДОГОВОРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ПІДКОНТРОЛЬНІ ОБ'ЄКТИ

Pysmenna M.S.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the
department of management, of economics and law
Kirovograd Flight Academy National Aviation University

CONTRACTUAL OBLIGATIONS OF PUBLIC PROCUREMENT AS THE CONTROLLED OBJECTS

Постановка проблеми. Останні два десятиліття наша держава самостійно врегулює відносини, пов'язані із витрачанням державних коштів. З точки зору уміння ефективно їх витратити українське суспільство за пройдені роки уже встигло пережити декілька спроб не лише створити умови раціонального та економного витрачання коштів держави, а й втілити механізми запобігання втратам цих коштів через зловживання в процесі їх використання.

Витрачання державних коштів країни супроводжується безвідповідальністю стосовно раціонального спрямування та використання грошових коштів, сплачених платниками податків [1]. При цьому мова йде про гроші, зосереджені через правовий механізм у владних структурах, що мають задовольняти потреби народу, який своєю працею забезпечує інтереси держави у необхідній кількості матеріальних ресурсів. Розмір збитків через непрозорість процедур державних закупівель складають 50 млрд. гривень. Про це під час засідання колегії Міністерства економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) заявив заступник міністра Максим Нефедов [2].

Прозорість здійснення державних закупівель забезпечується дотриманням правових норм, які передбачають дотримання конкурентного середовища, що унеможлиблює корупційні дії [3]. Однак, наявність будь-яких правил завжди пов'язана із ризиками їх порушення, особливо це стосується сфери витрачання коштів.

Для запобігання виникнення даних ризиків в процесі розвитку правового суспільства функціонує система державного контролю, що визначає дотримання тих чи інших норм, у т.ч. правових.

Загалом, фінансовий контроль це одна із основних функцій держави, що забезпечує умови нормального функціонування фінансової системи [4]. Ринкові умови, в яких на сьогоднішній день розвивається Україна, не відміняють необхідності систематичного контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємств, організацій та установ усіх форм власності, а навпаки в цих умовах особлива увага повинна приділятися контролю саме за використанням державних фінансових ресурсів, адже держава повинна діяти, як ефективний фінансовий механізм [5; 6].

Фінансовий контроль розглядає правові зобов'язання як один із підконтрольних об'єктів, і такий підхід застосовується у більшості розвинутих країн в тій мірі, в якій він продиктований необхідністю забезпечення дотримання законів, захисту інтересів держави і громадян [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розвиток сутності підконтрольних об'єктів як складової теорії фінансового контролю зроблено такими вченими-економістами: М. Білухою, І. Бєлобжецьким, О. Василюком, В. Опаріним, І. Стефанюком, В. Шевчуком, В. Бурцевим; та вченими-юристами: Л. Вороною, О. Горбуною, В. Клочковим, Т. Сараскіною, Н. Хімичовою, А. Латинцевим та ін.

Сучасні вітчизняні дослідники сфери об'єктів фінансового контролю основну увагу приділяють їх класифікації та методикам фінансового контролю у системі державного управління України. Так, у працях Г. Дмитренко, О. Жадан, С. Клімової розглянуто підконтрольні об'єкти як елемент механізму у системі забезпечення максимальної економії та ефективності витрачання державних коштів та збереження матеріальних ресурсів держави. Проте, в наукових працях зазначених вчених проводиться дослідження загальних питань здійснення державного фінансового контролю щодо підконтрольних об'єктів.

При цьому окремо майже не аналізується такий об'єкт контролю, як договірні зобов'язання, що виникають при здійсненні державних закупівель, оскільки цей об'єкт зазнає постійних видозмін залежно від трансформації норм законодавства про державні закупівлі.

Постановка завдання. Метою даної статті є поглиблення теоретичних засад реалізації контрольної функції щодо істотних умов договору про закупівлі за державні кошти та визначення підконтрольних об'єктів і контрольних дій з урахуванням нормативного регламентування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавство України щодо здійснення державних закупівель встановлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади [8; 9].

Згідно з частиною першою статті 40 Закону про державні закупівлі (далі – Закон) договір про закупівлю укладається в письмовій формі відповідно до положень Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України з урахуванням особливостей, визначених цим Законом [9; 10; 11].

Відповідно до частини п'ятої статті 40 Закону умови договору про закупівлю не повинні відрізнятися від змісту пропозиції конкурсних торгів або цінової пропозиції (у тому числі ціни за одиницю товару) переможця процедури закупівлі. Істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, крім випадків, визначених у цій частині цієї статті Закону. Оберемо в ролі основних підконтрольних об'єктів істотні умови договору. Застосуємо контрольні дії, спрямовані на підтвердження правомірності їх дотримання в процесі виконання договірних зобов'язань (табл. 1).

Таблиця 1

Контрольні дії щодо встановлення відповідності істотних умов договору про закупівлі

Істотні умови договірних зобов'язань	Предмет контролю	Зміст контрольних дій	Норми законодавства
1	2	3	4
Обсяги закупівлі	Зменшення	Визначаємо законність зменшення обсягів закупівлі Перевіряємо зв'язок зменшення обсягів закупівлі та ціни договору про закупівлю	пункт 1 частини п'ятої статті 40 Закону
Ціна за одиницю товару	Зміна не більше ніж на 10 відсотків	Встановлюємо причини та обсяги зміни ціни (для товарів). Встановлюємо наслідки (зазначена зміна призвела чи ні збільшення суми, визначеної в договорі). Встановлюємо, чи зафіксований факт змінених умов, що спричинили зміну ціни. Визначаємо законність документального оформлення зміни ціни; обґрунтованість та документальну підтвердженість. Достовірність джерел визначення підстав коливання цін, що визначали необхідність змінювати договірну ціну.	пунктом 2 частини п'ятої статті 40 Закону
Якість предмета закупівлі	Покращення	Встановлюємо незмінність істотних умов договору про закупівлю після його підписання до виконання зобов'язань сторонами в повному обсязі Визначаємо підстави внесення змін до договору про закупівлю у випадку покращення якості предмета закупівлі та дотримання умови, що така зміна не призведе до зміни предмета закупівлі та відповідає документації конкурсних торгів (кваліфікаційній документації, запиту цінових пропозицій) в частині встановлення вимог та функціональних характеристик до предмета закупівлі і є покращенням його якості. Встановлюємо дотримання принципу самостійності у прийнятті рішення замовником та законності, що має бути обґрунтованим і документально підтвердженим	пункту 3 частини п'ятої статті 40 Закону
Ціна за одиницю предмета закупівлі	Узгодження зміни в сторону зменшення	Виявляємо випадки узгодженої зміни ціни в сторону зменшення (без зміни кількості (обсягу) та якості товарів, робіт і послуг). Перевіряємо, чи була сума договору про закупівлю зменшена пропорційно узгодженому зменшенню ціни, у тому числі у разі зменшення ціни за одиницю товару.	

продовження табл. 1

1	2	3	4
Врахування індексу інфляції, курсу іноземної валюти, біржових котирувань, регульованих цін (тарифів) і нормативів	Зміни	Виявляємо випадки зміни встановленого згідно із законодавством органами державної статистики індексу інфляції, зміни курсу іноземної валюти. Перевіряємо, чи передбачено умовами договору про закупівлю порядку зміни ціни залежно від зміни такого курсу, зміни біржових котирувань, регульованих цін (тарифів) і нормативів, які застосовуються в договорі про закупівлю.	

Джерело: авторська розробка

Контроль правильності документального забезпечення зменшення обсягів закупівлі можливо і не лежить у площині питання ефективності здійснення закупівель за державні кошти – адже мова йде про зменшення обсягів закупівель.

Згідно з пунктом 1 частини п'ятої статті 40 Закону істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання, крім випадку зменшення обсягів закупівлі, зокрема з урахуванням фактичного обсягу видатків замовника.

При цьому зазначаємо, що підстава для зменшення обсягів закупівлі не є вичерпною. Разом з тим у разі зменшення обсягів закупівлі ціна договору про закупівлю зменшується в залежності від зміни таких обсягів. І саме правильність цієї обставини впливає на ефективність здійснення закупівель навіть за умови їх зменшення [12].

Взагалі важливо контролювати договірні відносини у ситуаціях зміни ціни за одиницю товару, у т.ч. не більше ніж на 10 відсотків. Згідно з пунктом 2 частини п'ятої статті 40 Закону істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, крім випадку зміни ціни за одиницю товару не більше ніж на 10 відсотків у разі коливання ціни такого товару на ринку за умови, що зазначена зміна не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі.

При цьому норма пункту 2 частини п'ятої статті 40 Закону поширюється на договори про закупівлю у випадку, якщо предметом закупівлі є товар. Разом з тим, виходячи зі змісту частини першої статті 653 Цивільного кодексу України, у випадку зміни договору зобов'язання сторін змінюються відповідно до змінених умов.

Таким чином, у залежності від коливання ціни товару на ринку сторони протягом дії договору про закупівлю можуть вносити зміни декілька разів в частині ціни за одиницю товару не більше ніж на 10 відсотків кожного разу з урахуванням попередніх змін, внесених до нього, сукупність яких може перевищувати 10 відсотків від ціни за одиницю товару, визначеної сторонами на момент укладання договору про закупівлю та за умови, що зазначена зміна не призведе до збільшення суми, визначеної у договорі, і виконати свої зобов'язання відповідно до такого договору з урахуванням зазначених змін.

Ураховуючи викладене, контролю піддається кожне внесення змін до договору про закупівлю у вищезазначеному випадку шляхом укладання додаткової угоди до договору й обставини виконання сторонами договору з урахуванням змінених його умов кожного разу. Водночас внесення таких змін до договору про закупівлю повинно бути обґрунтованим та документально підтвердженим [13].

Поряд з цим, відповідно до Положення про Державну службу статистики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.2014 № 481, цей орган є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики, одним з основних завдань якого є реалізація державної політики у сфері статистики [14]. Він, відповідно до покладених на нього завдань, зокрема організовує і проводить статистичні спостереження за соціально-економічними та демографічними явищами і процесами, екологічною ситуацією в Україні та її регіонах шляхом збирання форм державної статистичної звітності та проведення спеціально організованих статистичних спостережень.

Утім перелік органів, установ, організацій, які уповноважені надавати відповідну інформацію щодо коливання ціни товару на ринку не є вичерпним.

Питання контролю економічності здійснених закупівель в частині виконання істотних умов договору стосується перш за все врахування якості предмета закупівлі.

Відповідно до пункту 3 частини п'ятої статті 40 Закону істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами в повному обсязі, крім випадку покращення якості предмета закупівлі за умови, що таке покращення не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі.

Таким чином, сторони можуть внести зміни до договору про закупівлю у випадку покращення якості предмета закупівлі за умови, що така зміна не призведе до зміни предмета закупівлі та відповідає документації конкурсних торгів (кваліфікаційній документації, запиту цінових пропозицій) в частині встановлення вимог та функціональних характеристик до предмета закупівлі і є покращенням його якості.

Разом з тим таке рішення приймається замовником самостійно з дотриманням законодавства та має бути обґрунтованим і документально підтвердженим.

До істотних умов договору відноситься визначений розмір ціни. Якщо були оформлені її зміни ціни в сторону зменшення, важливо виявити чи не були порушені норми законодавства та вимоги щодо кількості та якості продукції, що закуплялась.

Відповідно до пункту 5 частини п'ятої статті 40 Закону істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, крім випадку узгодженої зміни ціни в сторону зменшення (без зміни кількості (обсягу) та якості товарів, робіт і послуг).

При цьому сторони договору про закупівлю можуть внести зміни до договору у разі узгодженої зміни ціни в сторону зменшення без зміни кількості (обсягу) та якості товарів, робіт і послуг, у тому числі за одиницю товару.

У свою чергу, сума договору про закупівлю зменшується пропорційно узгодженому зменшенню ціни, у тому числі у разі зменшення ціни за одиницю товару.

Контрольні дії щодо підтвердження правомірності зміни ціни у зв'язку із зміною ставок податків і зборів, представлені в таблиці 1, ґрунтуються на відповідності норм пункту 6 частини п'ятої статті 40 Закону. Підтверджується в ході контрольних заходів незмінність істотних умов договору про закупівлю після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, крім випадку зміни ціни у зв'язку із зміною ставок податків і зборів пропорційно до змін таких ставок. Ураховуючи, що зміна ціни у зв'язку із зміною ставок податків і зборів може відбуватися як в бік збільшення, так і в бік зменшення, сума договору про закупівлю може змінюватися в залежності від таких змін без зміни обсягу закупівлі.

Зміни індексу інфляції, курсу іноземної валюти, біржових котирувань, регульованих цін (тарифів) і нормативів також потребують пильної уваги шляхом спрямування контрольних дій на перевірку відповідності пункту 7 частини п'ятої статті 40 Закону істотних умов договору про закупівлю. Вони не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, крім випадків зміни встановленого згідно із законодавством органами державної статистики індексу інфляції, зміни курсу іноземної валюти у разі встановлення в договорі про закупівлю порядку зміни ціни залежно від зміни такого курсу, зміни біржових котирувань, регульованих цін (тарифів) і нормативів, які застосовуються в договорі про закупівлю.

Так, зміна істотних умов договору про закупівлю у випадку зміни курсу іноземної валюти може здійснюватись у разі, якщо договором про закупівлю був передбачений порядок зміни ціни залежно від зміни такого курсу.

Дотримання принципів прийняття вільних від корупційних проявів рішень потребує перевірки того, наскільки порядок зміни ціни залежно від зміни курсу іноземної валюти визначався замовником самостійно. У зв'язку з тим, що зміни у зазначених вище випадках можуть відбуватися як в сторону збільшення, так і в сторону зменшення, ціна договору про закупівлю може змінюватися в залежності від таких змін без зміни обсягу закупівлі. Разом з тим внесення змін до договору про закупівлю повинно бути обґрунтованим та документально підтвердженим.

При здійсненні контрольних дій слід виключити можливість випадків щодо збільшення обсягів закупівлі після підписання договору про закупівлю до повного виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі (пункти 1-7 частини п'ятої статті 40 Закону).

Перевірка має виявити, наскільки реально існують підстави для кожного із зазначених вище випадків, що спричинили внесення відповідних змін до договору про закупівлю. Таким чином робиться висновок щодо обґрунтованості внесення змін до договору про закупівлю та наявності документального підтвердження в кожному окремому випадку.

Контрольні дії повинні виявляти колізії – як такі, що одночасне застосування зазначених випадків не є можливим, оскільки одночасне внесення таких змін призведе до зміни істотних умов договору про закупівлю у непередбачених Законом випадках.

У таблиці 2 представлено елементи методики перевірки відповідності строку договору про закупівлі.

Відповідно до пункту 4 частини п'ятої статті 40 Закону істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, крім випадку продовження строку дії договору та виконання зобов'язань щодо передачі товару, виконання робіт, надання послуг у разі виникнення документально підтверджених об'єктивних обставин, що спричинили таке продовження, у тому числі форс-мажорних обставин, затримки фінансування витрат замовника за умови, що такі зміни не призведуть до збільшення суми, визначеної у договорі.

Контролер, виявляючи відхилення від норм, має відрізнити випадки, коли існування самих норм є невизначеним. Так, форма документального підтвердження об'єктивних обставин Законом не визначена, оскільки вона залежить саме від обставин, що спричинили продовження строку дії договору про закупівлю та виконання зобов'язань щодо передачі товару, виконання робіт, надання послуг. Тому, контролюючи правильність таких змін, слід приймати ті норми ті форми документального підтвердження обставин з дотриманням законодавства, які замовник визначив самостійно.

Таблиця 2

Контрольні дії щодо встановлення відповідності строку договору про закупівлі, як його істотної умови

Істотні умови договірних зобов'язань	Предмет контролю	Зміст контрольних дій	Норми законодавства
Строк дії договору та виконання зобов'язань	Продовження	Встановлюємо законність дії істотних умов договору про закупівлю після його підписання до виконання зобов'язань сторонами у повному обсязі, визначаємо наявність випадків продовження строку дії договору та виконання зобов'язань щодо передачі товару, виконання робіт, надання послуг у разі виникнення документально підтверджених об'єктивних обставин, що спричинили таке продовження, у тому числі форс-мажорних обставин, затримки фінансування витрат замовника. Перевіряємо незмінність умов та відсутність збільшення суми, визначеної у договорі.	пункту 4 частини п'ятої статті 40 Закону
Строк дії договору	Продовження на початку наступного року	Перевіряємо правильність дотримання істотних умов договору у разі його продовження на строк, достатній для проведення процедури закупівлі на початку наступного року, в обсязі, що не перевищує 20 відсотків суми, визначеної в договорі, укладеному в попередньому році, якщо видатки на цю мету затверджено в установленому порядку. Вираховуємо, чи правильно розраховано суму (20 відсотків відраховується від остаточної (кінцевої) вартості укладеного договору про закупівлю з урахуванням змін внесених до нього (у разі наявності)).	шоста частина статті 40 Закону перша частина статті 631 Цивільного кодексу України

Джерело: авторська розробка

Водночас, ураховуючи вимоги частини першої статті 631 Цивільного кодексу України, згідно з якою терміном договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору, продовження дії договору про закупівлю є можливим у разі, коли строк його дії не закінчився у встановленому чинним законодавством порядку.

Продовження строку дії договору на початку наступного року є дуже поширеним фактом. Законодавчо таку можливість замовникові надано (частина шоста статті 40 Закону). Згідно такої норми дія договору про закупівлю може продовжуватися на строк, достатній для проведення процедури закупівлі на початку наступного року, в обсязі, що не перевищує 20 відсотків суми, визначеної в договорі, укладеному в попередньому році, якщо видатки на цю мету затверджено в установленому порядку.

Контрольними діями охоплюємо лише договори про закупівлю, на які така норма поширюється. Крім того, ураховуючи вимоги частини першої статті 631 Цивільного кодексу України, згідно з якою строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору, продовження дії договору про закупівлю можливо у разі, коли строк його дії не закінчився у встановленому чинним законодавством порядку. Арифметична перевірка застосовується при визначенні 20 відсотків, які відраховуються від остаточної (кінцевої) вартості укладеного договору про закупівлю з урахуванням змін, внесених до нього (у разі наявності) [13].

Зважати потрібно і на правове підґрунтя терміну "видатки", яким є бюджетне законодавство, зокрема Бюджетний кодекс України. Тому слід враховувати обмеження частини шостої статті 40 Закону в контексті наявності затверджених в установленому порядку видатків стосуються розпорядників та/або одержувачів бюджетних коштів, які враховуються ними під час укладання відповідних додаткових угод в частині умов щодо виникнення платіжних зобов'язань замовника.

Отже слід підтвердити необхідність продовження договору про закупівлі, адже норма частини шостої статті 40 Закону щодо продовження строку дії договору про закупівлю, укладеного в попередньому році, застосовується замовником саме у разі необхідності проведення процедури закупівлі на початку наступного року в обсязі, достатньому для забезпечення потреби замовника на час проведення такої процедури закупівлі, який не може перевищувати 20 відсотків суми, визначеної у договорі, укладеному в попередньому році, якщо видатки на цю мету затверджено в установленому порядку.

Перевірці піддається і наявність складеного та затвердженого комітетом з конкурсних торгів річного плану щодо закупівель, які він планує провести.

Висновки з проведеного дослідження. Норма щодо дотримання незмінності істотних умов договору про закупівлі за державні кошти потребує здійснення контрольних дій в розрізі перевірки норм законодавства щодо випадків зміни таких умов.

Виявлені істотні умови договору про закупівлі, які визначено як об'єкт предмету контролю: обсяги закупівлі, ціна за одиницю товару, якість предмета закупівлі, врахування індексу інфляції, курсу іноземної валюти, біржових котирувань, регульованих цін (тарифів) і нормативів, строк дії договору та виконання зобов'язань. Предметом контролю визначено дії, які спричинили можливі зміни істотних умов договору про закупівлі.

Запропоновано послідовне виконання контрольних дій, спрямованих на виявлення відхилень норм від фактичного здійснення договірних зобов'язань. Здійснення контролю спрямовано не лише на дотримання норм, але й на дотримання принципів застосування договірних відносин та їх оформлення (самостійності замовника, документального забезпечення, законності).

Системне використання контролю істотних умов договору дозволить виявляти відхилення та протидіяти неефективному та неекономному використанню коштів державного бюджету.

Література

1. Дрозд І.К. Державний фінансовий контроль: результат є, а результативність? / І.К. Дрозд // Сучасний стан та перспективи розвитку державного контролю і аудиту в Україні: зб. наук. праць за заг. ред. В.Д. Базилевича. – К. : ВПЦ «Київський університет» – 2009. – С. 124-127.
2. МЕРТ підрахував втрати України від держзакупівель / Інтернет видання «Сьогодні.ua». [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ukr.segodnya.ua/economics/business/mert-podschital-poteri-ukrainy-ot-goszakupok-626027.html> (дата доступу 25.12.2015).
3. Підмогильний О.О. Актуальні проблеми регулювання сфери державних закупівель в Україні в сучасних політичних та економічних умовах / О.О. Підмогильний // Держава та регіони: Серія: Державне управління. – 2010. – № 1. – С. 93–97.
4. Міняйло О.І. Державні закупівлі як чинник активізації розвитку національної економіки / О.І. Міняйло // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2010. – № 7. – С. 16–18.
5. Михайлик Р.Р. Державні закупівлі: Науково-практичний коментар до Закону України «Про здійснення державних закупівель» – Т.1. / Р.Р. Михайлик. – Вид-во Глобалконсалтинг Україна, 2011. – 320 с.
6. Лопатников В.С. Закупки для государственных нужд: Особенности законодательства и контроль за его соблюдением (на примере Санкт-Петербурга) : монография / Лопатников В.С., Соколова И.П., Тажетдинов С.Р. – С.-Пб. : Наука, 2008. – 232 с.
7. Державні закупівлі в Європейському Союзі: системи оцінки та засоби правового захисту / Мартін Трайбас, Педер Бломберг, Пьотр-Нільс Горецькі та ін. [пер. з англ. О. Мацак]. – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. –176 с.
8. Порядок проведення перевірок державних закупівель Державною фінансовою інспекцією та її територіальними органами, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. N 631 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/631-2013-%D0%BF> (дата доступу 30.12.2015).
9. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 10.04.2014 № 1197-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1197-18> (дата доступу 11.01.2016).
10. Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року № 436-IV // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата доступу 11.01.2016).
11. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року № 435-IV // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> 11.01.2016 (дата доступу 11.01.2016).
12. Лістрова С. Новини держзакупівель: короткі нотатки / С. Лістрова // Бухгалтерія. – 2012. – №34. – С. 77–80.
13. Державні закупівлі: чергові зміни // Все про бухгалтерський облік. – 2012. – №74. – С. 10–13.
14. Положення про Державну службу статистики України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.2014 № 481 [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF> (дата доступу 11.01.2016).

References

1. Drozd, I.K. (2009), "State financial control: there is a result and what is about the effectiveness?", *The current state and development prospects of state control and audit in Ukraine: zb. nauk. prats za zah. red. V.D.Bazylevycha, VPTs "Kyivskyi universytet"*, Kyiv, Ukraine, pp. 124-127.
2. "MEDT calculated the loss of Ukraine from public procurement", Internet publication "Today.ua", available at: <http://ukr.segodnya.ua/economics/business/mert-podschital-poteri-ukrainy-ot-goszakupok-626027.html> (access date December 25, 2015)
3. Pidmohylnyi, O.O. (2010), "Actual problems of regulation of public procurement sphere in Ukraine in the current political and economic conditions", *Derzhava ta rehiony: Seria: Derzhavne upravlinnia*, no. 1, pp. 93–97.
4. Miniailo, O.I. (2010), "Public procurement as a factor of revitalization of the national economic development", *Derzhavnyi informatsiinyi biuletyn pro pryvatyzatsiiu*, no. 7, pp. 16–18.
5. Mykhailyk, R.R. (2011), *Derzhavni zakupivli* [Public procurement], *Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine "On public procurement"*, Vol. 1, Vyd-vo Hlobalkonsaltnyh Ukraina, 320 p.
6. Lopatnikov, V.S., Sokolova, I.P. and Tazhetdinov, S.R. (2008), *Zakupky dlya hosudarstvennykh nuzhd: Osobennosti zakonodatelstva i kontrol za ego soblyudeniem (na primere Sankt-Peterburga)* [Procurement for state needs: Features of the legislation and monitoring its implementation (for example, St. Petersburg)], monograph, Nauka, St. Petersburg, Russia, 232 p.

7. Martin Traibas, Peder Blomberg, Potr-Nils Horetski and others (2009), *Derzhavni zakupivli v Yevropeiskomu Soiuzi: systemy otsinky ta zasoby provovovho zakhystu* [Public procurement in the European Union: evaluation system and measures of legal remedies], Translated by O. Matsak, Tsentr adaptatsii derzhavnoi sluzhby do standartiv Yevropeiskoho Soiuzu, Kyiv, Ukraine, 176 p.

8. Procedure for audits of public procurement by the State Financial Inspection and its territorial bodies approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine from 01.08.2013, no. 631, Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine – available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/631-2013-%D0%BF> (access date December 30, 2015).

9. On Public Procurement: the Law of Ukraine from 10.04.2014, no. 1197-VII, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1197-18> 30.12.2015 (access date January 11, 2016).

10. The Economic Code of Ukraine, from 16 January, 2003, no. 436-IV, Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (access date January 11, 2016).

11. The Civil Code of Ukraine: from 16 January, 2003, no. 435-IV, Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> 11.01.2016 (access date January 11, 2016).

12. Listrova, S. (2012), "News of procurement: short notes", *Bukhhalteriia*, no. 34, pp. 77–80.

13. "Public procurement: regular amendments" (2012), *Vse pro bukhhalterskyi oblik*, no. 74, pp. 10–13.

14. Regulations on the State Statistics Service of Ukraine approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine from 23.09.2014, no. 481, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF> (access date January 11, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор, директор Навчально-наукового центру державного та фінансового контролю Інституту післядипломної освіти Київського національного університету ім. Т.Шевченка І.К.Дрозд

УДК 330.123.72

**Малюк О.С.,
к.э.н., доцент
Нестеренко И.Ю.,
магистр**

**Национальная металлургическая
академия Украины (г. Днепрпетровск)**

ОБОСНОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ПЛАНИРОВАНИЯ РЕМОНТОВ В УСЛОВИЯХ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

**Maliuk O.S.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.
Nesterenko I.Yu.,
master**

National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnepropetrovsk)

SUBSTANTIATION OF ECONOMIC EFFICIENCY FOR INTRODUCTION OF MODERN METHODS OF PLANNING OF REPAIRS IN CONDITIONS OF ENERGY ENTERPRISES

Постановка проблемы. Вопрос обеспечения энергетических потребностей Украины остро обсуждается как на макро, так и микроэкономическом уровне. Объёмы собственной добычи топливно-энергетических ресурсов не позволяют полностью обеспечить существующие потребности. Согласно официальным данным Укрстата [1], в 2013 году в Украину было экспортировано 18,6% общей потребности в угле (849 тыс.т. н.э.), 58,5% - в природном газе (22589 тыс.т. н.э.), 100% - в нефтепродуктах (7258 тыс.т. н.э.) и т.д. Учитывая сложности, связанные с экспортом топливно-энергетических ресурсов и увеличение их стоимости, наблюдается тенденция к переходу украинских предприятий на технологии, которые позволяют частично заменить такие топливно-энергетические ресурсы, как уголь, природный газ, мазут и т.д. электроэнергией.

В настоящее время время электроэнергия в Украине вырабатывается теплоэлектростанциями (49% общего объёма), гидроэлектростанциями (44 %) и атомными электростанциями (7%) [2]. В то же время, предприятия электроэнергетики характеризуются высокой степенью износа производственного оборудования, который по данным [2] составляет порядка 65-75%.

Анализ последних исследований и публикаций. В работах Жежеленко И.В., Завгородней О.И., Лута М.Т., Мирошника О.В., Саенко Ю.Л., Трунова И.М., Ящура А.И. и других авторов рассматриваются вопросы контроля технического состояния электроэнергетического оборудования, оценки его состояния, организации и планирования технического обслуживания и ремонтов и т.д. Однако до настоящего времени на многих украинских предприятиях электроэнергетики планирование ремонтов осуществляется с использованием устаревших методов и систем. Отчасти, это связано со сложным экономическим состоянием предприятий энергетической отрасли и трудностями выделения финансовых ресурсов, необходимых для внедрения современных систем планирования ремонтов. В то же время, проведение исследований, связанных с оценкой экономической эффективности внедрения современных методов планирования ремонтов, может доказать целесообразность их использования.

Постановка задания. Принимая во внимание все вышеизложенное, целью данного исследования является рассмотрение основных проблем, связанных с планированием технического обслуживания и ремонтов энергетического оборудования предприятий электроэнергетики, а также обоснование экономической эффективности внедрения современных методов планирования ремонтов на указанных предприятиях.

Изложение основного материала исследования. Согласно проведённому исследованию, в современной энергетике Украины закреплены базисные принципы планирования и реализации плановых ремонтов, прописанные в системе планово-предупредительного ремонта энергетического оборудования [3]. Даная «система» является наследием плановой экономики и концепция реализации ремонтов осуществляется по принципу «все и сразу», то есть ремонту подлежат конкретные виды оборудования, независимо от степени их физического и морального износа, в чётко определённый момент времени. Такой подход к реализации ремонтов требует огромных затрат, большая часть из которых является несвоевременной и не оправданной с экономической точки зрения.

Учитывая сложную энергетическую и экономическую ситуацию в Украине, необходимость увеличения объёмов выработки электрической энергии, в настоящее время специалистами ведущих энергетических предприятий ведутся активные работы, направленные на оптимизацию затрат на проведение ремонтов энергетического оборудования с целью повышения надёжности, долговечности и эффективности его работы.

Проведённый анализ литературы [4; 5; 6; 7; 8], описывающей практику проведения ремонтов энергетического оборудования ведущими энергетическими предприятиями мира, позволил сделать вывод, что в сложившихся на сегодня в Украине условиях ведения хозяйственной деятельности энергетическими предприятиями, наиболее предпочтительной системой планирования является система планово-предупредительных ремонтов по техническому состоянию оборудования.

Основное преимущество указанной системы в том, что планирование ремонтов осуществляется на основании информации о фактическом состоянии оборудования (степень задействованности в производственном процессе, технические характеристики, величина физического и морального износа и т.д.), что позволяет оптимизировать затраты, выделенные на проведение ремонтов. В частности, использование указанной системы планирования, позволяет избежать затрат на проведение ремонтов оборудования, если в этом нет технической необходимости.

В тоже время, применение системы планово-предупредительных ремонтов по техническому состоянию оборудования связано с организационно-техническими и экономическими проблемами. Рассмотрим основные особенности её использования. Практика эксплуатации оборудования показывает, что разные единицы энергетического оборудования с одним и тем же запланированным межремонтным ресурсом имеют разную степень физического износа по результатам дефектации во время капитальных ремонтов. Так, если на предприятии-изготовителе сборка узлов оборудования обезличенная, то возникают следующие ситуации в системе «вала и отверстия»: 1) Допуск вала на минус, а допуск отверстия на плюс. В результате эксплуатации у вала и отверстия будет биение, что увеличит степень физического износа конкретного узла. 2) Допуск вала на плюс, а допуск отверстия на минус. В результате эксплуатации у вала и отверстия будет повышенное трение, что также увеличит степень физического износа конкретного узла. 3) Допуски вала и отверстия на минус. В результате эксплуатации у вала и отверстия будут нормальные условия, поэтому, степень физического износа конкретного узла будет в пределах прогнозируемой нормы. 4) Допуски вала и отверстия на плюс. В результате эксплуатации у вала и отверстия будут также нормальные условия, и степень физического износа конкретного узла будет в пределах прогнозируемой нормы.

При обезличенной сборке узлов оборудования каждая из перечисленных ситуаций равновероятная. Следовательно, вероятность первых двух ситуаций, которые увеличивают степень физического износа, и вероятность вторых двух ситуаций, которые способствуют нормальному физическому износу, можно оценить по пятьдесят процентов. Таким образом, оборудование определённого типа можно укрупнённо разделить на две группы. В первую группу войдёт

оборудование, соответствующее первым двум ситуациям, изложенным выше. Во вторую группу войдет оборудование, соответствующее вторым двум ситуациям.

Прогнозируемый межремонтный ресурс оборудования соответствует необходимому уровню надёжности по результатам ресурсных испытаний. Испытания осуществляются на выборочном количестве оборудования. В их число может войти оборудование из каждой отмеченной группы. Поэтому результаты ресурсных испытаний будут усреднёнными, как и прогнозируемая (заданная) величина межремонтного ресурса конкретного типа оборудования. Следовательно, в эксплуатации разные узлы и оборудование в целом конкретной ресурсной модификации будут иметь разную степень физического износа. Отсюда следует, что часть оборудования, в пределах пятидесяти процентов, может иметь наработку в часах до капитального ремонта больше, чем заданная величина межремонтного ресурса. Однако такую возможность нужно обосновать оценкой технического состояния каждой единицы оборудования конкретного типа, что требует использования специальных приборов и аппаратов, а, в отдельных случаях, привлечения соответствующих специалистов.

В то же время, использование системы планово-предупредительных ремонтов по техническому состоянию оборудования позволяет выделить те единицы оборудования, ремонт которых является наиболее необходимым в текущий момент времени, его реализация позволит снизить количество аварийных остановок, повысить надёжность и фактического время работы оборудования, а следовательно объёмы производства и реализации продукции.

Практическая реализация системы планово-предупредительных ремонтов по техническому состоянию оборудования на энергетическом предприятии требует формирования соответствующей информационной базы, необходимой для проведения диагностики технического состояния энергетического оборудования на момент внедрения системы. Для её формирования необходимо использовать специальное оборудование и программные средства управления техническим обслуживанием и ремонтами (ТОиР), основанные на современных информационных технологиях.

Успешность и эффективность ремонтной деятельности зависит так же от смежных (связанных с ремонтами) процессов, а именно: своевременной поставки необходимых материалов и запасных частей, эффективности управления персоналом, качества ведения технической документации и др. Кроме того, каждая из ремонтных работ имеет определённые характеристики (технические, стоимостные, трудовые, временные и т.д.). Таким образом, выбор совокупности ремонтных работ в каждом конкретном случае – это задача, при решении которой должно быть учтено много факторов, их взаимосвязь и взаимозависимость. Также, требует учёта то, что все оборудование электростанции по влиянию на надёжность работы предприятия и объёмы производства электроэнергии подразделяется на отдельные группы, а именно [3]:

Первая группа – оборудование, отказ которого приводит к полной остановке производственного процесса. Такими элементами являются котёл, турбина, главные паропроводы, генератор, конденсационное устройство и др.

Вторая группа – оборудование, отказ которого приводит к частичному ограничению электрической и тепловой мощности энергоблока. К этой группе относятся тягодутьевые машины, питательные и конденсатные насосы и др.

Третья группа – оборудование, отказ которого приводит к снижению экономичности выработки электрической и тепловой энергии (например, регенеративные и сетевые подогреватели и др.).

Четвертая группа – оборудование, отказ которого не оказывает влияния на надёжность и экономичность энергетического предприятия.

Следует учесть тот факт, что ремонтная программа энергетического предприятия включает в себя ремонтные программы структурных подразделений (цехов), входящих в его состав, которые в свою очередь формируются из планов мероприятий ТОиР для каждой единицы оборудования на основании:

- результатов мониторинга технического состояния оборудования на соответствие требованиям нормативно-технической документации;
- оценки рисков в случае отказа от выполнения ремонтных работ и анализа вероятности выхода оборудования из строя;
- оценки ожидаемого экономического эффекта и сроков окупаемости планируемых мероприятий;
- годовых графиков ремонта оборудования;
- потребности в трудовых, энергетических, материальных и финансовых ресурсах;
- указания ремонтного приоритета для каждой работы и ожидаемого экономического эффекта от её выполнения.

Наличие приоритетов является одним из необходимых условий эффективного функционирования системы планирования технического обслуживания и ремонта оборудования. Наибольший приоритет имеют работы по исполнению предписаний контролирующих и

инспектирующих организаций, диагностике, техническому обслуживанию и ремонту оборудования. При определении приоритетности работ используются такие категории приоритетов в порядке убывания значимости: безопасность, живучесть, надёжность, экономичность.

Таким образом, планирование ремонтов необходимо осуществлять с учётом всех вышеперечисленных факторов. Практически это реализуется с помощью специального программного обеспечения, разработанного на базе системного подхода с использованием экономико-математических методов, позволяющих оптимизировать процесс планирования ремонтов и технического обслуживания оборудования с целью максимизации прибыли.

Максимизация прибыли может быть достигнута двумя путями:

1) за счёт увеличения объёмов производства и реализации продукции. Это происходит благодаря увеличению фактического времени работы оборудования, за счёт ликвидации «узких мест» в процессе эксплуатации и своевременного проведения ремонта оборудования. В этом случае общая величина затрат по статье «ремонт и техническое обслуживание» остаётся неизменной, происходит лишь оптимизация использования выделенных средств.

2) за счёт сокращения затрат по статье «ремонт и техническое обслуживание» (использование специального программного обеспечения позволяет добиться сокращения в среднем на 20% при сохранении надёжности оборудования за счёт сокращения затрат, выделенных на «малозначительные объекты»). В этом случае, при прочих равных условиях, происходит снижение общей величины затрат на производство продукции и увеличение прибыли от реализации.

В качестве практического примера рассмотрим инвестиционный проект внедрения системы плано-предупредительных ремонтов по техническому состоянию в условиях действующей теплоэлектростанции и проведём оценку его экономической эффективности.

Принимая во внимание повышенный спрос на электрическую энергию в промышленном регионе, который обеспечивает данная теплоэлектростанция, основной целью внедрения системы плано-предупредительных ремонтов по техническому состоянию является увеличение фактического времени работы оборудования, объёмов производства и реализации продукции.

Для осуществления указанной цели, инвестиционным проектом предусмотрены вложения в основные средства в объёме 1,4 млн. грн., которые будут использованы для приобретения и установки программного продукта управления техническим обслуживанием и ремонтами (SAP ERP), приобретения оборудования для проведения диагностики текущего состояния оборудования теплоэлектростанции и т.п.

Использование системы плано-предупредительных ремонтов по техническому состоянию позволит выделить те единицы оборудования, ремонт которых является наиболее целесообразным в данный период времени. Предполагается, что в результате проведения ремонтов, выделенного с помощью SAP ERP оборудования, затраты по статье «ремонт и техническое обслуживание» останутся неизменными, а фонд фактического времени работы оборудования теплоэлектростанции, по предварительным оценкам специалистов предприятия, ежегодно будет увеличиваться на 5-7%, что приведёт к соответствующему увеличению объёмов производства и реализации. В то же время, увеличение объёмов производства электрической энергии потребует инвестиций в оборотные средства предприятия, которые при увеличении объёмов производства на 5% составят в первом году реализации проекта 15,25 млн. грн., во втором – 16,52 млн. грн., в третьем – 16,81 млн. грн.

Проведённые расчёты показали, что, несмотря на незначительное увеличение амортизационных отчислений, увеличение объёмов производства приведёт к снижению удельной себестоимости продукции за счёт снижения величины условно-постоянных затрат. Прирост прибыли от реализации продукции в первом году реализации проекта составит 17,465 млн. грн., во втором – 36,17 млн. грн., в третьем – 5581 млн. грн.

Оценка экономической эффективности инвестиционного проекта выполнена с учётом ставки дисконтирования 28%. Дисконтированный срок окупаемости проекта составил 1,04 года, внутренняя ставка доходности проекта 318%. Полученные данные указывают на экономическую эффективность внедрения системы плано-предупредительных ремонтов по техническому состоянию на теплоэлектростанции.

Выводы из проведенного исследования. Проведённое исследование позволило получить важный вывод, доказывающий экономическую эффективность внедрения современных методов планирования ремонтов на предприятиях электроэнергетики. На конкретном примере было доказано, что внедрение системы плано-предупредительных ремонтов по техническому состоянию позволяет увеличить фактическое время работы оборудования, повысить объёмы производства электрической энергии (которая является на сегодня важнейшим энергетическим ресурсом) без привлечения значительных вложений в основные фонды. Кроме того, использование современных систем планирования ремонтов в долгосрочном периоде позволит снизить степень износа производственного оборудования, повысить его надёжность, безотказность и, что особенно важно, безопасность.

Литература

1. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.oneu.edu.ua/files/StatSchorichnyk_Ukrainy_2013.pdf (дата доступу 20.01.2016).
2. Аналітичний огляд енергетики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaea.com.ua/analitichnij-oglyad-energetiki-ukra%D1%97ni-stanom-na-lipen-serpen-2015-i-chastina> (дата доступу 20.01.2016).
3. Ящур А.И. Система технического обслуживания и ремонта энергетического оборудования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.e-reading.club/bookreader.php/129682/Yashchura_-_Sistema_tehnicheskogo_obslyzhvaniya_i_remonta_energeticheskogo_oborudovaniya___Spravochnik.html (дата доступу 22.01.2016).
4. Совмещение системы ППР с ремонтом по состоянию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.galaktika.ru/eam/sovmeshhenie-sistemy-ppr-s-remontom-po-sostoyaniyu.html> (дата доступу 20.01.2016).
5. Современные системы технического обслуживания и ремонта оборудования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mining-media.ru/ru/article/geoinformsys/4681-sovremennye-sistemy-tekhnicheskogo_obslyzhvaniya-i-remonta-oborudovaniya-v-mirovoj-gornodobyvayushchej-otrasli (дата доступу 22.01.2016).
6. Овсянников А. Стратегии ТОиР и диагностика оборудования [Электронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.news.elteh.ru/arh/2008/50/20.php>. (дата доступу 20.01.2016).
7. Економіка підприємства : підручник /За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид-во 2–ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
8. Положение о системе планово предупредительных ремонтов основного оборудования коммунальных теплоэнергетических предприятий. – М. : Стройиздат, 1986.

References

1. "Statistical Yearbook of Ukraine for 2013", available at: http://library.oneu.edu.ua/files/StatSchorichnyk_Ukrainy_2013.pdf (access date January 20, 2016).
2. "Analytical Review of Energy in Ukraine", available at: <http://uaea.com.ua/analitichnij-oglyad-energetiki-ukra%D1%97ni-stanom-na-lipen-serpen-2015-i-chastina> (access date January 20, 2016).
3. Yashchur, A.I. "The system of maintenance and repairs of energy equipment", available at: http://e-reading.club/bookreader.php/129682/Yashchura_-_Sistema_tehnicheskogo_obslyzhvaniya_i_remonta_energeticheskogo_oborudovaniya___Spravochnik.html (access date January 22, 2016).
4. "Combining SPR system with repair by condition", available at: <http://galaktika.ru/eam/sovmeshhenie-sistemy-ppr-s-remontom-po-sostoyaniyu.html> (access date January 20, 2016).
5. "Modern systems of maintenance and repair of equipment", available at: http://mining-media.ru/ru/article/geoinformsys/4681-sovremennye-sistemy-tekhnicheskogo_obslyzhvaniya-i-remonta-oborudovaniya-v-mirovoj-gornodobyvayushchej-otrasli (access date January 22, 2016).
6. Ovsyannikov, A. "MRO strategy and diagnostics of equipment", available at: <http://news.elteh.ru/arh/2008/50/20.php> (access date January 20, 2016).
7. Pokropyvnyi, S.F. (2001), *Ekonomika pidpriemstva* [Economics of Enterprise], tutorial, 2nd edition, revised and added, KNEU, Kyiv, Ukraine, 528 p.
8. "Regulation on the system of planned preventive maintenance of the main equipment of thermal power municipal enterprises", *Stroyizdat*, Moscow, Russia, 1986.

Рецензент: д.е.н., професор, декан факультету економіки та менеджменту
Національної металургійної академії України К.Ф. Ковальчук

УДК 330.354:338.4:339.5

Сапігура С.О.,
аспірантка* кафедри міжнародної торгівлі
Київський національний
торговельно-економічний університет

СУТІСНО-ДЕФІНІТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ВИРОБНИЧОГО АУТСОРСИНГУ

Sapihura S.O.,
graduate student at the department of international trade
Kyiv National Trade and Economics University

INTERNATIONAL MANUFACTURING OUTSOURCING NATURE AND TERMINOLOGY DEFINING

Постановка проблеми. Глобалізація світового господарства сприяла виникненню нових економічних інструментів, які динамічно розвиваються паралельно з виходом бізнесу за межі національних економік, зокрема, розширенням географії транснаціональних корпорацій. Один із таких інструментів – міжнародний виробничий аутсорсинг, який отримав величезний стимул розвитку в системі регіональних об'єднань глобального характеру з взаємопов'язаними виробничими ланцюгами. На сьогодні він є стратегічним напрямком інтеграції в глобальні ланцюги з високою доданою вартістю. Проте як його розуміння, так і функції у світогосподарських зв'язках поки що з'ясовані недостатньо. Також існує широка інтерпретація видів і функцій аутсорсингу [6], навіть його визначень, що утруднює розуміння цього економічного явища, а тому – і його використання.

Виходячи з того, що сам термін «аутсорсинг» є запозиченим, необхідно провести сутнісно-дефінітивне дослідження його понять і термінологічних інваріантів, які використовуються в середовищі міжнародної промислової кооперації саме західними науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз показує, що лише одиниці українських науковців займаються дослідженням аутсорсингу в діяльності промислових підприємств, проте серед їхнього доробку немає праць, які були б присвячені сутності міжнародного виробничого аутсорсингу [1; 2; 3; 5]. Використана ж термінологія свідчить, що сутнісно-дефінітивне визначення, розуміння самого поняття «міжнародний виробничий аутсорсинг» досі залишається нез'ясованим, тому підмінюється як українськими, так і та російськими науковцями іншими поняттями: «дроблення» (некоректний переклад *fragmentation*), «офшорний аутсорсинг» (транслітерація *offshore outsourcing*) [3], «міжнародна промислова кооперація» та ін. Зауважимо, що використання прикметника «промисловий» замість «виробничий» теж є некоректним. Порівняймо: промисловість (англ. *industry*), промислові товари, промислова галузь; але: виробництво (англ. *manufacturing, production*), виробничий процес, процес виробництва, виробничий ланцюг / ланцюг виробництва, виробничий аутсорсинг.

Постановка завдання. Зважаючи на викладене, метою статті є сутнісно-дефінітивне дослідження міжнародного виробничого аутсорсингу в контексті глобальних ланцюгів доданої вартості. Мета передбачає вирішення таких завдань: компаративний аналіз термінології, що використовуються науковцями розвинених країн; визначення функціональних характеристик аутсорсингу й на основі цього – виокремлення оптимального термінологічного поняття та обґрунтування його використання в науковій та виробничій економічній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток глобальних ланцюгів доданої вартості докорінно змінив організацію світового виробництва товарів і надання послуг, що, у свою чергу, має глибокий ефект у міжнародній торгівлі та інвестиційній активності. Від того, на скільки глибоко інтегрована окрема країна в глобальних ланцюгах доданої вартості, залежать її макроекономічні показники, вагомість на світовій арені, подальший розвиток узагалі. Міжнародний поділ виробництва завжди був підґрунтям для активізації торговельних відносин. Країни, будучи ланками виробничого ланцюга, імпортують товари, деталі, частини виробів до країн, у яких вони стають комплектуючими (сировиною) для виробництва інших комплектуючих, або вже кінцевого чи готового для продажу товару (*final goods*), який стає об'єктом уже експортних операцій. Умови третьої хвилі глобалізації дозволяють знизити середні витрати на транспортування й зв'язок до історичного мінімуму завдяки науково-технічному прогресу та політиці лібералізації торгівлі. У свою чергу, послаблення, або значне усунення торговельних бар'єрів у межах регіональних об'єднань, зон вільної торгівлі стимулює

* Науковий керівник: Онищенко В.П. – д. е. н., професор

створення нових і розвиток існуючих міжнародних ланцюгів виробництва. Тому поза сумнівом, що глобальні ланцюги доданої вартості є показовою ознакою глобалізації. Глобальний виробничий ланцюг є досить складним утворенням на основі взаємовигідних міжнародних домовленостей, є комплексною мережею, яка включає безпосереднє виробництво (від ідеї, дизайну до її реалізації), логістику, транспортування, митні процедури, інші дії з обслуговування експортно-імпорتنих операцій.

Тому Р. Болдвін [7] пропонує класифікувати глобальні ланцюги доданої вартості (або глобальні виробничі мережі/ланцюги) на: 1) мережі-павуки (*spiders*), в основі яких лежать процеси виробництва численних комплектуючих, деталей, частин, які збираються за довільним порядком; б) ланцюги-змії (*snakes*), концепція яких передбачає такий виробничий процес, що вимагає чіткої послідовності, зумовленої інженерними рішеннями, і в межах яких товари (деталі) рухаються від початкової стадії виробництва до останньої (причому вартість додається на кожному етапі їх руху). Але більшість міжнародних виробничих ланцюгів представляють собою симбіоз обох моделей. Крім того, є дані про появу й роботу в США «екстремальної форми міжнародної фрагментації виробничого ланцюга (*fragmentation of production*), так званих «виробників, які не мають виробничих потужностей» (*factoryless goods producers*) [10]. Аналогічні організації формально класифікуються за державним статистичним обліком як компанії сектору роздрібної торгівлі, хоча вони займаються діяльністю, яка передує самому виробництву (дизайн, інжиніринг) і, крім того, здійснюють контроль над виробництвом продукції. Така комплексність і потенційно різні критерії аналізу не дозволяють визначити, виміряти й простежити глобальні ланцюги доданої вартості уніфікованим, одним методом. Потрібен комплексний підхід. Тому в економічній літературі пропонуються дослідження, які суперечливі й різночудні своїми концепціями, методами і термінологією. Ініціативна група Дюкського університету зі США (Duke University), керуючись результатами своїх досліджень ланцюгів доданої вартості, дає таке визначення (*переклад – С.С.*): «Глобальний ланцюг доданої вартості охоплює повний спектр видів діяльності, які проводяться від створення концепції продукту чи послуги до кінцевого його споживання, і описує, як ці види діяльності розподіляються в географічному просторі й між кордонами країн» [28, с. 86]. Наукові праці, присвячені питанням міжнародної торгівлі, міжнародній економіці, позначають цей феномен різними термінами: дезінтеграція виробництва (*disintegration of production*) [15]; фрагментація (*fragmentation*) [20]; міжнародний сорсинг (*international sourcing*) [29]; міжнародний аутсорсинг (*international outsourcing*) [13]; аутсорсинг (*outsourcing*) [12]; міжнародний розподіл виробництва (*international production sharing*) [11] або поділ праці; розподіл ланцюга доданої вартості (*slicing (up) the value chain*) [21; 22]; зв'язування/поєднання окремих виробничих функцій, розміщених на географічно різних територіях, в один ланцюг (*spatial unbundling*) [8] (згодом, в іншій своїй праці [9], автор вживає *offshoring* замість *spatial unbundling*); вертикальна спеціалізація (*vertical specialization*) [17; 18; 19] (тут зауважимо, що чим вищу ланку виробничого ланцюга займає країна, тим якіснішою є інтеграція в ланцюг, тобто є вищою додана вартість); інтернаціоналізація виробництва (*internationalisation of production*); багатоланкове виробництво (*multi-stage production*); вузькоспеціалізоване виробництво (*intra-product specialisation*); переміщення виробництва (*production relocation*); міжнародна сегментація виробництва (*international segmentation of production*). Західні теоретики міжнародної торгівлі більше схильні вживати термін «фрагментація» (*fragmentation*) щодо ланцюгів доданої вартості, що ми вважаємо загальним і вичерпним. Термін уперше був запропонований 1990 р. Рональдом Джонсом та Генриком Кьєржовскі [20].

Натомість українські й російські науковці використовують технічний переклад цього терміну – «дроблення», що є некоректним, тому пропонуємо використовувати термін «фрагментація» (як запозичення-інтернаціоналізм, так само, як ми не перекладаємо, а вживаємо транслітеровано «маркетинг», «менеджмент», «контент» тощо). Значеннєвою основою поняття є концепція фрагментів, частин, «проміжних продуктів» (*middle product*), яка була висунута ще на початку 1980-х рр. Кальян Саньял і Рональд Джонс [26] і констатує, що всі товари, які є об'єктом експортно-імпорتنих операцій на світовому ринку, мають деяку додану вартість для національної економіки через: або виробництво й складання на національних підприємствах, або транспортування цих товарів (чи надання суміжних послуг) національними підприємствами.

Інші терміни, що використовуються для поняття глобальних ланцюгів доданої вартості, як свідчить аналіз наукових праць, використовуються як взаємозамінні. Окрім того, звернувшись до англомовних економічних словників, глосаріїв, виявлено, що, наприклад, серед декількох визначень терміну «аутсорсинг» зазначається, що він є синонімом терміну «фрагментація» [27].

Але якщо більшість термінів, наведених вище, мають пояснення у своїй лексичній основі (пояснюють самі себе), то такі терміни, як «офшоринг» й «аутсорсинг» потребують окремого дослідження й сутнісно-дефінітивного визначення.

Аутсорсинг. Поняття аутсорсингу досі викликає дебати в наукових колах. Але цей феномен є результатом еволюції. Погоджуємось із Глосо де Віта та Катерін Ванг, які відмічають: «Помилково вважати, що аутсорсинг є новим феноменом тому, що практика субпідрядних зв'язків з'явилася ще з часів індустриальної революції. <...> Дослідженням коренів, підґрунтя теорії аутсорсингу і його розвитку слід проводити в контексті протиріччя «bigger-is-better» проти «small-is-beautiful». Парадигма

«bigger-is-better» означає стратегію виробництва великих обсягів продукції і створення великих ієрархічних компаній. Чим більшим є підприємство, тим більший відбувається поділ праці. Це є одним з основних причин масштабних виробництв. Зазвичай витрати на ведення бізнесу в жодному разі не підвищуються пропорційно кількості виробництва, масштабна система виробництва є неминучою. На доповнення до масштабного виробництва вертикальна інтеграція запропонувала можливості закріпити, зберегти канали постачальників і дистриб'юторів, горизонтальна інтеграція запропонувала доступ до ширших ринків, а конгломератна, портфельна диверсифікація забезпечила можливість отримати вигоди від зменшення ризиків та збільшення ефективності шляхом диверсифікації» [14, с. 2]. Науковці зазначають, що з 1980-х рр. транснаціональні компанії радикально змінили парадигму ведення бізнесу, вбачаючи конкурентною перевагою «малий розмір і високу вартість», а не «великий розмір і великий обсяг», що призвело до появи буму даунскоупінгу (*down-scoping*), даунсайзінгу (*downsizing*) і аутсорсингу (*outsourcing*), до яких корпорації вдавалися, щоб перетворити свої компанії на менші, зручніші в управлінні, та більш гнучкі, що ставало їх конкурентною перевагою [14, с. 3].

Автори узагальнюють, визначаючи аутсорсинг як *угоду субпідряду, яка тягне за собою постачання товарам і/або послугами зовнішнім провайдером*.

Так, Глосо де Віта та Катерін Л. Ванг стверджують, що природа аутсорсингу швидко еволюціонує (тому, на нашу думку, логічно, що феномен набуває нових ознак, які доповнюють і видозмінюють визначення поняття). Вони вперше пропонують формальну систематизацію різних хвиль, або поколінь, аутсорсингу, що проливає більше світла на значення цього феномену [14, с. 7].

Таксономія поколінь аутсорсингу дає можливість зрозуміти, чому терміни «аутсорсинг» й «офшоринг» тривалий час були майже тотожними. Це пояснюється тим, що першими провайдерами послуг по т.зв. «офшорингу» для американських компаній (саме американські компанії першими вдалися до широкої практики міжнародного аутсорсингу) були індійські компанії, розміщені «*offshore*» – тобто на іншому континенті. Тому коли йшлося, по суті, про міжнародний аутсорсинг, уживався термін «*offshoring*» (анг.). Якщо і розмежовувалися «аутсорсинг» й «офшоринг», то перший означав аутсорсинг як такий, а останній – *міжнародний* аутсорсинг (аутсорсер з іншого континенту, з Індії). Жоден науковець в аналізованих нами робіт (до кінця 1990-х рр.) не відокремлює міжнародний аутсорсинг від офшорингу. Якщо ми звернемося до англословників західних видавництв чи наукових праць, опублікованих до 2000 р., упевнимся, що неможливо чітко простежити різницю цих термінів: *вони подаються як синоніми*. Тільки в останніх наукових роботах західні науковці виокремлюють поняття «міжнародний аутсорсинг» й «офшоринг». Але сучасні українські та російські науковці (принаймні ті, наукові роботи яких ми проаналізували), не розрізняють цих понять і помилково вживають «офшоринг» як синонім міжнародного аутсорсингу. Лише аналіз наукових праць західних науковців, які досліджують аутсорсингові міжнародні відносини третьої хвилі, розкриває чіткі відмінності між міжнародним аутсорсингом і офшорингом.

У процесі аналізу саме сутнісно-дефінітивне визначення міжнародного виробничого аутсорсингу через призму таксономії аутсорсингових поколінь пролило світло на причини того, чому в наукових колах вітчизняних і російських науковців досі наводяться принципово різні визначення, існує багато протиріч, підходів до визначення аутсорсингу та, відповідно, існує плутанина в термінології.

Щоб визначити, які твердження є хибними, варто провести аналіз й узагальнення низки наукових робіт вітчизняних і російських науковців.

Результати проведених досліджень свідчать, що «аутсорсинг» і «субпідряд» чітко відокремлюються [5]. Низка українських і російських дослідників ототожнюють аутсорсинг з кооперацією (лат. *cooperatio* – співробітництво), що цілком обґрунтовано, оскільки, на нашу думку, міжнародний виробничий аутсорсинг у результаті еволюційних трансформацій став сучасною формою кооперації. За визначенням Е.Ф. Борисова: «Кооперація – форма тривалих і стійких зв'язків, між господарсько самостійними підприємствами, зайнятими спільним виготовленням певної продукції на основі спеціалізації» [4].

У західній економічній літературі термін «промислова кооперація» використовують як у вузькому значенні (кооперація суто виробничої діяльності), так і в широкому (також наукові дослідження, матеріально-технічне забезпечення, процес виробництва, збут продукції, управління підприємством та ін.).

У словнику термінів, опублікованого ЄЕК ООН 1983 р., промислове співробітництво (до терміну «промислове співробітництво» прирівнюється термін «виробнича кооперація» у широкому своєму значенні) визначено як: «Відносини між підприємствами, які ґрунтуються на довгостроковій спільності інтересів» [16].

Окрім того, такі найважливіші риси промислової кооперації (за твердженнями більшості зарубіжних економістів) як тривалість господарських зв'язків; їхня спрямованість на виробництво матеріальних благ; спільна або технологічно пов'язана діяльність для економії витрат; удосконалення виробництва; підвищення продуктивності праці, якості виготовленої продукції та ефективності виробництва, – є традиційними ознаками міжнародному виробничому аутсорсингу.

Офшоринг та міжнародний аутсорсинг. У чому відмінність понять «офшоринг» і «міжнародний аутсорсинг»? Певну відповідь дають західні науковці. Так, Дж. Пушел під офшорингом

(*offshoring*) розуміє нову форму міжнародної фрагментації процесу виробництва (*international fragmentation of the production process*). Вона вживає термін *material offshoring*, говорячи про офшоринг операцій виробництва товарів (матеріальних благ), і розуміє його як «розміщення виробничої ланки (етапу виробництва) (*production stage*) поза контролем компанії-замовника (*not in-house*), при чому компанія, в якій відбувається етап виробництва, є іноземною, тобто зареєстрована в іншій країні (*not home country*)» [25]. Автор уточнює, що «офшоринг стосується більше місця розміщення виробничого процесу, ніж місця, з якого здійснюється контроль над ним». У табл. 1 проілюстровано, що «офшоринг може здійснюватися шляхом прямих іноземних інвестицій або шляхом міжнародного аутсорсингу» [25, с. 43].

Таблиця 1

Організація виробничого процесу

Контроль за етапами виробництва	Місце розміщення виробничої ланки/етапу виробництва (<i>production stage</i>)	
	Іноземна країна	Країна реєстрації компанії (<i>home country</i>)
Компанія (<i>in-house</i>)	Прямі іноземні інвестиції	Інтеграція
Поза компанією (<i>arms-length</i>)	Міжнародний аутсорсинг	Аутсорсинг у межах країни реєстрації компанії (внутрішній/домашній аутсорсинг)

Джерело: [25, с. 44]

К. Оуслен, розглядаючи аутсорсинг як бізнес-стратегію, наводить більше аргументів щодо різниці між термінами, зауважуючи, що справді «офшоринг» часто замінюється терміном «аутсорсинг», і зазначає: «Тоді як аутсорсинг відноситься до переміщення робочої сили, або виробничих процесів до зовнішніх провайдерів незалежно від місця розташування даного провайдера, офшоринг відноситься до переміщення робочої сили, або виробничих процесів до будь-якої іншої країни, причому немає різниці, чи провайдер є зовнішнім (*external provider*), чи частиною, філією компанії (*affiliated with the firm*). Аутсорсинг може включати переміщення робочої сили як і в межах країни, так і до іншої країни, тоді як офшоринг стосується лише міжнародного переміщення. Терміни «офшоринг» і «міжнародний аутсорсинг» розуміються тільки як переміщення робочої сили чи виробничих процесів до зовнішнього провайдера, який розміщений в іншій країні. Ключ у тому, який процес має на увазі, лежить у визначенні того, що виробляється/надається в межах компанії, а що – поза нею (див. табл. 2). Але це ускладнюється через існування великої різноманітності форм організації бізнесу. Злиття, стратегічні альянси й урядово-приватні партнерства (*public-private partnerships*) ускладнюють визначення меж між внутрішнім і зовнішнім (*internal/external*), також існує багато термінів, які використовуються для бізнес-стратегій і стосуються такої реструктуризації підприємств, які тільки ускладнюють картину термінології. Більше того, багато компаній розробили стратегії передачі певних функцій/видів діяльності, які є ще складнішими. Деякі перекладачі критикують термін «офшоринг» з тієї причини, що в європейському контексті він утрачає своє значення, але щодо США, де «офшоринг» розуміється переважно як переміщення джерела робочої сили до таких країн, як Індія й Китай, з'явилися інші терміни, такі як «ніашоринг» (*nearshoring*), коли йдеться про офшоринг зі США до Канади й Мексики. Таким чином, розглядаються такі терміни, як «глобальний» («*global*»), «міжнародний» («*international*» або «*cross-border*») аутсорсинг. Усі ці терміни стосуються як промислового, так і сервісного аутсорсингу» [23, с. 3].

Таблиця 2

Матриця інсорсингу, аутсорсингу та офшорингу

РОЗМІЩЕННЯ				
Сорсинг	Між компаніями (аутсорсинг)	у межах країни	за кордоном	Офшоринг
		Національний аутсорсинг	Міжнародний аутсорсинг	
	У межах компанії (інсорсинг)	Національне постачання	Міжнародний інсорсинг	
		у межах країни	між країнами	

Джерело: [23, с. 3]

Отже, Оуслен розділяє міжнародний аутсорсинг й офшоринг, але не дає чітких відмінностей.

Схожі відмінності між ними, але ширше роз'яснюючи, подає «Енциклопедія світової економіки»: «Терміни <...> використовують, коли компоненти/частини продукту або послуги виробляються в декількох країнах. Термін офшоринг часто стосується компанії, яка переміщує декілька своїх операцій до іншої країни на іншому континенті (*overseas*), залишаючи за собою право власності на ці операції.

Компанія «Intel», наприклад, виробляє мікросипи в Китаї та Коста Ріці, маючи в цих країнах свої власні дочірні підприємства, отож, дана виробнича діяльність переміщена в іншу країну (*offshore*). Аутсорсинг стосується переміщення діяльності компанії за її межі (чи іншої компанії, що розміщена в тій самій країні, в такому випадку ми говоримо про внутрішній аутсорсинг (*domestic outsourcing*)), чи іншої компанії, розміщеній в іншій країні, тобто передається на міжнародний аутсорсинг. Компанія «Mattel», наприклад, виробляє ляльки «Barbie» в декількох країнах, застосовуючи міжнародний аутсорсинг. На відміну від «Intel», «Mattel» не має власних компаній у тих країнах, де виробляються її продукти. Виходячи з цього, немає чіткого розмежування між міжнародним аутсорсингом й офшорингом, і ми можемо використовувати будь-який із цих термінів до процесу перенесення функцій/діяльності компанії в іншу країну» [24]. Таким чином, обидва терміни використовуються, коли виробничі процеси переносяться в іншу країну.

На нашу думку, питання треба ставити по-іншому: кому саме ми передаємо ці процеси? Тобто відповідь щодо ключової різниці між поняттями «міжнародний аутсорсинг» й «офшоринг» лежить більше в юридичній площині, ніж у географії розміщення виробництва. Можна зробити висновок, що ознаками офшорингу є: у географічній площині – інший континент; у юридичній – дочірня компанія/філія/внутрішня структурна одиниця, розміщена в іншій країні, тобто компанія, яка має дочірньо-материнський зв'язок. Ознаки міжнародного аутсорсингу: у географічній площині – будь-яка інша країна; юридичній – функції передаються зовнішній, чужій компанії.

Офшоринг, міжнародний аутсорсинг та фрагментація. Офшоринг виробничого процесу означає вихід виробничих процесів за межі кордонів – якщо точніше, то на інший континент, – і вирішує питання: де локалізувати виробництво/виробничі потужності кожного етапу виробництва? Воно є стратегічним і перебуває у сфері досліджень міжнародного менеджменту. Фрагментація виробничого процесу вирішує інші питання: як виробляти, як налагодити виробництво, організувати виробничий ланцюг?. Ці питання носять операційний характер. Тобто коли ми розглядаємо будь-який глобальний ланцюг виробництва будь-якого типу, він за своєю природою є фрагментацією. Але коли ми говоримо про зв'язок між ланками, то оперуємо термінами: «офшоринг» – коли компанія, в яку перенесено виробничі операції, має дочірньо-материнський зв'язок із компанією-замовником, та розміщена на іншому континенті), і міжнародний (виробничий) зв'язок; «аутсорсинг» – коли компанія, яка виконує на замовлення виробничі операції, є іноземною й не має дочірньо-материнського зв'язку з компанією-замовником. На рис. 3 ми проілюстрували модель виробничих ланцюгів з географічно різними ланками і юридичними ознаками.

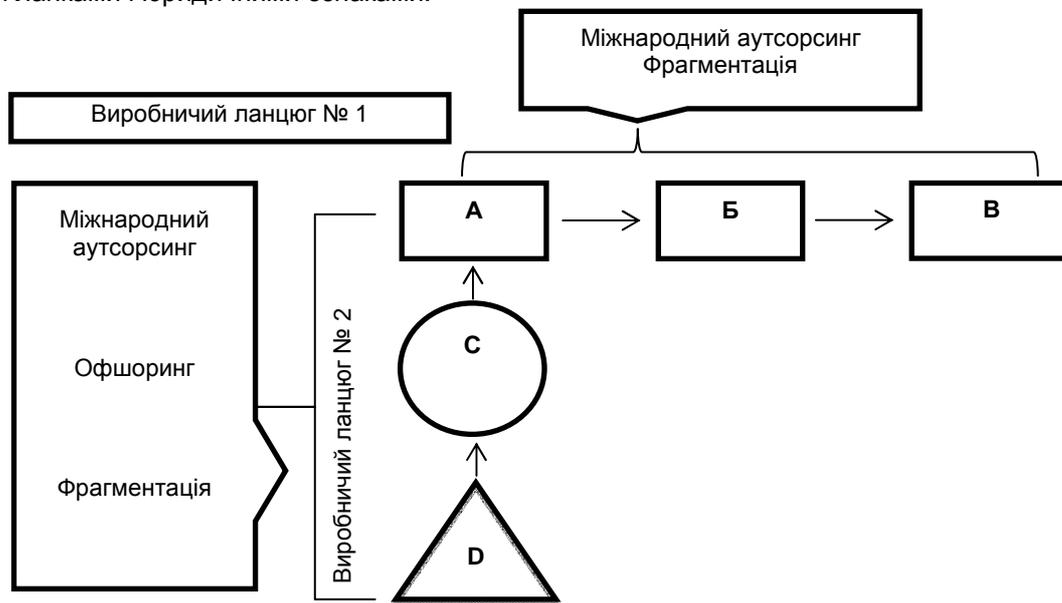

Рис. 3. Зв'язки між ланками виробничих ланцюгів

Джерело: авторська розробка

Виробничий ланцюг №1 включає ланки А, Б, В, які є незалежними одна від одної компанії (не мають дочірньо-материнських відносин) та локалізовані в різних країнах. У цьому виробничому ланцюгу: Б – замовник для А (відповідно А – підрядник-аутсорсер для Б); В – замовник для Б (відповідно Б – підрядник-аутсорсер для В). За обома ознаками (географічною та юридичною) ланки виробничого ланцюга №1 пов'язані міжнародним виробничим аутсорсингом.

Ланки виробничого ланцюга №2 розміщені в різних країнах, причому D – локалізована в іноземній країні, що на іншому континенті. Ланка А – замовник для С (відповідно С – підрядник-аутсорсер для А). Ланка С – замовник для D (відповідно D – підрядник-аутсорсер для С). У цьому

виробничому ланцюгу виробнича кооперація між *C* і *D* побудована на основі міжнародного виробничого аутсорсингу, що в даному випадку має підстави бути ототожненим до офшорингу виробництва за географічною ознакою та за своєю суттю загалом. За умови, якби *D* була філією *C*, ми говорили б виключно про офшоринг виробництва, і аж ніяк не про міжнародний виробничий аутсорсинг.

Обидва виробничі ланцюги є фрагментованими, тому в обох випадках має місце міжнародна фрагментація виробничого ланцюга.

Представимо алгоритм відношень (тут виробничий ланцюг – в/л). Таким чином: в/л№1=в/л№2 з погляду міжнародної фрагментації та міжнародного виробничого аутсорсингу за географічною ознакою, але: в/л№2≠в/л№1 за юридичною ознакою. Якщо кожен виробничий процес, що розділений на етапи, локалізовані між різними країнами, можна назвати міжнародною фрагментацією виробництва, то не кожен таку фрагментацію можна ідентифікувати як офшоринг. Якщо за умов міжнародної фрагментації етап виробничого процесу виконується **сторонньою** іноземною компанією (у рамках умов міжнародного контракту), ці міжнародні коопераційні відносини ідентифікуються як міжнародний виробничий аутсорсинг. Його можна визначити як клей між ланками глобальних ланцюгів доданої вартості, своєрідну форму коопераційних виробничих взаємозалежних відносин, скріплених міжнародними контрактами. **Міжнародний аутсорсинг** – форма організації й ведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами підприємницької (економічної) діяльності різних країн (різних митних зон, однієї зони вільної торгівлі), що відображена в міжнародних договірних домовленостях на виконання певних робіт (виробництво певної продукції) або надання послуг (або робіт, які одночасно супроводжуються наданням послуг). У вужчому розумінні, **міжнародний виробничий аутсорсинг** – виробництво на замовлення продукції, що експортується як проміжний продукт, сировина для подальших виробничих процесів сторони-замовника.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу можна зробити низку висновків.

Термін «фрагментація» некоректно перекладати з англійської мови як «дроблення», а вживати шляхом транслітерації (як слово-запозичення).

«Офшоринг» як економічний феномен у науковому світі визначають по-різному. Але, простеживши хронологію термінологічної інтерпретації, термін «офшоринг» на сьогодні є найпоширенішим через уподібнення його з іншими поняттями (особливо серед українських і російських науковців). У результаті сутнісно-дефінітивного дослідження визначено, що термін «міжнародна фрагментація» є загальним щодо глобальних ланцюгів доданої вартості. Говорячи про міжнародний поділ виробничого процесу між *окремими ланками* таких ланцюгів, раціонально використовувати термін «міжнародна фрагментація» замість «офшоринг виробництва». Бо офшоринг виробництва обмежується фрагментацією процесу виробництва між країнами, що розміщені на різних континентах (за умови набуття географічної ознаки), та тим, що аутсорсер є дочірньою компанією або юридично підпорядкованою (за умови набуття юридичної ознаки). Знаючи історію походження терміну «офшоринг» (перша практика перенесення американськими компаніями джерела виробничих чи людських ресурсів на інший континент), певним чином можна уникнути уподібнення терміну «офшоринг виробництва» з «міжнародним виробничим аутсорсингом». Проте значення останнього, на відміну від офшорингу, відрізняється ключовими факторами: юридичною (аутсорсер є «чужою» іноземною компанією) та географічною ознаками. Ці ознаки міжнародного виробничого аутсорсингу розкривають його суть як форми міжнародних коопераційних зв'язків. Тому коли ми говоримо про форму кооперації між окремими ланками глобальних ланцюгів доданої вартості, одна з яких передає (замовник) певний етап виробництва чи функцію, а інша (аутсорсер) виробляє, виконує на замовлення в рамках міжнародного контракту, – доречно використовувати термін «міжнародний аутсорсинг».

Література

1. Крупа О.В. Механізм організації аутсорсингу допоміжних бізнес-процесів промислових підприємств : дис. ... к. екон. н. : 08.00.04 / О.В. Крупа ; Хмельницький нац. ун-т. – Хмельницький, 2014. – 210 с.
2. Матвій І.Є. Аутсорсинг логістичних бізнес-функцій машинобудівного підприємства : дис. ... к. екон. н. : 08.00.04 / І.Є. Матвій ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2009. – 181 с.
3. Микало О.І. Застосування аутсорсингу на промислових підприємствах : дис. ... к. екон. н. : 08.00.04 / О.І. Микало ; КПІ. – К., 2012. – 183 с.
4. Хрестоматія по экономической теории / сост. Е.Ф. Борисов. – М. : Юристъ, 2000. – 536 с.
5. Чухрай Н. Аутсорсинг в логістиці: європейський та український досвід / Н. Чухрай // Транспорт і логістика. – 2007. – №5 (19). – С. 32-35.
6. Amador J. Global Value Chains Surveying Drivers and Measures / J. Amador, S. Cabra // Working Paper Series. – October 2014. – No 1739. – 47 p.
7. Baldwin R. Spiders and snakes: Offshoring and agglomeration in the global economy / R. Baldwin, A. Venables // Journal of International Economics, Elsevier. – 2013. – Vol. 90(2). – P. 245-254.
8. Baldwin R.E. Gravity for Dummies and Dummies for Gravity Equations / R.E. Baldwin, D. Tangioni // NBER Working Paper. – 2006. – No.12516.

9. Baldwin R.E. Relocation the Value Chain: Offshoring and Agglomeration in the Global Economy / R.E. Baldwin, A.J. Venables // NBER Working Paper. – 2010. – No.16611.
10. Bernard A.B. Factoryless Goods Producing Firms / A.B. Bernard, T.C. Fort // American Economic Review. – 2015. – 105(5). – P. 518–523.
11. Feenstra R.C. Global Production Sharing and Rising Inequality: A Survey of Trade and Wages / R.C. Feenstra, G.H. Hanson // NBER Working Paper. – 2001. – No. 8372.
12. Feenstra R.C. Globalization, Outsourcing and Wage Inequality / R.C. Feenstra, G.H. Hanson // American Economic Review. – 1996. – 86(2). – P. 240-245.
13. Geishecker I. Do Unskilled Workers Always Lose from Fragmentation? / I. Geishecker, H. Goerg // North American Journal of Economics and Finance. – 2005. – 16(1). – P. 81-92.
14. Glauco De Vita. Development of Outsourcing Theory and Practice: A Taxonomy of Outsourcing Generations / Glauco De Vita, Catherine L. Wang // Outsourcing and Offshoring in the 21st century: A Socio-Economic Perspective / H. Kehal, V.P. Singh. – Stratford : Idea Group Publishing, 2006. – P. 1-17.
15. Grossman, G.M. The Rise of Offshoring: It's Not Wine for Cloth Anymore [Електронний ресурс] / G.M. Grossman, E. Rossi-Hansberg // Paper presented at the The New Economic Geography: Effects and Policy Implications. – 2006. – Режим доступу: <http://www.kc.frb.org/publicat/sympos/2006/sym06prg.htm>.
16. Guide for Drawing Up International Contracts on Consulting Engineering Including Some Related Aspects of Technical Assistance / United Nations Economic Commission for Europe. – 1983. – ECE/TRADE/145 83.II.E.83. – 20 p.
17. Hummels D. The Nature and Growth of Vertical Specialization in World Trade / D. Hummels, J. Ishii, K.-M. Yi // Journal of International Economics. – 2001. – 54(1). – P. 75-96.
18. Hummels D. The Wage Effects of Offshoring: Evidence from Danish Matched Worker-Firm Data / D. Hummels, R. Jorgensen, J.R. Munch, C. Xiang // NBER Working Paper. – 2011. – No.17496.
19. Hummels D. Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade / D. Hummels, D. Rapoport, K.-M. Yi. // Federal Reserve Bank of New York: Economic Policy Review. – 1998. – June. – P. 79-99.
20. Jones R.W. The Role of Services in Production and International Trade: A Theoretical Framework / R.W. Jones, H. Kierzkowski // The Political Economy of International Trade / R. Jones, A. Kruegel (Eds.). – Oxford : Basil Blackwell, 1990. – P. 17-34.
21. Krugman P.R. Growing World Trade: Causes and Consequences / P.R. Krugman // Brooking Papers on Economic Activity. – 1995. – No 1. – P. 327–362.
22. Krugman P.R. Trade and Wages, Reconsidered / P.R. Krugman // Brooking Papers on Economic Activity. – 2008. – Spring. – P. 103-154.
23. Oslen K.B. Productivity Impacts of Offshoring and Outsourcing: A Review / K.B. Oslen // OECD Science, Technology and Industry Working Papers [OECD Publishing]. – 2006.01.
24. Princeton Encyclopedia of the World Economy : Volume II / Edited by Kenneth A. Reinett, Ramkishen S. Rajan [et al.]. – Princeton : Princeton University Press ; Princeton and Oxford, 2009. – 1328 p.
25. Pushel, J.A Task-Based Approach to U.S. Service Offshoring / Julia Püschel ; Freie Universität Berlin [School of North American Studies]. – Berlin : Freie Universität Berlin, 2013 – 121 p.
26. Sanyal K. K. The Theory of Trade in Middle Products / K. K. Sanyal, Ronald W. Jones // American Economic Review. – 1982. – 72, 16-31.
27. Terms of Trade: Glossary of International Economics / Alan V. Deardorff (ed.) ; University of Michigan. – 2-nd ed. – Ann Arbor, USA : World Scientific Publishing Co., 2014. – 616 p.
28. The evolution of global value chains // Canada's State of Trade: Trade and Investment Update – 2011 / Department of Foreign Affairs and International Trade Canada (DFAIT). – 2011. – Chapter 8. – P. 85-101.
29. Welsum V. Potential Off-Shoring of ICT-Intensive Occupations / V. Welsum, G. Vickery // Enhancing the Performance of the Services Sector / OECD [Ed.]. – Paris ; Washington, DC : OECD, 2005. – P. 187-213.

References

1. Krupa, O.V. (2014), "The mechanism of outsourcing business processes supporting industry", Diss. of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine.
2. Matvii, I.Ye. (2009), "Outsourcing logistics business functions of engineering company", Diss. of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Lviv Polytechnic, Lviv, Ukraine.
3. Mykalo, O.I. (2012), "Application outsourcing in industrial", Diss. of Cand. Sc. (Econ.) 08.00.04, Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine.
4. Borsov, E.F. (ed.) (2000), *Khrestomatiya po ekonomicheskoi teorii* [Readings on economic theory], Yuryst, Moscow, Ukraine.
5. Chukhrai, N. (2007), "Outsourcing in logistics: European and Ukrainian practice", *Transport i lohistika*, no. 5(19), pp. 32-35.
6. Amador, J. and Cabra, S. (2014), "Global Value Chains Surveying Drivers and Measures", *Working Paper Series*, no. 1739, October 2014, 47 p.
7. Baldwin, R. and Venables, A. (2013), "Spiders and snakes: Offshoring and agglomeration in the global economy", *Journal of International Economics*, Elsevier, vol. 90(2), pp. 245-254.
8. Baldwin, R.E. and Tangioni, D. (2006), "Gravity for Dummies and Dummies for Gravity Equations", *NBER Working Paper*, No.12516.
9. Baldwin, R.E. and Venables, A.J. (2010), "Relocation the Value Chain: Offshoring and Agglomeration in the Global Economy", *NBER Working Paper*, No.16611.
10. Bernard, A.B. and Fort, T.C. (2015), "Factoryless Goods Producing Firms", *American Economic Review*, no. 105(5), pp. 518-23.
11. Feenstra, R.C. and Hanson, G.H. (2001), "Global Production Sharing and Rising Inequality: A Survey of Trade and Wages", *NBER Working Paper*, No.8372.

12. Feenstra, R.C. and Hanson, G.H. (1996), "Globalization, Outsourcing and Wage Inequality", *American Economic Review*, no. 86(2), pp. 240-245.
13. Geishecker, I. and Goerg, H. (2005), "Do Unskilled Workers Always Lose from Fragmentation?", *North American Journal of Economics and Finance*, no. 16(1), pp. 81-92
14. Glauco, De Vita (2006), "Development of Outsourcing Theory and Practice: A Taxonomy of Outsourcing Generations", in: Kehal H., Singh V.P. (Eds.) *Outsourcing and Offshoring in the 21st century: A Socio-Economic Perspective*, Idea Group Publishing, Stratford, pp. 1-17.
15. Grossman, G.M. and Rossi-Hansberg, E. (2006), "The Rise of Offshoring: It's Not Wine for Cloth Anymore", *Paper presented at the The New Economic Geography: Effects and Policy Implications*, available at: www.kc.frb.org/publicat/sympos/2006/sym06prg.htm.
16. UNECE (1983), "Guide for Drawing Up International Contracts on Consulting Engineering Including Some Related Aspects of Technical Assistance", United Nations Economic Commission for Europe, ECE/TRADE/145 83.II.E.83, available at: www.miripravo.ru/laws/lex/0.htm.
17. Hummels, D., Ishii, J. and Yi, K.-M. (2001), "The Nature and Growth of Vertical Specialization in World Trade", *Journal of International Economics*, no. 54(1), pp. 75-96.
18. Hummels, D., Jorgensen, R., Munch, J.R. and Xiang, C. (2011), "The Wage Effects of Offshoring: Evidence from Danish Matched Worker-Firm Data", *NBER Working Paper*, No.17496.
19. Hummels, D., Rapoport, D. and Yi, K.-M. (1998). "Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade", *Federal Reserve Bank of New York: Economic Policy Review*, June, pp. 79-99.
20. Jones, R.W. and Kierzkowski, H. (1990), "The Role of Services in Production and International Trade: A Theoretical Framework", in: Jones, R., Kruegel, A. (Eds.) *The Political Economy of International Trade*, Basil Blackwell, Oxford, pp. 17-34.
21. Krugman, P.R. (1995), "Growing World Trade: Causes and Consequences", *Brooking Papers on Economic Activity*, no. 1, pp. 327-362.
22. Krugman, P.R. (2008), "Trade and Wages, Reconsidered", *Brooking Papers on Economic Activity*, Spring, pp. 103-154.
23. Oslen, K.B. (2006), "Productivity Impacts of Offshoring and Outsourcing: A Review", *OECD Science, Technology and Industry Working Papers*, 2006/01.
24. Kenneth A.R. and Ramkishen S.R. (Eds.) (2009), *Encyclopedia of the World Economy, Volume II*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.
25. Püshel, J. (2013), *A Task-Based Approach to U.S. Service Offshoring* (Inaugural-Dissertation), Freie Universität Berlin, Berlin.
26. Sanyal, K.K. and Jones, R.W. (1982), "The Theory of Trade in Middle Products", *American Economic Review*, no. 72, pp. 16-31.
27. Deardorff, A.V. (2014), *Terms of Trade: Glossary of International Economics*, World Scientific Publishing Co., University of Michigan, USA.
28. The evolution of global value chains (2011), in: "Canada's State of Trade: Trade and Investment Update – 2011", Department of Foreign Affairs and International Trade Canada (DFAIT), chapter 8, pp. 85-101.
29. Welsum, V. and Vickery, G. (2005), "Potential Off-Shoring of ICT-Intensive Occupations", in: OECD (Ed.), *Enhancing the Performance of the Services Sector*, OECD, Paris, Washington, DC, pp. 187-213.

Рецензент: д.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі
Київського національного торговельно-економічного університету Н.Г. Калюжна

УДК 005.96:656.61

Шелест Т.М.,
ст. викл. кафедри економіки і менеджменту
Київської державної академії водного
транспорту ім. Петра-Конашевича Сагайдачного

ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ СТЕЙКХОЛДЕР-МЕНЕДЖМЕНТУ НА РИНКУ ПІДГОТОВКИ МОРЯКІВ

Shelest T.M.,
senior lecturer at the department of economics and management
Petro Konachevych-Sahaidachnyi
State Water Transport Academy of Kyiv

PREREQUISITES FOR APPLYING STAKEHOLDER MANAGEMENT ON THE MARKET FOR TRAINING OF SEAFARERS

Постановка проблеми. Недостатній рівень підготовки і відповідальності екіпажів морських суден за статистикою призводить до 70% аварій і катастроф на водному транспорті. Тому судноплавні компанії (СК), набираючи екіпаж судна, приділяють важливе значення рівню його кваліфікації. Для забезпечення якісної підготовки кадрів для СК потрібні значні кошти і постійне оновлення МТБ ВМНЗ. Основну підготовку моряків забезпечують ВМНЗ, проте фінансування на придбання новітнього тренажерного обладнання практично не здійснюється. Тому виникає гостра необхідність у пошуку додаткових джерел залучення коштів на ці потреби. Одним з нових інструментів залучення коштів на підготовку моряків є впровадження інструментів стейкхолдер-менеджменту в діяльність ВМНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення якісної підготовки кадрів для СК, загальнодержавні тенденції приведення системи підготовки морських кадрів у повну відповідність до стандартів міжнародної Конвенції про підготовку, дипломування та несення вахти (ПДНВ) і перспективи економічного та соціального розвитку морського і річкового транспорту висвітлені у доповідях Міюсова М.В. [1], Чавла П. [2]. Необхідність комунікації та управління зацікавленими групами досліджували Йоран Селандер [3], Пек Т.М. [4] та інші.

Аналіз наукових робіт і публікацій цих авторів показав, що питанням впровадження стейкхолдер-менеджменту на ринку підготовки моряків не приділялось достатньої уваги.

Постановка завдання. Економічне обґрунтування можливостей впровадження інструментів стейкхолдер-менеджменту у діяльність СК і ВМНЗ в процесі підготовки моряків, з метою отримання синергетичного ефекту від співпраці.

Виклад основного матеріалу дослідження. До 1990 року в СРСР був створений потужний морський та річковий торговий флот, а також відповідна інфраструктура для перевезення пасажирів, вантажів і виконання необхідних спеціальних операцій на морі і річках. Відповідно була створена і успішно розвивалася система підготовки моряків, яка забезпечувала потреби у кадрах національного флоту і відповідала світовому рівню. На сьогодні в Україні залишилася достатньо розвинута, якісна база підготовки моряків, яка включає:

- вищі морські і річкові навчальні заклади для підготовки вищого командного складу судна;
- середні морські навчальні заклади для підготовки молодшого командного складу екіпажів;
- професійно-технічні училища для підготовки рядового складу моряків.

Проте обсяги робіт воднотранспортного комплексу України за 1990-2015 роки скоротилися по вантажних перевезеннях майже в 5 разів, пасажирських (з урахуванням місцевих перевезень) – 10 разів. Відповідно таку кількість моряків, яку підготували і готують в Україні, не було можливості працевлаштувати на судна вітчизняного флоту. Дійсно, за останні роки (2012-2014 рр.) порти України переробляли близько 150 млн. т. вантажів на рік, проте вітчизняним флотом перевозилось лише 7-9% цих вантажів, інші перевозились суднами під іноземними прапорами. Пасажирський водний транспорт в Україні практично не працює, він не витримує конкуренцію по відношенню до наземних видів транспорту (по витратам часу і вартості перевезень пасажирів).

Таким чином, склалася ситуація, в якій пропозиція підготовлених моряків в рази перевищувала кількість робочих місць на суднах українських компаній. Завдяки якійсій підготовці, моряки знайшли вихід з цього положення шляхом працевлаштування на суднах іноземних компаній.

Не дивлячись на скорочення українського флоту в десятки разів, найбільш перспективним для України напрямком праці у морській діяльності залишився ринок підготовки моряків. За останніми статистичними даними міжнародних морських організацій Україна входить в десятку країн світу за

показником, який представляє собою відношення частки командного складу до частки населення країни (рис. 1).

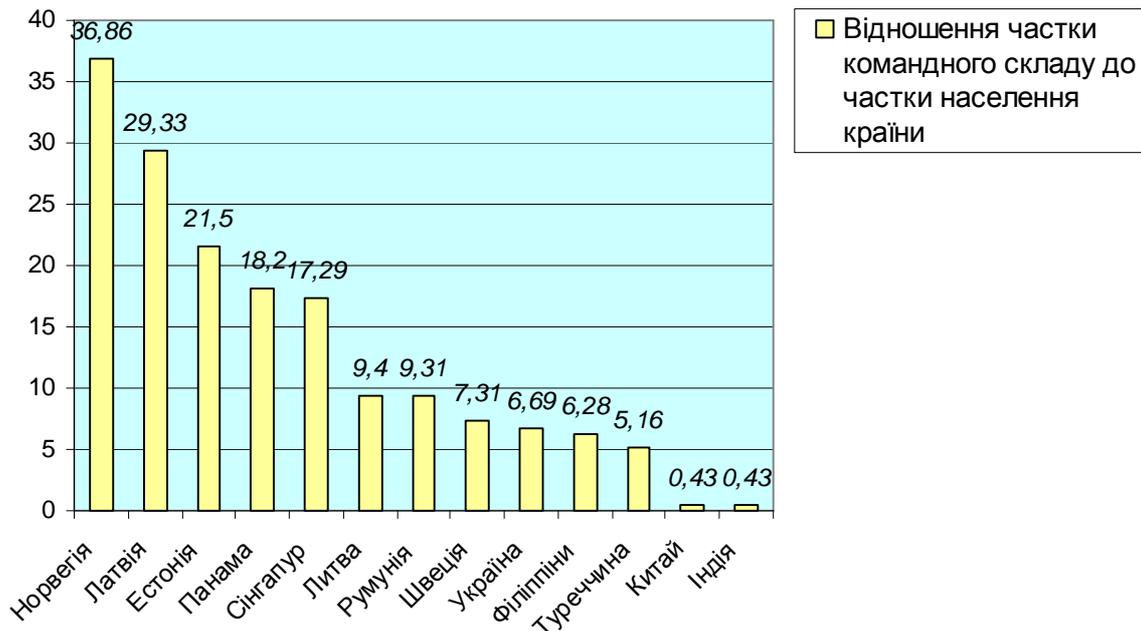

Рис.1. Кількість моряків командного складу по відношенню до кількості населення %, 2010 р.

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Як видно з даних рис. 1, в Україні відношення частки командного складу до частки населення країни складає 6,69 %, за цим показником вона випереджає Філіппіни і Китай, які агресивно ведуть політику експансії поставки екіпажів на судна світового торгового флоту.

Україна є одним з найкрупніших постачальників моряків і входить в п'ятірку країн світу, які постачають "під прапор" командний склад екіпажів суден. Поставки моряків командного складу Україною складають 5,7 % всіх діючих офіцерів світового торгового флоту і 5,4 % - моряки рядового складу.

Таким чином Україна займає лідируючі позиції по поставці моряків на світовий ринок праці. Праця моряків на судах "під прапором" є однією з експортних статей надходження валюти в економіку України. Ці гроші моряки і їх сім'ї використовують на реалізацію своїх потреб на житло, навчання і т.і., тим самим створюючи додатковий імпульс зростання попиту на різні види товарів та послуг на внутрішньому ринку України. Відповідно збільшуються надходження в бюджет України у вигляді сплати ПДВ, акцизного податку і т.і. Завдяки можливості працевлаштування на судах світового торгового флоту забезпечуються робочі місця морякам, валютні надходження та сплата податків в бюджет. Таким чином досягається забезпечення взаємних інтересів сторін:

- моряків – їх працевлаштування, та отримання достойної платні за роботу;
- держави – у вигляді надходжень у бюджет і підтримки іміджу морської країни;
- ВМНЗ – постійно зростаючий контингент завдяки попиту на професію моряка;
- СК– можливість укомплектувати екіпажі суден висококваліфікованими кадрами.

У зв'язку з цим є нагальна потреба підтримки і забезпечення високої якості підготовки моряків відповідно до умов Міжнародної морської організації (англ. International Maritime Organization, IMO) і національних стандартів. СК світу прагнуть мати постійну можливість укомплектування суден кваліфікованими екіпажами і першочерговим в цьому прагненні є підготовка моряків. Основну теоретичну і практичну підготовку забезпечують ВМНЗ. Історично склалось, що діючі українські ВМНЗ дають достатньо високу теоретичну підготовку, проте тренажерно-практична підготовка є проблемою навчального процесу в зв'язку з застарілою МТБ у морських вишах. Це має місце тому, що тренажерне обладнання для практичної підготовки моряків досить дороге. Нами було проведено дослідження, яким тренажерним обладнанням повинні бути забезпечені ВМНЗ на прикладі тренажерної підготовки судноводіїв (стандартний пакет сертифікатів) згідно вимог Конвенції ПДНВ [6] відносно практичної підготовки та наказу Міністерства інфраструктури України від 7.10.2014 №491 [7]. Для досягнення цілей (стандартів), передбачених положеннями правила I/12 Конвенції ПДНВ та розділами А-I/12, В-I/12 Кодексу ПДНВ в тренажерних центрах ВМНЗ повинно бути наступне

тренажерне обладнання (забезпечення). Складений нами перелік основного тренажерного обладнання наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік основних тренажерів, необхідних для забезпечення підготовки судноводіїв на рівні вимог ІМО

№	Назва тренажерного обладнання	Призначення	Вартість, дол. США
1.	Навігаційний тренажер Navi-Trainer Professional (NTPRO) 4000 і NTPRO 5000.	Ходовий місток. В склад також входить навігаційна інформаційна система з електронними картами (ECDIS) Navi-Sailor 3000. Разом вони дозволяють відпрацьовувати практично всі аспекти, зв'язані з управлінням судном. Призначені для підготовки вахтових офіцерів, старших помічників капітанів і капітанів відповідно до вимог Конвенції ПДНВ.	50 000
2.	Тренажери ГМЗЛБ TGS-4100, TGS 5000	Призначені для підготовки та проведення іспитів операторів. Реалізована в тренажерах програма повністю відповідає Резолюції ІМО А.703 (17) і останнім вимогам Кодексу ПДНВ, забезпечуючи коректну та ефективну роботу всіх підсистем і устаткування ГМЗЛБ в обсязі, викладеному в курсі ІМО 1.25.	22 000
3.	Nevi-Sailor3000 (4000) ECDIS.	Тренажер електронно-картографічної та інформаційної системи, призначений для підготовки вахтових офіцерів, старших помічників капітанів і капітанів.	20 500
4.	LCHS 2000	Тренажери грузобаластних і технологічних операцій на нафтових танкерах, хімовозах і газовозах, призначені для підготовки кваліфікованого персоналу танкерів, здатного виконувати свої функції безпечно і ефективно. Тренажер використовується для вивчення систем танкера в рамках стандартних курсів ІМО 1.01, 1.02, 1.04 і 2.06.	20 000

Джерело: розробка автора

Ці вимоги встановлюють єдині стандарти щодо устаткування, технічних засобів, документації обладнання, вимог до робочих місць інструкторів та слухачів, до інструкторського складу.

Контроль за виконанням зазначених у пункті 1 наказу Мінінфраструктури №491 вимог до підприємств, установ та організацій, що здійснюють підготовку членів екіпажів морських, річкових та маломірних суден забезпечує Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті.

На міжнародному рівні контроль за виконанням вимог ПДНВ країнами-учасницями Конвенції здійснює ІМО. Вона один раз на 5 років організовує перевірку, метою якої є оцінка відповідності міжнародним вимогам систем підготовки моряків країн-учасниць.

В ході дослідження ми розрахували приблизну суму вартості обов'язкових тренажерів, зазначених у наказі №491. Сума вартості всіх необхідних тренажерів і обладнання, якими повинні бути забезпечені тренажерні центри ВМНЗ на прикладі підготовки судноводіїв згідно вимог ІМО, складає 112 500 дол. США. Окрім придбання самих тренажерів, необхідне щорічне оновлення їх версій до актуальних, причому ціни оновлення подібні до вищевказаних в таблиці 1. Зазначені вище суми для ВМНЗ держава не спроможна виділити і, об'єктивно кажучи, не має для цього мотивації. Немає тому, що 80-90% моряків, які проходять підготовку в Україні, йдуть працювати під іноземний прапор. Держава має тільки опосередкований інтерес до системи підготовки моряків, тому питання розвитку ВМНЗ у державних органах не ставиться і відповідно кошти не виділяються.

Одним з напрямків активізації і поповнення джерел забезпечення необхідними коштами ВМНЗ є інструменти стейкхолдер-менеджменту, які використовуються в усьому світі.

Теорію стейкхолдер-менеджменту розробив та представив на розгляд спільноті Р.Е. Фріман у 1984 році. Ця теорія звертає увагу бізнесу на існування всередині та ззовні компанії груп впливу, які необхідно враховувати при здійсненні діяльності. Стейкхолдерів можна розглядати як єдине ціле рівнодіючих інтересів частин, які будуть визначати розвиток організації [8].

Подальший розвиток робота Р.Е. Фрімана отримала в розробці концепції «розширеного підприємства», її автори розглядають відносини із стейкхолдерами як найвагоміший керований актив організації, частина її капіталу [9; 10; 11].

Стейкхолдерами (зацікавленими сторонами) – є фізичні або юридичні особи, зацікавлені в діяльності та успіху організації. До стейкхолдерів відносять: споживачів, власників, працівників, роботодавців, партнерів по бізнесу, державу та інших учасників господарювання [12].

В наукових колах існують різні підходи до класифікації стейкхолдерів. За ступенем впливу їх поділяють на первинних та вторинних. Первинні стейкхолдери - це суб'єкти, що надають вирішальний вплив на діяльність компанії (споживачі, постачальники, кредитори, партнери). Вторинні стейкхолдери

– це групи суб'єктів, взаємний вплив яких знаходиться в прямій або непрямій залежності від діяльності або рішень зацікавленого підприємства (держава, місцеві органи, суспільство, співтовариства, ЗМІ).

Вчені Ньюбоулд і Луффман (1989) поділяють стейкхолдерів на чотири групи:

- групи впливу, які фінансують організацію (держава, акціонери);
- менеджерська група, яка керує організацією;
- працівники, що працюють в організації;

- економічні партнери (постачальники, споживачі, посередники, зацікавлені фізичні і юридичні особи) [13].

Кожна група стейкхолдерів має інтереси і можливості впливу, які можуть відрізнитися між собою, і відповідно впливати на вектор сформованих завдань. Відносини між стейкхолдерами можуть бути різними: як співпраці, так і конкурентної боротьби. При встановленні організацією цілей необхідно враховувати різносторонність інтересів стейкхолдерів [4].

Модель Менделоу (1991) ґрунтується на класифікації всіх зацікавлених осіб на основі двох змінних – їх інтересів та їх влади:

- зацікавленість стейкхолдера визначається його бажанням впливати на організацію;
- влада стейкхолдера визначається здатністю здійснювати вплив на організацію.

Відповідно до цього, вплив стейкхолдера визначається як добуток влади і зацікавленості (влада x зацікавленість) [14].

Стейкхолдерів поділяють на зовнішніх та внутрішніх в залежності від їх знаходження по відношенню до організації. Зовнішні стейкхолдери включають споживачів, постачальників, партнерів. Внутрішні стейкхолдери включають власників, акціонерів, менеджерів, службовців.

Організації використовують два основних методи побудови відносин із зовнішніми стейкхолдерами. Перший метод ґрунтується на взаємодії зі стейкхолдерами на основі розвитку партнерських відносин. Цей метод переслідує мету побудови таких відносин, щоб показати стейкхолдеру його вигоду, в цьому випадку він стає зацікавленим, побачивши досягнення своїх власних цілей. Другий метод представляє собою спробу захистити організацію від невизначеності шляхом використання прийомів, призначених для стабілізації та прогнозування впливу зовнішніх факторів (маркетингові дослідження, створення відділів контролю інтересів важливих стейкхолдерів, реклама і зв'язки організації з громадськістю) [15].

З метою вдосконалення структури і змісту системи вищої морської освіти на принципах підвищення якості, утримання конкурентних позицій в світовому освітньому просторі, враховуючи загальнодержавні тенденції реформування морської освіти та беручи до уваги перспективу економічного і соціального розвитку морського та річкового транспорту, постала необхідність вирішення питання щодо пошуку менеджерських підходів стосовно формування джерел фінансування ВМНЗ.

Тому в сучасних умовах розвитку ВМНЗ склались передумови застосування методів стейкхолдер-менеджменту. Провівши аналіз стейкхолдерів ринку підготовки моряків, можна представити їх у вигляді таблиці 2.

Таблиця 2

Класифікація стейкхолдерів ВМНЗ

За ступенем впливу на ринок підготовки моряків	В залежності від приналежності до ВМНЗ	
	Внутрішні стейкхолдери	Зовнішні стейкхолдери
Первинні стейкхолдери: потенційні моряки та їх батьки, керівництво, професорсько-викладацький склад, СК, круїнгові компанії, ВМНЗ конкуренти, тренажерні центри, інструктори тренажерних центрів.	Керівництво, професорсько-викладацький склад, допоміжний склад ВМНЗ, відділ сприяння працевлаштування студентів і випускників, інструктори тренажерних центрів.	Міносвіти, Інститут післядипломної освіти спеціалістів морського та річкового транспорту, Мінінфраструктури, Укртрансбезпека, Інспекція з підготовки та дипломування моряків, капітанія порту (дипломно-паспортний відділ), МОЗ; IMO, ITF, BIMCO;
Вторинні стейкхолдери: Міносвіти, Мінінфраструктури, Укртрансбезпека, Інститут післядипломної освіти спеціалістів морського та річкового транспорту, Інспекція з підготовки та дипломування моряків, IMO		судноплавні та круїнгові компанії, представництва іноземних та вітчизняних судноплавних компаній, компанії по агентуванню, фрахтуванню суден, експедируванню вантажів, судноремонтні підприємства, порти; тренажерні центри, навчальні заклади; студенти та їх батьки, суспільство; виробники тренажерного обладнання та програмного забезпечення; профспілки, страхові компанії, медичні центри, банки.

Джерело: розробка автора

Пріоритетну позицію стейкхолдерів і їх інтересів необхідно час від часу переглядати, так як зовнішньому середовищу характерна плинність, яка може змінити пріоритети ВМНЗ [16].

Акценти стратегічного менеджменту ВМНЗ після виявлення основних стейкхолдерів, встановлення пріоритетів повинні зміститись від сприйняття стейкхолдерів як джерела несподіваних загроз до розгляду їх як зацікавлених сторін в розвитку установи.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на наш погляд, склались сприятливі передумови застосування стейкхолдер-менеджменту на ринку підготовки моряків. У подальших дослідженнях нами буде проводитись робота по оцінці вагомості впливу взаємовідносин ключових стейкхолдерів на ринку підготовки моряків.

Література

1. Miyusov M.V. Upcoming changes in Ukrainian maritime education and certification system [Electronic resource] / M.V. Miyusov // «International forum on seafarers' education, training and crewing» April, 22-23, 2015, Odessa, Ukraine. – Mode of access: [http://www.etc-odessa.com/10-Mykhaylo Miyusov-ONMA.pptx](http://www.etc-odessa.com/10-MykhayloMiyusov-ONMA.pptx) (дата доступу 20.02.2016).
2. Chawla P. QHSE management systems [Electronic resource] / P. Chawla // «International forum on seafarers' education, training and crewing» April, 22-23, 2015, Odessa, Ukraine. – Mode of access: [http://www.etc-odessa.com/07-Pradeep Chawla - Anglo-Eastern.pptx](http://www.etc-odessa.com/07-PradeepChawla-Anglo-Eastern.pptx) (дата доступу 15.02.2016).
3. Селандер Й. Стейкхолдер-менеджмент: управління заінтересованими групами [Електронний ресурс] / Й. Селандер // Менеджер по персоналу. – 2008. – №3. – Режим доступу: <http://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=844> (дата доступу 20.02.2016).
4. Пэк Т.Н. Влияние стейкхолдеров на развитие бюджетной образовательной организации [Электронный ресурс] / Пэк Т.Н. // XX Международная научно-практическая конференция «Экономика и современный менеджмент: теория и практика» (Россия, г. Новосибирск, 19 декабря 2012 г.). – Режим доступу: <http://sibac.info/conf/econom/xx/30740> (дата доступу 20.02.2016).
5. A Study on the “Future Global Supply and Demand for Seafarers and Possible Measures to Facilitate Stakeholders to Secure a Quantity of Quality Seafarers”// Japan International Transport Institute and The Nippon Foundation. – Tokyo, May 2010. – 38 p.
6. ПДНВ руководство для моряков с учетом Манильских поправок 2010 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.bro.sp.ru/conven/STCW_guide_russian.pdf (дата доступу 20.02.2016).
7. Наказ Мінінфраструктури України від 7.10.2014 №491 Про затвердження вимог до тренажерного та іншого обладнання, призначеного для підготовки та перевірки знань осіб командного складу та суднової команди / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1325> (дата доступу 20.02.2016).
8. Freeman R.E. Strategic Management: A Stakeholder Approach / R.E. Freeman. – Cambridge University Press, Cambridge, UK. – 2010. – 292 p.
9. Jones T.M. Stakeholder agency theory / T.M. Jones, C.L. Hill // Journal of Management Studies, School of Business Administration, Washington, USA. – 1992. – Vol. 29 (2). – P. 131–154.
10. Post J.E. Redefining the Corporation: Stakeholder Management and Organizational Wealth / J.E. Post., L.E. Preston, S. Sachs. – Stanford University Press: Stanford, CA. – 2002. – 376 p.
11. Ивашковская И.В. Стейкхолдерский подход к управлению, ориентированному на приращение стоимости компании / И.В. Ивашковская // Корпоративные финансы. – № 1 (21). – 2012. – С. 14–23.
12. Ворончак І. Соціальна відповідальність бізнесу як соціально-економічний феномен / І. Ворончак // Відповідальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 90–103.
13. Newbould G. Successful business politics / G. Newbould, G. Luffman. – Farnborough: Gower Press, 1989. – 456 p.
14. Mendelow A.L. Mendelow's Power-interest grid / Aubrey L. Mendelow. – Kent State University, Ohio, 1991.
15. Внешний аудит ОАО «Газпром» 30 ноября 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mybiblioteka.su/tom2/11-6456.html> (дата доступу 15.02.2016).
16. Дуденков Д.А. Стейкхолдер-ориентированная модель компании в теории корпоративного управления / Д.А. Дуденков // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2014. – №1. – URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/steykholder-orientirovannaya-model-kompanii-v-teorii-korporativnogo-upravleniya> (дата доступу 15.02.2016).

References

1. Miyusov, M.V. (2015), “Upcoming changes in Ukrainian maritime education and certification system”, *International forum on seafarers' education, training and crewing*, (April, 22-23, 2015), available at: <http://etc-odessa.com/10-MykhayloMiyusov-ONMA.pptx> (access date February 20, 2016).
2. Chawla, P. (2015), “QHSE management systems”, *International forum on seafarers' education, training and crewing*, (April, 22-23, 2015), available at: <http://etc-odessa.com/07-PradeepChawla-Anglo-Eastern.pptx> (access date February 15, 2016).
3. Selander, Y. (2008), “Stakeholder Management: management with interested groups”, *Menedzher po personalu*, no. 3, available at: <http://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=844> (access date February 20, 2016).
4. Pak, T.N. (2012), “Influence of stakeholders on the development of the budgetary educational institution”, *XX Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Ekonomika i sovremennyy menedzhment: teoriya i praktika»* [XX International scientific and practical conference “Economics and modern management: theory and practice”] (19

December, 2012), Novosibirsk, Russia, available at: <http://sibac.info/conf/econom/xx/30740> (access date February 20, 2016).

5. A Study on the "Future Global Supply and Demand for Seafarers and Possible Measures to Facilitate Stakeholders to Secure a Quantity of Quality Seafarers" (2010), Japan International Transport Institute and The Nippon Foundation, Tokyo, Japan, 38 p.

6. "TCWS guide for sailors considering the Manila amendments, 2010", available at: http://bro.sp.ru/conven/STCW_guide_russian.pdf (access date February 20, 2016).

7. Decree of Ministry of Infrastructure of Ukraine from 7.10.2014, no. 491 "On approval requirements for the fitness and other equipment intended for the preparation and testing of officers and crew", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1325> (access date February 20, 2016).

8. Freeman, R.E. (2010), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Cambridge University Press, Cambridge, USA, 292 p.

9. Jones, T.M. and Hill, C.L. (1992), "Stakeholder agency theory", *Journal of Management Studies, School of Business Administration*, Washington, USA, Vol. 29 (2), pp. 131–154.

10. Post, J.E., Preston, L.E. and Sachs, S. (2002), "Redefining the Corporation: Stakeholder Management and Organizational Wealth", Stanford University Press, Stanford, USA, 376 p.

11. Ivashkovskaya, I.V. (2012), "Stakeholder approach to managing focused on the increment of the company's value", *Korporativnyye finansy*, no. 1 (21), pp. 14–23.

12. Voronchak, I. (2009), "Corporate Social Responsibility as a social and economic phenomenon", *Vidpovidalna ekonomika*, no. 1, pp. 90–103.

13. Newbould, G. and Luffman G. (1989), *Successful business politics*, Gower Press, Farnborough, England, 456 p.

14. Mendelow, A.L. (1991), Mendelow's Power-interest grid, Kent State University, Ohio, USA.

15. "External Audit of JSC "Gazprom" November 30, 2015", available at: <http://mybiblioteka.su/tom2/11-6456.html> (access date February 15, 2016).

16. Dudenkov, D. A. (2014), "Stakeholder oriented model of the company in the theory of corporate governance", *Vestnik Saratovskogo gosudarstvennogo sotsialno-ekonomicheskogo universiteta*, no. 1, URL: available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/steykholder-orientirovannaya-model-kompanii-v-teorii-korporativnogo-upravleniya> (access date February 15, 2016).

Рецензент: д.е.н., професор Київської державної академії водного транспорту ім. Петра-Конашевича Сагайдачного В.Г. Коба

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.717.06

Черкашина К.Ф.,
к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Олійник Д.А.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ ЯК НАПРЯМОК АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ

Cherkashyna K.F.,
cand.sc.(econ), assistant professor
of the department of banking
Oliinyk D.A.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF PROFITABILITY OF BANKS IN UKRAINE AND METHODS OF ITS INCREASE AS A DIRECTION OF ANTI-CRISIS POLICY

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкових відносин ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств пов'язана з раціональним формуванням та розподілом фінансових ресурсів з метою досягнення високих фінансових результатів. Найважливішим аспектом планування діяльності будь-якого підприємства, у тому числі банку, є управління прибутком. Процес управління прибутком включає прийняття рішень щодо його формування, розподілу і використання. У сучасних умовах розвитку економіки зростає актуальність питань, пов'язаних з управлінням прибутку українських банків, адже функціонування будь-якого банку та його успішна діяльність залежить від уміння підтримувати на належному рівні прибутковості та забезпечувати захист від негативного впливу банківських ризиків. Отримання достатніх прибутків необхідно для гарантування інвестицій власників банку, збереження коштів вкладників і забезпечення достатньої кількості ресурсів для діяльності банку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи управління прибутком банків широко представлені в іноземній та вітчизняній економічній літературі в працях І.А. Бланка, Р. Брейлі, З.М. Васильченко, Н.І. Версаль, В.В. Ковальова, О.А. Криклій, О.І. Лаврушина, І.О. Лютого, С.В. Науменкової, І.М. Парасій-Вергуненка, В.М. Шелудько та багатьох інших. Проте проблеми управління прибутком українських банків є ще недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення аналізу фінансових результатів банківської системи України, а також розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо підвищення прибутковості банків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прибуток банку є внутрішнім джерелом розвитку, а його розмір безпосередньо залежить від рівня організації фінансового менеджменту, що базується на кваліфікованій оцінці ступеня ризику при проведенні окремих банківських операцій [4, с. 6]. За сучасних умов розвитку банківської діяльності головне завдання полягає в пошуку реальних шляхів мінімізації ризиків та отриманні достатніх прибутків для збереження коштів вкладників і підтримання життєдіяльності банку на належному рівні. Прибуток банку є головною метою його підприємницької діяльності, що забезпечує зростання добробуту засновників банку. Характеризує це зростання розмір поточного доходу на вкладений капітал, джерелом якого є отриманий прибуток [4, с. 11]. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку банку, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування та подальшого його розвитку. Він забезпечує створення фондів та резервів банку у разі виникнення непередбачуваних збитків.

Обсяг прибутку в цілому по банківській системі забезпечує її надійність, гарантує безпеку вкладів і наявність джерел кредитування, від яких залежать споживачі банківських послуг.

За підсумками 2014 р. фінансовий результат банківської системи України був від'ємним та становив -52,966 млрд. грн. Відповідно втрати банківської системи склали 4,07% усіх банківських активів. Рентабельність капіталу за цей рік становила -30,46%. За такими показниками 2014 р. наближається до попереднього кризового 2009 р., коли втрати склали 4,38% активів банківської системи, а рентабельність капіталу становила -32,52%. Більш детально динаміка доходів та витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 1.

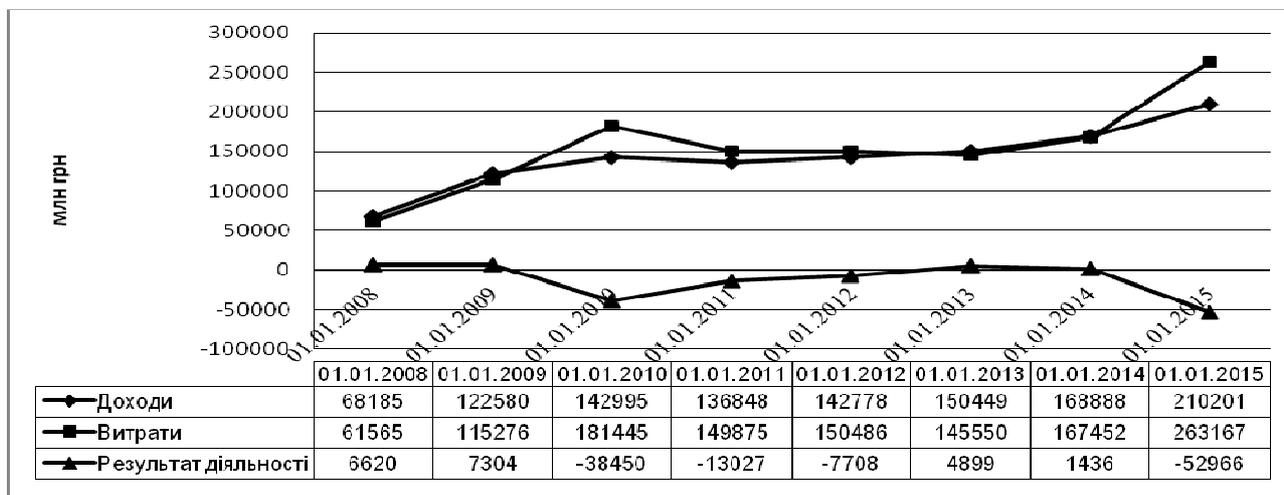

Рис. 1. Динаміка доходів та витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

За 7 місяців 2015 р. фінансовий результат діяльності банківських установ України склав -90,094 млрд. грн. Результат діяльності без урахування банків, які були визнані неплатоспроможними, відповідно – -33,135 млрд. грн. Таким чином на банки, визнані неплатоспроможними, припадає 63,2% загального обсягу отриманого збитку. Рентабельність активів становила -4,35%, а рентабельність капіталу -36,93%, тобто ще знизилася у порівнянні з 2014 р. В той час, як з урахуванням неплатоспроможних банків ці показники змінюються до катастрофічних -11,17% та -150,52% відповідно. Станом на 01.12.2015 р. обсяг збитку збільшився до 57,283 млрд. грн, а рентабельність активів до -5,12%. Це свідчить, що на сьогоднішній день банківська система ще не знаходиться на шляху виходу з кризи. Динаміка рентабельності капіталу та рентабельності активів банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 2.

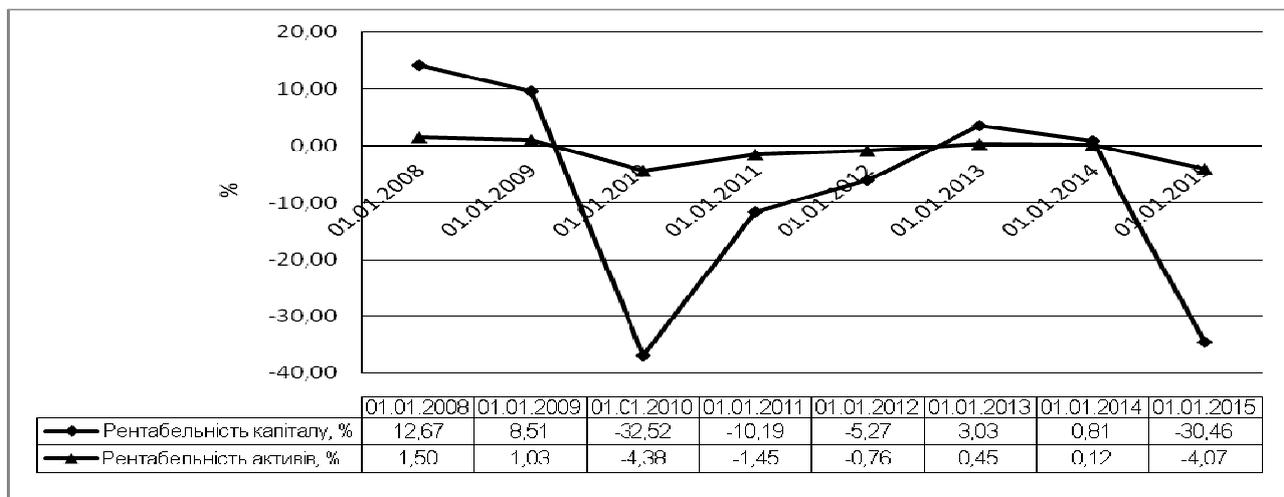

Рис. 2. Динаміка рентабельності капіталу та рентабельності активів банківської системи України за період 2008-2015 рр., %.

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Від'ємний фінансовий результат банківської системи за підсумками 2014 р. зумовлений насамперед погіршенням якості активів банків, що в свою чергу зумовлює подальшу необхідність у доформуванні резервів.

Упродовж 2015 р. кредитна активність банківських установ була низькою, що обумовлено погіршенням кредитоспроможності позичальників, скороченням ресурсної бази та високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку, що в свою чергу змушує банківські установи більш прискіпливо ставитися до фінансового стану потенційних позичальників або й взагалі призупинити кредитування на деякий час. Зниження обороту та обсягу виробництва основних галузей, ведення бойових дій на сході України, а також зниження реальних доходів населення за високої девальвації національної валюти призводять до виникнення труднощів з обслуговування позичальниками кредитних зобов'язань, особливо в іноземній валюті.

Починаючи з 2009 р., лише два роки (2012 р. та 2013 р.) були прибутковими для банківської системи України, причому прибутковість залишалась на дуже низькому рівні. Такі факти пояснюють бажання деяких іноземних банків піти з українського ринку.

За 2014 р. доходи банків збільшилися порівняно з 2013 р. на 24,5% (зі 168,9 млрд. грн. до 210,2 млрд. грн.). За 11 місяців 2015 р. доходи становили 191,3 млрд. грн. В той час як витрати зросли на 57,2% у 2014 р. Відповідно за 11 місяців 2015р. витрати склали 248,6 млрд. грн. Структура доходів банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 3.

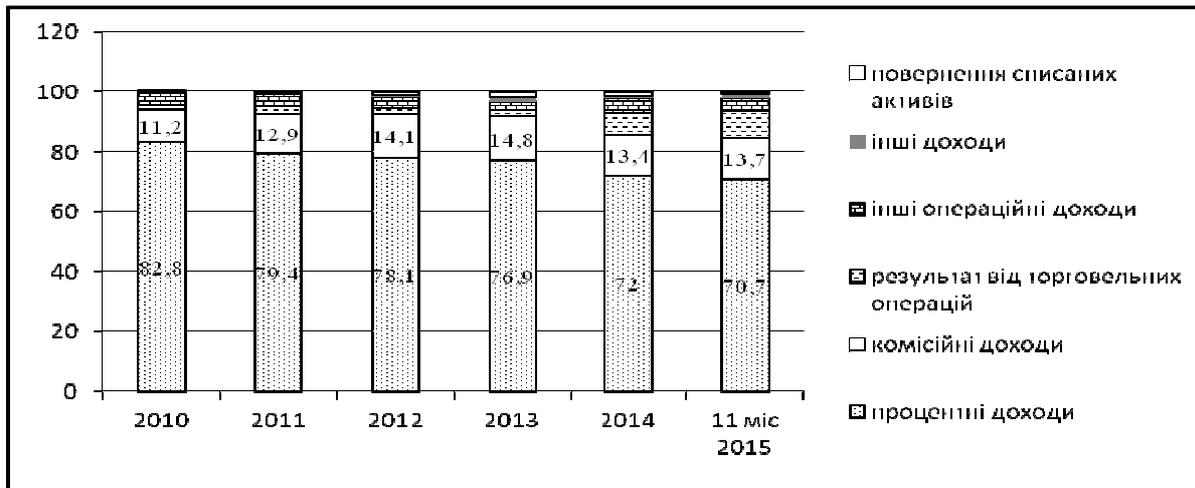

Рис. 3. Структура доходів банківської системи України за період 2008-2015 рр., %
Джерело: побудовано авторами на основі [4]

Основною статтею доходів, як і раніше, були відсоткові доходи, хоча їх частка в загальному обсязі доходів поступово зменшувалася, починаючи з 2010 р. з 82,8 до 70,7%. Обсяги відсоткових доходів порівняно з попереднім роком зросли на 3,7% до 117,5 млрд. грн. Переважну частину серед відсоткових доходів становили доходи від кредитування суб'єктів господарської діяльності.

Комісійні доходи банків за 11 місяців 2015 р. становили 26,2 млрд. грн., а їхня частка у структурі доходів – 13,7%. Результат від торговельних операцій становить 9 % загального обсягу доходів. Інші доходи у структурі доходів займають 6,6 %.

Структура витрат по групам банків також підтверджує загальну тенденцію. Основні статті витрат – відсоткові, адміністративні та інші витрати, основною складовою яких є відрахування на формування резервів.

Лівову частку всіх витрат займають відсоткові витрати. За результатами 2014 року відсоткові витрати в цілому по банківській системі становили 36,9%. Порівняно з аналогічним періодом минулого року це на 11,4 в.п. менше. Основною причиною цього є зростання відрахувань в резерви, які протягом 2014 року зросли з 27,9 млрд. грн. до 103,3 млрд. грн., або з 16,7% загальних витрат до 39,3%. Структура витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр. представлена на рисунку 4.

Станом на 1 вересня 2015 р. витрати на формування резервів склали 45,5% усіх витрат банківських установ, що є найбільшою статтею витрат. Тоді, як у передкризовому 2013 р. витрати на створення резервів під активні операції склали лише 16,7% у структурі всіх витрат та займали лише третю позицію після відсоткових та загально адміністративних витрат. Найбільше відхилення від середнього показували банки першої групи – 4,8 п.п. Банки 2 групи показали найбільший рівень відсоткових витрат – 50,6%, найнижчий рівень – найбільші банки (42%). Проблеми у кредитній діяльності призводять до зростання необхідного обсягу резервів під активні операції. Так, обсяг сформованих резервів за підсумками 2014 р. у порівнянні з підсумками 2013 р. збільшився на 269,25% (75 322 млн. грн.) та станом на 1.01.2015 р. складає 103 297 млн. грн. Комісійні витрати займають невисоку частку в загальних витратах банківської системи (близько 2,1%).

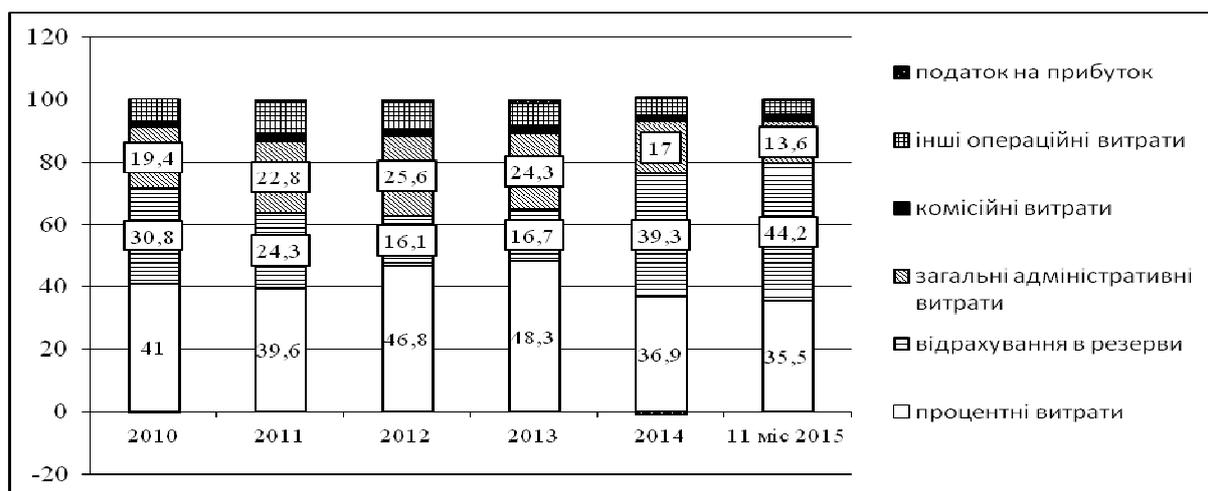

Рис. 4. Структура витрат банківської системи України за період 2008-2015 рр., %
Джерело: побудовано автором на основі [4]

Якщо проаналізувати дані щодо фінансового стану груп банків залежно від розміру активів, то можна виокремити такі тенденції. Збитки розподілені нерівномірно по групах банків. Найбільша частка збитків станом на 1.01.2015 р. припадає на першу групу – 60,2%, проте це значення менше за розмір сконцентрованих активів у першій групі – 73,3%. Натомість частка збитків, яка припадає на кожну з інших груп, більша за частку сконцентрованих активів. Таким чином, найбільші банки знаходяться у кращому становищі, ніж інші банки.

Порівняльний аналіз кризових ситуацій в банківській системі в динаміці показує, що в кризі 2008-2009 рр. найбільш негативного впливу порівняно з іншими групами зазнала друга група банків. Тоді як у 2014 р. збитки розподілені більш пропорційно обсягам активів, тобто криза мала всеохоплюючий характер. Концентрацію активів та чистих збитків за групами банків проаналізовано у таблиці 1.

Таблиця 1

Концентрація активів та чистих збитків за групами банків

Група	Активи, % до підсумку		Чистий збиток, % до підсумку	
	01.01.2010	01.01.2015	01.01.2010	01.01.2015
Група I	68,9	73,3	44,3	60,2
Група II	16,5	14,3	36,5	18,7
Група III	6,5	7,3	9,0	12,1
Група IV	8,1	5,1	10,2	9,1

Джерело: складено авторами на основі [7; 8]

Більш детальний аналіз окремих груп дозволяє зробити наступні висновки. Найбільші прибутки отримали такі банки: "РВС БАНК" (251 млн. грн.), АТ «Інг банк Україна» (228 млн. грн.), АТ «Діви Банк» з результатом 200 млн. грн. та «Банк Петрокоммерц-Україна» (164 млн. грн.), ПАТ «Кредобанк» (120 млн. грн.), АТ «Унікомбанк» (116 млн. грн.), АТ «Приватбанк» (89 млн. грн.). Лідером є АТ «Сітібанк», який посідає 17 місце за обсягом активів, з результатом 1,291 млрд. грн. Прослідковується закономірність, що найбільші прибутки отримали банки 3-4 групи за обсягами активів. На рисунку 5 зазначені топ-10 банків України, які отримали найбільші прибутки та найбільші збитки за 2014 р.

Найбільший збиток за результатами 2015 року отримав АТ «ВТБ Банк» (16,261 млрд. грн.), що знаходиться на 12 місці за обсягом активів. В десятку банків, що отримали найбільший збиток, входять АТ «Укрсоцбанк» (8 709 млн. грн.), «Укрексімбанк» (8 329 млн. грн.), АТ «Промінвестбанк» (6 346 млн. грн.), АТ «Ощадбанк» (5 401 млн. грн.), АТ «Райффайзен Банк Аваль» (2 063 млн. грн.) та АТ «Сбербанк Росії» (1 609 млн. грн.).

Враховуючи значну питому вагу валютних кредитів в клієнтському кредитному портфелі, погіршення якості обслуговування позичальниками кредитів (в тому числі, що були надані позичальникам в Донецькій та Луганській областях) та падіння обсягів виробництва основних галузей країни, цілком імовірно, що банки будуть і надалі продовжувати доформування резервів, що обмежує можливості підвищення прибутковості банків. Отже, банківським установам потрібно вдосконалювати механізм щодо формування та управління прибутком.

Визначено, що через банкрутство більш ніж 50 банків в 2014-2015 роках банківська система України (за оцінками експертів) втратила 230 млрд. грн. або близько 9% ВВП України. Фондом

гарантування вкладів фізичних осіб в правоохоронні органи подані 2149 претензій про відшкодування збитків фонду на 132,7 млрд. грн. в результаті протиправних дій посадових осіб неплатоспроможних банків, основними фігурантами в яких є власники і топ-менеджери банків.

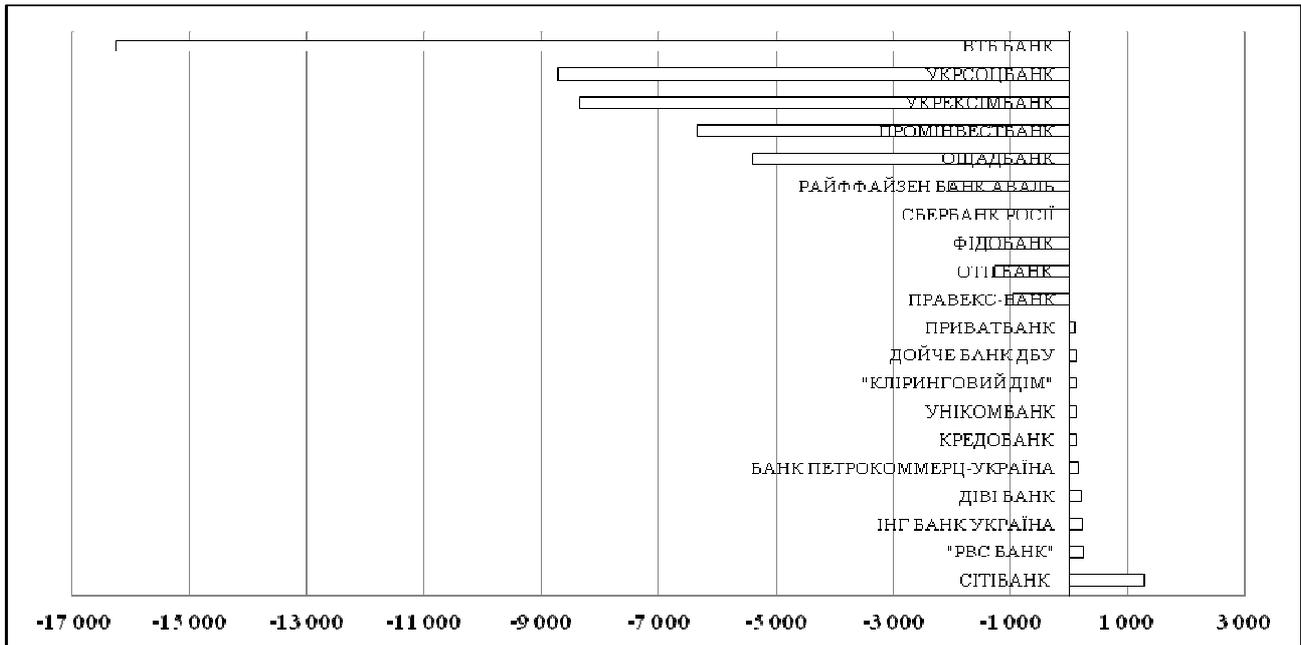

Рис. 5. Топ-10 банків України, які отримали найбільші прибутки та найбільші збитки за 2014 р., млн. грн.

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

Що стосується ситуації в цілому, то слід зазначити, що банки України визнані найгіршими у світі. Так, у звіті GCR Всесвітнього економічного форуму у Давосі визначено, що Україна займає 79 місце з 140 у «Глобальному рейтингу конкурентоздатності», а надійність банківської системи знаходиться на найнижчому рівні – 140.

Висновки з проведеного дослідження. Ситуація, що склалася в Україні в цілому та в банківському секторі зокрема вимагає нових підходів до управління вітчизняним фінансовим сектором. Як показує досвід, виведення з ринку неплатоспроможних банків не дає бажаних результатів, не призводить до покращення діяльності банківської системи України. Тому, вважаємо за доречне запровадити дієві механізми щодо процесів реорганізації банківських установ шляхом злиттів та поглинань, здійснення менш ризикових активних операцій. Це в свою чергу дасть змогу банкам відновлювати довіру з боку вкладників, а також, у кінцевому результаті отримувати прибутки. Проведене дослідження підтвердило твердження стосовно того, що не можна однозначно стверджувати про те, що банки певної групи є більш прибутковими у порівнянні з іншими. Отже, прибутковість та успішна діяльність банку певною мірою залежить від ефективного менеджменту та вміння пристосовуватися до нових умов функціонування та викликів.

Література

1. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
2. Банківська система України: підсумки 2014 р. та тенденції розвитку [Електронний ресурс] // Національне рейтингове агентство «Рюрік». – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_tendency_4_kv_2014_ukr.pdf. (17.01.2016)
3. Дані фінансової звітності банків України на 1.01.2015 р. [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (17.01.2016)
4. Доходи та витрати банків України [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285 (21.01.2016)
5. Криклій О.А. Управління прибутком банку: монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак; Україн. акад. банк. справи, Нац. банк України. – Суми, 2008. – 135 с.
6. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798. (19.01.2016)
7. Річний звіт Національного банку України за 2009 р. [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66438>. (21.01.2016)
8. Річний звіт Національного банку України за 2014 р. [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>. (19.01.2016)

References

1. Arbuzov, S.H., Kolobov, Yu.V., Mishchenko, V.I. and Naumenkova, S.V. (2011), *Bankivska entsyklopediia* [Banking Encyclopedia], Tsentru naukovykh doslidzhen Natsionalnoho banku Ukrainy: Znannia, Kyiv, Ukraine, 504 p.
2. National rating agency "Rurik" (2014), "The banking system of Ukraine: results of 2014 and trends", available at: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_tendency_4_kv_2014_ukr.pdf. (access date January 17, 2016).
3. National Bank of Ukraine (2015), "Financial statements data of banks in Ukraine 1.01.2015", available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (access date January 17, 2016).
4. National Bank of Ukraine, Revenues and expenditures of banks Ukraine, available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285 (access date January 21, 2016).
5. Kryklii, O.A. and Maslak, N.H. (2008), *Upravlinnia prybutkom banku* [Bank profit management], monograph, Ukrain. akad. bank. spravy, Nats. bank Ukrainy, Sumy, Ukraine, 135 p.
6. National Bank of Ukraine, "Main bank indicators in Ukraine", available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 (access date January 19, 2016)
7. National Bank of Ukraine (2009), "Annual Report National Bank of Ukraine", available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66438> (access date January 21, 2016)
8. National Bank of Ukraine (2014), "Annual Report National Bank of Ukraine", available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>. (access date January 19, 2016)

Рецензент: д.е.н., доцент

Української академії банківської справи Т.Г.Савченко

УДК 339.187.6(477)

Костецький Я.І.,
к.е.н, доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільський національний економічний університет

ЛІЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Kostetskyi Ya.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
at the department of audit, revision and analysis
Ternopil National Economic University

LEASING AS A TOOL FOR INVESTMENT AND INNOVATION DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний стан аграрного сектора економіки України вимагає розробки стратегічних напрямів аграрної політики, направленої на призупинення спаду та нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва на основі досягнень науки і техніки. Саме активізація інвестиційно-інноваційних процесів є пріоритетним напрямом державної економічної політики. Сталий розвиток інноваційної діяльності вітчизняних аграрних підприємств неможливий без адекватного інвестиційного забезпечення, яке повинно використовувати як традиційні методи фінансування інвестицій, так і відносно нові джерела фінансування [1].

Створення й впровадження різноманітних форм і методів інвестування повинно заповнити прогалину, що утворилася в результаті різкого зменшення фінансування з боку держави. В таких умовах суб'єктом аграрного господарства потрібні потужні джерела інвестицій і переоснащення виробництва. Одним із таких механізмів є лізинг як ефективний спосіб стимулювання інвестиційної діяльності і залучення додаткових інвестиційних ресурсів, в тому числі іноземних. Лише лізинг може усунути першопричини, які стримують розвиток сільськогосподарських підприємств на інноваційних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти інноваційного розвитку аграрних підприємств та ролі в ньому лізингу розглядаються в роботах В. Андрійчука, П. Гайдуцького, О. Горбатенка, М. Дем'яненка, Г. Купалової, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, В. Нелепа, О. Онищенко, М. Пархомця, Б. Пасхавера, Г. Підлісецького, П. Пуцентейла, П. Саблука, В. Юрчишина та інших. Проте, в теоретичних і практичних дослідженнях не повною мірою наголошується на актуальності лізингового інвестування інноваційного розвитку агропідприємств, адже лізинг для багатьох компаній

розвинутих країн є одним із основних джерел інвестиційного фінансування діяльності підприємств. Тому необхідність удосконалення механізму державної підтримки та регулювання аграрного виробництва й обумовлює актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасних тенденцій лізингової діяльності і визначення ролі лізингу в інвестиційному механізмі інноваційного розвитку підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лізинг є специфічною формою інвестиційного фінансування, альтернативою традиційному кредитуванню й використанню власних фінансових ресурсів. Він дає можливість підприємствам отримати необхідне майно без значних одноразових витрат, а також уникнути витрат, пов'язаних із моральним старінням засобів виробництва.

Аналіз лізингових відносин засвідчує, що у сфері АПК їх роль досить незначна. Причини такої ситуації насамперед у недосконалому законодавстві, створенні монопольного становища лізингодавців на ринку лізингових послуг, слабкому фінансово-економічному стані аграрних підприємств та їх неспроможності своєчасно та у повному обсязі сплачувати лізингові платежі

У Законі України «Про лізинг» наведено визначення фінансового лізингу, згідно якого лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця(постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату[4].

Таким чином, лізинг у широкому розумінні є організаційною формою підприємницької діяльності, виражаючи відносини власності, особливу систему господарювання. Як економічна категорія він має свій власний зміст і різні форми виявлення.

Для глибшого розуміння суті лізингу необхідне вивчення його структур. Аналіз лізингових відносин засвідчує, що у сфері АПК їх роль досить незначна. Причини такої ситуації насамперед у недосконалому законодавстві, створенні монопольного становища лізингодавців на ринку лізингових послуг, слабкому фінансово-економічному стані аграрних підприємств та їх неспроможності своєчасно та у повному обсязі сплачувати лізингові платежі.

На основі договору купівлі-продажу виробник лізингового майна передає його право власності спеціалізованій лізинговій компанії, яка не може користуватися і розпоряджатися цим майном. В даному випадку лізингова компанія передає його в тимчасове користування за лізинговим договором. Це пояснюється тим, що лізингове майно придбане лізинговою компанією саме з цією метою і передається не контрагенту по договору купівлі-продажу, а користувачу за лізинговим договором. Обмеження прав власності лізингової компанії вимагає відповідного відшкодування, яким є податкові й амортизаційні пільги, що надаються лізингодавцю державою.

Лізинг сприяє прискореній модернізації виробництва, оновленню обладнання та технологій і тому є найвигідніший агропідприємствам, які не мають високоліквідних активів, однак зацікавлені у розвитку лізингових операцій. Такі товаровиробники за рахунок лізингу мають можливість розширити виробництво, ринки збуту й отримати вартість машин. Банківським установам використання лізингових операцій дає змогу збільшити прибуток, розширити коло клієнтів, диверсифікувати ризики тощо. Крім того, ризик при здійсненні лізингу менший порівняно із простим кредитуванням, оскільки до отримання остаточного платежу банк є власником наданого у лізинг обладнання й у разі порушення угоди має право на реалізацію обладнання для погашення своїх збитків [3; 8].

Усі лізингові операції поділяються на дві основні групи: оперативний і фінансовий лізинг. До першого виду лізингу відносять ту обставину, що термін оренди не повинен передбачати повної окупності. Орендодавець не покриває витрати за рахунок платежів орендного платежу одного орендаря. Фінансовий лізинг виступає операцією, яка має повну окупність. Платежі орендного призначення відшкодовують витрати і забезпечують прибуток фіксованого виду для лізингодавця [2; 5].

На сьогоднішній день перед сільськогосподарськими виробниками постали основні проблеми недостатнього фінансового забезпечення аграрного виробництва, які викликані низкою обставин. Це насамперед неможливістю відшкодувати понесені витрати через диспаритет цін на продукцію промисловості і сільського господарства, високий рівень виробничих витрат, недоліки в існуючій законодавчій та нормативній базі, що не враховує специфіки виробництва в АПК.

Як зазначає Саблук П.Т., «за цих умов в державі необхідно посилити регулювання аграрного ринку системними й ефективними ринковими механізмами, зокрема такими, як фінансові та товарні інтервенції для досягнення цін рівноваги, запровадження необхідних дотацій на виробництво збиткових і малорентабельних видів продукції, що насамкінець повинно забезпечити розширене відтворення агропромислового виробництва» [10, с. 15].

Саме недостатність фінансових ресурсів перешкоджає формуванню потужного фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, який здатний забезпечити достатні обсяги фінансування з метою придбання техніки, обладнання та устаткування.

Негайного вирішення вимагає питання забезпечення виробничого потенціалу сільськогосподарських товаровиробників технікою. Майже 80 % наявної у сільськогосподарських підприємствах відпрацювали амортизаційний термін експлуатації і потребує значних затрат на підтримання її у робочому стані. Кількість вибулих основних технічних засобів в разі перевищує кількість придбаних нових. Рівень технічної готовності в напружені періоди не перевищує 70-75 %, що призводить

до порушень технології вирощування сільськогосподарських культур, а щорічні втрати зернових при збиранні урожаю досягають 5-10 млн. тонн. Покращити таку ситуацію можна лише впровадженням новітніх технологій на основі модернізації та техніко-технологічного переобладнання аграрного виробництва. Головною передумовою ефективного та конкурентоспроможного агропромислового виробництва є достатнє забезпечення товаровиробників тракторами і комбайнами різних модифікацій, а також навісним устаткуванням для них. Оптимальне поєднання кількості сільськогосподарської техніки та її техніко-економічних характеристик обумовлює своєчасність і якість виконання всього комплексу агротехнічних заходів для виробництва сільськогосподарської продукції [6; 8].

Як відомо, основу матеріально-технічної бази сільського господарства становить сільськогосподарська техніка, аналіз якої вказує на значні диспропорції між фондооснащеністю рослинництва та тваринництва, між основними та оборотними засобами, силовими і робочими машинами, активною та пасивною частинами засобів. У діяльності сільськогосподарських підприємств важливе значення мають виробничі основні засоби, що займають найбільшу питому вагу у загальній сумі основних засобів.

Застаріла техніка не дозволяє забезпечити новітні вимоги до обробітку землі. В рослинництві катастрофічно не вистачає багатофункціональних агрегатів, які забезпечували б виконання низки операцій в оптимальні строки, що дозволило б зменшити деформування поверхневого шару ґрунту, збереження ґрунтового покриву, нагромадження та раціональне використання ґрунтових запасів вологи і в кінцевому результаті – збільшення його родючості й підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва.

У тваринництві теж існує недостатня забезпеченість господарств машинами для реалізації прогресивних технологій виготовлення кормів, обладнання для заготівлі і консервації кормів з використанням новітніх розробок. Практично усі галузі АПК потребують впровадження інноваційних технологій.

Відомо, що шлях до розширеного внутрішнього та зовнішнього ринків продукції сільського господарства лежить через технічне і технологічне оновлення техносфери сільськогосподарських підприємств, адаптування усього ланцюга інноваційного процесу до ринкових відносин, нових підходів державної науково-технічної політики в аграрній сфері.

На сьогоднішній день, як наголошує професор Пархомець М.К., «...виробникам сільськогосподарської продукції в Україні, як і в інших країнах перехідної економіки, ускладнений доступ до зовнішніх фінансових ресурсів. Це пояснюється невисоким рівнем їх прибутковості, низькою ліквідністю сільськогосподарських активів та, відповідно, проблемами із забезпечення повернення кредитів» [7, с. 161].

Тому, достатнє забезпечення товаровиробників тракторами і комбайнами різних модифікацій, а також навісним устаткуванням для них є основою ефективного та конкурентоспроможного агропромислового виробництва. На даний час рівень забезпечення аграрних підприємств тракторами, комбайнами та іншою технікою становить 45-50 % від потреби.

Значна частина технічних засобів потребує заміни внаслідок їх зношення (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість та динаміка тракторів, зернозбиральних комбайнів та вантажних автомобілів у сільському господарстві України

(на кінець року, тис. штук)

Рік	Трактори	Зернозбиральні комбайни	Вантажні автомобілі
1990	497,3	105,2	296
1995	441,7	85,9	278
2000	318,9	65,2	227
2005	216,9	47,2	115
2010	151,3	32,8	109
2011	147,1	32,1	104
2012	150,1	32,0	101
2013	146,0	30,0	96
2014	130,8	27,2	87

Джерело: складено автором на основі [11]

Дані таблиці 1 свідчать про поступове зменшення кількості одиниць машинно-тракторного парку у сільськогосподарських підприємствах країни. Так, кількість тракторів у сільськогосподарських підприємствах на кінець 2014 р. становила лише 26,3 % від рівня 1990 р., зернових комбайнів 25,8 %, вантажних автомобілів 29,5 %. Це призвело до зниження показників ефективності та конкурентоспроможності виробництва у сільському господарстві, які безпосередньо залежать від озброєності господарства машинами, їх якісного складу. Позитивним моментом стало зниження відносних темпів падіння технічної оснащеності підприємств: тракторів – з 22,2 % у 2000 р. до 10,5 % у

2014 р., зернозбиральних комбайнів – з 23,3 % до 9,4 %, вантажних автомобілів – з 19,3 % до 9,2 % за відповідний період.

Ця тенденція характерна як для країни, так і для Тернопільської області зокрема, і свідчить про недостатню державну підтримку галузі.

В Тернопільській області парк тракторів у сільськогосподарських підприємствах у 2014 р. склав лише 26,0 % від рівня 2000 р., зернових комбайнів 26,4 %, а відносні темпи падіння технічної оснащеності сільгосппідприємств області аналогічні показникам по країні. Скорочення кількості технічних засобів та розширення посівних площ призвело до збільшення навантаження на одиницю техніки. Так, якщо у 2013 р. на один кукурудзозбиральний комбайн припадало 7277 га площі, то в 2014 р. – 8644 га посівів кукурудзи на зерно. Сумарні енергетичні потужності сільськогосподарської техніки та робочої худоби (в перерахунку на механічну силу) в аграрних підприємствах за рік збільшилися на 0,9 % і на кінець 2014 р. склали 815 тис. кВт. Енергетичні потужності сільгосппідприємств у 2014 р. становили 14,9 кВт, що на 1 кВт менше, ніж у 2013 р.

Упродовж 2014 р. сільгосппідприємства області списали 36 тракторів, 13 зернозбиральних, 7 кормозбиральних, 3 бурякозбиральні комбайни. Проте, у 2014 р. аграрії закупили 81 трактор, 26 зернозбиральних комбайнів, 37 сівалок.

У 2014 р. сільськогосподарські підприємства області придбали загалом 15 одиниць техніки іноземного виробництва, що певною мірою дозволило застосовувати в аграрному виробництві нові прогресивні технології, забезпечило економію матеріальних та енергетичних ресурсів і, як наслідок, вплинуло на рівень собівартості продукції. Більшість господарств придбали техніку та обладнання за рахунок власних обігових коштів.

Дефіцит технічних засобів, незадовільний економічний стан більшості сільськогосподарських підприємств та зниження купівельної спроможності агровиробників щодо можливостей придбання технічних засобів зумовлюють необхідність використання лізингових операцій [8].

У світовій практиці лізинг займає друге місце за обсягами інвестицій після банківських кредитів, тому що дозволяє користувачам мати широкий доступ до матеріально-технічного оновлення. Ринок лізингових послуг вважається розвиненим, якщо частка лізингових операцій у загальних обсягах інвестицій в основний капітал перевищує 10 %. У США цей показник становить 31 %, у Канаді – 20 %, у Великій Британії 15 %. В Україні впродовж 2008-2013 рр. через НАК «Укראгролізинг» було придбано 4 % сільськогосподарської техніки [6].

Лізинг у сільському господарстві забезпечує підвищення продуктивності машин і обладнання, сприяє модернізації виробництва. В сучасних умовах важливою формою забезпечення технікою сільськогосподарських підприємств є фінансовий лізинг, який дає можливість заощаджувати кошти для інвестування в інші більш ефективні види діяльності та придбання техніки [9].

Як відомо, НАК «Укראгролізинг» використовує кошти державного бюджету, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки й обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу. Лізинг робить доступнішим багато видів діючої техніки, обладнання, розширюється коло їх споживачів за рахунок підприємств дрібного і середнього бізнесу. Так можна зробити висновок, що найважливішими видами машинно-технічної продукції, привабливішими для лізингу в Україні найближчими роками стане сільськогосподарська техніка.

Фінансовий лізинг дає можливість селянам заощаджувати кошти для інвестування в інші більш ефективні види діяльності та придбавати техніку, вартість якої значно перевищує фінансової можливості підприємства. Заощаджені кошти виробник може використати для інвестування у виробництво з рентабельністю не нижче розміру депозитних відсотків.

Тому, незважаючи на різноманітність об'єктів лізингу, вітчизняні аграрії віддають перевагу лізинговим операціям з оренди тракторів, ґрунтообробної і посівної техніки. Так, за період існування лізингу в Україні сільськогосподарським товаровиробникам усіх форм власності на основі фінансового лізингу було продано більше 20,5 тис. одиниць техніки на суму 1,96 млрд. грн., із них 1166 зернозбиральних комбайнів та жаток до них на суму 577,9 млн. грн., 6619 тракторів на суму 345,7 млн. грн. [5].

Головна відмінність українського лізингу для селян від лізингу у розвинених країнах полягає в тому, що основним інвестором виступає держава, надаючи НАК «Укראгролізинг» бюджетні кошти на певний термін. Компанія ж, передаючи сільськогосподарську техніку у фінансовий лізинг, повертає кошти до бюджету, регулярно збираючи лізингові платежі з лізингоодержувачів. Сільськогосподарська техніка й обладнання передаються терміном на п'ять-сім років. При цьому плата за користування коштами дорівнює 7 відсоткам від невідшкодованої суми від первісної вартості. Більш дешевих коштів для лізингоодержувачів не існує. До того ж, 2,8 % річних значно менші від рівня річної інфляції, які фінансуються впродовж останніх років, і, таким чином, відсоткові платежі лізингоодержувачів компенсуються з лишком.

Перед банківським кредитуванням лізинг має наступні переваги:

- можливість швидко придбати майно і почати його експлуатацію без значних одноразових капіталовкладень;
- вивільнення значних коштів для вирішення першочергових завдань;

- після закінчення терміну договору є можливість придбати майно у власність за залишковою балансовою вартістю або договірній ціні чи продовжити лізинг на новий термін;
- на лізингове майно не проводять амортизаційні відрахування, то кошти інвестиційних фондів підприємства можна використовувати на інші цілі, наприклад, для впровадження науково-технічних робіт.

Однак лізинг як інструмент запровадження інновацій поряд із перевагами має низку недоліків. До них можна віднести:

- надто складна процедура лізингової угоди через значну кількість учасників, на підготовку фінансової лізингової угоди витрачається значно більше часу, ніж на підготовку контракту на купівлю;
- вищі адміністративні витрати (ціна лізингу може бути нижчою або дорівнювати ціні позики лише за наявності певних податкових пільг);
- умови укладення договору лізингу вимагають стати на облік у Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг, що особливо складно для окремих підприємств, які виготовляють основні засоби для власних потреб;
- лізингові операції із невеликими аграрними підприємствами є досить ризикованими для лізингодавця через відсутність чіткої державної політики із стимулювання інвестицій у сільське господарство.

Висновки з проведеного дослідження. Провівши детальний аналіз лізингової діяльності у сфері агровиробництва України, слід відмітити, що основними проблемами, які стоять на перешкоді успішного розвитку є малоефективна система державного регулювання лізингового права, великий термін амортизації та низька платоспроможність потенційних лізингодержувачів.

Для успішного розвитку ринку лізингових послуг у сільському господарстві необхідно вдосконалити організаційно-економічне забезпечення лізингових операцій, прискорити державне регулювання законодавства для максимальної реалізації потенційних можливостей до оновлення матеріально-технічної бази, впровадження новітніх технологій в рослинництві та тваринництві.

Література

1. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3-15.
2. Внукова Н.М. Чи є можливості розвитку фінансового лізингу в Україні? / Н.М. Внукова // Лізинг в Україні: Інформаційно-аналітичний бюлетень. – 2006. – № 2. – С. 17-19.
3. Гайдуцький П.І. Структурні перекося і ризики кризи в АПК / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 38-46.
4. Закон України «Про лізинг» від 16.12.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (Дата звернення: 06.01.2016).
5. Лізинг в Україні: дорого і мало [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobiz.ua/finansy/lizing/stati/lizing_v_ukraine_dorogo_i_malo (Дата звернення: 20.01.2016).
6. Офіційний сайт аграрного інформаційного агентства <http://www.agravery.com/> (Дата звернення: 28.01.2016).
7. Пархомець М.К. Організаційно-економічний механізм підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств регіону: теорія, методика, практика : монографія / М.К. Пархомець, В.В. Гудак. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 256 с.
8. Підлісецький Г.М. Фінансовий лізинг як механізм державної підтримки технічного забезпечення сільського господарства / Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2011. – №4. – С. 75–79.
9. Закон України «Про фінансовий лізинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show> (Дата звернення: 09.02.2016).
10. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 3–16.
11. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2014» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення: 06.02.2016).
12. Статистичний збірник «Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення: 06.02.2016).

References

1. Andriichuk, V.H. (2013), "Agro-industrial formations of a new type in the context of the strategy of development of domestic agriculture", *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 3-15.
2. Vnukova, N.M. (2006), "Are there any possibilities for development of financial leasing in Ukraine?", *Lizynh v Ukraini: Informatsiino-analitychnyi biuletyn*, no. 2, pp. 17-19.
3. Haidutskiy, P.I. (2014), "Structural discrepancies and risks of crises of the AIC", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 38-46.
4. The Law of Ukraine "On Leasing" from 16.12.1997 (1997), available at: <http://zakon1.rada.gov.ua> (access date January 06, 2016)
5. "Leasing in Ukraine: expensive and little" (2010), available at: http://prostobiz.ua/finansy/lizing/stati/lizing_v_ukraine_dorogo_i_malo (access date January 20, 2016).

6. Official website of the Agricultural Information Agency (2015), available at: <http://agravery.com> (access date January 28, 2016).
7. Parkhomets, M.K. (2014), *Orhanizatsiino-ekonomichny imekhanizm pidvyschennia dokhidnosti silskohospodarskykh pidpriemst v rehionu: teoriia, metodyka, praktyka* [Organizational and economic mechanism for increasing profitability of agricultural enterprises in the region: the theory, methodology, practice], TNEU, Ternopil, Ukraine, 256 p.
8. Pidlisetskyi, H.M. (2011), "Financial leasing as a mechanism for state support of technical support for agriculture", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 75–79.
9. The Law of Ukraine "On Leasing" (1997), available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show> (access date February 09, 2016).
10. Sabluk, P.T. and Luzan, Yu.Ya. (2011), "The main directions for improvement of the state Agrarian Policy in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 3–16.
11. State Statistics of Ukraine (2015), "Agriculture of Ukraine in 2014", available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date February 06, 2016).
12. State Statistics of Ternopil region (2015), Statistical handbook "Statistical Yearbook of the Ternopil region, 2014", available at: <http://te.ukrstat.gov.ua> (access date February 06, 2016).

*Рецензент: д.е.н., доцент
Тернопільського національного економічного університету – В.А. Дерій*

УДК 339.17:004.738.5

**Шеленко Д.І.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Жук О.І.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту,
Баланюк С.І.,
к.е. н., викладач кафедри менеджменту і маркетингу
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаніка", м. Івано-Франківськ**

УПРАВЛІННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-БІРЖОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

**Shelenko D.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
at the department of accounting and auditing
Zhuk O.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor
at the department of accounting and auditing
Balaniuk S.I.,
cand.sc.(econ.), lecturer department
of marketing and management
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk**

MANAGING COMMODITY AND EXCHANGE ACTIVITIES

Постановка проблеми. Торговельно-біржова діяльність є однією з небагатьох видів діяльності економіки, яка належить до зайнятих безпосередньо обслуговуванням населення. Завдяки цьому їх розвиток визначає соціальний клімат у суспільному середовищі. Перехід до ринкових відносин поставив торговельно-біржову діяльність у досить несприятливе економічне становище. Дані види діяльності відчувають на собі всю гостроту кризи: зміну платоспроможного попиту, зростання витрат на використання основних засобів торгівлі та на логістичні операції, зниження рівня доходів населення тощо.

За час свого історичного розвитку торговельно-біржова діяльність постійно вдосконалювалась та модернізувалась для максимально ефективного задоволення потреб своїх користувачів. За часи незалежності держави торговельна система зазнала змін, на які значною мірою впливали розвиток науково-технічного прогресу та нестабільна фінансова політика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління торговельно-біржовою діяльністю в своїх працях досліджували багато вітчизняних та закордонних науковців, зокрема: Д. Бойко, Дж. Болта, Г. Бурцева, О. Вінник, Ф. Зінченко, В. Меженська, І. Проданова та ін. Проте на

сьогодні недостатньо представлено способи управління торговельно-біржовою діяльністю. Зміна суспільно-політичного устрою держави ставить перед науковцями та практиками завдання пошуку нових методів управління торговельно-біржовою діяльністю.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка стану та визначення проблем і особливостей управління торговельно-біржовою діяльністю, а також обґрунтування найважливіших елементів, від яких залежить саме процес управління торговельно-біржовою діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах перехідної економіки держава була змушена створити нові умови торгівлі, та нові ринки не характерні ринковій економіці. Це в свою чергу призвело до зміни традиційних і створенню нових форм торгівлі. Розвиток національного ринку вимагає критеріального підходу до можливостей кожного регіону у проведенні торговельної та біржової діяльності та визначення напрямів подальшого розвитку і підвищення їх ефективності.

Для оцінки стану та визначення проблем і особливостей управління торговельної та біржової діяльності виникає необхідність розкриття змісту категорії: "управління торговельно-біржовою діяльністю". За основу взято відомі наукові напрацювання з цього приводу. Зокрема, Господарський кодекс передбачає загальні принципи господарювання, які включають: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свободу підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки та захист національного товаровиробника [1].

Відповідно до Господарського кодексу торговельно-біржова діяльність ж є видом господарсько-торговельної діяльності.

Здійснення торговельно-біржової діяльності має на меті організацію та регулювання торгівлі шляхом надання послуг суб'єктам господарювання у здійсненні ними торговельних операцій спеціально утвореною господарською організацією – товарною біржею [1].

Торговельно-біржова діяльність, як вид господарської діяльності, включає правові способи та методи, специфіка яких визначається сферою суспільного виробництва, у якій складаються відносини, що виникають у ході здійснення такої діяльності [3].

Торговельно-біржова діяльність виконує низку функцій:

1. Товаророзподільчого механізму – товар розподіляється між споживачами за реальною ціною.
2. Організатора ринкових відносин – створює відповідні умови учасникам біржових торгів для здійснення купівлі-продажу товарів, обміну товарів, які відповідають стандартам.
3. Регулятора цін – через коливання біржового попиту і пропозиції не застосовується державний регулятор цін.
4. Котирування цін – через реєстрацію курсів цін, які виникають стихійно, на окремі товари на біржі з урахуванням укладених біржових угод.
5. Інформаційну шляхом збору та обробки інформації щодо динаміки попиту на товари та курсу цін на біржових ринках.
6. Арбітражну функцію товарна біржа виконує шляхом розгляду спорів між членами біржі [1].

На нашу думку, найважливішими елементами, які впливають на управління торговельно-біржової діяльності є системний підхід та політика ціноутворення.

Відповідно до цього, найбільш прийнятним для вивчення управління торгово-біржової діяльності буде застосування системного підходу, який передбачає виявлення сутності різних порядків в системі, виконання певних цільових функцій, єдність і співвідносність яких визначає характер і повноту (чи, навпаки, обмеженість) науково-методологічного забезпечення різних видів діяльності. Функціонування системи має базуватися на принципах "управління за результатами", тобто кожний її елемент повинен на всіх етапах його участі в системі бути націленим на якомога краще й ефективніше досягнення кінцевої мети системи.

Не менш важливим елементом, що має вплив на управління торговельно-біржової діяльності є опрацювання політики ціноутворення за допомогою сучасного маркетингового інструментарію, що здійснює безпосередній вплив на формування та використання потенціалу підприємства.

Розглядаючи управління, важливе значення має проблема визначення в ньому місця кожного елемента. Одним із підходів до цього вирішення може стати ранжування елементів за критерієм "ваги" кожної з них у кінцевих результатах господарювання. Проте, йдучи цим шляхом, довелось би зробити висновок, що одні з них важливіші за інших. Найчастіше йдеться про пріоритетне розв'язання економічних проблем. При всій значущості економічної функції все ж буде помилково недооцінювати інші елементи.

Функція управління в торгово-біржовій діяльності у найбільш загальному вигляді узгоджує безпосередньо управлінські дії і є основою побудови структури управління [2, с. 62].

При розгляді торгово-біржової діяльності термін "управління" розглядається як управління господарською діяльністю організацій, які функціонують у системі ринкових відносин. З урахуванням цього, управління – це спрямований з боку керуючого органу вплив на об'єкт управління з метою одержання встановленого результату, узгодження й коректування дії виконавців [3].

Управління діяльністю товарних бірж здійснюється у двох основних формах: державне управління й самоврядування [4].

Державне управління діяльністю товарних бірж передбачає прийняття компетентним органом держави юридично значимих рішень із питань господарської діяльності товарних бірж й насамперед, що стосується державної реєстрації й ліцензування.

Самоврядування – ця форма управління діяльністю товарної біржі, що здійснюється винятково органами управління біржі. При цьому біржові органи мають відомі адміністративні повноваження.

У сучасних умовах господарювання державне управління діяльністю товарних бірж здобуває особливе значення й знаходить своє закріплення в законодавстві практично всіх країн світу.

У Франції функції державного регулювання входять у компетенцію Комісії по ф'ючерсних товарних ринках.

У Японії за діяльністю товарних бірж спостерігають міністерство сільського господарства (аграрна продукція), міністерство фінансів (фінансові інструменти) і міністерство зовнішньої торгівлі й промисловості (сировинні товари) [5].

У Сінгапурі в 1986 р. був прийнятий закон, відповідно до якого контроль за біржами був покладений на міністерство фінансів, включаючи затвердження створення біржі й припинення торгівлі на ній. Всі користувачі ф'ючерсних бірж від торговця до консультанта повинні одержати від міністерства фінансів відповідну ліцензію [6, с. 157].

У США управління діяльністю товарних бірж має широкий діапазон і здійснюється як федеральним урядом, так й органами штатів. В 1974 р. був прийнятий спеціальний Закон "Про комісії з ф'ючерсної торгівлі". Відповідно до цього закону Комісії з ф'ючерсної торгівлі були надані досить широкі повноваження в сфері управління діяльністю товарних бірж. Основними завданнями Комісії є попередження маніпулюванням ринком, захист клієнтів і забезпечення виконання обов'язків по угодах. Комісія єдиний орган, що має право реєстрації ф'ючерсних бірж. Персональний склад комісії призначається президентом і затверджується конгресом [7, с. 143].

Більшість бірж представляє собою об'єднання (асоціації) членів. Кількість членів обмежується певною кількістю осіб, хоча деякі біржі дозволяють членство й в декількох таких асоціаціях. Крім приватних осіб, членами біржі можуть бути також компанії, корпорації, товариства й кооперативи [8, с. 79].

В Україні товарні біржі споконвічно були самокерованими організаціями. Однак згодом була прийнята низка нормативно-правових актів, які передбачали можливість державного регулювання діяльності товарних бірж в Україні (про це йшла мова вище). Як справедливо відзначає О. М. Сохацька, сьогодні майже не залишилося бірж, які працюють на принципах самоврядування. У їхню діяльність втручається держава шляхом прийняття відповідного законодавства й створення спеціальних органів для контролю за їхньою діяльністю. Тому можна говорити про створення змішаного типу організації біржової торгівлі [9, с. 22].

Отже, основними напрямками розвитку торгово-біржової діяльності мають стати: формування ринкового середовища з різними товаровиробниками на основі свободи господарської діяльності, створення більш сприятливого інвестиційного клімату, розвиток і зміцнення структури сервісного обслуговування, наявність транспортного сполучення всіх видів транспорту та вдосконалення комерційних відносин товаровиробників, продавців та споживачів усіх форм власності.

Висновки з проведеного дослідження. Управління торгово-біржовою діяльністю потребує удосконалення, в першу чергу шляхом вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Держава повинна створити єдину правову основу для функціонування бірж та контролю за їхньою діяльністю. Збільшення загального потенціалу торгівельних підприємств, активізація збутового потенціалу через управління системою продажів з використанням біржової торгівлі та дослідження механізму взаємодії торгівельних підприємств з інформаційним середовищем, все це матиме системний вплив на підвищення ефективності товарно-біржової діяльності.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата доступу 28.12.2015).
2. Шеленко Д. І. Сільськогосподарські підприємства в системі аграрних відносин / Д. І. Шеленко // Економіка АПК. – 2003. – № 6. – С. 57-63.
3. Управління торгово-біржовою діяльністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/books/_book-778.htm (дата доступу 28.12.2015).
4. Щербина В.С. Господарське право України : навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. С. Щербина. – К., Юрінком Інтер, 2001. – 384 с.
5. Правова основа й форми управління торгово-біржовою діяльністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://readbookz.com/book/169/5228.html> (дата доступу 28.12.2015).
6. Дегтярьова О.І. Біржова справа / О. І. Дегтярьова, О. А. Кандинська. – М. : Банки й біржі, 1997. – 502 с.
7. Посібник з біржової справи: товарні угоди, цінні папери / Пер. з англ. М. І. Сороко, А. С. Каменського ; під ред. А. А. Белозерцева. – М. : Агропромиздат, МФ СП "Аспект", – 1991. – 251 с.
8. Назиров В.Р. Биржевое дело: из опыта США и Японии / В.Р. Назиров. – М. : Финиздат, 1994. – 156 с.

9. Сохацька О.М. Біржова справа : підручник / О. М. Сохацька. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 602 с.

References

1. Business code of Ukraine *Hospodarskyi kodeks Ukrainy* vid 16.01.2003 year. no 436-IV, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (access date December 28, 2015).
2. Shelenko, D.I. (2003), "Agricultural enterprises in the system of agrarian relations", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 57-63.
3. Managing commodity and exchange activities *Upravlinnia torhovo-birzhovoiu diialnistiu*, available at: http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/books/_book-778.htm (access date December 28, 2015).
4. Shcherbyna, B.C. (2001), *Hospodarske pravo Ukrainy* [Business law of Ukraine], tutorial, 2nd publishing, corrections and additions, Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine, 384 p.
5. "Legal base and forms of management of trade and stock-exchange", available at: <http://readbookz.com/book/169/5228.html> (access date December 28, 2015).
6. Dehtiarova, O.I. and Kandynska, O. A. (1997), *Birzhova sprava* [Exchange business], Banky i birzhi, Moscow, Russia, 502 p.
7. *Posibnyk z birzhovoi spravy: tovarni uhody, tsinni papery* (1991), [Guidance on exchange business: commercial transactions, securities], translated from engl. M.I.Soroko, A.S.Kamenskoho, Ahropromizdat, MF SP "Aspekt", Moscow, Russia, 251 p.
8. Nazarov, V.R. (1994), *Birzhevoye delo: iz opyta SShA i Yaponii* [Exchange business: from the experience of USA and Japan] Fynyzdat, 160 p.
9. Sokhatska, O.M. (2003), *Birzhova sprava* [Exchange business], textbook, Kart-blansh, Ternopil, Ukraine, 602 p.

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника" І.Ф. Баланюк

УДК 339.54

Коробкова О.М.,
старший викладач кафедри комерційного
забезпечення транспортних процесів,
здобувач¹
Одеський національний морський університет

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МИТНИХ ПОСЛУГ

Korobkova O.M.,
senior lecturer of department of maritime commerce,
candidate for a degree
Odessa National Maritime University

ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CUSTOMS SERVICES

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки та динамічного розвитку зовнішньоекономічної діяльності зростає значення послуг, які надаються при переміщенні вантажів через митний кордон України. Від якості та повноти таких послуг залежать термін проходження митних формальностей, фінансові витрати суб'єктів імпортерів та експортерів. Тому питання визначення сутності митних послуг стає актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базові теоретичні питання, які пов'язані із сутністю митних послуг розглядалися українськими та зарубіжними вченими: Бондаренко І.О. [1], Світлак І.І. [2], Резніковою В.В. [3], Приймаченко Н.М. [4], Ерміловим І.С. [5], Діановою В.Ю. [6] та іншими вченими. Завдяки роботам зазначених авторів існує теоретична база митних послуг, розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення якості митних послуг, проте поза увагою залишилося визначення класифікації митних послуг.

Постановка завдання. Узагальнення і подальший розвиток теоретичних положень щодо економічної сутності митних послуг та здійснення класифікації митних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індикатором якості та ефективності митного обслуговування міжнародної торгівлі виступає швидкість виконання зовнішньоторговельних угод,

* Науковий керівник: Липинська О.А. – д.е.н., професор

швидкість переміщення товарів через митний кордон України, а також прозорість державного адміністрування зовнішньоекономічної діяльності.

На такі критерії впливають окрім контрагентів зовнішньоторговельної угоди величезна кількість професійних учасників здійснення зовнішньоторговельної угоди: судновласники, перевізники, експедитори, порти, морські агенти, фрахтові брокери, митні брокери та інші.

В галузі митної справи такі послуги здійснюють спеціалізовані компанії, яким згідно з Митним кодексом України надано повноваження на здійснення такої діяльності.

Аналіз нормативно-правової бази у сфері митної справи показує, що в них в основному перераховуються митні послуги, але не розкривається економічна та правова природа митних послуг. Незважаючи на явну орієнтацію положень Митного кодексу України [6] до міжнародних норм, в ньому немає поняття «митна послуга».

Основні поняття у сфері митної справи, що пов'язані з процесом митного контролю, визначені Митним кодексом України. Наведений на рис. 1 взаємозв'язок основних понять, закріплених у Митному кодексі України, демонструє, що основними поняттями у митній сфері, закріпленими в чинному митному кодексі, є: митна справа, митні правила, митний контроль, митна процедура, митне оформлення. Поняття «митна послуга» не визначено, хоча на рівні концепцій і доповідей у Фіскальній службі України цей термін в останні роки активно застосовується.

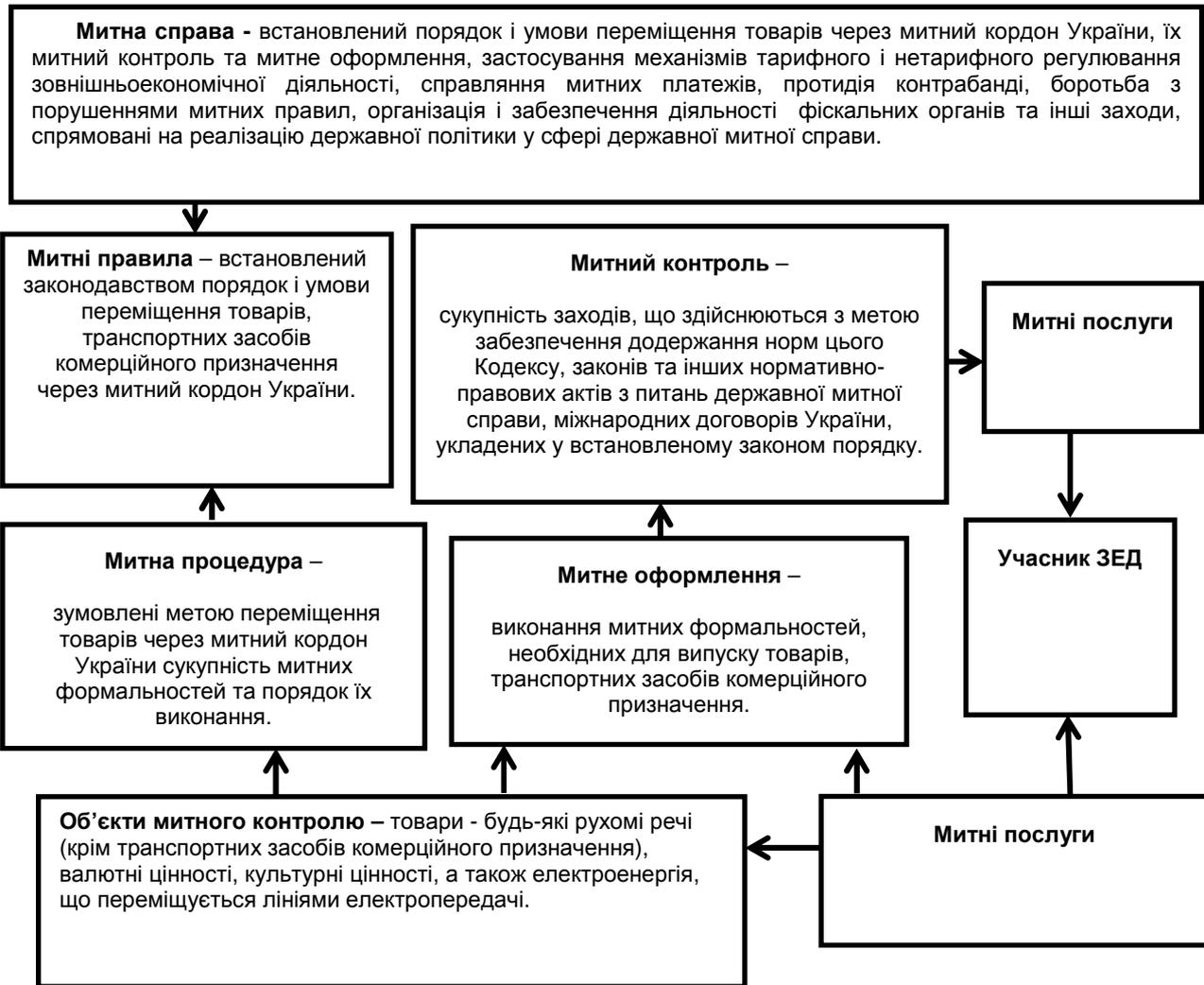

Рис. 1. Взаємозв'язок основних понять, закріплених у МКУ

Джерело: складено автором

Аналізуючи наукові погляди вчених щодо визначення сутності поняття «митна послуга», слід зазначити, що на цей час немає загального підходу щодо визначення даної категорії.

І.О. Бондаренко [1, с. 49] визначає митні послуги, як передбачену законом діяльність митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій, а також суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюється з ініціативи фізичних і юридичних осіб, спрямована на реалізацію прав, свобод та законних інтересів у галузі митної діяльності.

І. Світлак вважає, що використання терміну „митні послуги” в значенні „послуги в сфері управління митною справою”, а також в значенні, що запропоновано І. Бондаренко не є абсолютно вдалим, оскільки під митними послугами розуміються як послуги митних органів, так і послуги з професійного митного посередництва, тобто підприємницька діяльність митних брокерів [2, с. 112].

На думку Ермілова І.С., митна послуга - це специфічний вид діяльності, спрямований на сприяння у здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Митні послуги ним розглядаються не тільки як державні послуги, а і як специфічний вид діяльності, направленої на сприяння у здійсненні зовнішньоекономічних операцій організаціями митної сфери [3, с. 5].

Діанова В.Ю розглядає поняття «митна послуга» в широкому сенсі, як суспільно - економічне благо у формі митної діяльності: митного регулювання та контролю, та у вузькому розумінні, як дії або послідовність дій, реалізовані спеціальними митними інструментами з метою підвищення споживчої корисності сфери зовнішньоекономічної діяльності для держави та учасників зовнішньоторговельної діяльності [4, с. 149].

Згідно зі ст. 544 Митного кодексу України (МКУ), основним призначенням фіскальних органів є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України, тобто митною діяльністю, особливістю якої є її обов'язковий характер для учасників зовнішньоторговельної діяльності [6].

Отже, узагальнюючи різні наукові думки щодо визначення поняття митної послуги, зробимо висновок, що митні послуги є результатом діяльності фіскальних органів та підприємств у митній сфері, основною метою якої є сприяння проходженню вантажів через митний кордон України.

Ми вважаємо, що можна розглядати цей термін як у широкому, так і у вузькому значенні. У широкому сенсі митна послуга - це економічний продукт, що виникає у процесі виконання митних формальностей.

У вузькому розумінні, митна послуга - це сприяння суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності у здійсненні зовнішньоторговельних операцій навколо митною структурою та фіскальними органами.

При такому розумінні митні послуги можуть бути визначені більш вдало з позиції системного поєднання державної та комерційної складової.

Далі розглянемо структуру митної послуги. Аналізуючи авторські трактування поняття митної послуги, науковці, як правило, поділяють митні послуги на ті, що надаються фіскальними органами та на ті, що надаються особами, які здійснюють посередницьку діяльність у митній сфері.

До послуг, що надаються фіскальними органами слід віднести:

- надання консультацій щодо розміщення товарів у відповідний митний режим, тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в частині митного оформлення товарів;
- класифікація товарів;
- відбір та дослідження зразків товарів у митних лабораторіях;
- надання відомостей з реєстрів митних брокерів;
- виконання митних формальностей;
- здійснення митного оформлення;
- зберігання товарів;
- інші.

Специфічною рисою надання митних послуг фіскальними органами є те, що рівень якості цих послуг визначає рівень розвитку митної справи в країні.

До митних послуг, що надаються навколо митною структурою віднесемо:

- декларування товарів, визначення коду товару за УКТЗД, нарахування митних платежів та ін.;
- зберігання товарів;
- отримання дозвільних документів;
- інші.

Послуги можуть бути класифіковані за різними критеріями.

Необхідність класифікації послуг продиктований потребою поглиблення теоретичних знань, і, що дуже важливо, самою господарською практикою. Фахівці зазвичай звертають увагу на те, що класифікація послуг сприяє вирішенню наступних завдань:

- розвитку і вдосконаленню стандартизації у сфері послуг;
- здійсненню сертифікації послуг з метою забезпечення безпеки життя, здоров'я споживача та охорони навколишнього середовища, запобігання заподіяння шкоди майну споживачів;
- обліку та прогнозуванню реалізації послуг, у тому числі населенню;
- вивченню попиту на послуги;
- актуалізації розвитку виробництва певних видів послуг з урахуванням мінливих соціально-економічних умов;
- обліку надання послуг підприємствами та організаціями різних організаційно-правових форм власності;
- гармонізації національної класифікації послуг з міжнародними класифікаціями [5, с. 123].

Саме тому метою цього дослідження є встановлення критеріїв класифікації митних послуг, що надають можливість найбільш повно відобразити їх систему.

На нашу думку, митні послуги доцільно класифікувати за наступними критеріями:

1) Залежно від суб'єкта, який надає митні послуги:

- державні митні послуги;
- митні послуги приватних підприємств.

У даному випадку Фіскальна служба України надає державні митні послуги. До послуг приватних підприємств віднесемо послуги, що надаються митними брокерами і, власниками митних складів, магазинів безмитної торгівлі, вільних економічних зон, митних комплексів та інших підприємств.

2) За критерієм платності митні послуги поділяються на:

- платні;
- безоплатні.

Платні або безоплатні послуги можуть надаватися як фіскальними органами України, так і приватними підприємствами навколо митної інфраструктури.

Згідно із ст. 247 Митного кодексу України та Наказом Міністерства доходів і зборів України № 804, за виконання митних формальностей фіскальними органами поза місцем розташування фіскальних органів або поза робочим часом, офіційно встановленим для них, із заінтересованих в цьому осіб справляється плата [6; 7].

Усі інші послуги, що надаються фіскальними органами з метою забезпечення вірного застосування митного законодавства України, сприяння зовнішній торгівлі та транзиту, збільшення вантажообігу та пасажиропотоку, виконання митних формальностей, здійснення контролю за діяльністю підприємств, які надають послуги з декларування товарів, зберігання товарів, надання дозволів на здійснення цих видів діяльності, видача сертифікатів уповноваженого економічного оператора - безкоштовні.

Підприємства - митні брокери, власники митних складів, магазинів безмитної торгівлі, вільних економічних зон, митних комплексів та інші підприємства навколо митної інфраструктури надають платні послуги, виключення можуть скласти надання консультацій в галузі митної справи.

3) За характером діяльності митні послуги поділяються на:

- технологічні (переробка вантажів, транспортування, митне оформлення, зберігання вантажів, приймання та пред'явлення вантажів фіскальним органам);
- інформаційні (послуги з консультування);
- сервісні (надання додаткових послуг, пов'язаних із отримання дозвільних документів, відбір зразків);
- організаційні (підготовка документів, організація митного контролю та митного оформлення, видача дозволів на діяльність, контроль за якою здійснює фіскальна служба).

Такі послуги можуть надаватися як фіскальними органами, так і підприємствами навколо митної сфери.

4) За спеціалізацією митні послуги можуть бути:

- однорідними;
- змішаними.

Однорідними можна вважати митні послуги, які надаються у чистому вигляді, наприклад: декларування, інформування, митне оформлення товарів та інші.

Змішаними слід вважати митні послуги, що надаються водночас з іншими послугами, наприклад: митний контроль та зберігання вантажів, митний контроль та логістичні послуги.

5) За ступенем обов'язковості:

- обов'язкові;
- необов'язкові.

До обов'язкових послуг можна віднести митні послуги з боку уповноважених органів фіскальної служби.

Такі адміністративні послуги надаються шляхом реалізації владних повноважень фіскальних органів фізичним та юридичним особам і державі [8, с. 9]. Наприклад: послуги із надання інформації з реєстрів та видачі дозволів на діяльність підприємств, контроль за якою, згідно з митним кодексом України, здійснює фіскальна служба. Послуги із консультування фізичних та юридичних осіб щодо визначення коду товару, застосування методів нетарифного регулювання до товарів, що переміщуються через митний кордон України та інші.

До необов'язкових ознак віднесемо послуги, що надаються як з боку уповноважених фіскальних органів, так і з боку підприємств навколо митної структури за зверненням фізичних або юридичних осіб, відмінних від владно-розпорядчих дій.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, проведено узагальнення наукового визначення економічної сутності поняття митні послуги. Автором запропоноване уточнене тлумачення поняття "митна послуга" з позиції системного поєднання державної та комерційної складової, а саме: митна послуга - це сприяння суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності у здійсненні

зовнішньоторговельних операцій навколо митною структурою та фіскальними органами. Розроблено класифікацію митних послуг.

Література

1. Бондаренко І.О. Послуги в галузі митної справи / І.О. Бондаренко // Митна справа. – 2004. – № 6. – С. 46–52.
2. Світлак І. До питання про послуги в сфері управління митною справою України / Світлак І. // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Випуск 32. – С. 110-115.
3. Ермилов Игорь Сергеевич. Повышение качества таможенных услуг: автореферат дис. ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Ермилов Игорь Сергеевич. – Саратов, 2011. – 23 с.
4. Дианова В.Ю. Маркетинг таможенных услуг / В.Ю. Дианова, В.В. Макрусев. – М. : РИО РТА, 2005. – 291 с.
5. Восколович Н.А. Экономика платных услуг : учеб. пособие для студентов вузов / Н.А. Восколович. – М. : Юнити-Дана, 2007. – 399 с.
6. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45, № 46-47, № 48. – ст. 552 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
7. Наказ Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження порядку справляння плати за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом установленим для них» від 16.12.2013 № 804 / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0011-14>.
8. Мордвін І.А. Адміністративні послуги податкових органів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.А. Мордвін, Нац. авіац. ун-т. – К., 2013. – 20 с.

References

1. Bondarenko, I.O. (2004), "Services in the field of customs affairs", *Mytna sprava*, no. 6, pp. 46–52.
2. Svitlak, I. (2006), "To the question of services in the sphere of customs business in Ukraine", *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, Iss. 32, pp. 110-115.
3. Yermilov, I.S. (2011), "Improving the quality of customs services", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, Saratov, Russia, 23 p.
4. Dianova, V.Yu. and Makrusev, V.V. (2005), *Marketing tamozhennykh uslug* [Marketing of customs services], RIO RTA, Moscow, Russia, 291 p.
5. Voskolovich, N.A. (2007), *Ekonomika platnykh uslug* [Economy of paid services], textbook for university students, Yuniti-Dana, Moscow, Russia, 399 p.
6. "Customs Code of Ukraine" from 13 March, 2012, no. 4495-VI, Information of Supreme Council of Ukraine, 2012, no. 44-45, no. 46-47, no. 48, p. 552, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
7. The order of Ministry of income and charges of Ukraine "On approval of procedure for charging carrying out the customs formalities by authorities of income and charges outside the location of the body or outside working hours set for them" from 16.12.2013, no. 804, Official site of the Supreme Council of Ukraine, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0011-14>
8. Mordvin, I.A. (2013), "Administrative services of tax authorities in Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc. (Juridical), 12.00.07, National Aviation University, Kyiv, Ukraine, 20 p.

Рецензент: д.е.н., професор кафедри «КЗТП»
Одеського національного морського університету С.П. Онищенко

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.1.012

Усатенко О.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
м. Дніпропетровськ

МЕТОДИКА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИПУСКУ ТА ПЕРВИННОГО РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ВЕНЧУРНИХ ФОНДІВ

Usatenko O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of accounting and auditing
SHEE "National Mining University",
Dnipropetrovsk

THE METHOD OF ACCOUNTING ISSUE AND INITIAL PLACEMENT OF SECURITIES OF VENTURE FUNDS

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є головним джерелом забезпечення інформацією про стан, рух, структуру та динаміку власного капіталу. Також бухгалтерський облік надає інформацію про процес формування власності венчурного фонду, обсяг прав учасників, тобто інформацію про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності венчурного фонду. Така інформація вкрай необхідна для прийняття обґрунтованих та виважених управлінських рішень керівникам таких фондів. Таким чином, для всіх суб'єктів господарювання, особливо венчурних фондів, чия діяльність пов'язана з високим ризиком, має значення удосконалення методики обліку власного капіталу, складовою частиною якої є бухгалтерський облік випуску та первинного розміщення цінних паперів, та відображення такої інформації в фінансовій звітності суб'єкта господарювання.

Таким чином, загальна проблема, якій присвячено дослідження, полягає в удосконаленні методики бухгалтерського обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів венчурних фондів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання бухгалтерського обліку формування та змін власного капіталу, складових власного капіталу розглядали багато таких вітчизняних та іноземних науковців, як Рішар Ж. [1], Соколов Я.В. [2], Бланк І.А. [3], Ван Хорн, Джейли К. [4], Бутинець Ю.Ф. [5], Кірейцев Г.Г. [6], Ганієв А. [7], Ткаченко Н.М. [8], Голов С.Ф. [9], Сопко В.В. [10], Городня Т.А. [11] та інші. Однак, у зв'язку з досить нетривалим часом існування венчурних фондів в Україні у більшості наукових досліджень мало уваги приділено саме бухгалтерському обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів таких фондів. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є удосконалення методики бухгалтерського обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів венчурних фондів шляхом вивчення існуючої методики та запропонування пропозицій щодо її удосконалення. Це допоможе венчурним фондам, діяльність яких пов'язана з високим ризиком, завдяки підвищенню аналітичності обліку, отримувати більш детальну інформацію про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності венчурного фонду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Венчурні фонди (недиверсифіковані та закриті інститути спільного інвестування) можуть бути створені у формі корпоративного чи пайового фонду, учасниками таких фондів є власники цінних паперів фондів. Тому, методика бухгалтерського обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів венчурних фондів складається з двох частин: обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів корпоративного інвестиційного фонду, а також обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів пайового інвестиційного фонду.

Бухгалтерський облік випуску та первинного розміщення цінних паперів корпоративного інвестиційного фонду (КІФ), починається до моменту державної реєстрації фонду та його статуту в

органах державної реєстрації, з обліку внесків, які надходять для формування статутного капіталу венчурного фонду. Засновники корпоративного інвестиційного фонду до моменту його державної реєстрації повинні сплатити 100 відсотків розміру початкового статутного капіталу, мінімальний розмір якого становить 1250 мінімальних заробітних плат, у розмірі, що діє на момент створення (реєстрації) фонду. Розмір статутного капіталу відповідає мініальному розміру майна венчурного фонду, який гарантує інтереси його кредиторів.

Для обліку статутного капіталу Планом рахунків [12] передбачено, рахунок 401 «Статутний капітал». Цей рахунок узагальнює інформацію про стан і рух статутного капіталу венчурного фонду, який зареєстровано як корпоративний інноваційний фонд. По кредиту цього рахунку відображається збільшення капіталу, а за дебетом – зменшення. Облік власного капіталу має досить велике значення через важливість даного виду капіталу для діяльності фонду. Правильна організація обліку є запорукою отримання точної і потрібної інформації, яка є основою ефективних управлінських рішень. Тому, для організації аналітичного обліку статутного капіталу венчурному фонду до рахунку 401 пропонується ввести наступні аналітичні рахунки:

- 401.1 «Статутний капітал, сформований за рахунок внесків засновників венчурного фонду» - на якому ведеться облік внесків в статутний капітал тільки засновників венчурного фонду, які створюють венчурний фонд та реєструють в органах державної реєстрації;

- 401.2 «Статутний капітал, сформований за рахунок інвестиційних вкладів учасників венчурного фонду» - на якому ведеться облік інвестиційних внесків в статутний капітал учасників венчурного фонду, які залучаються з метою спільного інвестування.

Суми залишків і оборотів аналітичних рахунків 401.1 та 401.2 повинні дорівнювати залишку і оборотам синтетичного рахунку 401 «Статутний капітал». Також, аналітичний облік статутного капіталу венчурного фонду, в залежності від особливостей формування цього капіталу, можливо вести по кожному із засновників та учасників.

Надходження внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого початкового капіталу корпоративного інвестиційного фонду відбувається виключно грошовими коштами і в обліку відображається проведенням:

Д 31 «Рахунки в банках» – К 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» на суму початкового статутного капіталу, який дорівнює номінальній вартості акцій. Після реєстрації венчурного фонду та його статуту в органах державної реєстрації сальдо субрахунку 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» списується проведенням:

Д 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» - К 401.1 «Статутний капітал, сформований за рахунок внесків засновників венчурного фонду» на суму статутного капіталу.

У разі відмови фонду у реєстрації, проведенням Д 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» - К31 «Рахунки в банках» відображаються операції з поверненням грошових коштів засновникам венчурного фонду.

Витрати, що виникають у венчурного фонду під час реєстрації, реєстрації статуту, випуску акцій та внесення відомостей стосовно фонду у реєстр інститутів спільного інвестування відображаються на рахунку 92 «Адміністративні витрати».

З метою залучення інвестиційних внесків для спільного інвестування, корпоративний інвестиційний фонд збільшує статутний капітал шляхом випуску акцій у сумі номінальної вартості зареєстрованих акцій, що відображається в обліку проведенням на підставі відомостей про реєстрацію змін до статуту в органах державної реєстрації:

Д 46 «Неоплачений капітал» - 401.2 «Статутний капітал, сформований за рахунок інвестиційних вкладів учасників венчурного фонду» на суму збільшення статутного капіталу, яка дорівнює номінальній вартості акцій.

Після випуску акцій, венчурний фонд розміщує їх за розрахунковою вартістю з метою здійснення спільного інвестування. На рис. 1 наведена концептуальна схема методики бухгалтерського обліку випуску та розміщення акцій корпоративного інвестиційного венчурного фонду.

Рис. 1 показує методику обліку випуску акцій венчурним фондом із застосуванням одного з запропонованих аналітичних рахунків до рахунку 401 «Статутний капітал». А також показує облік розміщення акцій шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб за розрахунковою вартістю за трьома варіантами, від яких залежить методика бухгалтерського обліку первинного розміщення акцій венчурного фонду:

1. розрахункова вартість більше номінальної вартості акцій;
2. розрахункова вартість дорівнює номінальній вартості акцій;
3. розрахункова вартість менше номінальної вартості акцій.

При первинному розміщенні акцій венчурного фонду (після переходу права власності на акції фонду), сума неоплаченого капіталу, який обліковується на рахунку 46, зменшується на суму грошових коштів, отриманих від учасників у розмірі розрахункової вартості акцій, проведенням Д 31 «Рахунки в банку» – К 46 «Неоплачений капітал».

- при відсутності накопиченого залишку рахунку 412 «Емісійний дохід», різницю між номінальною вартістю та ціною розміщення акцій пропонується відображати проведенням Д 442 «Непокриті збитки» - К 46 «Неоплачений капітал».

Бухгалтерський облік випуску та первинного розміщення цінних паперів пайового інвестиційного фонду (ПІФ) ведеться з дня його створення і реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, а також внесення відомостей про фонд до Єдиного державного реєстру інститутів спільного інвестування до дня ліквідації фонду. Згідно Закону України «Про інститути спільного інвестування» [13], такий венчурний фонд не веде самостійно бухгалтерський облік результатів своєї діяльності. Компанія з управління активами, яка створила пайовий інвестиційний фонд веде за нього бухгалтерський облік, затверджує облікову політику, однак окремо від результатів своєї діяльності.

Власний капітал венчурного пайового фонду створюється у вигляді пайового капіталу, який за своєю сутістю є сукупністю грошових коштів учасників компанії з управління активами, добровільно вкладених у венчурний фонд для здійснення венчурної діяльності. Мінімальний обсяг пайового капіталу за законом становить 1250 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі на день реєстрації фонду як інституту спільного інвестування. Венчурні фонди, що створюються як пайові, не зобов'язані розкривати інформацію про своїх учасників.

Формування та збільшення пайового капіталу пайового інвестиційного фонду здійснюється шляхом випуску інвестиційних сертифікатів. Реєстрація випуску інвестиційних сертифікатів відображається бухгалтерським проведенням Д 46 «Неоплачений капітал» - К 402 «Пайовий капітал» на суму номінальної вартості зареєстрованих інвестиційних сертифікатів, на підставі відомостей про отримання свідоцтва про реєстрацію випуску інвестиційних сертифікатів венчурним фондом.

Облік витрат, які несе компанія з управління активами, пов'язаних з реєстрацією та випуском інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду відображається у складі адміністративних витрат.

Право первинного розміщення інвестиційних сертифікатів венчурного фонду набуває з дня, що настає за днем отримання компанією з управління активами повідомлення від НКЦПФР про відповідність фонду щодо досягнення мінімального обсягу активів у розмірі 1250 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановленому законом на день реєстрації фонду як інституту спільного інвестування.

При первинному розміщенні інвестиційних сертифікатів венчурного фонду (після перереєстрації права власності), сума неоплаченого капіталу, який обліковується на рахунку 46, зменшується на суму грошових коштів, отриманих від учасників у розмірі розрахункової вартості інвестиційних сертифікатів, проведенням Д 31 «Рахунки в банку» – К 46 «Неоплачений капітал».

У випадку, якщо інвестиційні сертифікати Кампанія з управління активами (КУА) розміщує за ціною більше номінальної вартості, виникає емісійний дохід, який обліковується на рахунку 421 «Емісійний дохід». В бухгалтерському обліку це відображається записом Д 46 «Неоплачений капітал» - К 421 «Емісійний дохід» на суму перевищення ціни розміщення над номінальною вартістю сертифіката.

У випадку розміщення інвестиційного сертифікату пайового фонду за ціною вище номінальної вартості, існують такі варіанти обліку:

- якщо існує накопичений залишок рахунку 412 «Емісійний дохід», то проведенням Д 421 «Емісійний дохід» - К 46 «Неоплачений капітал» відображається різниця між номінальною вартістю над ціною розміщення сертифіката;

- при відсутності накопиченого залишку рахунку 412 «Емісійний дохід», різниця між номінальною вартістю над ціною розміщення акцій пропонується відображати проведенням Д 442 «Непокриті збитки» - К 46 «Неоплачений капітал».

Розміщення цінних паперів інституту спільного інвестування закритого типу, до яких і відноситься венчурний фонд, зупиняється в строки, що визначаються проспектом емісії цінних паперів такого інституту спільного інвестування.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, проведене дослідження методики бухгалтерського обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів венчурних фондів дозволило встановити, що облік власного капіталу має досить велике значення через важливість даного виду капіталу для діяльності фондів. Тому, з метою правильної організації обліку, яка є запорукою отримання точної і потрібної інформації, визначена необхідність ведення окремо обліку статутного капіталу, сформованого за рахунок внесків засновників венчурного фонду, та статутного капіталу, сформованого за рахунок інвестиційних вкладів учасників венчурного фонду. Запропонована методика обліку випуску акцій венчурним фондом із застосуванням одного з аналітичних рахунків до рахунку «Статутний капітал», а також методика обліку розміщення акцій шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб за розрахунковою вартістю за трьома варіантами:

1. розрахункова вартість більше номінальної вартості акцій;
2. розрахункова вартість дорівнює номінальної вартості акцій;

3. розрахункова вартість менше номінальної вартості акцій.

Така методика допоможе бухгалтерському обліку у наданні більш детальної та аналітичної інформації про саме процес формування власності венчурного фонду, обсяг прав учасників, тобто інформації про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності венчурного фонду, чия діяльність пов'язана з високим рівнем ризику.

Література

1. Ришар Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика / Ж. Ришар; пер. с фр. под ред. Соколова Я.В. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 160 с.
2. Соколов Я.В. Достоверный и добросовестный взгляд на бухгалтерскую информацию / Соколов Я.В., Пятков М.Л. // Бухгалтерский учет. – 2007. – № 5. – С. 52-56.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс [Электронный ресурс] / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр: Эльга, 1999. – Режим доступа: <http://www.alleng.ru/d/econ-fin/econ-fin056.htm>.
4. Ван Хорн Дж. К. Основы финансового менеджмента : пер. с англ [Электронный ресурс] / Ван Хорн Дж. К., Вахович Дж.М. – Режим доступа: <http://www.alleng.ru/d/econ-fin/econ-fin231.htm>.
5. Бутинець Ю.Ф. Власний капітал в зарубіжних країнах: порівняльний аспект / Ю.Ф. Бутинець // Вісник ЖІТІ. Економічні науки. – 2002. – № 22. – С. 44-52.
6. Кірейцев Г.Г. Финансовый менеджмент : навчальний посібник [Електронний ресурс] / Г.Г. Кірейцев, Житомир: ЖІТІ, 2001. – Режим доступа: <http://buklib.net/books/21874/>.
7. Ганієв А. Капітал акціонерного товариства: принципи формування і оптимізація структури / А. Ганієв // Ринок цінних паперів України. – 2002. – № 7-8. – С. 41-45.
8. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України / Н.М. Ткаченко. – К. : А.С.К., 2000. – 784 с.
9. Голов С.Ф. Фінансовий облік / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К. : Лібра, 2005. – 976 с.
10. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посіб. / В.В. Сопко. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.
11. Городня Т.А. Сучасна стратегія управління капіталом підприємства / Т.А. Городня // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18 (10). – С. 250–253.
12. «Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій». Затверджено наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
13. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07. 2012 № 5080-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua /laws/ show/5080 -17>.

References

1. Rishar, G. (2000), *Bukhgalterskiy uchet: teoriya i praktika* [Accounting: theory and practice], translated from the French., ed. Sokolova Ya.V., Finansy i statistika, Moscow, Russia, 160 p.
2. Sokolov, Ya.V. and Pyatov, M.L. (2007), "Reliable and a conscientious look at the accounting information", *Bukhgalterskiy uchet*, no. 5, pp. 52-56.
3. Blank I.A. (1999), *Finansovyy menedzhment: uchebnyy kurs* [Financial management: training course], Nika-Tsentr: Elga, Kyiv, Ukraine, available at: <http://alleng.ru/d/econ-fin/econ-fin056.htm>.
4. Van Horn, James C. and Vahovich, John M. ml. (2001), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of financial management] translated from England, available at: <http://alleng.ru/d/econ-fin/econ-fin231.htm>.
5. Butynets, Yu.F. (2002), "Equity capital in foreign countries: comparative aspect", *Visnyk ZhITI, Ekonomichni nauky*, no. 22, pp. 44-52.
6. Kireitsev, H.H. (2001), *Finansovyi menedzhment* [Financial management], tutorial, ZhITI, Zhytomyr, Ukraine, available at: <http://buklib.net/books/21874/>
7. Haniiev, A. (2002), "Capital of stock company: principles of formation and structure optimization", *Securities market of Ukraine*, no. 7-8, pp. 41-45.
8. Tkachenko, N.M. (2000), *Bukhhalterskiy finansovyi oblik na pidpriemstvakh Ukrainy* [Accounting financial accounting at enterprises of Ukraine], A.S.K. Kyiv, Ukraine, 784 p.
9. Holov, S.F. and Kostiuuchenko, V.M. (2005), *Finansovyi oblik* [Financial accounting], Libra, Kyiv, Ukraine, 976 p.
10. Sopko, V.V. *Bukhhalterskiy oblik v upravlinni pidpriemstvom* [Accounting in enterprise management], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 526 p.
11. Horodnia, T.A. (2008), "The current strategy of capital management of the enterprise", *Nauk. visn. NLTU Ukrainy*, issue 18(10), pp. 250-253.
12. "Instructions on the application of the Plan of Accounts for assets, capital, liabilities and economic operations of enterprises and organizations", (1999), available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
13. The Law of Ukraine "On collective investment institutions" from 05 July 2012 № 5080, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua /laws/show/5080-17>

Рецензент: д.е.н., завідувач кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ «Національний гірничий університет» М.С. Пашкевич

УДК 65.014.1 (65.018):65.012.45

Ібатуллин М.І.,
к.е.н., доцент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ В ТВАРИННИЦТВІ

Ibatullin M.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE IMPROVEMENT OF STATISTICAL ACCOUNTING IN LIVESTOCK

Постановка проблеми. Особливостями статистичного обліку в сільському господарстві є те, що він ведеться насамперед за функціональною ознакою, а також за територіальним принципом, тобто за місцем знаходження сільськогосподарських ресурсів (землі, поголів'я), а не за місцем реєстрації господарюючого суб'єкта.

В Україні сільськогосподарську продукцію виробляють понад 17 тисяч сільськогосподарських підприємств, з яких майже 13 тисяч – це великі товаровиробники. Сільськогосподарські підприємства мають 83% сільгоспугідь, 42-67% поголів'я основних видів худоби і виробляють 41% валової продукції сільського господарства. Фермерські господарства мають менше 3% сільгоспугідь та 0,5% поголів'я худоби. Ними виробляється менше 1% валової продукції сільського господарства. Сільські домогосподарства мають 15% сільгоспугідь, 33–58% поголів'я худоби і виробляє 58% валової продукції сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематизації накопичених знань і зарубіжного досвіду в теорії і практиці організації та функціонування системи з надання інформаційного забезпечення виробників тваринницької продукції на національному та регіональному рівнях з використанням сучасних інформаційних технологій присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко, І.М. Криворучко, Б.К. Скірта, В.П. Ситник, О.М. Бородіна, Т.П. Кальна-Дубінюк, М.І. Лобанов, Р.М. Шмідт, П.М. Музика, В.В. Козлов, Г.В. Жаворонкова, В.К. Горкавий, О.В. Ульяновченко, А. Ван ден Бан та ін. Проте поза увагою їх дослідження залишилися проблеми статистичного обліку в сільському господарстві, зокрема в тваринництві.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення статистичного обліку тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в Україні склалася ситуація, коли інформаційне середовище формується навколо основних форм господарювання на селі – сільськогосподарських підприємств, господарств населення та фермерських господарств.

Статистична звітність щодо функціонування тваринницької галузі формується залежно від потреб кінцевих споживачів інформації.

Органами державної статистики, починаючи з 1996 року, спочатку щоквартально, а з 1997 року – щомісячно, проводяться розрахунки виробництва продукції тваринництва в господарствах приватного сектору та в усіх категоріях господарств. Основними вихідними показниками для обчислення обсягів продукції тваринництва є щомісячна інформація про чисельність поголів'я худоби та птиця і про її продуктивність у територіальному розрізі.

Статистичну інформацію, яка збирається органами статистики України умовно можна виокремити в такі інформаційні блоки:

Блок 1 – обсяги виробництва продукції тваринництва. Інформаційною базою для проведення розрахунків основних показників є форми державного статистичного спостереження: № 24 (річна) «Стан тваринництва»; № 01-СГН «Запитальник базового інтерв'ю» (розділ II); № 02-СГН «Запитальник щомісячного інтерв'ю» (розділ II); перепис (обліку) худоби у господарствах населення сільської місцевості та міських населених пунктів; вибіркового обстеження умов життя домогосподарств; демографічної статистики щодо чисельності наявного населення [1].

Він поділяється на наступні підблоки показників виробництва тваринницької продукції:

Підблок 1. Показники відтворення стада. Здійснюючи аналіз показників, які характеризують відтворення стада доцільно зупинитися на методологічному аналізі їх розрахунку. Так, при розрахунку показника приплоду виникає проблема надання статусу коровам м'ясного спрямування, які утримуються на відгодівлі і нагулі [2].

Як показує досвід більшості господарств, які спеціалізуються на м'ясному скотарстві, корови м'ясного спрямування відносяться до поточних біологічних активів і не відображаються як корови в формі № 24, що призводить до заниження розрахункового показника.

Підблок 2. Показники інтенсивності вирощування тварин. Основним показником є виробництво (вирощування) худоби та птиці у живій масі. складається із ваги одержаного за рік приплоду, приросту маси молодняку і дорослої худоби на відгодівлі та нагулі за мінусом падежу молодняку і худоби на відгодівлі та нагулі. Проте, даний показник, на нашу думку, повною мірою не відображає своє основне призначення, що призводить до не співставлення показника виробництва тваринницької продукції, особливо м'ясного скотарства з показником реалізації і до неможливості визначення розрахунку показника товарності.

Основними недоліками визначення названого вище показника є: включення живої маси приплоду. В сільськогосподарських підприємствах не здійснюється зважування отриманого приплоду при народженні, а облік проводять за чисельністю голів отриманого приплоду; включення до загального приросту молодняку сільськогосподарських тварин приросту осіменених телиць.

З метою усунення недоліків та створення об'єктивності розрахунку названого вище показника, є впровадження для розрахунку ваги приплоду нормативної ваги з врахуванням породи, віку матки – це, по-перше. По-друге, виключення приросту живої маси молодняку, приріст осіменених телиць.

Підблок 3. Показники продуктивності тварин. Показник продуктивності тварин – середній вихід продукції у розрахунку на одну тварину. Цей показник характеризує якісний стан тваринництва.

Блок 3 – витрати кормів. Інформаційною базою для проведення розрахунків витрат кормів худобі та птиці є дані державних статистичних спостережень за формами: № 34 (річна) «Звіт про стан тваринництва»; № 02-СГН «Запитальник щомісячного інтерв'ю»; № 7 «Районні підсумки обліку худоби»; № 29-сг «Звіт про збір урожаю сільськогосподарських культур»; річних розрахунків основних показників обсягів виробництва продукції тваринництва в усіх категоріях господарств, які здійснюються згідно з Методикою проведення розрахунків основних показників обсягів виробництва продукції тваринництва в усіх категоріях господарств.

Для розрахунку витрат кормів на виробництво молока береться 90% загального обсягу (у т.ч. концентрованих) кормів, згодованих коровам та бугаям-плідникам, а 10% – враховується при розрахунку витрат кормів на вирощування великої рогатої худоби [3]. Проте викликає сумнів доцільність віднесення цієї частини на витрати кормів для тварин на відгодівлі і вирощуванні, оскільки, на нашу думку, це пов'язано з процесом формування основного стада, а не поточних біологічних активів.

Блок 4 – реалізація тваринницької продукції.

Державні статистичні спостереження за формами № 11–заг «Надходження худоби та птиці на переробні підприємства за січень – _ 20 __ року» і № 13–заг «Надходження молока на переробні підприємства за січень – _ 20 __ року» проводяться на суцільній основі з кварталною періодичністю. Форми звітів поширюються на переробні підприємства-юридичні особи, їхні відокремлені підрозділи, незалежно від розміру, організаційно-правової форми господарювання та підпорядкування, які мають власні переробні потужності або їх орендують та здійснюють перероблення відповідно худоби, птиці, кролів, молока і молочних продуктів, закуплених, придбаних на давальницьких засадах або власно вироблених переробними підприємствами.

Проте на основі вищевказаних статистичних форм неможливо повністю охарактеризувати повною мірою взаємовідносини між сільськогосподарським товаровиробником і переробником. Недостатньо інформації скільки молока надходить через мережу заготівельних пунктів, торгово-посередницьких структур, які працюють на агентських умовах. Відсутнє тлумачення терміну «надходження молока від підприємницьких структур». Не розкривається інформація про надходження на переробні підприємства тваринницької продукції від дочірніх сільськогосподарських підприємств.

На нашу думку, при усуненні вищеперерахованих зауважень в статистичні форми 11-13-заг дало б змогу розкрити повною мірою складний механізм взаємовідносин між переробниками і виробниками сільськогосподарської продукції, при збереженні конфіденційності певного масиву інформації.

Державне статистичне спостереження щодо реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами органи державної статистики здійснюють за формами № 21-заг «Реалізація сільськогосподарської продукції за 20__ рік» (річна) і №21–заг «Реалізація сільськогосподарської продукції за січень __ 20__ року» (місячна) на основі інструкції щодо їх заповнення.

Підставою для заповнення форм № 21–заг (річна, місячна) є приймальні, складські квитанції, прості та подвійні складські свідоцтва, товарно-транспортні накладні підприємств та інші первинні документи бухгалтерського обліку.

Державне статистичне спостереження за формами № 21–заг (річна, місячна) проводиться як несучільне основного масиву й поширюється на великі та середні підприємства – юридичні особи, незалежно від організаційно-правової форми господарювання та підпорядкування, основний або другорядний код економічної діяльності яких відноситься до секції А за КВЕД. Також у коло респондентів включаються підприємства, які мають суттєвий вплив на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в регіоні, незалежно від їх розміру (наприклад, вузькоспеціалізовані підприємства, з вирощування льону, тютюну, хмелю, грибів, квітів тощо) [4]. Форму № 21–заг (місячна)

респонденти подають щомісячно 11 разів на рік (крім звіту за січень-грудень, який складають за показниками форми № 21–заг (річна)).

Бланки державного статистичного спостереження за формами № 21–заг (річна, місячна) містять показники, які заповнюються наростаючим підсумком із початку року (крім обсягів наявності безпосередньо в господарстві продукції, які заповнюються станом на кінець звітної періоду) і характеризують обсяги реалізації власно виробленої продукції за різними напрямками, а також обсяги продукції, яка передана на переробку на давальницьких засадах, та суми одержаних підприємством дотацій від реалізації переробним підприємствам худоби та птиці в живій вазі та молока. Форма № 21–заг (місячна) містить інформацію про реалізацію сільськогосподарської продукції за основними її видами, а форма № 21–заг (річна) – за розширеним переліком сільськогосподарської продукції і обсяги переробки у власних (орендованих) цехах власно виробленої продукції. В методологічних поясненнях до вищеназваних статистичних форм відсутнє тлумачення поняття «реалізація по інших каналах». Більшість науковців вважають, що це обсяги реалізації торгово-посередницьким структурам [5]. Але не можуть реалізувати значну кількість продукції сільськогосподарські підприємства, які спеціалізуються на птахівництві, не здійснивши попередній забій птиці, і які входять до складу підприємницьких структур, що об'єднують сільськогосподарські підприємства, переробку. Вважаємо за доцільне розділити канал збуту «реалізація за іншими каналами» на дві складові: «реалізація підприємницьким структурам» і «надходження на власні переробні підприємства».

Рівень споживання та розмір витрат на придбання продуктів тваринного походження визначається на основі вибіркового обстеження витрат та доходів населення в залежності від місця проживання.

Саме на підставі вищеназваних статистичних форм вибіркового обстеження населення визначаються витрати на виробництво тваринницької продукції в домогосподарствах за місцем проживання. Облік витрат ведеться в розрізі лише в цілому по галузі [6].

Основними причинами суб'єктивності інформації в погосподарських книгах є:

1. Відомості в Погосподарській книзі стосовно чисельності худоби відображають лише в кінці календарного року, коли її кількість у господарствах населення мінімальна.

2. Інформацію про кількість худоби та птиці подають керівники домогосподарств представнику сільської ради, який заносить її в Погосподарську книгу.

3. Інформація про використання земельної площі надходить на основі візуального виміру та зі слів власника ОСГ. Трансформацію земельної ділянки від одного власника до іншого також не відображають у Погосподарській книзі, оскільки такий механізм трансформації не відпрацьований.

4. Інформацію про структуру посівних площ голови домогосподарств не надають, оскільки Погосподарська книга заповнюється в грудні, тобто в кінці календарного року.

Із вищевикладеного можна зробити висновок, що інформація, яку надають працівники сільських рад, містить велику статистичну похибку. Під час детального аналізу Погосподарських книг однієї із сільських рад, проведеного автором, статистична похибка по великій рогатій худобі становила 13%, по свинях – 24, птиці – 60, кролях – 31, по площі землекористування – 12-15%.

З метою усунення таких похибок, необхідно, у відповідності до норм ЄС, здійснювати сільськогосподарський перепис, що забезпечить об'єктивність відображення стану сільського господарства та тваринництва зокрема.

Аналіз наведених форм статистичної інформації забезпечує більш ширший спектр інформації про діяльність господарств населення. Проте з даної інформації не маємо змоги здійснити розрахунки вартісних показників діяльності домогосподарств (собівартість, прибуток, рентабельність) як у цілому по господарству, так і по окремих видах сільськогосподарської продукції, яка виробляється в особистому селянському господарстві. В даних формах відсутня інформація про вартість платних послуг, які надають сторонні особи під час обробітку земельної ділянки, кількість праці, яка затрачається на виробництво того чи іншого виду сільськогосподарської продукції тощо [7].

Без здійснення даних розрахунків немає підстав стверджувати про прибутковість чи збитковість виробництва сільськогосподарської продукції в ОСГ. З метою проведення досліджень по визначенню вартісних показників діяльності особистих селянських господарств необхідно проводити деталізоване вибіркоче обстеження діяльності господарств населення.

Для одержання достовірної інформації необхідні спеціальні соціологічні обстеження, які внаслідок своєї трудомісткості обмежують можливості проведення аналізу. Тобто, стосовно визначення вартісних показників діяльності особистих селянських господарств потрібне деталізоване вибіркоче обстеження діяльності господарств населення.

Доцільно використовувати анкетне опитування діяльності ОСГ. Для цього було організовано кілька разових анкетних опитувань їх діяльності. Під час вибору об'єкта опитування враховувалися такі фактори: ґрунтово-кліматична зона; віддаленість від основного місця реалізації; ступінь розвиненості інфраструктури села; середній вік членів домогосподарства; чисельність домогосподарства; наявність сільськогосподарського підприємства.

Анкетування проводили з метою аналізу ефективності виробництва деяких видів тваринницької продукції – молока, свинини, яловичини.

На нашу думку, існуючу статистичну інформацію, зібрану шляхом опитувань про діяльність господарств населення, недоцільно використовувати для здійснення мікро- і макроекономічних розрахунків, але вона є потрібною.

Інформаційні масиви про рівень витрат в сільськогосподарських підприємствах формуються на основі даних бухгалтерського обліку і котрі відображаються у формі 50-сг, в яку протягом останнього часу внесені численні зміни.

При детальному аналізі вищеназваної статистичної форми проявляється подвійне відображення, оскільки її подають як сільськогосподарські підприємства, що функціонують на правах структурного підрозділу, так і суб'єкт господарювання за місцем юридичної реєстрації, що включає при розрахунку показників інформацію про функціонування структурних підрозділів.

З метою усунення подвійного відображення результатів фінансово-господарської діяльності пропонується, щоб форму 50-сг здавали суб'єкти підприємницької діяльності за місцем знаходження юридичної адреси.

Певні інформаційні масиви формуються для потреб органів ветеринарної медицини.

Проте така інформація має виключно службовий характер і для широкого загалу не доводиться. Тому для більшості дослідників різних сфер функціонування тваринництва ця інформація не доступна. Відсутність інформації про рівень захворюваності поголів'я сільськогосподарських тварин не дає можливості здійснити більш точний прогноз зміни поголів'я. Відсутність інформації про чисельність забійних пунктів не дає можливості визначити обсяги переробки тваринницької продукції тощо.

Інформація про рівень цін на тваринницьку продукцію формується на основі вибіркового обстеження роздрібних ринків 53 міст України.

Оперативна інформація щодо рівня закупівельних цін формується на основі вибіркового опитування провідних переробників тваринницької продукції в даному регіоні відділом забезпечення продовольчих ресурсів обласного управління сільського господарства та продовольства України щотижня. Проте, названа вище інформація має репрезентативний характер.

Аналогічна ситуація із інформацією про обсяги реалізації живих сільськогосподарських тварин через ринки живої худоби, яких офіційно зареєстровано в Україні декілька, хоча стихійних багато.

Схожа картина з інформацією про обсяги торгівлі і рівень цін на стихійних роздрібних продовольчих ринках, які законодавчо заборонені, але попри заборону вони успішно функціонують.

Аналізуючи методологічні підходи формування статистичної звітності, необхідно звернути на форму «Паспорт сільського населеного пункту», що складався на замовлення Міністерства аграрної політики як альтернатива статистичній формі № 1-село «Соціально-економічна характеристика сільського населеного пункту». Метою проведення паспортизації є відстеження та відображення трансформаційних процесів демографічної, екологічної ситуації, зайнятості населення, фактичного стану сільськогосподарського виробництва, функціонування об'єктів соціальної сфери, і на цій основі визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку кожного адміністративно-територіального утворення в сільській місцевості.

Проте на основі нормативно-законодавчих актів вищеназвані дані, які містяться у статистичній формі мають репрезентативний характер і функції по її заповненню було покладено на аграрні вузи Міністерства аграрної політики, що вносить певний суб'єктивізм у їх заповненні. Крім того, наявне інформаційне поле вищеназваної статистичної форми, на відміну від форми №1-село, передбачає дублювання показників інших статистичних форм, які формуються працівниками органів державної статистичної служби, що суперечить нормативно-законодавчим актам [8]. Крім того, вищеназвана статистична форма досить громіздка та складна у заповненні.

Висновки з проведеного дослідження. Ураховуючи вищевикладене, вважаємо, що форма №1-село доцільна і слід повернутися до її заповнення

Аналізуючи стан методологічної основи статистичного забезпечення функціонування ринку тваринницької продукції, необхідно відзначити про існування певних прогалин в методиці визначення показників, які характеризують стан функціонування тваринницької галузі та методологічні підходи щодо здійснення статистичного обстеження виробників, переробників і кінцевих споживачів тваринницької продукції. Вимагають уточнення поняття «живий приплід», «реалізація по інших каналах реалізації» тощо. Відсутня інформація щодо діяльності заготівельних пунктів переробних підприємств та торгово-посередницьких структур, які працюють на агентських умовах із переробником.

Література

1. Максимова В. Визначення об'єктів формування витрат / В. Максимова // Підприємство, господарство і право. – 2005. – № 10. – С. 155-159.
2. Аранчій В.І. Сучасний стан м'ясопродуктового підкомплексу та перспективи його розвитку / В.І. Аранчій // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 1. – С. 134-138.
3. Особливості обліку поточних біологічних активів тваринництва / Гузар Б.С., Загребельна Н.І., Головка Л.Л., Аніщенко Г.Ю. // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 35-39.
4. Палюх М. Нові підходи до організації обліку на підприємствах агропромислового виробництва / М. Палюх, О. Скирпан // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 56-58.

5. Кузьмович П.М. Актуальні питання обліку біологічних активів в різних літературних джерелах / П.М. Кузьмович // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 2. – С. 32-35.
6. Гончаренко Н. Удосконалення методики визначення фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств / Н. Гончаренко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 11. – С. 39-47.
7. Котельников В.Д. Региональная статистика: между информационными потребностями и возможностями / В.Д. Котельников // Статистика України. – 2006. – № 1. – С. 49–52.
8. Проблеми розвитку регіональної статистики в Україні / Ін-т регіональних досліджень НАН України ; НДІ статистики Державного комітету статистики України ; ред. М.І. Долішній. – Л. : НДІ статистики Держкомстату України, 1997. – 96 с.

References

1. Maksimova, V. (2005), "Determination of objects of formation of costs", *Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo*, no. 10, pp. 155-159.
2. Aranchii, V.I. (2010), "The current state of the meat subcomplex and its development prospects", *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahromoi akademii*, no. 1, pp. 134-138.
3. Huzar, B.S., Zahrebelna, N.I., Holovko, L.L. and Anishchenko, H.Yu. (2008), "Features of accounting the current biological assets of animal husbandry", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 35-39.
4. Paliukh, M. and Skyrpan, O. (2010), "New approaches to the organization accounting at the enterprises of agroindustrial production", *Ekonomichnyi analiz*, issue 6, pp. 56-58.
5. Kuzmovich, P.M. (2010), "Actual issues of accounting of biological assets in various literary sources", *Visnyk ZhDTU*, no. 2, pp. 32-35.
6. Honcharenko N. (2008), "Improving methodology for determining the financial results of activity the agricultural enterprises", *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 11, pp. 39-47.
7. Kotelnikov, V.D. (2006), "Regional statistics: between information needs and opportunities", *Statystyka Ukrainy*, no. 1, pp. 49–52.
8. Dolishnii, M.I. (1997), *Problemy rozvytku rehionalnoi statystyky v Ukraini* [Problems of development of regional statistics in Ukraine], Institute of Regional Studies of NAS of Ukraine, Institute of Statistics of the State Statistics Committee of Ukraine, NDI statystyky Derzhkomstatu Ukrainy, Lviv, Ukraine, 96 p.

Рецензент: д.е.н., професор
Білоцерківського національного аграрного університету І.В.Свиноус

УДК 657.633:640.43

Копотієнко Т.Ю.,
аспірант* кафедри фінансового аналізу і контролю
Київський національний торговельно-економічний університет

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ВИТРАТ У МЕРЕЖАХ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Kopotiienko T.Yu.,
graduate student at the department of financial analysis and control
Kyiv National University of Trade and Economics

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF INTERNAL AUDIT OF EXPENSES IN THE NETWORKS OF ENTERPRISES OF RESTAURANT BUSINESSES

Постановка проблеми. Сучасні тенденції до формування та розвитку мережових структур та різного виду корпоративних утворень у сфері ресторанного господарства зумовили потребу в побудові ефективної системи контролю з боку власників інвестованих коштів. Таку систему можливо створити шляхом запровадження та проведення в мережах підприємств ресторанного господарства внутрішнього аудиту, зокрема одного з найбільш вагомих для їх діяльності об'єктів – витрат. Ефективність проведення такого контрольного заходу значною мірою залежить від належного рівня його організації. обов'язковою складовою організації внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства є його обліково-аналітичне забезпечення. Без своєчасного та якісного обліково-аналітичного забезпечення аудиторського процесу внутрішній аудитор не зможе

* Науковий керівник: Симоненко В.К. – д-р екон. наук, проф.

зібрати достатній надійні докази для оцінки ефективності управління витратами підприємств мережі найманими менеджерами. Емпіричні дослідження даної сфери засвідчили, що процес формування обліково-аналітичної інформації та доведення її до суб'єктів контролю й управління мережами підприємств ресторанного господарства має суттєві недоліки. Основними проблемами є невідповідність облікової та аналітичної інформації визначеним критеріям її якості; високий ризик викривлення інформації в каналах її трансформування та розподілу; відсутність системного підходу до дослідження обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат з урахуванням інформаційних потоків в мережах підприємств ресторанного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень досліджували Барановська С.П. [1], Волошан І. Г. [2], Гудзинський О.Д. [3], Гуренко Т.О. [4], Сардачук І.І. [8] та інші. Зазначеними вченими було досліджено сутність, роль, вимоги до якості, умови формування обліково-аналітичного забезпечення процесу управління суб'єктами господарювання.

Разом з тим, особливості організації обліково-аналітичного забезпечення для потреб побудови ефективної системи внутрішнього аудиту в мережах підприємств ресторанного господарства на сьогодні лишаються не вивченими, що підтверджує актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних та прикладних аспектів обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Облік та аналіз є важливими функціональними складовими загальної інформаційної системи будь-якого суб'єкта господарювання. Відображаючи господарські процеси і явища в динаміці, облік дає змогу встановити тенденції і закономірності в розвитку керованого об'єкта, надаючи тим самим необмежені можливості для своєчасного напрацювання оптимальних управлінських рішень з належним впливом на керований об'єкт [8, с. 9]. Базисом облікової інформації є дані бухгалтерського обліку, який регламентується нормативно-правовими актами та має обов'язковий характер для усіх юридичних осіб. Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства [5]. Погоджуємося з позицією проф. М.С. Пушкаря, який підкреслює, що «бухгалтерський облік є частиною загальної інформаційної системи, яка перетворює первинні дані, зафіксовані в документах, на продукт для управління. Таким продуктом є готова до споживання інформація, яка має всі властивості товару» [7, с. 49].

Окрім бухгалтерського (фінансового), на підприємствах також може формуватися інформація статистичного, податкового й управлінського обліку. Зауважимо, що ведення управлінського обліку не є обов'язковим, однак може запроваджуватися за ініціативи органів управління суб'єктів господарювання, якщо інформації бухгалтерського обліку та фінансової звітності недостатньо для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. В даному аспекті необхідно врахувати особливість сучасного ресторанного господарства, домінуюча частка суб'єктів якого складає спрощену фінансову звітність для офіційного представлення органам виконавчої влади, уповноваженим на реалізацію державної політики у сферах оподаткування та статистики. Зазначене стосується також підприємств, поєднаних корпоративними зв'язками у мережі, оскільки вони не зобов'язані формувати консолідовані фінансові звіти для подання органам Державної статистичної служби України.

З одного боку, така пільга підприємствам ресторанного господарства зменшує їх витрати на адміністрування фінансових і статистичних звітів. З іншого боку, представлена у спрощеній фінансовій звітності інформація про витрати підприємств не передбачає представлення витрат за статтями та економічними елементами, а тому має надто низькі можливості для її опрацювання методами контролю чи аналізу. З огляду на зазначене, вбачаємо обґрунтовану потребу у складі обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат у мережах підприємств ресторанного господарства передбачити формування даних управлінського обліку та звітності.

Аналіз - функція управління, яка за допомогою аналітичних і економіко-математичних методів досліджує наявність, структуру, динаміку економічних показників, вивчає ефективність їх використання, розглядає вплив різних факторів на фінансовий стан суб'єктів господарювання [1, с. 9].

Аналітичну складову обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат, на наш погляд, доцільно розглядати в двох аспектах:

– облікова інформація, опрацьована з використанням методів економічного аналізу, прикладом чого є створення аналітичних таблиць. Такий тип аналітичної інформації може формуватися як бухгалтером, так і аналітиком чи аудитором;

– комплекс аналітичних процедур, який виконується власне внутрішнім аудитором для забезпечення достатньої впевненості в надійності аудиторських доказів.

Важливо зауважити, що обліково-аналітична інформація не може формуватися без забезпечення відповідних умов і технічних засобів для її створення і представлення внутрішньому

аудитору. Особливе значення в даному процесі займає розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, наслідком чого є повна автоматизація бухгалтерського обліку.

Доречною вважаємо думку Барановської С.П. про те, «якою б не була інформаційно-комунікаційна система, вона завжди міститиме дві складові, без яких не може існувати жодна інформаційна система: програмне забезпечення та база даних (база знань)» [1, с. 10]. За визначенням автора, «програмне забезпечення - це набір програм, документів, процедур, повсякденних операцій комп'ютерної системи, що допомагають технічним засобам виконувати різні операції», а «база даних - це набір даних, ефективно організованих так, щоб з ними було легко працювати [1, с. 10].

При формуванні обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат у мережах підприємств ресторанного господарства важливо, щоб інформація обліку та аналізу щодо витрат підприємств відповідала необхідним вимогам до її якості. Якість обліково-аналітичної інформації, зокрема щодо витрат підприємств можливо оцінити за допомогою певних критеріїв (рис. 1).

Рис. 1. Основні критерії якості обліково-аналітичної інформації

Джерело: складено автором на основі [6, с. 209]

Результати опитування власників підприємств ресторанного господарства засвідчили, що для суб'єктів господарювання даного виду діяльності великою проблемою є шахрайство, яке в більшості випадків прямо чи опосередковано пов'язане з маніпулюванням витратами підприємств. Суб'єктами зловживань та шахрайств у ресторанному господарстві є працівники кухні, комори (складу), торговельного залу, бару, бухгалтерії, а також адміністрація (керівники) підприємств. Внаслідок таких порушень інформація, яку одержує власник (співвласники) мережі підприємств ресторанного господарства піддається умисному викривленню. Критеріям якості, представленим на рис. 1, така обліково-аналітична інформація, звісно, вже не відповідає.

Забезпечення якісних властивостей обліково-аналітичної інформації значною мірою залежить від внутрішнього аудитора, який на основі професійного досвіду та скептицизму має перевіряти всю інформацію на предмет достовірності її розкриття і представлення.

Для того, щоб обліково-аналітичний механізм працював, необхідно правильно організувати обліковий процес, тобто: визначити об'єкти обліку (при цьому визначити методи обліку, способи обробки інформації, склад працівників тощо); чітко розподілити обов'язки за центрами відповідальності; визначити складові елементи (предмет, завдання, функції), модель за якою буде працювати підприємство; розробити облікову політику та допоміжні регламенти; сформувати інформацію за видами обліку; врахувати інформацію та її аналіз на первинному, поточному і

підсумковому етапах; врахувати технічну сторону обліку: вибір форми бухгалтерського обліку, створення робочого плану рахунків, введення в дію первинних та зведених документів, створення власних внутрішніх зведених документів тощо [4, с. 209].

Особливе значення для формування інформації бухгалтерського обліку є дані первинного обліку. Рух первинних документів, які пов'язані із формуванням та обліком витрат створює найважливіший об'єкт організації обліку підприємств ресторанного господарства – документообіг. Виникнення будь-якого облікового документу та передача його до місця зберігання створює рух інформаційних потоків, що свідчить про процес обігу [2, с. 298]. Первинні облікові документи є основою документообігу та облікового забезпечення підприємства, саме за їх обробки створюються облікові реєстри. Цікавим є факт, що первинні документи, які притаманні суто витратам, в практиці національного обліку відсутні. У зв'язку з цим, при формуванні витрат використовують ті ж документи, які застосовують для обліку кореспондуючих до витрат об'єктів – як правило, це первинні документи з формування витрат. Так, відображення та накопичення собівартості реалізації відбувається на підставі бухгалтерської довідки або з використанням документів, розроблених підприємством самостійно.

Графік документообігу в мережах підприємств ресторанного господарства повинен враховувати кількість відділів підприємств, кількість та міжсистемні зв'язки між підприємствами мережі, особливості каналів руху інформації, по яких проходить кожен документ, мінімальний термін його перебування в підрозділі, що зробить менш витратним процес формування та обробку обліково-аналітичної інформації за часовим параметром та трудомісткістю. Окрім того, від раціональності побудови, швидкості складання, передачі і обробки носіїв інформації залежить швидкість одержання зведених облікових даних для формування інформації про витрати на підприємстві.

Для успішного керування документообігом, швидкого видобування потрібної інформації та її обробки з потоку документації необхідна особлива система керування документами. Ця система повинна вирішувати завдання швидкого й якісного обміну інформацією між відділами і підрозділами підприємства, забезпечувати швидкий доступ вищої управлінської ланки до фінансово-економічної інформації [1, с. 9].

Враховуючи фактор територіальної віддаленості підприємств мереж ресторанного господарства, які можуть здійснювати свою діяльність в межах різних адміністративно-територіальних одиниць країни та навіть за її межами, при формуванні обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат доцільно передбачити можливість оперативної передачі даних. Зокрема, важливе значення має налагоджений зв'язок між відділом внутрішнього аудиту та структурними підприємствами мережі, який має забезпечувати швидку передачу вхідних даних або доступ внутрішнього аудитора до інформації про об'єкти перевірки. Особливо це актуально при камеральних перевірках, які не вимагають особистої присутності суб'єкта контролю на підприємстві.

У випадку, якщо відділ внутрішнього аудиту буде організований на одному із підприємств мережевої організації, доречним буде налаштувати локальну інтернет-мережу, яка забезпечить можливість одночасного доступу до облікової програми з різних підключених до цієї мережі комп'ютерів. Щодо решти підприємств мережі, у випадку проведення камеральної перевірки дані про витрати можуть надсилатися на запит внутрішнього аудитора. Однак, перевага має надаватися виїзним перевіркам з проведенням раптових інвентаризацій без попередження адміністрації підприємства мережі.

Аналіз організаційної структури мереж підприємств ресторанного господарства дозволив констатувати наявність розгалуженої системи внутрішніх зв'язків, що прямо чи опосередковано стосується процесів формування витрат суб'єктів господарювання. Процес створення та обробки первинного облікового документу відбувається у відділі роботи з постачальниками, відділі закупок, товарних складах, у виробництві, торговельному залі, відділі продажів та бухгалтерії. Саме там, як засвідчили результати опитування власників та менеджерів підприємств, найбільший ризик викривлення інформації внаслідок вчинення шахрайських дій - підробки документу, внесення невірних виправлень, списання не за нормами. Тобто, інформація за витратами повинна перевірятися за центрами відповідальності. Розглянувши торговельно-виробничі процеси та рух інформації між структурними підрозділами, важливо оцінити ступінь зв'язку та інформаційного обміну між ними з метою формування оптимальних схем взаємодії підрозділів підприємства та формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат.

Серед підрозділів підприємства ресторанного господарства необхідно виділити відділ постачання (склад, комора), кухню (виробничий цех), торговельний зал та відділ бухгалтерії, який пов'язаний з усіма господарськими процесами, відділами та структурними підрозділами. В даних підрозділах підприємства формується первинна інформація про витрати методом документування, окрім того відділ бухгалтерії забезпечує наступну обробку первинних документів шляхом ведення бухгалтерського (фінансового), управлінського, статистичного та податкового обліку. Тому, враховуючи зазначені фактори нами було створено структурно-логічну схему формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства (рис. 2).

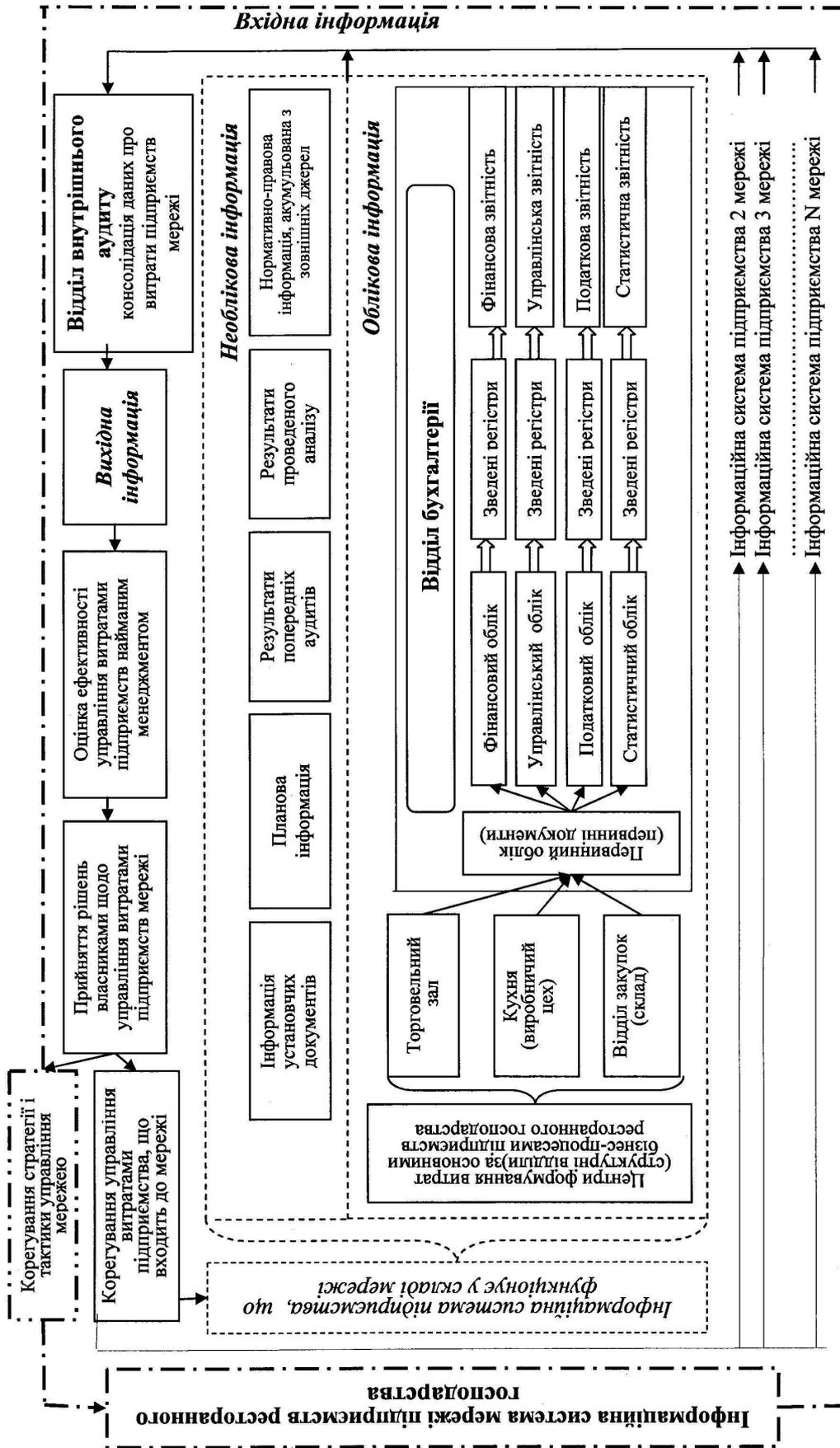

Рис. 2. Структурно-логічна схема формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства

Джерело: розроблено автором

З метою систематизації та вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту в мережах підприємств ресторанного господарства пропонуємо використовувати структурно-логічну схему його формування з урахуванням основних бізнес-процесів, які є об'єктами документування та пов'язані з визнанням витрат в системі обліку. Врахування інформаційних потоків в мережах підприємств ресторанного господарства є важливим при дослідженні обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в управлінні витратами в мережах підприємств ресторанного господарства. Від якості організації та функціонування підсистеми інформаційних потоків залежить оперативність та якість надходження релевантної інформації до відділу внутрішнього аудиту. Важливою умовою організації ефективної системи потоків обліково-аналітичної інформації є необхідність її органічного поєднання із загальною системою інформаційних потоків мережі. Проблему значної тривалості руху обліково-аналітичної інформації для внутрішнього аудиту витрат вирішує використання сучасних засобів автоматизації та використання програмного забезпечення. Однак, на відміну від обліку, який є повністю автоматизованим, проблема автоматизації внутрішнього аудиту не вирішена.

Висновки з проведеного дослідження. На підставі викладеного вище можемо зробити наступні висновки. Обліково-аналітичне забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства формують такі основні компоненти: інформація, яка генерується системами бухгалтерського обліку й економічного аналізу підприємств, та комплекс необхідних умов і технічних засобів для її створення, обробки і представлення в затребуваному вигляді внутрішньому аудиту. Рівень якості обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства є недостатнім, оскільки інформація, що продукується обліковою системою підприємств, часто піддається викривленню внаслідок шахрайства. З метою вдосконалення даного процесу було запропоновано структурно-логічну схему формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат, що враховує основні центри відповідальності за ключовими бізнес-процесами, пов'язаними з формуванням витрат підприємств ресторанного господарства та інформаційні потоки в системі управління мережі підприємств ресторанного господарства. Застосування системного підходу до формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства дозволить підвищити рівень надійності аудиторських доказів, а відповідно і якості результатів проведення такого контрольного заходу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці автоматизованої програми внутрішнього аудиту.

Література

1. Барановська С.П. Обліково-аналітичне забезпечення як невід'ємна складова управління підприємством / С.П. Барановська // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : зб. наук. праць / відп. ред. О.Є. Кузьмін. – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – С. 8–11.
2. Волошан І.Г. Організація первинного документообігу товарних операцій в торгівлі / І.Г. Волошан // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5. – С. 297-300.
3. Гудзинський О.Д. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико-методологічний аспект) : монографія / О.Д. Гудзинський; за заг. ред. Гудзинського О.Д. – К. : ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. – 771 с.
4. Гуренко Т.О. Теоретичні основи формування обліково-аналітичного забезпечення управління / Т.О. Гуренко, С.І. Дерев'янка, А.С. Липова // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(3). – С. 204-210.
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», прийнятий Верховною Радою України від 16 липня 1999 року, № 996-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 28.02.2016).
6. Контроль у системі інноваційного менеджменту підприємства : монографія / [Є.В. Мних, С.В. Бардаш, О.А. Шевчук та ін.]; за ред. Є.В. Мниха. – К. : КНТЕУ, 2011. – 452 с.
7. Пушкар М.С. Фінансовий облік : підручник / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
8. Сардачук І.І. Обліково-інформаційне забезпечення внутрішньогосподарського контролю / І.І. Сардачук // Вісник національного університету «Львівська політехніка»: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку, 2009. – № 647. – С. 510-515.

References

1. Baranovska, S. (2012), "Accounting and analytical support as an integral part of business management", *Management and business in Ukraine: stages of formation and development problems*, *zb. nauk. prats*, pp. 8–11.
2. Voloshan, I. (2013), "Organization of primary document flow commodity transactions in trade", *Innovative economy*, no. 5, pp. 297-300.
3. Hudzynskiy, O. (2012), *Systema menedzhmentu instytutsionalnoi transformatsii ekonomiky Ukrainy (teoretyko-metodolohichniy aspekt)* [Management system of institutional transformation of the economy Ukraine (theoretical and methodological aspect)], monograph, TOV «Ahrar Media Hrup», Kyiv, Ukraine, 771 p.

4. Hurenko, T.O., Derevianko, S.I. and Lypova, A.S. (2013), "Theoretical foundations of formation of accounting and analytical support of management", *Ekonomichni nauky. Ser. : Oblik i finansy*, issue. 10 (3), pp. 204-210.
5. The Law of Ukraine (1999), "About Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (access date February 28, 2016).
6. Mnykh, Ye.V., Bardash, S.V., Shevchuk, O.A. et al. (2011), *Kontrol u systemi innovatsiinoho menedzhmentu pidpriemstva* [Control in the innovation management system of enterprise], monograph, KNTEU, Kyiv, Ukraine, 452 p.
7. Pushkar, M. (2002), *Finansovy oblik* [Financial Accounting], textbook, Kart-blansh, Ternopil, Ukraine, 628 p.
8. Sardachuk, I. (2009), "Accounting and information support of internal control", *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»: Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 647, pp. 510-515.

*Рецензент: член-кореспондент НАН України, д.е.н.,
професор кафедри фінансового аналізу і контролю
Київського національного торговельно-економічного університету В.К. Симоненко*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 658:005.922.1:33

Баланюк І.Ф.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту
Максимюк М.М.,
аспірант кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Balaniuk I.F.,
dr.sc.(econ), prof., head of department of accounting and auditing
Maksymiuk M.M.,
graduate student of department of accounting and auditing
V.Stefanyk Precarpathian National University

ESSENCE OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

Постановка проблеми. Обмеженість економічних ресурсів, що констатується вченими-економістами, зумовлює конкуренцію в боротьбі за них на макро- та мікрорівнях. Критерій ефективності їх використання є основним показником, на основі якого й відбувається розподіл зазначених ресурсів. Їх наявність – важлива умова функціонування підприємств. Сучасний стан економічного середовища характеризується нестійкістю та низкою загроз, які посилюються за рахунок зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів. Саме тому розвиток підприємств відбувається в основному не за рахунок зростання конкурентоспроможності, а за рахунок їх здатності мінімізувати вплив негативних зовнішніх факторів на свою діяльність та протистояти їм.

У зв'язку з підвищенням рівня конкуренції, розширенням ринку та глобалізацією, зростанням невизначеності економічного середовища виникла необхідність формування відповідного економічного простору діяльності підприємств. Саме з метою вчасного та адекватного реагування на існуючі загрози у світі спостерігається стрімкий паралельний розвиток таких самостійних напрямів наукових досліджень, як екосистейт (вивчає проблеми економічної безпеки держави) та екосекент (зосереджує свою увагу на економічній безпеці підприємства) [1, с. 6].

Тому актуальним стає вивчення діяльності підприємства на основі визначення його економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над концепцією економічної безпеки та дослідженням її характерних рис на рівні підприємств займаються такі науковці, як Б. Б. Батюк, О. О. Бондаренко, З. С. Варналій, О. А. Грунін, А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, М. М. Єрмошенко, М. І. Камлик, О. А. Кириченко, А. В. Кірієнко, Ю. Б. Кракос, І. П. Мойсеєнко, І. Л. Плетнікова, Н. Ю. Подольчак, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко, В. А. Тамбовцев. Проте, попри наявність широкого спектру трактувань поняття економічної безпеки, доцільно поглибити їх систематизацію, давши визначення на рівні розвитку підприємств.

Постановка завдання. Для обґрунтованого визначення сутності економічної безпеки підприємства необхідно звернутися до історії виникнення поняття, уточнити його зміст, та дослідити місце економічної безпеки підприємства в загальній концепції системи економічної безпеки. Тому для вирішення окресленої проблеми поставлено завдання: визначити місце і роль економічної безпеки підприємства в системі загальної економічної безпеки; дослідити існуючі визначення поняття “економічна безпека підприємства”; сформулювати єдині теоретичні підходи до визначення категорії “економічна безпека” на макрорівні та навести власне її трактування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління економічною системою передбачає створення оптимальних умов її функціонування, або відповідного середовища, тобто – забезпечення безпеки її діяльності. Такою системою може бути як світова економіка, держава чи її регіон, так і підприємство чи фізична особа. Методом убезпечення діяльності є протистояння загрозам, які для

різних суб'єктів є різними (для держави це – територіальна цілісність, незалежність та самостійність, забезпечення прав та свобод населення, соціальна справедливість; тоді як для підприємств та фізичних осіб – в основному права на недоторканність матеріальних ресурсів та існування).

За допомогою термінологічного дослідження та історичного методу розглянемо генезис розвитку науки про економічну безпеку.

Поняття “економічна безпека” виникло в момент появи держави як такої і є складовою частиною національних інтересів. Перші міркування щодо необхідності безпеки в економічній сфері дійшли до нас у “Політеї” Платона. Його підхід полягав у необхідності балансування благ, оскільки їх надлишок або нестача призводили до конфліктів, війн, до перетворення на “державу, що лихоманить”. Описуючи свою ідеальну державу, Платон звертав увагу на збалансованість використання та розподілу ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку, миру та добробуту, що й було одним із перших примітивних втілень концепції економічної безпеки. Економічне використання поняття “безпека” почалося ще в Стародавньому Римі – латинське “securitas” мало значення “безпека”, “надійність” (“Securitas Imperium”, тобто “Безпека імперії” – напис на римських монетах) [2].

Поняття “безпека” знайшло широке використання в економіці. Найбільш часто “економічну безпеку” розглядають як здатність економічної системи забезпечити свій незалежний розвиток, функціонування, захищеність своїх інститутів та інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Багато науковців під економічною безпекою будь-якої системи розуміють сукупність властивостей її виробничої підсистеми, що забезпечує досягнення цілей усієї системи.

Т. Г. Васильців зауважує, що пріоритетною передумовою безпеки соціально-економічних систем є забезпечення безпеки її окремих складових (суб'єктів) – “цей аспект необхідно обов'язково враховувати при окресленні суті поняття економічної безпеки вищих рівнів ієрархії управління економікою (держави, регіону, галузі)” [3, с. 9–10].

Економічна безпека – це динамічна складова економіки, що адаптується до вимог свого часу та потребує врахування специфічних, адресних особливостей об'єкта дослідження (наприклад, галузі).

Також варто розрізняти поняття “економічна безпека підприємства”, “економічна безпека підприємництва” та “економічна безпека підприємницької діяльності”. У відповідності до Господарського кодексу України, підприємством є самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування (або іншими суб'єктами) для задоволення суспільних та особистих потреб через систематичне здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності. Підприємництво – самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, здійснювана суб'єктами господарювання (підприємствами) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [4].

Загальна система економічної безпеки з виокремленням основних об'єктів на конкретних рівнях економічної структури та її функціональними складовими наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні економічної безпеки та їх характеристика

Рівень економічної безпеки	Об'єкт	Функціональні складові	Місце та значення категорії
Світова економічна безпека	Макроекономічна система, світова економіка	Чинники та складові конкурентоспроможності на макрорівні	Роль країн на світовому ринку
Економічна безпека держави	Економічна система країни	Фінансова, технологічна, соціальна, бюджетна, екологічна та ін.	Стан захищеності держави від зовнішніх економічних загроз
Економічна безпека регіонів	Економіка регіону, адміністративно-територіальної одиниці	Фінансова, технологічна, соціальна, бюджетна, екологічна та ін.	Проекція економічної безпеки країни в регіональному вимірі
Економічна безпека галузі	Галузь економіки	Нормативна, фінансова, екологічна, інформаційна та ін.	Безпека функціонування галузі економіки як окремого об'єкта економіки
Економічна безпека підприємництва	Процес ведення господарської діяльності	Нормативне забезпечення, фінансова складова, рівень конкуренції, податкове навантаження та ін.	Підприємництво – як об'єднання суб'єктів господарювання
Економічна безпека підприємства	Підприємство	Загрози та перспективи, діяльності, економічна ефективність, внутрішні складові підприємства	Економічна безпека на мікрорівні
Економічна безпека особи	Економічні ресурси особи	Доходи, видатки, заощадження	Економічна безпека на найнижчому рівні

Джерело: складено авторами на основі [3, с. 41]

Я. А. Жаліло виокремлює три рівні національної економічної безпеки – держави загалом, підприємства (як суб'єкта господарювання) та, відповідно, особи. Розмежування окремих рівнів науковець здійснює на основі змісту основних відтворювальних процесів – перерозподілу ресурсів на загальнодержавному рівні, забезпечення процесу виробництва для підприємств та споживання – для особи [5, с. 87–93].

З метою більш повного “вертикального” поділу рівнів економічної безпеки, виокремлюють економічну безпеку галузі чи сектора економіки, а у галузево-територіальному аспекті – економічну безпеку регіону. Також можна зробити висновок, що категорія економічної безпеки підприємницької діяльності є частиною поняття економічної безпеки підприємництва як сектора економіки. Вона відображає рівень захищеності та безпечності ведення підприємством господарської діяльності на відповідному ринку, що пов'язано із залученням ресурсів, ризиком та має на меті систематичне отримання прибутку. Відповідно економічна безпека підприємницької діяльності стосується лише окремої діяльності підприємства, але серед її загроз – втрата майна і ресурсів, які підприємство залучає до ведення цієї діяльності.

Оцінка та аналіз формування, стану й динаміки економічної безпеки передбачають з'ясування суті зазначеного поняття. Визначення місця та рівня економічної безпеки підприємства недостатньо для повної характеристики досліджуваної категорії. Для цього потрібно проаналізувати всю сукупність визначень і трактувань економічної безпеки, які були запропоновані різними науковцями.

Загалом їх можна згрупувати за такими критеріями:

- ефективність використання ресурсів, прибутковість підприємства;
- стан виробничої системи, розвитку підприємства;
- захищеність діяльності, інтересів підприємства, протистояння загрозам (табл. 2).

Таблиця 2

**Систематизація визначень наукового поняття
“економічна безпека підприємства”**

Автори	Визначення поняття “економічна безпека підприємства”
1	2
<i>За критерієм: ефективності використання ресурсів, прибутковості підприємства</i>	
Грунін О. А. [6, с. 12–13]	Такий стан господарюючого суб'єкта, в якому він за найефективнішого використання корпоративних ресурсів досягає захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику
Кириченко О. А., Кудря І. В. [7, с. 23]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат по цінних паперах підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів
Єрмошенко М. М. [8, с. 27]	Наявність прибутку у підприємства
Бондаренко О. О., Сушецький В. А. [9, с. 38]	Є поняттям складним і комплексним і його визначають: сукупність робіт, які забезпечують платоспроможність підприємства та ліквідність його оборотних активів; організація контролю усіх видів діяльності підприємства з метою підвищення його ефективності; кваліфікація, компетентність та активність менеджерів; ефективність використання усіх видів ресурсів; процес попередження можливих збитків через внутрішні та зовнішні загрози тощо
Левків Г. Я., Батюк Б. Б. [10, с. 98]	Стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується максимально ефективно їх використання з метою забезпечення стабільного функціонування і динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним діям
Кірієнко А. В. [11, с. 6]	Стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого діючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі
<i>За критерієм: стану виробничої системи, розвитку підприємства</i>	
Тамбовцев В. А. [12, с. 37]	Сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи
Камлик М. І. [13, с. 9]	Стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності
Єпіфанов А. О., Пластун О. Л. [14, с. 19]	Стан підприємства, що: дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність і ліквідність у довгостроковому періоді; забезпечує достатню фінансову незалежність; задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; здатен протистояти існуючим і виникаючим небезпекам, що прагнуть завдати фінансової шкоди підприємству або змінити всупереч бажанню структуру власного капіталу, або примусово ліквідувати підприємство

продовження табл. 2

1	2
<i>За критерієм: захищеності діяльності, інтересів підприємства, протистояння загрозам</i>	
Плетнікова І. Л. [15, с. 7]	Стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність
Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. [16, с. 87]	Міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства
Кракос Ю. Б., Серик Н. І. [17, с. 7]	Захищеність виробничо-господарської діяльності підприємства від небажаних змін в цих сферах як з боку зовнішніх, так і внутрішніх чинників
Варналій З. С. [18, с. 38]	Результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів
Шаваєв А. Г., Багаутднов А. Т. [19, с. 445–446]	Стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей
Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. [20, с. 15]	Фінансово-економічний стан підприємства, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах
Подольчак Н. Ю., Карковська В. Я. [21, с. 5]	Захищеність потенціалу підприємства у різних сферах діяльності від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення

Джерело: систематизовано авторами

Автори А. І. Сухоруков, С. З. Мошенський, О. М. Петрук [22, с. 53] виокремили декілька підходів до наукового вивчення проблем економічної безпеки:

- на основі теорії соціально-економічних катастроф – як напрям протидії та запобігання кризовим явищам;
- за допомогою теорії ризиків – як рівня їх прийнятності та оцінки;
- відповідно до теорії конфліктів – виникнення протиріч як загроза економічній безпеці;
- згідно із положеннями теорії самоорганізації складних систем – досліджує основи та закони функціонування й стабільності складних систем (в т. ч. й економічних).

Останній із зазначених підходів, заснований на теорії Нобелівського лауреата І. Пригожина, вважається найперспективнішим для подальших розробок із вивчення економічної безпеки, зокрема на рівні підприємств. Рівень економічної безпеки підприємництва не можна оцінити певним статистичним показником [23].

Беручи до уваги попередні класифікації визначень економічної безпеки підприємства, можемо виокремити як мінімум, три складові компоненти, які можна долучити до визначення її сутності:

- ефективність функціонування;
- існуючий рівень економічної незалежності підприємств, як стану виробничої системи та її розвитку;
- здатність до подальшого розвитку (збільшення обсягів та підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності, формування раціональної територіально-галузевої структури підприємництва; підвищення рівня конкурентоспроможності тощо).

Можемо констатувати, що економічна безпека підприємства – це загальний рівень системи функціонування підприємства, що характеризує результат його діяльності, ефективності використання всіх його наявних та потенційних ресурсів, реальний стан економічної незалежності та конкурентоспроможності й відносний рівень захищеності від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз.

Економічну безпеку підприємства формують такі основні складові, як рівень ефективності використання наявних ресурсів у минулих періодах, теперішній стан підприємства, який можна охарактеризувати рівнем дотримання вимог та нормативів, і потенційний рівень стійкості в майбутньому щодо загроз, які можуть виникнути чи мати негативний вплив на діяльність підприємства (рис. 1).

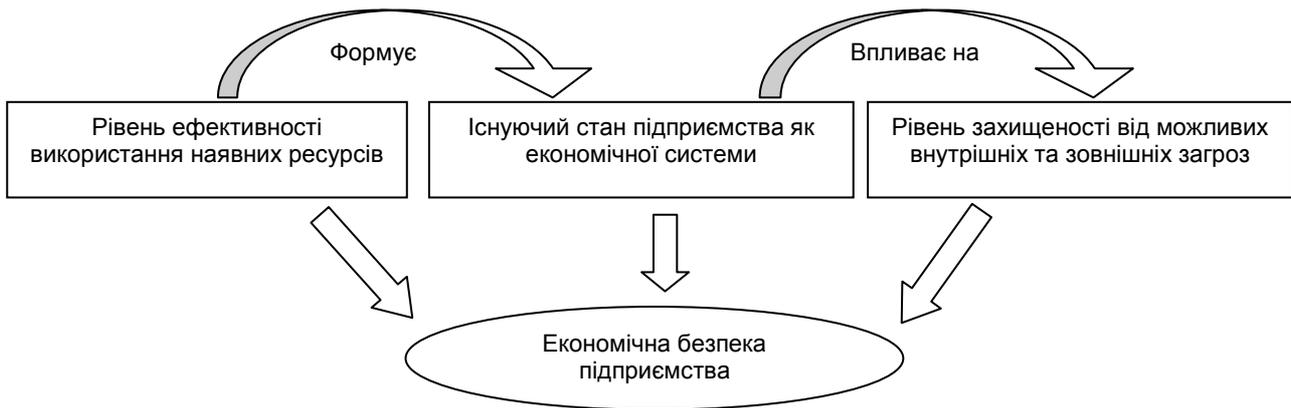

Рис. 1. Функціональні складові економічної безпеки підприємств

Джерело: авторська розробка

У конкурентному середовищі не можна виокремити певний коефіцієнт рівня економічної безпеки, адже він відрізняється як в окремих галузях, регіонах, країнах, так і в окремих підприємствах, зважаючи на особливості їх діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Необхідність наукового вивчення та подолання загроз економічній системі знайшли своє відображення в підході визначення економічної безпеки, що активно досліджується як цілісна система. Економічна безпека підприємства відображає рівень його стійкості до загроз діяльності. Разом із тим науковці концентрують свою увагу на різних характерних ознаках економічної безпеки підприємства, а саме – рівні ефективності використання ресурсів підприємства, його стан як виробничої системи та рівень захищеності від потенційних загроз. Проте дані показники є взаємопов'язаними та не можуть розглядатись окремо від інших, тому економічну безпеку підприємства необхідно розглядати як комплексну, складну економічну систему, яку формують вищевказані характеристики ефективності використання ресурсів, рівня оптимізації діяльності та економічної стійкості у майбутньому.

Література

1. Бинько И.В. Как обеспечить экономическую безопасность Украины / И.В. Бинько // Всеукраинские ведомости. – 1997. – № 138 (810). – С. 3–8.
2. Online Etymology Dictionary, Securitas, Securitas / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com>
3. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.
4. Господарський кодекс України : станом на 16 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – К. : Парлам. вид-во, 2015. – 192 с.
5. Жаліло Я.А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я.А. Жаліло // у зб. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Сатсанга, 2001. – 224 с.
6. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин. – СПб : Питер, 2002. – 160 с.
7. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи / О.А. Кириченко, І.В. Кудря // Інвестиції : практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 22–26.
8. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] / М.М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 2001. – 309 с.
9. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти / О.О. Бондаренко, В.А. Сухецький // Ефективна економіка. – 2014. – №10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3580>.
10. Левків Г.Я. Психологічні чинники економічної безпеки підприємств АПК / Г.Я. Левків, Б.Б. Батюк // Вісник Хмельницького національного університету : Зб. наук. пр. – Хмельницький. – 2011. – Т. 3. – № 5. – С. 97–99.
11. Кірієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.06.01 “Економіка, організація і управління підприємствами” / А. В. Кірієнко. – Київ, 2000. – 19 с.
12. Тамбовцев В.А. Объект экономической безопасности России / В.А. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 35–42.
13. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект / М.І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
14. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.
15. Плетнікова І.Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.07.04 “Економіка транспорту і зв'язку” / І.Л. Плетнікова. – Харків,

2001. – 15 с.

16. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства : сутність та механізм забезпечення : монографія / Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
17. Кракос Ю.Б. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю.Б. Кракос, Н.И. Серик // Экономика. Финансы. Право. – 2006. – № 12. – С. 7 – 13.
18. Економічна безпека / З.С. Варналій, П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул та ін. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
19. Экономическая безопасность / А.Г. Шаваев, А.Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое посвящение, 2001. – 512 с.
20. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
21. Подольчак Н.Ю. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки / Н.Ю. Подольчак, В.Я. Карковська. – Львів : Вид-во Львів. політех. – 2014. – 268 с.
22. Сухоруков А.І. Національна економічна безпека / А.І. Сухоруков, С.З. Мошенський, О.М. Петрук. – Житомир : Рута, 2010. – 384 с.
23. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 431 с.

References

1. Binko, I.F. (1997), "How to ensure the economic security of Ukraine", *Vseukrainskie vedomosti*, no. 138 (810), pp. 3-8.
2. Online Etymology Dictionary, Securus, Securitas, available at: <http://www.etymonline.com>
3. Vasylytsiv, T.H., Voloshyn, V.I., Boikevych, O.R. and Karkavchuk, V.V. (2012), *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* [The financial and economic security of Ukraine: Strategy and mechanisms of ensure], Lviv, Ukraine, 386 p.
4. "Commercial Code of Ukraine" (2015), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, Parlam. vyd-vo, Kyiv, Ukraine, 192 p.
5. Zhalilo, Ya.A. (2001), "Strategy of providing of economic security of Ukraine. Priorities and problems of implementation", *Stratehiia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Priorytety ta problemy implementatsii* [Strategy of national safety of Ukraine is in the context of experience of world association], Satsanga, Kyiv, Ukraine, 224 p.
6. Grunin, O.A. (2002), *Ekonomicheskaya bezopasnost organizatsii* [Economic safety of the organization], Piter, St.-Peterburg, Russia, 160 p.
7. Kyrychenko, O.A. and Kudria, I.V. (2009), "Improvement of financial security companies in crisis", *Investytsii : praktyka ta dosvid*, no. 10, pp. 22-26.
8. Yermoshenko, M.M. (2013), *Finansova bezpeka derzhavy : natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security state: national interests, real threats, strategy software], KNTEU, Kyiv, Ukraine, 399 p.
9. Bondarenko, O.O. and Sukhetskyi, V.A. (2014), "Financial and economic security: a theoretical and practical aspects", *Efektivna ekonomika*, no. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>.
10. Levkiv, H.Ya. (2011), "Psychological factors of economic security of agricultural enterprises", *Visnyk Hmelnytskoho natsionalnoho universytetu: Zb. nauk. pr.*, no. 3, pp. 97-99.
11. Kirienko, A.V. (2000), "The mechanism to achieve and maintain economic security", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Kyiv National. Econ. University, Kyiv, Ukraine, 19 p.
12. Tambovtsev, V.A. (1994), "The object of economic security of Russia", *Voprosy ekonomiki*, no. 12, pp. 35-42.
13. Kamlyk, M.I. (2005), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt* [The economic security of entrepreneurship. Economic and legal aspects], Atika, Kyiv, Ukraine, 432 p.
14. Yepifanov, A.O. and Plastun, O.L. (2009), *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov* [Financial security of enterprises and banks], DVNZ "UABS NBU", Sumy, Ukraine, 295 p.
15. Plietnikova, I.L. (2001), "Determining the level and ensuring economic security of the railway", Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.07.04, Kharkiv, Ukraine, 15 p.
16. Kozachenko, H.V., Ponomaryov, V.P. and Liashenko, O.M. (2003), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security: the nature and mechanism of security], Libra, Kyiv, Ukraine, 280 p.
17. Krakos, Yu.B. and Serik, N.Yu. (2006), "Approach to the assessment of the financial component of economic security", *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 12, pp. 7-13.
18. Varnalii, Z.S., Melnyk, P.V., Taranhul, L.L. et al. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Znannia, Kyiv, Ukraine, 647 p.
19. Shavaev, A.H., Bahautdinov, A.T. et al. (2001), *Ekonomicheskaya bezopasnost* [Economic security], Pravovoye posvezhchenie, Moscow, Russia, 512 p.
20. Moiseienko, I.P. and Marchenko, O.M. (2011), *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Management of financial and economic safety of the enterprises], Lviv, Ukraine, 380 p.
21. Podolchak, N.Yu. and Karkovska, V.Ya. (2014), *Orhanizatsiia ta upravlinnia systemoiu finansovo-ekonomichnoi bezpeky* [Organization and management of financial and economic security], Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, Lviv, Ukraine, 268 p.
22. Sukhorukov, A.I., Moshenskyi, S.Z. and Petruk, O.M. (2010), *Natsionalna ekonomichna bezpeka* [National Economic Security], Ruta, Zhytomyr, Ukraine, 384 p.
23. Prigozhin, I. and Stengers, I. (1986), *Poryadok iz khaosa. Novyy dialog cheloveka s prirodoy* [Order out of chaos. The new dialogue between man and nature], Progress, Moscow, Russia, 431 p.

Худолей Л.В.,
аспірант*

Запорізький національний університет

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**Khudoliei L.V.,
graduate student
Zaporizhzhya National University**THEORETICAL ASPECTS REGARDING ESSENCE OF THE CONCEPT OF
ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE**

Постановка проблеми. Актуалізація останнім часом у науковій літературі підходів до визначення поняття „економічна безпека підприємства”, а також передумов його дослідження пов’язана з тим, що економічні реформи, які відбуваються в Україні, є вагомими чинниками становлення та розвитку підприємств як сфери прояву економічної активності населення держави, а економічна безпека підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки є важливою складовою національної безпеки та конкурентоспроможності країни, невід’ємною з огляду на забезпечення життєздатності кожної особи.

Відтак існує потреба у включенні економічної безпеки до планової роботи на кожному підприємстві з огляду на надзвичайно ускладнені умови вітчизняного економіко-правового середовища підприємницької діяльності; не усунені наслідки фінансово-економічної кризи; інфляційні процеси та зниження купівельної спроможності населення; викривлене конкурентне середовище внаслідок „співпраці” бізнесу і влади, що створює інколи непереборні проблеми у доступі підприємств до ринків та господарських ресурсів, прав діяльності.

Недостатність уваги до проблеми забезпечення належного рівня економічної безпеки вітчизняних підприємств є однією з причин, яка не дозволяє створити належні умови щодо підвищення економічної ефективності їх діяльності, а також створює загрозу функціонуванню та розвитку підприємницької діяльності. Тож, існують об’єктивні передумови та необхідність вивчення проблеми зміцнення економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При дослідженні економічної безпеки на рівні підприємства досить великий інтерес становлять дослідження і підходи таких науковців, як: Андрощук Г.А., Білоусова І.А., Гнилицька Л.В., Грунін О.А., Забродський В.А., Ільяшенко С.М., Іващенко Г.А., Козаченко Г.В., Крайнев П.П., Кузенко Т.Б., Лисенко Ю.Г., Олейніков Є.А., Разіна Є.В.

Науково-обґрунтоване згадування поняття економічної безпеки держави, підприємства тощо вперше з’явилося у працях таких авторів, як Барановський О., Бінько І., Мунтян В., Реверчук С., Шлемко В. та інших вітчизняних науковців. Проведений аналіз результатів дослідження підтверджує недостатнє вивчення поставлених питань і відповідно необхідність продовження дослідження теоретичних аспектів щодо сутності поняття економічної безпеки підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення сутності поняття економічна безпека підприємства за допомогою дослідження підходів, що існують до визначення цієї економічної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проблем економічної безпеки на різних рівнях ієрархії управління економікою (держави, регіону, галузі, підприємства) та їх особливостей у вітчизняній науці почалося відносно недавно – наприкінці ХХ століття.

Так, у 1998 р. було ухвалено Концепцію економічної безпеки України, де її суть визначено як «... спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз». У Концепції визначено основні загрози національній безпеці України і розкрито їх суть, розглянуто питання безпеки реального та фінансового секторів економіки, функціональні та відтворювальні аспекти економічної безпеки та приведені інтегральні показники економічної безпеки України [12].

У більшості наукових праць поняття „економічна безпека” розглядається як спроможність економіки забезпечити свій вільний і незалежний розвиток, стабільність громадського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за несприятливих умов і варіантів

* Науковий керівник: Череп А.В. – д.е.н., професор.

розвитку подій; здатність держави до захисту національних економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз.

У праці Козаченка Г.В., Пономарьова В.П., Ляшенка О.М. «Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения» економічна безпека підприємства визначається як стан, коли первинний економічний агент знаходиться у стані надійної захищеності та не підпадає під негативний вплив будь-яких чинників [11]. Більшість науковців [4] у тому чи іншому контексті погоджуються з цим визначенням, додаючи лише, що безпечний стан функціонування підприємства повинен зберігатися не лише в поточному періоді, але й забезпечуватися на перспективу.

В окремих роботах вітчизняних науковців поняття «економічна безпека підприємства» розглядається як забезпечення умов збереження комерційної таємниці й інших секретів суб'єктів підприємницької діяльності [1].

Забродський В.А., Капустін Н.Т., Кізім Н.А. економічну безпеку підприємства визначає як кількісну та якісну характеристику його властивостей, що відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої загрози [6; 7]. Такої ж точки зору дотримується Чумарін І., який відзначає, що головною метою забезпечення економічної безпеки підприємства є досягнення максимальної стабільності функціонування, а також створення основи і перспектив зростання для виконання цілей діяльності, незалежно від об'єктивних і суб'єктивних загрозливих чинників (негативних впливів, чинників ризику).

Дещо інше визначення поняття економічної безпеки подає Шликов В. В., що розглядає економічну безпеку підприємства, як стан захищеності його життєво важливих інтересів від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз [23]. Проте в такому трактуванні економічна безпека асоціюється з процесом адаптації підприємств до середовища функціонування і втрачається бачення перспектив його розвитку.

У той же час Попович П. визначає економічну безпеку підприємства як комплексну систему забезпечення і захисту його економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, створювану і регульовану шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на підтримку стійкості функціонування і можливості розвитку підприємства як незалежного господарюючого суб'єкта.

Проблемам забезпечення економічної безпеки підприємства присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних авторів, проте єдиної, усталеної думки ще не вироблено. З метою систематизації та структурування проведемо поглиблений узагальнюючий аналіз теоретичних підходів поняття «економічна безпека підприємства» в таблиці 1.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства»

Назва підходу	Визначення поняття за відповідним підходом	Прихильники підходу	Сутність підходу
1	2	3	4
Захисний	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей	Енциклопедія економічної безпеки [24]	Реалізація, попередження і захист економічних інтересів підприємства
	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз	Шликов В. [23], Іванов А. [8]	
Фінансовий	Економічна безпека підприємства – комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів	Раздіна Є. [18]	Спроможність підприємства забезпечити реалізацію своїх фінансових інтересів
	Економічна безпека підприємства – це безперервний процес забезпечення на підприємстві, яке знаходиться в визначеному зовнішньому середовищі, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги та регулярного отримання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей та задач, можливості до подальшого розвитку та вдосконалення на різноманітних стадіях життєвого циклу підприємства і в процесі визначення конкурентних ринкових стратегій	Половнев К. [16]	
	Економічна безпека підприємства – стан, у якому забезпечується мінімальний негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз на діяльність та економічний результат підприємства	Шалагін Д.	

продовження табл. 1

1	2	3	4
Ресурсно - функціональний	Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах	Фоміна М. [19]	Стабільне функціонування та розвиток підприємства за рахунок ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональними складовими
	Економічна безпека розглядається як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому	Олейников Є. [17]	
	Економічна безпека підприємства передбачає збалансований безупинний і сталий розвиток, що досягається за використання всіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні й у майбутньому	Білоусова І. [2]	
	Економічна безпека є універсальною категорією, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях. Базовим підґрунтям економічної безпеки підприємства є механізм забезпечення збалансованого та безупинного розвитку, що досягається використанням усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування й динамічного науково-технічного та соціального розвитку	Шкарлет С. [21]	
	Економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії	Ілляшенко С. [9], Кузенко Т. [13]	
	Економічна безпека підприємства – це не тільки стан використання корпоративних ресурсів, а й підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам)	Покропивний С. [5]	
	Економічна безпека підприємства – це такий стан господарюючого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику	Грунін О. [4]	
	Системний	Економічна безпека підприємства – це міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства	

продовження табл. 1

1	2	3	4
Стратегічний	Економічна безпека підприємства – характеристика підприємства, яка відображає його здатність реалізувати власні стратегічні економічні інтереси при певних зовнішніх умовах завдяки захисту від існуючих і потенційних загроз та використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище	Шемаєва Л. [20]	Упередження виникнення небезпек і загроз шляхом виявлення та ідентифікації їх, а також здійснення превентивних дій через діяльність суб'єктів забезпечення безпеки з урахуванням повсякденної діяльності підприємства
	Економічна безпека підприємства – стан, при якому стратегічний потенціал підприємства знаходиться поблизу адаптивності, а погроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони	Руденський Р. [14]	
Інформаційний	Економічна безпека підприємства – захищеність життєво важливих для підприємства інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, зберігати стабільність при функціонуванні та розвитку підприємства відповідно до його статутних цілей	Червяков І. [16]	Зберігання комерційних таємниць
Суб'єктивно-об'єктивний	Під економічною безпекою слід розуміти кількісну та якісну характеристику властивостей галузі або підприємства, що відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози	Капустін Н. [7]	Забезпечення незалежності, стійкості, спроможності до саморозвитку суб'єкта безпеки, суб'єктивно-об'єктивну взаємозалежність
	Економічна безпека підприємства – сукупність чинників, які відображають незалежність, стійкість, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів	Забродський В. [7]	
Економіко-правовий	Економічна безпека підприємства – стан незалежності суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції підприємств-монополістів, непередбачуваних договором дій підприємств-постачальників і торговельних організацій, від нерациональної економічної і правової політики держави та інших чинників, яка дає змогу привласнювати більшу частину законних прибутків	Мищенко С. [14]	Протистояння та захист від різного роду економічних злочинів

Джерело: систематизовано автором з урахуванням: [2; 4; 5; 7-9; 11; 13; 14; 16-21; 23; 24]

Узагальнення та аналіз існуючих підходів щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства дає можливість зробити висновок, що у науковій економічній літературі немає єдиного загально визнаного трактування економічної безпеки.

Базуючись на ключових характеристиках економічної безпеки, враховуючи визначення розроблені різними науковцями, пропонуємо власне трактування сутності економічної безпеки підприємства. Отже, економічна безпека підприємства – це здатність підприємства стабільно та ефективно здійснювати свою діяльність, шляхом усунення зовнішніх та внутрішніх загроз, або досягнення мінімального негативного впливу цих загроз на діяльність та економічний результат.

Висновки з проведеного дослідження. Розглянуті наукові підходи щодо сутності економічної безпеки підприємства свідчать про відсутність єдиного економічного погляду. Це пояснюється тим, що економічна безпека, знаходячись на стику економіки та безпеки, як і всяке міждисциплінарне поняття, залежить від ступеня розробленості їхнього наукового апарату.

Кожен підхід має свої переваги та недоліки. Можливість застосування будь-якого з них залежить безпосередньо від інтересів власників підприємства, мети його функціонування, стратегій розвитку тощо.

Важливою проблемою сучасної теорії економічної безпеки є те, що питання економічної безпеки науковці розглядають лише з позицій оцінювання стану захищеності підприємства, і забувають, що такий стан обов'язково має супроводжуватися відповідною діяльністю з його забезпечення.

Дослідження поняття економічної безпеки підприємства дозволило дати власне визначення цього поняття із врахуванням досліджених підходів. Таке трактування економічної безпеки підприємства дає можливість виділити ключовий критерій забезпечення економічної безпеки підприємства – економічний результат.

Література

1. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : монография / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К. : Издательский Дом «Ин Юре», 2000. – 400 с.
2. Білоусова І.А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки : монографія / І.А. Білоусова. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 432 с.
3. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства : монографія / Л.В. Гнилицька. – К. : КНЕУ, 2012. – 305 с.
4. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб. : Изд-во «Питер», 2002. – 160 с.
5. Економіка підприємства : [підручник – 2-ге вид., перероб та доп.] / Під заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2000. – 528 с.
6. Забродский В.А. Развитие крупномасштабных экономико-правовых систем / В.А. Забродский, Н.А. Кизим. – Х. : БизнесИнформ, 2000. – 72 с.
7. Забродский В.А. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В.А. Забродский, Н.Т. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 15-16. – С. 35-37.
8. Иванов А.Р. Экономическая безопасность предприятия / А.Р. Иванов, В.А. Шлыков. – М. : Видав-центр, 1995. – 265 с.
9. Ільяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21) – С. 12–19.
10. Іващенко Г.А. Ідентифікація дефініції «Економічна безпека підприємства» / Г.А. Іващенко, О.Ф. Ярошенко // Бізнес Інформ. – 2011. – № 9. – С. 129-131.
11. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
12. Концепція економічної безпеки України / [кер. проекту В. М. Геєць]; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
13. Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.01 / Т.Б. Кузенко. – К., 2004. – 18 с.
14. Механізми управління економічної безпекою підприємства / Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденский, А.А. Спиридонов; под ред. Ю.Г. Лысенко. – Донецк : Дон НУ, 2002. – 178 с.
15. Нагорна І.І. Вектор інвестицій як інструмент регулювання економічної безпеки підприємства / І.І. Нагорна // Науково-виробничий журнал Бізнес-Навігатор, зб. наук. праць. – Херсон, 2004. – № 5. – С. 132-134.
16. Основи економічної безпеки : підручник / Бандурка О.М., Духов В. Е., Петрова К.Я., Червяков І.М. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
17. Основи экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под редакцией Е.А. Олейникова. – М. : Бизнес-школа; Интел-Синтез, 1997. – 288 с.
18. Раздина Е.В. Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия / Е.В. Раздина. – К. : Бизнес Информ, 2000. – 344 с.
19. Фоміна М.В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємства: теорія і практика : монографія / М.В. Фоміна. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.
20. Шемаєва Л.Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт.ек. наук : спец. 21.04.02 / Л.Г. Шемаєва. – К., 2010. – 44 с.
21. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія / С.М. Шкарлет. – К. : Книжкове видавництво НАУ, 2007. – 436 с.
22. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
23. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлыков. – СПб.: Алетейя, 1999. – 138 с.
24. Экономическая безопасность : [энциклопедия] / А.Г. Шаваев, А.Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое посвещение, 2001. – 512 с.
25. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / В.И. Ярочкин. – М. : Ось-89, 1997. – 185 с.

References

1. Androshchuk, G.A. (2000), *Economicheskaya bezopasnost predpriyatiya: zashchita kommercheskoi tainy* [Economic security: protection of trade secret], monograph, Izdatelskiy Dom «In Yure», Kyiv, Ukraine, 400 p.
2. Bilousova, I.A. (2010), *Upravlinskyi oblik – informatsiyna skladova systemy ekonomichnoi bezpeky* [Administrative accounting - information component of economic security], monograph, Dorado-Druk, Kyiv, Ukraine, 432 p.
3. Hnylytska, L.V. (2012), *Oblikovo-analitychne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva* [Accounting and analytical providing economic security of enterprise], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 305 p.

4. Grunin, O.A. and Grunin, S.O. (2002), *Ekonomicheskaya bezopasnost organizatsii* [Economic security of the organization], Izd-vo «Piter», St.-Peterburg, Russia, 160 c.
5. Pokropyvnyi, S.F. (2000), *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economy], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 528 p.
6. Zabrodskiy, V.A. and Kizim, N.A. (2000), *Razvitiye krupnomasshtabnykh ekonomiko-pravovykh system* [Development of large of economic and legal systems], BiznesInform, Kharkov, Ukraine, 72 p.
7. Zabrodskiy, V.A. and Kapustin, N.T. (1999), "The theoretical basis for assessing the economic security of the industry and company", *Biznes-inform*, no. 15-16, pp. 35-37.
8. Ivanov, A.R. and Shlykov, V.A. (1995), *Ekonomicheskaya bezopasnost predpriyatiya* [Economic security of enterprise], Virazh-tsentr, Moscow, Russia, 265 p.
9. Ilyashenko, S.N. (2003), "Components of economic security and approaches to their assessment", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3 (21), pp. 12-19.
10. Ivashchenko, H.A. and Yaroshenko, O.F. (2011), "Identification of the definition "Economic security of enterprise"", *Biznes inform*, no. 9, pp. 129-131.
11. Kozachenko, H.V., Ponomarov, V.P. and Liashenko, O.M. (2003), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva : sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of enterprise : the gist and mechanism to providing], monograph, Libra, Kyiv, Ukraine, 280 p.
12. Heiets, V.M. et al. (1999), *Kontseptsia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [The concept of economic security of Ukraine], In-t ekon. prohnuzovannia NAN Ukrainy, Lohos, Kyiv, Ukraine, 56 p.
13. Kuzenko, T. B. (2004), "Planning economic security of enterprise in a market economy", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Kyiv, Ukraine, 18 p.
14. Lysenko, S.G., Mishchenko, S.G., Rudenskiy, R.A. and Spiridonov, A.A. (2002), *Mehanizmy upravleniia ekonomicheskoy bezopasnosti* [Mechanisms for economic security management], Don NU, Donetsk, Ukraine, 178 p.
15. Nahorna, I.I. (2004), "Vector investments as a tool for regulation economic security of enterprise", *Biznes-Navihator*, no. 5, pp. 132-134.
16. Bandurka, O.M., Dukhov, V.E., Petrova, K.YA., Cherviakov, I.M. (2003), *Osnovy ekonomichnoi bezpeky* [Foundations of Economic Security], textbook, Publisher National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine, 236 p.
17. Oleynikov, E.A. (1997), *Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (gosudarstvo, region, predpriyatie, lichnost)* [Foundations of Economic Security (State, region, enterprise, personality)], Biznes-shkola; Intel-sintez, Moscow, Russia, 288 p.
18. Razdina, E.V. (2000), *Kommercheskaya informatsiya i ekonomicheskaya bezopasnost predpriyatiya* [Commercial information and economic security of enterprise], Biznes inform, Kyiv, Ukraine, 344 p.
19. Fomina, M.V. (2005), *Problemy ekonomichnogo bezpechnogo rozvytku pidpriemstva: teoriia i praktyka* [Problems economic secure development of the enterprise: theory and practice], monograph, DonDUET, Donetsk, Ukraine, 140 p.
20. Shemaieva, L.H. (2010), "Economic security of enterprises in a strategic interaction with the subjects of the environment", Thesis abstract of Doct. Sc. (Econ.), 21.04.02, Kyiv, Ukraine, 44 p.
21. Shkarlet, S.M. (2010), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsiyni aspekt* [Economic security of enterprise: innovative aspect], monograph, Knyzhkove vydovnytstvo NAU, Kyiv, Ukraine, 436 p.
22. Shlemko, V.T. and Binko, I.F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [The economic security of Ukraine: the gist and straightway of software], monograph, NISD, Kyiv, Ukraine, 144 p.
23. Shlykov, V.V. (1997), *Kompleksnoye obespecheniye ekonomicheskoy bezopasnosti predpriiatiia* [Complex provision economic security of enterprise], Aleteya, St.-Peterburg, Russia, 138 p.
24. Shavayev, A.G., Bagautdinov, A.T. et al. (2001), *Ekonomicheskaya bezopasnost* [Economic security], Encyclopedia, Pravovoye posveshcheniye, Moscow, Russia, 512 p.
25. Yarochkin, V.I. (1997), *Sistema bezopasnosti firmy* [The security system company], Os-89, Mocos, Russia, 185 p.

Рецензент: д.е.н., професор, декан економічного факультету
ДВНЗ «Запорізький національний університет» А.В. Череп

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Собко О.М., Куц Л.Л. АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИПУСКНИКІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Мета. Метою статті є дослідження аспектів розвитку компетенційного потенціалу випускників українських ВНЗ у сфері підприємництва при застосуванні інноваційних технологій навчання, який посилює їх мотивацію до відкриття власної справи, покращуючи можливості працевлаштування найбільш вразливих категорій населення.

Методика дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: історико-логічний – при дослідженні розвитку теорії інтелектуального капіталу та компетенційної конкуренції крізь призму розвитку компетенційного потенціалу випускників ВНЗ у сфері підприємництва; абстрактно-логічний – для поглибленого аналізу прояву компетенційної моделі розвитку, зокрема чинників формування конкурентних переваг в умовах економіки знань; спеціальні методи економіко-статистичного дослідження, структурний аналіз – при дослідженні аспектів розвитку компетенційного потенціалу на основі оцінювання й урахування ставлення і схильностей студентів до підприємництва; гіпотеза раціональної поведінки – для формулювання висновків, виявлення векторів посилення компетенційного потенціалу у сфері підприємництва, який є ефектом застосування інноваційних освітніх технологій.

Результати дослідження. Досліджено аспекти розвитку компетенційного потенціалу у сфері підприємництва українських студентів ВНЗ на основі оцінювання й урахування їх ставлення і схильностей до підприємництва, та виявлення елементів, які можна знівелювати при застосуванні інноваційних освітніх технологій. Обґрунтовано доцільність застосування інноваційних технологій трансферу знань у навчальних процесах вищої школи, що сприятиме покращенню якості освіти та підвищенню конкурентоспроможності університетів. Визначено роль інноваційних освітніх технологій у формуванні компетенційного потенціалу у сфері підприємництва в середовищі випускників університетів.

Наукова новизна результатів дослідження. Представлено власну дефініцію «компетенційний потенціал у сфері підприємництва» та обґрунтовано доцільність застосування інноваційних технологій для підвищення якості та конкурентоспроможності вищої освіти.

Практична значущість результатів дослідження. Запроваджено інноваційну технологію трансферу знань з метою формування компетенційного потенціалу випускника університету у сфері підприємництва. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми підвищення якості вищої освіти, мотивації до відкриття власної справи у середовищі випускників, що дозволить підвищити рівень їх працевлаштування та знизити безробіття серед молодого покоління.

Ключові слова: індивідуальний інтелектуальний капітал, капітал знань, капітал компетенцій, компетенційний потенціал, інноваційні технології трансферу знань.

Собко О.Н., Куц Л.Л. АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ВЫПУСКНИКОВ В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Цель. Целью статьи является исследование аспектов развития компетенционного потенциала выпускников украинских вузов в сфере предпринимательства при применении инновационных технологий обучения, который усиливает их мотивацию к открытию собственного дела, улучшая возможности трудоустройства наиболее уязвимых категорий населения.

Методика исследования. В исследовании использованы общенаучные и специальные методы, в частности: историко-логический – при исследовании развития теории интеллектуального капитала и компетенционной конкуренции сквозь призму развития компетенционного потенциала выпускников вузов в сфере предпринимательства; абстрактно-логический – для углубленного анализа проявления компетенционной модели развития, в частности факторов формирования конкурентных преимуществ в условиях экономики знаний; специальные методы экономико-статистического исследования, структурный анализ – при исследовании аспектов развития компетенционного потенциала на основе оценки и учета отношения и склонностей студентов к предпринимательству; гипотеза рационального поведения – для формулирования выводов, выявления векторов усиления компетенционного потенциала в сфере предпринимательства, являющегося эффектом применения инновационных образовательных технологий.

Результаты исследования. Исследованы аспекты развития компетенционного потенциала в сфере предпринимательства украинских студентов высших учебных заведений на основе оценки и учета их отношения и склонностей к предпринимательству, и выявления элементов, которые можно нивелировать при применении инновационных образовательных технологий. Обоснована целесообразность применения инновационных технологий трансфера знаний в учебных процессах высшей школы, способствующих улучшению качества образования и повышению конкурентоспособности университетов. Определена роль инновационных образовательных технологий в формировании компетенционного потенциала в сфере предпринимательства в среде выпускников университетов.

Научная новизна результатов исследования. Представлена собственная дефиниция «компетенционного потенциала в сфере предпринимательства» и обоснована целесообразность применения инновационных технологий для повышения качества и конкурентоспособности высшего образования.

Практическая значимость результатов исследования. Введена инновационная технология трансфера знаний с целью формирования компетенционного потенциала выпускника университета в сфере предпринимательства. Исследованы аспекты развития компетенционного потенциала в сфере предпринимательства украинских студентов вузов на основе оценки и учета их отношения и склонностей к предпринимательству, и выявления элементов, которые можно нивелировать при применении инновационных образовательных технологий. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы

позволит підвищити якість вищої освіти, мотивації к відкриттю власного бізнесу в середі випускників, що дозволить підвищити рівень їх зайнятості та знизить безробіття серед молодого покоління.

Ключевые слова: індивідуальний інтелектуальний капітал, капітал знань, капітал компетенцій, компетенційний потенціал, інноваційні технології трансферу знань.

Sobko O.M., Kuts L.L. ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF COMPETENCE POTENTIAL FOR GRADUATES IN ENTREPRENEURSHIP IN THE APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION

Purpose. The aim of the article is the research of aspects for the development of competence potential of Ukrainian universities graduates in entrepreneurship in the application of innovative educational technologies, which increases their motivation to start a business, improving employment opportunities for the most vulnerable population groups.

Methodology of research. General scientific and special methods were used during the study, including: historical and logical – in the study of the theory of intellectual capital and competition of competence in the light of potential competence development of graduates in the field of entrepreneurship; abstract logical – for in-depth analysis of the manifestation of competence development model, including factors of creating competitive advantages in terms of the knowledge economy; special methods of economic and statistical research, structural analysis – in the study of aspects of competence potential development on the basis of assessment and taking into account the attitudes and aptitudes of students to entrepreneurship; hypothesis of rational behavior – to formulate conclusions, identifying factors for strengthening of competence capabilities in the area of entrepreneurship, which is the effect of the use of innovative educational technologies.

Findings. It has been studied the aspects for development of competence potential in entrepreneurship of Ukrainian university students based on assessment and taking into account their attitude and propensity to entrepreneurship, and identify elements that could negate the application of innovative educational technologies.

Expediency of applying innovative technologies for transfer of knowledge in the educational process of higher education, which will improve the quality of education and increasing the competitiveness of universities has been substantiated. The role of innovative educational technologies in the formation of competence capabilities in the area of entrepreneurship among university graduates has been determined.

Originality. Its own definition of “the potential of competence in the field of entrepreneurship” was presented and expediency of applying innovative technologies to improve the quality and competitiveness of higher education has been proved.

Practical value. The innovative technology for transfer of knowledge in order to form the potential of competence for the university graduate in entrepreneurship was introduced. The obtained results of research aimed at solving the problem of improving the quality of higher education, motivation to start a business in an environment of graduates that will increase the level of employment and reduce unemployment among the young generation.

Key words: individual intellectual capital, capital of knowledge, capital of competencies, potential of competence, innovative technologies for transfer of knowledge.

Михайлишин Л.І., Свірський В.С. ТРАНСФОРМАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета. Метою дослідження є аналіз структурних зрушень у світових нагромадженнях та інвестиціях у високотехнологічному секторі, оцінка їх кількісно-якісних перетворень і можливих тенденцій подальшої трансформації інноваційно-орієнтованих моделей розвитку.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою статті є фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці українських та зарубіжних вчених, дослідження міжнародних організацій. У процесі дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання для: встановлення ключових напрямів глобалізації інноваційної сфери; створення світової науково-технологічної інфраструктури; розширення міжнародного співробітництва і збільшення частки зарубіжного фінансування НДДКР в більшості розвинених й нових індустріальних країнах; виникнення міжнародних та міжкорпоративних технологічних альянсів для проведення спільних наукових досліджень; виявлення особливостей сучасного етапу державного регулювання розвитку національних інноваційних систем.

Результати дослідження. Проаналізовано регіональну структуру та обсяги інвестицій в НДДКР у світі. Встановлено ключові напрями глобалізації інноваційної сфери: створення світової науково-технологічної інфраструктури; розширення міжнародного співробітництва і збільшення частки зарубіжного фінансування НДДКР в більшості розвинених й нових індустріальних країнах; виникнення міжнародних та міжкорпоративних технологічних альянсів для проведення спільних наукових досліджень. Виявлено особливості сучасного етапу державного регулювання розвитку національних інноваційних систем.

Наукова новизна результатів дослідження. Встановлено, що перехід до стратегії інноваційного розвитку є безальтернативною умовою збереження міжнародної конкурентоспроможності країни в глобальній економіці постіндустріального типу. Для того, щоб успішно реалізувати таку стратегію, необхідно забезпечити збалансованість державного регулювання й ринкових механізмів функціонування національних інноваційних систем.

Практична значущість результатів дослідження. Обґрунтовано, що для науково-технологічного розвитку, в інноваційній стратегії розвитку України необхідно враховувати сучасні умови інтенсивного господарювання; успіх розвитку національних інноваційних систем не базується на простому зростанні інвестицій у НДДКР, а залежатиме також від їх здатності інтегруватися і конкурувати в глобальному інноваційному просторі

за фінансові й трудові ресурси та споживача.

Ключові слова: інновації, інноваційні системи, НДДКР, глобалізація, державне регулювання, глобальний інноваційний індекс.

Михайлишин Л.И., Свирский В.С. ТРАНСФОРМАЦИИ ИННОВАЦИОННО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ МОДЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ В ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Цель. Целью исследование является анализ структурных сдвигов в мировых накоплениях и инвестициях в высокотехнологическом секторе, оценка их количественно-качественных преобразований и возможных тенденций дальнейшей трансформации инновационно-ориентированных моделей развития.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой статьи являются фундаментальные положения современной экономической науки, работы украинских и зарубежных ученых, исследования международных организаций. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы познания для: установления ключевых направлений глобализации инновационной сферы; создания мировой научно-технологической инфраструктуры; расширение международного сотрудничества и увеличения доли зарубежного финансирования НИОКР в большинстве развитых и новых индустриальных странах; возникновения международных и межкорпоративных технологических альянсов для проведения совместных научных исследований; выявления особенностей современного этапа государственного регулирования развития национальных инновационных систем.

Результаты исследования. В статье рассмотрены современные тенденции функционирования и направления трансформации инновационных моделей развития в посткризисный период. Проанализированы региональная структура и объёмы инвестиций в НИОКР в мире. Установлены ключевые направления глобализации инновационной сферы: создание мировой научно-технологической инфраструктуры; расширение международного сотрудничества и увеличения доли зарубежного финансирования НИОКР в большинстве развитых и новых индустриальных странах; возникновения международных и межкорпоративных технологических альянсов для проведения совместных научных исследований. Выявлены особенности современного этапа государственного регулирования развития национальных инновационных систем.

Научная новизна результатов исследования. Установлено, что переход к стратегии инновационного развития является безальтернативным условием сохранения международной конкурентоспособности страны в глобальной экономике постиндустриального типа. Для того, чтобы успешно реализовать такую стратегию, необходимо обеспечить сбалансированность государственного регулирования и рыночных механизмов функционирования национальных инновационных систем.

Практическая значимость результатов исследования. Обосновано, что для научно-технологического развития, в инновационной стратегии развития Украины необходимо учитывать современные условия интенсивного хозяйствования; успех развития национальных инновационных систем не базируется на простом росте инвестиций в НИОКР, а будет зависеть также от их способности интегрироваться и конкурировать в глобальном инновационном пространстве за финансовые и трудовые ресурсы и потребителя.

Ключевые слова: инновации, инновационные системы, НИОКР, глобализация, государственное регулирование, глобальный инновационный индекс.

Mykhailyshyn L.I., Svirskiy V.S. TRANSFORMATIONS OF INNOVATION AND ORIENTED MODELS OF THE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL ECONOMY

Purpose. The study analyses structural changes in global savings and investment in high-tech sector, assess their quantitative and qualitative changes and possible trends of further transformation of innovation-oriented development models.

Methodology of research. The fundamental investigations of modern economics, researches of Ukrainian and foreign scientists, reports of international organizations composed the theoretical and methodological basis of the paper. The study used general scientific and special methods of cognition: the establishment of the key areas of innovation sphere of globalization; creating the world scientific and technological infrastructure; enhanced international cooperation and increasing the share of foreign R & D funding in most developed and newly industrialized countries; the emergence of international and inter-corporate technology alliance for joint research; identifying features of the present stage of state regulation of national innovation systems.

Findings. The article examines the key trends in the functioning and transformation of modern innovative models of development in the post-crisis period. The regional structure R&D funding in the world is analyzed. The basic trends of innovation sphere globalization are determined: global scientific and technological infrastructure creating; enhancing of international cooperation and increasing the share of foreign R&D funding in most developed and newly industrialized countries; the emergence of international and inter-corporate technological alliances for joint research. The features of the present stage of state regulation of national innovation systems are revealed.

Originality. It was established that the transition to an innovation development is the only way for saving the country's international competitiveness in the global postindustrial economy. A country should ensure a balance between the government regulation and market mechanisms of national innovation systems to implement the modernization strategy successfully.

Practical value. It is proved that innovation strategy for Ukraine should take into account the modern conditions of intensive management for scientific and technological development. The success of national innovation systems is not based on a simple increase of R & D investments. It will also depend on their ability to integrate into the global innovation space and compete for finance, labor and consumers.

Key words. Innovation, innovation systems, research and development, globalization, government regulation, global innovation index.

Капітанець С.В. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОГО СОЮЗУ ЄС ТА ЙОГО ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Мета - аналіз формування та функціонування Митного союзу ЄС, а також встановлення факторів впливу на його економічні ефекти.

Методика дослідження. У роботі використано загальнонаукові та специфічні методи дослідження, такі як: історичний, описовий (при трактуванні економічного змісту поняття «митний союз»), логічний метод та метод наукового спостереження (при аналізі особливостей формування та функціонування Митного союзу ЄС), метод класифікації (при встановленні факторів впливу на економічні ефекти Митного союзу ЄС), узагальнення (при формуванні висновків).

Результати дослідження. Обґрунтовано, що Митний союз ЄС можна вважати одним з найбільш успішних прикладів європейської економічної інтеграції та європейської політики. Він не є кінцевим етапом процесу європейської економічної інтеграції, а тому оцінка результатів його утворення в жодному разі не може бути підставою для оцінки ефектів повного інтеграційного процесу. Визначено, що Митний союз ЄС залишається важливим джерелом доходу для ЄС і держав-членів. Він є охороном внутрішнього ринку й забезпечення необхідного рівня підтримки безперервної торгівлі в рамках ЄС, а також залишається цінним елементом захисту для юридичних осіб ЄС, суспільства і навколишнього середовища від різних загроз, що виходять від міжнародної торгівлі товарами.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в обґрунтуванні ролі і визначенні місця Митного союзу ЄС у процесі економічної євроінтеграції, встановленні факторів впливу на економічні ефекти Митного союзу ЄС, що сприятиме розробці заходів з реформування, модернізації правил, процедур та методів роботи задля підвищення ефективності Митного союзу ЄС.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що основні теоретичні положення даного дослідження можуть бути використані органами державної влади в галузі міжнародного співробітництва та вітчизняними суб'єктами міжнародного підприємництва у формі практичних рекомендацій для вдосконалення ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: Митний союз ЄС, Європейський союз, митне співробітництво, економічна євроінтеграція.

Капітанець С.В. ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТАМОЖЕННОГО СОЮЗА ЕС И ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ЭФФЕКТ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Цель - анализ формирования и функционирования Таможенного союза ЕС, а также установления факторов влияния на его экономические эффекты.

Методика исследования. В работе использованы общенаучные и специфические методы исследования, такие как: исторический, описательный (при трактовке экономического содержания понятия «таможенный союз»), логический метод и метод научного наблюдения (при анализе особенностей формирования и функционирования Таможенного союза ЕС), метод классификации (при установлении факторов влияния на экономические эффекты Таможенного союза ЕС), обобщения (при формировании выводов).

Результаты исследования. Обосновано, что Таможенный союз ЕС можно считать одним из самых успешных примеров европейской экономической интеграции и европейской политики. Он не является конечным этапом процесса европейской экономической интеграции, а потому оценка результатов его образования в коем случае не может быть основанием для оценки эффектов полного интеграционного процесса. Определено, что Таможенный союз ЕС остается важным источником дохода для ЕС и государств-членов. Он является хранителем внутреннего рынка и обеспечение необходимого уровня поддержки бесперебойной торговли в рамках ЕС, а также остается ценным элементом защиты юридических лиц ЕС, общества и окружающей среды от различных угроз, исходящих от международной торговли товарами.

Научная новизна результатов исследования заключается в обосновании роли и определении места Таможенного союза ЕС в процессе экономической евроинтеграции, установлении факторов влияния на экономические эффекты Таможенного союза ЕС, что будет способствовать разработке мероприятий по реформированию, модернизации правил, процедур и методов работы для повышения эффективности Таможенного союза ЕС.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что основные теоретические положения данного исследования могут быть использованы органами государственной власти в области международного сотрудничества и отечественными субъектами международного предпринимательства в форме практических рекомендаций по совершенствованию ведения внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: Таможенный союз ЕС, Европейский союз, таможенное сотрудничество, экономическая евроинтеграция.

Kapitanets S.V. PROBLEMS OF FUNCTIONING THE CUSTOMS UNION EU AND ITS ECONOMIC EFFECT IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

Purpose - analysis of the formation and functioning of the Customs Union with the EU, as well as establishing the factors affecting its economic effects.

Methodology of research. The paper used general scientific and specific methods such as historical narrative (the interpretation of the economic content of the term «customs union»), logical method and the method of scientific observation (the analysis features of formation and functioning of the Customs Union EU) classification method (when installing factors influencing the economic effects of the Customs Union EU), generalization (when forming conclusions).

Findings. Proved that the EU Customs Union can be considered one of the most successful examples of European economic integration and European policies. It is not the final stage of European economic integration, as well

as evaluation of its formation in no case be grounds for a full assessment of the effects of the integration process. Determined that the Customs Union EU remains an important source of income for the EU and Member States. He is the guardian of the internal market and ensure the necessary support for the smooth trade within the EU and is a valuable element of protection for EU entities, society and the environment from various threats posed by international trade.

Originality of the results of the study is to substantiate the role and determining the location of the Customs Union of the EU in the Economic Integration, establishing the factors influencing the economic effects of the Customs Union of the EU to facilitate the development of measures to reform, upgrade policies, procedures and methods to improve the efficiency of the Customs Union states.

Practical value of the results of the study consists in that the basic theoretical principles of this study can be used by public authorities in international cooperation and domestic subjects of international business in the form of practical recommendations to improve the conduct of foreign trade.

Key words: EU Customs Union, European Union, customs cooperation, economic European integration.

Смолий Л.В. ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЄС

Мета. Метою даного дослідження є оцінювання ефективності державних регуляторних заходів в аграрному секторі економіки України та країн ЄС.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження стали: загальнонаукові методи пізнання, зокрема: системно-структурний аналіз та узагальнення (для визначення основних складових механізму державної підтримки аграрного сектору та зв'язків між ними), аналіз та синтез (при оцінці сучасного стану регулювання аграрних відносин в Україні та ЄС), метод кількісних та якісних порівнянь (при проведенні порівняльної оцінки ефективності державної підтримки), статистико-економічний (збір, обробка статистичних даних, дослідження динаміки економічних параметрів, табличне та графічне подання отриманих результатів).

Результати дослідження. Здійснено порівняльну оцінку динаміки та структури державної підтримки аграрного сектору економіки України та ЄС за методологічними підходами ОЕСР та СОТ. Виявлено невідповідність основних механізмів, напрямів та пріоритетів за всіма її складовими. Визначено основні напрями трансформації механізмів державної підтримки аграрного сектору з метою адаптації до європейської моделі аграрної політики.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в удосконаленні підходів до формування моделі державної підтримки аграрного сектору економіки, заснованої на європейському досвіді.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані державними органами управління в процесі розробки стратегії модернізації державної підтримки аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, державна підтримка, сільськогосподарські виробники, ефективність.

Смолий Л.В. СРАВНИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ И ЕС

Цель. Целью данного исследования является оценивание эффективности государственных регуляторных мероприятий в аграрном секторе экономики Украины и стран ЕС.

Методика исследования. Методологической основой исследования стали: общенаучные методы познания, в частности системно-структурный анализ и обобщение (для определения основных составляющих механизма государственной поддержки аграрного сектора экономики и связей между ними), анализ и синтез (при оценке современного состояния регулирования аграрных отношений в Украине и ЕС), метод количественных и качественных сравнений (при проведении сравнительной оценки эффективности государственной поддержки), статистико-экономический (сбор, обработка статистических данных, исследование динамики экономических параметров, табличное и графическое представление полученных результатов).

Результаты исследования. Осуществлена сравнительная оценка динамики и структуры государственной поддержки аграрного сектора экономики Украины и ЕС по методологическим подходам ОЕСР и ВТО. Вывявлено несоответствие основных механизмов, направлений и приоритетов за всеми ее составляющими. Определены основные направления трансформации механизмов государственной поддержки аграрного сектора с целью адаптации к европейской модели аграрной политики.

Научная новизна результатов исследования заключается в усовершенствовании подходов к формированию модели государственной поддержки аграрного сектора экономики, основанной на европейском опыте.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты могут быть использованы государственными органами управления в процессе разработки стратегии модернизации государственной поддержки аграрного сектора экономики Украины в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: аграрный сектор, государственное регулирование, государственная поддержка, сельскохозяйственные производители, эффективность.

Smolii L.V. COMPARATIVE ESTIMATION OF STATE SUPPORT EFFICIENCY OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE AND THE EU COUNTRIES

Purpose. The aim of this study is to evaluate effectiveness of state regulatory measures in the agricultural sector of Ukraine and the EU countries.

Methodology of research. The methodological basis of the study is: general scientific methods of knowledge including the systematic and structural analysis (to determine main components of the mechanism of state support for the agricultural sector and links between them), analysis and synthesis (evaluating current state regulation of agrarian relations in Ukraine and the EU), a method of quantitative and qualitative comparisons (during comparative evaluation of state support effectiveness), statistical and economic (collection, processing statistical data, studies of the dynamics of economic parameters, tabular and graphical representation of the results).

Findings. Comparative assessment of the dynamics and structure of state support for the agricultural sector of Ukraine and the EU methodological approaches OECD and WTO is carried out. Discrepancy of main mechanisms, directions and priorities for all its components is found. The main directions of transforming mechanisms of state support for the agricultural sector to adapt to the European model of agricultural policy are determined.

Originality is to improve approaches to developing model of state support for the agricultural sector based on the European experience.

Practical value. The results can be used by public authorities in the development of a strategy to modernize state support for the agricultural sector of Ukraine in terms of European integration.

Key words: agrarian sector, government regulation, government support, agricultural producers, efficiency.

Прунцева Г.О. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ “ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА” КРАЇНИ

Мета. Основним завданням даного дослідження є аналіз існуючих підходів до визначення економічної сутності поняття “продовольча безпека” країни та формулювання найбільш точного теоретичного виразу забезпечення “продовольчої безпеки” країни.

Методика дослідження. В роботі використовувався системний підхід та загальні і спеціальні методи дослідження при аналізі існуючих теоретичних підходів до визначення основних характерних рис забезпечення продовольчої безпеки країни та характеристики поняття “продовольча безпека” країни.

Результати дослідження. Визначено, що до основних характерних рис забезпечення продовольчої безпеки країни можна віднести наступні: необхідність фізичного та економічного доступу населення країни до продовольства в кількості, необхідному для активного здорового життя, забезпечення сукупності правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів спрямованих на забезпечення доступності населення до продуктів харчування, спроможність національної продовольчої системи мінімізувати вплив сезонних, погодних та інших коливань.

Обґрунтовано, що продовольча безпека – це сукупність державних інструментів регулювання стану продовольчого ринку, при якому досягається фізична та економічна доступність населення до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя.

Наукова новизна результатів дослідження. Із використанням системного підходу до аналізу існуючих концептуальних положень до визначення поняття “продовольча безпека” країни виокремлено основні характерні риси аналізованого поняття та запропоновано теоретичне визначення поняття “продовольча безпека” країни, яке представляє собою сукупність державних інструментів регулювання стану продовольчого ринку, при якому досягається фізична та економічна доступність населення до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя.

Практична значущість результатів дослідження. Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості побудови ефективного механізму продовольчої безпеки країни з урахуванням визначених основних характерних рис забезпечення продовольчої безпеки та запропонованого теоретичного визначення поняття “продовольча безпека” країни.

Ключові слова: продовольчий ринок, аграрний сектор економіки, продовольча безпека.

Прунцева Г.А. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ "ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ" СТРАНЫ

Цель. Основной задачей данного исследования является анализ существующих подходов к определению экономической сущности понятия “продовольственная безопасность” страны и формулировки наиболее точного теоретического выражения обеспечения “продовольственной безопасности” страны.

Методика исследования. В работе использовался системный подход, общие и специальные методы исследования при анализе существующих теоретических подходов к определению основных характерных черт обеспечения продовольственной безопасности страны и при обосновании понятия “продовольственная безопасность” страны.

Результаты исследования. Определено, что к основным отличительным характеристикам обеспечения продовольственной безопасности страны можно отнести следующие: необходимость физического и экономического доступа населения страны к продовольствию в количестве, необходимом для активного здорового образа жизни; обеспечение совокупности правовых, социально-политических, экономических, научно-технических, организационных, информационных и других мероприятий, направленных на обеспечение доступности населения к продуктам питания. Обосновано, что продовольственная безопасность представляет собой совокупность государственных инструментов регулирования состояния продовольственного рынка при котором достигается физическая и экономическая доступность населения к продовольствию в количестве, необходимом для активного здорового образа жизни.

Научная новизна результатов исследования. С использованием системного подхода к анализу существующих концептуальных положений к определению понятия “продовольственная безопасность” страны выделены основные характерные признаки анализируемого понятия и предложено теоретическое определение понятия “продовольственная безопасность” страны, которое представляет собой совокупность государственных

инструментов регулирования состояния продовольственного рынка, при котором достигается физическая и экономическая доступность населения к продовольствию в количестве, необходимом для активного здорового образа жизни.

Практическая значимость результатов исследования. Практическая значимость результатов исследования заключается в возможности построения эффективного механизма продовольственной безопасности страны с учетом представленных основных характерных признаков обеспечения продовольственной безопасности и предложенного теоретического определения понятия "продовольственная безопасность" страны.

Ключевые слова: продовольственный рынок, аграрный сектор, продовольственная безопасность.

Pruntseva G.O. THE ECONOMIC ESSENCE OF THE CATEGORY "FOOD SECURITY" OF A COUNTRY

Purpose. The main objective of this study is analyze of existing approaches to the economic essence of the food security concept of a country and formulation the most accurate theoretical definition of the category "food security" of a country.

Methodology of research. The article used a systematic approach, general and special methods to the analysis of existing theoretical approaches to the determination of the main characteristics of food security and the characteristics of food security concept of the country.

Findings. Based on the carried out analysis of existing theoretical positions to the definition of the category "food security" it can be concluded that the main characteristics of food security include the following: the need for physical and economic access of the population to food in quantities required for an active healthy life, providing the totality of legal, social, political, economic, scientific, technical, organizational, informational and other measures to ensure the availability of people to food, the ability of national food systems to minimize the impact of seasonal, weather and other fluctuations.

It was proved that food security is a set of tools of the food market state regulation at which the physical and economic access of population to food has to achieve in quantities necessary for an active healthy life.

Originality. Using a systematic approach to analyze existing conceptual approaches to the definition of "food security" of a country we can single out the main characteristics of the analyzed concepts and propose a theoretical definition of "food security" of the country, which is a set of public instruments regulating the status of the food market at which the physical and economic access of population to food has to achieve in quantities necessary for an active healthy life.

Practical value. The practical value of the research results is the possibility of building an effective mechanism of food security based on the basic characteristics of food security and the proposed theoretical definition of the category "food security" of a country.

Key words: food market, agricultural sector, food security.

Новак І.М. ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Мета. Провести порівняльний аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності в країні, дослідити обсяги витрат на інновації вітчизняних підприємств, обґрунтувати джерела залучення інвестицій та шляхи підвищення державної підтримки інноваційного забезпечення аграрного сектору України.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано такі методи: діалектичний, аналізу та синтезу, абстрактно-логічний, системно-теоретичного узагальнення та порівняння. Абстрактно-логічний метод дозволив встановити залежність інноваційного розвитку аграрної галузі від обсягів інвестування і визначити рівень державного впливу на даний процес. За допомогою синтезу визначено найбільш привабливі галузі залучення інновацій.

Метод узагальнення дозволив зробити висновок щодо необхідності збільшення обсягів державного фінансування інноваційної діяльності та розробки інвестиційної стратегії інноваційного розвитку аграрної галузі.

Результати дослідження. У статті досліджена проблема спрямованості інвестиційного капіталу в інноваційну діяльність аграрної галузі. Встановлено, що впродовж останнього десятиліття аграрне виробництво демонструє прогресивну динаміку як за обсягами виробництва, так і за продуктивністю праці зайнятих. Виявлено, що у структурі ВВП країни частка сільськогосподарського виробництва майже зрівнялася з обсягами промислового виробництва, яке за визначений період лише погіршило результати. Визначено, що вітчизняний аграрний сектор має потенціал до нарощування обсягів та покращення якості продукції у майбутньому, при цьому його нинішнє становище характеризується низькою інвестиційною привабливістю. Вказано на скорочення обсягів державного фінансування на придбання високорозвинених технологій, що негативно позначилося на результатах продуктивності галузі. Запропоновано розробити інвестиційну стратегію забезпечення інноваційного розвитку аграрної галузі, в основі якої будуть визначені перспективні напрями, види діяльності, а також шляхи забезпечення їх інвестиційним капіталом.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано розробку інноваційно-інвестиційної стратегії, обґрунтування якої повинно бути підкріплене економіко-математичними моделями статистичних і динамічних розрахунків інвестицій.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми технологічної відсталості вітчизняних підприємств та підвищення конкурентоспроможності їх продукції на світових ринках.

Ключові слова: інвестиції, інновації, аграрна галузь, державне фінансування, стратегія.

Новак І.М. ІННОВАЦІОННА НАПРАВЛЕНІСТЬ ІНВЕСТИЦІОННОГО КАПІТАЛА ЯК НАПРАВЛЕННЯ ОБЕСПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА МИРОВОМУ РИНКІ

Цель. Провести сравнительный анализ источников финансирования инновационной деятельности в стране, исследовать объемы расходов на инновации отечественных предприятий, обосновать источники привлечения инвестиций и пути повышения государственной поддержки инновационного обеспечения аграрного сектора Украины.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: диалектический, анализа и синтеза, абстрактно-логический, системно теоретического обобщения и сравнения. Абстрактно-логический метод позволил установить зависимость инновационного развития аграрной отрасли от объемов инвестирования и определить уровень государственного влияния на данный процесс. С помощью синтеза определены наиболее привлекательные отрасли привлечения инноваций.

Метод обобщения позволил сделать вывод о необходимости увеличения объемов государственного финансирования инновационной деятельности и разработки инвестиционной стратегии направленной на инновационное развитие аграрной отрасли.

Результаты исследования. В статье исследована проблема направленности инвестиционного капитала в инновационную деятельность аграрной отрасли. Указано, что в течение последнего десятилетия аграрное производство демонстрирует прогрессивную динамику как по объемам производства, так и по производительности труда. Все это привело к тому, что в структуре ВВП страны доля сельскохозяйственного производства почти сравнялась с объемами промышленности, которая за данный период только ухудшила результаты деятельности. Определено, что отечественный аграрный сектор имеет потенциал к наращиванию объемов и улучшения качества продукции в будущем, при этом его нынешнее положение характеризуется невысоким уровнем инвестиционной привлекательности. Указано на сокращение объемов государственного финансирования на приобретение высокоразвитых технологий, которые могли бы обеспечить повышение производительности отрасли. Предложено разработать инвестиционную стратегию обеспечения инновационного развития аграрной отрасли, в основе которой будут определены перспективные направления, виды деятельности, а также пути обеспечения их инвестиционным капиталом.

Научная новизна результатов исследования. Предложено разработать инновационно-инвестиционную стратегию, результаты которой должны быть подкреплены экономико-математическими моделями статистических и динамических расчетов инвестиций.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы технологической отсталости отечественных предприятий и повышения конкурентоспособности их продукции на мировых рынках.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, аграрная отрасль, государственное финансирование, стратегия.

Novak I.M. INNOVATIVE DIRECTION OF INVESTMENT CAPITAL AS THE DIRECTION TO ENSURE THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE WORLD MARKET

Purpose. To carry out a comparative analysis of financing sources of innovative activity in the country, investigate expenditure on innovations of national enterprises, ground sources of attracting investments and ways to improve state support of innovative providing the agrarian sector of Ukraine.

Methodology of research. In research process the following methods are used: dialectical, analysis and synthesis, abstract and logical, systematic and theoretical generalization and comparison. Abstract and logical method allows defining dependency of innovative development of the agricultural sector on investment volumes and determining the level of state influence on the process. By using synthesis the most attractive sectors of involving innovations are identified.

The method of generalization allows concluding on the need to increase state funding of innovation activities and development of investment strategy of innovative development of the agricultural sector.

Findings. The article deals the problem of investment capital direction into innovation activities of the agricultural sector. It is indicated that in the last decade the agricultural production shows progressive dynamics in terms of production as well as labor productivity of employees. This has led to the fact that in GDP structure the share of agricultural production in Ukraine is almost equal to the volume of industrial production which for a certain period only has worsened the results. It is determined that the national agricultural sector has the potential to increase the volume and improve the quality of products in the future while its current situation is characterized by low investment attractiveness. It is specified for reduction in state funding for purchase of the advanced technologies that would ensure increasing productivity of the sector. It is proposed to develop an investment strategy of ensuring innovation development of the agricultural sector based on identified promising areas, activities and ways to ensure their investment capital.

Originality. Development of innovative investment strategy is proposed substantiation of which should be supported by economic and mathematical models of statistical and dynamic calculations of investments.

Practical value. Obtained results of the research are aimed at solving the problem of technological backwardness of national enterprises and enhancing competitiveness of their products on world markets.

Key words: investments, innovations, agriculture, state funding, strategy.

Полятикіна Л.І., Кадацька А.М. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Мета. Метою статті є: дослідити сучасний стан та визначити перспективи розвитку фермерства в Україні; проаналізувати недоліки та сформулювати основні тенденції діяльності фермерських господарств.

Методика дослідження. При дослідженні поставленої проблеми застосовували різні методи, зокрема: методи порівняльного аналізу – при вивченні питань організації діяльності фермерських господарств; операційного аналізу - при проведенні аналізу основних умов організації фермерської діяльності, функціонування та перспектив її розвитку; статистичного групування - при обґрунтуванні напрямків збільшення обсягів фермерського виробництва, формування власного ринку збуту продукції.

Результати дослідження. В процесі дослідження розглянуті особливості створення, функціонування та розвитку фермерських господарств, детально висвітлені основні проблеми та їх особливості. На основі динаміки розвитку фермерських господарств за період 1995–2013 рр. здійснено аналіз сучасного стану та оцінка нарощування кількості фермерських господарств у Сумській області. Обґрунтовано важливість розвитку фермерства на селі для забезпечення ефективності товаровиробництва, зокрема доведено доцільність створення фермерських господарств. Визначено основні проблеми, що сповільнюють їх розвиток, а також наведено низку практичних рекомендацій щодо удосконалення діючого організаційно-економічного забезпечення фермерських господарств.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до оцінки сучасного стану створення, функціонування та розвитку фермерських господарств, який забезпечує достатню обґрунтованість низки практичних рекомендацій щодо удосконалення діючого організаційно-економічного механізму функціонування фермерських господарств.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження, які є основою ефективного фермерського господарювання, рекомендуються для впровадження не тільки у фермерських господарствах, але й у всіх інших формуваннях дрібного і середнього аграрного підприємництва.

Ключові слова: фермерські господарства, сільське господарство, виробництво, сільськогосподарська продукція, перспективи розвитку

Полятыкина Л.И., Кадацкая А.М. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В УКРАИНЕ

Цель. Целью статьи является: исследовать современное состояние и определить перспективы развития фермерства в Украине; проанализировать недостатки и сформулировать основные тенденции деятельности фермерских хозяйств.

Методика исследования. При исследовании поставленной проблемы применяли различные методы, в частности: методы сравнительного анализа – при изучении вопросов организации деятельности фермерских хозяйств; операционного анализа – при проведении анализа основных условий организации фермерской деятельности, функционирования и перспектив ее развития; статистического группировки – при обосновании направленной увеличения объемов фермерского производства, формировании собственного рынка сбыта продукции.

Результаты исследования. В процессе исследования рассмотрены особенности создания, функционирования и развития фермерских хозяйств, подробно освещены основные проблемы и их особенности. На основе динамики развития фермерских хозяйств за период 1995-2013 гг. осуществлён анализ современного состояния и оценка наращивания количества фермерских хозяйств в Сумской области. Обоснована важность развития фермерства на селе для обеспечения эффективности производства товара, в частности доказана целесообразность создания фермерских хозяйств. Определены основные проблемы, замедляющие их развитие, а также приведён ряд практических рекомендаций по совершенствованию действующего организационно-экономического обеспечения фермерских хозяйств.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к оценке современного состояния создания, функционирования и развития фермерских хозяйств, который обеспечивает достаточную обоснованность ряда практических рекомендаций по совершенствованию действующего организационно-экономического механизма функционирования фермерских хозяйств.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования, которые являются основой эффективного фермерского хозяйства, рекомендуются для внедрения не только в фермерских хозяйствах, но и во всех других формированиях мелкого и среднего аграрного предпринимательства.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, сельское хозяйство, производство, сельскохозяйственная продукция, перспективы развития.

Poliatykina L.I., Kadatska A.M. STATE AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF FARMS IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to explore the current state and determine perspectives of development of farming in Ukraine; analyze gaps and formulate the main trends of farms.

Methodology of research. A variety of methods were used in the study of given problem, including: a comparative analysis – in the study of the organization activity of farms; operational analysis – in the analysis of the basic conditions for organization of farming activities, functioning and prospects of its development; statistical grouping – for substantiation of the areas increasing in the volume farm production, forming its own market for products.

Findings. The features of the creation, functioning and development of farms are examined in the research process, the main problems and their features are highlighted in details. The analysis of the current state and evaluation of increasing the number of farms in Sumy region on the basis of dynamics of the development of farms in the period of 1995-2013 has been conducted.

The possibility of farming in rural areas to ensure the efficiency of commodity production has been substantiated; including the expediency of creating farms has been proved. The main problems that slow down their development, but also provide a number of practical recommendations for improving existing organizational and economic support of farms have been determined.

Originality. Comprehensive approach to assessing the current state of the creation, functioning and development of farms which provides sufficient reasonableness of series of practical recommendations for improving existing organizational and economic mechanism of functioning farms was used.

Practical value. The obtained results of research that are the foundation of effective farm management, recommended for implementation not only at farms but also in all other units of small and medium-sized agricultural entrepreneurship.

Key words: farms, agricultural, production, agricultural products, prospects of development.

Вербицька Г.Л. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Мета. Метою статті є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо розширення обсягів і вдосконалення структури інвестиційних вкладень у реальному секторі економіки України.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань інвестиційного забезпечення. В процесі дослідження використовувалися такі методи: економіко-статистичний (при дослідженні стану інвестиційних процесів в Україні); графічний (для наочного представлення результатів дослідження); аналітичний і структурно-логічний (при визначенні напрямків оптимальної інвестиційної політики українського уряду).

Результати дослідження. Проведено аналіз інвестиційних процесів в Україні.

Запропоновано створити відкриту, орієнтовану на експорт модель, яка б сприяла підвищенню рівня активності як іноземних, так і вітчизняних інвесторів на території України, інтенсивності міжнародного руху капіталів і поділу праці.

Визначено основні напрями оптимізації інвестиційної політики: податкове стимулювання інвестицій; застосування прискореної амортизації; створення сприятливих умов для іноземних інвесторів, підтримання та заохочення інноваційної діяльності; стабільні умови роботи при здійсненні довгострокових капіталовкладень, створення надійної системи страхування від некомерційних ризиків.

Розроблено пропозиції та рекомендації щодо розширення обсягів і вдосконалення структури інвестиційних вкладень у реальному секторі економіки України.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до обґрунтування напрямів активізації залучення інвестицій в економіку України.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми інвестиційного вітчизняної економіки. Вони можуть бути використані в процесі формування урядової інвестиційної політики.

Ключові слова: інвестиції, процес, аналіз, джерела, інвестиційна активність, інвестиційна привабливість.

Вербицкая Г.Л. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Цель. Целью статьи является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по расширению объемов и совершенствованию структуры инвестиционных вложений в реальном секторе экономики Украины.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам инвестиционного обеспечения. В процессе исследования использовались следующие методы: экономико-статистический (при исследовании состояния инвестиционных процессов в Украине); графический (для наглядного представления результатов исследования); аналитический и структурно-логический (при определении направлений оптимальной инвестиционной политики украинского правительства).

Результаты исследования. Проведен анализ инвестиционных процессов в Украине.

Предложено создать открытую, ориентированную на экспорт модель, которая бы способствовала повышению уровня активности как иностранных, так и отечественных инвесторов на территории Украины, интенсивности международного движения капиталов и разделения труда.

Определены основные направления оптимизации инвестиционной политики: налоговое стимулирование инвестиций; применение ускоренной амортизации; создание благоприятных условий для иностранных инвесторов, поддержания и поощрения инновационной деятельности; стабильные условия работы при осуществлении долгосрочных капиталовложений, создания надёжной системы страхования от некоммерческих рисков.

Разработаны предложения и рекомендации относительно расширения объёмов и совершенствования структуры инвестиционных вложений в реальном секторе экономики Украины.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к обоснованию направлений активизации привлечения инвестиций в экономику Украины.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы инвестиционного отечественной экономики. Они могут быть использованы в процессе формирования правительственной инвестиционной политики.

Ключевые слова: инвестиции, процесс, анализ, источники, инвестиционная активность, инвестиционная привлекательность.

Verbytska H.L. PROBLEMS AND PROSPECTS OF BRINGING IN OF INVESTMENTS IN ECONOMY OF UKRAINE

Purpose. The aim of the study is to develop a theoretical, methodological guidelines and practical recommendations regarding expanding the scope and improving the structure of investments in the real sector of economy of Ukraine.

Methodology of research. Fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on providing investment are the theoretical and methodological basis of research. The following methods were used in the research process: economic and statistical (in the study of the investment processes in Ukraine); graphic (for visual presentation of research results); analytical and structural logic (in determining the direction of the optimal investment policy of the Ukrainian government).

Findings. The analysis of the investment processes in Ukraine has been conducted in the article.

It was proposed to create an open, export-oriented model that would have raised the level of activity, both foreign and domestic investors on territory of Ukraine, the intensity of the international movement of capital and the division of labor.

The main directions of optimization of the investment policy have been determined: tax incentives for investment; the use of accelerated depreciation; creation of favorable conditions for foreign investors, maintaining and promoting innovative activity; stable working conditions for the implementation of long-term investments, creating a reliable system for insurance against non-commercial risks.

Suggestions and recommendations for improvement and expansion of structure of investments in the real sector of economy of Ukraine have been developed.

Originality. The scientific novelty of the research is to use an integrated approach to substantiation of the directions for activation of attracting investments into the economy of Ukraine.

Practical value. The obtained results of research are aimed at solving the problems of the investments of domestic economy. They can be used in the formation process of the government investment policy.

Key words: investments, process, analysis, sources, investment activity, investment attractiveness.

Заходим М.В. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

Мета. Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку скотарства в Україні і визначення основних заходів щодо його розвитку в короткостроковій перспективі.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему методів і методичних підходів щодо аналізу та визначення основних напрямів стійкого розвитку молочного скотарства. Зокрема: застосовано загальні і спеціальні методи – при визначенні і аналізі питань розвитку молочного скотарства і забезпечення населення фізіологічно необхідними молочними продуктами; при виявленні, що населення України в цілому не забезпечене молоком як до рівня споживання країн ЄС, так і до рівня фізіологічної норми споживання.

Результати дослідження. Визначено, що розвиток молочного скотарства і питання забезпечення населення фізіологічно необхідними молочними продуктами були і залишаються найбільш актуальними проблемами країни. Встановлено, що особливі властивості молока і продуктів його переробки зумовлюють необхідність стабільного забезпечення населення регіонів цими продуктами, гарантованого надходження молочної сировини до переробних підприємств і задоволення експортних потреб країни у молокопродуктах. Підтверджено актуальність питання регіонального забезпечення населення країни високоякісними продуктами харчування, зокрема молоком, та гарантування продовольчої безпеки країни. Виявлено, що населення України в цілому не забезпечене молоком як до рівня споживання країн ЄС, так і до рівня фізіологічної норми споживання.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблені перспективні напрямки розвитку молочного скотарства на основі прогностичних показників виробництва молока по регіонах України, а саме: задоволення потреби внутрішнього і зовнішнього ринку конкурентоспроможними продуктами галузі; забезпечення розширеного відтворення стада, підвищення інтенсивності використання поголів'я худоби, створення оптимальних розмірів ферм у господарствах усіх форм власності й господарювання.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення ефективного розвитку молочного скотарства, підвищення його конкурентоспроможності. Вони можуть бути використані для впровадження в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: молочне скотарство, молочні продукти, норми споживання, населення, ринок молока, ефективність.

Заходым М.В. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МОЛОЧНОГО СКОТОВОДСТВА В УКРАИНЕ

Цель. Целью статьи является анализ современного состояния развития скотоводства в Украине и определение основных мер по его развитию в краткосрочной перспективе.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методов и методических подходов к анализу и определению основных направлений устойчивого развития молочного скотоводства. В частности: применены общие и специальные методы – при определении и анализе вопросов развития молочного скотоводства и обеспечения населения физиологически необходимыми молочными продуктами; при выявлении, что население Украины в целом не обеспечено молоком к уровню потребления стран ЕС, так и к уровню физиологической нормы потребления.

Результаты исследования. Определено, что развитие молочного скотоводства и вопрос обеспечения населения физиологически необходимыми молочными продуктами были и остаются наиболее актуальными проблемами страны. Установлено, что особые свойства молока и продуктов его переработки обуславливают

необходимость стабильного обеспечения населения регионов этими продуктами, гарантированного поступления молочного сырья к перерабатывающим предприятиям и удовлетворение экспортных потребностей страны в молокопродуктах. Подтверждена актуальность вопросов регионального обеспечения населения страны высококачественными продуктами питания, в частности молоком, и обеспечение продовольственной безопасности страны. Выявлено, что население Украины в целом не обеспечено молоком как на уровне потребления стран ЕС, так и к уровню физиологической нормы потребления.

Научная новизна результатов исследования. Разработаны перспективные направления развития молочного скотоводства на основе прогнозных показателей производства молока по регионам Украины, а именно: удовлетворение потребности внутреннего и внешнего рынка конкурентоспособными продуктами отрасли; обеспечение расширенного воспроизводства стада, повышение интенсивности использования поголовья скота, создание оптимальных размеров ферм в хозяйствах всех форм собственности и хозяйствования.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение эффективного развития молочного скотоводства, повышение его конкурентоспособности. Они могут быть использованы для внедрения в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: молочное скотоводство, молочные продукты, нормы потребления, население, рынок молока, эффективность.

Zakhodym M.V. THE CONTEMPORARY STATE AND TRENDS IN DAIRY BREEDING DEVELOPMENT IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to analyze the current state of development of cattle breeding in Ukraine and to determine the main measures for its development in the short term.

Methodology of research. The study used a system of methods and methodological approaches to the analysis and identification of key areas of sustainable development of dairy cattle breeding. In particular: applicable general and special techniques – in defining and analyzing the issues of development of dairy cattle breeding population and ensure the necessary physiologically dairy products; the detection of that the population of Ukraine in whole milk is not provided as the level of EU consumption and the level of physiological consumption norms.

Findings. It was determined that the development of dairy cattle and the issue of population physiologically essential dairy products have been and remain the most urgent problems of the country. It is established that the specific properties of milk and its products made it necessary to ensure a stable population in the regions of these products, the guaranteed receipt of raw milk to processing plants and meeting the needs of the country of export of dairy products. Confirmed the relevance of the issues of regional provision of the population with high-quality food, especially milk and food security of the country. It was revealed that the population of Ukraine in whole milk is not provided at the level of EU consumption and the level of physiological consumption norms.

Originality. Designed perspective directions of development of dairy farming on the basis of forward-looking indicators of milk production on regions of Ukraine, namely the satisfaction of the needs of internal and external market competitive food industry; ensuring expanded reproduction herd, increasing the intensity of use of livestock, the creation of optimal farm size in farms of all forms of ownership and management.

Practical value. The results of research aimed at ensuring the effective development of dairy cattle breeding, raising its competitiveness. They can be used for the implementation of agricultural enterprises.

Key words: dairy cattle, dairy products, consumption norms, population, market milk, efficiency.

Однорог М.А. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо виокремлення пріоритетних напрямків підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства.

Методика дослідження. При проведенні дослідження використано різні методи і методичні підходи, зокрема: метод структурно-логічного аналізу – при пошуку найбільш пріоритетних напрямків підвищення інвестиційної привабливості; метод порівняння – при оцінці розвитку агропромислового комплексу на основі впровадження у виробництво сучасних технологій і прогресивних методів, вдосконалення нормативно-правової бази, зростання обсягів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників; узагальнення вимог Міжнародних стандартів та законодавства – при обґрунтуванні доцільності залучення зарубіжного капіталу і необхідності залучення нових фінансових інструментів, як іпотечні цінні емісійні папери (облігації) у зв'язку з включенням землі в ринковий оборот.

Результати дослідження. В процесі дослідження виявлено низку проблем в теорії і методичних підходах підвищення економічної ефективності галузей сільського господарства на основі підвищення їх інвестиційної привабливості.

Проведена системна робота щодо розвитку агропромислового комплексу на основі впровадження у виробництво сучасних технологій і прогресивних методів, вдосконалення нормативно-правової бази, зростання обсягів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Встановлено, що державна підтримка аграрного сектора дозволила б багатьом сільськогосподарським товаровиробникам розширити посівні площі сільгоспкультур, переорієнтувати виробництво на вирощування пріоритетних культур, провести технічне та технологічне переозброєння, відкрити нові виробництва. Визначено, що структура капіталу впливає на результати фінансово-господарської діяльності підприємства, зокрема, співвідношення між власними і позиковими джерелами коштів слугує одним з ключових аналітичних показників, що характеризують ступінь ризику інвестування фінансових ресурсів в дане підприємство. Обґрунтована доцільність залучення зарубіжного

капіталу та потреба в нових фінансових інструментах, як іпотечні цінні емісійні папери (облігації), у зв'язку з включенням землі в ринковий оборот.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано теоретико-методичні засади щодо пріоритетних напрямів підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства та визначено їх природу шляхом розмежування на внутрішні та зовнішні, завдяки чому вирішується проблема підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств.

Практична значущість результатів дослідження. Використання результатів даного дослідження у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств дозволить кваліфіковано оцінити інвестиційну діяльність і впроваджувати заходи щодо її активізації. Основні результати дослідження можуть бути використані товариствами з обмеженою відповідальністю, агрофірмами, сільськогосподарськими виробничими кооперативами, Управліннями агропромислового розвитку, Головним управлінням агропромислового розвитку, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. Теоретичні положення та практичні рекомендації автора можуть бути впроваджені в навчальний процес вищих навчальних закладів.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестиції, інвестиційне забезпечення, сільське господарство, сільськогосподарські підприємства

Однорог М.А. ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Целью исследования является разработка теоретических положений и практических рекомендаций по определению приоритетных направлений повышения инвестиционной привлекательности сельского хозяйства.

Методика исследования. При проведении исследования использованы различные методы и методические подходы, в частности: метод структурно-логического анализа – при поиске наиболее приоритетных направлений повышения инвестиционной привлекательности; метод сравнения – при оценке развития агропромышленного комплекса на основе внедрения в производство современных технологий и прогрессивных методов, совершенствование нормативно-правовой базы, рост объемов государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей; обобщение требований Международных стандартов и законодательства – при обосновании целесообразности привлечения зарубежного капитала и необходимости привлечения новых финансовых инструментов, как ипотечные ценные эмиссионные бумаги (облигации) в связи с включением земли в рыночной оборот.

Результаты исследования. В процессе исследования выявлен ряд проблем в теории и методических подходах повышения экономической эффективности отраслей сельского хозяйства на основе повышения их инвестиционной привлекательности. Проведена системная работа по развитию агропромышленного комплекса на основе внедрения в производство современных технологий и прогрессивных методов, совершенствование нормативно-правовой базы, рост объемов государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Установлено, что государственная поддержка аграрного сектора позволила бы многим сельскохозяйственным товаропроизводителям расширить посевные площади сельхозкультур, переориентировать производство на выращивание приоритетных культур, провести техническое и технологическое перевооружение, открыть новые производства. Определено, что структура капитала влияет на результаты финансово-хозяйственной деятельности предприятия, в частности, соотношение между собственными и заемными источниками средств служит одним из ключевых аналитических показателей, характеризующих степень риска инвестирования финансовых ресурсов в данное предприятие. Обоснована целесообразность привлечения зарубежного капитала и потребность в новых финансовых инструментах, как ипотечные ценные эмиссионные бумаги (облигации), в связи с включением земли в рыночный оборот.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы теоретико-методические основы по приоритетным направлениям повышения инвестиционной привлекательности сельского хозяйства и определена ее природа путем разграничения на внутренние и внешние, благодаря чему решается проблема повышения уровня конкурентоспособности предприятий.

Практическая значимость результатов исследования. Использование результатов данного исследования в практической деятельности сельскохозяйственных предприятий позволит квалифицированно оценить инвестиционную деятельность и внедрять мероприятия по ее активизации. Основные результаты исследования могут быть использованы обществами с ограниченной ответственностью, сельскохозяйственными производственными кооперативами, Управлениями агропромышленного развития, Главным управлением агропромышленного развития, Министерством экономического развития и торговли Украины. Теоретические положения и практические рекомендации автора могут быть внедрены в учебный процесс высших учебных заведений.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инвестиции, инвестиционное обеспечение, сельское хозяйство, сельскохозяйственные предприятия

Однорог М.А. PRIORITY DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AGRICULTURE

Purpose. The aim of the research is development of theoretical provisions and practical recommendations by definition of priority directions of improvement of investment attractiveness of agriculture.

Methodology of research. The study used different methods and methodological approaches, in particular: the method of structural-logical analysis – in search of the most priority directions of investment attractiveness increase; method of comparison in assessing the development of agriculture on the basis of introduction in manufacture of modern technologies and advanced methods, improvement of normative-legal base, increase of volumes of state support of agricultural producers; summary of requirements of International standards and legislation – with the rationale of

attracting foreign capital and the need to attract new financial instruments, as mortgage-backed securities equity securities (the bonds) in connection with the inclusion of land in the market turnover.

Findings. In the research process are revealed a series of problems in the theory and methodological approaches to improve the economic efficiency of agricultural industries on the basis of increase of their investment attractiveness.

Conducted systematic work on development of agroindustrial complex on the basis of introduction in manufacture of modern technologies and advanced methods, improving normative-legal base, increase of volumes of state support of agricultural producers. It is established that state support for the agricultural sector would have allowed many agricultural producers to expand acreage of crops, to reorient production to the cultivation of priority crops, to carry out technical and technological re-equipment, open new production. Determined that the capital structure affects the results of financial-economic activity of the enterprise, in particular, the ratio between own and borrowed sources of funds is one of the key analytical indicators characterizing the degree of risk of investment of financial resources in the company. It is substantiated the expediency of attraction of foreign capital and the need for new financial instruments, like mortgage-backed securities equity securities (bonds), in connection with the inclusion of land in the market turnover.

Originality. It substantiates theoretical and methodological framework of priority directions of improvement of investment attractiveness of agriculture and determine their nature by distinguishing internal and external, and thus it solves the problem of increasing the competitiveness of enterprises.

Practical value. The results of this research in practical activities of agricultural enterprises will enable you to competently assess the investment activities and implement measures for its revitalization. The main results of the study can be used by limited liability companies, agricultural companies, agricultural production cooperatives, Directorates of agricultural development, the Directorate of agricultural development and the Ministry of economic development and trade of Ukraine. Theoretical provisions and practical recommendations of the author can be implemented in the educational process of higher educational institutions.

Key words: investment attractiveness, investment, investment security, agriculture, agricultural enterprises

Біляєва В.Ю. ВИЯВЛЕННЯ РЕЗЕРВІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Мета. Розроблення методичного підходу до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості у групах банків із різним рівнем фінансової стійкості для подальшого впровадження в них фінансових інновацій.

Методика дослідження. Для визначення послідовності та структури етапів управління фінансовою стійкістю банку із використанням засобів фінансового інжинірингу використано процесно-структурований підхід у менеджменті. Для виокремлення показників-репрезентантів фінансової стійкості у кожній групі банків використано метод "центру ваги". Виявлення наявності та характеру зв'язку між рівнями фінансової стійкості та окремими групами банківських операцій здійснено за допомогою кореляційно-регресійного аналізу.

Результати дослідження. Визначено послідовність та структуру етапів процесу управління фінансовою стійкістю банку та виокремлено той етап, на якому доцільно здійснювати виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості. Виявлено, що репрезентантами фінансової стійкості у всіх групах банків є показники ресурсної стійкості. Встановлено, що найбільший вплив на рівень фінансової стійкості банків у першій групі (низький рівень фінансової стійкості) мають кредитні операції, у другій та третій групах (високий та середній рівні фінансової стійкості) – депозитні операції.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено методичний підхід до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банків, відмінністю якого є ідентифікація виду банківських операцій, які найбільшою мірою визначають рівень фінансової стійкості банків з метою запровадження в них фінансових інновацій.

Практична значущість результатів дослідження. Використання запропонованого у дослідженні методичного підходу до виявлення резервів забезпечення фінансової стійкості банку сприятиме удосконаленню процесу управління фінансовою стійкістю та надасть можливість банківським установам обирати оптимальні інструменти фінансового інжинірингу для забезпечення їх фінансової стійкості на належному рівні.

Ключові слова: банк, фінансова стійкість банку, метод "центру ваги", кореляційно-регресійний аналіз, фінансові показники

Беляева В.Ю. ВЫЯВЛЕНИЕ РЕЗЕРВОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ

Цель. Разработка методического подхода к выявлению резервов обеспечения финансовой устойчивости в группах банков с различным уровнем финансовой устойчивости для дальнейшего внедрения в них финансовых инноваций.

Методика исследования. Для определения последовательности и структуры этапов управления финансовой устойчивостью банка с использованием средств финансового инжиниринга использовано процессно-структурированный подход в менеджменте. Для выделения показателей-репрезентантов финансовой устойчивости в каждой группе банков использован метод "центра тяжести". Выявление наличия и характера связи между уровнями финансовой устойчивости и отдельными группами банковских операций осуществлено с помощью корреляционно-регрессионного анализа.

Результаты исследования. Определена последовательность и структура этапов процесса управления финансовой устойчивостью банка и выделена стадия, на которой целесообразно осуществлять выявление резервов обеспечения финансовой устойчивости банка. Выявлено, что репрезентантами финансовой устойчивости во всех группах банков являются показатели ресурсной устойчивости. Установлено, что наибольшее влияние на уровень финансовой устойчивости банков в первой группе (низкий уровень финансовой

устойчивости) имеют кредитные операции, во второй и третьей группах (высокий и средний уровни финансовой устойчивости) – депозитные операции.

Научная новизна результатов исследования. Разработан методический подход к выявлению резервов обеспечения финансовой устойчивости банков, особенностью которого является идентификация вида банковских операций, которые в большей степени определяют уровень финансовой устойчивости банков с целью внедрения в них финансовых инноваций.

Практическая значимость результатов исследования. Использование предложенного в исследовании методического подхода к выявлению резервов обеспечения финансовой устойчивости банка будет способствовать усовершенствованию процесса управления финансовой устойчивостью и даст возможность банковским учреждениям выбирать оптимальные инструменты финансового инжиниринга для обеспечения их финансовой устойчивости на должном уровне.

Ключевые слова: банк, финансовая устойчивость банка, метод “центра тяжести”, корреляционно-регрессионный анализ, финансовые показатели

Biliaeva V. IDENTIFICATION OF THE RESERVES OF ENSURING UKRAINIAN BANKS' FINANCIAL STABILITY

Purpose. Development of methodical approach to identification of reserves of ensuring financial stability in the groups of banks with different levels of financial stability for the future implementing financial innovations into them.

Methodology of research. Process-structured approach in management was used to determine the sequence and structure of phases of the bank financial soundness management with the use of financial engineering. Center of gravity method was used for selecting indicators which represent financial stability of banks in each group. Identification of existence and nature of the relationship between the levels of financial stability and individual groups of banking operations were carried out with the help of correlation and regression analysis.

Findings. The sequence and structure of the stages of the process of managing bank financial stability were determined and the stage at which it is advisable to carry out the identification of reserves of ensuring financial stability was highlighted. It was found out that representatives of financial stability in all groups of banks are indicators of the resource stability. It was found that lending operations have the greatest impact on the financial stability of banks in the first group (the low level of financial stability); in the second and the third group (high and medium level of financial stability) - deposit operations.

Originality. The methodical approach to identification of reserves of ensuring banks' financial stability which specific is identification of the range of banking operations, which largely determine the level of financial stability of banks in order to launch financial innovations into them, was developed.

Practical value. Using the proposed methodical approach to identification of reserves of ensuring banks' financial stability will facilitate improving the management of financial stability of banks and allow institutions to choose the best financial engineering tools to ensure their financial stability at the desirable level.

Key words: a bank, financial soundness of a bank, center of gravity method, correlation and regression analysis, financial indicators.

Антонов М.С. РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ІНДИКАТИВНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ БОРГОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Мета статті – розробка системи індикаторів, що дозволяють сформувати цілісне уявлення про стан боргової стійкості держави з урахуванням можливих ризиків її втрати.

Методика дослідження. В процесі удосконалення методики обчислення індикаторів боргової стійкості використано методи: статистичного аналізу – при обґрунтуванні зв'язку між дотриманням критичних значень індикаторами боргової стійкості та виникненням боргових криз та при встановленні критичного рівня боргової стійкості України; методи дисперсійного аналізу – для обчислення індикаторів боргової стійкості на основі середньоквадратичного відхилення показника, що є мірилом ризику в економіці, та коефіцієнту варіації, що є характеристикою мінливості ознаки у сукупності показників за певний період часу.

Результати дослідження. Удосконалено методику обчислення індикаторів боргової стійкості, яка включає визначення масштабу дослідження, періоду, джерела даних, конкретних показників, принципу їх розрахунку, проведення аналізу індикаторів боргової стійкості з урахуванням світового та національного досвіду. Обґрунтовано використання для обчислення індикаторів боргової стійкості середньоквадратичного відхилення показника та коефіцієнту варіації. Доведено зв'язок між дотриманням критичних значень індикаторами боргової стійкості та виникненням боргових криз. Встановлено критичний рівень боргової стійкості України, особливо в частині ризиків ліквідності, відсоткового та умовного ризиків.

Наукова новизна результатів дослідження. На відміну від існуючих підходів, авторська система індикаторів побудована з урахуванням індикаторів ризику втрати боргової стійкості, зокрема відсоткового, валютного, умовного ризиків, ризику ліквідності та рефінансування. Серед переваг розвинутої системи індикаторів боргової стійкості можна назвати відповідність вимогам універсальності, узагальнюючого характеру, прогнозовної спрямованості, простоти та однозначності інтерпретації.

Практична значущість результатів дослідження. Апробація методики оцінювання боргової стійкості з використанням розробленого підходу до розрахунку її індикаторів здійснена на прикладі країн світу, класифікованих за рівнем доходу на душу населення та України. Зазначена система може бути покладена в основу моніторингу боргової стійкості та розробки індикаторів раннього виявлення боргових криз в процесі управління державним боргом України.

Ключові слова: державний борг, стійкість, боргова стійкість, управління державним боргом, індикатори стійкості, ризик.

Антонов М.С. РИСК-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ПОСТРОЕНИЮ ИНДИКАТИВНОЙ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ ДОЛГОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ УКРАИНЫ

Цель статьи – разработка системы индикаторов, позволяющих сформировать целостное представление о состоянии долговой устойчивости государства с учетом возможных рисков ее потери.

Методика исследования. В процессе совершенствования методики вычисления индикаторов долговой устойчивости использованы методы: статистического анализа – при обосновании связи между соблюдением критических значений индикаторами долговой устойчивости и возникновением долговых кризисов, а также при установлении критического уровня долговой устойчивости Украины; методы дисперсионного анализа – для вычисления индикаторов долговой устойчивости на основе среднеквадратичного отклонения показателя, которое является мерой риска в экономике, и коэффициента вариации, который является характеристикой изменчивости признака в совокупности показателей за определенный период времени.

Результаты исследования. Усовершенствована методика вычисления индикаторов долговой устойчивости, которая включает определение масштаба исследования, периода, источники данных, конкретных показателей, принципа их расчета, проведения анализа индикаторов долговой устойчивости с учетом мирового и национального опыта. Обосновано использование для вычисления индикаторов долговой устойчивости среднеквадратичного отклонения показателя и коэффициента вариации. Доказана связь между соблюдением критических значений индикаторами долговой устойчивости и возникновением долговых кризисов. Установлено критический уровень долговой устойчивости Украины, особенно в части рисков ликвидности, процентного и условного рисков.

Научная новизна результатов исследования. В отличие от существующих подходов, авторская система индикаторов построена с учетом индикаторов риска потери долговой устойчивости, в частности процентного, валютного, условного рисков, риска ликвидности и рефинансирования. Среди преимуществ развитой системы индикаторов долговой устойчивости можно назвать соответствие требованиям универсальности, обобщающего характера, прогнозной направленности, простоты и однозначности интерпретации.

Практическая значимость результатов исследования. Апробация методики оценки долговой устойчивости с использованием разработанного подхода к расчету ее индикаторов осуществлена на примере стран мира, классифицированных по уровню дохода на душу населения и Украины. Указанная система может быть положена в основу мониторинга долговой устойчивости и разработки индикаторов раннего выявления долговых кризисов в процессе управления государственным долгом Украины.

Ключевые слова: государственный долг, устойчивость, долговая устойчивость, управление государственным долгом, индикаторы устойчивости, риск.

Antonov M.S. RISK-BASED APPROACH TO INDICATOR'S SYSTEM FOR EVALUATION OF DEBT SUSTAINABILITY IN UKRAINE

The purpose of the article - to develop a system of indicators which allow to form a coherent picture of the state debt sustainability considering the potential risks of loss.

Methods of research. In the process of improving the method of calculating debt sustainability indicators author used such methods: statistical analysis - for grounding connection between the critical values of debt sustainability indicators and the emergence of debt crises and for determining the critical level of Ukraine' debt sustainability; methods of dispersion analysis - for calculating debt sustainability indicators based on the standard deviation indicator, which is a measure of risk in the economy, and coefficient of variation, which is characteristic variability in the aggregate indexes over time.

Findings. Methods of calculating debt sustainability indicators were improved. Author's methodic of calculating debt sustainability indicators include determining scale, research period, data source, specific indicators, the principle of calculation, the analysis of debt sustainability indicators on international and national experience. The basis of calculation of debt sustainability indicators charged the standard deviation of the index and the coefficient of variation. Link between compliance with the critical values of the indicators of debt sustainability and the emergence of the debt crisis was proved. Critical level of Ukraine' debt sustainability, especially in the liquidity risk, interest rate risk and conditional risk was found.

Originality. Unlike existing approaches, author's system was built on the basis of debt sustainability risks, including interest rate, currency, conventional, liquidity risk and risk of refinancing. Compliance universality, general character, predictive focus, simplicity and unambiguous interpretation can be called among the advantages of developed debt sustainability indicators system.

Practical value. Feasibility assessment of debt sustainability indicators system carried by the example of countries classified by income per capita and Ukraine This system can be the basis for monitoring debt sustainability and development of indicators for early detection of debt crises.

Key words: public debt, sustainability, debt sustainability, public debt management, sustainability indicators, risk.

Нікітін Ю.О., Рукас-Пасічнюк В.Г., Мельник М.В. МОДЕЛЬ КОРПОРАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Мета. Проаналізувати запропоновані різними авторами визначення "модель корпоративних компетенцій" і класифікації компетенцій, які можуть входити до складу моделі корпоративних компетенцій та запропонувати удосконалений методологічний підхід до формування моделі корпоративних компетенцій з метою розвитку інноваційних компетенцій персоналу та активізації трансферу інноваційних розробок в науковій організації.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано наступні методи: аналіз наукових праць вчених, зарубіжний досвід та синтез (для дослідження існуючих моделей корпоративних компетенцій),

моделювання і прогнозування (для оцінки компетенцій персоналу та наступної побудови моделі корпоративних компетенцій персоналу наукової організації).

Результати дослідження. Розроблено модель корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації НАН України щодо трансферу інноваційних розробок, яка, на відміну від відомих, включає інноваційні компетенції наукових працівників щодо створення та трансферу інноваційних розробок. Запропоновано удосконалений методологічний підхід до формування моделі корпоративних компетенцій наукових працівників щодо трансферу інноваційних розробок в науковій організації із використанням веб-технологій.

Запропоновано систему управління розвитком моделі корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено методологічний підхід до формування моделі корпоративних компетенцій із використанням веб-технологій, розроблено модель корпоративних компетенцій наукових працівників наукової організації НАН України щодо трансферу інноваційних розробок, запропоновано удосконалене визначення "модель корпоративних компетенцій",

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на оцінку як реальних, очікуваних, так і бажаних результатів трансферу технологічних розробок для інноваційного розвитку наукової організації.

Ключові слова: інноваційний розвиток наукової організації, трансфер інноваційних розробок, модель корпоративних компетенцій наукових працівників.

Никитин Ю.А., Рукас-Пасичнюк В.Г., Мельник М.В. МОДЕЛЬ КОРПОРАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ КАК HR-ИНСТРУМЕНТ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ НАУЧНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Цель. Проанализировать предложенные различными авторами определения "модель корпоративных компетенций" и классификации компетенций, которые могут входить в состав модели корпоративных компетенций и предложить усовершенствованный методологический подход к формированию модели корпоративных компетенций с целью развития инновационных компетенций персонала и активизации трансфера инновационных разработок в научной организации.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: анализ научных трудов ученых, зарубежный опыт и синтез (для исследования существующих моделей корпоративных компетенций), моделирования и прогнозирования (для оценки компетенций персонала и последующего построения модели корпоративных компетенций персонала научной организации).

Результаты исследования. Разработана модель корпоративных компетенций научных работников научной организации НАН Украины по трансферу инновационных разработок, которая в отличие от известных, включает инновационные компетенции научных работников по созданию и трансферу инновационных разработок. Предложен усовершенствованный методологический подход к формированию модели корпоративных компетенций научных работников по трансферу инновационных разработок в научной организации с использованием веб-технологий.

Предложена система управления развитием модели корпоративных компетенций научных работников научной организации

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствован методологический подход к формированию модели корпоративных компетенций с использованием веб-технологий, разработана модель корпоративных компетенций научных работников научной организации НАН Украины по трансферу инновационных разработок, предложено усовершенствованное определение «модель корпоративных компетенций».

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на оценку, как реальных, ожидаемых, так и желаемых результатов трансфера технологических разработок для инновационного развития научной организации.

Ключевые слова: инновационное развитие научной организации, трансфер инновационных разработок, модель корпоративных компетенций научных работников.

Nikitin Yu.A., Rukas-Pasichnyuk V.G., Melnik M.V. MODEL OF CORPORATE COMPETENCE AS HR-TOOLS OF INNOVATION DEVELOPMENT THE SCIENTIFIC ORGANIZATION

Purpose. To analyze the definitions "model of corporate competencies" and "classification of competencies" that were proposed by different authors and can be the part of the model of corporate competencies and propose improved methodological approach to building the model of corporate competencies in order to develop innovative competencies of personnel and enhance the transfer of innovative developments in scientific organizations.

Methodology of research. During the study used the following methods: analysis of scientific works of scientists, international experience and synthesis (for study existing models of corporate competencies), modeling and forecasting (for assess the competence of personnel and the subsequent construction of a model of corporate competencies for the staff research organization).

Findings. The model of corporate competencies scientists scientific organization NAS for the transfer of innovation, which in contrast to the known, includes the innovative competence of scientists for the creation and transfer of innovative developments, was developed. Using Web-technologies was developed the improved methodological approach to the formation of a model of corporate competencies of scientists on a transfer of innovation in a scientific organization.

The system of management development model of corporate competencies scientists scientific organization was proposed.

Originality. The methodological approach to the formation of a model of corporate competencies using Web-technologies was improved, the model of corporate competencies scientists scientific organization NAS on the transfer of innovation was developed, the definition of "model of corporate performance" was improved.

Practical value. The obtained results of research aimed on the assessing how actual, expected and desired results transfer of technological developments for the innovative development of the scientific organization.

Key words: The innovation-driven growth research organization, transfer of innovations, the corporate competency model of scientists.

Азарова А.О., Касіяненко В.Х., Жалін Ю.О. КОМПЛЕКСНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА ПОКРАЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАСОБАМИ ІЄРАРХІЧНОГО ЦІЛЬОВОГО ОЦІНЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ СППР

Мета. Метою дослідження є обґрунтування шляхів покращення інноваційної привабливості вітчизняних підприємств на основі розроблення та застосування відповідної комплексної цільової програми.

Методика дослідження. Під час дослідження використано різні методичні підходи і методи. Основним методом дослідження слугував метод ієрархічного цільового оцінювання альтернатив, а також методи парних порівнянь Сааті та систем аналізу при обґрунтуванні комплексної цільової програми, побудованої засобами СППР «Солон-2», яка передбачає можливість врахування не лише прямих, але й зворотних зв'язків між цілями, а також забезпечує обґрунтований розподіл обмежених фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію лише високоєфективних проектів.

Результати дослідження. Основним результатом дослідження є обґрунтування пріоритетних напрямків та обсягів фінансування заходів, спрямованих на покращення інноваційної діяльності на підприємстві. Запропоновано комплексну цільову програму, побудовану засобами СППР «Солон-2», яка передбачає можливість врахування не лише прямих, але й зворотних зв'язків між цілями, а також забезпечує обґрунтований розподіл обмежених фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію лише високоєфективних проектів. Виявлено, що для досягнення головної цілі «Покращення інноваційної привабливості підприємства» насамперед потрібно: вивчити стандарти та нормативну базу, забезпечити інтегрованість підприємства в інфраструктуру регіону і наявність ресурсозберігаючих технологій, набирати персонал за схемою створення робочих місць для ключових працівників, забезпечити актуальність продукції.

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено комплексну цільову програму покращення інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах, що уможливило обґрунтування пріоритетних проектів, спрямованих на удосконалення процесу управління інноваційної діяльності на підприємстві та раціональний розподіл обмежених фінансових ресурсів між ними.

Практична значущість результатів дослідження. Розроблено комплексну цільову програму і було впроваджено на підприємствах різних галузей господарювання з метою удосконалення системи управління інноваційною діяльністю на них та отримано суттєві економічний та соціальний ефекти, які уможливили отримання подальшого синергетичного ефекту.

Ключові слова. Комплексна цільова програма, інноваційна діяльність, потенційно ефективний проект.

Азарова А.А., Касіяненко В.Х., Жалин Ю.А. КОМПЛЕКСНАЯ ЦЕЛЕВАЯ ПРОГРАММА УЛУЧШЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ СРЕДСТВАМИ ИЕРАРХИЧЕСКОГО ЦЕЛЕВОГО ОЦЕНИВАНИЯ АЛЬТЕРНАТИВ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ СПП

Цель. Целью исследования является обоснование путей улучшения инновационной привлекательности отечественных предприятий на основе разработки и применения соответствующей комплексной целевой программы.

Методика исследования. Во время исследования использованы разные методические подходы и методы. Основным методом исследования служил метод иерархического целевого оценивания альтернатив, а также методы парных сравнений Саати и систем анализа при обосновании комплексной целевой программы, построенной средствами СППР «Солон-2», которая предусматривает возможность учитывать не только прямые, но и обратные связи между целями, а также обеспечивает обоснованное распределение ограниченных финансовых ресурсов, направленных на реализацию только высокоэффективных проектов.

Результаты исследования. Основным результатом исследования является обоснование приоритетных направлений и объемов финансирования мероприятий, направленных на улучшение инновационной деятельности на предприятии. Предложена комплексная целевая программа, построенная средствами СППР «Солон-2», которая предусматривает возможность учитывать не только прямые, но и обратные связи между целями, а также обеспечивает обоснованное распределение ограниченных финансовых ресурсов, направленных на реализацию только высокоэффективных проектов. Обнаружено, что для достижения главной цели «Улучшение инновационной привлекательности предприятия» прежде всего, нужно: изучить стандарты и нормативную базу, обеспечить интегрированность предприятия в инфраструктуру региона и наличие ресурсосохраняющих технологий, набирать персонал по схеме создания рабочих мест для ключевых сотрудников, обеспечить актуальность продукции.

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствована комплексная целевая программа улучшения инновационной деятельности на отечественных предприятиях, которая делает возможным обоснование приоритетных проектов, направленных на усовершенствование процесса управления инновационной деятельностью на предприятии и рациональное распределение ограниченных финансовых ресурсов между ними.

Практическая значимость результатов исследования. Разработана комплексная целевая программа и была введена на предприятиях разных отраслей хозяйствования с целью усовершенствования системы управления инновационной деятельностью на них и получены существенный и социальный эффекты, которые сделали возможным получение дальнейшего синергетического эффекта.

Ключевые слова. Комплексная целевая программа, инновационная деятельность, потенциально эффективный проект.

Azarova A.O., Kasiyanenko V.Kh., Zhalin Yu.O. COMPLEX TARGET PROGRAM FOR IMPROVING INNOVATIVE ATTRACTIVENESS OF THE ENTERPRISE BY MEANS OF HIERARCHICAL TARGET EVALUATION OF ALTERNATIVES ON THE BASIS OF MODERN DSS

Purpose. The aim of the article is the substantiation of innovative ways to improve the innovation attractiveness of domestic enterprises through the development and application of appropriate comprehensive target program.

Methodology of research. Different methodological approaches and methods were used during the study. The main method of research served as target hierarchical method of evaluation of alternatives and Saaty's methods of pair comparisons and analysis systems for substantiation of complex target program that was built by means of DSS "Solon-2", which envisages the possibility of taking into account not only direct but also feedbacks between objectives and provides a reasonable allocation of scarce financial resources aimed at implementing only highly efficient projects.

Findings. The main result of research is the substantiation of priority areas and amounts of funding measures aimed at improving innovative activity at the enterprise. It has been proposed the complex target program that was built by means of DSS (Decision Support Systems) "Solon-2", which envisages the possibility of taking into account not only direct but also feedbacks between objectives and provides a reasonable allocation of scarce financial resources aimed at implementing only highly efficient projects.

It has been revealed that to achieve the main goal "Improving the innovation attractiveness of the enterprise" at first you have: to examine the standards and the regulatory framework, to ensure the integrity of the enterprise into the infrastructure of the region and the availability of energy-saving technologies, to recruit personnel for jobs creation scheme for key employees, to ensure relevance of products.

Originality. The complex target program to improve innovative activity at the domestic enterprises, enabling study of priority projects aimed at the improvement of the management process of innovative activity at the enterprise and rational allocation of scarce financial resources between has been improved.

Practical value. The complex target program was developed and implemented at the enterprises of different economic sectors in order to improve innovation management system for them and significant economic and social effects that made it possible to obtain further synergistic effect were obtained.

Key words: complex target program, innovative activity, potentially effective project.

Педько І.А. ПОСТІЙНІ ТА СИТУАТИВНІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ-ВИРОБНИКІВ БЕТОНУ І ВИРОБІВ З БЕТОНУ

Мета. Метою статті є розроблення класифікації підприємницьких ризиків з вираховуванням залежності від дій співробітників підприємства чи конкурентів у взаємозв'язку з особливостями ринку бетону та виробів з бетону.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальні і спеціальні методи, зокрема: економіко-аналітичний – при вивченні питань класифікації підприємницьких ризиків, в тому числі вибору ознак такої класифікації, підходів щодо врахування галузевої специфіки, тенденцій та кон'юнктури ринку; економіко-розрахунковий – при обґрунтуванні підприємницьких ризиків за такими ознаками як: «ступінь регулярності появи ризику», «рейтингу ризику» тощо; маркетингового аналізу – при визначенні інструментів управління постійними та ситуативними підприємницькими ризиками підприємств-виробників бетону та виробів з бетону.

Результати дослідження. Встановлено, що проблема класифікації підприємницьких ризиків досі остаточно не вирішена, не створено загальноприйнятого підходу до вибору ознак такої класифікації. Обґрунтовано, що підприємницькі ризики не доцільно розглядати окремо від галузевої специфіки і без врахування тенденцій та кон'юнктури ринку.

Запропоновано класифікацію підприємницьких ризиків на ринку бетону та виробів з бетону, зокрема: за ознакою «ступінь регулярності появи ризику» - виділяти постійні і ситуативні підприємницькі ризики; за ознакою «рейтинг ризику» - ризик зведений до мінімуму; незначний ризик за умови постійного контролю над розвитком ситуації; критичний ризик, який вимагає негайного втручання в ситуацію; за ознакою «ступінь регулярності появи ризику» пропонується виділяти: постійні підприємницькі ризики – тобто ризики, які носять регулярний характер і виникають внаслідок нерациональних дій співробітників підприємств упродовж всього періоду функціонування підприємств-виробників бетону та виробів з бетону; ситуативні підприємницькі ризики – це ризики, які не носять регулярного характеру і виникають внаслідок настання подій, що пов'язані з діями конкурентів чи соціально-економічними чинниками. Визначено, що інструментом управління постійними та ситуативними підприємницькими ризиками підприємств-виробників бетону та виробів з бетону є маркетингова інформаційна система.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до класифікацію підприємницьких ризиків на ринку бетону та виробів з бетону, який побудований на системі кваліфікаційних ознак.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження дають можливість прогнозувати ризики в досліджуваній сфері. Вони можуть бути використані на підприємствах з виготовлення бетону та виробництва виробів з бетону.

Ключові слова: класифікація підприємницьких ризиків, підприємства-виробники бетону та виробів з бетону, ступінь регулярності появи ризику, рейтинг ризику.

Педько И.А. ПОСТОЯННЫЕ И СИТУАТИВНЫЕ РИСКИ ПРЕДПРИЯТИЙ-ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ БЕТОНА И ИЗДЕЛИЙ ИЗ БЕТОНА

Цель. Целью статьи является разработка классификации предпринимательских рисков с учетом зависимости от действий сотрудников предприятия или конкурентов во взаимосвязи с особенностями рынка бетона и изделий из бетона.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общие и специальные методы, в частности: экономико-аналитический – при изучении вопросов классификации предпринимательских рисков, в том числе выбора признаков такой классификации, подходов относительно учета отраслевой специфики, тенденций и конъюнктуры рынка; экономико-расчетный – при обосновании предпринимательских рисков по таким признакам как: «степень регулярности появления риска», «рейтинга риска» и др.; маркетингового анализа – при определении инструментов управления постоянными и ситуативными предпринимательскими рисками предприятий-производителей бетона и изделий из бетона.

Результаты исследования. Установлено, что проблема классификации предпринимательских рисков до сих пор окончательно не решена, не создан общепринятый подход к выбору признаков такой классификации. Обосновано, что предпринимательские риски не целесообразно рассматривать отдельно от отраслевой специфики и без учета тенденций и конъюнктуры рынка.

Предложена классификация предпринимательских рисков на рынке бетона и изделий из бетона, в частности: по признаку «степень регулярности появления риска» – выделять постоянные и ситуативные предпринимательские риски; по признаку «рейтинг риска» – риск сведен к минимуму; незначительный риск при условии постоянного контроля над развитием ситуации; критический риск, который требует немедленного вмешательства в ситуацию; по признаку «степень регулярности появления риска» предлагается выделять: постоянные предпринимательские риски – то есть риски, носящие регулярный характер и возникают вследствие нерациональных действий сотрудников предприятий на протяжении всего периода функционирования предприятий-производителей бетона и изделий из бетона; ситуативные предпринимательские риски – это риски, которые не носят регулярного характера и возникают вследствие наступления событий, связанные с действиями конкурентов или социально-экономическими факторами. Определено, что инструментом управления постоянными и ситуативными предпринимательскими рисками предприятий-производителей бетона и изделий из бетона является маркетинговая информационная система.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к классификации предпринимательских рисков на рынке бетона и изделий из бетона, который построен на системе квалификационных признаков.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования дают возможность прогнозировать риски в исследуемой сфере. Они могут быть использованы на предприятиях по изготовлению бетона и производства изделий из бетона.

Ключевые слова: классификация предпринимательских рисков, предприятия-производители бетона и изделий из бетона, степень регулярности появления риска рейтинг риска.

Pedko I.A. CONSTANT AND SITUATIONAL RISKS OF ENTERPRISES PRODUCING OF CONCRETE AND ARTICLES OF CONCRETE

Purpose. The aim of the article is the development of entrepreneurial risk classification with the calculation dependence from actions of employees at the enterprise or competitors in relation to the peculiarities of the market concrete and concrete products.

Methodology of research. The general and special methods were used in the research process, including: economic and analytical – in studying the issues of classification of entrepreneurial risks, including selecting characteristics such classification, approaches for taking into account industry specifics, trends and market conditions; economic and calculated – in substantiating entrepreneurial risks by the following features as “degree of regularity emerging risk”, “risk rating” and so on; marketing analysis –in determining management tools permanent and situational entrepreneurial risks of enterprises producing concrete and concrete products.

Findings. It has been established that the problem of classifying entrepreneurial risks has not still resolved; conventional approach to selecting characteristics of such classification has not created. It has been substantiated that the entrepreneurial risks are not appropriate to consider separately from the industry specifics and without considering tendencies and market conditions.

The classification of entrepreneurial risks in the market of concrete and concrete products was proposed in particular: on the basis of the “degree of regularity emerging risk” – to allocate permanent and situational entrepreneurial risks; on the basis of “risk rating” – the risk is minimized; insignificant risk provided permanent control of the situation; critical risk that requires immediate intervention into the situation; on the basis of the “degree of regularity emerging risk” is proposed to allocate: regular entrepreneurial risks – i.e. risks that are regular in nature and arise from the irrational actions of employees of enterprises throughout the period of functioning enterprises producing of concrete and concrete products; situational entrepreneurial risks are risks that are not regular nature and arise from the occurrence of events related to the actions of competitors or social and economic factors.

It has been determined that permanent management tool and situational entrepreneurial risks of enterprises producing concrete and concrete products is a marketing information system.

Originality. Comprehensive approach to classification of entrepreneurial risks in the market of concrete and articles of concrete, which is built on a system of qualification characteristics, was used.

Practical value. The obtained results of research give an opportunity to predict the risks in the investigated sphere. They can be used at the enterprises for the production of concrete and production of concrete.

Key words: classification of entrepreneurial risks, enterprises producing of concrete and articles of concrete, degree of regularity emerging risk, risk rating.

Фроленко Р.В. АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Мета. Метою статті є узагальнення та висвітлення теоретико-методичних аспектів аналізу оборотного капіталу в контексті управління підприємством для забезпечення його ефективного функціонування.

Методика дослідження. Теоретичною й методологічною основою є праці вітчизняних та зарубіжних учених з досліджуваної тематики. Основою є наукові методи, що ґрунтуються на діалектичному пізнанні та об'єктивних законах економіки. За допомогою методів індукції, дедукції визначено місце оборотних активів у системі управління. Методи причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний застосовувались для удосконалення класифікації оборотних активів для потреб управління; метод спостереження й узагальнення для проведення аналізу формування і використання оборотних активів.

Результати дослідження. Обґрунтовано теоретико-методичні аспекти аналізу оборотного капіталу в контексті управління підприємством для забезпечення його ефективного функціонування. Запропоновано для забезпечення комплексного і об'єктивного аналізу групувати оборотні активи за такими ознаками: формами функціонування в операційному процесі; залежно від функціонального призначення; принципом організації; залежно від ризику вкладених оборотних активів; характером фінансових джерел; видами, що забезпечить отримання об'єктивних результатів економічного аналізу та прийняття оптимальних управлінських рішень.

Наукова новизна результатів дослідження Уточнено розуміння й визначення оборотного капіталу, систематизовано їх класифікаційні ознаки й особливості, які впливають на аналітичне дослідження в процесі управління.

Практична значущість результатів дослідження. Систематизація класифікаційних ознак і особливостей оборотного капіталу сприяє ефективному їх аналізу в процесі прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: оборотний капітал, управління, аналіз, ефективність.

Фроленко Р.В. АНАЛИТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ УПРАВЛЕНИЯ ОБОРОТНЫМ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД

Цель. Целью статьи является освещение и обобщение теоретико-методических аспектов анализа оборотного капитала в контексте управления предприятием для обеспечения его эффективного функционирования.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой являются труды отечественных и зарубежных ученых по исследуемой тематике. Основой являются научные методы, основанные на диалектическом познании и объективных законах экономики. С помощью методов индукции, дедукции определено место оборотных активов в системе управления. Методы причинно-следственной связи и абстрактно-логический применялись для совершенствования классификации оборотных активов для нужд управления; метод наблюдения и обобщения для проведения анализа формирования и использования оборотных активов.

Результаты исследования. Обоснованы теоретико-методические аспекты анализа оборотного капитала в контексте управления предприятием для обеспечения его эффективного функционирования. Предложено для обеспечения комплексного и объективного анализа группировать оборотные активы по следующим признакам: формами функционирования в операционном процессе; в зависимости от функционального назначения; принципом организации; в зависимости от риска вложенных оборотных активов; характером финансовых источников; видами, что обеспечит получение объективных результатов экономического анализа и принятия оптимальных управленческих решений.

Научная новизна результатов исследования. Уточнено понимание и определение оборотного капитала, систематизированы их классификационные признаки и особенности, которые влияют на аналитическое исследование в процессе управления.

Практическая значимость результатов исследования. Систематизация классификационных признаков и особенностей оборотного капитала способствует эффективному их анализу в процессе принятия управленческих решений.

Ключевые слова. Оборотный капитал, управление, анализ, эффективность.

Frolenko R.V. THE ANALYTICAL COMPONENT OF WORKING CAPITAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE: CONCEPTUAL APPROACH

Purpose. The aim of the article is summarizing and highlighting the theoretical and methodological aspects of the analysis of working capital in the context of management enterprise to ensure its effective functioning.

Methodology of the study. The works of domestic and foreign scholars on the investigated subjects are the theoretical and methodological basis. The basis of the research is scientific methods that are based on dialectical cognition and objective laws of economics. The place of current assets in the management system has been determined with using the methods of induction and deduction.

Methods of causal relationship, abstract and logical methods were applied to improve the classification of current assets for management; method of observation and generalization for the analysis of formation and use of current assets.

Findings. The theoretical and methodological aspects of the analysis of working capital in the context of enterprise management to ensure its effective functioning have been substantiated.

It has been proposed to provide comprehensive and objective analysis to group current assets by the following criteria: forms of functioning in operating process; depending on the functional purpose; the principle of the organization;

depending on the risks of invested current assets; the nature of financial resources; species that will provide obtaining of the objective results of economic analysis and making optimal management decision.

Originality. Understanding and determining of working capital has been clarified, their classification features and characteristics that affect analytical research in the management process have been systematized.

Practical value. Systematization of classification features and features working capital contributes to the efficient their analysis in the process of making management decisions.

Key words: working capital, management, analysis, efficiency.

Лега О.В., Яловега О.В. ДИНАМІКА НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Мета. Метою статті є окреслення особливостей оподаткування суб'єктів господарювання у галузі сільського господарства в Україні та його змін в зв'язку з введенням нових законодавчих актів.

Методика дослідження. Для вивчення теоретико-методичних аспектів динаміки нормативного забезпечення оподаткування сільськогосподарських товаровиробників діяльності застосовувалися методи індукції та дедукції, за допомогою яких визначено вплив нормативно-правових актів на механізм нарахування та справляння єдиного податку 4 групи, а також динамічні зміни нормативного забезпечення оподаткування сільськогосподарських товаровиробників.

Результати дослідження. Обґрунтовано ретроспективи змін, яких зазнав механізм оподаткування сільськогосподарських підприємств від фіксованого сільськогосподарського податку до єдиного податку 4 групи, зокрема: об'єднання єдиного податку з фіксованим сільськогосподарським податком, зміна бази оподаткування єдиним податком 4 групи, зростання ставок податку у 2015 та 2016 рр. Визначено низку переваг і недоліків запровадження податку.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано зміни, що відбулися в податковому законодавстві України щодо механізму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, втілення яких в практичну діяльність підприємства сприятиме підвищенню аналітичності інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень.

Практична значущість результатів дослідження. Розглянуті у статті підходи та практичні рішення щодо справляння єдиного податку 4 групи сільськогосподарськими товаровиробниками дозволяють отримати достовірну і найбільш повну інформацію для складання податкової звітності.

Ключові слова: фіксований сільськогосподарський податок, податок, Податковий кодекс України, податкова декларація, єдиний податок, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка.

Лега О.В., Яловега Л.В. ДИНАМИКА НОРМАТИВНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

Цель. Целью статьи является очерчивание особенностей налогообложения субъектов хозяйствования отрасли сельского хозяйства в Украине и его изменений в связи с введением новых законодательных актов. Актуальным является рассмотрение особенностей применения единого налога 4 группы в соответствии с Налоговым Кодексом Украины.

Методика исследования. Для изучения теоретико-методических аспектов динамики нормативного обеспечения налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей деятельности применялись методы индукции и дедукции, с помощью которых определено влияние нормативно-правовых актов на механизм начисления и взимания единого налога 4 группы, а также динамические изменения нормативного обеспечения налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Результаты исследования. Обоснованы ретроспективы изменений, которых испытал механизм налогообложения сельскохозяйственных предприятий от фиксированного сельскохозяйственного налога к единому налогу 4 группы, в частности: объединение единого налога с фиксированным сельскохозяйственным налогом, изменение базы налогообложения единым налогом 4 группы, рост ставок налога в 2015 и 2016 гг. Определено ряд преимуществ и недостатков ввода налога.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы изменения, которые состоялись в налоговом законодательстве Украины относительно механизма налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей, воплощение которых в практическую деятельность предприятия будет способствовать повышению аналитической информации, которая используется для принятия управленческих решений.

Практическая значимость результатов исследования. Рассмотренные в статье подходы и практические решения относительно производства единого налога 4 группы сельскохозяйственными товаропроизводителями позволяют получить достоверную и наиболее полную информацию для складывания налоговой отчетности.

Ключевые слова: фиксированный сельскохозяйственный налог, налог, Налоговый кодекс Украины, налоговая декларация, единый налог, объект налогообложения, база налогообложения, ставка налога.

Leha O.V., Yaloveha O.V. DYNAMICS OF NORMATIVE SUPPORT FOR TAXATION OF AGRICULTURAL COMMODITY PRODUCERS

Purpose. The aim of the article is defining features of taxation of business entities in the field of agriculture in Ukraine and its changes in connection with the introduction of new legislative acts.

Methodology of research. Methods of induction and deduction were used to study the theoretical and methodological aspects of the dynamics of regulatory support for taxation of agricultural commodity producers, in which

the influence of normative and legal acts on the mechanism of calculation and levying the single tax of the 4th group, and dynamic changes in regulatory support for taxation of agricultural commodity producers have been determined.

Findings. Retrospective changes, which mechanism taxation of agricultural enterprises incurred from fixed agricultural tax to a single tax of the 4th group, have been substantiated, including: the integration of the single tax with fixed agricultural tax, changes in the tax base by single tax of the 4th group, increase tax rates in 2015 and 2016. A number of advantages and disadvantages of introducing tax has been determined.

Originality. It has been substantiated changes that occurred in tax legislation of Ukraine concerning the mechanism of taxation of agricultural commodity producers, whose implementation in practice of the enterprise will increase analyticity of information used for making management decisions.

Practical value. Considered approaches and practical solutions the article on levying a single tax of the 4th groups of agricultural producers allow to receive accurate and most complete information for tax reporting.

Key words: fixed agricultural tax, tax, the Tax Code of Ukraine, tax declaration, single tax, object of taxation, tax base, rate.

Лісниченко О.О., Рябікіна К.Г. ФУНДАМЕНТАЛЬНО-ВАРТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою даної наукової статті є інтегрування фундаментально-вартісного підходу в практику визначення ефективності управління капіталом підприємства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему загальних і спеціальних методів, зокрема: монографічний – при дослідженні еволюції змістовного наповнення капіталу та визначено його іманентні характеристики; економіко-статистичний – при взаємозв'язку між вартістю та капіталом підприємства; системно-логічний підхід – при визначенні ефективності управління капіталом як фінансовим і стратегічним ресурсом підприємства; метод стратегічного аналізу – для виявлення перспективних наукових питань, дослідження яких значно розширить межі використання фундаментально-вартісного підходу в практиці функціонування реальних бізнес-структур.

Результати дослідження. Виявлено важливу роль взаємозв'язку між вартістю та капіталом підприємства, який найбільш повно відповідає сучасним умовам функціонування підприємства. Проведено дослідження еволюції змістовного наповнення капіталу та визначено його іманентні характеристики. Систематизовано зміст категорії «капітал підприємства» з певним ступенем умовності за трьома підходами. Узагальнено класичні моделі управління вартістю підприємства з точки зору забезпечення ефективності його розвитку. Наведено економічну логіку ефективності управління капіталом як фінансовим і стратегічним ресурсом підприємства. Запропоновано низку перспективних наукових питань, дослідження яких значно розширить межі використання фундаментально-вартісного підходу в практиці функціонування реальних бізнес-структур.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід для обґрунтування фундаментально-вартісного підходу до визначення ефективності управління капіталом підприємства.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження визначають стратегію і тактику управління вартістю підприємства з точки зору забезпечення ефективності його розвитку. Вони можуть бути використані в практичній діяльності різних видів підприємств.

Ключові слова: вартість, капітал, управління капіталом, модель управління, вартісно-орієнтоване управління.

Лисниченко Е.А., Рябыкина Е.Г. ФУНДАМЕНТАЛЬНО-СТОИМОСТНЫЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью данной научной статьи является интегрирование фундаментально-стоимостного подхода в практику определения эффективности управления капиталом предприятия.

Методика исследования. В процессе исследования использована система общих и специальных методов, в частности: монографический – при исследовании эволюции содержательного наполнения капитала и определены его имманентные характеристики; экономико-статистический – при взаимосвязи между стоимостью и капиталом предприятия; системно – логический подход – при определении эффективности управления капиталом, как финансовым и стратегическим ресурсом предприятия; метод стратегического анализа – для выявления перспективных научных вопросов, исследование которых значительно расширит границы использования фундаментально-стоимостного подхода в практике функционирования реальных бизнес-структур.

Результаты исследования. Выявлена важная роль взаимосвязи между стоимостью и капиталом предприятия, который наиболее полно отвечает современным условиям функционирования предприятия. Проведено исследование эволюции содержательного наполнения капитала и определены его имманентные характеристики. Систематизировано содержание категории «капитал предприятия» с определенной степенью условности за тремя подходами. Обобщены классические модели управления стоимостью предприятия с точки зрения обеспечения эффективности его развития. Приведено экономическую логику эффективности управления капиталом, как финансовым и стратегическим ресурсом предприятия. Предложен ряд перспективных научных вопросов, исследование которых значительно расширит границы использования фундаментально-стоимостного подхода в практике функционирования реальных бизнес-структур.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход для обоснования фундаментально-стоимостного подхода к определению эффективности управления капиталом предприятия.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования определяют стратегию и тактику управления стоимостью предприятия с точки зрения обеспечения эффективности его развития, они могут быть использованы в практической деятельности различных видов предприятий.

Ключевые слова: стоимость, капитал, управление капиталом, модель управления, стоимостно-ориентированное управление.

Lisnichenko O.O., Riabykina K.H. FUNDAMENTALLY AND VALUATION APPROACH TO DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF CAPITAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is integration of fundamentally and valuation approach in practice of determining the effectiveness of capital management of the enterprise.

Methodology of research. The system general and special methods were used in the research process, including: monographic – in the study of the evolution of the content of the capital and its immanent characteristics have been determined; economic and statistical – in the relationship between cost and capital of the enterprise; system and logical approach – in determining the efficiency of capital management as a financial and strategic resource of the enterprise; method of strategic analysis – to identify prospective scientific issues, research of which will significantly expand the boundaries of the use of fundamentally and valuation approach in practice of functioning real business structures.

Findings. It has been revealed the important role of the relationship between cost and capital of the enterprise, which most closely reflects the current provisions for functioning of the enterprise. The research of the evolution of the content of the capital has been conducted and its immanent characteristics have been determined. The content of the category "capital of the enterprise" with a certain degree of conditionality by three approaches has been systematized. Classical models of cost management of the enterprise in terms of ensuring the effectiveness of its development were generalized. Economic logic of efficiency for capital management as financial and strategic resource of the enterprise was given. A number of perspective scientific issues, research of which will significantly expand the boundaries of the use of fundamentally and valuation approach in practice of functioning real business structures have been proposed.

Originality. Comprehensive approach for substantiation of fundamentally and valuation approach to determine the effectiveness of capital management of the enterprise was used.

Practical value. The obtained results of research determine the strategy and tactics of cost management of the enterprise in terms of ensuring the effectiveness of its development. They can be used in practical activity of various types of enterprises.

Key words: cost, capital, capital management, model of management, valuation and oriented management.

Кузьмак О.І. ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЯК ЗАСІБ СТАБІЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою дослідження є обґрунтування ефективності стратегічного управління у практиці менеджменту, та визначення основних етапів формування інноваційної стратегії підприємства.

Методика дослідження. Методологічною і теоретичною основою статті є праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а також результати власних досліджень. У процесі написання статті використовувались наступні методи наукового пошуку: аналіз і синтез (для вивчення та дослідження особливостей стратегічного управління та інноваційної стратегії промислових підприємств, сучасних вимог до формування інноваційної стратегії та розробці пропозицій щодо її формування), діалектичний та абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків).

Результати дослідження. Розглянуто суть, значення та важливість розвитку інноваційних процесів на підприємстві. Виділено вплив інноваційної стратегії на стабілізацію розвитку промислового підприємства у довгостроковій перспективі в умовах змінних ринкових факторів. Запропоновано етапи формування інноваційної стратегії на підприємстві. Визначено, що інноваційна стратегія є засобом досягнення перспективних цілей підприємства на основі визначення пріоритетів інноваційного розвитку. Виокремлено чинники вибору інноваційної стратегії підприємства. Запропоновано етапи формування інноваційної стратегії з метою стабілізації розвитку підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано авторський підхід до виокремлення чинників, що впливають на формування інноваційної стратегії промислового підприємства. Внесено пропозиції щодо послідовності та особливостей формування інноваційної стратегії.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дозволять забезпечити стабілізацію розвитку промислових підприємств на довгострокову перспективу в умовах змінних ринкових факторів та сприятимуть підвищенню його конкурентоспроможності.

Ключові слова: промислове підприємство, стратегічне управління, стабілізація розвитку, інноваційна стратегія.

Кузьмак О.И. ИННОВАЦИОННАЯ СТРАТЕГИЯ КАК СРЕДСТВО СТАБИЛИЗАЦИИ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью исследования является обоснование эффективности стратегического управления в практике менеджмента, и определения основных этапов формирования инновационной стратегии предприятия.

Методика исследования. Методологической и теоретической основой статьи являются труды отечественных и зарубежных ученых, а также результаты собственных исследований. В процессе написания статьи использовались следующие методы научного поиска: анализ и синтез (для изучения и исследования особенностей стратегического управления и инновационной стратегии промышленных предприятий, современных требований к формированию инновационной стратегии и разработке предложений по ее формированию), диалектический и абстрактно-логический (для теоретического обобщения и формулирование выводов).

Результаты исследования. Рассмотрены суть, значение и важность развития инновационных процессов на предприятии. Выделено влияние инновационной стратегии на стабилизацию развития промышленного предприятия в долгосрочной перспективе в условиях переменных рыночных факторов. Предложены этапы формирования инновационной стратегии предприятия. Определено, что инновационная стратегия является средством достижения перспективных целей предприятия на основе определения приоритетов инновационного развития. Выделены факторы выбора инновационной стратегии предприятия. Предложены этапы формирования инновационной стратегии с целью стабилизации развития предприятия.

Научная новизна результатов исследования. Предложен авторский подход к выделению факторов, влияющих на формирование инновационной стратегии промышленного предприятия. Внесены предложения по последовательности и особенностям формирования инновационной стратегии.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты позволят обеспечить стабилизацию развития промышленных предприятий на долгосрочную перспективу в условиях переменных рыночных факторов и способствовать повышению его конкурентоспособности.

Ключевые слова: промышленное предприятие, стратегическое управление, стабилизация развития, инновационная стратегия.

Kuzmak O.I. THE INNOVATION STRATEGY AS A MEANS FOR STABILIZATION OF DEVELOPMENT OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

Purpose. The study aims to justification of effectiveness of strategic management in the practice of management and determination of the main stages of formation of innovative business strategy.

Methodology of research. The methodological and theoretical basis of article are works of local and foreign scientists and the results of my research. In the process of article writing were used the following methods of scientific inquiry, analysis and synthesis (to explore and research of features strategic management and innovation strategy of industrial enterprises, of modern requirements to the formation of innovation strategy and the development of proposals for its implementation), dialectical and abstract logical (for theoretical generalization and formulation of conclusions).

Results. The article explores the essence, importance and necessity of development innovation processes in the enterprise. This research influence innovation strategy at stabilizing the development of industrial enterprise in the long run in conditions of changing market factors. Proposed stages of formation of innovation strategy of in the enterprise. Determined that innovation strategy is a means to achieving long-term goals based on determining priorities innovation. Were singled out factors choosing of innovation strategy. Proposed stages of formation of innovation strategy for stabilizing the development of an enterprise.

Originality. Offered author's approach to the allocation of the factors influencing the formation of innovation strategy of industrial enterprise. The proposals are given regarding the sequences and features of formation of innovation strategy.

Practical value. Obtained results can provide stabilization of development industrial enterprises in the long term in conditions of variables market factors and will promote increasing their competitiveness.

Key words: management, strategic management, strategy, innovation development, innovation strategy, innovation policy, kinds of innovative strategies.

Key words: industrial enterprise, strategic management, stabilization development, innovative strategy.

Ясіновська І.Ф. ЗНАЧЕННЯ ТА ПОТЕНЦІАЛ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Мета. Метою запропонованої роботи є оцінка рівня споживання та доступності раціонального харчування для населення країни, а також резервів нарощення обсягів виробництва продукції сільського господарства з метою забезпечення належного рівня продовольчої безпеки

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, при цьому були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи при: розгляді питання продовольчої безпеки країни, обчисленні індикатора достатності споживання; оцінці сучасного стану продовольчої безпеки в Україні; визначенні впливу фінансової кризи на продовольчу безпеку України; обґрунтуванні шляхів покращення продовольчої безпеки в Україні.

Результати дослідження. Проведено аналіз сучасних підходів до визначення поняття «продовольча безпека». Розглянуто питання продовольчої безпеки країни, обчислено індикатор достатності споживання. Виявлено, що сучасний стан продовольчої безпеки в Україні не відповідає належному рівню. Зберігається відставання фактичного споживання від раціональної норми окремих видів продуктів харчування, а саме м'яса і м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів, риби та рибопродуктів, плодів, ягід і винограду. Встановлено, що споживання більш дешевших продуктів (хлібних продуктів, яєць, овочів та баштанних культур, картоплі, олії) перевищує раціональні норми. Визначено вплив фінансової кризи на продовольчу безпеку України.

Наукова новизна результатів дослідження. Встановлено, що Україна має значний потенціал для розвитку аграрної сфери. Запропоновано шляхи покращення продовольчої безпеки України та визначено складові механізми її забезпечення.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження, які виражені у висновках та пропозиціях сприяють вирішенню продовольчої проблеми, є основою подальшого розвитку наукових обґрунтувань щодо забезпечення продовольчої безпеки.

Ключові слова: вітчизняні підприємства, продовольча безпека, індикатори, норми споживання продуктів харчування, платоспроможність населення.

Ясиновская И.Ф. ЗНАЧЕНИЕ И ПОТЕНЦИАЛ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Цель. Целью предложенной работы является оценка уровня потребления и полноты рационального питания для населения страны, а также резервов наращивания объемов производства продукции сельского хозяйства с целью обеспечения надлежащего уровня продовольственной безопасности.

Методика исследования. Методологической основой исследования является диалектический метод научного познания, при этом были использованы общенаучные и специальные методы исследования, а именно абстрактно-логический, дедуктивный и системный анализы при: рассмотрении вопроса продовольственной безопасности страны, исчислении индикатора полноты потребления; оценке современного состояния продовольственной безопасности в Украине; определении влияния финансового кризиса на продовольственную безопасность Украины; обосновании путей улучшения продовольственной безопасности в Украине.

Результаты исследования. Проведен анализ современных подходов к определению понятия «продовольственная безопасность». Рассмотрены вопросы продовольственной безопасности страны, вычислен индикатор полноты потребления. Выявлено, что современное состояние продовольственной безопасности в Украине не соответствует должному уровню. Имеет место отставание фактического потребления от рациональной нормы отдельных видов продуктов питания, а именно мяса и мясопродуктов, молока и молокопродуктов, рыбы и рыбопродуктов, плодов, ягод и винограда. Потребление более дешевых продуктов (хлебных продуктов, яиц, овощей и бахчевых культур, картофеля, масла) превышает рациональные нормы. Определено влияние финансового кризиса на продовольственную безопасность Украины.

Научная новизна результатов исследования. Установлено, что Украина имеет значительный потенциал для развития аграрной сферы. Предложены пути улучшения продовольственной безопасности Украины и определены составляющие механизма ее обеспечения.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования, выраженные в выводах и предложениях способствуют решению продовольственной проблемы, является основой дальнейшего развития научных обоснований по обеспечению продовольственной безопасности.

Ключевые слова: отечественные предприятия, продовольственная безопасность, индикаторы, нормы потребления продуктов питания, платежеспособность населения.

Yasinovska I.F. SIGNIFICANCE AND POTENTIAL OF DOMESTIC ENTERPRISES IN PROVIDING OF FOOD SECURITY

Purpose. The purpose of the proposed study is evaluation of the level of consumption and availability of rational nutrition for the country population and also of reserves of increasing volumes of production of agricultural products for the purpose of ensuring an appropriate level of food security.

Methodology of research. The methodological basis of the study is the dialectical method of scientific cognition, herewith were used general scientific and special methods of research, namely abstract logical and systematic analyzes attached to consideration of the issue of food security of country, calculation of sufficient consumption indicator; evaluation of the current state of food security in Ukraine; determining the impact of the financial crisis on the food security of Ukraine; justification of ways to improve food security in Ukraine.

Findings. The analysis of modern approaches to the definition of "food security" is made. The question of food security of country is considered, indicator of sufficiency consumption is calculated. It is revealed that the current state of food security in Ukraine does not match the appropriate level. Stored lag of actual consumption of rational norms of certain types of food, such as meat and meat products, milk and dairy products, fish and fish products, fruits, berries and grapes. The consumption of more cheaper products (cereal products, eggs, vegetables and cucurbitaceae, potatoes, oil) exceed rational norms. The influence of the financial crisis on food security of Ukraine is determined.

Originality. It is found that Ukraine has considerable potential for the development of the agricultural sector. Ways of improving the food security of Ukraine are suggested and the mechanism for its support is defined.

Practical value. The obtained results which are showed in conclusions and proposals contribute to solving the food problem, as it is the basis for further development of scientific studies on food security.

Key words: domestic enterprises, food security, indicators, food consumption rates, the solvency of the population.

Гангал Л.С. МЕХАНІЗМ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою дослідження є формування потужного інформаційного базису управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств на основі їх обліково-аналітичного забезпечення, спрямованого на створення умов успішного функціонування господарюючих суб'єктів в умовах глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки.

Методика дослідження. Методи аналізу, синтезу, групування та теоретичного узагальнення використано для обґрунтування складових механізму обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств.

Результати дослідження. У ході дослідження проведено аналіз складу інформаційної бази управління конкурентоспроможністю підприємства. Проаналізовано дефініції поняття «обліково-аналітичне забезпечення» у науковій літературі та обґрунтовано трактування обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю. Проаналізовано інформативність існуючого обліково-аналітичного забезпечення сільськогосподарських підприємств щодо керованих чинників його конкурентоспроможності та з метою її підвищення запропоновано механізм обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено механізм обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств, що представляє собою сукупність процесів формування, узагальнення, аналізу, контролю і цілеспрямованої передачі інформації у відповідності до запитів управлінської системи щодо показників його діяльності, активів, джерел їх формування і господарських операцій, що дають змогу оцінити його конкурентні позиції та визначити способи їх підвищення шляхом впливу на керовані фактори конкурентоспроможності. Даний механізм виступає основоположним базисом регулювання рівня конкурентних позицій сільськогосподарських підприємств, оскільки спрямований на формування якісної, своєчасної, точної, релевантної та достовірної інформації щодо керованих факторів конкурентоспроможності, що слугує основою прийняття управлінських рішень задля досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для формування потужного інформаційного базису обліково-аналітичного забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова. Конкурентоспроможність, сільськогосподарські підприємства, управління, механізм, обліково-аналітичне забезпечення.

Гангал Л.С. МЕХАНИЗМ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью исследования является формирование мощного информационного базиса управления конкурентоспособностью сельскохозяйственных предприятий на основе их учетно-аналитического обеспечения, направленного на создание условий успешного функционирования хозяйствующих субъектов в условиях глобализации и интернационализации мировой экономики.

Методика исследования. Методы анализа, синтеза, группировки и теоретического обобщения использованы для обоснования составляющих механизма учетно-аналитического обеспечения управления конкурентоспособностью сельскохозяйственных предприятий.

Результаты исследования. В ходе исследования проведен анализ состава информационной базы управления конкурентоспособностью предприятия. Проанализированы дефиниции понятия «учетно-аналитическое обеспечение» в научной литературе и обоснована трактовка учетно-аналитического обеспечения управления конкурентоспособностью. Проанализирована информативность существующего учетно-аналитического обеспечения сельскохозяйственных предприятий насчет управляемых факторов его конкурентоспособности и с целью ее повышения предложен механизм учетно-аналитического обеспечения управления конкурентоспособностью.

Научная новизна результатов исследования. Разработан механизм учетно-аналитического обеспечения управления конкурентоспособностью сельскохозяйственных предприятий, что представляет собой совокупность процессов формирования, обобщения, анализа, контроля и целенаправленной передачи информации в соответствии с запросами управленческой системы по показателям его деятельности, активов, источников их формирования и хозяйственных операций, позволяющих оценить его конкурентные позиции и определить способы их повышения путем воздействия на управляемые факторы конкурентоспособности. Данный механизм выступает основополагающим базисом регулирования уровня конкурентных позиций сельскохозяйственных предприятий, поскольку направлен на формирование качественной, своевременной, точной, релевантной и достоверной информации об управляемых факторах конкурентоспособности, служит основой принятия управленческих решений для достижения желаемого уровня конкурентоспособности.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для формирования мощного информационного базиса учетно-аналитического обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова. Конкурентоспособность, сельскохозяйственные предприятия, управления, механизм, учетно-аналитическое обеспечение.

Hanhal L.S. MECHANISM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL MAINTENANCE FOR MANAGEMENT OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the formation of a powerful information base for management of competitiveness of agricultural enterprises on the basis of their accounting and analytical support aimed at creating conditions for successful functioning of economic entities in the context of globalization and internationalization of the world economy. **Methodology of research.** Methods of analysis, synthesis, grouping and theoretical summarizing were used for substantiation of the components of the mechanism of accounting and analytical maintenance for management of the competitiveness of agricultural enterprises.

Findings. The analysis of the context of information base for management of competitiveness of the enterprise was conducted in the study. The definitions of the concept of "accounting and analytical support" in the scientific literature have been analyzed and interpretation of accounting and analytical maintenance for management of the competitiveness has been substantiated.

The information content of existing accounting and analytical support of the agricultural enterprises regarding controlled factors of its competitiveness has been analyzed and to improve the mechanism of accounting and analytical maintenance for management of the competitiveness was proposed.

Originality. The mechanism of accounting and analytical maintenance for management of the competitiveness of agricultural enterprises, which is a set of processes of formation, synthesis, analysis, control and targeted transfer of information in accordance with the needs of the management system for performance of its operations, assets and sources of their formation and business operations that allow to evaluate its competitive positions and identify ways to improve their increasing by impact on the managed factors of competitiveness.

This mechanism serves as the fundamental basis for regulation of the level of the competitive position of the agricultural enterprises as aimed at fostering high-quality, timely, accurate, relevant and reliable information on the

controlled factors of competitiveness, which serves as the basis for making management decisions to achieve the desired level of competitiveness.

Practical value. The obtained results of research are the basis for the formation of a strong information basis of accounting and analytical support for the competitiveness of the agricultural enterprises.

Key words: competitiveness, agricultural enterprises, management, mechanism, accounting and analytical support.

Стельмашук А.М. ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Мета. Метою статті є висвітлення еволюції розвитку теорії громадянського суспільства, організації територіальних громад, визначення принципів формування ефективного місцевого самоврядування, спроможного максимально забезпечити надання якісних та доступних послуг для задоволення інтересів громадян на відповідній території.

Методика дослідження. Теоретичною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань місцевого самоврядування. В процесі дослідження використано систему загальних і спеціальних методів та методичних підходів, зокрема: економіко-статистичний метод (при дослідженні еволюції і стану розвитку місцевого самоврядування територіальних громад); монографічний (при обґрунтуванні сутності основних положень та економічних інструментів досліджуваної галузі); аналітичний і структурно-логічний (при визначенні напрямів і структурних складових місцевого самоврядування).

Результати дослідження. Обґрунтовано, що для ефективного функціонування місцевого самоврядування необхідно прописати в Статутах територіальних громад відповідні норми Конституції України, Європейської хартії місцевого самоврядування, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів і суворо дотримуватися їх виконання. Визначено, що в системі місцевого самоврядування центральне місце займає територіальна громада, яка характеризується жителями, котрі об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Встановлено, що територіальні громади в своїй діяльності мають опиратися на Конституційні засади, які передбачають: носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Законодавчо визначено, що власність територіальної громади — це земля, ліс, водні та інші природні ресурси, комунальне майно, місцевий бюджет, а також утворені територіальною громадою комунальні підприємства та у законний спосіб утворені всі місцеві органи влади, а саме: прокуратура, міліція, суд, державна виконавча служба, пенсійний фонд, податковий орган, які відповідно до ст.6 Європейської Хартії місцевого самоврядування та ст. 142 Конституції України, є відповідними адміністративними структурами територіальної громади, які забезпечуються нею ресурсами для виконання своїх завдань. Встановлено, що територіальна громада як власник землі має право на розподіл землі поміж жителями-членами громади, право на визначення, кому і на який час надавати її в оренду, має право отримувати гідну плату за використання своєї землі. Як власник, має право припинити взаємовідносини із будь-яким орендарем.

Встановлено, що в процесі територіальної реформи на селі необхідно враховувати особливості реформування місцевого самоврядування на сільських територіях, які пов'язані насамперед з низьким рівнем зайнятості сільського населення. Запропоновано розвивати багатofункціональний характер сільських територій, основу якого становить, з одного боку, розширення аграрної діяльності та розвиток інших чи нових сільськогосподарських напрямів виробництва, а з другого — становлення бізнесу, не пов'язаного з аграрним сектором місцевої економіки. Тобто, перспективи розширення сфери зайнятості на селі пов'язані з розвитком двох, на перший погляд, суперечливих, а насправді взаємопов'язаних процесів: перший — відродження сільськогосподарського виробництва, зокрема його трудомістких галузей; другий процес — деаграризація сільської економіки — зменшення в її структурі частки аграрного виробництва.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано особливий, спеціалізований підхід до формування і функціонування сільських територіальних громад, що передбачає підвищення рівня зайнятості сільського населення за рахунок відродження трудомістких галузей сільськогосподарського виробництва та розвитку багатofункціонального, підприємницького характеру сільських територій.

Практична цінність результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення оптимального розвитку територіальних громад і ефективного їх функціонування. Вони пропонуються до впровадження при здійсненні територіальних реформ.

Ключові слова: реформа, територіальні громади, місцеві ресурси, місцеве самоврядування, зайнятість населення, ефективність розвитку.

Стельмашук А.М. ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН

Цель. Целью статьи является освещение эволюции развития теории гражданского общества, организации территориальных общин, определение принципов формирования эффективного местного самоуправления, способного максимально обеспечить предоставление качественных и доступных услуг для удовлетворения интересов граждан на соответствующей территории.

Методика исследования. Теоретической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по

вопросам местного самоуправления. В процессе исследования использована система общих и специальных методов и методических подходов, в частности: экономико-статистический метод (при исследовании эволюции и состояния развития местного самоуправления территориальных общин) монографический (при обосновании сущности основных положений и экономических инструментов исследуемой отрасли); аналитический и структурно-логический (при определении направлений и структурных составляющих местного самоуправления).

Результаты исследования. Обосновано, что для эффективного функционирования местного самоуправления необходимо прописать в Уставах территориальных общин соответствующие нормы Конституции Украины, Европейской хартии местного самоуправления, Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» и других законодательных актов и строго соблюдать их выполнение. Определено, что в системе местного самоуправления центральное место занимает территориальная община, которая характеризуется жителями, которые объединены постоянным проживанием в пределах села, поселка, города, являющихся самостоятельными административно-территориальными единицами, или добровольное объединение жителей нескольких сел, имеющих единый административный центр. Установлено, что территориальные общины в своей деятельности должны опираться на Конституционные принципы, которые предусматривают: носителем суверенитета и единственным источником власти в Украине является народ, который осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти и органы местного самоуправления; право определять и изменять конституционный строй в Украине принадлежит исключительно народу и не может быть узурпировано государством, его органами или должностными лицами.

Законодательно определено, что собственность территориальной общины - это земля, лес, водные и другие природные ресурсы, коммунальное имущество, местный бюджет, а также образованные территориальной общиной коммунальные предприятия и законно образованные все местные органы власти, а именно: прокуратура, милиция, суд, государственная исполнительная служба, пенсионный фонд, налоговый орган, которые в соответствии со ст.6 Европейской Хартии местного самоуправления и ст. 142 Конституции Украины являются соответствующими административными структурами территориальной общины, которые обеспечиваются ею ресурсами для выполнения своих задач. Установлено, что территориальная община как владелец земли имеет право на распределение земли между жителями - членами общины, право на определение, кому и на какое время предоставлять ее в аренду, имеет право получать достойную плату за использование своей земли. Как владелец имеет право прекращать взаимоотношения с любым арендатором.

Установлено, что в процессе территориальной реформы на селе необходимо учитывать особенности реформирования местного самоуправления на сельских территориях, которые связаны прежде всего с низким уровнем занятости сельского населения. Предложено развивать многофункциональный характер сельских территорий, основу которого составляет, с одной стороны, расширение аграрной деятельности и развитие других или новых сельскохозяйственных направлений производства, а с другой - становление бизнеса, не связанного с аграрным сектором местной экономики. То есть, перспективы расширения сферы занятости на селе связаны с развитием двух, на первый взгляд, противоречивых, а на самом деле взаимосвязанных процессов: первый - возрождение сельскохозяйственного производства, в частности его трудоемких отраслей; второй процесс - деаграризация сельской экономики - уменьшение в ее структуре доли аграрного производства.

Научная новизна результатов исследования. Предложено особый, специализированный подход к формированию и функционированию сельских территориальных общин, предусматривающий повышение уровня занятости сельского населения за счет возрождения трудоемких отраслей сельскохозяйственного производства и развития многофункционального, предпринимательского характера сельских территорий.

Практическая ценность результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение оптимального развития территориальных общин и эффективного их функционирования. Они предлагаются к внедрению при осуществлении территориальных реформ.

Ключевые слова: реформа, территориальные общины, местные ресурсы, местное самоуправление, занятость населения, эффективность развития.

Stelmashchuk A.M. IMPORTANT ASPECTS OF THE FORMATION AND FUNCTIONING OF LOCAL SELF-GOVERNMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Purpose. The aim of the article is highlighting the development evolution of the theory of civil society, organizations of local communities, determination of the principles for creation of effective local government that is capable to provide maximum quality and affordable services to meet the interests of citizens on the appropriate territory.

Methodology of research. The fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on local government are the theoretical basis of the study. The system of general and specific methods and methodological approaches were used during the study, including: economic and statistical method (in the study of the evolution and status of local government development of local communities); monographic (in substantiating the essence of the main provisions economic instruments and field study); analytical and structural logic (in determining trends and structural components of investigated industry).

Findings. It has been substantiated that it is necessary to prescribe the appropriate norms of the Constitution of Ukraine, the European Charter of Local Self-Government, the Law of Ukraine "On local government in Ukraine" and other legislative acts in the Charter of communities for the effective functioning of the local government and strictly observe their implementation. It has been determined that central place in the system of local government occupies local community that is characterized by the residents, who combined by permanent residence within the village, the town, which is a separate administrative and territorial units, or a voluntary association of residents of several villages with a single administrative center. It has been established that the local communities in their activities have to rely on Constitutional principles, which include: the carrier of sovereignty and the only source of power in Ukraine is the people who exercise power directly and through bodies of state power and local self-government; the right to determine and change the constitutional order in Ukraine belongs exclusively to the people and can not be usurped by the state, its agencies or officials;

It has been legally defined that ownership of the territorial community is a land, forest, water and other natural resources, municipal property, local budget, and also formed local community municipal enterprises and all local authorities that were formed in a legitimate way, namely: prosecutors, police, court, State Executive Service, pension fund, tax authority, which, according to Article 6 of the European Charter of Local Self-Government and Article 142 of the Constitution of Ukraine are adequate administrative structures of the territorial community that provided by it with resources to perform its tasks. It has been established that the local community as the owner of land has the right to the distribution of land among residents and members of community, the right to determine for whom and at what time to give it on lease, has the right to obtain adequate payment for use of their land. As the owner has the right to terminate the relationship with any tenant.

It has been established that during the territorial reform in rural areas you should take into account the peculiarities of local government reform in rural areas, which are primarily related to low level of rural employment. It was proposed to develop multifunctional character of rural areas, based on the, on the one hand, the expansion of agricultural activities and the development of new or other agricultural areas of production, and on the other – the establishment of business that is not related to the agricultural sector of the local economy. That is, the prospects for expanding the scope of employment in rural areas related to the development of two seemingly contradictory, but in fact interrelated processes: the first – the revival of agricultural production, including its labor consuming branches; second process – non agricultural employment of rural economy – decrease the share of agricultural production in its structure.

Originality. A special, dedicated approach to the formation and functioning of rural territorial communities, which involves raising the level of rural employment through revival of labor consuming branches of agricultural production and the development of multi-functional, entrepreneurial nature of rural territories.

Practical value. The obtained results of research aimed at ensuring the optimum development of local communities and their effective functioning. They are proposed for the introduction in the implementation of territorial reforms.

Key words: reform, territorial communities, local resources, local self-government, employment, effectiveness of development.

Андрєєва Л.О., Лисак О.І. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Мета. Основною метою публікації є аналітична оцінка діяльності м'ясопереробних підприємств регіону та обґрунтування рекомендацій щодо їх подальшої діяльності.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано сукупність первинних та вторинних методів, зокрема первинні методи – для збору інформації, вивчення її джерел (спостереження, опитування, метод експертних оцінок); вторинні – з метою обробки та аналізу отриманих даних – кількісний та якісний аналіз даних, їх систематизація (формалізація, прямий, зворотний та структурно-генетичний аналіз і синтез). Логіко-аналітичний метод (дедукція та індукція, порівняння) використано для перевірки висновків; візуальні (графічні) методи – для побудови таблиць, рисунків; математичні методи – для обробки статистичних даних.

Результати дослідження. Обґрунтовано, що підвищення життєвого рівня населення, отримання організаційно-економічної підтримки розвитку підприємств забезпечать підприємствам вигідне фінансово-економічне становище. Встановлено, що м'ясопереробні підприємства Запорізької області, використовуючи свій досвід роботи, маючи кваліфіковані кадри, випускаючи досить широкий асортимент продукції високої якості, відповідно до світового рівня, зможуть зміцнити своє становище на ринку та забезпечити свою конкурентну перевагу.

Визначено, що стабілізація фінансово-економічного становища країни, вихід з кризи тваринницької галузі позитивно вплинуть на внутрішнє становище м'ясопереробних підприємств регіону, дозволять підтримати їх конкурентний статус, створити передумови для подолання труднощів та проблем, пов'язаних в основному з питанням забезпечення виробничого процесу м'ясопереробних підприємств необхідною кількістю якісної сировини.

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено методику стратегічного планування діяльності м'ясопереробних підприємств, яка спрямована на потреби споживачів (ключовий фактор успіху), врахування слабких сторін діяльності підприємства (з точки зору вимог ринку), та економічний розвиток галузі (з урахуванням вибору стратегічної альтернативи), що є переважною властивістю стратегічного планування та відрізняє його від попереднього способу планування діяльності підприємств м'ясопереробки.

Практична значущість результатів дослідження. Основні положення та висновки слугують базою для теоретичних і прикладних досліджень факторів забезпечення успіху підприємства в довгостроковому періоді та методів управління ними.

Ключові слова: ринок, споживачі, конкуренти, контрагенти, конкурентоспроможність, чинники внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

Андреева Л.А., Лысак О.И. АНАЛИТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЯСОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕГИОНА

Цель. Основной целью публикации является аналитическая оценка деятельности мясоперерабатывающих предприятий региона и обоснование рекомендаций относительно их дальнейшей деятельности.

Методика исследования. В процессе исследования использована совокупность первичных и вторичных методов. Первичные – для сбора информации, изучения ее источников (наблюдение, опрос, метод экспертных оценок). Вторичные – с целью обработки и анализа полученных данных – количественный и качественный анализ данных, их систематизация (формализация, прямой, обратный и структурно-генетический анализ и синтез).

Логико-аналитический метод (дедукция и индукция, сравнение) использован для проверки выводов; визуальные (графические) методы – для построения таблиц, рисунков; математические методы – для обработки статистических данных.

Результаты исследования. Обосновано, что повышение жизненного уровня населения, получение организационно-экономической поддержки развития предприятий обеспечат предприятиям выгодное финансово-экономическое положение. Установлено, что мясоперерабатывающие предприятия Запорожской области, используя свой опыт работы, имея квалифицированные кадры, выпуская достаточно широкий ассортимент продукции высокого качества, в соответствии с мировым уровнем, смогут укрепить свое положение на рынке и обеспечить свое конкурентное преимущество.

Определено, что стабилизация финансово-экономического положения страны, выход из кризиса животноводческой отрасли положительно повлияют на внутреннее положение мясоперерабатывающих предприятий региона, позволят поддержать их конкурентный статус, создать предпосылки для преодоления трудностей и проблем, связанных в основном с вопросом обеспечения производственного процесса мясоперерабатывающих предприятий необходимым количеством качественного сырья.

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствована методика стратегического планирования деятельности мясоперерабатывающих предприятий, направленная на нужды потребителей (ключевой фактор успеха), учет слабых сторон деятельности предприятия (с точки зрения требований рынка), и экономическое развитие отрасли (с учетом выбора стратегической альтернативы), что отличает ее от предыдущего способа планирования деятельности предприятий мясопереработки.

Практическая значимость результатов исследования. Основные положения и выводы служат базой для теоретических и прикладных исследований факторов обеспечения успеха предприятия в долгосрочном периоде и методов управления ими.

Ключевые слова: рынок, потребители, конкуренты, контрагенты, конкурентоспособность, факторы внутренней и внешней среды предприятия.

Andriieva L.O., Lysak O.I. ANALYTICAL EVALUATION OF MEAT PROCESSING ENTERPRISES OF THE REGION

Purpose. The aim of the article is an analytical evaluation of meat processing enterprises of the region and substantiation of recommendations concerning their further activity.

Methodology of research. A set of primary and secondary methods were used during the research, including primary methods – to gather information, the study of its sources (observations, surveys, expert evaluations method); secondary – for the purpose of processing and analysis of the obtaining data – quantitative and qualitative analysis of the data, their systematization (formalization, direct, inverse and structural and genetic analysis and synthesis. Logical and analytical method (deduction and induction, comparison) were used to verify the conclusions; visual (graphic) methods – for constructing tables, figures; mathematical methods – for processing of statistical data.

Findings. It has been substantiated that increasing of living standards, obtaining organizational and economic support for enterprise development will provide profitable financial and economic situation for enterprises.

It has been established that meat processing enterprises of Zaporizhia region, using its experience, having qualified personnel, producing a fairly wide range of high quality products, according to the world standards, will strengthen its position in the market and provide its competitive advantage.

It has been determined that stabilization of the financial and economic situation of the country, overcoming the crisis of livestock industry positively affect the internal situation of meat processing enterprises in the region, allow to maintain their competitive status, create preconditions for overcoming difficulties and problems associated mainly with the issue of providing the production process of meat processing enterprises with necessary quantity of quality raw materials.

Originality. It has been improved the methodic of strategic planning of meat processing enterprises, which is aimed at the needs of customers (key success factor), taking into account the weaknesses of the enterprise activity (in terms of market requirements) and economic development of the industry (including the choice of strategic alternative), which is the predominant feature of strategic planning and distinguishes it from the previous method of planning activity of meat processing enterprises.

Practical value. The main provisions and conclusions serve as a basis for theoretical and applied research of factors in ensuring the success of the enterprise in the long term and management methods.

Key words: market, consumers, competitors, contractors, competitiveness, factors of internal and external environment of the enterprise.

Терон І.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ І ДИНАМІКА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА РИНКУ ПРАЦІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Мета. Визначення регіональної специфіки стану і динаміки формування соціального капіталу на ринку праці сільських територій України.

Методика дослідження. На основі визначення сутності та властивостей соціального капіталу на ринку праці та з урахуванням наявної інформаційної бази Державної служби статистики України обрані параметри оцінки об'єкта дослідження. Відбір статистичних показників здійснено на основі кореляційного аналізу сили їх зв'язку з показником регіональної валової доданої вартості. З метою приведення показників до універсального виду здійснено їх нормування та калібрація. Вагомість кожного показника в контексті інтегральної оцінки соціального капіталу сільської території регіонів країни визначена за допомогою метода аналізу ієрархій Сааті.

Результати дослідження. Визначено динаміку сільського капіталу, складено рейтинги та здійснено групування регіонів за станом сільського капіталу на ринку праці сільських територій у період 2010-2014 рр.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано показники, що безпосередньо вказують на реалізацію функцій соціального капіталу на сільських ринках праці регіонів. Визначено якісні та кількісні характеристики соціального капіталу регіонів за період 2010-2014 рр. З'ясовано «стартовий» рівень сільських громад в умовах проведення адміністративної реформи та децентралізації. З'ясовано проблемність, асиметричність та непродуктивність формування соціального капіталу на сільських ринках праці.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що реалізація методичного підходу до оцінки ефективності та динаміки соціального капіталу сільських територій дозволяє забезпечити належний рівень обґрунтованості державного регулювання соціально-трудою сферою регіонів; здійснити необхідні коригуючі заходи з метою зменшення соціальної напруги на ринку праці та оптимізації проведення адміністративно-територіальної реформи.

Ключові слова: соціальний капітал, сільська територія, ринок праці, метод аналізу ієрархій, продуктивність зайнятості, безробіття.

Терон І.В. ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ДИНАМИКА СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА НА РЫНКЕ ТРУДА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Цель. Определение региональной специфики и динамики формирования социального капитала на рынке труда сельских территорий Украины.

Методика исследования. На основе определения сущности и свойств социального капитала на рынке труда и с учетом имеющейся информационной базы Государственной службы статистики Украины выбраны параметры оценки объекта исследования. Отбор статистических показателей осуществлен на основе корреляционного анализа силы их связи с показателем региональной валовой добавленной стоимости. Для приведения показателей к универсальному виду осуществлены их нормирования и калибровка. Весомость каждого показателя в контексте интегральной оценки социального капитала сельской территории регионов страны определена с помощью метода анализа иерархий Саати.

Результаты исследования. Определена динамика сельского капитала, составлены рейтинги и осуществлена группировка регионов по состоянию сельского капитала на рынке труда сельских территорий в период 2010-2014 гг.

Научная новизна результатов исследования. Предложены показатели, непосредственно указывающие на реализацию функций социального капитала на сельских рынках труда регионов. Определены качественные и количественные характеристики социального капитала регионов за период 2010-2014 гг. Выявлен «стартовый» уровень сельских общин в условиях проведения административной реформы и децентрализации. Определены проблемность, асимметричность и непродуктивность формирования социального капитала сельских рынков труда.

Практическая значимость результатов исследования: реализация методического подхода к оценке эффективности и динамики социального капитала сельских территорий позволяет обеспечить надлежащий уровень обоснованности государственного регулирования социально-трудою сферой регионов; осуществить необходимые корректирующие меры с целью уменьшения социальной напряженности на рынке труда и оптимизации проведения административно-территориальной реформы.

Ключевые слова: социальный капитал, сельская территория, рынок труда, метод анализа иерархий, продуктивность занятости, безработица.

Teron I.V. EFFICIENCY AND TRENDS OF SOCIAL CAPITAL IN RURAL LABOUR MARKET

Purpose. Determination of regional specificity and dynamics of social capital in rural labor markets of Ukraine.

Methodology of research. Statistical indicators of social capital selected on the basis of correlation analysis of their relationship with the regional gross value added index. Regulation and calibration parameters was implemented to bring them to the universal mind. The weight of each indicator of the country rural regions social capital was determined by the Saaty method of hierarchy analysis

Findings. The dynamics was determined, and was made the rating and grouping of regions by social capital in the rural labor market regions in the 2010-2014 period.

Originality. Indicators that directly pointing to the implementation of the functions of social capital in rural labor markets regions was proposed. Were defined qualitative and quantitative characteristics of social capital regions for the 2010-2014 period. The "starting" level of rural communities in terms of administrative reform was found out. Problems, asymmetry and unproductive social capital formation were identified.

Practical value. The implementation of the methodical approach to the evaluation of the efficiency and dynamics of social capital in rural areas will justify state regulation of social and labor sphere regions.

Key words. social capital, rural area, the labor market, the analytic hierarchy process, the productivity of employment, unemployment

Брич В.Я., Гевко Б.Р. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Проведення аналізу стану сонячної енергетики та її складових, виявлення можливості застосування сонячної енергії в сфері ЖКГ, а також розробка відповідних рекомендацій.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, при цьому були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи. Абстрактно-логічний метод дозволив встановити логічні взаємозв'язки між

складовими елементами досліджуваних проектів і з'ясувати їх вплив на величину споживання електроенергії для освітлення місць загального користування. За допомогою синтезу досліджено окремі компоненти проектів, які сприяють економії електроенергії в сфері житлово-комунального господарства. Застосування індукції та дедукції дало змогу вивчити вплив складових елементів проектів на підвищення економії електроенергії загального користування. Метод узагальнення дозволив зробити висновок щодо впливу перспективних проектів на енергоощадливе використання мешканцями мікрорайону електроенергії загального користування та підвищення її ефективності. На основі узагальнення наукових джерел, присвячених проблемі використання сонячної енергетики з метою підвищення рівня енергетичної безпеки та зменшення антропогенного впливу на довкілля, обґрунтовано можливість застосування сонячної енергетики в сфері ЖКГ.

Результати дослідження. Охарактеризовано процес перетворення сонячної енергії в електричну за допомогою фотоелектричних перетворювачів, які механічно об'єднуються в спеціальні модулі, сонячні батареї. Визначено їх коефіцієнт корисної дії, який досягає 18%, а також виявлено їх переваги і недоліки. Встановлено, що на сьогоднішній день широке застосування одержали сонячні батареї на основі кремнію різного виду: монокристалічного, полікристалічного та аморфного (тонкоплівкового). Найбільш високий ККД (18,7%) мають батареї на основі монокристалічного кремнію. На прикладі одного із будинків мікрорайону міста Тернополя запропоновано встановити систему автономного освітлення на базі сонячного фотомодуля, з метою забезпечення електроенергії для освітлення місць загального користування. Розроблено метод стимулювання економії електроенергії загального користування мешканцями мікрорайону міста шляхом зменшення оплати за послуги, що надаються підприємствами ЖКГ.

Наукова новизна результатів дослідження. Вперше запропоновано спосіб живлення електроенергією місць загального користування та побутових приладів із застосуванням сонячних батарей.

Практична значущість результатів дослідження. Одержані результати можуть бути використані в сфері ЖКГ для освітлення сходових площадок і входів у під'їзди, а також побутових приладів у житлових будинках.

Ключові слова: сонячна енергетика, фотоелектричні перетворювачі, лампочки нанолайт, світлодіодні датчики руху.

Брич В.Я., Гевко Б.Р. ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ СОЛНЕЧНОЙ ЭНЕРГИИ В СФЕРЕ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Проведение анализа состояния солнечной энергетики и ее составляющих, выявление возможности применения солнечной энергии в сфере ЖКХ, а также разработка соответствующих рекомендаций.

Методика исследования. Методологической основой исследования является диалектический метод научного познания, при этом были использованы общенаучные и специальные методы исследования, а именно: абстрактно-логический, дедуктивный и систематический анализы. Абстрактно-логический метод позволил установить логические взаимосвязи между составляющими элементами исследуемых проектов и выяснить их влияние на величину потребления электроэнергии для освещения мест общего пользования. С помощью синтеза исследованы отдельные компоненты проектов, которые способствуют экономии электроэнергии в сфере жилищно-коммунального хозяйства. Применение индукции и дедукции позволило изучить влияние составных элементов проектов на повышение экономии электроэнергии общего пользования. Метод обобщения позволил сделать вывод о влиянии перспективных проектов на энергосберегающее использование жителями микрорайона электроэнергии общего пользования и повышения ее эффективности. На основе обобщения научных источников, посвящённых проблеме использования солнечной энергетики с целью повышения уровня энергетической безопасности и уменьшения антропогенного воздействия на окружающую среду, обоснована возможность применения солнечной энергетики в сфере ЖКХ.

Результаты исследования. Охарактеризован процесс преобразования солнечной энергии в электрическую с помощью фотоэлектрических преобразователей, которые механически объединяются в специальные модули, солнечные батареи. Определен их коэффициент полезного действия, достигающий 18%, а также выявлены их преимущества и недостатки. Установлено, что на сегодняшний день широкое применение получили солнечные батареи на основе кремния различного вида: монокристаллического, поликристаллического и аморфного (тонкопленочного). Наиболее высокий КПД (18,7%) имеют батареи на основе монокристаллического кремния.

На примере одного из домов микрорайона города Тернополя нами предложено установить систему автономного освещения на базе солнечного фотомодуля с целью обеспечения электроэнергией для освещения мест общего пользования. Разработан метод стимулирования экономии электроэнергии общего пользования жителями микрорайона города путём уменьшения оплаты за услуги, предоставляемые предприятиями ЖКХ.

Научная новизна результатов исследования. Впервые предложен способ питания электроэнергией мест общего пользования и бытовых приборов с применением солнечных батарей.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты могут быть использованы в сфере ЖКХ для освещения лестничных площадок и входов в подъезды, а также бытовых приборов в жилых домах.

Ключевые слова: солнечная энергетика, фотоэлектрические преобразователи, лампочки нанолайт, светодиодные датчики движения.

Brych V.Ya., Hevko B.R. THE PROBLEMS OF THE USE OF SOLAR ENERGY IN THE SPHERE OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

Purpose. The aim of the article is to conduct analysis of solar energy and its components, identifying the possibilities of using solar energy in the sphere of housing and communal services and also the development of appropriate recommendations.

Methodology of research. The methodological basis of the study is the dialectical method of scientific knowledge. Thus, general scientific and special methods of investigation were used, namely abstract and logical,

deductive and systematic analyzes. Abstract and logical method allowed establishing the logical relationship between the constituent elements of the studied projects and determining their effect on the consumption of electricity for lighting the places for general use.

The individual components of projects that contribute to energy savings in the sphere of housing and communal services were examined with the help of synthesis. Application of induction and deduction allowed studying the effect of the constituent elements of projects to improve energy savings of general use. The method of synthesis allows us to conclude about the impact of prospective projects for energy saving use electricity for general use by the inhabitants of the neighborhood and increase its efficiency.

The possibility of using solar energy in the sphere of housing and communal services has been proved on the basis of summarizing the scientific sources devoted to the issue of using solar energy to enhance the level of energy security and reduce human impact on the environment.

Findings. The process of converting solar energy into electricity using photoelectric converters, which are mechanically combined into special modules, solar batteries, has been characterized.

Their coefficient of efficiency, which reaches 18%, has been determined and their advantages and disadvantages have been discovered. It has been established that solar batteries based on silicon of various types: mono-crystalline, polycrystalline and amorphous (thin-membranous) received widely used. The batteries based on mono-crystalline silicon have the highest efficiency (18.7%)

It has been proposed to establish a system of independent lighting based on solar photo module on the example of one of the houses of Ternopil district in order to ensure electricity for public lighting. Also, the method to stimulate energy savings for general use by inhabitants of the micro-district of the city, by reducing payments for services provided by enterprises of housing and communal services, has been developed by the authors.

Originality. The method of power supply for places for general use and domestic appliances with using solar panels was proposed for the first time.

Practical value. The obtained results can be used in the sphere of housing and communal services for lighting of stair platforms and entrances to the entrance advertisement and domestic appliances in residential houses.

Key words: solar energy, photoelectric converters, light bulbs of nano-light, LED motion sensors.

Варламова С.І., Варламова І.С. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета. Дослідити особливості екологічного інвестування, проаналізувати обсяг та динаміку капітальних інвестицій в національній економіці з метою виявлення зв'язку між екологічним інвестуванням і станом навколишнього середовища.

Методика дослідження. Дослідження особливостей екологічного інвестування базується на таких методах, як: загального та особливого – застосовано при виокремленні характерних особливостей екологічних інвестицій; статистичного аналізу – при визначенні характеру взаємозв'язку темпів зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку; компаративного аналізу – при визначенні ефективності капітальних інвестицій у природокористування в економіці України та країн ЄС.

Результати дослідження. Виявлено характер взаємозв'язку темпів зростання (падіння) капітальних інвестицій і пред'явленого до сплати екологічного податку. Визначено, що в національній економіці характер цього зв'язку є оберненим, оскільки чим вищими є темпи зростання капітальних інвестицій, тим меншими є темпи зростання екологічного податку. Обґрунтовано, що для національної економіки необхідним є активізація процесів екологізації не тільки за рахунок збільшення масштабів екологічного інвестування, а перш за все підвищення ефективності його використання.

Наукова новизна результатів дослідження. Встановлено, що для покращення екологічної ситуації не потрібно підвищувати ставку екологічного податку, а збільшувати капітальні інвестиції перш за все у науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування.

Практична значущість результатів дослідження. Доведено, що виявлений характер зв'язку між екологічним інвестуванням і податковими платежами дозволяє визначити напрями державної політики щодо інвестування та оподаткування у сфері природокористування. Обґрунтовано, що виявлені особливості екологічного інвестування потрібно враховувати при розробці державних програм і стратегій розвитку національної економіки.

Ключові слова: витрати, екологічне інвестування, екологічний податок, ефективність, капітальні інвестиції, мотиви, навколишнє середовище, темп зростання.

Варламова С.И., Варламова И.С. ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Цель. Исследовать особенности экологического инвестирования, проанализировать объем и динамику капитальных инвестиций в национальной экономике с целью выявления связи между экологическим инвестированием и состоянию окружающей среды.

Методика исследования. Исследование особенностей экологического инвестирования базируется на таких методах, как: общего и особенного – применен при выделении характерных особенностей экологических инвестиций; статистического анализа – при определении характера взаимосвязи темпов роста (падения) капитальных инвестиций и пред'явленного к уплате экологического налога; компаративного анализа – при определении эффективности капитальных инвестиций в природопользовании в экономике Украины и стран ЕС.

Результаты исследования. Определен характер взаимосвязи темпов роста (падения) капитальных инвестиций и пред'явленного к уплате экологического налога. Определено, что в национальной экономике

характер этой связи является обратным, поскольку, чем выше темпы роста капитальных инвестиций, тем меньше темпы роста экологического налога. Обосновано, что для национальной экономики необходимым является активизация процессов экологизации не только за счет увеличения масштабов экологического инвестирования, а прежде всего повышение эффективности его использования.

Научная новизна результатов исследования. Установлено, что для улучшения экологической ситуации не нужно повышать ставку экологического налога, а увеличивать капитальные инвестиции, прежде всего в научно-исследовательские работы природоохранного направления.

Практическая значимость результатов исследования. Доказано, что выявленный характер связи между экологическим инвестированием и налоговыми платежами позволяет определить направления государственной политики в отношении инвестирования и налогообложения в сфере природопользования. Обосновано, что выявленные особенности экологического инвестирования нужно учитывать при разработке государственных программ и стратегий развития национальной экономики.

Ключевые слова: затраты, экологическое инвестирование, экологический налог, эффективность, капитальные инвестиции, мотивы, окружающая среда, темп роста.

Varlamova S.I., Varlamova I.S. PECULIARITIES OF ENVIRONMENTAL INVESTMENTS IN THE NATIONAL ECONOMY

Purpose. The aim of this study is to find out the features of environmental investments, to analyze the scope and dynamics of capital investments in the national economy in order to identify the link between environmental investments and the environment.

Methods of research. Researching of the characteristics of environmental investments based on general and special methods, where the used in the delineation of characteristic features of environmental investments; statistical analysis in determining the nature of the relationship of the rates of growth (decline) of capital investment and charged to the payment of the environmental tax; comparative analysis in determining the effectiveness of capital investments in environmental management in the economy of Ukraine and EU countries.

Findings. The nature of the relationship of growth rates (falling) of capital investments and presented environmental tax for payment has been revealed. It has been determined that the nature of this relationship is the reverse in the national economy, because the higher the growth rate of capital investment, the lower the growth rate of environmental tax. It has been substantiated that intensification of the processes of greening is necessary for the national economy not only due to increase in environmental investment, but first of all for increasing the efficiency of its use.

Originality. It has been established that for improving the environmental situation you do not need to raise environmental tax rate and increase capital investments, primarily in the scientific research of environmental direction.

Practical value. It has been proved that the revealed nature of the relationship between environmental investments and tax payments allows you to define directions of the state policy with respect to investments and taxation in the sphere of nature. It has been substantiated that you should take into account identified environmental features of investments in the development of state programs and strategies for the development of national economy.

Key words: costs, environmental investments, environmental tax, efficiency, capital investments, motivation, environment, growth rate.

Овчиннікова О.Р. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА І ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Мета. Метою дослідження є визначення зв'язку трудової міграції та процесу трудової експлуатації і торгівлі людьми, а також визначення напрямків державної міграційної політики з питань запобігання нелегальної міграції та торгівлі людьми.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань міграційної політики. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності міграції населення та процесу торгівлі людьми), монографічний (при вивченні особливостей розвитку процесів зовнішньої трудової міграції й основних принципів її регулювання), балансовий (при оцінці привабливості країн з точки зору працевлаштування), системного аналізу (при дослідженні можливостей удосконалення політики регулювання міграцією населення з метою запобігання торгівлі людьми).

Результати дослідження. Обґрунтовано доцільність і напрями міграційної політики в умовах сучасного зростання трудової міграції населення та можливості стати жертвами торгівлі людьми. Визначені пріоритетні завдання політики державного регулювання процесу закордонного працевлаштування громадян України. Обґрунтовано необхідність активізувати заходи міграційної політики, що направлені на протидію торгівлі людьми, перш за все – збільшення поінформованості громадян.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано системний підхід до обґрунтування напрямів державної міграційної політики у протидії торгівлі людьми, що на відміну від існуючих охоплює не тільки заходи щодо підписання угод на працевлаштування громадян за кордоном, контролю за процесами трудової міграції, але й збільшення поінформованості громадян, що забезпечує мінімізацію ризиків, пов'язаних з торгівлею людьми.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення міграційної політики України як протидії торгівлі людьми. Вони можуть бути використані для розробки заходів запобігання можливого потрапляння в тенета торгівці «живим товаром» вітчизняних трудових мігрантів.

Ключові слова: трудова міграція, фактори міграції, причини міграції, торгівля людьми, державна міграційна політика

Овчинникова Е.Р. МИГРАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ

Цель. Целью исследования является определение связи трудовой миграции и процессов трудовой эксплуатации и торговли людьми, а также определение направлений государственной миграционной политики по предупреждению нелегальной миграции и торговли людьми.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам миграционной политики. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности миграции населения и процесса торговли людьми), монографический (при изучении особенностей развития процессов внешней трудовой миграции и основных принципов ее регулирования), балансовый (при оценке привлекательности стран с точки зрения трудоустройства), системного анализа (при исследовании возможностей совершенствования политики регулирования миграции населения с целью предотвращения торговли людьми).

Результаты исследования. Обоснована целесообразность и направления миграционной политики в условиях современного роста трудовой миграции населения и возможности стать жертвами торговли людьми. Определены приоритетные задачи политики государственного регулирования процесса зарубежного трудоустройства граждан Украины. Обоснована необходимость активизировать меры миграционной политики, направленных на противодействие торговле людьми, прежде всего - увеличение осведомленности граждан.

Научная новизна результатов исследования. Использован системный подход к обоснованию направлений государственной миграционной политики в противодействии торговле людьми, в отличие от существующих охватывающий не только мероприятия по подписанию соглашений на трудоустройство граждан за границей, контроля за процессами трудовой миграции, но и увеличение осведомленности граждан, обеспечивающее минимизацию рисков, связанных с торговлей людьми.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию миграционной политики Украины как противодействия торговле людьми. Они могут быть использованы для разработки мероприятий по предотвращению возможного попадания в сети торговцев «живым товаром» отечественных трудовых мигрантов.

Ключевые слова: трудовая миграция, факторы миграции, причины миграции, торговля людьми, государственная миграционная политика

Ovchynnikova O.R. MIGRATION POLICY AND COUNTERACTION OF HUMAN TRAFFICKING

Purpose. The aim of the article is the determination of the connection between labor migration and the process of labor exploitation and human trafficking and also to identify directions of the state migration policy on preventing illegal migration and human trafficking.

Methodology of research. The fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on migration policy are the theoretical and methodological basis of research. The following methods were used in the study: abstract and logical (to identify the nature of migration and the process of trafficking), monographic (in studying the features of development the processes of external labor migration and the basic principles of its regulation), balance (in assessing the attractiveness from the standpoint of employment), systems analysis (in the study of possibilities for improving regulation policy of population migration to prevent trafficking).

Findings. The expediency and directions of migration policy in the modern growth of labor migration and the possibility of becoming victims of human trafficking have been substantiated. The priority tasks of politics of state regulation of the procedure for foreign employment of Ukrainian citizens have been determined. The necessity to intensify measures of migration policy, aimed at combating human trafficking, primarily – increasing awareness of citizens.

Originality. The systematic approach was used in this article for substantiation the directions of the state migration policy in combating human trafficking that unlike existing covers not only measures for signing agreements for employment of citizens abroad, control for the process of labor migration, but also to increase public awareness, providing minimize risks associated with human trafficking.

Practical value. The obtained results of research are the basis for solving practical problems for improving migration policy in Ukraine as counteracting human trafficking. They can be used for developing measures to prevent possible falling into snare of traders “live commodity” of domestic labor migrants.

Key words: labor migration, migration factors, causes of migration, human trafficking, state migration policy.

Шкода Т.Н. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ НАУКОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ

Мета. Метою статті є обґрунтування теоретичного базису наукової концепції стратегічного управління людським капіталом.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи: теоретичного узагальнення – для дослідження основ існуючих теорій, які становлять базис наукової концепції стратегічного управління людським капіталом, трансдисциплінарний підхід – для обґрунтування доцільності доповнення теоретичного базису цієї наукової концепції психологічними та філософськими теоріями.

Результати дослідження. Обґрунтовано, що наукова концепція стратегічного управління людським капіталом формується в науковому колі постнекласичної раціональності та їй притаманне власне полісуб'єктне середовище. Визначено, що основою полісуб'єктного середовища на мікрорівні виступає соціально-трудова сфера підприємства, на мезорівні – соціально-трудова сфера галузі або регіону, на макрорівні – соціально-трудова сфера держави. Встановлено, що сучасна наукова концепція стратегічного управління людським

капіталом вийшла за рамки традиційних поглядів неокласичної економічної теорії, на якій базується теорія людського капіталу.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано трансдисциплінарний підхід до обґрунтування теоретичного базису наукової концепції стратегічного управління людським капіталом. Цю наукову концепцію доцільно доповнити комплексом постулатів сучасних теорій, серед яких найбільш значущими є неоінституціональна економічна теорія, теорія соціально-трудових відносин, ряд теорій управління, психологічні теорії в економіці та теорія організацій, що охоплює теорію систем, теорію синергетики та теорію складності.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення стратегічного управління людським капіталом в полісуб'єктному середовищі соціально-трудової сфери.

Ключові слова: концепція, стратегічне управління людським капіталом, постнеокласична раціональність, полісуб'єктне середовище, соціально-трудова сфера.

Шкода Т.Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НАУЧНОЙ КОНЦЕПЦИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ КАПИТАЛОМ

Цель. Целью статьи является обоснование теоретического базиса научной концепции стратегического управления человеческим капиталом.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы: теоретического обобщения – для исследования основ существующих теорий, которые составляют базис научной концепции стратегического управления человеческим капиталом, трансдисциплинарный подход – для обоснования целесообразности дополнения теоретического базиса этой научной концепции психологическими и философскими теориями.

Результаты исследования. Обосновано, что научная концепция стратегического управления человеческим капиталом формируется в научном круге постнеокласической рациональности и ей присуща собственная полисубъектная среда. Определено, что основой полисубъектной среды на микроуровне выступает социально-трудовая сфера предприятия, на мезоуровне – социально-трудовая сфера отрасли или региона, на макроуровне – социально-трудовая сфера государства. Установлено, что современная научная концепция стратегического управления человеческим капиталом вышла за рамки традиционных взглядов неокласической экономической теории, на которой основывается теория человеческого капитала.

Научная новизна результатов исследования. Использован трансдисциплинарный подход к обоснованию теоретического базиса научной концепции стратегического управления человеческим капиталом. Эту научную концепцию целесообразно дополнить комплексом постулатов современных теорий, среди которых наиболее значимыми являются неоинституциональная экономическая теория, теория социально-трудовых отношений, ряд теорий управления, психологические теории в экономике и теория организации, которая охватывает теорию систем, теорию синергетики и теорию сложности.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты являются основой для решения практических проблем по усовершенствованию стратегического управления человеческим капиталом в полисубъектной среде социально-трудовой сферы.

Ключевые слова: концепция, стратегическое управление человеческим капиталом, постнеокласическая рациональность, полисубъектная среда, социально-трудовая сфера.

Shkoda T.N. THE THEORETICAL BASIS OF THE SCIENTIFIC CONCEPTION OF HUMAN CAPITAL STRATEGIC MANAGEMENT

Purpose. The purpose of the article is proving the theoretical basis of the scientific conception of human capital strategic management.

Methodology of research. In the research process the general scientific methods are used: theoretical generalization - for researching the foundations of the existing theories that form the basis of the scientific concept of human capital strategic management, transdisciplinary approach – for substantiating expediency of complementing the theoretical basis of this scientific concept by psychological and philosophical theories.

Results. It is proved that the scientific conception of human capital strategic management is formed in the circle of Postnonclassical scientific rationality and involves its own inherent poly subject environment. It is determined that the basis of the poly subject environment at the microlevel is the social and labour sphere of the enterprise, at the mezolevel - the social and labour sphere of the industry or the region, at the macrolevel - the social and labour sphere of the state. It is established that the modern scientific conception of human capital strategic management went beyond traditional views of neoclassical economic theory, on which the theory of human capital is based.

Originality. It is used the transdisciplinary approach for justifying the theoretical basis of the scientific concept of human capital strategic management. This scientific conception is advisable to add by a complex of modern theories postulates, among which the most important are neo-institutional economics theory, social and labor relations theory, a number of management theories, psychological theories in economics and theory of organizations, covering systems theory, theory of synergy and complexity theory.

Practical value. The received results are the basis for solving practical problems on improving human capital strategic management in the poly subject environment of the social and labour sphere.

Key words: conception, human capital strategic management, postnonclassical rationality, poly subject environment, social and labor sphere.

Проскурович О.В., Ястремський М.М., Сорока Л.О. МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ

Мета. Метою цієї статті є дослідження теоретичних підходів до категорії «результативність використання персоналу» та обґрунтування економіко-математичних методів і моделей для підвищення результативності використання персоналу суб'єкта господарювання.

Методика дослідження. Теоретичною основою дослідження є методи наукового пізнання, діалектичний метод, фундаментальні положення сучасної економічної теорії. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи: монографічний (дослідження сутності економічної категорії «результативність використання персоналу»), системно-структурного аналізу (оцінка результативності використання персоналу, виявлення впливу факторів, а саме: витрат на оплату праці, середньої тривалості робочого дня, адміністративних витрат), групування і порівняння статистичних даних (виявлення впливу відібраних факторів на результативність використання персоналу), кореляційно-регресійного аналізу (оцінка залежності результативності використання персоналу від витрат на оплату праці, середньої тривалості робочого дня, адміністративних витрат, часового фактору, прогнозування рівня рентабельності персоналу, визначення кількісного впливу відібраних факторів на результативність використання персоналу).

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність результативності використання персоналу як економічної категорії, що відображає ефективність використання трудового потенціалу підприємства та характеризує економічну та соціальну значимість витрат живої та уречевленої праці. Визначено основні функції результативності використання персоналу: кадрове забезпечення, організація трудового процесу і оплати праці; оцінка трудового внеску, управління персоналом та продуктивністю праці; мотивація та соціальний захист працівників.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано трендову модель зміни результативності використання персоналу та факторів, що на неї впливають (витрат на оплату праці, середньої тривалості робочого дня, адміністративних витрат) та економіметричну модель зміни рентабельності персоналу.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо покращення результативності використання персоналу задля зростання його конкурентоздатності, вдалого управління та активізації ділової активності персоналу підприємства.

Ключові слова: виробничий персонал, результативність виробничого персоналу, економіметричне моделювання, ефективність використання, продуктивність праці, рентабельність персоналу.

Проскурович О.В., Ястремский М.М., Сорока Л.А. МОДЕЛИРОВАНИЕ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕРСОНАЛА

Цель. Основной целью этой статьи является исследование теоретических подходов к категории «результативность использования персонала» и обоснование экономико-математических методов и моделей для повышения результативности использования персонала предприятия.

Методика исследования. Теоретической основой исследования выступают методы научного познания, диалектический метод, фундаментальные основы современной экономической теории. Для решения поставленных задач использовались следующие методы: монографический (исследование сущности экономической категории «результативность использования персонала»), системно-структурного анализа (оценка результативности использования персонала, определение влияния факторов, а именно: расходов на оплату труда, средней продолжительности рабочего дня, административных расходов), группировки и сравнения статистических данных (определение влияния отобранных факторов на результативность использования персонала), корреляционно-регрессионного анализа (оценка зависимости результативности использования персонала от расходов на оплату труда, средней продолжительности рабочего дня, административных расходов, часового фактора, прогнозирования уровня рентабельности персонала, определение количественного влияния отобранных факторов на результативность использования персонала).

Результаты исследования. Обосновано категорию результативности использования персонала как экономическую категорию, которая отражает эффективность использования трудового потенциала предприятия и характеризует экономическую и социальную значимость затрат живого и овеществленного труда. Определены основные функции результативности использования персонала: кадровое обеспечение, организация трудового процесса и оплаты труда; оценка трудового вклада, управления персоналом и производительностью труда; мотивация и социальная защита работников.

Научная новизна результатов исследования. Использована трендовая модель результативности использования персонала и факторов, которые на нее влияют (расходов на оплату труда, средней продолжительности рабочего дня, административных расходов) и эконометрическая модель рентабельности персонала.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по улучшению результативности использования персонала для повышения его конкурентоспособности, эффективного управления и активизации деловой активности персонала предприятия.

Ключевые слова: производственный персонал, результативность производственного персонала, эконометрическое моделирование, эффективность использования, производительность труда, рентабельность персонала.

Proskurovych O.V., Yastremskyi M.M., Soroka L.O. MODELING OF THE EFFECTIVENESS FOR USE OF PERSONNEL

Purpose. The aim of the article is the study of theoretical approaches to the category of “effectiveness for use of personnel” and substantiation of economic and mathematical methods and models to improve the effectiveness for use of personnel of business entity.

Methodology of research. The methods of scientific knowledge, the dialectical method, fundamental provisions of modern economic theory are the theoretical basis of the study. The following methods were used to achieve the objectives: monographic (the study of the essence of economic category "effectiveness for the use of personnel") system and structural analysis (evaluation of effectiveness for the use of personnel, identifying factors of influence such as: labor costs, average working hours, administrative costs), grouping and comparing statistical data (identifying the impact of selected factors on the effectiveness for the use of personnel), correlation and regression analysis (evaluation of the effectiveness for the use of personnel depending on labor costs, average working hours, administrative costs, the time factor, forecasting profitability personnel level, determination of the quantitative influence of selected factors on the effectiveness of the use of personnel).

Findings. The essence of the effectiveness for use of personnel as an economic category, reflecting the effectiveness of the use the employment potential of the enterprise and describes the economic and social importance of the cost of living and materialized labor has been substantiated. The main functions of the effectiveness for use of personnel have been determined: staffing, organization of the labor process and wages; assessment of the labor contribution, personnel management and labor productivity; motivation and social protection of workers.

Originality. Trend model of changes the efficiency of use of personnel and factors that affect it (labor costs, average working hours, administrative cost) and econometric model for change of profitability of personnel was used.

Practical value. The obtained results of research are the basis for solving practical problems on improving the efficiency of use of personnel to increase its competitiveness, successful management and enhance business activity for personnel of enterprise.

Key words: production personnel, performance of production personnel, econometric modeling, effectiveness of the use, labor productivity, profitability of personnel.

Купріна Н.М., Баранюк Х.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: МОНІТОРИНГ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

Мета. Метою статті є моніторинг ефективності функціонування підприємств харчової промисловості та забезпечення джерел їх фінансування і методів регулювання.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались методи: системного аналізу, порівняльно-економічного аналізу, абсолютних та відносних величин (для аналізу результативності та ефективності функціонування підприємств харчової промисловості); аналізу та синтезу (для виявлення зарубіжного опиту в створенні агропромислових об'єднань підприємств та їх конкурентних переваг); системного аналізу та графічний метод (при дослідженні можливостей забезпечення ефективності діяльності та конкурентоспроможності підприємств та трансформації їх діяльності).

Результати дослідження. Проаналізовано результативність та ефективність функціонування підприємств харчової промисловості Одеської області. Виявлено недостатню наявність джерел їх фінансування, як власних, так й залучених, велику кількість збиткових підприємств, що негативно впливає на фінансовий стан, платоспроможність та ліквідність, а також на розвиток і забезпечення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності. Обґрунтовано необхідність створення агропромислових формувань на підставі помірної трансформації їх діяльності та окремих її видів, що базується на кооперації та спеціалізації їх діяльності. Запропоновано систему управління ефективністю діяльності та конкурентоспроможністю підприємств в сучасних умовах. Обґрунтовано доцільність подальшого дослідження та формування механізму оцінювання власної ефективності підприємства в діяльності їх об'єднань та за рахунок функціонування даного об'єднання.

Наукова новизна результатів дослідження Сформовано концептуальний підхід щодо забезпечення ефективної діяльності підприємств харчової промисловості та зростання їх конкурентоспроможності в сучасних умовах господарювання, запропоновано систему управління такого забезпечення.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати спрямовані на забезпечення ефективності функціонування та конкурентоспроможності вітчизняного виробника харчової продукції та продовольчої та економічної безпеки України.

Ключові слова: підприємства, харчова промисловість, джерела фінансування, ефективність, конкурентоспроможність, моніторинг, регулювання діяльності.

Куприна Н.М. Баранюк К.А. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИНАНСИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ: МОНИТОРИНГ И РЕГУЛИРОВАНИЕ

Цель. Целью статьи является мониторинг эффективности функционирования предприятий пищевой промышленности и обеспечения источников их финансирования и методов регулирования.

Методика исследования. В процессе исследования использовались методы: системного анализа, сравнительно-экономического анализа, абсолютных и относительных величин (для анализа результативности и эффективности функционирования предприятий пищевой промышленности); анализа и синтеза (для выявления зарубежного опыта в создании агропромышленных объединений предприятий и их конкурентных преимуществ) системного анализа и графический метод (при исследовании возможностей обеспечения эффективности деятельности и конкурентоспособности предприятий и трансформации их деятельности).

Результаты исследования. Проанализированы результативность и эффективность функционирования предприятий пищевой промышленности Одесской области. Выведено недостаточное наличие источников их финансирования, как собственных, так и привлеченных, значительное количество убыточных предприятий, что негативно влияет на финансовое состояние, платежеспособность и ликвидность, а также на развитие и обеспечение эффективности их деятельности и конкурентоспособности. Обоснована необходимость создания агропромышленных формирований на основании умеренной трансформации их деятельности и отдельных ее

видов, основанная на кооперации и специализации их деятельности. Предложена система управления эффективностью деятельности и конкурентоспособностью предприятий в современных условиях. Обосновано необходимость дальнейшего исследования и формирования механизма оценки собственной эффективности предприятия в деятельности их объединений и за счет функционирования данного объединения.

Научная новизна результатов исследования. Сформирован концептуальный подход по обеспечению эффективной деятельности предприятий пищевой промышленности и рост их конкурентоспособности в современных условиях хозяйствования, предложена система управления такого обеспечения.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты направлены на обеспечение эффективности функционирования и конкурентоспособности отечественного производителя пищевой продукции и продовольственной и экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: предприятия, пищевая промышленность источники финансирования, эффективность, конкурентоспособность, мониторинг, регулирование деятельности.

Kuprina N.M., Baraniuk Kh.A. THE FUNDING OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISE ACTIVITY: MONITORING AND CONTROL

Purpose. The purpose of the article is monitoring the efficiency functioning of the food industry enterprises and ensuring sources of their financing and methods of regulation.

Methodology of research. During a process of research methods were used: system analysis, comparative economic analysis of absolute and relative values (to analyze the effectiveness and efficiency of the food industry enterprises); Analysis and Synthesis (for identifying foreign agricultural survey for the creation of agricultural enterprises associations and their competitive advantage); system analysis and graphical method (the study opportunities for efficiency and competitiveness of enterprises and the transformation of their activities).

Findings. The effectiveness and efficiency of the food industry Odessa area was analyzed. Revealed a lack of availability of funding sources, as their own, and so involved, a large number of loss-making enterprises, which negatively affects the financial position, solvency and liquidity, and also the development and provision of their performance and competitiveness. Proved the necessity of creating agroindustrial formations under moderate transformation their activities and its individual types, which are based on cooperation and specialization of their activities. The system of performance management and competitiveness of enterprises in modern conditions was proposed. The necessity of further study and formation mechanism for evaluating their own effectiveness in the company of their associations and through the operation of the association.

Originality. It consists in bringing conceptual approach to ensure the effectiveness of the food industry and its development and competitiveness in the current economic conditions, the system of management of the system was proposed.

Practical value. The results are aimed at ensuring the effective functioning and competitiveness of domestic producers of food products and food and economic security of Ukraine.

Key words: enterprises, food industry, sources of funding, efficiency, competitiveness, monitoring, regulation activities.

Письменна М.С. ДОГОВОРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ПІДКОНТРОЛЬНІ ОБ'ЄКТИ

Мета. Метою даної статті є поглиблення теоретичних засад реалізації контрольної функції щодо істотних умов договору про закупівлі за державні кошти та визначення підконтрольних об'єктів та контрольних дій з урахуванням нормативного регламентування.

Методика дослідження. У процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові методи наукового пізнання, як: абстрактно-логічний – для виявлення сутності державних закупівель як об'єкту контролю; порівняння та узагальнення - для представлення методики перевірки відповідності строку договору про закупівлі; системний підхід – для обґрунтування доцільності здійснення контрольних дій щодо зміни ціни державних закупівель; прогнозування – для визначення напрямів вдосконалення контрольних дій державних закупівель за бюджетні кошти.

Результати дослідження. Обґрунтовано норму незмінності умов договору державних закупівель, зокрема їх відповідність нормам чинного законодавства. Сформовано основні складові договору закупівлі з точки зору контролю. Визначено контрольні дії, які дозволять ефективно використовувати кошти державного бюджету.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних основ договірних зобов'язань як складової об'єкту контролю. Обґрунтовано використання комплексного підходу щодо застосування контрольних дій за цінами державних закупівель під впливом економічних факторів, що сприятиме більш ефективному використанню державних коштів.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вдосконалення контрольних дій за державними закупівлями як умови ефективного використання бюджетних коштів державними підприємствами.

Ключові слова: контроль, державні закупівлі, державні кошти, договірні зобов'язання, ціна, строк, перевірка, видатки.

Письменная М.С. ДОГОВОРНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК КАК ПОДКОНТРОЛЬНЫЕ ОБЪЕКТЫ

Цель. Целью данной статьи является углубление теоретических принципов реализации контрольной функции относительно существенных условий договора о закупках за государственные средства и определение подконтрольных объектов и контрольных действий с учётом нормативного регламентирования.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались такі общенаукові методи наукового пізнання, як: абстрактно-логічний – для виявлення сутності державних закупівель як об'єкта контролю; порівняння і узагальнення – для представлення методики перевірки відповідності строку договору о закупівель; системний підхід – для обґрунтування цілесобразності виконання контрольних дій відносно зміни ціни державних закупівель; прогнозування – для визначення напрямків удосконалення контрольних дій державних закупівель за бюджетні кошти.

Результати дослідження. Обґрунтована норма незмінності умов договору державних закупівель, в частині, їх відповідності нормам діючого законодавства. Сформульовано основні складові частини договору закупівель з точки зору контролю. Визначено контрольні дії, які дозволяють ефективно використовувати кошти державного бюджету.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в визначенні теоретичних основ договірних зобов'язань як складової частини контролю. Обґрунтовано використання комплексного підходу відносно застосування контрольних дій по цінам державних закупівель під впливом економічних факторів, які будуть сприяти більш ефективному використанню державних коштів.

Практична значимість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є основою для удосконалення контрольних дій за державними закупівлями як умови ефективного використання бюджетних коштів державними підприємствами.

Ключові слова: контроль, державні закупівель, державні кошти, договірні зобов'язання, ціна, строки, перевірка, витрати.

Pysmenna M.S. CONTRACTUAL OBLIGATIONS OF PUBLIC PROCUREMENT AS THE CONTROLLED OBJECTS

Purpose. The aim of the article is deepening the theoretical basis for implementation of the control functions on the essential terms of the agreement about the procurement by public funds and the determination of controlled objects and control actions taking into account the normative regulation.

Methodology of research. The general scientific methods of scientific cognition, as abstract and logical were used in the study – to identify the nature of public procurement as an object of control; comparison and synthesis – for presentation methods to verify compliance of the contract on procurement; systematic approach – for substantiation of expediency for carrying out control action regarding price change of public procurement; forecasting – to determine areas of improvement of control actions of public procurement by budgetary funds.

Findings. Norm of constancy of contract terms of public procurement, in particular their compliance with norms of existing legislation was substantiated. It has been formed the basic components of the procurement contract in terms of control. Control activities that allow efficient use of state budget funds have been determined.

Originality. Scientific novelty is to determine the theoretical bases of contractual obligations as a component of the object of control. The application of an integrated approach regarding the application of control actions by government procurement prices influenced by economic factors that contribute to more efficient use of public funds has been substantiated.

Practical value. The obtained results of research are the basis for improving the control actions by public procurement as a condition for the effective use of budget funds by state enterprises.

Key words: control, public procurement, state funds, contractual obligations, price, term, checking, expenditures.

Малюк О.С., Нестеренко І.Ю. ОБґРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ПЛАНУВАННЯ РЕМОНТІВ В УМОВАХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Метою даного дослідження є розгляд основних проблем, пов'язаних з плануванням технічного обслуговування і ремонтів енергетичного обладнання підприємств електроенергетики, а також обґрунтування економічної ефективності впровадження сучасних методів планування ремонтів на зазначених підприємствах.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальні та спеціальні методи дослідження, зокрема: монографічний – при обґрунтуванні значення електричної енергії в національному господарстві; економіко-статистичний – при проведенні аналізу забезпечення України енергетичними ресурсами та визначенні технічного стану підприємств, які виробляють електричну енергію; економіко-аналітичний метод – при проведенні оцінки економічної ефективності інвестиційного проекту, що передбачає впровадження системи планово-попереджувальних ремонтів за технічним станом в умовах діючої теплоелектростанції.

Результати дослідження. Обґрунтовано значення електричної енергії в національному господарстві. Здійснено аналіз забезпечення України енергетичними ресурсами. Визначено технічний стан підприємств, які виробляють електричну енергію та виявлено проблеми, з якими вони стикаються при плануванні технічного обслуговування та ремонтів. Встановлена необхідність застосування сучасних систем планування технічного обслуговування та ремонтів енергетичного устаткування. Проведено оцінку економічної ефективності інвестиційного проекту, що передбачає впровадження системи планово-попереджувальних ремонтів за технічним станом в умовах діючої теплоелектростанції.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтування економічної ефективності впровадження сучасних методів планування ремонтів в умовах енергетичних підприємств.

Практична цінність результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприяють підвищенню рівня технічного стану і безперебійності в роботі енергетичних підприємств. Вони можуть бути використані на підприємствах енергетичної галузі.

Ключові слова: теплоелектростанція, електрика, планування, ремонт, система, економічна ефективність, термін окупності.

Малюк О.С., Нестеренко І.Ю. ОБОСНОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ПЛАНИРОВАНИЯ РЕМОНТОВ В УСЛОВИЯХ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Целью данного исследования является рассмотрение основных проблем, связанных с планированием технического обслуживания и ремонтов энергетического оборудования предприятий электроэнергетики, а также обоснование экономической эффективности внедрения современных методов планирования ремонтов на указанных предприятиях.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общие и специальные методы исследования, в частности: монографический – при обосновании значения электрической энергии в национальном хозяйстве; экономико-статистический – при проведении анализа обеспечения Украины энергетическими ресурсами и определении технического состояния предприятий, производящих электрическую энергию; экономико-аналитический метод – при проведении оценки экономической эффективности инвестиционного проекта, предусматривающего внедрение системы планово-предупредительных ремонтов по техническому состоянию в условиях действующей теплоэлектростанции.

Результаты исследования. Обосновано значение электрической энергии в национальном хозяйстве. Осуществлен анализ обеспечения Украины энергетическими ресурсами. Определено техническое состояние предприятий, производящих электрическую энергию и выявлены проблемы, с которыми они сталкиваются при планировании технического обслуживания и ремонтов. Установлена необходимость применения современных систем планирования технического обслуживания и ремонтов энергетического оборудования. Проведена оценка экономической эффективности инвестиционного проекта, предусматривающего внедрение системы планово-предупредительных ремонтов по техническому состоянию в условиях действующей теплоэлектростанции.

Научная новизна результатов исследования. Обоснование экономической эффективности внедрения современных методов планирования ремонтов в условиях энергетических предприятий.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования способствуют повышению уровня технического состояния и бесперебойности в работе энергетических предприятий. Они могут быть использованы на предприятиях энергетической отрасли.

Ключевые слова: теплоэлектростанция, электричество, планирование, ремонт, система, экономическая эффективность, термин окупаемости.

Malyuk O.S., Nesterenko I.Yu. SUBSTANTIATION OF ECONOMIC EFFICIENCY FOR INTRODUCTION OF MODERN METHODS OF PLANNING OF REPAIRS IN CONDITIONS OF ENERGY ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is consideration of the main problems related to the planning of maintenance and repairs of power equipment of energy enterprises and also substantiation of economic efficiency for the introduction of modern methods of planning of repairs at these enterprises.

Methodology of research. The general and special methods were used during the research study, such as: monographic - in substantiating the value of electric energy in the national economy; economics and statistics - in the analysis to ensure Ukraine's energy by resources and the determination of the technical condition of the enterprises producing electricity; economic and analytical method - when assessing the economic efficiency of the investment project for the introduction of a system of scheduled preventive maintenance on the technical condition in the terms of the existing thermal power plants.

Findings. Importance of electric energy in the national economy has been proved. The analysis of providing Ukraine with energy resources has been implemented. The technical condition of the enterprises producing electricity was determined and the challenges they face in planning maintenance and repairs were identified. The necessity for application of modern systems for planning maintenance service and repairs of power equipment has been established. The evaluation of the economic efficiency of the investment project for the introduction of a system for scheduled preventive maintenance on the technical condition in the terms of the existing thermal power plants has been conducted.

Originality. Scientific novelty of the results of the study is to substantiate the economic efficiency for introduction of modern methods of planning of repairs in conditions of energy enterprises.

Practical value. The obtained results of research contribute to improve the level of technical condition and continuity in the work of energy enterprises. They can be used at the enterprises of the energy industry.

Key words: thermal power station, electricity, planning, repair, system, economic efficiency, payback period.

Сапіґра С.О. СУТІСНО-ДЕФІНІТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ВИРОБНИЧОГО АУТСОРСИНГУ

Мета. Метою статті є проведення сутісно-дефінітивного дослідження міжнародного виробничого аутсорсингу в контексті глобальних ланцюгів доданої вартості.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано методи аналізу й синтезу, а також використано джерелознавчий підхід. На основі монографічного аналізу виявлено, що аутсорсинг як перспективний економічний інструмент за останні десятиліття набув значного розвитку в світовій економіці. Встановлено, що його значні трансформації та якісні зміни, викликані розвитком ІТ-технологій і глобалізаційними процесами, спричинили труднощі в однозначному розумінні його суті та функцій. Застосовано компаративний аналіз для визначення класифікаційних ознак аутсорсингу, які однозначно виокремлюють його з-поміж інших економічних явищ, схожих за багатьма параметрами. Виявлено, що на сьогодні це становить значну проблему

при застосуванні аутсорсингу в бізнес-середовищі не тільки для українських підприємств, а й для бізнесу з розвинених країн.

Результати дослідження. Проаналізовано відповідний понятійний апарат аутсорсингу, який використовується українськими, російськими та багатьма західними науковцями. Дослідження значеннєвої бази міжнародного аутсорсингу, як стратегічного інструменту інтеграції економіки в глобальними ланцюгами доданої вартості, довели, що це поняття помилково замінюється терміном «офшоринг», або «міжнародна фрагментація».

Наукова новизна результатів дослідження. Уперше доведено, що використані терміни мають відмінні характеристики, функції та ознаки. Також подано аргументовані доводи, у чому їхня різниця. Новизна використаного в статті підходу в тому, що сутність аутсорсингу розглядається в контексті глобальних ланцюгів доданої вартості.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення, тому можуть застосовуватися для вдосконалення діяльності виробничих підприємств України, їх ефективному виходу на міжнародні ринки. Правильне й однозначне розуміння аутсорсингу, а також його відмінності від інших економічних інструментів, може сприяти ефективній і неконфліктній співпраці українських та зарубіжних підприємств у виробничій сфері.

Ключові слова: глобальні ланцюги доданої вартості, міжнародний виробничий аутсорсинг, офшоринг, фрагментація, глобалізація, дефінітивний аналіз.

Сапигура С.А. СУЩОСТНО-ДЕФИНИТИВНОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРОИЗВОДСТВЕННОГО АУТСОРСИНГА

Цель. Целью статьи является проведение сущностно-дефинитивного исследования международного производственного аутсорсинга в контексте глобальных цепей добавленной стоимости.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели применены методы анализа и синтеза, а также использован источниковедческий подход. На основе монографического анализа выявлено, что аутсорсинг как перспективный экономический инструмент в последние десятилетия приобрел широкое развитие в мировой экономике. Установлено, что значительные трансформации и качественные изменения аутсорсинга, вызванные развитием ИТ-технологий и глобализационных процессов, стали причиной трудностей в однозначном понимании его сути и функций. Был применен компаративный анализ для определения классификационных признаков аутсорсинга, которые однозначно выделяют его среди других экономических явлений, похожих по многим параметрам. Выявлено, что на сегодня это представляет существенную проблему при применении аутсорсинга в бизнес-среде не только для украинских предпринимателей, но и для бизнеса из развитых стран.

Результаты исследования. Проанализирован соответствующий понятийный аппарат аутсорсинга, использующийся как украинскими и российскими, так и многими западными учеными. Новизна использованного в статье подхода в том, что сущность аутсорсинга рассматривается в контексте глобальных цепей добавленной стоимости. Исследование смысловой базы международного аутсорсинга, как стратегического инструмента интеграции экономики в глобальные цепи добавленной стоимости, доказало, что это понятие ошибочно подменяется термином «офшоринг», или «международная фрагментация».

Научная новизна результатов исследования. Впервые доказано, что эти термины имеют отличные характеристики, функции и признаки. Также представлены аргументированные доводы, в чем их разница.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования имеют как теоретическое, так и практическое значение, поэтому могут применяться для совершенствования деятельности производственных предприятий Украины, их эффективному выходу на международные рынки. Правильное и однозначное понимание аутсорсинга, а также его отличий от других экономических инструментов, может способствовать эффективному и неконфликтному сотрудничеству украинских и зарубежных предпринимателей в производственной сфере.

Ключевые слова: глобальные цепи добавленной стоимости, международный производственный аутсорсинг, офшоринг, фрагментация, глобализация, дефинитивный анализ.

Sapihura S.O. INTERNATIONAL MANUFACTURING OUTSOURCING NATURE AND TERMINOLOGY DEFINING

Purpose. The article is aimed at carrying research on nature and definition of international manufacturing outsourcing in the context of global value added chains.

Methodology of research. For the research carrying and having proper results, there have been applied such scientific theoretical methods as analysis, synthesis, and authentic resources reference approach. On the basis of monographic analysis it is found out that outsourcing, being a prospective economic instrument, has been experiencing for last decades outstanding development in global economy. It is found out that considerable transformations and changes in qualitative degree the phenomenon experienced, being rooted from IT-technologies development and globalization, have caused difficulties in reaching unambiguous understanding of its nature and functions. Comparative analysis has been applied for defining outsourcing classification features which falsify similarity among other blurred terms applied. It is stated that currently it poses a pressing problem for business not only for Ukrainian entities but also for business in developed countries in cases concerned outsourcing.

Findings. Corresponding terminology and definitions used by Ukrainian, Russian, and western scientists have been analyzed. The novelty of the article is in an approach to the notion of outsourcing applied through value added chains context. Research on meanings of international outsourcing as strategic instrument for integration of an economy into global value chains has come to evidence that the notion is falsely substituted by the terms of "offshoring", or "international fragmentation".

Originality. For the first time the terms are proved to have distinguishing characteristics, functions, and features. Moreover, strong arguments on their distinction are given.

Practical value. The results of the research have theoretical and practical use, therefore they are believed to be used for improving manufacturing activity by Ukrainian companies, and for entering foreign markets. Comprehensive and unambiguous understanding of outsourcing and distinction between other economic instruments can contribute effective and non-controversial cooperation between Ukrainian and foreign manufacturing companies.

Key words: global value-added chains, international manufacturing outsourcing, offshoring, fragmentation, globalization, definition analysis.

Шелест Т.М. ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ СТЕЙКХОЛДЕР-МЕНЕДЖМЕНТУ НА РИНКУ ПІДГОТОВКИ МОРЯКІВ

Мета: Економічне обґрунтування можливостей впровадження інструментів стейкхолдер-менеджменту у діяльність судноплавних компаній і вищих морських навчальних закладів в процесі підготовки моряків.

Методика дослідження: В процесі дослідження використано наступні методи: аналіз наукових праць вчених, зарубіжний досвід та синтез методів стратегічного менеджменту в умовах кризи і глобалізації (для оцінки передумов застосування стейкхолдер-менеджменту ВМНЗ і визначення передумов застосування засобів підвищення якості підготовки кадрів для судноплавних компаній).

Результати дослідження: В статті досліджені передумови застосування новітніх засобів менеджменту на ринку підготовки моряків, дано визначення поняття стейкхолдер-менеджмент і визначено умови застосування засобів підвищення якості підготовки кадрів для судноплавних компаній. Проаналізована потреба у технічних засобах тренажерно-практичної підготовки студентів вищих морських навчальних закладів (ВМНЗ), витрати на таку матеріально технічну базу та питання фінансування оновлення тренажерних центрів ВМНЗ.

Наукова новизна результатів дослідження: вперше запропоновано використання інструментів стейкхолдер-менеджменту у взаємовідносинах СК і ВМНЗ в процесі підготовки моряків; вперше здійснено аналіз стейкхолдерів ринку підготовки моряків та їх класифікацію за двома основними підходами: за ступенем впливу на ринок підготовки моряків та в залежності від приналежності до ВМНЗ.

Практична значущість результатів дослідження: розроблені в дослідженні підходи направлені на використання інструментів стейкхолдер-менеджменту у взаємовідносинах СК і ВМНЗ з метою взаємного управління вимогами, що дозволить стейкхолдерам ефективніше досягати цілей розвитку.

Ключові слова: ринок підготовки моряків, Конвенція з підготовки, дипломування і несення вахти, вищі морські навчальні заклади, матеріально-технічна база, стейкхолдери, стейкхолдер-менеджмент.

Шелест Т.М. ПРЕДПОСЫЛКИ ПРИМЕНЕНИЯ СТЕЙКХОЛДЕР-МЕНЕДЖМЕНТА НА РЫНКЕ ПОДГОТОВКИ МОРЯКОВ

Цель: Экономическое обоснование возможностей внедрения инструментов стейкхолдер-менеджмента в деятельность судоходных компаний и высших морских учебных заведений в процессе подготовки моряков.

Методика исследования: В процессе исследования использованы следующие методы: анализ научных трудов ученых, зарубежный опыт и синтез методов стратегического менеджмента в условиях кризиса и глобализации (для оценки предпосылок применения стейкхолдер-менеджмента ВМУЗ и определения предпосылок применения средств повышения качества подготовки кадров для судоходных компаний).

Результаты исследования: В статье исследованы предпосылки применения новейших средств управления на рынке подготовки моряков, дано определение стейкхолдер-менеджмента и определены условия применения средств повышения качества подготовки кадров для судоходных компаний. Проанализирована потребность в технических средствах тренажерно-практической подготовки студентов высших морских учебных заведений (ВМУЗ), расходы на такую материально-техническую базу и вопросы финансирования обновления тренажерных центров ВМУЗ.

Научная новизна результатов исследования.: впервые предложено использование инструментов стейкхолдер – менеджмента во взаимоотношениях СК и ВМУЗ в процессе подготовки моряков; впервые осуществлен анализ стейкхолдеров рынке подготовки моряков и их классификацию по двум основным подходам: степени влияния на рынок подготовки моряков и в зависимости от принадлежности к ВМУЗ.

Практическая значимость результатов исследования: разработаны в исследовании подходы, направлены на использование инструментов стейкхолдер – менеджмента во взаимоотношениях СК и ВМУЗ с целью взаимного управления требованиями, что позволит стейкхолдерам эффективнее достигать целей развития.

Ключевые слова: рынок подготовки моряков, Конвенция по подготовке, дипломированию и несению вахты, высшие морские учебные заведения, материально-техническая база, стейкхолдеры, стейкхолдер-менеджмент.

Shelest T.M. PREREQUISITES FOR APPLYING STAKEHOLDER MANAGEMENT ON THE MARKET FOR TRAINING OF SEAFARERS

Purpose. The aim of the article is substantiation of the possibilities for introducing tools of stakeholder management in the activity of shipping companies (SC) and higher maritime educational institutions in the process for training of seafarers.

Methodology of research. The following methods were used in the research process: analysis of scientific works of scientists, international experience and synthesis of methods for strategic management in times of crisis and globalization (to assess preconditions of applying stakeholder management at higher maritime educational institutions and determination of preconditions for application of quality improvement training for shipping companies).

Findings. The prerequisites for applying modern means of management on the market for training of seafarers were examined in the article, the definition for the concept of stakeholder management was given and conditions for application means of improving the quality of personnel training for shipping companies have been determined.

The need for technical equipment of fitness and practical training students of higher maritime educational institutions (HMEI), the cost for such material and technical base and the issue of financing in order to update training centers for higher maritime educational institutions has been analyzed.

Originality. The first time was proposed the use of tools for stakeholder management in relationship between SC and HMEI in the process of training of seafarers; the first time was analyzed market stakeholders training of seafarers and their classification according to two main approaches: by the degree of impact on the market for training of seafarers and depending on the membership of higher maritime educational institutions.

Practical value. Developed approach in the research aimed at the use of tools for stakeholder-management in relationship between SC and HMEI in order to the mutual requirements of management that will allow stakeholders effectively to achieve development objectives.

Key words: market for training of seafarers, the Convention on training, certification and watch keeping, higher maritime education institutions, material and technical base, stakeholders, stakeholder management.

Черкашина К.Ф., Олійник Д.А. АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ ЯК НАПРЯМОК АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ

Мета статті полягає у проведенні аналізу фінансових результатів банківської системи України, а також розробці теоретичних і практичних рекомендацій щодо підвищення рентабельності банків в Україні.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовано: статистичні методи - для аналізу динаміки фінансових результатів та структури доходів та витрат банківської системи, методи системного аналізу - для ретроспективного аналізу даних банківської системи України впродовж 2008-2015 рр.

Результати дослідження. На основі проведеного аналізу динаміки обсягів прибутків та збитків банків України впродовж 2008-2015 рр. визначено, що у більшості банківських установ є надвисокі обсяги резервів під активні операції, що обумовлено високою часткою у їх портфелях проблемної заборгованості. Виявлено, що найбільший збиток за результатами 2015 року отримав АТ «ВТБ Банк» (16,261 млрд. грн.), який знаходиться на 12 місці за обсягом активів. Також у десятку банків, що отримали найбільший збиток, входять АТ «Укрсоцбанк», «Укрексімбанк», АТ «Промінвестбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль» та АТ «Сбербанк Росії».

Наукова новизна результатів дослідження. На основі аналізу фінансового результату банків як самостійних одиниць, так і у розрізі певних груп банків зроблено висновки стосовно того, яка з груп є найбільш стійкою. Визначено закономірність щодо рівня прибутковості банків в залежності від їх розмірів.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності комерційних банків, а також у подальших наукових дослідженнях за даною проблемою.

Ключові слова: прибуток банку, рентабельність, банківська система, фінансовий результат, активи банку.

Черкашина К.Ф., Олійник Д.А. АНАЛИЗ ПРИБЫЛЬНОСТИ БАНКОВ В УКРАИНЕ И СПОСОБОВ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ АНТИКРИЗИСНОЙ ПОЛИТИКИ

Цель статьи заключается в проведении анализа финансовых результатов банковской системы Украины, а также разработке теоретических и практических рекомендаций по повышению рентабельности украинских банков.

Методика исследования. В процессе исследования применены: статистические методы – для анализа динамики финансовых результатов и структуры доходов и расходов банковской системы, методы системного анализа - для ретроспективного анализа данных банковской системы Украины на протяжении 2008-2015 гг.

Результаты исследования. Проанализирована динамика и объемы доходов и убытков банков Украины на протяжении 2008-2015 гг. На основе анализа структуры доходов и расходов банков было определено, что большинство банковских учреждений присущи сверхвысокие объемы резервов под активные операции, что обусловлено высокой долей в их портфелях проблемной задолженности. Выявлено, что наибольший ущерб по результатам 2015 получил АО «ВТБ Банк» (16,261млрд., грн.), который находится на 12 месте по объему активов. Также в десятку банков, получивших наибольший ущерб, входят АО «Укрсоцбанк», «Укрэксімбанк», АО «Промінвестбанк», АО «Ощадбанк», АО «Райффайзен Банк Аваль» и АО «Сбербанк России».

Научная новизна результатов исследования. На основе анализа финансового результата банков как самостоятельных единиц, так и в разрезе определенных групп банков сделаны выводы о том, какая из групп является наиболее устойчивой. Определена закономерность по уровню доходности банков в зависимости от их размеров.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности коммерческих банков, а также в дальнейших научных исследованиях по данной проблеме.

Ключевые слова: прибыль банка, рентабельность, банковская система, финансовый результат, активы банка.

Cherkashyna K.F., Oliinyk D.A. ANALYSIS OF PROFITABILITY OF BANKS IN UKRAINE AND METHODS OF ITS INCREASE AS A DIRECTION OF ANTI-CRISIS POLICY

The purpose of the article is to analyze the financial results of the banking system of Ukraine, as well as to develop theoretical and practical recommendations on improving the profitability of Ukrainian banks.

Methodology of research. The study applied: statistical methods to analyze the dynamics of financial results of the banking system, bank income and expense structure, retrospective analysis of the banking system of Ukraine during 2008-2015.

Findings. The paper analyzed dynamics and volume of profit and losses of Ukrainian banks during the 2008-2015. The analysis of the structure of the banks revenues and expenses showed that most banks have extremely high volumes of allowance for loans and lease losses due to the important weight of non-performing loans in the bank portfolio.

The study found that JSC "VTB Bank" reported the biggest loss in 2015 (16.261 billion. UAH.), located on the 12th place in terms of assets. Also in the top ten banks that reported the biggest losses, are JSC "Ukrsotsbank", "Ukreximbank", JSC "Prominvestbank", JSC "Savings Bank", JSC "Raiffeisen Bank Aval" and JSC "Sberbank of Russia".

Originality. Based on the analysis of the financial results of banks as independent units, and in the context of certain groups of banks It was found which group is the most stable based on the analysis of the financial results of banks as independent units, and as a part of groups of banks. It was revealed that banks' profitability level depends on their size.

The practical value. The research results can be used in the practice of commercial banks, as well as subsequent research on this issue.

Key words: bank profit, profitability, the banking system, financial result, the bank's assets.

Костецкий Я.І. ЛІЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Мета. Оцінка сучасних тенденцій лізингової діяльності і визначення ролі лізингу в інвестиційному механізмі інноваційного розвитку підприємств АПК.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались такі наукові методи дослідження: аналізу та синтезу, індукції та дедукції – при вивченні напрямів формування ринку лізингових послуг; порівняння – при аналізі лізингових операцій та визначенні переваг фінансового лізингу як альтернативи фінансування інвестиційних проектів кредитуванням; системного підходу – при встановленні ролі фінансового лізингу в модернізації виробництва, оновлення обладнання та технологій агропромислового комплексу.

Результати дослідження. Здійснено оцінку сучасного стану, проблем та перспектив розвитку лізингових послуг підприємств АПК, розроблено заходи щодо їх вдосконалення у сучасних умовах. Доведено, що при зношенні основного капіталу сільськогосподарських підприємств понад 50 % та відсутності власних коштів для його оновлення необхідно здійснювати пошук нетрадиційних форм його фінансування. Встановлено, що лізингова діяльність в умовах недостатності власних коштів, обмеженості банківських послуг, відсутності бюджетного фінансування інноваційної діяльності сприятиме аграрним підприємствам здійснювати ефективне оновлення виробничих засобів. Вивчено особливості лізингових відносин у країнах Західної Європи, визначено основні чинники, що впливають на розвиток лізингової діяльності в Україні.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до обґрунтування напрямів застосування лізингового бізнесу в підприємствах агропромислового виробництва, визначено шляхи підвищення його ефективності.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми інвестиційно-інноваційного забезпечення діяльності підприємств агропромислового виробництва. Вони можуть бути використані у різних за розмірами господарствах.

Ключові слова: аграрний сектор, інвестиції, сільськогосподарські підприємства, лізинг, фінансовий лізинг.

Костецкий Я.И. ЛИЗИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Цель. Оценка современных тенденций лизинговой деятельности и определение роли лизинга в инвестиционном механизме инновационного развития предприятий АПК.

Методика исследования. В процессе исследования использовались такие научные методы исследования: анализа и синтеза, индукции и дедукции – при изучении направлений формирования рынка лизинговых услуг; сравнения – при анализе лизинговых операций и определении преимуществ финансового лизинга как альтернативы финансирования инвестиционных проектов кредитованием; системного подхода – при установлении роли финансового лизинга в модернизации производства, обновлении оборудования и технологий агропромышленного комплекса.

Результаты исследования. Осуществлено оценку современного состояния, проблем и перспектив развития лизинговых услуг предприятий АПК, разработаны мероприятия по их совершенствованию в современных условиях. Доказано, что при износе основного капитала сельскохозяйственных предприятий более 50% и отсутствии собственных средств для его обновления необходимо осуществлять поиск нетрадиционных форм его финансирования. Установлено, что лизинговая деятельность в условиях недостаточности собственных средств, ограниченности банковских услуг, отсутствия бюджетного финансирования инновационной деятельности будет способствовать аграрным предприятиям осуществлять эффективное обновление производственных средств. Изучены особенности лизинговых отношений в странах Западной Европы, определены основные факторы, влияющие на развитие лизинговой деятельности в Украине.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к обоснованию направлений применения лизингового бизнеса в предприятиях агропромышленного производства, определены пути повышения его эффективности.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы инвестиционно-инновационного обеспечения деятельности предприятий агропромышленного производства. Они могут быть использованы в различных по размерам хозяйствах.

Ключевые слова: аграрный сектор, инвестиции, сельскохозяйственные предприятия, лизинг, финансовый лизинг.

Kostetskiy Ya.I. LEASING AS A TOOL FOR INVESTMENT AND INNOVATION DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

Purpose. The aim of the article is the assessment of current trends of leasing activity and defining the role of leasing in investment mechanism of innovation development of enterprises of AIC.

Methodology of research. The following research methods were used in research process: analysis and synthesis, induction and deduction – in studying the directions of forming the leasing services market; comparison – in the analysis of leasing transactions and identifying the benefits of financial leasing as an alternative financing investment projects by crediting; systems approach – while establishing a role of financial leasing in production modernization, updating equipment and technology of agro-industrial complex.

Findings. The estimation of the current state, problems and prospects for the development of leasing services of enterprises of AIC has been conducted; measures for their improvement in current conditions have been developed.

It has been proved that it is necessary to search for non-traditional forms of its financing when worn of fixed capital of agricultural enterprises over 50% and the absence of its own funds for its update. It is established that the leasing activity in terms of lack of own funds, limited of banking services, lack of budget financing of innovation activity will help agricultural enterprises to implement effective upgrade of production means. The features of leasing relations in Western European countries were studied, the main factors were determined affecting the development of leasing activity in Ukraine.

Originality. Comprehensive approach for substantiation of directions in the use of leasing business at the enterprises of agro-industrial production was used; the ways to improve its efficiency were determined.

Practical value. The obtained results of research aimed at solving the problem of investment and innovation providing activity of the enterprises of agro-industrial production. They can be used in different size farms.

Key words: agricultural sector, investments, agricultural enterprises, leasing, financial leasing.

Шеленко Д.І., Жук О.І., Баланюк С.І. МЕНЕДЖМЕНТ ТОРГОВЕЛЬНО-БІРЖОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Мета. Метою статті є оцінка стану та визначення проблем і особливостей управління торговельно-біржовою діяльністю, а також обґрунтування найважливіших елементів, від яких залежить саме процес управління торговельно-біржовою діяльністю.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано наступні методи: систематизації – для узагальнення наявних підходів до управління торговельно-біржовою діяльністю, аналізу та синтезу – для визначення сутності торговельно-біржової діяльності, абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень і формування висновків та пропозицій.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі акти України, публікації вітчизняних та закордонних вчених-економістів.

Результати дослідження. У статті встановлено проблеми та особливості управління торговельно-біржовою діяльністю, а також висвітлено досвід управління діяльністю товарних бірж в різних країнах. Виявлено, що управління діяльністю товарних бірж здійснюється у двох основних формах: державне управління й самоврядування. Виділено найважливіші елементи які впливають на управління торговельно-біржової діяльності це – системний підхід та політика ціноутворення. Для оцінки стану та визначення проблем в статті наведено законодавче розкриття змісту категорії: “управління торговельно-біржовою діяльністю”.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення торговельно-біржової діяльності та створення єдиної правової основи для функціонування товарних бірж.

Практична значущість результатів дослідження. Одержані результати досліджень можуть бути використані при дослідженні критеріального підходу до можливостей кожного регіону у проведенні торговельної та біржової діяльності та визначення напрямів подальшого розвитку і підвищення їх ефективності.

Ключові слова: управління, торговельна діяльність, біржова діяльність, торговельно-біржова діяльність.

Шеленко Д.И., Жук О.И., Баланюк С.И. МЕНЕДЖМЕНТ ТОРГОВО-БИРЖЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Цель. Целью статьи является оценка состояния и определение проблем и особенностей управления торгово-биржевой деятельностью, а также обоснование важнейших элементов, от которых зависит сам процесс управления торгово-биржевой деятельностью.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: систематизации – для обобщения имеющихся подходов к управлению торгово-биржевой деятельностью, анализа и синтеза – для определения сущности торгово-биржевой деятельности, абстрактно-логический метод – для обобщения теоретических положений и формулирование выводов и предложений.

Информационной базой исследования стали законодательные акты Украины, публикации отечественных и зарубежных ученых-экономистов.

Результаты исследования. В статье установлены проблемы и особенности управления торгово-биржевой деятельностью, а также освещен опыт управления деятельностью товарных бирж в разных странах. Выведено, что управление деятельностью товарных бирж осуществляется в двух основных формах:

государственное управление и самоуправление.

Выделены важнейшие элементы, которые влияют на управление торгово-биржевой деятельности это – системный подход и политика ценообразования.

Для оценки состояния и определения проблем в статье приведены законодательное раскрытие содержания категории: “управление торгово-биржевой деятельностью”.

Научная новизна результатов исследования. Обоснована необходимость совершенствования нормативно-правового обеспечения торгово-биржевой деятельности и создания единой правовой основы для функционирования товарных бирж.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследований могут быть использованы при исследовании критериального подхода к возможностям каждого региона в проведении торговой и биржевой деятельности и определение направлений дальнейшего развития и повышения их эффективности.

Ключевые слова: управления, торговая деятельность, биржевая деятельность, торгово-биржевая деятельность.

Shelenko D.I., Zhuk O.I., Balaniuk S.I. MANAGING COMMODITY AND EXCHANGE ACTIVITIES

Purpose. The purpose of this paper is to assess the status and definition of the problems and features of managing trade and exchange activities, as well as grounding the most important elements that affect the very process of managing and exchange activities.

Methodology of research. The study used the following methods: systematization to summarize existing approaches to managing trade and exchange activities, analysis and synthesis – to determine the nature of trade and exchange activities, abstract and logical method for the generalization of theoretical principles and forming conclusions and proposals.

The information bases for the investigation were the laws of Ukraine, publications of domestic and foreign scientists and economists.

Findings. The article defines the problems and features of managing trade and exchange activities, as well as management of commodity exchanges in different countries.

It has been determined that viewing management the problem of determining the place in of each element of the trade and exchange activities is essential. It has been proved that the management of activity of commodity exchanges is carried out in two main forms: public administration and self-government.

It has been selected the most important elements that affect the management of trade and exchange activities this is a systemic approach and pricing policy.

To assess the status and identify problems the disclosure of the contents of category: “management of commodity and exchange activities” have been given in this article.

Originality. The necessity of improving the normative and-legal support of trade exchange activities, and the creation of a unified legal framework for the functioning of commodity exchanges has been grounded.

Practical value. The obtained results can be used to study the criterial approach to the needs of each region for commodity and exchange activities and identify areas for further development and increase of their efficiency.

Key words: management, trading activity, stock activity, commodity and exchange activities.

Коробкова О.М. СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МИТНИХ ПОСЛУГ

Мета. Узагальнення і подальший розвиток теоретичних положень щодо економічної сутності митних послуг та здійснення класифікації митних послуг.

Методика дослідження. Дослідження виконувалися на основі використання різних методів і методичних підходів, зокрема: аксіоматичного методу – для визначення сутності поняття митні послуги; абстрактно-логічного – для вивчення літературних джерел, узагальнення теоретичних аспектів та формування кінцевих висновків, системного аналізу – для встановлення структурних зв'язків між елементами досліджуваної системи.

Результати дослідження. Проведено огляд літературних джерел з досліджуваної проблеми. Узагальнено різні трактування теоретичних положень щодо визначення економічної сутності митних послуг. Обґрунтовано сутність поняття «митна послуга» і запропоновано авторське визначення цього поняття з позиції системного поєднання державної та комерційної складової. На основі дослідження специфіки надання митних послуг визначені основні критерії класифікації даної категорії та сформовано класифікацію митних послуг.

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено змістовне тлумачення поняття “митна послуга”, що, на відміну від існуючого, викладено з позиції системного поєднання державної та комерційної складової.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження створюють теоретичну та методичну базу вдосконалення механізму регулювання митної брокерської діяльності. Вони можуть бути використані при організації семінарів та доповідей, курсів підвищення кваліфікації митних брокерів.

Ключові слова: посередницька послуга; митні послуги, фіскальні органи, митні брокери.

Коробкова Е.Н. СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ТАМОЖЕННЫХ УСЛУГ

Цель. Обобщение и дальнейшее развитие теоретических положений по экономической сущности таможенных услуг и осуществления классификации таможенных услуг.

Методика исследования. Исследования выполнялись на основе использования различных методов и методических подходов, в частности: аксиоматического метода – для определения сущности понятия таможенные услуги; абстрактно-логического – для изучения литературных источников, обобщение теоретических

аспектов и формирования конечных выводов, системного анализа - для установления структурных связей между элементами исследуемой системы.

Результаты исследования. Проведен обзор литературных источников по исследуемой проблеме. Обобщены различные трактовки теоретических положений по определению экономической сущности таможенных услуг. Обосновано сущность понятия «таможенная услуга» и предложено авторское определение этого понятия с позиции системного сочетания государственной и коммерческой составляющей. На основе исследования специфики предоставления таможенных услуг определены основные критерии классификации данной категории и сформировано классификацию таможенных услуг.

Научная новизна результатов исследования. Разработано содержательное толкование понятия «таможенная услуга», что, в отличие от существующего, изложено с позиции системного сочетания государственной и коммерческой составляющей.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования создают теоретическую и методическую базу совершенствования механизма регулирования таможенной брокерской деятельности. Они могут быть использованы при организации семинаров и докладов, курсов повышения квалификации таможенных брокеров.

Ключевые слова: посредническая услуга; таможенные услуги, фискальные органы, таможенные брокеры.

Korobkova O.M. ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CUSTOMS SERVICES

Purpose. The aim of the article is generalization and further development of theoretical positions regarding the economic substance of customs services and the implementation of classification of customs services.

Methodology of research. Research carried out on the basis of the use of different methods and methodological approaches, including: axiomatic method – to determine the nature of the concept of customs services; abstract logical – to study literature sources, generalizations of theoretical aspects and formation of final conclusions, systems analysis – for the establishment of structural links between elements of the researched system.

Findings. The review of the literature on the researched topic was conducted. Different interpretations of theoretical positions to determining the economic essence of customs services have been generalized.

Originality. Meaningful interpretation of the term “customs service” that, unlike the existing one, set out from the position of system combining public and commercial component has been developed. The basic criteria for the classification of this category have been determined and classification of customs services has been formed on the basis of research the specific provision of customs services.

Practical value. The obtained results of the research provide theoretical and methodological basis to improve the mechanism regulating customs brokerage. They can be used for organization of seminars and presentations, training courses for customs brokers.

Key words: intermediation services, customs services, fiscal authorities, customs brokers.

Усатенко О.В. МЕТОДИКА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВИПУСКУ ТА ПЕРВИННОГО РОЗМІЩЕННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ВЕНЧУРНИХ ФОНДІВ

Мета. Метою статті є удосконалення методики бухгалтерського обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів венчурних фондів шляхом вивчення існуючої методики та запропоновання пропозицій щодо її удосконалення.

Методика дослідження. Методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення теорії бухгалтерського обліку, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з обліку інститутів спільного інвестування та обліку цінних паперів. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Методи теоретичного узагальнення, групування, порівняння, логіки, системного аналізу використано для вивчення існуючої методики обліку випуску та первинного розміщення цінних паперів; метод інституціонального аналізу – для виявлення взаємозв'язків між організаційно – правовими формами та напрямками функціонування венчурних фондів; метод моделювання – для розробки концептуальної схеми методики бухгалтерського обліку випуску та розміщення акцій венчурного фонду.

Результати дослідження. Визначена необхідність ведення окремо обліку статутного капіталу, сформованого за рахунок внесків засновників венчурного фонду, та окремо обліку статутного капіталу, сформованого за рахунок інвестиційних вкладів учасників венчурного фонду. Запропонована методика обліку випуску акцій венчурних фондів із застосуванням одного з аналітичних рахунків до рахунку «Статутний капітал», а також методика обліку розміщення акцій шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб за розрахунковою вартістю за трьома варіантами.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропонована методика обліку випуску акцій із застосуванням одного з аналітичних рахунків до рахунку «Статутний капітал», а також методика обліку розміщення акцій шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб за розрахунковою вартістю за трьома варіантами.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на надання більш детальної та аналітичної інформації стосовно процесу формування власності венчурного фонду, обсягу прав учасників, тобто інформації про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності венчурного фонду, діяльність якого пов'язана з високим рівнем ризику.

Ключові слова: венчурний фонд, цінні папери, акції, інвестиційні сертифікати, методика бухгалтерського обліку, ризик.

Усатенко О.В. МЕТОДИКА БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ВЫПУСКА И ПЕРВИЧНОГО РАЗМЕЩЕНИЯ ЦЕННЫХ БУМАГ ВЕНЧУРНЫХ ФОНДОВ

Цель. Целью статьи является усовершенствование методики бухгалтерского учета выпуска и первичного размещения ценных бумаг венчурных фондов путем изучения существующей методики и внесения предложений по ее совершенствованию.

Методика исследования. Методологическую основу исследования составляют фундаментальные положения теории бухгалтерского учета, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по учету институтов совместного инвестирования и учета ценных бумаг. Для достижения поставленной цели использованы общенаучные и специальные методы познания. Методы теоретического обобщения, группировки, сравнения, логики, системного анализа использованы для изучения существующей методики учета выпуска и первичного размещения ценных бумаг; институционального анализа – для выявления взаимосвязей между организационно – правовыми формами и направлениями функционирования венчурных фондов; метод моделирования – для разработки концептуальной схемы методики бухгалтерского учета выпуска и размещения акций венчурного фонда.

Результаты исследования. Определена необходимость ведения отдельно учета уставного капитала, сформированного за счет взносов учредителей венчурного фонда, и отдельно учета уставного капитала, сформированного за счет инвестиционных вкладов участников венчурного фонда. Предложенная методика учета выпуска акций венчурных фондов с применением одного из аналитических счетов к счету «Уставный капитал», а также методика учета размещения акций путем непосредственного предложения ценных бумаг заранее определенному кругу лиц по расчетной стоимости по трем вариантам.

Научная новизна результатов исследования. Предложенная методика учета выпуска акций с применением одного из аналитических счетов к счету «Уставный капитал», а также методика учета размещения акций путем непосредственного предложения ценных бумаг заранее определенному кругу лиц по расчетной стоимости по трем вариантам.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на предоставление более подробной и аналитической информации относительно процесса формирования собственности венчурного фонда, объема прав участников, то есть информации о формировании и использовании собственного капитала как финансовой основы деятельности венчурного фонда, деятельность которого связана с высоким уровнем риска.

Ключевые слова: венчурный фонд, ценные бумаги, акции, инвестиционные сертификаты, методика бухгалтерского учета, риск.

Usatenko O.V. THE METHOD OF ACCOUNTING ISSUE AND INITIAL PLACEMENT OF SECURITIES OF VENTURE FUNDS

Purpose. The purpose of the article is to improve methods of accounting issue and initial placement of securities of venture capital funds by examining existing methodologies and proposing suggestions for its improvement.

Methodology of research. The fundamental principles of the theory of accounting, scientific works of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on accounting for joint investment institutions and securities accounting are the methodological basis of research.

General scientific and special methods of cognition were used to achieve this goal. The methods of theoretical generalization, grouping, comparison, logical, systematic analysis were used to study the existing methods of accounting issue and initial placement of securities; method of institutional analysis – to identify relationships between organizational and legal forms and areas for functioning venture capital funds; modeling method – to develop a conceptual framework of accounting method issue and placement of shares of venture capital fund.

Findings. The necessity of maintaining separate accounting of authorized capital that was formed by contributions from the founders of venture capital fund and separate of accounting of the authorized capital, formed by investment deposits of participants of venture fund has been determined. The proposed method of accounting issuing shares with the use of one of the analytical accounting to account “The authorized capital” and the method of calculation by direct public offering of securities offers predefined number of persons at their calculated value according to three options.

Originality. The proposed method of accounting issuing shares with the use of one of the analytical accounting to account “The authorized capital” and the method of calculation by direct public offering of securities offers predefined number of persons at their calculated value according to three options.

Practical value. The obtained results of research are aimed at providing more detailed and analytical information regarding the process of forming a venture capital fund property, the scope of rights of participants, that information on the formation and use of equity capital as a financial basis for activity of venture capital fund, whose activity is linked to the high level of risk.

Key words: venture fund, securities, shares, investment certificates, method of accounting, risk.

Ібатуллін М.І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ В ТВАРИННИЦТВІ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення статистичного обліку тваринництва

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовувались такі методи і прийоми економічних досліджень: економіко-статистичний, монографічний, порівнянь – для обґрунтування методичних підходів щодо удосконалення основних форм статистичного обліку тваринництва з метою повного відображення всіх явищ, які

відбуваються в тваринницькій галузі; абстрактно-логічний, експериментальний, розрахунково-конструктивний, соціологічний - для формування об'єктивного відображення статистичної інформації шляхом розділення каналу збуту «реалізація за іншими каналами» на дві складові: «реалізація підприємницьким структурам» і «надходження на власні переробні підприємства».

Результати дослідження. Запропоновано методичні підходи щодо удосконалення основних форм статистичного обліку тваринництва з метою повного відображення всіх явищ, які відбуваються в тваринницькій галузі. Для об'єктивного відображення статистичної інформації обґрунтовано доцільним розділити канал збуту «реалізація за іншими каналами» на дві складові: «реалізація підприємницьким структурам» і «надходження на власні переробні підприємства».

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано теоретичні підходи до обґрунтування трактування понять «приріст» та «приплід» шляхом впровадження для розрахунку ваги приплоду нормативної ваги з врахуванням породи, віку матки; виключення приросту живої маси молодняка, приросту осіменених телиць.

Практична значущість результатів дослідження. Запропоновано для аграрних формувань і сільських домогосподарств здійснювати сільськогосподарський перепис тваринництва, що забезпечить об'єктивність відображення стану сільського господарства і його галузі та тваринництва зокрема. Результати дослідження доцільно використовувати в сільськогосподарських формуваннях.

Ключові слова: тваринництво, статистичний облік, звітність, сільськогосподарське підприємство, сільське домогосподарство.

Ибатуллин М.И. ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТАТИСТИЧЕСКОГО УЧЕТА В ЖИВОТНОВОДСТВЕ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по совершенствованию статистического учета животноводства.

Методика исследования. В процессе исследования применялись такие методы и приемы экономических исследований: экономико-статистический, монографический, сравнений – для обоснования методических подходов по совершенствованию основных форм статистического учета животноводства с целью полного отражения всех явлений, происходящих в животноводческой отрасли; абстрактно-логический, экспериментальный, расчетно-конструктивный, социологический – для формирования объективного отражения статистической информации путем разделения канала сбыта «реализация по другим каналам» на две составляющие: «реализация предпринимательским структурам» и «поступления на собственные перерабатывающие предприятия».

Результаты исследования. Предложены методические подходы по совершенствованию основных форм статистического учета животноводства с целью полного отражения всех явлений, происходящих в животноводческой отрасли. Для объективного отражения статистической информации обоснованно целесообразным разделить канал сбыта «реализация по другим каналам» на две составляющие: «реализация предпринимательским структурам» и «поступления на собственные перерабатывающие предприятия».

Научная новизна результатов исследования. Предложены теоретические подходы к обоснованию трактовки понятий «прирост» и «приплод» путем внедрения для расчета веса приплода нормативного веса с учетом породы, возраста матки, исключения прироста живой массы молодняка, прироста телок.

Практическая значимость результатов исследования. Предложено для аграрных формирований и сельских домохозяйств осуществлять сельскохозяйственной переписи животноводства, что обеспечит объективность отражения состояния сельского хозяйства и его отрасли и животноводства в частности. Результаты исследования целесообразно использовать в сельскохозяйственных формированиях.

Ключевые слова: животноводство, статистический учет, отчетность, сельскохозяйственное предприятие, сельское домохозяйство.

Ibatullin M.I. ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE IMPROVEMENT OF STATISTICAL ACCOUNTING IN LIVESTOCK

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical, methodological provisions and practical recommendations for the improvement of statistical accounting of livestock.

Methodology of research. The following methods and techniques of economic research were used during the study, economic and statistical, monographic, comparisons – to substantiate methodological approaches for improving basic forms of statistical accounting of livestock to fully displaying all events that occur in the livestock sector; abstract and logical, experimental, settlement and structural, sociological – to form an objective reflection of statistical information by dividing sales channel “the realization by the other channels” into two components: “implementation of business structures” and “income on their own processing enterprises”.

Findings. The methodological approaches to improving basic forms of statistical accounting of livestock to fully displaying all events that occur in the livestock industry were proposed. It has been substantiated that for properly reflecting statistical information is appropriate to divide the distribution channel “the realization by the other channels” into two components: “implementation of business structures” and “income on their own processing enterprises”.

Originality. A theoretical approaches to substantiation for the interpretation of the concepts of “growth” and “offspring” through the introduction for calculating weight of offspring of normative weight considering species, age of the uterus; exception of live weight of calves, growth of insemination of heifers.

Practical value. It has been proposed to carry out agricultural livestock census which ensures objectivity displaying the status of agriculture and its sector and particular livestock. Results of the study should be used in agricultural formations

Key words: livestock, statistical accounting, reporting, agricultural enterprise, rural household.

Копотієнко Т.Ю. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ВИТРАТ У МЕРЕЖАХ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних та прикладних аспектів обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему загальних і спеціальних методів, зокрема: економіко-статистичний – при виявленні і визначенні показників основних компонентів обліково-аналітичного забезпечення аудиту в мережах ресторанного господарства; економіко-аналітичний – при визначенні ролі, значення та основних критеріїв якості обліково-аналітичної інформації, а також при встановленні основних проблем формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства.

Результати дослідження. Встановлено, що важливою умовою проведення внутрішнього аудиту у мережах ресторанного господарства є обліково-аналітичне забезпечення цього процесу. Виявлено, що основними компонентами обліково-аналітичного забезпечення є бухгалтерська (дані бухгалтерського, управлінського, податкового та статистичного обліку) та аналітична інформація (дані бухгалтерського обліку, оброблені методами економічного аналізу та аналітичні процедури, які є частиною методології внутрішнього аудиту і виконуються внутрішнім аудитором, а також комплекс заходів щодо забезпечення належних умов для створення цієї інформації). Визначені роль та значення обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства.

Визначено основні критерії якості обліково-аналітичної інформації – своєчасність, точність, повнота, корисність і економічність, а також встановлено основні проблеми, які супроводжують формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат у мережах підприємств ресторанного господарства (невідповідність обліково-аналітичного забезпечення визначеним критеріям її якості, високий ризик спотворення інформації в центрах відповідальності, відсутність системного підходу до вивчення обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат).

Наукова новизна результатів дослідження. Розроблено структурно-логічну схему формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах підприємств ресторанного господарства. Схема враховує основні центри формування витрат у рамках ключових бізнес-процесів підприємств ресторанного господарства, а також інформаційні потоки в мережах ресторанів.

Практична значущість результатів дослідження. Запропонований системний підхід до формування обліково-аналітичного забезпечення внутрішнього аудиту витрат в мережах ресторанів підвищить надійність аудиторських доказів і результатів такого контролю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці автоматизованої програми внутрішнього аудиту.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, внутрішній аудит витрат, мережа підприємств ресторанного господарства.

Копотієнко Т.Ю. УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА РАСХОДОВ В СЕТЯХ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕСТОРАННОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Цель работы заключается в исследовании теоретических и прикладных аспектов учетно-аналитического обеспечения внутреннего аудита расходов в сетях предприятий ресторанного хозяйства.

Методика исследования. В процессе исследования использована система общих и специальных методов, в частности: экономико-статистический – при выявлении и определении показателей основных компонентов учетно-аналитического обеспечения аудита в сетях общественного питания; экономико-аналитический – при определении роли, значения и основных критериев качества учетно-аналитической информации, а также при установлении основных проблем формирования учетно-аналитического обеспечения внутреннего аудита расходов в сетях предприятий ресторанного хозяйства.

Результаты исследования. Установлено, что важным условием проведения внутреннего аудита в сетях общественного питания является учетно-аналитическое обеспечение этого процесса. Выведено, что основными компонентами учетно-аналитического обеспечения является бухгалтерская (данные бухгалтерского, управленческого, налогового и статистического учета) и аналитическая информация (данные бухгалтерского учета, обработанные методами экономического анализа, и аналитические процедуры, которые являются частью методологии внутреннего аудита и выполняются внутренним аудитором, а также комплекс мероприятий по обеспечению надлежащих условий для создания этой информации). Определены роль и значение учетно-аналитического обеспечения внутреннего аудита расходов в сетях предприятий ресторанного хозяйства.

Определены основные критерии качества учетно-аналитической информации – своевременность, точность, полнота, полезность и экономичность, а также установлены основные проблемы, которые сопровождают формирование учетно-аналитического обеспечения внутреннего аудита расходов в сетях предприятий ресторанного хозяйства (несоответствие учетно-аналитического обеспечения определенным критериям ее качества высокий риск искажения информации в центрах ответственности, отсутствие системного подхода к изучению учетно-аналитического обеспечения внутреннего аудита расходов).

Научная новизна результатов исследования. Разработана структурно-логическая схема формирования учетно-аналитического обеспечения внутреннего аудита расходов в сетях предприятий ресторанного хозяйства. Схема учитывает основные центры формирования затрат в рамках ключевых бизнес-процессов предприятий ресторанного хозяйства, а также информационные потоки в сетях ресторанов.

Практическая значимость результатов исследования. Предложенный системный подход к формированию учетно-аналитического обеспечения внутреннего аудита расходов в сетях ресторанов повысит надежность аудиторских доказательств и результатов такого контроля.

Перспективы дальнейших исследований видим в разработке автоматизированной программы внутреннего аудита.

Ключевые слова: учетно-аналитическое обеспечение, внутренний аудит расходов, сеть предприятий общественного питания.

Kopotiienko T.Yu. ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF INTERNAL AUDIT OF EXPENSES IN THE NETWORKS OF ENTERPRISES OF RESTAURANT BUSINESSES

Purpose. The purpose of this work is to study the theoretical and practical aspects of accounting and analytical support for the internal audit of expenses in the networks of restaurant businesses.

Methodology of research. The study used a system of general and special methods, including: economic and statistical methods - in the detection and determination of main components of accounting and analytical support of audit in the networks of restaurant businesses; economic and analytical methods - in determining the role, importance and basic quality criteria of accounting and analytical information, as well as establishing the basic problems of formation of accounting and analytical support for the internal audit of expenses in the networks of restaurant businesses.

Findings. It has been established that an important condition of the internal audit of expenses in the networks of restaurant businesses is the accounting and analytical support for this process. It was found that the main components of the accounting and analytical support are financial (accounting data, management, tax and statistical accounting) and analytical information (accounting data processed by the methods of economic analysis and analytical procedures that are part of the internal audit methodology and carried out by the internal auditor, and a set of measures to ensure appropriate conditions for the creation of this information). It was identified the role and significance of accounting and analytical support for the internal audit of expenses in the networks of restaurant businesses.

It was identified the main criteria for the quality of accounting and analytical information - timeliness, accuracy, completeness, usefulness and efficiency, as well as set the main problems that accompany the formation of accounting and analytical support for the internal audit of expenditure in the networks of restaurant business enterprises (mismatch of accounting and analytical support to certain criteria of its quality, higher risk of distortion of information in responsibility centers, the lack of a systematic approach to the study of accounting and analytical support for the internal audit of expenses).

Originality. It was created the structurally-logic scheme of forming the accounting and analytical support for the internal audit of expenses in the networks of restaurant businesses. The scheme takes into account the main centers of formation of expenses, within key business processes of restaurant businesses, as well as the information flows in the networks of restaurant businesses.

Practical value. The proposed systematic approach to the formation of accounting and analytical support for the internal audit of expenses in the networks of restaurants will increase the reliability of audit evidence and its results.

Prospects for further research we see in the development of the automated program for the internal audit.

Key words: accounting and analytical support, internal audit of expenses, network of restaurant businesses.

Баланюк І.Ф., Максимюк М.М. СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Визначити місце і роль економічної безпеки підприємства в системі загальної економічної безпеки; дослідити існуючі визначення поняття “економічна безпека підприємства”; сформулювати єдині теоретичні підходи до визначення категорії “економічна безпека” на макrorівні та навести власне її трактування.

Методика дослідження. Використано загальнонаукові та специфічні методи пізнання, а саме: аналіз та синтез, історичний метод (при визначенні місця економічної безпеки підприємства), метод дефініцій та методи групування та порівняння (для формування визначення поняття економічної безпеки підприємства).

Результати дослідження. Визначено, що поняття економічної безпеки застосовується на різних рівнях економічної системи, а економічна безпека підприємств є результатом впровадження економічної безпеки на мікрорівні. На основі проведеного аналізу трактування виділено такі основні структурні складові економічної безпеки підприємств, як ефективність використання ресурсів, стан підприємства як виробничої системи та рівень захищеності від потенційних загроз.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено місце економічної безпеки підприємства в системі економічної безпеки. Систематизовано та згруповано наявні трактування поняття економічної безпеки підприємства та сформовано визначення поняття як складної економічної системи.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані висновки підтверджують цілісність системи економічної безпеки, формують єдиний підхід до трактування економічної категорії та можуть бути використані для формування методики аналізу та оцінки рівня економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека підприємства, загрози безпеці, стан виробничої системи, економічна стійкість.

Баланюк И.Ф., Максимюк М.М. СУЩНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Определить место и роль экономической безопасности предприятия в системе экономической безопасности. Исследовать и сгруппировать существующие определения понятия “экономическая безопасность предприятия”, сформулировать собственный подход к её трактовке.

Методика исследования. Используются общенаучные и специфические методы познания, а именно: анализ и синтез, исторический метод (при определении экономической безопасности предприятия), метод дефиниций и методы группировки и сравнения (для комплексного определения понятия экономической безопасности предприятия).

Результаты исследования. Определено, что понятие экономической безопасности применяется на разных уровнях экономической системы, а экономическая безопасность предприятий является результатом внедрения экономической безопасности на микроуровне. На основе проведенного анализа трактовки выделены такие основные структурные составляющие экономической безопасности предприятий, как эффективность использования ресурсов, состояние предприятия как производственной системы и уровень защищенности от потенциальных угроз. Названные составляющие характеризуют различные стороны экономической безопасности предприятия и взаимосвязаны и формируют единую систему.

Научная новизна результатов исследования. Определено место экономической безопасности предприятия в системе экономической безопасности. Систематизированы имеющиеся трактовки понятия экономической безопасности предприятия и сформулировано его определение как сложной экономической системы.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные выводы подтверждают целостность системы экономической безопасности, формируют единый подход к трактовке экономической категории и могут быть использованы для создания методики анализа и оценки уровня экономической безопасности предприятий.

Ключевые слова: предприятие, экономическая безопасность предприятия, угрозы безопасности, состояние производственной системы, экономическая устойчивость.

Balaniuk I.F., Maksymiuk M.M. ESSENCE OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Purpose. The role and place of economic security of enterprise in the system of economic security is to define. Research and analyze the existing definition of "economic security of enterprise" and produce its own interpretation.

Methodology of research. General and scientific and specific methods of cognition: in particular analysis and synthesis, the historical method (when determining the place of economic security), the method of definitions and grouping and comparison (to determinate the notion of economic security) have been used.

Findings. It has been determined that the notion of economic security is applied on different levels of the economic system and the economic security of enterprise is the result of implementation of the economic security on the micro level. Based on the conducted analysis of interpretation such main structural components of the economic security of enterprises as resource efficiency, the state of enterprise as productive system and the defence level against potential threats has been singled out. The above mentioned components describe various aspects of economic security of enterprise and are interrelated and form a single system.

Originality. The role of economic security of enterprise in the system of economic security have been determined. The existing interpretation of the notion of the economic security of enterprise has been systemized and grouped and the definition as the complex economic system have been formed.

Practical value. Obtained findings confirm the integrity of the system of economic security, form the approach to the interpretation of economic category and can be used to form the methodics of analysis and assessment of the level of economic security of enterprise.

Key words: the enterprise, economic security of enterprise, threats to security, state of the productive system, economic stability.

Худолей Л.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Метою статті є уточнення сутності поняття економічна безпека підприємства за допомогою дослідження підходів, що існують до визначення цієї економічної категорії.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальні і спеціальні методи дослідження. Зокрема, монографічний метод використано при обґрунтуванні поняття «економічна безпека підприємства». З допомогою аналітичного підходу визначено проблеми економічної безпеки підприємств на всіх ієрархічних рівнях. За допомогою порівняльного методу з використанням всесторонніх інформаційних ресурсів (функціональних, захисних, фінансових, системних, стратегічних, інформаційних, суб'єктивно-об'єктивних, економіко-правових) визначено структуру складових елементів економічної безпеки підприємства.

Результати дослідження. Досліджено проблеми економічної безпеки підприємств на всіх ієрархічних рівнях. Проведено поглиблений узагальнюючий аналіз теоретичних підходів до визначення сутності і структури поняття «економічна безпека підприємства». Виявлено відсутність єдиного економічного погляду на досліджувану проблему. Зазначено різні точки зору науковців щодо сутності даного поняття та виокремлено їх переваги та недоліки. Обґрунтовано сутність поняття економічної безпеки підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано сутність поняття «економічна безпека підприємства» як здатність підприємства стабільно та ефективно здійснювати свою діяльність, шляхом усунення зовнішніх та внутрішніх загроз, або досягнення мінімального негативного впливу цих загроз на діяльність та економічний результат.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження доцільно впроваджувати в підприємствах різних організаційно-правових форм. Вони сприятимуть забезпеченню їх сталого конкурентоспроможного розвитку.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, наукові підходи, результати дослідження, внутрішні та зовнішні загрози, економічний результат.

Худолей Л.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КАСАТЕЛЬНО СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель статьи – уточнение сущности понятия экономическая безопасность предприятия с помощью исследования подходов, которые существуют к определению этой экономической категории.

Методика исследования. В процессе исследования общие и специальные методы исследования. Кроме того, монографический метод использовано при обосновании понятия «экономическая безопасность предприятия». С помощью аналитического подхода определены проблемы экономической безопасности предприятий на всех иерархических уровнях. С помощью сравнительного метода с использованием всесторонних информационных ресурсов (функциональных, защитных, финансовых, системных, стратегических, информационных, субъективно-объективных, экономико-правовых) определена структура составляющих элементов экономической безопасности предприятия.

Результаты исследования. Исследованы проблемы экономической безопасности предприятия на всех иерархических уровнях. Проведен углубленный обобщающий анализ теоретических подходов к определению сущности и структуры понятия «экономическая безопасность предприятия». Обнаружено отсутствие единого экономического взгляда на исследуемую проблему. Указаны разные точки зрения ученых по поводу сущности данного понятия и выделены их преимущества и недостатки. Обоснована сущность понятия экономической безопасности предприятия.

Научная новизна результатов исследования. Обоснована сущность понятия «экономическая безопасность предприятия» как способность предприятия стабильно и эффективно осуществлять свою деятельность, путем устранения внешних и внутренних угроз, или достижения минимально негативного влияния этих угроз на деятельность и экономический результат.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования целесообразно внедрять на предприятиях различных организационно-правовых форм. Они будут способствовать обеспечению их устойчивого конкурентоспособного развития.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предприятие, научные подходы, результаты исследования, внутренние и внешние угрозы, экономический результат.

Khudolei L.V. THEORETICAL ASPECTS REGARDING ESSENCE OF THE CONCEPT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Purpose. The goal of the article it is specification the essence concept of economic security of enterprise by means of research approaches that exist to quantify this economic category.

Methodology of research. The general and special methods have used in the process of exploration. In particular, in the foundation of the concept of "economic security of enterprise" have used monographic method. The problems of economic security of enterprises at all hierarchical levels has been determined using an analytical approach. The structure constituent elements economic security of enterprise has been determined using the comparative method with the use of comprehensive information resources (functional, security, financial, systemic, strategic, information, subjective and objective, economic and legal).

Findings. The problems of economic security of enterprise at all hierarchical levels has been researched. Depth analysis of a synthesis of theoretical approaches to defining the essence and structure of the concept of "economic security" has been conducted. The absence of a one economic view of studying the problem has been revealed. Different views of the scientists about the nature this concept have indicated and their advantages and disadvantages separated. The essence concept economic security of enterprise has been justified.

Originality. The essence concept economic security of enterprise as the ability of enterprise consistently and effectively realize its activities by eliminating external and internal threats, or to achieve a minimum the negative impact of these threats on the operations and economic results has been justified.

Practical value. The results of research it is advisable to introduce in enterprises of different organizational and legal forms. They will help ensure their sustainable competitive development.

Key words: economic security, enterprise, scientific approaches, research results, internal and external threats, economic result.